

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BIBLIOTECA FILOLÒGICA, XXVIII

CARTES DE
CARLES RIBA

III: 1953-1959

Recollides i anotades per
Carles-Jordi Guardiola

BARCELONA

1993

CARTES DE CARLES RIBA
III: 1953-1959

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BIBLIOTECA FILOLÒGICA, XXVIII

CARTES DE
CARLES RIBA

III: 1953-1959

Recollides i anotades per
Carles-Jordi Guardiola

BARCELONA

1993

INSTITUT CATALÀ DE BIBLIOGRAFIA. DADES CIP:

Riba, Carles

Cartes de Carles Riba. — En 3 vol.

ISBN 84-7283-231-7

Vol. 3: 1953-1959. — Bibliografia. — Index. — ISBN 84-7283-230-9

I. Guardiola, Carles-Jordi, ed. II. Institut d'Estudis Catalans

III. Títol IV. Col·lecció 1. Riba, Carles — Epistolaris

2. Escriptors catalans — s. XX — Epistolaris

929Riba, Carles (044)

Un altre tiratge d'aquesta obra ha estat fet per Edicions de la Magrana
(dins la seva col·lecció "Els Orígens", 35)

Publicat per acord de l'Institut d'Estudis Catalans
pres en sessió del 24 d'octubre de 1984

© Hereus de Carles Riba, 1989, per les cartes

© Carles-Jordi Guardiola, 1993, per la transcripció, el pròleg i les notes

La present edició és propietat de l'Institut d'Estudis Catalans

(Carme, 47 - 08001 Barcelona) i d'Edicions de la Magrana

(Apartat de Correus 9487. 08080 Barcelona)

ISBN de l'obra completa: 84-7283-231-7

ISBN del tercer volum: 84-7283-230-9

Dipòsit legal: B. 18.620-1993

Imprès a Nova-Gràfik, S.A. - Puigcerdà, 127 - 08019 Barcelona

«la vida fa el seu ple»

This One

8UAG-QQE-19HL

Pròleg

Una nova tongada de cartes, la tercera i última, s'afegeix al corpus epistolar de Carles Riba, cada vegada més complet. Si el maig de 1989, quan redactava el Pròleg del primer volum d'aquestes Cartes, escrivia que «he aconseguit la contribució de 125 [corresponsals], els quals aporten un total de 770 cartes, postals i altres papers epistolars»,¹ ara puc parlar de 150 corresponsals i gairebé escriure la xifra màgica de 1000 cartes, perquè són 935 les cartes, postals i altres papers epistolars els publicats fins ara, tots ells transcrits i anotats degudament. I entre els darrers arribats, les cartes a Mercè Rodoreda, a Joan Alcover, a Josep Pedreira, a Josep M. Llompart o a Josep Palau i Fabre, per exemple. Tanmateix, crec que encara és possible que, en el futur, apareguin algunes cartes més. Però no poden ser gaires. En el seu moment seran donades a conèixer com cregui adient, perquè ara no era bo ajornar la sortida d'aquest volum. Calia enllestir-lo perquè fos publicat, sens falta, el 1993, l'any del centenari del naixement de Carles Riba.

EL PRESENT VOLUM: 1953-1959²

Contingut

El present volum conté un total de 263 cartes, numerades del 532 al 767bis, si bé hi ha 27 números bis i ter que corresponen a cartes arribades durant la seva redacció. La primera carta del volum és per a Joan Gili, el 23 de gener de 1953, i la darrera, una postal a Mercè Rodoreda, el 26 de juny de 1959, menys d'un mes abans de la mort de Riba. En total, set anys de la seva vida, entrat ja en una maduresa fecunda però curta que serà truncada per mort el 12 de juliol de 1959. A aquestes, cal afegir encara les cartes que publico en l'Apèndix: totes aquelles que durant la preparació dels dos primers volums de les

1. *Cartes de Carles Riba*, I: 1910-1938, Recollides i anotades per Carles-Jordi Guardiola, B., La Magrana, 1990, 9.

2. No repeteixo aquí el que ja he escrit al Pròleg del volum I de les *Cartes de Carles Riba*: «Els precedents», «El corpus epistolar» i «Pla de l'obra». Vegeu o. c., 7-15.

Cartes ribianes, han arribat després de ser publicat el seu volum corresponent. En total són 83, entre els números 768 i 847 més 3 números bis i ter, i llurs dates extremes són el 7 de desembre de 1915 (una carta a Joan Alcover) i el 27 de juny de 1952 (una carta a Josep Pedreira). En total, doncs, entre les cartes del període 1953-1959 i les de l'Apèndix, 346 cartes i altres documents epistolars, la majoria dels quals, com en el volum anterior, són inèdits i publicats per primera vegada en aquest volum.

Afegeixo, encara, una breu Addenda i corrigenda que m'ha semblat indispensable en una obra d'aquestes característiques, tan extensa i elaborada en un període de temps tan dilatat. Potser no és habitual, però espero que sigui útil.

Els corresponsals d'aquest volum,³ inclosos els de l'Apèndix, són 86, bastant més nombrosos que els dels volums anteriors, la qual cosa fa que a cada corresponçal correspongui proporcionalment un nombre de cartes menor. Només Paulina Crusat i Josep Obiols s'escapen d'aquesta circumstància: ella sola aporta a aquest volum 40 cartes rebudes i Obiols 37, aquestes darreres, la majoria postals que publico a l'Apèndix. Però el nombre no ho és tot. Altres es distingeixen no per la quantitat sinó per l'especial interès de les cartes rebudes. Són Josep Carner, Joan Estelrich, els germans Ferraté/r, Joan Fuster, Julia Iatrídi o Mercè Rodoreda, per exemple. En qualsevol cas, però, el còmput de cada volum serà sempre parcial perquè més d'un corresponçal reparteix les «seves» cartes en més d'un volum. Precisament per tal de donar una certa visió

3. Són els següents: Joan Alcover (5), José Luis L. Aranguren (2), Pierre Azéma (1), Ramon Badosa (1), Manuel Balasch (4), Josep M. Batista i Roca (3), Miquel Batllori (1), Xavier Benguerel (2), senyora Berthaud (1), Joan Bta. Bertran (7), Artur Bladé i Desumvila (8), Josephine de Boer (1), Josep M. Boix i Selva (1), Maur M. Boix (6), Narcís Bonet (9), Agustí Cabruja (1), José Luis Cano (5), Josep Carner (7), Xavier Casp (2), Camilo José Cela (5), Carles Claveria (1), Joan Corromines (1), Alfons Costafreda (1), Wally Cramer (2), Paulina Crusat (40), Miquel Dolç (9), Joan Estelrich (7), Salvador Espriu (1), Miquel Ferrà (2), Gabriel Ferrater (2), Joan Ferraté (1), Magda Font (1), Rinaldo Frolidi (3), Joan Fuster (5), W. H. Gardner (1), Ventura Gassol (8), Miquel Gayà (2), Joan Gili (8), Domènec Guansé (4), Ramon Guardans i Helena Cambó (3), Julia Iatrídi (1), Rosa Leveroni (2), Miquel Lladó (3), Josep M. Llompарт (5), Josep M. López-Picó (2), Leopoldo de Luis (2), Albert Manent (2), Marià Manent (5), Jesús Massip (10), Josep Maurí (1), Josep Millàs-Raurell (1), Josep Miquel i Macaya (6), Ricardo Molina (2), Manuel de Montoliu (2), Guillem Nadal (1), Lluís Nicolau d'Olwer (10), Armand Obiols [Joan Prat] (3), Josep Obiols (37), Joan Oliver (1), Josep Palau i Fabre (5), José Pardo (1), Josep Pedreira (8), Ricard Permanyer (6), Frank Pierce (3), Jordi M. Pinell (3), Antoni Pous (3), Josep Puig i Cadafalch (1), Joana Raspall (4), Pere Ribot (2), E.-C. Ricart (1), Dionisio Ridruejo ((2), Mercè Rodoreda (5), Max Rouquette (2), Pierre Rouquette (3), Josep Rovira i Armengol (1), Joaquim Ruyra (1), Octavi Salter (3), Maria Antònia Salvà (1), Sebastià Sánchez-Juan (1), Rafael Santos Torroella (2), Maurici Serrahima (3), Segimon Serrallonga (3), Modesto Suárez (1), Rafel Tasis (1), Joan Triadú (5), Josep Trueta (1), Frederic-Pau Verrié (2), Llorenç Vidal (1) i X, destinatari no identificat (1). Dono entre parèntesi el nombre de cartes a cada corresponçal.

de conjunt, en el seu moment anoto, en els casos més significatius, quin és l'abast global de la correspondència i els principals trets de la relació entre Riba i el seu corresponsal. Així ho faig, en aquest volum, amb Maur M. Boix (538, n. 1), Blai Bonet (606, n. 1), Camilo José Cela (c. 648, n. 1), Salvador Espriu (699bis, n. 1), Joan Fuster (681, n. 1), Ventura Gassol (581, n.1), Julia Iatridi (c. 670, n. 1), Josep M. Llompart (685bis, n. 1), Guillem Nadal (c. 729, n. 1), Lluís Nicolau d'Olwer (c. 808, n. 1), Joan Perucho (c. 554, n. 2), Mercè Rodoreda (c. 730bis, n. 1), etc.

Temes

Com en tota correspondència, àmplia en el temps i en les persones, la diversitat de temes i de situacions fan de les cartes de Riba un material de difícil compartimentació i organització temàtica. Tanmateix hi ha alguns motius que destaquen més que el altres, bé pel seu interès objectiu, bé per l'extensió que li és dedicada. De nou apareixen en aquesta correspondència les cartes produïdes arran dels viatges de Riba, absents en l'anterior volum perquè Riba no comença a sortir a l'estranger fins 1954. Ho fa a França i a Bèlgica, on visita Carner. És «un viatge somiat durant anys» escriu a Carner (c. 580, n. 9). L'estiu de l'any següent viatja al Migdia de França (c. 629, n. 2) i el 1956 fa un tomb, primer per les universitats d'Alemanya (c. 654, n. 10) i després per les de Gran Bretanya (c. 673, n. 2). També viatja pel país i el 1957, per primera vegada trepitja el País Valencià de la mà de Joan Fuster (c. 690, n. 1) i el 1958 va a Tortosa, «aquelles terres una mica meves, per l'estirp», a fer-hi una lectura d'Esbós de tres oratoris (c. 730, n. 3). Cal afegir encara altres viatges «menors»: a Madrid per afers de la presidència de l'Institut d'Estudis Catalans (c. 534, n. 7) i pel fill que hi resideix i a Mallorca també per motius familiars. Malgrat tot no aconsegueix viatjar a Andalusia i visitar la seva amiga Paulina Crusat (c. 689, n. 12) i al Marroc, «un somni d'adolescència» (c. 567, n. 2), com tampoc a Gandia, on ha estat invitat, perquè la mort li arriba primer. A l'Àpèndix hom pot trobar encara algun material nou sobre viatges antics: el 1918 a Mallorca, on coneix Costa i Llobera i Alcover (vegen c. 772, n. 1), a Itàlia (1920), a Alemanya (1922), a París (1924 i 1925) i a Grècia (1927).

El procés de creació i publicació de les obres ribianes ocupa un altre apartat temàtic. Tota l'elaboració dels tres poemes d'Esbós de tres oratoris és documentada fins al detall, com potser cap altra obra ribiana (c. 602ter, n. 7). Però també hi ha ...Més els poemes (c. 670, n. 17), o les traduccions de les seves obres al castellà, sobretot l'antologia Obra poética (c. 579, n. 7) i Salvaje co-

razón (c. 533, n. 9) i, al final de la seva vida, la traducció de Kavafis, «aquest extraordinari neogrec», traducció, però, que ja no veurà publicada (c. 713, n. 2).

Cal encara afegir a continuació d'aquest capítol, les traduccions d'autors clàssics per a la FBM, de la qual finalment esdevindrà director. Així com tota la feina de revisor de les traduccions d'altri. Per a aquest aspecte, caldrà veure de manera més atenta la correspondència amb Nicolau d'Olwer, Estelrich, Dolç i Balasch, per exemple.

Un encàrrec editorial i una polèmica mereixen lloc a part. Gran admirador de Maragall, Riba ha preparat una Antologia poètica amb un parell de pròlegs on «tiro de gola contra els maragallians» i que aixequen butllofes, no solament en els maragallians sinó també en els cambonians, a causa de la referència que Riba hi fa (c. 580, n. 10).

Un altre bloc el formen les tasques generades per la seva presidència de l'Institut d'Estudis Catalans i pel paper de líder i mitjancer que hom li atorga. Així, des de la redacció del pròleg a la segona edició del Diccionari general de la llengua catalana (c. 604 bis, n. 9), fins a les visites a Madrid per a mitigar o parar els impulsos repressors del règim franquista, passant per les gestions a propòsit de l'autorització de la revista «Monitor» (c. 603, n. 7), entre altres.

El manteniment i la confirmació de les relacions amb els intel·lectuals castellans és un altre dels blocs temàtics d'aquestes cartes. Així durant aquests anys, Riba pren part activa en els Congresos de Poesia, iniciats el 1952, i que continuen el 1953 (c. 544, n. 3) i 1954 (c. 592, n. 2), participa com a professor invitat en la Càtedra Juan Boscán de la universitat de Madrid (c. 533, n. 6), assisteix a les Conversaciones Poéticas de Formentor organitzades per Camilo José Cela (c. 757, n. 1) o és jurat de les beques de la Fundación March (c. 724, n. 2). Això pel que fa a les relacions de grup, a les quals cal afegir les personals amb Ridruejo, Laín, Aranguren, Cano, etc.

Les relacions amb l'exili continuen, però ara més limitades perquè alguns dels seus corresponents ja han tornat a la pàtria (Benguerel, Guansé, etc.) i les relacions epistolars són més fàcils. La pressió de la censura no és tan forta i Riba ja pot viatjar i visitar personalment Carner, Gassol, Gili, Batista i Roca, etc. que resideixen fora de Catalunya.

Amb l'edat, li arriba el reconeixement, fins i tot l'oficial, encara que aquest sigui el de la República Francesa que li concedeix les Palmes acadèmiques i la Legió d'Honor (c. 689, 11). Però sobretot són els seus, la seva mateixa gent, i els joves els que el reconeixen dia a dia i l'homenatgen. El moment més alt és a Cadaqués on, amb motiu de la seixantena, li és regalada una casa tota parada a la vora de la mar (c. 561, n. 1), i també les festes de Cantonigròs (c. 703, n. 1) o de Riells del Montseny (c. 642, n. 11), per exemple.

Finalment, un darrer bloc relaciona els temes de caràcter personal. La família: els fills (sobretot Oriol que viu fora de Barcelona: c. 533, 13) i, de manera especial, els seus néts, cada un dels quals és per a Riba, una festa (c. 719, n. 3). Però també, els problemes dels ulls que continuen almenys fins 1956, la vellesa, etc.⁴

Amb aquest volum, acabo l'edició de les Cartes de Carles Riba a la qual he dedicat uns quants anys de la meua vida. I crec que la seva publicació no podia ser feta en millor moment: l'any del centenari del seu naixement (1893-1993). He establert durant tot aquest temps una constant relació amb Riba i la seva obra. Aquestes cartes, escrites amb una força i un tremp gens habituals, han estat per a mi una escola: hi he après molt. Riba s'hi mostra obert, generós, crític, contundent a estones, sempre apassionat, alhora que esdevé un notari del seu temps i de la seva gent. Amb una divisa que jo també faig meua: «és només per al joïós que la vida fa el seu ple».

Barcelona, desembre de 1992
CARLES-JORDI GUARDIOLA

4. Sobre l'«Anotació», «Criteris d'edició» i els «Agraïments», vegeu o. c., 20-24. Tanmateix, a les cartes sense data dels corresponents de Riba, els respecto la de recepció que aquest hi afegeix amb llaipsis i l'assenyalo entre claudàtors, sense cap més altra indicació. Així mateix, em cal afegir al capítol dels agraïments, el d'Oficina Ponti, que ha tingut cura, al llarg dels anys, de les nombroses fotocòpies que l'edició d'aquestes *Cartes* ha necessitat.

Abreviatures

OBRES DE CARLES RIBA

O. C., I o II: *Obres completes*, 2 vols., B., Edicions 62, 1965 i 1967.

O. C., 1, 2, 3, 4 o 5: *Obres completes*, 5 vols., B., Edicions 62, 1984, 1985, 1986, 1988 i 1992.*

Poesia

Papers de joventut: *Papers de joventut*, B., Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1987.

Estances: *Estances, Llibre primer*, B., «Revista», 1919. Estances II : *Estances, Llibre primer* (2ª edició), *Llibre segon* (1ª edició), Sabadell, La Mirada, 1930.

Tres suites: *Tres suites*, B., Edicions de La Rosa dels Vents, 1937.

Del joc: *Del joc i del foc*, B., Biblioteca Selecta, 1946.

Elegies: *Elegies de Bierville*, Santiago de Xile, El Pi de les tres branques, 1949, 2ª edició.

Salvatge cor: *Salvatge cor*, B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1952.

Obra poética: *Obra poética, Antología*, Texto original y versiones castellanas, Madrid, Insula, 1956.

Esbós: *Esbós de tres oratoris: Els tres reis d'Orient, Llätzer el ressuscitat, El fill pròdig*, B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1957.

Poemes per a un nou llibre: *Poemes per a un nou llibre encara sense títol* dins O. C., 1, 321-333.

Crítica

Escolis: *Escolis i altres articles*, B., Publicacions de «La Revista», 1921.

Els Marges: *Els Marges (1920-1926)*, B., Publicacions de «La Revista», 1927.

* A les notes, per a tots els textos no recollits en volum per Riba, faig servir aquesta edició.

Per comprendre: *Per comprendre (1927-1935)*, B., Publicacions de «La Revista», 1937.

...Més els poemes: *...Més els poemes, Notes sobre poetes i poesia*, B., Joaquim Horta, editor, 1957.

Prosa narrativa

Ingenu amor: *L'ingenu amor*, B., Editorial Catalana, 1924. 2ª edició (definitiva): B., Lluís Sibils, 1948.

Sis Joans: *Sis Joans*, Sabadell, La Mirada, 1928. 2ª edició: B., Editorial Juventud, 1951. Il·lustracions de J. Narro.

Cartes

Carles Riba-Josep Obiols: *Epistolari Carles Riba - Josep Obiols, 5 de setembre de 1920 - 14 de març de 1921*, A cura de Carles-Jordi Guardiola, B., 1976. Tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona. Inèdita.

Epistolari: *Epistolari J. M. López-Picó - Carles Riba*, A cura d'Osvald Cardona, B., Editorial Barcino, 1976.

Traduccions

Kavafis: *Poemes de Kavafis*, Selecció i traducció de Carles Riba, Il·lustracions de J. Subirachs, Nota preliminar de Joan Triadú, B., Editorial Teide, 1962.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Arderiu, Sempre i ara: Clementina Arderiu, *Sempre i ara*, Poemes, Amb cinc litografies en colors per Olga Sacharoff, B., S.A.D.A.G., 1946.

Arderiu, Poesies completes: Clementina Arderiu, *Poesies completes: Cançons i elegies — L'Alta Llibertat - Cant i paraules - Sempre i ara*, B., Selecta, 1952.

Arderiu, És a dir: Clementina Arderiu, *És a dir*, Pròleg de Joan Fuster, B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1959. Premi de Poesia Óssa Menor 1958.

- Cano, Velintonia: José Luis Cano, *Los cuadernos de Velintonia*, B., Seix Barral, 1986.
- Diccionari de la literatura: [Diversos] *Diccionari de la literatura catalana*, B., Edicions 62, 1979.
- Història de la literatura: [Diversos] *Història de la literatura catalana*, 11 vols. B., Ariel, 1964-1988.
- In memoriam: [Diversos], *In memoriam Carles Riba (1959-1969)*, B., Institut d'Estudis Hel·lènics / Departament de Filologia Catalana / Editorial Ariel, 1973.
- Manent, Riba: Albert Manent, *Carles Riba*, B., Editorial Alcides, 1963.
- ..., Literatura exili: Albert Manent, *La literatura catalana a l'exili*, B., Curial, 1976.
- ..., Solc de les hores: Albert Manent, *El solc de les hores, Retrats d'escriptors i polítics*, B., Destino, 1988.
- Medina, Riba, I o II: Jaume Medina, *Carles Riba (1983-1959)*, 2 vols. B., Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1989.
- Joc de cartes: Joan Oliver / Josep Ferrater Mora, *Joc de cartes 1948-1984*, A cura d'Antoni Turull, B., Edicions 62, 1988.
- Quaranta-quatre cartes: *Quaranta-quatre cartes d'autors mallorquins adreçades a Carles Riba i Clementina Arderiu*, A cura de Carles-Jordi Guardiola. «Randa», X, 1980, 143-155.
- Simposi: *Actes del Simposi Carles Riba*, A cura de Jaume Medina i d'Enric Sullà, Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1986.

Diaris i revistes

- DdB: «Diario de Barcelona».
- LP: «La Publicidad» / «La Publicitat».
- LVC: «La Veu de Catalunya».
- RdC: «Revista de Catalunya»
- SdO: Revista «Serra d'Or».

Arxius i biblioteques

- ANC: Arxiu Nacional de Catalunya.
- AR: Arxiu particular de Carles Riba i Clementina Arderiu, dipositat a l'ANC.
- BC: Biblioteca de Catalunya.

BR: Biblioteca de Carles Riba, dipositada a l'Institut d'Estudis Catalans.
IMH: Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona.

Altres

c.: carta.

B.: Barcelona.

doc.: document.

FBM: Fundació Bernat Metge.

n.: nota.

O.C.: Obra completa.

o.c.: obra citada.

prgf.: paràgraf.

ps.: pseudònim.

ss.: següents.

v.: vers.

vol.: volum.

Barcelona, 22 de gener de 1953

Sr. Joan Gili
Oxford

Benvolgut amic:¹

Bon Any! Us el desitgem, a Vós i als vostres, ple de prosperitat i de ventura.

Ha estat aquí en Manyer.² Hem parlat llargament, cordialment, de Catalunya i d'Anglaterra i dels qui són ací i aquí, hem fet projectes... Veurem. De moment han gravat unes paraules meves per a la BBC i la seva emissió catalana. He llegit la meua elegia britànica —aquella que és dedicada a Vós i a la vostra Elizabeth, i que tan bellament teniu traduïda— amb unes paraules d'introducció sobre el que la poesia catalana, a partir de Carner, deu als lírics de les dues illes.³ M'ha fet goig que fos així i que vosaltres, els millors amics que tenim a Anglaterra, m'acompanyéssiu en aquesta aventura radiofònica.

Ara un aspecte pràctic. Els honoraris que això em valdrà —unes sis o set guinees, suposo— en Manyer us les remetrà a Vós. Us prego que me les poseu en compte —aquell compte meu ja passiu— i que amb elles us cobreu la subscripció al suplement literari del Times de l'any passat i la que veig que m'heu renovat —i us ho agraeixo— per a l'any 1953. Si ja havíeu fet passar el meu deute al compte de l'Edit. Alpha, preferiria que ho arregléssiu, amb el possible estalvi de feina per part vostra, en el sentit que us indico.⁴

Gràcies per tot, benvolgut amic.

De casa a casa, el més cordial afecte.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Joan Gili, vegeu c. 271, n. 1 —vol. II.

2. Josep Manyé i Vendrell.
3. Seran recollides a ...*Més els poemes*, amb el títol *Comentari a l'Elegia III de Bierville* (pàgs. 159-161). Segons la «Nota» del mateix Riba, «escrit en gener de 1953, aquest comentari precedí la lectura de l'Elegia III de Bierville a l'emissió catalana de la BBC de Londres, el dia 30 de novembre del mateix any» (o. c., 185).
4. Els llibres i revistes estrangers són difícils d'aconseguir a Barcelona i per això els demana a Gili que li obre un compte, tant per a ell mateix com per a la FBM i l'Editorial Alpha. Vegeu altres peticions a cc. 474, 4rt. prgf., 482, 2n. prgf., 484, 1r. prgf. i 486, 2n. prgf. —vol. II i en aquest volum: cc. 540, 2n. prgf. i 682, PS. Més endavant també en demanarà a Armand Obiols i a Mercè Rodoreda. Vegeu c. 721, n. 1.

Barcelona, 31 de gener de 1953

Sra. Paulina Crusat
SevillaBenvolguda amiga:¹

El mateix dia que rebérem la seva carta del 19 —tan desbordant de correspost afecte!— havíem enviat a la seva adreça un paquetet certificat, amb el volum de *Poesies Completes* de Clementina.² Que arribi a V., segur d'una simpatia i d'una lectura intel·ligent, i que la trobi restablerta, plena d'aquesta vitalitat que ens és tan cara i —egoistes que som!— tan útil!³ Nosaltres també hem passat darrerament males estones —entre ahir i avui, per exemple, la declaració d'una pleuresia en el més gran dels nostres néts—⁴ però també de consoladores: una lectura de Clementina a la Casa del Llibre, amb homenatge dels qui un més s'estima;⁵ i la invitació, en principi, a fer, pel març unes lliçons de literatura catalana a la Universitat de Madrid.⁶ Per poc que sigui possible, anirem tots dos a passar una quinzena allí; miraré de donar l'empenta definitiva a aquest dolç bohemi de Costafreda,⁷ veurem gent, prosseguirem diàlegs, sobretot amb aquests benemèrits amics d'*Insula*,⁸ etc. El projecte de Salamanca va prenent realitat, sembla que ràpidament.⁹

Quant a tot el que V. ha fet prop de Losada, ¿què li'n puc dir? Em té ple, el seu projecte i la seva gestió, d'una gratitud que en mi no ha deixat parlar la veu de l'escepticisme. Sé com van aquestes coses, i l'editor que fins personalment és generós, frena tot entusiasme quan es tracta d'editar un autor que no li auguri un guany feliç. No cal dir que V. té carta blanca per a fer per mi i pel seu amable projecte tot el que estimi convenient; jo no he de fer sinó el que V. em mani o demani, i dir-li per tot sempre, i ben cordialment, el noble mot inequívoc de Gràcies, benvolguda amiga! Si per la banda Losada la cosa falla definitivament,¹⁰ ¿no es podria provar per la banda Merli, o sigui la Poseïdon?¹¹ Merli és un fidel amic meu, català insubornable, que ja ha publicat traduccions de gent nostra. No sé com li van darrerament els negocis: tot allí

baix és crisi, restricció i desordre, pitjor que aquí mateix... En fi, V. té la paraula: amb Merli tinc prou franquesa per a fer-li la suggestió jo mateix.

Res més per avui. He d'anar a fer una classe¹² i no m'avinc a retardar la meva resposta; prefereixo de deixar, si de cas, coses per a un altre dia.

Amb Clementina, ben cordialment seus

C. Riba

P.S. - El dia 8 casarem el geòleg, a Ciutat de Mallorca.¹³ Ara la parella és, feliç, a Holanda, per un parell o tres de mesos d'estudis. Després s'establirà, de moment, a Madrid.

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Paulina Crusat, vegeu c. 475, n. 1 —vol. II. També, [Juan Ramón] M[asoliver], *Paulina Crusat* («La Vanguardia», 11 d'agost de 1981).

2. Clementina Arderiu, *Poesies completes: Cançons i Elegies — L'Alta Llibertat — Cant i Paraules — Sempre i ara*, Pròleg de Salvador Espriu (B., Selecta, 1952).

3. Crusat els ha escrit: «*El nuevo año ha empezado para mi bajo un signo muy triste, francamente muy negro*» (Sevilla, 19 de gener de 1953).

4. Jordi Riba Romeva.

5. El dia 27 de gener, amb motiu de la publicació de les *Poesies completes* (vegeu supra, n. 2). Clementina ha llegit una selecció de poemes i Espriu l'ha precedida amb la lectura del seu pròleg a *Poesies completes* (*Lectura de poemas, en la Casa del Libro*, DdB, 28 de gener de 1953).

6. Efectivament, el 14 d'abril parlarà sobre *Jacinto Verdaguer* a la Càtedra Juan Boscán de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Madrid (vegeu Carles Riba, *Jacinto Verdaguer* a cura d'Enric Sullà, «Llengua & Literatura», 1, 1986, 451-472 i, també, O. C., 4, 225-244). El dia 16, sobre *Juan Maragall* (vegeu O. C., 4, 264-285) i el 18, sobre *La escuela poética mallorquina* (vegeu Carles Riba i l'escola poética mallorquina a cura d'Enric Sullà, «Randa», 18, 1985, 139-145 i, també, O. C., 4, 244-264). Tanmateix, corregeixo de les O.C. citades l'ordre de les dues darreres conferències (Vegeu c. 542 i Medina, *Riba*, II, 156, n. 20). Encara el dia 20, parlarà a la universitat de Salamanca, d'on és rector Antonio Tovar, «dins uns cursos per a lectors d'espanyol a l'estranger, sobre l'acció del principi clàssic en la literatura catalana» (c. 539, 2n. prgf.). De fet, hi llegirà, en castellà, el text *L'humanisme a Catalunya* (vegeu Segimon Serrallonga, *L'humanisme a Catalunya*, «Reduccions», 23/24, setembre-novembre de 1984, 20-43). Segons escriurà a Paulina Crusat, «Sí, a Madrid i a Salamanca fórem objecte d'atencions commovedores» (c. 546, 2n. prgf.). Vegeu, però, el comentari de Joan Oliver: «Mentrestant el Mestre excursionava pel Plannell. A Madrid (Universitat Central) ha clos el cicle de llengua i literatura catalana, vulgarment dit "Cicle de les Erres", puix que hi han pres part, Rubió, Ribes, Riquer i Riba. A Salamanca —"académica palanca!"— hi va donar una conferència sobre la renaixença catalana. Un diari local va comentar: "El conferenciante dio testimonio de su recio catalanismo"» (*Joc de cartes*, 83).

7. Crusat li ha escrit «*Qué hay de Costafreda? Entregó ya?*» (c. citada). Costafreda tradueix al castellà les *Elegies de Bierville*. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.

8. Vicente Aleixandre, José Luis Cano, Ricardo Gullón, etc. La revista dedicarà un número especial a la literatura catalana: vegeu c. 519, n. 3 —vol. II.

9. Crusat li ha escrit: «Vengo a pedirle que me diga (...) también si ha de aparecer por fin en Salamanca el Salvatge Cor de S. Torroella y si será pronto» (c. citada). Es refereix a *Salvaje corazón*, Prólogo de Antonio Tovar, Nota y traducciones de Rafael Santos Torroella (Universidad de Salamanca, 1953). Segons dirà Riba, Tovar hi escriurà «un pròleg ardorós» (c. 546, 5è. prgf.), la «traducció gairebé interlinial (...) en realitat és meva» (c. 547, 1r. prgf.) i a començament de juny l'edició «aviat (...) veurà la llum» (c. 551, 4rt. prgf.), però el desembre els seus exemplars encara no li han arribat (c. 571, 3r. prgf.). Més endavant escriurà que «tinc la sensació d'un fracàs (...); la meva traducció era escolarmet literal justament a fi d'ajudar a seguir el text català» (c. 584, 2n. prgf. i vegeu nn. corresponents).

10. Crusat li ha escrit fa ja mesos: «He escrito a la Losada. (...) Lo he hecho lo mejor que Dios le ha dado a entender a mi inexperiencia y he acompañado el artículo de Ridruejo en Revista y ...traducciones. (...) Ahora sólo queda esperar... sin pensar más en ello, porque, hecho por mí, esto probablemente no dará fruto; aunque el éxito, naturalmente, dependerá de lo enterados que estén en la Argentina de las cosas de España. (...) Cuando salga el número que Insula va a dedicar a las letras catalanas, será el momento de dar otro toquecito —a no ser que Vd. prefiera encargar de ello (sería bueno indudablemente, si no le importa) a alguno de sus amigos de la Argentina» (Sevilla, 8 de setembre de 1952). I en la seva darrera carta li diu que «No tengo noticias de Losada. Por despacio que circule el "correo ordinario", han tenido un par de meses para pensar. Yo, que no suelo ser optimista, y en este momento lo soy menos, creo haber fracasado» (Sevilla, 19 de gener de 1953). Finalment la resposta serà negativa i segons Riba escriurà a Crusat «les raons que donen tenen fonament» (c. 546, 5è prgf.).

11. Joan Merli. Crusat li ha escrit: «Dígame si le parecería bien que me dirigiera a alguna de las personas amigas de Vd. cuyo nombre me indicó, diciendo que este asunto está en curso y que seguramente una palabra de apoyo de alguien de allá surtiría buen efecto» (Sevilla, 19 de gener de 1953). La resposta també serà negativa: vegeu c. 567, 2n. prgf.

12. Vegeu c. 458, n. 2 —vol. II.

13. El fill segon, Oriol, que es casarà amb Gabriela Viñas. Treballarà a Holanda (c. 541, 3r. prgf.), a Haro com a «geòleg de prospeccions petrolíferes» (c. 546, 1r. prgf.), a Madrid (c. 579, 6è. prgf.), a Guinea (c. 766, 3r. prgf.), etc.

Barcelona, 4 de febrero de 1953

Sr. D. José Luis Cano
Madrid

Mi querido amigo:¹

Le escribo sobre todo para darle fe de buen recuerdo. No tengo mucho que contestar a lo que me dice en su afectuosa carta del 17 dic. pasado.² Vivimos de un modo absurdo, entre tareas que absorben y pura disipación del ánimo. He visto una sola vez a Vilanova —recién casado y con una vida más bien difícil— y no hablamos de *Insula*;³ pero no dudo que colaborará en el número especial; se lo recordaré por teléfono o en cuanto volvamos a encontrarnos. Me parece bien el grupo de jóvenes con que cuentan:⁴ agreguen a él a Antonio Comas —muy amigo de Triadú, A. Manent, J. Ferrater, etc.— en quien auguro un gran crítico. Bofill y Ferro está muy acaparado por su labor a destajo, y a Espriu se le diría a veces empeñado en conformar con toda amabilidad la justeza de su apellido (= áspero, inaccesible etc.), pero cabe esperar que algo harán uno y otro.⁵ De todos modos, insisto en que lo más eficaz del número puede y debe ser la colaboración de escritores no catalanes: la comprensión inmediata, el amor, la mano tendida etc. valen más que la metódica especialización. Una vuelta de Vd. o de Canito⁶ por Barcelona podría ser decisiva y fructífera para el número.

No es improbable que de pronto me presente en Madrid. Tengo algo —no personalmente mío— que resolver en el Ministerio de Educación Nacional.⁷ Se me ha hablado también, en principio, de dar unas lecciones desde la nueva cátedra de Literatura Catalana de la Central. Pero la cosa está por formalizar y, aunque me seduce sobre manera, debo guardar discreción sobre ella.⁸

Y de Costafreda ¿qué se sabe?⁹

Nuestro proyecto de Casa de la Poesía por ahora ha quedado en proyecto. En esa clase de iniciativas, las dificultades surgen en cuanto se va a precisar; sobre todo en Barcelona, con la convivencia de dos lenguas y las desconfianzas y resquemores que acarrea...¹⁰

Lo que va adelante es la publicación, en Salamanca, de mi *Salvatge Cor* con la traducción de Torroella y un prólogo de Tovar.¹¹ Me disgustaría que se anticipase a la de las *elegías* por Adonais: prosiga, acose Vd. a Costafreda.¹²

Con afectuosos saludos de Clementina, reciba Vd. el más cordial abrazo de su fiel amigo

C. Riba

A dalt, al marge esquerre, amb segell de goma: C. Riba / Av. Rep Argentina, 163 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Sobre José Luis Cano, vegeu c. 475, n. 2 —vol. II. Cal corregir, però, que Cano no és el director d'«Insula», sinó només el secretari, segons me'n fa adonar Josep Romeu Figueras a la seva ressenya del vol. II de les *Cartes* (SdO, febrer de 1992, 58).

2. En realitat del dia 18.

3. Cano li ha escrit: «*¡Logró vd. ver a Vilanova. Nos gustaría mucho que colaborar, pero sin duda por su nueva situación de casado, tiene menos tiempo y no contesta a nuestras cartas*» (Madrid, 18 de desembre de 1952). Sobre el número especial d'«Insula», vegeu c. 519, n. 3 —vol. II.

4. Cano li ha escrit: «*Contamos (...) con un grupo de jóvenes muy afin a Alexandre y a "Insula": Jaime Ferrán, Costafreda (...) y, a través de Ferrán, dos jóvenes que han colaborado en el número catalán de "Alcalá": José Mª Castellet y Juan Ferrater. También cuento con Lorenzo Gomis, y, por supuesto, con M. y A. Manent*» (c. citada).

5. Cano li ha escrit: «*¿Se podría contar con Bofill y Ferro? ¿Y con Espriu?*» (c. citada).

6. Enrique Canito, director de la revista «Insula».

7. Escriurà a Oriol: «Jo dimecres que ve faré una escapada de dos dies a Madrid (...). Es tracta d'una gestió important (I.E.C.) sobre la qual convé ésser molt discret; de manera que el viatge serà gairebé clandestí» (Barcelona, 20 de març de 1953); «Avui (...) a la tarda tinc hora amb el Ministre Ruiz Jiménez, a casa seva. En fi, veurem, tot és perquè ens tornin les claus de l'IEC; però en les converses hi aniran implicades totes les coses que afecten la nostra cultura» (Madrid, 26 de març de 1953). Més endavant li escriurà sobre els resultats: «No ens poden donar les claus sense que hi hagués un cert escàndol, no pas sortit de Madrid, sinó de Barcelona, evidentment; el Ministre va suggerir que forméssim un patronat tutelar, projectat per nosaltres mateixos; quant a l'idioma, va dir que no en feia qüestió. Tot això significa un avenç en les ganes d'avenir-se amb nosaltres, que no es podia somiar gaire ara fa un parell d'anys; i tinc la certesa que jo he contribuït primordialment a determinar-lo» (Barcelona, 2 d'abril de 1953). Citat de Medina, *Riba*, II, 116-117.

8. Vegeu c. 533, n. 6.

9. Cano li ha escrit: «*Vive ahora aquí y me ha prometido entregarme pronto su versión de las "Elegías"*» (c. citada). Sobre aquesta traducció, vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.

10. Cano li ha escrit: «*[Santos] Torroella me escribió comunicándome la creación en esa [Barcelona] de la Casa de la Poesía. Esto me ha avergonzado, pues aquí los comisionados —Dionisio, L. de Luis y yo— no hemos hecho nada. A ver si ahora nos animamos*» (c. citada). Segons Agustí Pons, és una idea de Rafael Santos Torroella (Vegeu *Rafael Santos Torroella, entre dues cultures dins Deu daus*, València, 3 i 4, 1991, 101).

11. Vegeu c. 533, n. 9.

12. Finalment publicades el mateix 1953. Vegeu supra, n. 9.

535. *A Leopoldo de Luis*

Barcelona, 5 de febrero de 1953

Sr. D. Leopoldo de Luis
Madrid

Mi querido amigo:¹

Aunque con casi imperdonable retraso, le acuso recibo de su amable carta del 7 del pasado diciembre. Es toda una aventura para mi poesía y para mí mismo, ser leído y comprendido, quizá recreado, a través de las dificultades y seducciones de un idioma que no se conoce bien. Le agradezco muy cordialmente tanta atención. No lo dude Vd.: mi curiosidad por sus reacciones de lector experto, también poeta, no es menos viva que la que Vd. ha sentido ante esa «terra ignota» de unos versos en lengua extraña, por lo que va Vd. al descubrimiento «por dentro» de un hombre a quien antes ha apreciado Vd. «por fuera»... con bien correspondida simpatía, esté Vd. seguro de ello. Espero, pues, reconocido y gozoso de antemano, las notas de comentario que me anuncia.²

Es su amigo

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Leopoldo de Luis, vegeu c. 523, n. 1 —vol. II.

2. Luis li ha escrit: «Ya tengo en mis manos su amable envío: ejemplar bondadosamente dedicado y cuartillas de versión castellana. De la manera más expresiva quisiera darle las gracias. El libro, de una belleza honda, de una diamantina perfección, de un equilibrio noble en que la pasión humana se refrena y contiene por la humana razón, está proporcionándome unas inefables horas de serena lectura. La propia dificultad que para mi tiene el idioma, me hace gozar a veces, acaso, más profundamente los hermosos versos. Sonetos como "La nit volgué que fóssim nit"... los he leído y releído varias veces. / Tengo el propósito de escribir unas notas comentándolo» (Madrid, 7 de diciembre de 1952). Riba li ha enviat *Salvatge cor*: vegeu cc. 524 i 525 —vol. II. Leopoldo de Luis publicará, *Carles Riba*, «*Salvatge cor*» a «Poesía Española» (16, abril de 1953, 22-23). Vegeu, també, c. 544, n. 1.

536. *A Narcís Bonet*

Barcelona, 17 de febrer de 1953

Estimat Narcís:¹

Sé que dintre pocs dies tornaràs a ésser aquí. Hem de continuar la nostra conversa; no cercant-ho: deixant que ella bonament es reprengui. També en això hi ha com un misteri d'art. La teva carta em va deixar tot agraït; el que m'hi calles, m'ho dirà la teva música, i també t'ho agrairé.²

A ben aviat! Una abraçada

C. Riba

Targeta postal de la qual desconec l'anvers. Adreçada a: Sr. Narcís Bonet / 5, rue Cognacq-Jay / Paris (VIIe). En poder del seu destinatari.

1. Sobre Narcís Bonet, vegeu c. 458, n. 1 —vol. II.

2. Fa referència a una llarga carta que comença així: «El record, tan viu, inesborrable, d'aquella tarda a casa seva, em mou a escriure'l; no ho faria si no fos per un desig de comunicació; desig, que, de vegades, fent-se imperiós, em costa, però, realitzar per pudor» (París, 26 de gener de 1953).

Barcelona, 23 de febrer de 1953

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

No li escric en «postal del Govern»;¹ però ho faig en uns moments gairebé «robats», i per tant breument. Excusi'm. Sabem, sí, per altres la nova pena que li ha caigut damunt; però confiem en remeis que per a ésser molt pròxims a nosaltres han tingut eficàcia.² Que Déu vulgui que sigui així, i ràpidament! El nostre netet va millor de la seva pleuresia gripal; ha patit força, però ara ja és conscient ell mateix que la vida venç en ell.³

Sabria molt greu a Clementina que la recensió del seu llibre a *Insula* no fos de V.⁴ ¿No demana V. que li ho diguem lliurement? Ja li n'està agraïda: pel que tan gentilment V. avança a la seva carta i pel que fa esperar que dirà a la revista.

Preferiria que fos V. que escrivís a Joan Merli, justament per la bona amistat que ens uneix a ell. (Vam rebre el seu Christmas fa pocs dies). Usi el meu nom com cregui que pugui tenir més força: parli-li de la il·lusió que em faria i fins, si vol, del pudor que sento de proposar-li res jo directament (cosa que en suma és certa). El catàleg de *Poseidon* que tinc a la vista és de fa tres anys. Hi ha seccions de literatura, però cap on els meus versos encaixessin. Ara, això de les col·leccions s'estira i s'arronsa molt... Qui sap!... L'adreça és: Editorial Poseidón, Perú 973, Buenos Aires.⁵

El Congrés de Poesia d'enguany sembla decidit que serà a Granada, durant la segona quinzena de juny. ¿Li ho havia dit? El projecte és que sigui «informal», de pura relació i amical contacte de poetes entre ells i de poetes amb músics. Hi seran invitades poetesses. ¿Ens hi trobarem?⁶

Aquests esdeveniments literaris barcelonins, a què V. al·ludeix, sí, val més no comentar-los. Ha estat lògic i trist —almenys en el departament sobre el qual he tingut informació directa i serena.⁷

Els meus ulls no poden tenir altra millora que seguir guanyant temps al temps. Per ara ho fan...⁸

Amb Clementina, ben afectuosament seu

C. Riba

Barcelona, 24 de febrer de 1953

P.S. - a la carta d'ahir.

La col·lecció dins la qual *Poseidon* ha publicat una traducció de «Terra Baixa» de Guimerà, és *Pandora*, subtitulada *Obras maestras de todos los países* (o una cosa així: potser tiempos). No he pogut veure —ni a la coberta ni en catàleg— cap llista d'altres títols.

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «*Las respuestas me las dará en postal del estado, esta vez no admito más*» (Sevilla, 19 de febrer de 1953). Aquests tipus de targetes postals eren sense il·lustrar, amb l'anvers reservat a l'adreça i hom les comprava ja franquejades als estancs. Servien per a comunicacions curtes i ràpides.

2. Crusat li ha escrit: «*No era yo la enferma, y como, creyendo que otros se lo dirían, nunca les he dicho mucho de mí, no sabría por dónde empezar y esta carta ya es larga. La vida ha fruncido otra vez el ceño, la vitalidad temo que ande por los suelos, y cuando no se trata de uno mismo no sé si cabe decir: Dios sea alabado. En todo caso los días vuelan y hoy confío en que se llevarán —por ahora al menos— lo que han traído*» (c. citada). En cartes posteriors li explicarà més detalladament: «*Mi hija también mejora muy deprisa —pero por desgracia este es un mal que se supera, quizá se cura, pero no se aleja del todo; queda siempre el temor*» (Sevilla, 13 de març de 1953); «*Llevamos la chica al médico, al terminar los tres meses de tratamiento (ya veíamos que estaba muy bien) y no han encontrado ni rastro de la presunta lesión, que era grande pero única. (...) Pudo tratarse de un infiltrado precoz (saben, me figuro, lo que es eso), pero nunca cavernizado; y todo el cuadro y proceso apunta más bien a que haya sido un conato de absceso de pulmón, consecuencia de una gripe*» (Sevilla, 7 de maig de 1953).

3. Crusat li ha escrit: «*Díganme también cómo sigue su nieto*» (c. citada). Vegeu c. 533, n. 4.

4. Crusat li ha escrit «*Y... somos ya bastante amigos para que les pueda preguntar si han pensado en la reseña de Insula. (...) Si he de reseñar o no, me lo dirán con la libertad que debe nacer del espíritu en que esto está escrito*» (c. citada). Vegeu la continuació del tema a c. 541, 2n. prgf.

5. Crusat li ha escrit, a propòsit de la possible traducció de l'obra ribiana al castellà: «*Dígame pues, con su juicio superior, que es lo que conviene, pues aquí no se trata de quien hace sino de tratar de hacer algo eficaz*» (c. citada). Vegeu, també, c. 533, 2n. prgf.

6. Serà a Salamanca, la segona quinzena de juliol. Vegeu c. 544, n. 3.
7. Crusat li ha escrit: «*Me abstengo de hacer comentarios a los recientes y sonados acontecimientos literarios de Barcelona, salvo para decir que, claro, eso un día u otro tenía que acabar por ocurrir*» (c. citada). No tinc altra informació que aquesta.
8. Vegeu c. 491, n. 1 —vol. II.

538. A Maur M. Boix

Barcelona, 1 de març de 1953

Dom Maur M. Boix
Montserrat

Reverit, benvolgut amic:¹

Permeti'm que li escrigui breument per demanar-li un favor. Aquell dia, inoblidable per a mi, que vaig passar al Monestir, pel setembre de 1949, em van fer unes quantes fotografies, molt belles. N'hi ha una en què estic sol, de mig cos per amunt, rient.² ¿En podria tenir tres o quatre còpies? No recordo el nom del Pare fotògraf; per això em considero excusat d'adreçar-me a V., esperant de la seva gentilesa que li voldrà transmetre el meu prec.

Agraït per endavant a l'un i a l'altre, m'és plaent de dir-me una vegada més afm. de V. i d'aquest Monestir

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Primera carta d'aquest volum de les 13 a ell adreçades, entre 1949 i 1955. Dos temes les centren: la visita que Riba féu a Montserrat el 1949 (cc. 442, 443, 446 —vol. II—, aquesta mateixa i la 539) i Verdager (cc. 473, 527 i 529 —vol. II).

2. Ha estat reproduïda a *In memoriam*, entre les pàgs. 86 i 87.

Barcelona, 10 de març de 1953

Dom Maur M. Boix
Montserrat

Reverit, benvolgut amic:

Acabo de rebre les còpies de la meua fotografia montserratina, juntament amb les amables ratlles que V. m'adreça. Li prego que vulgui transmetre al P. Llorenç Ferrer l'expressió del meu agraïment —agraïment en el qual V. ha de tenir, i té, també la seva part.¹

Sí, em plaurà que ens vegem un dia.² Parlarem de moltes coses, i d'aquesta càtedra *Boscán*, per la qual V. mostra un interès que considero justificat. Ja faré les meves tres lliçons el 14, 16 i 18 d'abril. Des de Madrid faré, sembla, una escapada a Salamanca, on donaré una conferència, dins uns cursos per a lectors d'espanyol a l'estranger, sobre l'acció del principi clàssic en la literatura catalana.³ El Dr. Rubió ha tornat de Madrid i m'ha comunicat per telèfon les seves impressions, que més aviat encoratgen.⁴ «C'est beaucoup et c'est l'ombre d'un rêve»...

Saludi reverentment per mi, li ho prego, el P. Abat, i vulgui tenir-me sempre per afm. de V. i del Monestir,

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Boix li ha escrit, des de Montserrat, el 7 de març de 1953 en resposta a la c. 538.

2. Boix li ha escrit; «No em vaig poder combinar les coses de manera de poder-lo venir a veure per parlar de tantes coses interessants. Si Déu vol, confio que després de Quaresma, si no dintre la mateixa Quaresma, en tindrè oportunitat» (c. citada).

3. Vegeu c. 533, n. 6.

4. Jordi Rubió ha inaugurat la Càtedra Juan Boscán amb «tres conferències sobre literatura catalana». Vegeu Miquel Coll i Alentorn, *Jordi Rubió, universitari* (SdO, abril de 1967, 39).

Barcelona, 23 de març de 1953

Sr. Joan L. Gili
Oxford

Estimat amic:

Vaig rebre la vostra lletra del 6 de febrer, amb els versos. Quina alegria em va fer! He llegit i rellegit la traducció, que em sembla d'un to just i d'un anglès —pel que jo puc jutjar, no sense assessoraments— directe, elegant, natural. No sé si puc demanar que continuu l'assaig, o aventura, tan ben iniciada, però ho desitjo; gairebé us diria com les nostres noies: em fa il·lusió. Permeteu-me un parell d'observacions quant a la interpretació. Vinc a dir que el juny, aquell juny nòrdic que no es decideix a ésser juny, espera que aquesta dona sigui dins l'aigua per a ésser perfecte. Així, el «June *within* her awaiting» hauria d'ésser, al meu entendre: «June *from* her awaiting»; és a dir, ella, nua dins l'ona, farà al juny el do de la perfecció. Després hi ha aquell «nothingness of silence». Jo dic «els no res del silenci», això és, totes aquelles petites coses que hi ha dins el silenci (i per les quals el silenci no deixa d'ésser tal) i que acompanyen el solitari. ¿Un plural no seria possible en anglès, potser amb un altre mot i tot? (Evidentment no *trifles*, però ja veieu on vaig; nothingness potser queda abstracte i jo em refereixo a no res molt concret). Fora d'aquestes lleugeres coses, tot plegat em corprèn. El final, a partir de «Unexpected a cuckoo», em sembla com ho hauria escrit jo en anglès, que de vegades m'hi he delit.¹

Passem als afers pràctics. No he sabut res més d'en Manyer. Suposo que qualsevol dia deuran donar per la BBC la meua gravació;² tinc notícies que avui va la del Dr. Cervera.³ Us adjunto la llista de llibres; els títols que porten C.R. al marge, poseu-los al meu compte; els altres, al de l'Editorial Alpha.⁴ I gràcies una vegada més per tot.

I l'Antologia, ¿com està? L'altre dia en parlàvem amb en Triadú, que l'espera amb candeletes, com jo mateix.⁵ Dins una quinzena vaig a Madrid, a fer

tres lliçons o conferències (Verdaguer, Maragall, mallorquins) a la Universitat.⁶ És una avinentesa més de fer una afirmació que crec convenient. Aquest vespre veuré el Dr. Trueta;⁷ i bé deurem parlar de Vós, amb l'afecte que us tenim,

i del qual us renovo, amb una abraçada, l'expressió ben sincera

C. Riba

En poder del seu destinatari

1. Fa referència a la traducció de l'Elegia IV que serà publicada a Carles Riba, *Poems*, 43. Sobre aquest llibre, vegeu c. 307, n. 1 —vol. II.

2. Vegeu c. 532.

3. Leandre Cervera.

4. Vegeu c. 532, n. 4.

5. Vegeu c. 474, n. 6 —vol. II.

6. Vegeu c. 533, n. 6.

7. Sobre Josep Trueta, vegeu c. 464, n. 11 —vol. II.

541. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 23 de març de 1953

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

La seva afectuosa carta del 13 ens va venir a fer companyia, engripats com estàvem, Clementina i jo. La hi agraïm ben cordialment. I anem al seu escrúpol de traductora: «Tinc prou amistat amb X. per a etc.» no vol dir altra cosa que: «L'amistat que tinc amb X. és suficient perquè jo etc., em permet, etc.»; no va *mai*, en el *prou* català, implicada la noció d'excés.¹

Ens sap greu de veure'ns privats de la seva nota sobre les poesies de Clementina. Això de Susanna March ha anat de la següent manera. Jo havia trobat aquesta dama una o dues vegades a can Santos Torruella; no havíem passat d'uns amables compliments: una conversa pròpiament dita, no l'he tinguda encara amb ella. Em fa l'efecte d'una dona vital, d'un atractiu simple i directe, que escriu uns versos —pels pocs que en conec— intel·ligents. Després de la lectura que va fer Clementina, a darreries de gener, a la Casa del Llibre,² S.M. es va acostar, com tantes altres persones, jo la vaig presentar a la meva muller, i ella li va demanar que li signés un exemplar del llibre, manifestant una estima que, li ho confesso confidencialment, em va sorprendre una mica, perquè els versos que conec de la dama van per altres camins; però només *una mica*, perquè els ulls d'ella i el que n'he llegit, la fan creure intel·ligent. I va afegir, per a més agradable sorpresa encara, que escriuria una nota. No n'hem sabut res més; havíem temut que tot restaria com una falagueria de paraules, o que si la cosa es realitzava, seria per a «Poesía Española» o alguna altra revista d'aquesta mena: ni un moment no se'ns havia acudit que pogués ésser «Insula». Això és tot. ¿Hi perdem? Sí, hi perdem el que no haurem tingut: la nota de V.; si més no...³

Vam rebre el seu gentil present per al nostre fill Oriol, que és encara a Holanda, feliç amb la seva dona i feliç amb el seu treball.⁴ Li deu haver escrit un

mot donant-li les gràcies; no és eximit de fer-ho perquè les hi donem nosaltres, com fem, i ben cordialment.

Sí, serem a Madrid entre el 10 i el 20 d'abril.⁵ Jo hi faré un dia d'aquests una escapada, 48 hores d'absència, per a una gestió que no té relació amb la Càtedra Boscán.⁶ Si una sola persona cercaré de veure, a part les que calen per a l'objecte del meu viatge, serà Cano; vull dir que, per poc que pugui, cap al tard em deixaré caure en aquella amable rebotiga de la Calle del Carmen.

No tingui angúnia d'escriure, i d'escriure llargament, abandonadament. Ens fa alegria, i tot el que ens diu i l'afecte que ens mostra, ens és preciós.

I ben cordialment correspost per tots dos.

Seu afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «*Esta traductora (!) del catalán se queda en la duda de si "prou" quería decir "basta amistad" (como creo que puede ser) o "demasiada amistad"*» (Sevilla, 13 de març de 1953). Fa referència al que li ha escrit Riba: vegeu c. 533, final del 2n. prgf.

2. Vegeu c. 533, n. 5.

3. Crusat li ha escrit: «*Resulta que, por fin, no hago yo la nota para Clementina. Le dije a Cano que prefería consultarles (...) y mientras les consultaba, se ha recibido una nota de Susana March, con ruego de que la publiquen*» (c. citada). (Vegeu-la a Susana March, *Dos libros de mujeres*, «Insula», 88, 15 d'abril de 1953, 8). Crusat fa referència a una carta anterior: vegeu c. 537, 2n. prgf. Tanmateix farà la nota: «*Con alegría he recibido el encargo de Cano de escribir al fin la nota de Clementina para la sección de Letras Catalanas*» (Sevilla, 7 de maig de 1953). Riba li contestarà i li ho agrairà: vegeu c. 546, 2n. prgf. Abans de publicar-la, Crusat la hi enviarà. Vegeu la resposta entusiasta de Riba a c. 553. Finalment la nota serà publicada: *La poesia de Clementina Arderiu*, («Insula», 91, 15 de juliol de 1953, 4).

4. Vegeu c. 533, n. 13.

5. Vegeu c. 533, n. 6.

6. Vegeu c. 534, n. 7.

Barcelona, 28 d'abril de 1953

Benvolguda Maria Antònia:

Penso que us farà goig de conèixer el que he dit de la vostra admirable poesia en la conferència que sobre «L'escola poètica mallorquina» vaig donar el proppassat dia 18 a la Facultat de Lletres de la Universitat de Madrid. En aquest fragment final hi ha, naturalment, referències a coses dites abans; però el sentit hi és tanmateix complet. Un dia o altre es deurà publicar. És un homenatge que us era degut: ocupeu un alt lloc entre els mestres de la gran herència que Josep Carner va recollir —de Catalunya i de Mallorca alhora— i va transmetre, enriquida, als més joves. Personalment, la vostra poesia ens toca encara per Clementina, de qui heu estat la padrina en certa manera. Preneu la bona voluntat i no dubteu que Vós i els vostres versos ens són a tots dos presents, i que l'admiració que us tenim acompanya molt dolçament el nostre afecte, però n'és independent.¹

Amb els nostres millors records, vostre

C. Riba

A dalt, al marge esquerre, amb segell de goma: C. Riba / Av. Rep. Argentina, 163 / Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Li adjunta el text dels darrers cinc paràgrafs de la seva lliçó. Vegeu-la a O.C., 4, 263-264. El text adjunt també serà publicat a «Insula» (95, 15 de novembre de 1953, 1 i 3). Vegeu la resposta agraïda de Salvà (Llucmajor, 4 de març de 1953) a *Quaranta-quatre cartes*, 154, sobre la qual Riba escriurà que «és de les coses més gentils que he tingut en la meua carrera d'escriptor» (c. 561, 3r. prgf.). Sobre les conferències de Madrid, vegeu c. 533, n. 6. Aquesta és la darrera de les 4 cartes de Riba a Salvà, totes elles molt separades en el temps: 1917 (c. 18), 1921 (c. 55) —vol. I—, 1944 (c. 390) —vol. II— i aquesta. Al seu torn, Riba i Clementina en rebran 20, des de 1911 a 1956, la majoria dirigides a Clementina (Vegeu *Quaranta-quatre cartes*, 149-155). El 1913, Miquel Ferrà ha «presentat» Clementina a Maria Antònia: «Benvolguda amiga: M'han encarregat de posar-la en relació amb Na Clementina Arderiu, jove escriptora qui fa uns versos molt ben fets

i d'una gran força (v. Catalunya 20 Septbre), i que la coneix, l'estima i l'admira per lo que de V. ha llegit i per lo qu'En Carner i jo li hem contat. / Ella, personalment, és senzilla, simpàtica, deu tenir una vintena d'anys, molt intel·ligent i modesta, amb una veueta prima» (Barcelona, 16 de novembre de 1913). (Agraeixo aquesta informació i altres relatives a Ferrà a Francesc Lladó.) Maria Antònia Salvà, «gran amiga nostra i de Carner» (c. 561, 3r. prgf.), sempre ha estat molt apreciada per Riba i Clementina: «L'estima de la vostra persona i de la vostra obra ha perdurat sempre en nosaltres, a través del temps i de les proves, del repòs i de l'esperança» (c. 390 —vol. II—) i «avui encarna l'ànima, tan poètica de Mallorca, i amb tots els seus anys i totes les seves amenaces de feridura conserva una vivacitat envejable (c. 561, 3r. prgf.).

543. A José Luis Cano

Barcelona, 16 de mayo de 1953

Sr. D. José Luis Cano
Madrid

Mi querido amigo:

Le debo, ante todo, las gracias por su artículo sobre mis conferencias de Madrid.¹ Le ha dado Vd., muy hábilmente, el tono que exigía la revista donde se debía publicar; pero nadie dejará de ver la simpatía y afecto que lo inspiraron, levantándolo muy por encima de lo estrictamente periodístico; y menos yo que nadie. ¡Un abrazo cordial y emocionado, mi querido Cano!

Tuve carta recientemente de Paulina. Como todas las suyas, llena de cariño y de lealtad. Me comunica la que envió a Montoliu, propinándole, con enguantada y blanca mano, el bofetón a que se hizo acreedor con su desgraciada reseña a la «Antología» de Adonais.² Montoliu lleva en su alma un inveterado resentimiento. Con esto queda dicho todo y explicadas sus críticas, siempre —además de carentes de estilo— injustas ora por lo desorbitado de los elogios, ora por lo mezquino y vago de las reservas. Poseyendo una cultura elevada, da sin querer en la demagogia literaria más vulgar.

Espero con ilusión, con ilusión casi diría de niño, los ejemplares de las *Ele-gías*.³ No olviden en sus proyectos editoriales a Guerau de Liost y sobre todo a Foix: serían grandes revelaciones para el lector no catalán de poesía.⁴

He hablado ya con Ferrer del número catalán de *Insula*. Él con su grupo, Triadú con el suyo, Alberto Manent y los todavía «verdes» que le rodean, son lo mejor de nuestra juventud intelectual: el confort, permítame decir el triunfo, de los que un día pudimos temer que todo estaba perdido en Cataluña. Sí, trabajarán todos ellos con entusiasmo en la preparación del número especial. Insisto, sin embargo, en la conveniencia de que les acompañen escritores no catalanes.⁵

Afectuosos saludos a su esposa y un abrazo para Vd. de su agradecido amigo

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Suposo que es refereix a: José Luis Cano, *Cataluña y Madrid, El gran poeta y humanista catalán Carlos Riba, en la Cátedra Juan Boscán* («Foco», Madrid-Barcelona, 25 d'abril de 1953). Sobre les conferències de Madrid, vegeu c. 533, n. 6.

2. Crusat li ha escrit: «*Le adjunto copia de la carta que escribí días atrás a Montoliu*» (Sevilla, 7 de maig de 1953). Però la carta no ha estat conservada. Sobre el tema, vegeu c. 546, 3r. prgf. i n. 7.

3. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.

4. Almenys fins 1956, no figura cap traducció d'aquests autors a la col·lecció Adonais, dirigida per Cano i el grup d'«Insula». En canvi sí que hi figura un volum dedicat a Salvador Espriu, *Antología lírica, Introducción, selección y versión castellana de Enrique Badosa* (Madrid, Rialp, 1956. Adonais, CXXXVI-VII).

5. Vegeu c. 534, n. 4. Sobre el número català d'«Insula», vegeu c. 519, n. 3 —vol. II.

544. A Leopoldo de Luis

Barcelona, 24 de mayo de 1953

Sr. D. Leopoldo de Luis
Madrid

Mi querido amigo:

He ido difiriendo mi respuesta a su afectuosa carta del 26 de abril, a su artículo —en cierto modo carta más íntima— sobre mi libro de sonetos.¹ ¿Por qué? No bastarían a explicarlo la «convalecencia» de mi viaje a Madrid y Salamanca² —¡tantas atenciones recibidas, tantas emociones!— tareas urgentes, preocupaciones familiares. Ha intervenido en la demora más bien un pudor: verme tan claro en las palabras de Vd., con mi dualidad demasiado humana etc. Uno cree haber escapado a sí mismo en la poesía, quedar oculto tras haberse descargado en el emisario de sus versos, y de pronto se aparece a sí propio reflejado en la simpatía del lector que comprende, del hermano en humanidad que repite...

Gracias, mi querido de Luis. ¿Nos encontraremos en Salamanca?³ Así lo espero y me auguro muy grata esa nueva oportunidad de hablar con Vd. personalmente. Los temas están lanzados...

Es su amigo,

C. Riba

A dalt, al marge esquerre, amb segell de goma: C. Riba / Av. Rep. Argentina, 163 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Luis li ha escrit: «No quería escribirle hasta poder comunicarle la entrega de un trabajo para "Poesía Española" comentando su magnífico libro. (...) Correspondiendo al interés que Vd., tan amablemente, manifestó, le remito una copia» (Madrid, 26 d'abril de 1953). Vegeu c. 535, n. 2.

2. Vegeu c. 533, n. 6.

3. Primera referència al II Congreso de Poesía que se celebrarà a Salamanca entre el 5 i el 10 de juliol de 1953. Segons el programa, els congressistes visitaran la Peña de Francia el matí del dia 7 i La Alberca a la tarda i el dia 9, Ciudad Rodrigo. Segons Tomàs Garcés, un dels membres de la delegació catalana: «Aquesta vegada, els homenatjats eren Fray Luis de León i, també, significativament, Miguel de Unamuno. Clementina Arderiu, Carles Riba, J. V. Foix, Joan Teixidor, Joan Perucho, Ricard Permanyer i jo representàvem la poesia en llengua catalana. (...) I també, de Barcelona, G. Díaz-Plaja, Rodríguez Aguilera, Lorenzo Gomis, J. Corredor Matheos; i, del Continent, Ungaretti, Roy Campbell (anglès nat a Sud-Àfrica), Luc Estang, Aubert, Vandercammen... (...) El Congrés va durar sis dies, del 5 al 10 de juliol. Hi va haver de tot: visites, recepcions, excursions, folklore. La premsa de tot Espanya, i com és natural la de Barcelona, donava diàriament les notícies d'agència del Congrés. Semblava que els poetes catalans, a Salamamca, "col·laboràvem". En alguns cenacles se'ns acusava grollerament, quan la sola presència de Carles Riba hauria hagut de fer callar els crítics. (...) Hi hagué, és cert, a part l'emoitiu homenatge a Unamuno davant la seva tomba, alguns actes que justificaven la presència catalana. Díaz-Plaja va fer a la Universitat, a l'aula de Luis de León (una aula de foscos pupitres farcits de velles incisions), una breu conferència sobre la nostra poesia; en una Antologia del Congrés, s'hi inclogueren, sense traducció, poemes de J. V. Foix, Joan Perucho i Joan Teixidor, amb un de meu; Riba fou honorat amb una vice-presidència; jo vaig prendre part a l'homenatge a Fray Luis amb un petit discurs, acompanyat de la lectura d'un poema, "Beatus ille"; (...) a Ciudad Rodrigo, els catalans vàrem llegir poemes que prèviament explicàvem o traduïem al castellà, per tal de fer-los entenedors... I sobretot hi hagué les converses, el tracte personal que ens permetia d'exposar als nostres col·legues quina era la trista i injusta situació de la nostra cultura i de la nostra llengua» (*Un Congrés de Poesia*, «L'Avenç», 24, febrer de 1980, 13). Riba que ha triat la delegació catalana —«très soigneusement choisie par moi-même» (c. 709, 3r. prgf.)— continuarà essent-ne el líder: «Vaig llegir en el rostre dels escriptors no catalans la vivesa de l'impacte produït per Carles Riba amb les seves intervencions» (Tomàs Garcés, *Evocació de Carles Riba*, «Germinabit», 65, agost-setembre de 1959, 15). Joan Oliver escriurà a Josep Ferrater Mora que «ara el poeta es troba a Salamanca (on s'està celebrant el Segundo Congreso de Poesía) comandant un reduït equip de vats menors. Els llaços s'estrenyen que és un fàstic. Per aquest camí, qualsevol dia, el de Bierville recobra la seva càtedra de grec a la Universitat de Barcelona!» (*Joc de cartes*, 88) i el mateix Garcés escriurà: «Haviem de preguntar-nos, doncs, si (...) la nostra presència al Congrés —si no manipulada i explotable de cara a l'exterior— podia semblar "a posteriori" desconcertant i contradictòria. / Vaig decidir per la meua banda, que refusaria d'anar al III Congrés, que es preparava per a l'any següent a Santiago de Compostela» (*Un Congrés de Poesia*, o. c., 13). Sobre el primer Congrés en particular i els congressos en general, vegeu c. 515, n. 8 —vol. II.

Barcelona, 24 de maig de 1953

Sr. Miquel Lladó
Castelldans

Benvolgut amic:¹

Vaig rebre, tot al mateix temps, la seva afectuosa carta del 10 d'abril, el retall de «La Mañana» amb el seu commovedor article sobre la meua poesia,² i el seu recull de poemes «Hacia la vida».³ És molta cosa, tot d'un cop... Caldria que li escrivís llargament, i molta feina endarrerida, i també maldecaps i angúnies que s'han acumulat, no m'han deixat ni em deixen encara lleure. Però no puc, baldament sigui després de molt diferir, deixar d'enviar-li l'expressió d'un meu sentiment molt complex: admiració i expectació davant d'una gran riquesa d'un home i un poeta que se'm revelen; també ¿per què no dir-li-ho? l'estranyesa que aquest artista en ple turment de cercar la seva forma, vacil·li o pensi poder-se partir entre dues llengües, que vol dir entre dos ànims i dos estils. Sempre el poeta, en els seus anys d'aprenentatge, va de fora a dins, sempre el seu idioma —ni que sigui de fet el matern, li és extern; sempre és com un explorador que entra dins seu a descobrir la font emboscada. L'aigua «pura i dura» que n'ha de fluir serà, si de cas, la seva autèntica, necessària poesia. Força cosa en «Hacia la vida», com abans en «Els anys, els dies i les hores»,⁴ l'anuncia ja, sens dubte ja l'és. Crec que és pròxim el moment de la seva suprema decisió; de passar de l'exercici, tan pur, de fins ara, a una veritable possessió de la seva experiència vital. Em prometo molt d'aquest moment...

Sí, vingui'm a veure quan baixi a Barcelona. Parlarem.⁵ Aquesta carta és per a complir; les nostres converses futures, continuant l'única, inoblidable, que hem tingut, seran per a ésser amics, home amb home i poeta amb poeta.

Al seu manar, afectíssim i agraït

C. Riba⁶

En poder del seu destinatari.

1. Primera de les tres cartes adreçades a Miquel Lladó, dues el 1953 (aquesta i la 568) i una el 1955 (611). Segons Lladó, «vaig conèixer Carles Riba l'any 1953. Acabava d'arribar de l'exili i de publicar les *Elegies de Bierville* (...), que ell em dedicà amb una lletra menuda, humil, transparent com el seu esguard. (...). Des d'aquella conversa única, mantinguda en un carrer de la Barcelona Alta, de tard en tard, arribava a la meua solitud garriguenca una lletra o un llibre seu, embellit per la seva signatura infantil, fins que va morir» (*Carles Riba i el seu «salvatge cor»*, «Poble Andorrà», 2 de març de 1975, 4).

2. *Carlos Riba o lo clásico* («La Mañana», Lleida, 5 d'abril de 1953). Lladó li ha escrit: «El meu desig hauria estat parlar del vostre art admirable amb més detall i fondària, però el poc espai de què disposa el diari m'ho ha impedit» (Castelldans, 10 d'abril de 1953).

3. *Hacia la vida* (Lérida, La Editora leridana, [1953]). Hi ha un exemplar dedicat a la BR.

4. *Els anys, els dies i les hores*, II. al gravat d'Ernest Ibàñez, Lleida, Impremta Abardia, 1952. A la BR, hi ha un exemplar dedicat i datat: Barcelona, 14 de gener de 1953.

5. Lladó li ha escrit: «Servo un inoblidable record de la nostra breu entrevista, que s'hagué d'interrompre quan hauria pogut fer-se íntima. Penso anar a Barcelona aquest estiu i faré tots els possibles per a que puguem reprendre-la» (c. citada).

6. A sota, amb un segell de goma: C. Riba / Av. Rep. Argentina, 163 / Barcelona.

Barcelona, 25 de maig de 1953

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

Celebrem ben cordialment que la tranquil·litat hagi, amb la salut, tornat a casa seva.¹ ¿Per què no felicitar-la'n? Creiem en l'eficàcia de les bones paraules. Entre nosaltres també en aquest aspecte tot va bé. El nét de la pleuresia està restablert: el tenim ara d'hoste i sento com salta i canta mentre jo escric.² El meu fill segon —el nuvi— ha tornat ja d'Holanda; ara és a Haro, fent de geòleg assessor en unes prospeccions petrolíferes.³

Sí, a Madrid i a Salamanca fórem objecte d'atencions commovedores.⁴ Ens vam reunir a casa de Cano, un vespre, afermant la nostra bona amistat i teixint projectes. La nota de V., a *Insula*, sobre el recull de poesies de C. serà molt benvinguda.⁵ Airegi una mica el mite. Aquí una crítica autèntica és molt difícil; la qual cosa s'explica. Es forma, des del primer llibre d'un autor, una imatge d'ell; justa o no, els altres crítics que vénen la van decorant i variant, sense tenir gaire en compte tot allò en què els llibres nous la poden matisar o contradir. Cert és que tot ver artista no fa, en la seva evolució, sinó reprendre els temes que es va proposar en la seva joventut; però cada vegada segons noves experiències humanes i tècniques; sovint fins i tot lluita contra ells, es revolta contra el destí que existencialment li imposen. El mateix Espriu incorre —meravellosament— en la banal adaptació a la imatge primera.⁶

La nota d'en Montoliu, no diré que em ferís: em produí una mescla d'indignació i de pena. Vaig resistir a la temptació d'escriure-li uns mots vius —en una carta oberta a *Destino*— invitant-lo a demostrar que jo tingui de fet cap cenacle. En tot cas seria un cenacle ben obert i liberal, perquè els autors que s'hi estimen són sovint ben diferents, i ben indiferents, al qui segons ell el presideix! No em va costar de deixar-ho córrer. M.M. pateix d'un ressentiment inveterat: hauria volgut ésser poeta, acadèmic (de l'IEC), catedràtic, crític d'au-

toritat suprema; ha fet i ha dit sempre, amb una malaptesa exemplar, tot el que hauria calgut no dir ni fer per a reeixir. Amb tot plegat, ha acabat perdent el poc sentit de l'estil i la poca ponderació que —malgrat molta lectura— tenia. Ha estimat sempre massa la literatura per ella mateixa; ara és com un d'aquells tristos vells obsedits que empaiten menors per les cantonades etc. Vull dir que ofereix brillants elogis a qualsevol poetet a canvi de les pessigolles de sentir-se dir mestre etc. i guarda les seves objeccions... per a les veritables beutats que li són difícils. V. li ha donat la bufetada amb irònica mà; estigui segura que es prendrà l'aparença de compliments al peu de la lletra. Fa angúnia; però no m'expressaria així sense un copiós *dossier*, i sense l'autoritat d'haver estat el darrer de defensar M. M. en cercles on ja tothom estava excedit per les seves ficades de peus a la galleda i per les seves bruticietes.⁷

Bé, discreta Paulina, vulgui'm excusar l'expansió. Però jo que tinc també un *dossier*, i molt més copiós, de la probitat i de la independència amb què V. ha procedit per a fer la seva antologia, no puc llegir aquestes passades de mestre Tites ressentit sense indignar-me.⁸

No es prengui tan a cor aquest refús de la Losada.⁹ Les raons que donen tenen fonament; i les d'altre ordre que l'econòmic-editorial que potser callen, responen a una realitat injusta etc. però efectiva. Calen encara uns quants Congressos segons l'esperit de Segòvia,¹⁰ la constància d'*Insula*,¹¹ la lleialtat i l'ardit impuls de V., moltes lliçons des de la Boscan¹² etc, perquè els poetes de llengua catalana deixem d'ésser una curiositat regional i siguem situats dins una jerarquia general espanyola. Tot vindrà; molt ha vingut ja, que no es podia somiar deu anys enrera. Miri: tinc damunt la taula les darreres proves de l'edició salmantina (text i dues traduccions, l'una literal i l'altra en vers) de *Salvatge Cor*, amb un pròleg ardorós (no trobo un adjectiu més just) d'A. Tovar;¹³ J.L. Cano m'ha anunciat la imminent arribada dels meus exemplars d'autor de les *Elegies*.¹⁴ ¿No és molt i massa tot això d'un cop per a un home sol? Li asseguro que tinc més fe en la publicació de poesia dins col·leccions especialitzades i acreditades —com l'*Adonais*— que no pas dins el gran barriobarrejo de les grans biblioteques de literatura general i universal. Tot el prestigi d'una etiqueta editorial no m'arriba a compensar del desdeny amb què l'insensible a la poesia salta el llibre de poemes als catàlegs o a les parades. Ens hem de conformar joiosament a ésser sempre els més «happy» dels «happy few». Gràcies, però, benvolguda Paulina, ben cordialment, per tots els passos que ha fet per mi; faig meus, una vegada més, els seus mots: tot vindrà.

Quant a en Merli,¹⁵ estic segur del seu afecte i, si no ha de xocar que ho digui, d'una sincera admiració seva; però no ens escrivim regularment, i tal

com V. diu que han anat les coses, resultaria indiscret envers V. mateixa res que jo fes ara per la meua banda. Esperem.

Avui sóc jo que he escrit llargament. Que serveixi almenys per a llevar-li a V. miraments i escrúpols d'abandonar-se a la confidència epistolar sempre que li serà plaent: el nostre gust correspondrà al de V., no en dubti.

Ahir vaig saber alguna cosa de més fix sobre el Congrés de Salamanca; serà dins la primera quinzena de juliol.¹⁶ ¿Ens hi trobarem? No es veu encara la forma que prendrà. Ara, amb la seva visita estival a Barcelona sí que hi comptem; i que ens reservarà almenys un sopar, oi?

Amb Clementina, ben afectuosament

C. Riba

P.S. - Retinc, per treure'n una còpia si V. m'autoritza a fer-ho, la seva carta a M.M.; la guardaria en els meus dossiers junt amb el retall de la desgraciada ressenya.¹⁷

En poder dels hereus del seu destinatari.

1. Vegeu c. 537, n. 2. Riba contesta la darrera carta de Crusat: Sevilla, 7 de maig de 1953.

2. Vegeu c. 533, n. 4.

3. Vegeu c. 533, n. 13.

4. Vegeu c. 533, n. 6.

5. Vegeu c. 541, n. 3.

6. Sobre Salvador Espriu, vegeu c. 699bis.

7. La nota, *Una nueva antología*, fou publicada al DdB el 5 d'abril de 1953. Segons Montoliu «Nos parece que, a menos, que una Antología tenga por objecto presentar al público a los poetas de un determinado cenáculo literario o de una tendencia definida, una selección de poetas representativos de una área lingüística determinada en un determinado período ha de ser amplia. (...) Esa Antología de Paulina Crusat es tan sólo un minúsculo ramillete comparado con el que su autor habría podido formar con la amplitud debida. (...) Sirve la excusa a la exagerada limitación del número de los poetas representados en esa Antología, el haber realizado la selección a base únicamente de los poetas nacidos entre 1893-94 y 1913-14, y de los que "se agrupan en general alrededor de Carlos Riba", como declara el autor en su prólogo. De suerte que esa Antología viene a ser un reconocimiento del positivo "mestratge" ejercido per el autor de "Elegías de Bierville" en la joven generación de los poetas catalanes del presente. En el fondo, domina en la Antología de Paulina Crusat el mismo criterio riguroso que presidió la tan discutida y restringida selección de la Antología de J. Triadú. Una y otra se ciñen a los estrechos límites de un equipo de poetas catalanes que podría ser calificado de cenáculo literario. (...) Hay que reconocer que [el pròleg i la nota preliminar] son unos de los mejores comentarios que ha merecido la obra poética de Carlos Riba a la presente crítica literaria, tan desorientada y vacilante, en general, ante las ingentes dificultades que presenta la interpretación del hermético estilo del que preside un grupo numeroso de jóvenes poetas catalanes de nuestros días» (Vegeu-la íntegra a Medina, Riba, II, 138 i 139). Del

tema, Riba també n'ha escrit a Cano: vegeu c. 543, 2n. prgf. Sobre el dossier Montoliu, vegeu c. 198, n. 1 —vol. I.

8. Sobre l'Antologia, vegeu c. 475, n. 3 —vol. II.

9. Crusat li ha escrit: «No les falta razón a la Losada en decir que [en] España debieran ser las primeras ediciones» (c. citada). Vegeu cc. 533, n. 10.

10. Vegeu c. 515, n. 8 —vol. II. Cal afegir, encara, informació més recent: Agustí Pons, *Rafael Santos Torroella, entre dues cultures* dins *Deu daus* (València, 3 i 4, 1991, 95 i 98-99).

11. Vegeu c. 533, n. 8.

12. Vegeu c. 533, n. 6.

13. Sobre l'edició, vegeu c. 533, n. 9. Sobre Tovar, vegeu l'opinió de Joan Fuster que reporta una frase de Riba: «Los archivos de la censura, cuando sean ventilados, pondrán en evidencia la hostilidad al catalán, ¿por parte de quién? Este es el enfoque nebuloso. ¿A quién le interesaba la extinción del catalán como lengua de cultura? No a los sargentos: a los profesores. Reflexionando sobre el "lingüicidio" intentado sobre el catalán, Carles Riba me decía "Eso no sale de un cuarto de banderas, sino de una cátedra de Filología...". O sea de quienes saben, profesional y profesoralmente, cómo se puede ahogar un idioma, cuando se pusieron a ello, hicieron lo posible. De una lectura rápida de las Memorias de Maurici Serrahima salta la sospecha de don Antonio Tovar. (...) El doctor Tovar calculaba que con cuarenta años aproximadamente, si seguían sus indicaciones, el catalán se iba a la mierda como lengua de cultura, por tanto como lengua "tout court". No estaba mal planeado el genocidio cultural atribuido sotto voce al doctor Tovar, y no desmentido, que se sepa, por este ilustre intelectual totalitario...» (Antonio Beneyto, *El ensayo incisivo en Joan Fuster* dins *Censura y política en los escritores españoles*, B., Euros, 1975², 225-226).

14. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.

15. Crusat li ha escrit: «De Merli nada sé» (c. citada). Vegeu c. 533, n. 11.

16. Vegeu c. 544, n. 3.

17. Vegeu supra n. 7.

547. A Xavier Benguerel

Barcelona, 28 de maig de 1953

Sr. Xavier Benguerel
Santiago de Xile

Estimat amic:¹

Des del gener, la vostra lletra, tan afectuosa, damunt la taula! Ja veiéreu com vivim; i el deute de feina va creixent; i potser la més imperiosa és la que comporta aquest «patronatge» a què al·ludiu, fent-me honor, i que cada dia pren i dissipa més.² ¿Sabeu que he fet tres conferències —escrites— a la Universitat de Madrid, sobre Verdaguer, Maragall i els grans mestres mallorquins, i encara una a la de Salamanca, sobre l'humanisme a Catalunya?³ Una vegada més l'avinentsa d'afirmar, de cara als qui volen comprendre i també dels qui no volen. —Estan a punt de sortir les *Élegies*⁴— text original i traducció castellana a la col·lecció *Adonais*, de Madrid; i *Salvatge Cor*⁵ —també text català, però amb dues versions castellanques, una literal i l'altra en vers—: el publica la secció de romàniques de la Univt. de Salamanca. És curiós, tot plegat, i vull creure que significa una victòria nostra, no precisament personal. Us enviaré aquests llibres així que en tindrè exemplars. No us caldrà la versió de les *Élegies* per a vèncer dificultats de lectura: sou uns hermeneutes excel·lents, tant Vós com en Guansé; però per a *Salvatge Cor*, on la dicció és més concentrada, potser us serà útil, fent-vos més curt el camí, aquesta traducció gairebé interlineal que en realitat és meva. ¿Arriba aquí *Destino*? En el n° del 16 de maig hi ha una llarga intervist meva amb en Teixidor sobre temes de poesia; en T. es va valer de notes meves; hi ha les inevitables errades, la censura ha intervingut, perquè no aparegués que jo tinc «un pensament i una acció» a més d'escriure versos (¿què diran d'aquesta *prudència* respecte a mi els puritans de l'exili?), però hi van apuntades en un cert conjunt tot d'idees fins ara disperses, que us poden invitar al diàleg.⁶

Tot ací va com ho trobàreu en curs. De dalt no afluixen. Sabeu per experiència pròpia quina cura es té de la puresa de les nostres ànimes, quan es trac-

ta de llibres; fins un mot ens pot perdre: en una traducció, per Cernuda, del *Troilus & Cressida* de Shakespeare, el mot p... hagué d'ésser púdicament substituït, si no es volia suprimir uns quants versos.⁷ I l'edició és patronada pel British Council; però no es tem res: per això s'és de la UNESCO! —Cada dia el cercle dels joves s'eixampla, amb més exaltació i més curiositat i més exigència.⁸ ¿Heu vist l'E. Albert,⁹ de Mataró? Sap de tot plegat alguna cosa...

Em plauria, des d'un recó d'ombra, assistir a alguna d'aquestes sessions en què comenteu les meves *Elegies*. M'hi sentiria com *realitzat*.¹⁰ Quin bell destí el d'aquest llibre! Cada veu que em diu els versos me'l torna i em fa estimar a mi mateix. De vegades, gairebé amagant-me, poso un d'*aquells* discos i escolto;¹¹ prenc l'assaig d'en Guansé i entenc un tros de mi mateix...¹²

¿Què fa en C.A. Jordana? ¿Ja se li ha esvaït el malentès en què va incórrer sobre mi? Em doldria molt que em servés rancúnia per un fet en què ni jo —Déu ho sap!— ni ningú no fou culpable.¹³

¿Quan torneu? Dèieu, pel gener, «d'aquí pocs mesos...» S'acosta l'estiu, amb la dispersió, però també amb inesperats encontres amicals aquí i allí de la terra. Si no és per pocs dies, però, no ens mourem de Barcelona; el nostre pis és més aviat estival.

Saludeu, s.u.p., per mi els nostres comuns amics, i rebeu, amb els millors records de Clementina, l'abraçada del vostre afm.

C. Riba

P.S. - Escriuré un d'aquests dies a en Guansé. Li dec *Salvatge Cor*; però l'administrador em fa prevaricar amb els exemplars; tanmateix compliré. Tinc, vulgueu-li-ho dir, a més de la còpia a màquina que em va enviar del seu assaig —ja li vaig escriure acusant-ne recepció— els dos números de Pont Blau on ha sortit.¹⁴ Ha fet un gran efecte a tothom, és a dir, als «feliços pocs» a qui en pot fer...

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Benguerel, vegeu c. 422, n. 1 —vol. II.

2. És una carta del 26 de gener de 1953, des de Santiago de Xile, en la qual li ha escrit: «Sé de debò, i no em sorprèn, la part que us correspon en aquesta labor lenta i tenaç d'exercir un patronatge espiritual extremadament delicat i difícil; si a distància també ens en beneficiem no és estrany que els que teniu més a la vora en rebin tots els avantatges».

3. Vegeu c. 533, n. 6.

4. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.

5. Vegeu c. 533, n. 9.

6. El text serà recollit «en llur forma original», a ...*Més els poemes*, amb el títol de «Sobre poesia i sobre la meua poesia» (pàgs. 165-186 i 185 i 186). En la «Nota» que l'acompanya, Riba hi explicarà que «aquestes notes foren escrites a primeries de 1953. Es tracta d'uns mers esbossos, redactats, en una improvisació de conversa, com a resposta a un esquema de preguntes que em presentà Joan Teixidor» (pàg., 185)

7. William Shakespeare, *Troilo y Crésida*, Tragedia en cinco actos, Traducción de Luis Cernuda, Madrid, Insula, [1953].

8. No és la primera vegada que els joves o alguns grups de joves són citats amb afecte en aquestes cartes: vegeu c. 501, 3r. prgf. —vol. II. En tornarà a escriure més d'una vegada: «quins joves, entre una joventut sistemàticament aplanada per tota mena d'ortodòxies, tan nets, tan respectuosos i tan exigents» (c. 581, 1r. prgf.), «unes minories juvenils magnífiques, d'una exigència ardent i pura» (c. 646, 3r. prgf.), «heu estat, amb el vostre afecte i la vostra confiança, el millor de la meua vida» escriu a un jove (c. 555). Vegeu, també cc. 551, 1r. prgf.

9. Esteve Albert i Corp.

10. Benguerel li ha escrit: «Jo em vaig permetre (...) proposar una lectura comentada de les Elegies, tal com havia fet ja amb la Montserrat Julió. Però el fet curiós és, per a dir-ho amb la paraula franca, la il·lusió que va fer als meus amics "intervenir" en una obra difícil, diuen (i ho és), però que necessiten conèixer» (c. citada).

11. Es refereix a una gravació de les *Elegies de Bierville* feta per Montserrat Julió en 3 discos de 78 r.p.m. que li ha enviat Benguerel des de Xile, avui conservats per Jordi Riba que és qui m'ha facilitat la informació. «Jo no sabia» dirà Riba més endavant «com explicar l'emoció que em va fer que, un dia, de sobte, tornés un amic caríssim de Xile [Benguerel], (...) portant-me uns discos amb una veu que deia els meus versos. Jo no sé si està bé dir que jo estava convalescent, al llit, voltat d'una bona part dels meus, i no vaig quasi bé poder resistir, en un moment determinat, el plor» (*Presentació d'una lectura de les «Elegies de Bierville», O.C., 4, 286*). Posteriorment apareixerà una edició comercial en tres discos de 45 r.p.m., feta per Cruz del Sur, Archivo de la palabra, amb unes paraules preliminars de Joan Triadú: «Passió i lucidesa en l'obra de Carles Riba» (s/d., però amb un Dipòsit Legal de 1963).

12. Fa referència al text *Elegies de Bierville* publicat a «Pont Blau» en dos números: gener (14-17) i febrer de 1953 (44-48). Vegeu, també, c. 550, 1r. prgf. Sobre «Pont Blau», vegeu c. 617, n. 9.

13. No tinc altra informació sobre aquest tema.

14. Vegeu supra n. 12.

Barcelona, 30 de maig de 1953

Sr. Agustí Cabruja
Mèxic

Benvolgut amic:

Esperava, per a contestar-li, la seva llarga carta promesa. Per fi ha vingut, amb data 26 de maig.¹ També acompanyada de retalls que em poden interessar, com les dues anteriors.² Li agraeixo tanta de sol·licitud. No és que sempre em faci alegria, però, el que m'invita a llegir.³ En la trista situació de tot allò que estímem, un voldria més grandesa, més confiança, més precisió que no sempre hi ha. Tota la història de la nostra Renaixença parteix de vaguetats, llançades a la circulació amb una estranya força per a inflamar sentimentalment, però sense que s'hi comprometessin massa els mateixos que les llençaven. Això ha tingut la seva eficàcia per a aixamplar els cercles dels patriotes, també per a la formulació de programes polítics, però ha estat, en moltes ocasions, un gran destorb per a l'actuació política en ella mateixa. No hi ha hagut una separació prou marcada entre els qui tenien per missió assenyalar i voler l'impossible —els profetes i els poetes— i els qui en cada moment havien de conquerir i estructurar la part llavors possible del somni —o sigui els polítics. La conseqüència n'ha estat molta demagògia, que ha retardat o ha fet malbé adquisicions precioses.

Tot aquest banal episodi de què m'informa (el cas Miquel i Vergés) em confirma en el que dic. Per bé que psicològicament sigui molt explicable —el primer xoc de l'exili!— el que M. i V. escrivia en 1943 era tan absurd com el que ara darrerament ha fet. Un separatisme pur i simple té lògica, si hi han formes morals i materials suficients per a sostenir-ho; el que no té cap ni peus és que s'accepti l'existència d'un llaç, el que sigui, ni que fos, tan de bo!, el d'una federació, i creure al mateix temps que els polítics de l'Estat autònom no tenen res a fer dins l'esfera dels interessos espanyols generals; almenys, i sobretot, mentre el pacte federal no s'ha establert d'una manera ferma; i una vegada es-

tablert, ¿és que no hi ha en tota federació òrgans per a la coordinació, per a les atribucions i funcions reservades, etc.? I el que té més preu: ¿es concep una lliga qualsevol sense l'hegemonia d'un dels components? ¿És que per a ésser autònom, més, per a tenir insegura l'autonomia, cal renunciar a l'ambició d'exercir-la? Seria, tot això, d'una ingenuïtat irremeiable; i, ja que se cita Prat de la Riba, ben al contrari al seu esperit i a la seva pràctica.

M.S.⁴ ha enviat a *Pont Blau* una nota confidencial sobre els principis pels quals ens guiem en el «diàleg» entaulat.⁵ Suposo que ja la deu conèixer. Desitjo que guiï els judicis dels emigrats i els dugui a una comprensió i a una fe en els de l'interior, que no tots mostren. Inhibir-se dignament, com a forma de protesta, etc., per una banda, però també afirmar, aprofitar totes les ocasions per a afirmar netament els nostres drets i llurs fonaments. Cal no perdre de vista que la primera realitat, l'única permanent, d'una pàtria és la terra que es trepitja i l'àmbit del seu nom; tot allò que es pugui construir a l'emigració, és provisional i no dura, tret de petits residus, més enllà d'una generació (sempre en funció de la força que rebin de l'interior).

M'he estès molt, benvolgut amic Cabruja; prengui's tot el que dic, com el que és: confidències i aclariments de caràcter personal.

Segueixi escrivint-me, com sempre: em fan bé les seves lletres. Tan de bo vostè i els nostres comuns amics —saludi'ls cordialment per mi!— puguin dir el mateix de les meves.

Envii'm els llibres que va enllestint, i m'anuncia,⁶ continuï contant-me el que passa i el que s'escriu per aquí, perquè, en bé i en mal, tots plegats fem la pàtria.

Amb els nostres millors records, l'abraça

C. Riba

D'aquesta carta no he pogut veure l'original que només conec per una còpia mecanogràfica feta pel destinatari i enviada a Carles Pi i Sunyer. Fundació Pi i Sunyer.

1. Tanmateix la carta és datada el 9 de maig, des de Mèxic.

2. Són breus, gairebé notes: 16 de juny de 1952 i 18 de maig de 1953, almenys segons la documentació que es conserva a l'AR. Els retalls no han estat conservats adjunts.

3. Cabruja li ha escrit: «Per ací aquests dies hi ha un xim-xim de mil dimonis... El dia 27 del mes passat, a les set del vespre, Josep M. Miquel i Vergés va donar una conferència al *Casino Español*, estatge social de la vella colònia espanyola, glossant la figura del general Prim. Això no tindria res de particular si no fos, com diu tothom, que en aquest centre s'hi recaptava diners i s'hi reclutaven voluntaris, en gran escala, aleshores de la nostra guerra. La gent també se les heu de mala manera contra el senyor August Pi Sunyer, i altres senyors, pel fet que van assistir a l'ac-

te. Algú, o alguns, han fet distribuir uns fulls, en els quals s'hi llegeixen coses, com per exemple: / "El conegut escriptor català Josep M. Miquel i Vergés (...), en el número 3 dels 'Quaderns de l'Exili' (nov. 1943), escrivia, en el seu article 'Els republicans': '...si un dels factors de decadència va ser, en els segles de silenci nacional, l'afany d'intervenir en la política d'Espanya, ¿no s'observa ara el mateix fenomen? La petita vanitat de fer un paper lluit a les corts dels reis Ferran VI i Carles III, venerats fins a la idolatria, lloats fins al ditirambe, ¿no ressuscita ara en l'ànsia de servir l'extingida República, i de posar-se en contacte amb els seus homes? Si, en bona ètica nacionalista, practicada fins als últims temps de llibertat, no es tolerava la intervenció de polítics castellans en la política interna de Catalunya, els catalans hauríem de comprendre que ens és vedat d'extralimitar-nos del marc nacional, i que el radi d'acció —i prou feina tenim— es circumscriu a les fronteres dels Països. Caldrà, però, que els nostres polítics ens deslliurin d'una vegada per a sempre del pes mort de l'emoció republicana espanyola, esquer d'ingenus i arma magnífica per contrarestar la doctrina de Prat de la Riba.' (...) No obstant, un temps més tard, Josep M. Miquel i Vergés acceptava, cofoi i complagut, el càrrec de canceller a l'embaixada del govern de la República espanyola a Mèxic, cobrant la seva bona nomineta al final de cada mes per aqueix empleu diplomàtic al servei d'aquella 'extingida República' de la qual el xicot feia tants escarafalls".» (c. citada a n. 1).

4. Cabruja afegeix, entre parèntesis: «Maurici Serrahima, aclaració meva, ja que Riba oculta, per raons fàcils d'endevinar, el seu nom». (c. citada).

5. Amb Madrid, és clar. A través dels Congresos de Poesia (vegeu c. 544, n. 3), la Càtedra Boscán (vegeu c. 533, n. 6), la revista «Insula» i el seu grup (vegeu c. 533, n. 8), etc. No conec, però, la nota. Sobre «Pont Blau», vegeu c. 617, n. 9.

6. Cabruja li ha escrit: «Jo, dintre d'unes setmanes (...) publicaré "El Trull", una narració basada en un fet històric ocorregut fa molts anys a Llançà, d'on era la meua àvia. (...) Després més endavant publicaré "LES ÒLIBES", la meua primera novel·la» (c. citada).

549. *A José Luis Cano*

Barcelona, 4 de junio de 1953

Sr. D. José Luis Cano
Madrid

Mi querido amigo:

Llegaron ya los ejemplares de las *Elegías*.¹ Para bien de todos sea, por cuanto significa, la aparición de este librito. ¡Ojalá trascienda de lo personal mío! Un abrazo, Cano, de todo corazón.

Paulina, en una carta reciente, nos indicaba la conveniencia de que su nota sobre el libro de poesía de Clementina vaya acompañada de un retrato.² Vea Vd. si puede servir el que le incluyo; es el más *vivo* de estos últimos tiempos. Por lo demás, no nos ha sido posible escoger entre muchos; ni ella ni yo somos muy fáciles con el objetivo, ignoro por qué razón.

Con nuestros mejores recuerdos, suyo afmo.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.

2. Sevilla, 28 de maig. Sobre la nota, vegeu c. 541, n. 3.

Barcelona, 4 de juny de 1953

Sr. Domènec Guansé
Santiago de Xile

Benvolgut amic:¹

Tinc els dos números de *Pont Blau*, amb el vostre assaig sobre les *Elegies*.² L'he rellegit, com si encara no em fos conegut. No us hi sabria fer «objeccions»; ja no comprenc que us n'hagués anunciades, ni de detall. Es veu que, com deia un pintor famós dels bons retrats, cada dia m'hi vaig assemblant més. En general aquí ha plagut; s'ha jutjat que va a fons, cap a l'essencial. Un jove universitari de talent —J. Ferreter— ha escrit un article sobre la temàtica de les *Elegies*, bastant extens;³ sembla, perquè no me l'ha comunicat encara; l'espero amb interès; ja miraré, quan sortirà, de fer-vos-el arribar. Ahir vaig rebre els primers exemplars de l'edició bilingüe publicada dins la col·lecció *Adonais*.⁴ El traductor-prologuista coincideix amb Vós —sense haver-vos llegit— a considerar central el motiu de l'exili, però no desenvolupa el seu sentiment; aquí, no seria tan factible com això, justament perquè l'esperit de les *Elegies* no és estrany als de l'interior: es viu en l'exili de moltes coses fonamentals, i no és solament com a patriotes que tenim set de llibertat. Us guardo aquest volumet, que us enviaré juntament amb *Salvatge Cor*,⁵ així que l'administrador em forneixi exemplars presentables (una part de l'edició manca d'unes pàgines de respecte: un descuit que l'enlletgeix). No deixaré de complir aquest deute meu envers Vós.

Vaig escriure l'altre dia a en Benguerel.⁶ Suposo que us farà conèixer la meua lletra. Hom hauria d'escriure molt llargament, molt monòtonament, molt indignadament (també no sense una certa esperança); o fer-ho, com ara jo, breument, només per fer sentir als «de l'exterior» una companyia i un fraternal afecte.

Amb els millors records, us abraça

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Guansé, vegeu c. 457, n. 1 —vol. II.
2. Vegeu c. 547, n. 12.
3. Probablement deu referir-se a: Juan Ferrater, *Introducción a las «Elegies de Bierville», de Carles Riba*, «Laye», 23, abril-junio 1953, 47-55. Riba ha escrit abans «Ferrater» (c. 543) i més endavant escriurà «Ferraté» tal com finalment serà conegut aquest «jove universitari de talent».
4. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.
5. Vegeu c. 533, n. 9.
6. Vegeu c. 547.

551. *A Artur Bladé i Desumvila*

Barcelona, 6 de juny de 1953

Sr. Artur Bladé
Mèxic

Benvolgut amic:¹

Rellegeixo la vostra carta del 10 de març. No sé què us podria dir de l'esperança.² Només m'interessa la que es funda en el valor i l'acció de la joventut.³ Preveig per part d'aquests joves tàctiques diferents de les d'abans de la guerra. La nostra feina és que acceptin de nosaltres l'essencial com a essencial. Els sentiments agafen molt bé en ells, fins i tot amb violència; però raonen d'una altra manera, tenen els interessos ja lligats altrament. És d'això d'ara i dins d'això d'ara que caldrà partir; no de cap retorn pur i simple. Agitació d'idees, sí, n'hi ha, i neguit pels problemes, a la superfície i encara més dessota; que els emigrats no errin sobre això, i que tendeixin a sumar-se a aquesta remoció i a aquesta reserva, d'una manera viva, sense insistir en cançons de l'enfadós; llur cooperació és necessària; si la refusen, ni que sigui per puritanisme, tot es farà sense ells i serà llàstima.⁴

No recordo aquest senyor Vinyamata;⁵ però no en feu cas, són un desastre en això de les cares i dels noms. L'altre dia em va identificar i aturar, en una boca de metro, una dama que es va dir vinguda de Mèxic amb un missatge vostre; espero la seva visita; però el nom —veieu?— m'ha fugit.⁶

No sé res directament d'en Pujols; no he sentit, però, cap notícia pessimista.⁶ La «Selecta» ha publicat un primer volum d'anècdotes contades per ell i transcrits per un tal Clopas que, fent-me un taco, vaig arribar a creure un doble vostre.⁷ En Cruzet m'ho ha aclarit, i ara espero la biografia vostra,⁸ prometent-me'n més que del dessús-dit recull.

L'antologia carneriana va per llarg.⁹ Abans he de resoldre la d'en Maragall: manca d'escriure el pròleg.¹⁰ Ha sortit (col·lecció Adonais) una edició bilingüe de les meves «Elegies»,¹¹ i aviat en veurà la llum una altra (Univt. de Salamanca) de «Salvatge cor». ¹² Creix, fora de Catalunya, l'interès per la nos-

tra literatura. Ha fet sensació, dins i fora, el primer volum de la «Història d'Espanya» d'en F. Soldevila.¹³ No la perdeu de vista, ni us hi desorienteu: és un esdeveniment que tindrà ressò: per primera vegada un historiador català diu el seu pensament —el nostre— sobre l'esdevenir històric d'Espanya.

Acabo justament amb el paper. És ell que diu la mida, i deixant-lo fer es té més el sentiment de conversa que es deixa i es reprèn sense cerimònia ni estructura.

Els nostres millors records de casa a casa! Us abraça

C. Riba

D'aquesta carta no he vist l'original. Dono el text segons la transcripció que m'ha facilitat el mateix destinatari. En poder del seu destinatari.

1. Sobre Bladé, vegeu c. 510, n. 1 —vol. II.
2. Bladé li ha escrit: «De les vostres lletres n'extrec una esperança plausible —i l'esperança és una de les coses que ens fa més falta en aquest món» (Mèxic, D.F., 19 de març de 1953).
3. Vegeu c. 547, n. 8.
4. Aquest no és un tema nou en aquestes cartes. Per Riba, el lloc de l'exiliat és a la pàtria (vegeu c. 421, n. 1 —vol. II) i «una pàtria és la terra que es trepitja i l'àmbit del seu nom; tot allò que es pugui construir a l'emigració, és provisional i no dura» (c. 548, 3r. prgf.).
5. Bladé li ha escrit: «Fa uns dies vaig conèixer a un *soi-disant* ex-regidor de Barcelona (Vinçamata Castanyer) el qual, incidentalment, va parlar de vós. ¿El coneixeu? Seria interessant identificar-lo» (c. citada). Personatge no identificat.
- 5bis. Bladé li escriurà: «La dama que us va cridar no pot ser més que una, la senyora Camps (filla de Pérez Farràs). Jo li vaig donar l'encàrrec» (Mèxic D.F., 19 de juliol de 1953).
6. Bladé li ha escrit: «He rebut darrerament unes cartes molt tristes del senyor Pujols. Parla de les seves malalties en un to gairebé agònic, ja perduda tota ironia. I això em sembla premonitori. Voldria equivocar-me. Pobre amic!» (c. citada).
7. Fa referència a I. Clopas Batlle, *Anecdotologi de Francesc Pujols* (B., Selecta, 1953. Biblioteca Selecta, 124).
8. Serà publicada ja mort Riba: *Francesc Pujols per ell mateix* (B., Pòrtic, 1967).
9. Bladé li ha escrit: «¿Rebrem aviat l'antologia carneriana de "Selecta"?» (c. citada). Sobre aquesta antologia, vegeu c. 531, n. 8 —vol. II.
10. *Antologia poètica* (B., Selecta, 1954). Vegeu c. 580. n. 10.
11. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.
12. Vegeu c. 533, n. 9.
13. F. Soldevila, *Historia de España*, Tomo I (B., Ariel, 1952). A la pàgina de crèdits, hom fa constar «Versión castellana».

552. A Josep Miquel i Macaya

Barcelona, 20 de juny de 1953

Sr. Josep Miquel i Macaya
Vich

Benvolgut amic:¹

No vull diferir ni un moment d'enviar-li una commoguda abraçada per la lletra i per l'article de V., que acabo de rebre.² Si algú, amb tanta intel·ligència i amb tanta cultura, pot creure que tal ha estat el sentit del meu treball en aquest món, beneït sigui Déu que m'ha usat com a instrument d'un bé per al meu país! I vagi també la meva gratitud als que m'han ajudat de tant diversa i decisiva manera, com ara V. amb els seus mots de reconeixença i d'encoratjament.

Avisi'm, per veure'ns, si un dia baixa a Barcelona. Sembla que també enguany preparen un concurs de poesia a Can Toni Gros, per al dia de St. Roc. ¿Ens hi trobarem? Em plauria.³

Mentrestant, sàpiga que sóc sempre el seu afm. i agraït

C. Riba

P.S. - ¿Em podria enviar un altre exemplar d'aquest n° de *Manresa*, per a l'arxiu de l'Editorial Alpha?

A baix, a la banda esquerra, amb segell de goma: C. Riba / Av. Rep. Argentina, 163 / Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Miquel i Macaya, vegeu c. 465, n. 1 —vol. II.

2. Miquel i Macaya li ha escrit: «Per bé que sigui escrit en lloc no massa agradable, crec que sempre val més així, si més no per tal que no regni el silenci sobre les nostres coses» (Vic, 20 de juny de 1953). Es refereix a «*Odissea*» publicat a «*Manresa*», 16 de juny de 1953, 1-2.

3. Com Riba, Miquel i Macaya formarà part del jurat: vegeu c. 556, 1r. prgf. Sobre Cantogròs, vegeu c. 491, n. 2 —vol. II.

Barcelona, 20 de juny de 1953

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

Li escric a corre-cuita, en la imminència d'ésser presos, Clementina i jo, per les mil petites feines i coses del dissabte i del diumenge. La carta de V., amb tot el seu preciós contingut, va arribar ahir, a mitja tarda.¹ Hem llegit i rellegit l'assaig.² Ens en sentim feliços, permeti'm que m'hi inclogui jo també. Dec a la meva muller —i li he confessat més d'una vegada aquest sentiment meu de deute— un estudi de la seva poesia, que fos alhora just i terriblement parcial (faig eco a Goethe). V. se m'avança a fer notar alguns aspectes capitals. Per ex. aquesta paradoxa que una poesia tan femenina pels seus temes, maneres de dir i de mig dir etc. resulti, tanmateix, ben poc femenina, i justament pel que té de clàssica (perquè cal posar de banda el miracle de la poesia de Safo). També el que observa de la velocitat del vers, i de l'economia en l'estructura, aquesta sensació d'organisme subtil, gairebé esquemàtic, que fan els seus millors poemes. No pas menys, també, el que hi ha de vegades d'*inaccessible*, mot... anava a dir més decent que el de misteriós etc. (misteriós ho és qualsevol, inaccessible, tot expressant-se, ho resten només les ànimes d'una rara qualitat) etc. No tinc temps —i potser tampoc valor— per a estendre'm. És llàstima que l'article hagi d'ésser recurçat. Reca de suprimir-ne res, i per això Clementina no ha fet servir el llapis vermell ni jo he sabut posar-l'hi a la mà. Si tanmateix cal, retalli V. mateixa: té tota la nostra confiança; i els trossos que ja marca, són, si de cas, els que ens resignàriem a veure desaparèixer. Evidentment, que l'article sigui publicat de banda, fora de la secció de Lletres Catalanes, dona més *chances* perquè surti íntegre o quasi íntegre;³ a part d'altres consideracions que fàcilment s'acudeixen. Indiqui-ho, doncs, així a Cano. Tinc de Cano una lletra recent, en la qual anuncia l'aparició de l'article —junt amb una foto que li vam enviar— dins el nº de juliol.⁴ Abans, però, ens deurem trobar a Salamanca⁵ (Déu meu, quin batibull!).

Quan n'haurà tret còpies, arranjat per a la publicació, ¿ens voldrà tornar a trametre aquest (per a nosaltres) original de l'article? Ens fa il·lusió de tenir-lo i guardar-lo.

Amb Clementina, agraïts i commoguts per tanta gentilesa i tan de bon afecte

C. Riba

Com que en Carles tenia ja la ploma als dits i corria pressa de contestar-li, és ell que ha redactat el que havíem parlat tots dos: però signo «almenys» i em permeto de besar-la, agraïda i commoguda

Clementina

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sevilla, 18 de juny de 1953.

2. Vegeu c. 541, n. 3.

3. Crusat li ha escrit: «*Le pido pues a Clementina que, con toda sencillez, dé ella misma los cortes que son precisos para dejar esto en dos holandesas más o menos. (...) Para dar una idea, he hecho yo misma algunos intentos de corte, en lápiz azul. Pero no han de impedir su libertad (...) y sólo serán válidos cuando ella los haya confirmado en rojo. / (...) Me dice Cano que no sabe si Clementina preferirá aparecer en la sección catalana o en artículo aparte. Claro, esto me imagino que permite alargarse un poquito más, aunque no me dice hasta qué punto*» (c. citada).

4. Cano li ha escrit: «*En la próxima [crònica], que publicaremos en el nº de julio, podrá ir la nota de Clementina, con la foto, que irá muy bien*» (Madrid, 12 de juny de 1953). Sobre la foto, vegeu c. 549, 2n. prgf.

5. Vegeu c. 544, n. 3.

553bis. *A Joan Bta. Bertran*

Barcelona, 24 de juny de 1953

Rd. P. Joan Bta. Bertran, S.I.

València

Benvolgut, reverit amic:¹

Avui, dia de St. Joan, ens sembla una data especialment indicada, festa seva com és, per a escriure-li uns mots que el meu bon afecte li deu. Uns mots de gratitud: la seva amable lletra del 8 c.c. ens va omplir de joia, la meua muller i a mi.² Ens va fer bé, sí: un sempre està insegur, i l'alegria d'una persona intel·ligent i sincera acompanyant una alegria nostra, conforta cordialment. Vulgui, doncs, acceptar l'expressió de la nostra reconeixença, juntament amb els nostres millors vots per la seva ventura i per l'èxit de la seva admirable tasca en tants ordres de l'esperit. Per molts anys!

Ens preparem per a assistir al II Congrés de Poesia, que se celebrarà a Salamanca durant la primera quinzena de juliol.³ Per St. Roc farem la petita escapada, ja tradicional, a Can Toni Gros: ¿ens hi retrobarem?⁴ I si no allí, a Barcelona, a València... Desitgem que sigui així, i aviat. Hi ha un projecte d'«excursió» literària a València, aquesta tardor, que, ho espero ferventment, potser reeixirà.⁵

Mentrestant, sàpiga'm, amb la meua muller, sempre afectuós i atent amic q.l.b.l.m.

C. Riba

Arxiu de la Província de la S. I.

1. Primera de les 7 cartes (fins 1959) adreçades al jesuïta i poeta. Aquest li n'escriurà 8. Pel que diu Bertran, es devien conèixer «l'istiu passat a Cantonigròs» (València, 8 de juny de 1953).

2. Bertran li ha escrit: «He anat seguint amb vera fruïció aquest procés d'expansió i reconeixement de la seva vàlua en tot l'àmbit de fora de Catalunya des del Congrés de Segòvia. I ara, després ja de les admirables lliçons de Madrid, i de la publicació bilingüe de les Elegies, veig l'honor, merescudíssim, que li atorga França. (...) Accepti, doncs, la meua modesta enhorabona. I una altra encara, no menys sincera, a la seva gentilíssima Muller i fina poetessa per la publicació recent de la seva obra completa —completa..., espero en Déu que no encara» (c. citada).

3. Vegeu c. 544, n. 3.

4. Vegeu c. 491, n. 2 —vol. II.

5. Primera referència a un viatge a València, que no serà fet fins 1957. Vegeu c. 690. n. 1.

554. A Marià Manent

Salamanca, 6 de juliol de 1953

Una abraçada dels vostres companys de representació catalana¹

C. Riba / J.V. Foix / T. Garcés / Clementina
Joan Teixidor / J. Perucho² / R. Permanyer

Targeta postal. A l'anvers: «Aldeana charra. / Grab. por Juan de la Cruz (1777) / Salamanca — Segundo Congreso de Poesía — 1953». Adreçada a: Sr. Marià Manent / Craywinckel, 24 / Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Al segon Congreso de Poesía. Vegeu c. 544, n. 3. Sobre Manent, vegeu c. 259, n. 1 —vol. I.

2. Segons Perucho: «Riba em féu invitar als congressos de poesia (...). Entre els catalans, a part d'en Riba, hi recordo en Foix, Sagarra, Garcés, Manent [Marià], Teixidor, Permanyer i Galí [Francesc]. Riba era en tot moment l'estrella rutilant dels congressos, a qui s'atenia amb delicadesa i escrupolositat, i àdhuc se l'adulava. Les intervencions d'en Riba eren sempre d'una gran volada i valentia que deixava impressionats els qui el voltaven. Eren d'una grandesa moral serena, lliure i independent, que provocaven, en tots, un gran respecte. Deia les veritats amb rigor i elegància, amb una gran seguretat, passant la difícil maroma del que es podia o no es podia dir. Tot plegat amb una gran valentia i una actitud intel·lectual admirable» (*Els jardins de la melancònia*, B., Ed. 62, 1992, 102-103). També sobre el seu tracte amb Riba, Perucho ha deixat el seu testimoni: «Vivíem a la vora del domicili de Carles Riba i la Clementina Arderiu (unes cases més amunt), que visitàvem amb freqüència. Algunes vegades, venien a sopar a casa, car ens férem molt amics, i recordo que després d'un viatge a Grècia, els vàrem regalar uns discs de cançons populars gregues que entusiasmaren Riba i li feren evocar els seus temps de joventut passats a Atenes. Riba fou sempre molt deferent amb mi i em redactà un pròleg per al meu llibre *Aurora per vosaltres*. (...) / Riba era molt tendre. I això s'ha vist ara, amb la publicació de l'epistolari. Era quelcom que, fins avui, havia romàs ocult, i ha desmitificat aquest gran home de la condició que se li imputava de pura entelèquia. Sota el seu rigor intel·lectual i aparent eixutesa, Riba era un home apassionat i afectuós» (o. c., 101-102).

555. *A Narcís Bonet*

Barcelona, 4 d'agost de 1953

Gràcies, estimat Narcís, per les teves targes amb el teu bon record.¹ Sí, no sé què s'està tramant pels meus 60 anys;² però hi va tanta bona voluntat envers mi i el que hagi pogut fer, tanta cordialitat, que no em sembla massa la vellesa per a pagar-ho. Si els joves ens hi empenyeu, també sabeu —els ben nats— consolar-nos d'entrar-hi. Que Déu us beneeixi, que heu estat, amb el vostre afecte i la vostra confiança, el millor de la meva vida.³

T'abraça

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers: «Barcelona / Fuente monumental en el Parque de la Ciudadela / "Siglo XIX"». Adreçada a : Sr. Narcís Bonet / 5, rue Cognacq-Jay / París (VIIe). En poder del seu destinatari.

1. París, 26 d'abril i 10 de juny i Fontainebleau 1 d'agost de 1953. En la darrera, Bonet li ha escrit: «Em sap tan greu no poguer festejar amb vostè el 60 aniversari! / Amb els millors desigs m'uneixo a una festa que com a català em toca profundament i m'enorgulleix».

2. Una colla d'amics li regalaran una caseta a Cadaqués. Vegeu c. 561, n. 1.

3. Vegeu c. 547, n. 8.

556. *A Joan Triadú*

Barcelona, 11 d'agost de 1953

Sr. Joan Triadú
Cantonigròs

Benvolgut amic:¹

És una llàstima això del concurs.² Jo dijous espero veure en Permanyer, a qui en principi n'hauria parlat. Li feia il·lusió. Telefoni'm a casa (28.94.66), per poc que li sigui possible, dijous mateix, a les tres o quarts de quatre. Veurem, segons la situació —o sigui si en Foix falla definitivament, o si queda per adjudicar algun premi digne— què es pot arreglar amb en Permanyer. Compto que em vindrà a recollir a la FBM., com altres vegades, i quedaria entès per dir-li alguna cosa després de dinar, quan hagués parlat amb V. Té una sèrie de sonets, una mica difícils, un dels quals va fer un gran efecte a Ciudad-Rodrigo.³ Si no hem de fallar fins a diumenge, podria pujar els versos aquell dia mateix i tot quedaria entre nosaltres. El bon burgès ja tindrà la pastura dels Goigs. Encantat de retrobar en Miquel i Macaya, que no he vist d'abans de la guerra, per bé que estic en correspondència amb ell. És un patriota segur, que fa bona feina als col·legis, de Vich, on professa.

Avui ha estat a casa en Castellet. El número d'*Insula* va endavant. Urgeix que V. envii la seva col·laboració. Faci-ho ja directament a José Luis Cano (Av. de los Toreros, 49, Madrid).⁴

Nosaltres pujarem *diumenge*, en el tren que cal. Dissabte ens és difícil: és dia de felicitacions, i la meva muller està més aviat primparada.⁵ ¿Han invitat la Rosa?⁶ L'altre dia semblava picada de no haver sabut res.

Fins a ben aviat, doncs. No deixi de telefonar-me dijous.

Amb els millors records, de V. afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Triadú, vegeu c. 403, n. 1 —vol.II.
2. Triadú li ha escrit: A Cantonigròs «tot bé excepte la participació en el Concurs, que és molt migrada. Per ara ha fallat en Foix, que és qui havia de donar el cop aquest any. (...) En Ser-rahima ha presentat uns Goigs que estan molt bé. Per tant no serà del jurat i per a substituir-lo he trobat un vell amic de vostè, J. Miquel i Macaya» (Cantonigròs, 11 d'agost de 1953).
3. Segurament els que formaran el volum *L'ombra perdurable* (B., Óssa Menor, 1955).
4. Hi publicarà el text *Situación de la prosa narrativa catalana* (pàgs. 10-11). Sobre el número d'«Insula», vegeu c. 519, n. 3 —vol. II.
5. Triadú li ha escrit: «Posi'm un mot si li plau, dient-me si arribaran el 15 o el 16» (c. citada).
6. Rosa Leveroni.

557. *A Joan Triadú*

Barcelona, 12 d'agost de 1953

Sr. Joan Triadú
Cantonigròs

Benvolgut amic:

Acabo de rebre la seva segona carta.¹ Bé, doncs, si en Foix compleix. No faré la gestió prop d'en Permanyer. Potser val més guardar-lo per a l'any vinent que no pas deixar-lo enguany en un lloc secundari. Ara, el temptaré a pujar perquè assisteixi i vegi. ¿què li sembla?

Decididament farem l'excursió *diumenge*, per les raons que li indico en la meva carta anterior.

Fins a ben aviat, doncs. Seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Cantonigròs, 11 d'agost de 1953, en la qual li ha escrit: «Després d'enviar-li una carta ahir, vaig rebre notícies d'en Foix anunciant-me la tramesa del llibre "És quan dormo que hi veig clar"». Vegeu, també, c. 556.

Barcelona, 21 d'agost de 1953

Sr. E.-C. Ricart
Vilanova i Geltrú

Benvolgut amic:¹

El vostre error —perquè no m'havíeu de fer la tramesa directament a mi— m'ha permès de tenir un tast, el primer i únic tast fins ara, del que serà aquesta caseta que entre uns quants bons amics m'han tramat per celebrar els meus 60 anys. Passo, doncs, la vostra deliciosa pintura, que en rigor encara no em pertany, al comitè;² i esperaré a diumenge. Però m'antipo a donar-vos les gràcies, amb una abaraçada. Ens heu fet feliços.

Vostre, ben cordialment

C. Riba

P.S. - Us adjunto, aquí, unes quantes targetes que us he anat guardant.³ Totes són d'algú que és alguna cosa.

Biblioteca Balaguer (Vilanova i la Geltrú).

1. Sobre E.-C. Ricart, vegeu c. 396, n. 2 —vol. II.
2. Ricart l'acompanya amb una targeta de visita: «Per molts anys! (un altre del 93)» ([20 d'agost de 1953]). Sobre «aquesta caseta», vegeu 561, n. 1.
3. Ricart fa col·lecció de targetes de visita.

559. *A Joan Triadú*

Barcelona, 21 d'agost de 1953

Sr. Joan Triadú

Benvolgut amic:

Acabo de rebre la seva carta d'ahir, amb el seu afegitó massa material, però que tanmateix li agraeixo.¹

Em fa pena de pensar que V. ni un moment hagués vist cap indici de desaprovació o de descontentament en mi, diumenge passat; perquè no vaig sentir ni l'una cosa ni l'altra.² Crec que és bo i útil el que V. fa; la prova és que cordialment hi col·laboro. Que actes d'aquesta mena acaben fent una certa tristesa, ¿qui ho negaria? Un s'adona que després de tants anys de tant d'esforç per la part d'uns pocs, la nostra gent continua en les seves vaguetats, en els seus prejudicis, en la curtedat del seu gust etc. Però amb una bona fe que obliga. No dubti que vaig trobar, no solament adequada, sinó excel·lent, la seva lliçó sobre Ausiàs March. No he oblidat mai aquella màxima de bona política que diu que, els homes, cal anar-los a cercar —i a aprofitar— al nivell on es troben. Si de sobretaula vaig subratllar, potser indiscretament, algun punt de la seva conferència, i vaig comentar-lo amb un esperit una mica paradoxal, va ésser per contribuir a evitar que les dames prenguessin el rave per les fulles —com solen fer— i per animar la conversa; no per corregir-lo a V. I per animar-me jo mateix, val a dir. D'un quant temps ençà, les reunions de gent em donen una certa melangia, gairebé una certa misantropia, que procuro dominar sense que ho aconsegueixi sempre. A Salamanca³ fou notat per alguns aquest to meu baix. No m'alarma, perquè generalment en sé les causes, que no tenen res a veure amb el que se'n diu molèstia o disgust per part de les persones amb qui estic, ni tan sols concretament per part de cap. Allò del meu equilibri olímpic és decididament una llegenda. Potser és degut simplement als anys i sense voler justifico els homenatges...⁴

Em sap greu que V. no pugui assistir a la reunió de Cadaqués;⁵ prometedora encara d'agradables sorpreses per a mi. Conec, gairebé per càlcul astro-

nòmic, el pes que ha tingut V. en el procés de la cosa, i això em fa lamentar tant més la seva absència. Espero encara, i la desitjo, una combinació que li permetés de fer l'escapada.

Amb els millors records de Clementina, seu afm.

C. Riba

P.S. - Cal que li digui també —no he trobat lloc dins el text de la carta— que les seves paraules, després del dinar, sobre el que cadascú ha de fer, em van semblar justes, commovedores, confortants; així li ho vaig expressar tot d'una i així segueixo considerant-les en el record, i quan m'avinc benigneament a donar explicacions a algun ingenu i presumptuós pseudopurità pairal sobre actuacions meves prop dels intel·lectuals de llengua castellana.

En poder del seu destinatari.

1. Cantonigròs, 18 d'agost de 1953, en la qual li ha escrit: «Diumenge no em vaig recordar de donar-li aquesta petita quantitat que ara incloc en el sobre per a les despeses de viatge». Sobre el tema, vegeu cc. 556 i 557.

2. Triadú li ha escrit: «Li he de dir també que diumenge vaig tenir la impressió que quedava poc content de tot plegat. Jo en haver de parlar d'Ausiàs March ja sabia per endavant que hauria de callar algunes coses i aprofitar exageradament l'interès humà d'unes altres. Per tant, hauria preferit que vostès no ho haguessin hagut de sentir. Conec, però, la gent d'ací i sé que d'ells depèn que el petit Concurs existeixi, i em veig obligat a fer lliçonetes d'escola parroquial. Si no creguéssim que cal mantenir el Concurs no ho faria» (c. citada).

3. Vegeu c. 544, n. 3.

4. La vellesa no és un tema nou. Vegeu c. 492, n. 3 —vol. II. Ara hi afegim el record del passat i la seva melangia: «La infància [que] sembla que s'allunyi, quan un més l'enyora» (c. 640, 1r. prgf.) o els records que «en massa ens vencen, ens aclaparen i són ombres! Però un a un!... La suma és sempre melangia» (c. 643, 5è. prgf.). Vegeu altres referències, amb matisos diversos, a cc. 650, 6è. prgf.; 653, 4rt. prgf.; 669, 2n. prgf.; 688, 2n. prgf. i 689, 1r. prgf. La darrera referència que hi farà, uns mesos abans de la seva mort, podria resumir amb encert el tema: «I nosaltres dos sols a casa, ens anem fent vells junts, voltats d'estima, sense fortuna però rics encara de joia vital» (c. 755, 1r. prgf.).

5. Triadú li ha escrit: «Com vostè ja deu saber hi ha una reunió a Cadaqués aviat. Jo, tot i que vaig ésser convocat entre els organitzadors i he estat present en el procés de la cosa, no hi podré assistir perquè des de Cantoni és molt complicat el viatge» (c. citada). Sobre el tema, vegeu c. 561, n. 1.

560. *A Miquel Dolç*

Barcelona, 29 d'agost de 1953

Sr. Miquel Dolç
Santa Maria

Benvolgut amic:¹

Excuseu que sigui jo que us escric, i no Clementina, com caldria. Estem, aquests dies, literalment submergits en feines i feinetes de preparació d'unes vacances. Ja sabeu com en aquestes ocasions les dones tenen sempre la part, no diré pas més petita, però sí de les coses petites i abassegadores.

Clementina està encantada del vostre article, que talment l'acosta a una Mallorca sempre tan estimada, i ara lligada a nosaltres per vincles de sang. Maria Antònia fou per a ella una primera mestra en poesia: ¿com ho oblidaria mai?² Us en regracia cordialment. I jo em sumo a ella —no pel reconet, segurament excessiu, que em feu en el vostre article, sinó per tot el que hi dieu d'ella, i que tan entranyablement m'afecta. Gràcies per tots dos, bon amic, i que per molts anys.

He estat aquests dies prop de Vós, llegint el vostre Persi,³ que a començaments de tardor pensem de fer anar a la impremta; ja us avisarem. ¿I aquells dos llibres mig desapareguts de Marcial? No recordo ara bé l'estat de la qüestió; però en el que de Vós depengui, us prego que hi doneu solució aviat.⁴

Amb el millor afecte de llar a llar, vostre

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Dolç, vegeu c. 402, 1 —vol. II.

2. Segons una nota de Dolç que m'adjunta a la carta: «Al·ludeix al meu article *Clementina Arderiu*, publicat al "Diario de Mallorca", 20 d'agost de 1953. La carta és enviada a Santa Maria del Camí (Mallorca), on vaig néixer i passo sovint alguns dies a l'estiu. "Maria Antònia" és, naturalment, Maria Antònia Salvà». Sobre Salvà, vegeu c. 542, n.1.

3. No serà publicat fins 1954: A. Persi Flac, *Sàtires* (B., FBM, 1954). Riba tornarà a referir-s'hi a les cc. 576 (3r. prgf.) i 577 (2n. prgf.) en la qual dirà a Dolç que «us queda un Persi d'un estil ple de nervi; enèrgic i sorrut. Us felicito».

4. Segons la nota de Dolç ja citada «No puc identificar els “dos llibres mig desapareguts de Marcial”; potser es tracta d'una remesa de llibres sobre Marcial que la FBM em va fer a Osca. El paquet, enviat per agència, fou furat, però després els llibres reaparegueren d'una manera pintoresca: un llibreter de vell els oferí per vendre'ls al Seminari de Clàssiques de la Universitat de Barcelona; li feren veure la marca de la FBM i l'home gairebé es desmaià. Però el lladre, és clar no havia estat ell». Dolç li escriurà: «Avui copiaré el llibre de Marcial extraviat, que no ha sortit encara; tinc el manuscrit primer; només hauré de redactar de bell nou les notes» (Osca, 23 de desembre de 1953). Riba li hi insistirà: «Quant al llibre de Marcial extraviat (¿o llibres? Manquen el VIII, IX i el X al nostre arxiu) com més aviat ens el pugueu enviar, millor» (c. 576, 3r. prgf.).

Barcelona, 29 d'agost de 1953

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

V. que ha estat, i tan amablement! en el secret —és un secret, però ja ho sé— es pot fer càrrec i excusar que ara li escrigui molt ràpidament i només sobre el que té per a V. urgència. Estem en un renou de sentiments, aquests dies, en un tràfec de preparatius... En fi...¹

Crec que el número català d'*Insula* ha estat prudentment ajornat per a l'octubre. Deu tenir temps, doncs, fins a mitjan setembre. Envii el seu article directament a Cano.² Penso que no hi ha criteri fixat sobre extensió, to etc. Regeixi's, doncs, pel seu, que és bo i anirà amb gentilesa i discreció. Jo personalment estimo que un número especial sobre una literatura poc coneguda ha d'informar sobre els valors dels cims, justificant així el mateix fet de publicar el número; però si hi ha ocasió —i sempre queda un reconet apte dins un article— s'ha de suggerir que no són uns cims sense serra i sense falda i sense base; i en el cas, més aviat trist, de la nostra *restringida* literatura catalana, fer veure que el que fins ara hi ha hagut, té una continuïtat. No oblidi, doncs, les joveníssimes. Els *altres* noms que V. apunta són ben escollits i sobretot el de Roser Matheu, que mereix una consideració, força més que un simple esment. Les antologies la guiaran bé, incloent les universitàries, que V. ja deu tenir; com suposo que té les especials publicades per *Selecta* (muntanya, mar, eucarística etc.)³

Jo he donat per al número d'*Insula* un poemeta⁴ i el final de la meva conferència a la Càtedra Boscan, sobre els grans mestres mallorquins.⁵ Un parell de folis, en els quals parlo justament de Maria A. Salvà, aquesta degana dels poetes catalans (té 83 anys, si no més) de la qual arrenca en part Clementina. Jo en parlo *situant-la* a la fi d'una escola, que en certa manera Maria Antònia corona i liquida amb el seu poemeta *L'Allapassa*. Crec haver-li-ho de dir, con-

vençut que no fa ni ha de fer cap nosa al que V. escriurà, ja que V. parlarà d'ella més en general i *en femení*. Deixant de banda que Maria Antònia (gran amiga nostra i de Carner) mereix aquesta abundància: avui encarna l'ànima, tan poètica, de Mallorca, i amb tots els seus anys i totes les seves amenaces de feridura conserva una vivacitat envejable. La carta que em va escriure quan li vaig comunicar el fragment de la meva conferència, és de les coses més gentils que he tingut en la meua carrera d'escriptor.⁶

Faig punt. L'hora, més que el paper, m'ho exigeixen.

Amb els millors records de Clementina, seu afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Fa referència a la festa que hom prepara per a demà a Cadaqués on els amics li regalaran una caseta de pescadors. El tema ja ha sortit algunes vegades abans d'ara: «no sé què s'està tramant pels meus 60 anys» ha escrit a Narcís Bonet (c. 555); fins i tot ha tingut «un tast, el primer i únic tast fins ara» quan Ricart li ha enviat, per error, directament a ell una «deliciosa pintura» (c. 558); o «la reunió de Cadaqués, prometedora encara d'agradables sorpreses per a mi» (c. 559, 3r. prgf.). Segons Tomàs Garcés, «un pensament (...) d'admiració, aquesta vegada pel cementiri de Cadaqués, camí de Portlligat, expressat per Carles Riba a Rosa Leveroni ("no em desplauria de ser enterrat aquí") va ser l'inici de l'homenatge al nostre gran poeta en assolir la seixentena. No una tomba, però sí una casa, li vàrem oferir. A Cadaqués, no lluny de Portlligat. I amb una terrassa des d'on es veia el mar onejant com la vida» (*El temps que fuig*, B., Els Llibres de Glauco/Laertes, 1984, 141). Efectivament, a partir de la iniciativa de Leveroni, una comissió formada per Jaume Bofill i Ferro, Josep Mª Cruzet, J. V. Foix, Tomàs Garcés, Anna Mª Gili, Rosa Leveroni, Marià Manent, Paulina Pi de la Serra, Joan Rebull, Ramon Sunyer i Joan Triadú, es dedicà a preparar l'homenatge i a recaptar els diners i els objectes per a acondicionar degudament la casa. Unes setmanes abans, la comissió convocà tots els amics de Riba amb una invitació impresa: «Un grup d'amics de CARLES RIBA, en ocasió del 60 aniversari d'aquest gran escriptor, ha volgut fer-li el present d'una caseta a Cadaqués. / L'acte d'ofrena es celebrarà en el Casino de la vila el diumenge dia 30 d'agost a la 1 de la tarda. / El mateix dia, al Restaurant de Port-Lligat, el poeta i els seus amics es reuniran en un dinar. / Ha estat possible d'organitzar un servei d'autocar. El vehicle sortirà del carrer de Casp (Església P.P. Jesuïtes) a 2/4 de 7 del matí i empenirà, al voltant de les sis de la tarda, el retorn a Barcelona. / A la Llibreria Tasis (Rambla Caputxins, 33 — Telèfon 21-94-35) podreu recollir tiquets per a l'autocar (anada i tornada, 130 pts.) i per al dinar (120 pts.). Els que no surtin de Barcelona poden adreçar-se a Rosa Leveroni, Port Lligat, Cadaqués. / Sou pregat de formalitzar la inscripció per tot el dia 25». Arribat el dia, a la porta de la caseta, «Tomàs Garcés en féu l'ofrena, davant d'un bon nombre de concurrents que aplaudien el matrimoni Riba» (Medina, *Riba*, II, 57). I parlà així: «He de dir-te, estimat i admirat Carles Riba, dues paraules en nom dels amics que aquí et volten i de molts altres que en esperit s'hi afegeixen. / Entre tots, en l'avinentesa dels teus seixanta anys inminents, t'han volgut fer un present. Aquest present és una caseta a Cadaqués. No és un palau com tu et mereixes i ells voldrien, sinó una casa amb parets mitgeres, amb veïns a dreta i esquerra, una casa en el poble, i en carrer estret.

No és un palau com la bella casa d'Ulisses, "ben coneixedora i que es veu fàcilment entre moltes", ans una petita casa entre moltes. Per l'afecte que hi hem posat i el parament que li hem pogut donar, esperem, tanmateix, que sigui "una casa de bon habitat-hi". / L'honor d'aquesta iniciativa escau a Rosa Leveroni, la nostra gentil i generosa amiga. Una tarda de maig, en un jardí de tarongers, ens en va parlar com d'un somni difícil. I ja ho veus: el somni ha esdevingut realitat, perquè a tot arreu on hem trucat invocant el teu nom hem trobat la més oberta acollida. El nostre país sap ben bé que et deu agraïment i homenatge. / Tu ets, potser, el representant més característic d'aquella "generació de la primera guerra mundial" (com l'ha batejada, em sembla, Josep Pla) on tants de noms il·lustres comptàrem; aquella generació dramàticament mutilada amb la prematura desaparició d'Eudald Duran Reynals, Joaquim Folguera i Joan Crexells, i en la qual formes amb Sagarra, Pla i Soldevila el que podríem dir-ne l'ala professional. No sé si trobaríem en la història de les nostres lletres un grup tan compacte i de producció tan copiosa, que hagi fet tant per crear un harmoniós edifici de literatura: novel·la, teatre, poesia, crítica, humanitats... / He parlat de professionals i tots sabem l'esforç, el sacrifici —i també la magna collita— que aquesta professionalitat comporta. A la "generació de la primera guerra mundial", doncs, el nostre homenatge. I a tu, en especial, que, com cap altre, has sabut conservar intactes, entre els joves, la fe i l'esperança. / Escriure, ací com en el fons per tot arreu, i més que en altres bandes, escriure és sofrir. I els seixanta anys de l'escriptor mereixen, no la retirada impossible, però sí el repòs. La idea de repòs lliga bé amb les quatre parets d'una casa. Bastir una casa és un gest greu, ple de maduresa. És un gest transcendent, una victòria de l'home, però victòria efímera, perquè la vida de l'home és efímera. Aquells que s'han fet una casa per a ells mateixos saben la melangia de l'obra acabada. En el fons, potser, el sentiment secret que les pedres i els cairats viuran més que no pas ells, i que les pedres —àdhuc en la nostra època trasbalsada, catastròfica— sobreviuran al nostre afany. Aquesta melangia, aquesta vegada, estimat amic, no l'hem tinguda, car pensàvem, sobretot, en la teva obra pura, exigent, diamantina, que viurà més, n'estem segurs, molt més, que les parets del teu recer. / Aquest recer te l'oferim a Cadaqués, perquè sabem que el paisatge de Cap de Creus, on la paret seca i l'olivera posen la seva dolça geometria, plau al teu esperit. I ens agrada d'imaginar-nos-et en aquesta extremitat oriental de la península, guaita del primer sol que ens toca i abocat a Itàlia i a Grècia, sagrades terres pairals de l'humanisme. / Fa trenta-tres o trenta-quatre anys —i no és la primera vegada que ens ho diem l'un a l'altre— que som amics, i he conegut algunes de les teves llars. He conegut el teu pis de la Font de Sant Miquel, i t'hi recordo, gairebé nuvi, en les nostres converses nocturnes, entre els llibres, i Clementina al piano; i et recordo en aquell carrer vora el Port, en aquell pis on et despertaven les sirenes dels vaixells, i unes altres sirenes et desvetllaven, en les teves albes; i en aquells baixos del carrer de Sarrià, on visques potser les hores més plenes de la teva vida, hores tristes i alegres, vora l'alta palmera que t'inspirava. I conec aquesta altra llar d'avui, ja deserta dels fills casats, on domines alguns turons de la nostra Barcelona de sempre. / Jo, amic, en donar-te, en nom de tots, les claus d'aquesta casa que l'amistat t'ofrena a Cadaqués, et desitjo que com cap altra et sigui benigna i plaent, que els àngels hi posin la seva llum, que béns de cel i terra s'hi afeixuguin. I demano a Déu, com Ulisses ho demanava per a Telèmac, que Carles Riba —i penso també en la teva muller admirable, i en els teus fills— que Carles Riba "hi sigui feliç entre els homes i que li surti bé tot allò que, pensant-hi, desitgi".» (Text manuscrit pel mateix Garcés / Arxiu Riba. Vegeu, també, amb petites modificacions i alguns errors de transcripció: Tomàs Garcés, *En memòria de Carles Riba*, «El Pont», 17, 1959, 25-27.) «La celebració es continuà en un dinar a un hotel de Port-Lligat. Entre el centenar d'assistents es trobaven Manent, Obiols, Vicens Vives, Pla, Janés, Tasis, Rebull, Perucho, Teixidor, Valeri, Cruzet, Solervicens, etc. Hi prengueren la paraula Rosa Leveroni i Ricard Permanyer; Foix hi llegí un sonet [vegeu-lo a *Obres completes* / 4, B., Ed. 62, 1990, 301]; el doctor Trueta digué uns mots en nom dels catalans encara exiliats; J. M. de Sagarra parlà en nom de

tots» (Medina, *Riba*, II, 57). Riba parlà al final i en resposta a Trueta que «va dir paraules de foc, (...) amb foc li vaig respondre» escriurà a Benguerel (c. 571, 1r. prgf.). Joan Oliver ho explicarà a Josep Ferrater Mora; «El darrer diumenge d'agost va ser lliurada a Carles Riba una casa, a Cadaqués. Jo no hi vaig poder anar, per culpa dels malalts. La casa és moblada i tot hi és a punt. Àdhuc hi ha el rebost ple; i l'oli i el vinagre a les setrilleres; els llits i la taula, tot parat. En el banquet que es va fer a Portlligat es va produir l'abraçada de Bergara entre el mestre i en Segarra; en Dalí no hi va anar *perquè tenia la llengua bruta* (històric) i va enviar un dibuix a l'homenatjat. Hi havia unes cent cinquanta persones. El Mestre està rejoyent i esponjat i xarbota de gratitud» (*Joc de cartes*, 92). Riba escriurà als amics absents la seva joia i la seva felicitat: «*el gesto de nuestros amigos ha sido lo mejor de nuestra vida de puertas afuera*» (c. 566, 6è prgf.), «aquell dia inol·lidable de Cadaqués (...) Jo no sé que en la meua vida, almenys en la de portes enfora, hi hagi hagut res de comparable» (c. 571, 1er. prgf.), «us asseguro, estimat Guansé, que hi va haver moments que, en aquella terrassa sobre el nostre mar, va vibrar en foc i en esperança tota la nostra pàtria real, tan dolorosament militant» (c. 573, 1r. prgf.), «va ser tan pur tot allò! (...) I després, aquelles antigues alumnes que es movien recaptant, comprant, agençant, i una que brodava uns draps i una altra que donava una cosa antiga de casa seva, i les que per no haver-se de dir que se subscrivien per poc, posaven llur graciosa presència a la festa, a l'altre cap del país... I la gent del poble, que voltava la terrassa de Port Lligat, i plorava de sentir discursos en català... És inol·lidable; però tot això, tan serenament com vulguis, fa sentir-se més vell» escriurà a Ventura Gassol (c. 581, 3r. prgf.).

2. Crusat li ha escrit: «*Repito las gracias (...) por el encargo que se me ha hecho para el número catalán de Insula, y que no puedo dudar se debe a su recuerdo y su atención personal. Por esto me averguenza doblemente acudir tarde a aceptarlo. (...) / Un poco grande me viene el tema, como todo lo "general". Pero en fin, como fuera de las dos amigas cuya obra conozco íntegra y de Maria A. Salvá, de quien al fin y al cabo puedo hablar, todo lo demás me parece venir muy en segundo término, y el espacio me figuro que ha de ser bastante limitado (...), creo que podré, con la ayuda de las antologías, salir del paso. (...) Aparte de las tres estrellas, y de Roser Mathew y Palmira Jaquetti, nombres para mí familiares —la primera algo más conocida— encuentro en la Ant. de Janés a Concepción Casanova, Maria Perpinyà y Mª Teresa Vernet. 1º Se desea que se haga mención de todo el mundo? (...) 2º Hay algunas muchachas jóvenes que merezcan mención? Me figuro que ha de haber alguna y quizá estén en la Ant. Universitaria. Pregunto por último: Cuanto espacio más menos hay que llenar?» (Sevilla, 24 d'agost de 1953). Hi publicarà *La Poesía femenina en la «Renaixença» catalana* (pàg. 4). Sobre el número, vegeu c. 519, n. 3 —vol. II.*

3. *Llibre de la muntanya*, Recull comentat de textos muntanyencs per Josep Romeu (B., Selecta, 1959), *Llibre del mar*, El tema mariner en la literatura catalana per Josep Romeu (B., Selecta, [1953]) i *Llibre de l'Eucaristia*, Pròleg i selecció de Marià Manent (B., Selecta, 1952).

4. «Més» dins *Poemes per a un llibre encara sense títol* (O. C., 1, 324)

5. Vegeu c. 542, n. 1.

6. Vegeu-la a *Quaranta-quatre cartes*, 154.

Barcelona, 24 de setembre de 1953

Rd. P. Maur M. Boix
Montserrat

Benvolgut, reverit amic:

Rebo avui la seva carta del 20 p.p., que m'omple de goig i d'agraïment.¹ Serà benvinguda a presidir la nostra caseta de Cadaqués la imatge que tan gentilment ens ofereix el Rdm. P. Abat. Li prego que li faci arribar l'expressió de la nostra més sincera reconeixença. Tot plegat és per a nosaltres com un conte meravellós; ens enforteix per a creure i continuar...

Si no se'ls acudeix una manera més còmoda per a Vs., crec que la millor per a mi seria que la imatge fos adreçada directament per recader a Cadaqués, a nom d'«Higini Llach, constructor, para entregar a C.R.» Com que aquest bon amic, com indico, és el mestre d'obres que ha fet una pura delícia de caseta del que era una cofurna trista i rònega, i encara hi entra i en surt, i altrament aquestes pròximes setmanes hi deuran ésser els meus fills, tot anirà bé i en la màxima seguretat.

Espero que ens reveurem aviat, ací o al Monestir. Amb els meus, de V. i de la Comunitat Montserratina afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Boix li ha escrit: «Si el Pare Abat s'adherí per mitjà nostre a la vostra festa, creieu-me que ho va fer de tot cor, i és també de tot cor que ara voldria donar-vos una mostra més especial del seu afecte i de la gratitud que Montserrat sent per la vostra obra i per tot el que la vostra figura representa en aquesta cultura catalana que tant i tant interessa al Santuari de la nostra Mare de Déu. / Per això, la idea del Rdm. Pare Abat és de fer-vos arribar una petita imatge, un bust, de la nostra *Moreneta* que us sigui avinent en aquesta vostra nova casa de Cadaqués. Només cal que

m'indiqueu quina podrà ésser, a conveniència vostra, la millor manera per fer-vos-la arribar. Hem d'adreçar-la directament a Cadaqués? a on? O serà millor dirigir-vos-la a Barcelona?» (Montserrat, 20 de setembre de 1953). No sé per quines raons, la imatge trigarà molt a arribar al seu destí. Vegeu cc. 569 i 575. Clementina dedicarà a la imatge la segona estrofa del poema «La meva cambra a Cadaqués» (*L'esperança, encara*, B., Ed. 62, 1969, 26).

563. *A Rosa Leveroni*

[Barcelona] 22 de setembre de 1953

Enyori, enyori Barcelona que també s'ho val. Almenys quan el mar ens ha recomençat...¹

Amb el millor afecte, i ben cordialment agraïts²

C. Riba
Clementina

Targeta postal. A l'anvers «Barcelona / Fuente monumental en el Parque de la Ciudadela / "Siglo XIX"». Adreçada a: Srta. / Rosa Leveroni / Port Lligat / Cadaqués / (Prov. de Gerona). BC.

1. Al·ludeix al tercer vers de «Le cimetière marin» de Paul Valéry: «*La mer, la mer, toujours recommencée!*».

2. Sobre Leveroni, vegeu c. 300bis, n. 1 —vol. II.

Barcelona, 8 de octubre de 1953

Prof. Rinaldo Frolidi
Milano

Muy querido Profesor,¹

Las indicaciones que puedo darle sobre bibliografía de Literatura catalana serán forzosamente poco satisfactorias.² Un panorama completo, con todos los datos que el estudioso necesita, no existe; sobre todo para la literatura desde Aribau a esta parte. Lo mejor anda todavía disperso en monografías, artículos de revista, recopilaciones de ensayos etc. Queda por hacer —quizá más justo sería decir por publicar— la síntesis. En la gran *Historia de las literaturas hispánicas* (en curso de edición, Ed. Barna, Barcelona) vol. I y III puede Vd. encontrar lo de Jorge Rubió —admirablemente up-to-date— para los siglos XIII a XVI. Visiones generales, muy bien hechas, de la literatura catalana son las de Martín de Riquer, *Resumen de la literatura catalana* (ed. Seix y Barral, Barcelona, 1947) y L. Nicolau d'Olwer *Resum de Literatura catalana* (Col·lecció Popular Barcino, nº 33, ed. Barcino, Barcelona, sin fecha). Se trata de manuales, destinados a dar una idea del movimiento, tendencias, sentido de la literatura catalana, antigua y moderna, escritos por autores de máxima solvencia. El de Riquer contiene excelente bibliografía; adolece de cierto partidismo en lo que se refiere a lo moderno, además de ser, en esta parte, muy incompleto. Para la historia del teatro, conozco solamente una obra de Francisco Curet, *El arte dramático en el resurgir de Cataluña* (ed. Minerva, Barcelona, s.f.) Llega hasta 1910, y seguramente el libro está agotado y habrá que buscarlo de ocasión. No es esto todo, querido Profesor, pero es lo que creo más recomendable; para cualquier investigación seria, repito, hay que recurrir a las colecciones de revistas y a los volúmenes de ensayos críticos. No vacile Vd. en pedirme aclaraciones o ampliaciones de lo que apunto; será para mí un placer ayudarle en su benemérita labor de estudioso.

Es cordialmente su amigo

C. Riba
Av. Rep. Argentina, 163
Barcelona

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Frolidi, vegeu c. 528, n. 1 —vol. II.

2. Frolidi li ha escrit: *«Necesito unas indicaciones sobre bibliografía de Literatura catalana. Mejor dicho, le agradecería mucho me indicase cuál es la Historia de la Literatura catalana más completa y reciente y cuáles son las historias del teatro dramático catalán que Ud. considera fundamentales. (...) De cada libro indicado necesitaria saber si hay posibilidad de adquisición o trátase de ediciones agotadas conseguibles sólo en Bibliotecas»* (Milà, 4 d'octubre de 1953).

565. *A Joana Raspall de Cahué*

Barcelona, 17 d'octubre de 1953

Benvolguts amics:¹

Em sap greu de no poder estar amb Vs. demà² —és diumenge i els diumenges no ens pertanyen del tot—³ si no és amb la vostra simpatia, de lluny. Res no és inútil en l'esforç que es fa amb el cor net. Per molts anys! I disposin de mi en el que pugui fer al costat de Vs.

Seu afm.

C. Riba

Targeta de visita de: Carles Riba / Av. República Argentina, 163, 2n. 1ª / Telèfon 289466 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. De fet, la carta és adreçada al matrimoni Cahué-Raspall. Tanmateix, donat que la relació epistolar habitual és amb Joana Raspall, l'incloc sota aquest nom. Sobre la relació amb Raspall, vegeu cc. 315, 418, 451 i 456 —vol. II— i 590, 700 i 720.

2. Li han enviat un programa de la Peña Cultural Barcelonessa que anuncia per al diumenge 18 d'octubre, «Un gran acontecimiento artístico»: *El Comte Arnau*, cançó popular escenificada, original de Joana Raspall. Acompanya el programa una targeta de visita: «La seva presència ens honoraria i si un mot seu ens encoratjava, l'esforç d'aquest començament seria pagat amb escreix, a mi i als companys» ([Sant Feliu de Llobregat, s. d.]).

Barcelona, 2 de noviembre de 1953

Sr. D. José Luis Cano
Madrid

Mi querido amigo:

Aquí van las pruebas revisadas. Le debía respuesta a dos cartas tuyas; pero urge llegar a tiempo para el correo de esta noche.¹ Castellet le escribió sobre el número de *Insula*,² de acuerdo con lo que él y yo hablamos. Insisto en que vigilen mucho la colaboración de Ors.³ Si saca su tono resentido —el de su artículo en el número catalán de *Alcalá*⁴— se malogrará el efecto que todos esperamos del número de *Insula*. *Insula* goza aquí de una simpatía limpia, no se ve en ella ningún entronque sospechoso etc. ya me entiende Vd.

Lamento lo que ocurrió con la colaboración de Paulina. Hasta hace pocos días no comprendí lo que significaban ciertas palabras de una carta suya: haber cambiado instrucciones que tenía ya. Al parecer iba a escribir algo sobre Garcés y luego se le indicó otro tema, sugerido por mí, pero ignorando yo el encargo o intención anteriores.⁵ Garcés se ha sentido herido; es muy susceptible, pero en este caso tendría razón.⁶

De Clementina sola no tenemos otra foto reciente que una que nos dió Català; muy buena, pero quedó en ella algo *literata* (gafas, libro en la mano etc.).⁷ Creemos que la hecha en Peña de Francia resultará más humana, más a tono con lo que suponemos será la semblanza de Vicente Aleixandre;⁸ además están con ella Foix y Garcés etc. Un epígrafe redactado con gracia y sobriedad la situará. ¿No le parece?

Y a propósito. Ese artículo de Aleixandre nos tiene conmovidos e impacientes. ¿Será excesivo pedirle que nos anticipe su lectura, enviándonos unas puebas —que no tengamos que devolverle— o el original, una vez utilizado, que guardaríamos como recuerdo?

Para la antología de *Adonais*⁹ (¡excelente idea!) puede ir la misma foto que le envié. Si prefiere otra, puedo procurársela: en estos últimos meses he inte-

resado a los fotógrafos, por lo visto. Ruego que en *Insula* (y más tarde en el libro) pongan al pie de propiedad: *Català-Roca*; se trata de un profesional, aunque buen amigo, que no me ha hecho sobre este punto la menor indicación; pero lo considero debido. En cuanto a los poemas, siempre he preferido que sea el antologista quien escoja. Mi voto iría a las elegías VI y VII; pero dé Vd. su voz y resuelva libremente. En su día, mándeme Vd. pruebas; la traducción salió en el volumen con erratas, algunas de ellas graves.¹⁰ Otro día le mandaré la nota bio-bibliográfica.

Y dejo para el final darle un abrazo, reconocido y conmovido, por su felicitación.¹¹ Sí, el gesto de nuestros amigos ha sido lo mejor de nuestra vida de puertas afuera. Con lo de Segovia,¹² ¿por qué no decirlo? En Segovia la simpatía se creó, improvisándose con ímpetu, y estalló; en Cadaqués pareció que, acumulada durante largos años, se vertía dulcemente durante una hora, para volver luego a su cauce habitual, al sosiego y claridad de siempre. No dude Vd. que le tuvimos presente, con los demás amigos de *Insula*, al pensar en los que el 30 de agosto físicamente estaban lejos de aquel recatado rincón de nuestra Costa Brava.

Con el mejor afecto de casa a casa, suyo

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Madrid, 19 i 29 d'octubre de 1953, més una nota del dia 30 amb les proves.

2. Sobre el número, vegeu c. 519, n. 3 —vol II.

3. Primera referència del tema. Suposo que anteriorment ho han comentat de paraula. Però Cano li escriurà més endavant: «*No hay ningún peligro de que ocurra lo que teme Vd., pues d'Ors no ha enviado el original que le pedíamos. Sale, pues, el número sin él*» (Madrid, 7 de novembre de 1953).

4. Al·ludeix a *Grimegia contra concordia* («Alcalá», Revista Universitaria Española, 20, Madrid-Barcelona, 10 de novembre de 1952, 1).

5. Riba al·ludeix a allò que li ha escrit Crusat: «*Había otras instrucciones anteriores contra-dictorias*» (Sevilla, 24 d'agost de 1953). Sobre l'encàrrec definitiu, vegeu c. 561, n. 2.

6. Riba ho explicarà amb detall a Crusat (vegeu c. 567, 6è prgf.) i hi tornarà insistir més endavant (vegeu c. 579, 3r. prgf.). Tanmateix un poema de Garcés hi serà publicat, amb traducció literal: «*Lluna de febrer*» (pàg. 13).

7. Cano li ha escrit: «*De Vd. y de Clementina tenemos buenas fotos, ya conocidas en otros números. Pero si dispone Vd. de otras nuevas, podríamos darlas para no repetir aquellas*» (Madrid, 17 d'octubre de 1953).

8. Cano li ha escrit: «*Y ahora una buena noticia. En el n° catalán que preparamos va un original de Vicente Aleixandre, que es una evocación o retrato en prosa de Clementina. Creo que les*

gustará» (c. citada). Serà, *Clementina Arderiu, de cerca* (pàgs. 1 i 3), després inclòs a *Los encuentros* (Madrid, Espasa-Calpe, 1985, Edición aumentada y definitiva, 176-180). Vegeu, també, c. 741, n. 10.

9. Cano li ha escrit: «Y ahora debo pedirle un favor. Con motivo de llegar "Adonais" a un tomo n° 100, voy a publicar una "Antología de Adonais", para lo cual quisiera de Vd., aparte una foto (...), que me indicara Vd. los títulos de dos poemas de sus "Elegías de Bierville", las que Vd. prefiera se incluyan, con criterio antológico, en el volumen que preparamos. Cada poeta —españoles sólo— de los 80 y tantos que han publicado libro en la Colección, selecciona dos poemas de un libro para la Antología, y al final van las fotos de todos estos poetas para dar cierto interés "histórico" al volumen. (...) También va una noticia bio-bibliográfica de cada poeta, que mucho le agradecería me enviase —la suya—. Sólo fecha y lugar de nacimiento, obras publicadas, viajes y cargos» (Madrid, 29 d'octubre de 1953).

10. Fa referència a la traducció castellana de les *Elegies*: vegeu c. 466, n. 15 —vol. II. Riba corregirà totes les errades sobre un exemplar que avui es troba a la BR.

11. Cano li ha escrit: «Me alegró mucho el homenaje de Cadaqués, por ser a ustedes, y por lo que tiene de entrañablemente humano y poesía de la amistad. (...) Basta que sepa Vd. que aunque "Insula" por imposibilidad material, no estuvo representada en Cadaqués, nuestra adhesión —y sobre todo la mía particular— al homenaje, ha sido tan sincera y entusiasta como ustedes se merecen» (Madrid 17 d'octubre de 1953). Sobre Cadaqués, vegeu c. 561, n. 1.

12. Fa referència al I Congrés de Poesia: vegeu c. 515, n. 8 —vol. II.

567. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 11 de novembre de 1953

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

Li dec, li devem, resposta a dues afectuoses cartes: la del 10 oct. i la de l'1 nov. I quan em poso a escriure-li, sempre és amb pressa, gairebé esbalaït davant del paper blanc. Sóc un mal epistològraf. Prefereixo la conversa. S'haurien de repetir més sovint hores com les del jardinet de la Pensió Augusta.¹ ¿On, com, quan? El nostre viatge a Tànger —amb la temptació d'un parell de dies a Sevilla— encara està enlaire. Continuo creient que serà una realitat; però el qui l'ha d'organitzar allarga la seva estada a París. Es deurà decidir de sobte.²

No em sorprèn la carta del meu bon amic Merli.³ La tinc per sincera, i el que diu correspon al que sé de les condicions en què de fet viu la poesia. La seva idea... no m'estaria bé de dir altra cosa que el que V. diu: no és desdenyable. Però jo sóc tan incapaç de fer res per fer-la anar endavant com capaç d'omplir-me d'agraïment i d'orgull si algú s'emprèn de dur-la a efecte.

Vam rebre el paquet de llibres —amb gran retard, si refereixo la data de la recepció a la de l'anunci. Hem llegit *Bodas de sangre*.⁴ Confirmo la meua idea sobre el teatre de Lorca: una delícia de veritat poètica i idiomàtica; però sense autèntic sentiment tràgic. Tot passa perquè el poeta vol, per combinar espectacularment els moviments de les seves figures i dels seus mots, tant més rics com més pobre és en rigor el dramatisme. He llegit estudis en els quals es pretén explicar les tragèdies de Sòfocles, per exemple, purament com a obres d'art, com si tot fos organitzat d'una certa manera amb vista a uns efectes. Un resta convençut que l'habilitat d'aquell dramaturg és sobirana, sí, i que era necessària, sí, però sent que no s'ha mogut de la superfície, del que és mecànic i eficaç, sí; però el que realment opera és més profund, en un pla on tragèdia i comèdia ja no formen dos gèneres literaris diferents, sinó que es confonen dins el mateix misteri de la llibertat, de la relació de l'home amb Déu etc. Di-

ria que sempre hi ha un punt en l'evolució del conflicte, des d'on la tragèdia es podria deslligar en comèdia i la comèdia (pensi en Molière) resoldre's en tragèdia; determina la qualitat del desenllaç un petit fet insignificant en si, potser en si absurd, casual, del qual el mateix dramaturg sembla no adonar-se; la impressió final en l'espectador és la de trobar-se davant d'alguna cosa alhora il·lògica i necessària, que invita a la revolta i que amb tot cal serenament acceptar. Gairebé improviso, benvolguda amiga, i probablement un estudi seriós, metòdic, dels supremes dramaturgs em duria a posar més ordre i més precisió en aquests sentiments (no goso dir idees). Tornant a *B. de S.*, em fa l'efecte que l'autor sap des del començament cap on va, perquè parteix d'un fet divers que li ha semblant dramatitzable, i tot ho explica en certa manera com el xarlatà —diví xarlatà en aquest cas— que amb la busca fa recórrer a l'oint meravellat els diversos quadros del seu cartell. Continuo creient que és en la *Zapatera Prodigiosa* on G.L. està més reeixidament en el punt de just equilibri entre el que portentosament pot i el que irremeiablement no pot —però que ningú no li demana; almenys jo no li ho demano.

I excusi'm la digressió. He començat la lectura del gran assaig de Camus,⁵ amb la lentitud a què em veig obligat (i no solament per l'estat dels meus ulls).⁶ Li agrai'm ben de cor la tramesa; i passarem l'exemplar a Rosa.⁷

Cano m'ha escrit repetidament aquests dies; en una carta em parla encantat de la visita de V.⁸ Χάρης χάριν τίηται. La imagino ja amb el suficient bagatge de grec per a entendre aquesta frase (proverbial, jo la hi simplifico d'un vers de Sòfocles) que la plenitud de sentit fa intraduïble (χάρης equival a «gràcia», «amor que s'inspira», «favor» i «gratitud», tot alhora; confirma que el grec és terrible, per la mobilitat que pot arribar a tenir el sentit d'un mot, dins una gran veritat i seguretat en la direcció). Em permetré d'enviar-li el primer volum de les tragèdies de Sòfocles (l'únic aparegut fins ara), en edició que fa *pendant* amb la d'Èsquil.⁹

A propòsit del n° català d'*Insula*, que estem esperant per a dins de poc amb candeletes.¹⁰ Quan vaig intervenir en la proposta d'un tema per a l'article de V., jo ignorava que V. tingués ja un projecte o un encàrrec; i l'intermediari (o Cano, si la cosa es va tractar directament, per carta, amb ell, que no ho recordo) no me'n va dir un mot. V. m'hi va al·ludir, sí, de passada, amb la seva exquisida deferència de sempre; però aquesta deferència en aquest cas va ésser excessiva, perquè jo no vaig sospitar res que pogués causar ferida a ningú; i n'ha causada, sí: l'interessat en el tema anteriorment escollit o acceptat per V., s'ha entristit pel canvi; no ens fa cap culpa ni a V. ni a Cano ni a mi, però la seva tristesa em fa pena.¹¹

I a propòsit de col·laboracions. Li n'havia d'haver parlat ja el dia que vam

dinar plegats a Pensión Augusta. ¿Li plauria d'escriure de tant en tant algun article per a *Revista*?¹² Això no impediria que V. continués fent les seves notes per a *Insula*. Es tractaria d'articles pròpiament dits, d'assaigs d'un caràcter més general o més especial, sobre temes —això sí, almenys al començament— de literatura catalana, a l'estima i valoració de la qual ens convé i ens honora tant que s'apliqui una crítica alhora sagaç, amorosa i independent. Aquesta col·laboració li seria ben retribuïda (em sento més lliure no podent-li indicar xifres) i sobretot, la revista es difon en certs medis on V. mereix ésser més coneguda. Si es decideix, com ens plauria, envï'm ja tot d'una un article a mi mateix, i jo el faré passar i la tindré al corrent.

I res més de moment.

Amb Clementina, ben de V.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Arran d'una visita de Crusat a Barcelona, on van dinar, segons escriurà al 7è. prgf. La visita, probablement, fou feta durant el mes de setembre.

2. Crusat li ha escrit: «*Si hay viaje a Tánger no me harán el "agravio" de no intentar pasar por Sevilla*» (Sevilla, 10 d'octubre de 1953), i en una nova carta: «*Vendrán? Espero que, para compensar la estancia demasiado buena en Cataluña, el otoño me dé esa alegría, y le guardaré mucho rencor (al otoño) si no me la da*» (Sevilla, 1 de novembre de 1953). «L'organitzador» és Joan Estelrich (vegeu c. 584, 4rt. prgf.), director de la FBM, que ha estat director del diari «Espana» de Tànger (vegeu cc. 456bis, 479bis i 481bis —vol. II) i ara és membre de la Delegació espanyola davant la Unesco, a París. En diverses cartes Riba informà Crusat del tema (vegeu cc. 579, 6è prgf. i 580, 4rt. prgf.) però finalment li escriurà que «el projecte tangerí és decididament a l'aigua. L'E[stelrich] fent honor a la seva puerilitat... En fi, ja li ho contaré un dia de paraula» (c. 584, 4rt. prgf.) Malgrat tot, dos anys més tard encara escriurà a Crusat sobre «la nostra escapada al Marroc, realització d'un somni d'adolescència» (c. 643, 9è. prgf.).

3. Crusat la hi adjunta, però no ha estat conservada. Sobre el tema, vegeu c. 533, nn. 10 i 11.

4. Crusat li ha escrit: «*Nunca he podido imaginarme Bodas de Sangre, sino con una indicación siquiera de Canto y baile "por bulerías" en muchas escenas. No sé por consiguiente el efecto que puede hacer a quien no esté familiarizado con los andaluces*» (Sevilla, 1 de novembre de 1953).

5. Crusat li ha escrit: «*Por ahí va L'Homme Revolté. (...) Aunque a ratos sea un libro farragoso, y, claro, no es el Evangelio, creo que merece ser leído sobre todo los capítulos finales y los que hablan de arte, aunque a Vds. posiblemente no les digan nada nuevo, me parece que les gustarán*» (Sevilla, 10 d'octubre de 1953). Crusat li enviarà més endavant *La chute* que Riba farà «passar al davant de moltes altres coses, amb apassionada curiositat» (c. 689, final 3r. prgf.)

6. Vegeu c. 491, n. 1 —vol. II.

7. Rosa Leveroni. Crusat li ha escrit: «*L'Homme Revolté es también para Rosa*» (c. citada).

8. Cano li ha escrit, des de Madrid, el 17, 29 i 30 d'octubre i el 7 de novembre. A la del dia 17 ha escrit: «*Tuvimos en casa, apenas una hora, a Paulina. Y nos pareció tan encantadora como*

sospechábamos. ¡Y qué inteligente! Nos dejó con ganas de retenerla más tiempo entre nosotros».

9. Li envia *Tragèdies*, Vol. I: *Les dones de Traquis, Antigona* (B., FBM, 1951) segons escriurà Crusat en una carta posterior (Sevilla, 24 de novembre de 1953). Sobre Sòfocles, vegeu c. 405, n. 4 —vol. II— 602bis, n. 4, i sobre Èsquil, c. 199, n. 4 —vol. I.

10. Vegeu c. 519, n. 3 —vol. II.

11. Vegeu c. 566, n. 6.

12. Només hi he sabut trobar un article sobre Guerau de Liost, publicat l'agost de 1954 (vegeu c. 584, n. 1) tot i que també parla d'una nota sobre *Elisabeth* de Browning (vegeu c. 609, 5è prgf.) que no he sabut localitzar. Sobre «Revista», vegeu Núria Santamaria, «*Revista*» (1952-1955) i la introducció del *realisme social narratiu* («Els Marges», 39, gener de 1989, 95-109).

Barcelona, 4 de desembre de 1953

Sr. Miquel Lladó
Lleida

No us he oblidat, benvolgut amic. Tinc per contestar les vostres dues cartes, de l'11 de juny i del 9 de juliol; i per regradar-vos, el vostre article sobre *Salvatge Cor*.¹ L'estiu se'm va endur, amb dispersió, i alhora amb concentració en feines endarrerides, per tant en rigor degudes. Excuseu-me. El vostre article em va commoure; és com em plau un comentari a uns versos meus; una compulsació, més ben dit, una reducció violenta a una experiència personal. Gràcies, ben cordialment.

No us puc dir res de concret sobre la publicació del vostre «Home del Bosc».² Tot el que és edició en català vol una lluita sorda, múltiple, contínua, de la qual només els pocs que la menen tenen idea. Les dificultats —em refereixo a les que vénen de dalt, amb la consegüent repercussió en la pràctica— més aviat creixen. Quan tindreu el pròleg de l'Agelet, es podrà intentar alguna cosa, recalcant-nos en la gran autoritat d'aquest admirable poeta.

¿Què és de la vostra vida? Vulgueu-me'n dir alguna cosa. Espero que la vostra situació s'haurà alleujat, que haureu sortit del destret en què us trobàveu a començaments d'estiu. No vacil·leu a dir-me si en res us puc ajudar.³

Us escric gairebé únicament per pagar un deute. No deixeu de trucar a casa si un dia torneu a Barcelona. Em serà plaent de reprendre un diàleg que, de paraula o per escrit, em fa bé.

Us abraça

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Miguel Lladó, «*Salvatge cor*» de *Carles Riba* («Ciudad», Lleida, 9 de juliol de 1953).

2. Lladó li ha escrit: «Us agrairia de cor que, si l'obra s'ho mereix, m'ajudéssiu en aquest sentit [a publicar-la]» (Lleida, 11 de juny de 1953), i de nou: «Espero rebre en breu el pròleg de l'Agelet i Garriga per al meu "Home del bosc", segons em comunica ell en la seva darrera carta. Ja us el remetré. Haveu trobat el llibre digne? I si és digne, veieu alguna possibilitat de publicarlo?» (Lleida, 9 de juliol de 1953). Només conec una edició de 1982, amb pròleg de Jaume Agelet: [Lleida], Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.

3. Lladó li ha escrit: «He estat expulsat, després d'haver estat colpejat, de la casa paterna» (Lleida, 11 de juny de 1953), i de nou: «Estic vivint un dels períodes més amargs de la meua vida» (Lleida, 9 de juliol de 1953).

Barcelona, 5 de desembre de 1953

Rd. P. Maur M. Boix
Montserrat

Reverit, benvolgut amic:

Fa unes setmanes vaig rebre una afectuosa carta del Rdm. Pare Abat, anunciant-me la tramesa d'una imatge de la Mare de Déu de Montserrat per a la meva caseta de Cadaqués. Vós me n'havíeu ja dit alguna cosa i jo havia regreïat per endavant.¹ He anat diferint de dia en dia de respondre al Rdm. P. Abat, esperant poder-li dir que la imatge havia arribat. No en sé res; malgrat haver-ho fet preguntar a la persona encarregada de la recepció, no n'he pogut treure res en clar. Ho atribueixo a la manca de maneres de la bona gent de poble i no en faig gaire cas. Però em sabia greu, ben de cor, que el meu silenci semblés estrany. No és la materialitat de l'ofrena que se'm fa —tot i que és preciosa i delicada— que em commou i m'obliga: són les bones paraules amb què el Rdm. Pare Abat l'acompanya que li donen un altíssim valor. Si el meu esforç, vull dir si el sentit del meu esforç per la defensa i la il·lustració de la nostra llengua les mereixen, si tots els meus afanys perquè es mantingui vivent el més pur senyal de la nostra personalitat com a poble, valen la Maternal Benedicció que el Rdm. P. Abat impetra per a mi i per als meus —em sento ben pagat i puc entrar en pau a la vellesa. Us prego, reverit amic, que vulgueu expressar per mi aquests sentiments al Rdm. Pare Abat; amb Vós com a intermediari, la certa vergonya que tinc pel meu retard farà més fàcilment pas a la sincera gratitud tota filial amb què me li he d'adreçar.

Vostre i del Monestir, ben afectuosament

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 562.

570. *A Narcís Bonet*

Barcelona, 8 de desembre de 1953

Records afectuosos i a reveure aviat, espero!

C. Riba

Targeta postal de la qual desconec l'anvers. Adreçada a: Sr. Narcís Bonet / 5, rue Cognacq-Jay / París (VIIe.). En poder del seu destinatari.

571. *A Xavier Benguerel*

Barcelona, 11 de desembre de 1953

Sr. Xavier Benguerel
Santiago de Xile

Benvolgut amic:

Us dec carta fa temps —des de la recepció de la vostra, tan afectuosa, del 28 set. Vaig pensar en Vós, en tots els amics absents, aquell dia inoblidable de Cadaqués...¹ Us representava, als meus ulls, el Dr. Trueta, que va parlar per tots els qui des de fora contribueixen a sostenir el que estimem; i que tornaran. Va dir paraules de foc, sí, i amb foc li vaig respondre, més ben dit, li *van* respondre des de dintre meu, per la meva boca, improvisadament. D'aquella manera llançada que deixa record en tothom, llevat en el qui parla. Jo no sé que en la meva vida; almenys en la de portes enfora, hi hagi hagut res de comparable; potser tret de certs moments de Segovia (per no imaginar això, alguns han malentès o no han comprès el que allí va passar).² Hi ha conjuntures en què cal el valor de tota una vida per a pagar el que en rep o l'aventura que emprèn; en què un ho salva o ho perd tot; no serveix cap moneda dubtosa...

Estimo, estimem la meva muller i jo, la vostra felicitació i la delicada manera íntima com us heu fet present, des de tan lluny, en aquest aplec amical, on tot eren bones paraules i bons somriures. Gràcies, ben cordialment; i tant de bo l'estiu que ve ens pogueu fer una visita en aquell recó de costa, el més oriental de tota la Península.³

No he rebut l'exemplar de «La familia Rouquier» que m'anuncieu.⁴ Si no us he enviat la versió castellana de «Salvatge Cor»,⁵ és perquè els exemplars d'autor promesos no m'han arribat; no sé què ha passat amb aquesta edició: penso que ha estat repartida, a l'alegre atzar, entre assistents a les festes del Centenari de la Universitat de Salamanca, que l'ha feta. Val a dir que no em planyeria d'aquesta manera de distribució a lectors talment qualificats; em sap greu només pels amics com Vós, amb els quals de moment no hauré pogut complir.

Escriviu-me; em fan goig les vostres cartes. Amb els millors desigs de casa a casa per un Nadal i un Any Nou d'esperança, us abraça

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 561, n. 1.

2. Vegeu c. 515, n. 8 —vol. II.

3. Benguerel li ha escrit: «Per una carta del meus amics Oliver i Triadú he tingut notícia de la festa que se celebrà a Cadaqués en motiu d'oferir-vos una casa per a festejar el vostre seixantè aniversari. (...) Ambdós coincideixen en informar-me que fou una festa en la qual es digueren paraules de foc (les vostres, segons expressió de l'Oliver). (...) Jo he volgut des d'aquesta vall andina tan remota imaginar per uns moments o imaginar-me hoste humil però fervorós d'aquest acte. No he pogut! Aleshores ¿sabeu què he fet per a donar testimoni de la meva presència i la meva adhesió? Simplement he llegit poemes vostres en veu alta, és a dir, he procurat —perdoneu-me— que la vostra veu i la meva es trobessin durant una hora i coincidissin en allò que tots dos estimem més. (...) Que Déu us doni molts anys de vida, a vós, a la Clementina, a tots els vostres, per a assaborir aquest paisatge que tantes vegades prefiguro en les meves hores solitàries. I Déu faci també que un dia us hi pugui venir a saludar i abraçar-vos» (Santiago de Xile, 28 de setembre de 1953).

4. Benguerel li ha escrit: «Ignoro si l'editor, d'acord amb el meu desig i la meva indicació, us va fer a mans un exemplar del meu llibre "La família Roquier". Espero que sí, però com que algun altre amic no l'ha rebut, us agraïria que m'ho confirméssiu» (c. citada).

5. Vegeu c. 533, n. 9.

572. *A Octavi Saltor*

Barcelona, 11 de desembre de 1953

Gràcies, benvolgut amic, per la vostra nota radiada, que avui he rebut i he llegit. N'he quedat tot dolçament corprès. Només us sabia dir: si és així, lloat sigui Déu! I només us sabia pagar amb una abraçada, que ben cordialment us envio de lluny, fins al nostre primerencontre.¹

Amb els millors records de casa a casa, vostra afm.

C. Riba

D'aquesta carta no conec l'original. Dono el text segons el publicat pel mateix destinatari a «Ponent», XX, estiu de 1961, 16.

1. No ha estat conservada adjunta la nota al·ludida. Només la targeta de visita del destinatari que l'acompanyava: «Molt agraït al vostre interès per aquests mots, que proclamen una mica el magisteri de la vostra paraula, per boca del vostre antic deixeble i fidel amic d'avui» (Sense data, però manuscrit per Riba: 10.12.53). Tot fa suposar que, amb anterioritat, Riba havia demanat a Saltor que li fes conèixer el text de la «nota radiada».

573. *A Domènec Guansé*

Barcelona, 12 de desembre de 1953

Sr. Domènec Guansé
Santiago de Xile

Benvolgut amic:

Veig tan pròxim tenir-vos ací amb nosaltres —sé del vostre projecte per dos o tres costats— que gairebé no us sabia parlar per carta. És per a mi més dolç de diferir fins a la vostra tornada la represa de la nostra conversa. Però hi ha en la vostra afectuosa carta del 14 nov. la felicitació per un fet concret, i he d'avançar-vos almenys l'expressió de la meva gratitud.¹ Sí, el que va passar a Cadaqués va més enllà, en significacions, d'un simple, per bé que sempre commovedor, acte de gentilesa d'uns amics a un amic. Vaig ésser, durant unes hores, confús i tanmateix segur, pretext i actor en una exultació entorn del que tots estimem per damunt nostre. És terrible de sentir-se forçat a veure (i a professar) en la vida d'un mateix un sentit, del qual un mateix potser ja no és amo. No us vaig oblidar, els absents fidels, no vau ésser considerats lluny ni estranys, ni per mi ni per ningú. Us asseguro, estimat Guansé, que hi va haver moments que, en aquella terrassa sobre el nostre mar, va vibrar en foc i en esperança tota la nostra pàtria real, tan dolorosament militant. Els homes s'ultrapassen, no quan volen, sinó quan vol Déu.

M'he llançat... Ja gairebé no us sabia dir gràcies en el sentit corrent del mot. Llanceu-vos també i sentireu què vol dir que tanmateix us en doni... Bon Nadal, felix Any Nou! Us abraça

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Guansé li ha escrit: «Vaig saber que us havien regalat una casa a Cadaqués. Me'n vaig ale-

grar amb cor salvatge, no sols per vós, sinó per moltes entranyables significacions. Un fet així de quantes negligències redimeix en un temps d'esborronadores negligències! M'hauria agradat trobar-me entre els que us van acompanyar a inaugurar-la. Tot pensant-hi, veig resplendir tots els blaus argentats de la costa. No ens posem enyoradissos» (Santiago de Xile, 14 de novembre de 1953). Sobre Cadaqués, vegeu c. 561, n. 1.

573bis. *A Joan Bta. Bertran*

Barcelona, 10 de desembre de 1953

Rd. P. Joan Bta. Bertran
València

Benvolgut, reverit amic:

Vaig rebre la seva amable carta del 2 nov.¹ Les seves felicitacions ens van arribar al cor: gràcies, ben sincerament. De vegades un se sent cansat, i tanmateix sap que no ha acabat la seva tasca. Llavors fan bé la companyia i la paraula d'homes com V. No ens oblidí en les seves oracions i ens els seus bons desigs; i si ve per Barcelona, faci'ns un senyal. ¿Vindrem nosaltres a València aquest hivern? Crèiem que sí, però temo que aquest viatge, desitjat fa tants anys, també resti en projecte.² Comsevulla que sigui, que vagin per endavant els nostres millors vots per un Nadal i un Any Nou plens de cristiana ventura, per a V. i per al bons amics comuns que el volten.

De V. ben afectuosament i amb la més alta estima,

C. Riba

Arxiu de la Província de la S.I.

1. Bertran li ha escrit: «Admirat Mestre, benvolgut amic: / em sento interiorment amb una sèrie de deutes amb Vtè. El d'agrair-li la gentilíssima lletra de St. Joan, més estimada per venir de l'altura d'on m'arribava. I els de felicitar-lo per les noves actuacions, tan eficaces per la poesia i cultura catalanes, de Salamanca i d'altres indrets. Un dels meus antics deixebles, poeta, va sentir-lo en una conferència a la universitat salmantina, i en quedà encisat. I encara, d'una nova felicitació per l'homenatge d'aquest istiu a Cadaqués, que trobo justíssim i al que, al menys amb l'afecte, m'he unit de cor. Per molts anys! / Celebro també tots els èxits de la seva Muller, companya tan fina i tan poeta de la seva vida. Feliciti-la també, li prego. / Pregaré especialment al Bon Déu i oferiré la missa a les seves intencions, el proper dia 4, festa de St. Carles» (València, 2 de novembre de 1953).

2. Vegeu c. 690, n. 1.

[Barcelona] 17 de desembre de 1953

Sr. Artur Bladé
Mèxic

Benvolgut amic:

Vaig rebre la vostra carta del 19 jul. Temps després ens va arribar el vostre «Benissanet». Us felicito per aquest llibre. És un assaig de geografia humana sentimental molt reeixit. N'hauríem de tenir un de semblant per a cada comarca, per a cada ciutat o poble de personalitat marcada. Cal haver-lo escrit enyorant-se —potser com cal en tota obra d'amor. Són aquelles terres una mica les meves, per l'estirp; estic segur de deure'ls, en tot cas, una bravesa que no em fa nosa. Us agraeixo la cita que feu en el pròleg —un pròleg de gran to!— d'unes paraules meves. Procedeixen, en rigor, d'Isaïes: «et iumenta salvabit»... Us reveleu llatí en alguna nota del llibre; excuseu-me, doncs, de traduir-vos la frase, que té —o pot tenir, segons l'aplicació— el seu suc.¹

La classificació que em feu de les actituds dels emigrats és justa, clara i útil.² Res a fer amb els *enragés*: fan preveure enormitats, si es realitzava llur somni, davant les quals un cerca instintivament una arma. Es trobarien enfront gent que havia estat al costat d'ells. Els gandhistes han d'existir, però com a grans personalitats isolades, irradiants, perquè sigui present la idea de puresa en mig o per damunt de tanta impuresa com l'acció política comporta. L'acció política al capdavant és per a conciliar contrastos, si voleu impureses. Com a actitud col·lectiva és impossible. Seria contradictòria en si. La massa vol, necessita viure al dia, i per això tendeix a adaptar-se a les realitats immediates; i, sovint, en els mateixos que s'engallen en aquest abstencionisme purità, trobeu incoherències que esborronen. ¿És menys greu ésser bilingüe, tenir certs contactes etc. a fora que a dintre Catalunya? Oh, són les necessitats de la vida, de la propaganda, de la tàctica etc, diran. Bé, i no poden donar-se aquestes necessitats també a dintre? ¿No és més assenyat d'acarrerar aquestes incongruències fatals en tota situació o actitud humana, cap al bé final de la

causa que es defensa? A més, el gandhisme un se l'explica en un país on es debat un problema de misèria en l'opressió, un problema que sent tothom a cada moment. Nosaltres debatem un problema de llibertat d'expansió espiritual, cultural més ben dit, que sent només una minoria, del qual fàcilment és oblidada fins l'existència; els valors en perill no sempre apareixen ben determinats. ¿No veuen alguns que ens censuren, que la nostra primera intenció no és precisament obtenir res, sinó *recordar*, sobretot *recordar als nostres* la urgència d'aquests valors més nostres en perill? ¿Que fem les afirmacions com únicament alguna vegada les hem pogudes fer —i cada vegada menys, perquè no són rucs— de cara enfora perquè hom es mantingui despert, vigilant, atent, complidor de portes endins? Tingueu sempre present que ací no trobareu gaire gent que cregui que això pugui canviar des de dins (si no és a molt llarg termini, i tampoc ningú no veu com, ni com preparar-s'hi*), ni que interessi a ningú de fora que canviï; aquesta convicció engendra una inèrcia, un descontentament, una desgana etc. que esfereixen, i tanmateix cal viure, és a dir, resignar-se a la pepida. Si la vida va bé, ¿qui protestarà? Si la vida és moixa, pobra, etc. ¿qui pensarà en la llengua de Ramon Llull etc. abans que en el que cal per anar tirant humanament, o gairebé menys que humanament? Per tot això, estimat Bladé, i perquè, vulguem o no, hi ha tota una joventut que raona sobre l'*essencial* d'una altra manera que nosaltres —si és que sent l'*essencial* com nosaltres— l'única actitud raonable, tret que s'organitzés en un sinn fein, és adoptar una tàctica evolutiva, neta en la intenció i en els procediments, avalada per una moralitat i una conseqüència ben clares. ¿Qui ha somiat mai que la puresa de l'ideal sigui monopoli ni dels de dins ni dels de fora? Arribaria a ser insultant de somiar-ho o de pretendre-ho. Es tracta de tàctiques, i de res més. Si a l'exili es pot parlar fort, que s'hi parli, però amb solta, no amb vaguetats demagògiques; sobre fets i realitats i esperances viables, no sobre fantasies de vençut. Això serà ajudar eficaçment tot el que es faci a dins segons les circumstàncies de dins; i des de dins haureu contribuït a mantenir els valors permanents, els valors que no estan lligats amb cap règim, encara que tal règim els hagi donat circumstancialment més comoditats per a la permanència, i haureu també contribuït que els de fora puguin tornar més decentment. «Pont Blau», per exemple, està en la bona actitud, en aquest aspecte, malgrat alguna rellescada de tant en tant.³

Acabo amb el paper, simplement per a continuar un altre dia. Que tingueu vós i els vostres, un Nadal i un Nou Any de bona esperança! Us abraça

C. Riba

* No hi ha més preparació que mantenir ben vivent i ben clar l'ideal, perquè ell per la seva mateixa força determinés, si de sobte es presentava una avinentesa, que calia fer el salt i aprofitar-la.

D'aquesta carta no he vist l'original. Dono el text segons la transcripció que m'ha facilitat el mateix destinatari. En poder del seu destinatari.

1. Bladé li ha escrit: «¿No haveu rebut "Benissanet"? Vaig donar 4 exemplars a una família que anava a Barcelona, amb l'encàrrec de deixar-los a la llibreria Tasis, però em temo que no ho han fet» (Mèxic, D. F., 19 de juliol de 1953). Ara és a la BR, dedicat «A Carles Riba —i esposa— amb afecte i tendresa "la que l'exiliat sent de vegades, molt lluny, quan li sembla, i el puny, que la infàmia el plora, i el vespre l'acompanya..." A. Bladé Desumvila. Mèxic, maig 1953». Al pròleg, Bladé hi escriu: «Després del 1714, més que una posta semblava una nit definitiva, eterna, i en va sortir el dia de la Renaixença. Aquest cop ningú no pot saber encara què veurem a la sortida del sol, però la nit no durarà tant. I al final "tot serà redimit", com diu Carles Riba» (*Benissanet*, Mèxic, Edicions Catalònia, 1953, 9). En ocasió d'un altre llibre de Bladé sobre el seu país natal, Riba reivindicarà de nou que són «terres en certa manera també meves, per la gent de la qual porto sang! M'hi reconec sovint» (c. 754, 1r. prgf.).

2. Bladé li ha escrit: «Contesto la vostra carta del 6 de juny [Vegeu c. 551]. Em cal —amb goig— agrair la vostra informació no solament pel que té d'amable sinó per la seva utilitat. Difícilment rebo notícies que tinguin l'abast i que plantegin tantes qüestions interessants com les vostres. Són vitals gairebé. Amb tot, la primera lectura de la vostra carta em va deixar abstret i dubitatiu. Tant és així que ara encara —i a risc de passar per estúpid—, en rellegir-la, torno a evocar les preguntes que em vaig fer de primer antuvi. ¿Què vol dir, exactament, això del valor i l'acció de la joventut? És que aquests factors existeixen únicament en els joves? ¿Què cal entendre per *essencial*? Si els joves raonen d'una altra manera ¿caldrà pensar que no és *liberalment*? / No demano pas aclariments —seria imperdonable. El que vull és que veieu com tot el de Catalunya —en tant que agitació d'idees i neguit pels problemes— ens arriba ací com una revelació enlluernadora i, per tant, gairebé incomprensible. Allò clar del tot és que no cal comptar amb "el retorn pur i simple del passat i que cal partir d'això d'ara i dins d'això d'ara". Perfectament. Ara, la "cançó de l'enfadós" consisteix a creure en el retorn pur i simple? O a la persistència del poc que resta, institucionalment, a l'exili? / Pel que fa als refugiats, en puc dir quelcom. No tots, com és natural, raonen i senten igualment. Veig en primer lloc (per ordre de virulència) els *enragés*, els típics, que recorden els de la primera gran emigració històrica dels temps moderns. Els uns com els altres "no han après res ni han oblidat res". Tot el que no sigui un retorn a banderes desplegadas —i amb tot el panorama que això comportaria— no compta per a ells. / Segonament, hi ha els "puritans" —com vós els anomenau— o sia els que titllen de *provincialisme* qualsevulla actitud resignada o conformista. A l'Interior, els puritans preferien una oposició silenciosa, o ghandiana, exempta de claudicacions. A l'exili, són els que ara preparen una anomenada *Conferència Nacional* a Mèxic. / En tercer lloc, hi ha els que veuen amb simpatia tot el que es faci a l'Interior per tal de salvar el que es pugui i d'acord amb les circumstàncies. Aquests secundarien qualsevol tàctica evolutiva —almenys tàcitament— sense renunciar, però, a l'imprescriptible ideal. "És comprensible —vénen a dir— que a Catalunya hom practiqui l'adaptació, car potser no hi ha altre remei, però a l'exili —on es pot parlar fort— seria una deserció". Són els de "Pont Blau" i "La Nostra Revista". / Restaria encara assenyalar la gama (més llarga del que sembla) dels oportunistes, indiferents, escèptics, negociants, etc. / Com veieu, doncs, sota el punt de vista d'una col·laboració més o menys efectiva, únicament són aprofitables els del tercer grup. I no n'estic pas molt segur. Tant pis, potser, però és així» (c. citada).

3. Sobre «Pont Blau», vegeu c. 617, n. 9.

575. *A Maur M. Boix*

Barcelona, 29 de desembre de 1953

Rd. P. Maur M. Boix
Montserrat

Benvolgut, reverit amic:

Corresponc ben cordialment a la seva felicitació nadalenca amb els meus millors vots per a V. i tota la Comunitat Montserratina. Em commou que uns versos meus li hagin servit per a expressar el seu bon desig de cristiana ventura.¹ Per molts anys!

Avui he tingut notícia que ja és a Cadaqués, amicalment guardat, el bust de la Mare de Déu de Montserrat que el Rdm. P. Abat va tenir la gentilesa d'oferir-nos perquè presidís la nostra caseta.² Vulgui-li transmetre una vegada més l'expressió del nostre agraïment i del nostre filial afecte.

Seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Boix li ha escrit: «Una cordial felicitació per a Vostè i els seus, amb els millors auguris nadalencs, de pau i joia cristiana. Que aquesta nova efusió de l'Amor ens doni més Amor i porti més set a la nostra aigua!» (Montserrat, 24 de desembre de 1953). Crec que fa referència al poema *Estances*, II, 20.

2. Vegeu cc. 562 i 569.

Barcelona, 2 de gener de 1954

Sr. Miquel Dolç
Osca

Benvolgut amic:

Us agraeixo ben cordialment la carta del 23 des. que acompanyava el vostre Christmas. Que se'n digui homenatges o com es vulgui, se m'ha inundat de mostres d'estima, tan gentilment, amb tanta delicadesa, que ja no em puc preguntar si tot plegat és merescut o no; me'n sento simplement commogut, ple d'agraïment i confortat. A Vós també, per la part que hi heu tingut, l'expressió de la meva sincera reconeixença.¹

Ens foren enviades «separata» del vostre article a «Arbor» sobre la meva Odissea.² Bones paraules, les vostres, dites per un entès; de les que assegurin, doncs. Us les regrazio vivament.

El vostre Persi és a la impremta des del passat octubre.³ Abans d'enviar-l'hi el vaig mirar tot. Us proposo la refosa d'alguns passatges, sempre amb vista a l'adequada energia de l'expressió poètica. És un autor que desespera el seu traductor —el seu lector; si no se'n vol donar una figura falsa, cal deixar-lo en una certa abruptesa, amb l'estranya força que té per a suggerir. Les notes han de fer la resta, i les vostres són justes i suficients. D'un dia a l'altre en deuran venir proves. Quant al llibre de Marcial extraviat⁴ (¿o llibres? Manquen el VIII, IX i el X al nostre arxiu) com més aviat ens el pugueu enviar, millor.

Amb els nostres millors vots de casa a casa per un feliç Any Nou resto el vostre afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Dolç li ha escrit: «Perdoneu-me, abans de tot, que no m'hagi pogut adherir als homenatges que se us han tributat, tan merescuts. En el meu aïllament, totes aquestes noves m'arriben amb retard. Bé sabeu, però, que no us manca mai la meva presència espiritual i el meu admirat entusiasme» (Osca, 23 de desembre de 1953). Els «homenatges» són l'ofrena de la casa de Cadaqués (vegeu c. 561, n. 1) i la sessió celebrada el 27 de novembre de 1953 a la Casa del Llibre de Barcelona (vegeu Medina, *Riba*, II, 57-59).

2. Dolç li ha escrit: «Suposo que haureu vist el meu comentari a la vostra traducció de l'«*Odissea*», publicat damunt «*Arbor*», núm. 93-94. No m'ha estat possible d'obtenir còpies, però crec que la revista en fa enviar a l'editorial [Alpha]» (c. citada). El mateix Dolç em comunica que «la meva ressenya de l'*Odissea* de Riba aparegué a la revista «*Arbor*» (Madrid), XXVI (1953), 136-138».

3. Vegeu c. 560, n. 3.

4. Vegeu c. 560, n. 4.

577. A Miquel Dolç

Barcelona, 11 de febrer de 1954

Sr. Miquel Dolç
Osca

Benvolgut amic:

He rebut la vostra amable carta del 3 i, avui, les proves del català de Persi.¹ Gràcies per la llegida curosa que n'heu fet. Sobre els vostres dubtes,² us diré que *arrosar* és la grafia aprovada darrerament per l'IEC; quant a *pago* i *paó*, són acceptades les dues formes; però la gent —almenys la que llegeix— s'havia acostumat ja a la segona, i no veig gaire raó, si no és en casos particulars, de preferir la primera que, encara, col·loquialment, és equívoca, i més en un context poc explícit com aquest. Es recompondran en cos 8 els arguments.

Així que vindran les compaginades, us seran trameses. El volum podrà ésser enllestit aviat, i us farà honor: us queda un Persi d'un estil ple de nervi, enèrgic i sorrut. Us felicito.

Agraint-vos ben cordialment la confiança que teniu en la meva bona voluntat, us saludo, amb els millors records de casa a casa, afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 560, n. 3.

2. Dolç li ha escrit: «He rebut ara les proves de la traducció; les he corregides, i les envio al vostre nom a la Fundació [Bernat Metge], perquè us fixeu, si us plau, en quatre passatges: / pàg. 12: ¿no és correcta la grafia d'*arrosar*? / pàg. 16: crec que ha d'ésser *la'n* per comptes de *l'en*. / pàg. 22: ¿no s'havia decidit dir *pago* per *paó*? / (...) Un dubte d'ordre tipogràfic. Els "arguments" ¿no se solien posar en el cos 8?» (Osca, 3 de febrer de 1954).

578. A Xavier Casp

Barcelona, 24 de febrer de 1954

Sr. Xavier Casp
València

Benvolgut amic:

He rebut la vostra afectuosa carta del 10 p.p.¹ Estimo ben de cor la vostra sol·licitud a fer-me venir un dia a València; correspon a un sincer desig meu —gairebé us diria que surt al pas d'una vergonya meva de no haver-hi estat mai.² Però no crec que pugui acceptar aquesta invitació de C.C. que m'anuncieu, i que tant m'honora. Tinc el principi ferm de no fer cap conferència en castellà en un país de llengua catalana, mentre l'ús públic del català hi sigui interdit. És una qüestió de principi —i també de *situació*: estic en el sentit de tota una vida, de tota una obra i, en aquests darrers temps, d'una acció d'explicació franca, de mútua estima i de reconeixença en l'ordre de les realitats i dels drets, que he iniciat *prop* d'uns grups d'escriptors de llengua castellana, i *amb* ells.³ He de seguir una conducta molt clara si vull mantenir la meua autoritat, no solament als ulls dels altres, sinó als meus mateixos. És per aquestes raons que he declinat la invitació rebuda de Mallorca. Insisteixo que es tracta d'una *situació* personal meva; per això no he de blasmar que d'altres, des d'una altra situació, procedeixin altrament.⁴

Naturalment, contesto a la vostra amable anticipació, no a C.C. No cal precipitar-se; quan vindrà el dia de la invitació formal, poden haver canviat les coses: no sóc dels qui en desesperen. I fins us diré, que d'aquí fins aleshores, molt serà que entre tots no hàgim trobat una manera, ni que sigui més modesta, de jo fer aquest tan desitjat viatge a València.

Amb els millors records, ara amb agraïment, i sempre amb la més alta estima, sincerament vostre

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Casp li ha escrit: «Distingit amic: no sé si recordareu que us vaig proméer organitzar-vos un viatge a València, on tant d'interès tinc que passeu uns dies. Som ací veritables els admiradors amb què compteu (pocs per als que us mereixeu, perquè dels no veritables us n'eixiran molts en venir-hi), i la vostra presència serà un estímul, n'estic segur. / Ara, per fi, ja us puc parlar amb certesa: per al pròxim curs, sereu invitat a donar una conferència; se us pagaran 3.000 pessetes i se us instal·larà en un magnífic hotel. Hi ha, però, un aspecte que m'ha estat impossible defugir i que lamente moltíssim: la conferència, ja! las!, caldrà que la feu en castellà, perquè és el *Conferencia Club de Valencia* el que us invitarà. Desitjaria que açò no ho consideràsseu un inconvenient tan important com per a negar-vos a venir, car al voltant d'aqueix motiu necessàriament "econòmic", nosaltres procurarem fer-vos grats els dies» (València, 10 de febrer de 1954). Casp ja havia entrat en contacte epistolar amb Riba a través del grup de l'Editorial Torre: «La cordial enhorabona del grup de "Torre"». I signen, Miquel Adlert — Xavier Casp — Joan Fuster — Rafael Villar — J. Navarro — Vicent Casp — F. Bort [?] (València, 29 de setembre de 1950). I encara abans, hi ha un targetó imprès de «Regraciament als amics que m'han fet l'emocionant homenatge», adreçat a Riba (València, 2 de febrer de 1949). En el futur, només una carta que contestarà la 711 de Riba i un parell de targetes de visita.

2. No hi viatjarà fins 1957. Vegeu cc. 690, n. 1.

3. El grup d'«Insula» (vegeu c. 533, n. 8) i el generat pels Congressos de Poesia (vegeu cc. 515, n. 8 —vol. II— i 544, n. 3).

4. Sobre el «programa d'abstencions» ribià, vegeu c. 465, n. 3 —vol. II.

Barcelona, 3 de març de 1954

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

Em sento confús, avergonyit, ridícul, no sé: durant setmanes no he encertat manera de posar-me a escriure-li, de correspondre en paraules a gentileses que estan més enllà de tota paraula.¹ Gastem els mots, els fem banals i quan cal usar-los en llur natural plenitud, semblen encomanar banalitat a l'ocasió que els motiva. Podria invocar per excusar-me una dissipació en feinetes, en obligacions socials, en lluites sordes, en aprensions greus per persones acostades a mi etc. tot coses que m'han pres o m'han destemprat; però seria absurd de recórrer-hi davant de V., tan ocupada, tan anguniada i amb tot tan *donada*. I tanmateix, en aquesta basarda meva davant del full blanc, també hi ha intervingut aquella desgana que el *donar-se* de vegades deixa, almenys en mi —i totes aquelles formes de dissipació a què al·ludia han estat gairebé sempre una *donació* de mi... No deu haver estat prou pura. Després, hem parlat tant de V. amb R.P.² que tot em semblava fet com si V. fos present. Com s'ha llançat aquest admirable amic!... Cerco una explicació a la meva demora i potser només n'hi ha una que valgui: un cert pudor. Sé que les dones intel·ligents, i només les molt intel·ligents, expertes sense rancúnia, compten amb el pudor masculí. No protesti: compto amb que V. hi compta. Accepti, doncs, el púdic mot que ho diu tot: «*Gràcies*», Paulina! A través d'una tempesta íntima, he après en aquests darrers temps el valor d'aquest mot que sempre diu el que vol dir, l'únic dels grans mots banals que potser indefectiblement només es refereix a alguna cosa de noble en el cor de qui l'emet (de vegades sembla sortir d'un últim refugi de la noblesa, però sempre en denuncia l'existència). Sí, li estic *agraït*, Paulina.³

I aquí hauria de fer punt, esperant que V. em digués que se'n fa càrrec i que perdona; que *té amb mi coneixença del que ha passat* (¿Sap V., coratjosa

hel·lenitzant, que aquest és en rigor el sentit del mot grec per «perdonar» συγγνώσκαιν? No eximir de deute; sinó acompanyar el qui ha faltat en la seva consciència i en les seves raons; *rein menschlich*!)

Pèro hi ha unes quantes cartes de V., amb punts als quals he de respondre. Ho faré breument. No he notat en el nostre amic G. cap ressentiment ni impaciència.⁴ És susceptible, sí, amb una impressionabilitat que de vegades es manifesta en formes una mica puerils: er schmollt etc. Però raona, i és de creure que la força de persuasió de V. i la dolçor de C.⁵ (G. va relativament sovint a Madrid i es veuen) han magníficament vençut.

Tinc molt poca relació, o gens, amb els organitzadors d'aquests concursos que es fan a l'estranger.⁶ No atribueixi el que ha succeït amb el seu premi a altra cosa que a informalitat per part d'ells o dels donadors. Sé de casos en què, si es volgués agafar la cosa pel costat que crema... En fi, estigui segura que si tinc ocasió d'esbrinar alguna cosa, no la desdenyaré. Escriure jo per V. seria evidentment, com V. s'anticipa a estimar-ho, subratllar indegudament en V. un sentiment d'ofensa sense proporció; però potser també és útil de recordar de tant en tant a la gent que certes negligències no es tenen, perquè no dubto que negligència hi ha hagut, si no més...

De tota aquesta empresa que R.P. amb tanta fuga duu endavant, jo una sola cosa temo: que ultrapassi una certa mida, o que s'hi barregin intencions que ocultin o deformin la primera —la de V.— tan pura.⁷ És per això que he insistit, sense témer de semblar indiscret, a voler-la a V. com a redactora de l'escrit de crida o d'invitació, i a desitjar que *Insula* patroni l'edició, amb el prestigi i la netedat de la seva independència. Si semblés, ni per ombra, que se'm paga la meua assistència als congressos de poesia, la cosa seria terrible per a mi; si es pretengués que passant pel castellà pot esdevenir universal un gran valor condemnat sense això a restar local, jo seria el primer d'entristir-me. Són escrúpols, Paulina, de circumstància, de situació més ben dit; V. els comprendrà. Quant a la traducció, penso que molts noms donarien al llibre un cert aire de corona poètica inoportú; el que a mi em plauria, és que no s'oblidés la història de la cosa, les gestions de V. prop dels editors americans etc.⁸ Si haguessin acceptat la proposta de V., bé hauria estat V. la traductora. És clar que he de compaginar aquesta il·lusió meua (excusi'm el mot) amb el deure de no carregar-la més de feina a V. Vull dir, en suma, que recullo el que V. ofereix en una de les seves cartes: posar a disposició el que té fet i el que li faci gràcia encara de fer (tant de bo fos molt!); i ajuntar-hi el que provinqués de Santos T. i de Costafreda, però sempre cedint-li el pas a V.

Quin gust tindria a parlar de tot això personalment! No he sabut res més de l'excursió a Tànger;⁹ l'hivern... ce n'est pas la saison... ¿Potser entre pri-

mavera i estiu? De moment, després de la naixença d'un setè nét la vigília de Nadal, n'esperem, per a aquests vinents dies de març, dues més; una d'elles serà a Mallorca: el primer fill del geòleg,¹⁰ que s'ha d'establir a Madrid, després d'haver fet, i guanyat, dues oposicions seguides.

Escrigui'm, benvolguda Paulina, un mot;estic tranquil confiant a la discreció de V. que fixi la suma de reny o d'ironia que em mereixo. Digui'ns, sobretot, que tot va bé per a V. i per als seus, com desitgem; i no dubti que sóc, amb Clementina, seu en els millors records i en el més cordial dels afectes

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Al marge esquerre de la darrera carta de Crusat (Sevilla, 24 de gener de 1954), Riba escriu «Contestada, junt amb les de 24.12 [*lapsus calami* per 24.11], 7.12 i 21.1 a 3.3.54».

2. Ricard Permanyer.

3. Al·lusió difícil d'escatir. Crusat ha adjuntat a la carta del 21 de gener una llarga postdata, en full a part, a la qual ara Riba respon. Tanmateix, Crusat fa referència a una carta anterior de Riba que no pot ser la núm. 567, que és la darrera publicada en aquesta correspondència. Sense la carta ribiana es fa impossible conèixer l'origen de l'afer i difícil aventurar conclusions.

4. Crusat li ha escrit: «*Entristecer a un amigo es siempre una cosa seria, y reparar, un asunto urgente*» (Sevilla, 24 de novembre de 1953). Fan referència a Tomàs Garcés. Sobre l'afer, vegeu c. 566, n. 6.

5. José Luis Cano.

6. Crusat ha obtingut fa temps un premi a Tolosa de Llenguadoc i encara no n'ha rebut l'import. Com que han passat els mesos, no sap què fer: «*Mi apuro, creo que V. lo entiende, es que estén pensando que soy la última de las groseras por no haber acusado recibo. (...) Si (...) en alguna ocasión favorable, hubiera medio de hacerles saber que el envío no llegó y que mi silencio no se ha debido a mala crianza, eso sí me gustaría y se lo agradecería mucho*» (Sevilla, 21 de gener de 1954).

7. Primera referència al que serà el volum de poesia ribiana *Obra poética, Antología, Texto original y versiones castellanas* (Madrid, Insula, 1956). La idea ha estat de Paulina Crusat, crec que esperonada pel fracàs de les gestions amb els editors americans (vegeu infra, n. 8), i que ha fet seva amb entusiasme, Ricard Permanyer. Crusat ja ha escrit a Riba: «*Permanyer indica tres "items" sobre los cuales parece creer que yo estoy llamada a dar una opinión. Es más, entiendo que es Vd. mismo quien me ha concedido en ellos voto. Mi respuesta podría caer en una línea. "La parte literaria ha de gobernarla exclusivamente el poeta". Pero, como temo a las "inspiraciones funestas" que le podrían dictar su afecto y su galantería, me parece bien salir al paso de esas inspiraciones desde ahora y comento la lista de Permanyer: / Selección — Estamos, creo, todos conformes en que la selección ha de hacerla Vd. / Introducción — (...) Si yo hubiera de elegir, escribiría V. mismo una nota preliminar. En qué sentido? En el sentido precisamente en que le interese a Vd. aclararse a sus lectores. (...) Y el comité podría firmar unas líneas —colocadas antes que el prólogo— que le situaran desde el primer instante —para el lector que a Vd. se acerque por primera vez— en toda su importancia para la poesía catalana y para la europea. / Esto no es más*

que una idea por si le gusta. (...) *Esto es un libro a la gloria de Carlos Riba. (...) / Traducciones — Es un libro homenaje, me parece que estaría bien una abundancia de firmas, algunas de ellas —no todas porque entonces tendría V. que echarme— importantes*» (c. citada). A partir d'aquí la correspondència amb Crusat sobre el tema serà activa i constant. A la propera carta, Riba marcarà les grans línies del que ha de ser el volum (vegeu c. 580, 1r., 2n. i 3r. prgfs.). A les següents, anirà precisant els detalls i aclarint els dubtes: no extreure la literalitat de les traduccions (vegeu c. 584, 2n. prgf.); «S[antos] T[orroella] s'encarrega de traduir *Tres Suites*», «per a les *Elegies* cal adreçar-se a Costafreda», «m'encanta (...) que V. [Crusat] s'encarregui de les primeres *Estances* i de *Per una sola veu...* i fins de les *tannkas*», les segones *Estances* «¿les vol fer? ¿les pot fer? (...) Si no, ho demanaré a S[antos] T[orroella]. El que definitivament no vull, és que en aquest volum m'acompanyi cap altre nom que el dels tres generosos amics —començant per V.— que en temps de "Not und Trübsal" han fet sonar la meua veu més enllà del petit i humiliat triangle pairal» (c. 594, 7è i 8è prgfs.). Passat més d'un any, Riba escriurà a Crusat que «no preveig que el llibre estigui llest abans de l'estiu» (c. 618, 4rt. prgf.). Mentrestant, «provaré» diu «d'expressar-me en uns mots de pròleg, havent deixat que tota aquesta emoció ["l'efecte que em fan les meves coses tornant a mi mateix"] prengui substància i forma dins meu» (c. 600, 1r. prgf.); tanmateix, «el parell de pàgines que han de precedir l'antologia: mig dedicatòria, mig professió de fe, em costen de redactar» (c. 633, 1r. prgf.). Abans d'acabar l'any, encara escriurà a Guansé que «Els Tres Reis (...) anirà com a apèndix a l'antologia de la meua obra poètica» (c. 642, 2n. prgf.) i a Crusat «que tinc un mena de peresa, més justament diria de basarda, d'escriure el que V. en diu la professió de fe per a l'Antologia d'Insula. (...) Em costa de "fer el punt"» (c. 643, 3r. prgf.). La presentació no serà enllestida definitivament fins al 14 de gener de 1956 i titulada *De una carta a Paulina Crusat* (vegeu l'«original català del text que serví com a pròleg» a O.C., 3, 366-370). Finalment, a mitjan maig de 1956 l'edició ja és pràcticament enllestida (vegeu c. 669, 4r. prgf.) i se n'estamparan mil exemplars, segons el seu colofó: «*De esta edición de homenaje se han hecho novecientos ejemplares en papel superior de estrión Guarro y cien en papel de hilo verjurado Castillo Guarro, numerados del I al C y con la firma autógrafa del autor y un retrato por Leopoldo Pomés*». Els traductors, tal com ha manifestat Riba, han estat Rafael Santos Torroella (*Estances I i II, Tres Suites*, pròleg d'*Elegies de Bierville* i *Salvatge cor*), Paulina Crusat (*Estances II, Del joc i del foc, Els Tres Reis d'Orient*) i Alfonso Costafreda (*Elegies de Bierville*). Sobre el Manifest de convit, vegeu c. 580, n. 5.

8. Les gestions que ha fet amb Merli (vegeu c. 533, n. 11) i amb Editorial Losada (vegeu c. 533, n. 10)

9. Vegeu c. 567, n. 2.

10. Gabriel Riba Viñas.

579bis. *A Josep Pedreira*

Barcelona, 31 de març de 1954

Sr. Josep Pedreira
Ciutat

Benvolgut amic:¹

En la imminència d'anar a Mallorca i de veure en Blai Bonet (l'he vist, en efecte)² vaig adquirir «Cant Espiritual»³ a les Laietanes. Óssa Menor no hi ha perdut res, doncs, si li torno l'exemplar que V. em va enviar.⁴ A veure'ns aviat.

Seu afm. agraït

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 679 bis, n. 1.
2. Vegeu c. 606, n. 1.
3. El darrer llibre de poemes de Blai Bonet, premi Óssa Menor (B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1953).
4. Josep Pedreira és l'editor d'Els llibres de l'Óssa menor.

Barcelona, 15 d'abril de 1954

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

Perdoni'm, li hauria d'escriure amb el temps i amb la calma de la conversa amical, i ho faig de pressa, en el lleure molt relatiu d'una festa. Li dec resposta a la seva carta, tan afectuosa, del 10 de març (més d'un mes, Déu meu!); calia també que li avisés recepció de les seves traduccions.¹ La feina s'acumula i dissipa, però els sentiments van fent el seu fet dins el cor; i els meus són de la més pura i simple gratitud, també diria de meravella: la prenc pel mot, V. ha premut el botó d'una mena de mecanisme màgic... Tinc por d'*explotar* la imatge; val més deixar-la solament suggerida. Tot va endavant; R.P.² és inimaginablement tenaç en empreses d'amistat i en procura tota avinentesa per a l'única actitud que m'escau i que, ni que no m'escaigués del tot, desitjaria en mi si em mirés des de l'afecte dels meus amics: la d'una dolça inhibició... No, no pensi ni un moment que jo pugui tenir cap recel, preveure cap enuig: reprendria el seu símbol de la casa encantada per a explicar-me.³

Aquesta setmana R.P. s'ha reclòs piadosament.⁴ Sabent que jo em proposava de no deixar-la transcórrer sense haver-li escrit, m'ha demanat que fos jo qui li presentés l'esbós del manifest⁵ (oh, aquests mots gairebé tècnics, gairebé d'argot!). Així tindrà V. d'una manera més viva la sensació que per a mi està bé. Dolç error de l'amistat! No em sento, no en puc sentir seguretat de judici. Jutgi doncs V., supremament. ¿No em diu sempre que demani? La torno a prendre pel mot. Sé que l'han redactat, partint de la idea de V., R.P. i R.S.T.,⁶ un d'aquests vespres que van sopar junts. Així que V. l'haurà aprovat, amb les esmenes que lliurement entengui de fer-hi, l'enviaran a *Insula* per a la seva publicació. I tot seguit es procedirà a l'estructuració del volum. Insisteixen que la faci jo; m'hi avinc, sota una condició: que Vs. m'ajudin amb el seu consell, especialment V., que tantes hores ha passat revivint amb el cor i amb el

pensament els meus versos. Jo m'inclinaria a donar íntegres *Per una sola veu*, les *Elegies* i *Salvatge Cor*; molt triades les primeres *Estances*, no tant les segones; també bastant triades les tannkas. Ara, amb les *Tres Suites*, no sé.⁷ V. diu que no té aquest llibre; dubto que sigui fàcil de trobar cap exemplar: encarregaré a algun d'aquests furetejadors de llibreries de vell que conec, que me'n cerquin un; m'agradaria de poder-l'hi oferir. En tot cas, sempre tinc a mà de deixar-li el meu.

Quant a les traduccions, estic perplex. El manifest (*passez le mot*) parla de traduccions literals, o sigui en prosa. És la idea que em van expressar, d'una manera bastant decidida, els qui formen el petit comitè. Les raons són... molt raonables: el criteri adoptat pertot arreu quan es tracta de donar un vehicle còmode per a atènyer el text original; la dificultat de trobar diversos traductors idonis, quan es tracta d'una antologia una mica ampla, o la improcedència de carregar tanta feina damunt d'una sola persona. ¿Què opina V.? Digui'm-ho amb tota franquesa, li ho prego, amb vot que no pot ésser sinó presidencial.

Tot el projecte de viatge a Tànger segueix igual:⁸ ni decidit ni amb esperança de realització pròxima. Més probable és un tomb cap al Nord, per la segona quinzena de maig: França, Anglaterra; i Bèlgica, per veure en Carner.⁹ Hem superat ja alguns obstacles: per exemple, el de la concessió policiaca de sortida; en resten d'altres, de temps, de feina, de situació domèstica; i de vegades temo —em dec fer realment vell— d'humor: desitjo sense acabar de voler, m'empereseixo davant la imminència d'un trasllat o d'un combat.

¿Parlo de combat? Dintre pocs dies li enviaré la meva antologia de Maragall; del Maragall poeta, s'entén. Havia de sortir per la Festa del Llibre; s'ha retrassat per diverses causes, entre elles la lentitud de la censura. Temo algun intolerable retallament, almenys en un dels dos prefacis. En l'altre, el que espero que sortirà sencer, tiro de gola —com deien abans en català— contra els maragallians, aquests petits esteticistes de l'enfebrada puresa, per fer ressortir més pura la grandesa del Maragall major. Tots els Montolius vells i joves s'hauran de sentir al·ludits; ho pagaran llurs vestidures, no jo.¹⁰

Un altre dia parlarem del seu grec... i del d'ells, és a dir dels grecs, ja que li interessa la qüestió de com es pronunciava.¹¹ V. se situa molt prudentment davant d'aquesta llengua —gairebé pluralitat de llengües— que demana tota una vida. El que V. pretén és assolible; invertint un vers del seu Moréas, li diria que «c'est l'ombre d'un rêve, mais c'est beaucoup».¹² Quantes vegades he objectat a un alumne desmenjat, o he sostingut l'esperança cansada d'un altre: una persona que tingui el gust i el sentit de la paraula humana, haver, només que sigui una vegada, conegut «com es mouen» uns paràgrafs de Plató, uns versos de Safo o de Sòfocles!

També parlarem del plec de versions que m'ha enviat, un petit tresor per al meu orgull. Deixi-me-les llegir pausadament i amb el llapis a la mà.

Mentrestant, faig punt i a part; no acabo.

Amb Clementina, ben cordialment seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: *«Le envío —sin que me haya dado trabajo, porque era mucho lo hecho y mucho más lo tanteado— un manojo de primeras estancias y otro de poemas de "Per una sola veu"»* (Sevilla, 10 de març de 1954).

2. Ricard Permanyer, un dels promotors de l'edició de l'*Obra poètica*. Vegeu c. 579, n. 7.

3. Crusat li ha escrit: *«Si resultara —Dios lo quiera!— algo bonito, [l'antologia projectada] yo me sentiría como un niño que toca por casualidad un botón en una casa encantada y vé que de pronto a su alrededor las cosas se ponen en movimiento»* (c. citada).

4. Probablement a fer exercicis espirituals, pràctica habitual durant la Quaresma entre els catòlics.

5. El text és publicat a «Insula»: *Edición — Homenaje a Carles Riba* (1 de juny de 1954) serà inclòs al final i fora de paginació del volum d'*Obra poètica*: *«EDICIÓN — HOMENAJE / A / CARLES RIBA / MANIFIESTO / Un grupo de amigos del gran poeta y humanista Carles Riba quieren hacerle llegar, en forma de homenaje y con motivo de sus sesenta años, el testimonio de su admiración y estima. / A la expresión personal del afecto y a la gratitud que les inspira una obra como la suya, en todos conceptos ejemplar, quieren añadir algo que dé cuerpo material a dicho homenaje, para que de éste pueda quedar constancia del modo más eficaz y permanente. En este sentido han considerado que nada sería tan oportuno como patrocinar la publicación de una completa antología de la obra poética de Carles Riba, con traducciones literales castellanas, en edición lo más cuidada posible y de tirada lo suficientemente copiosa para que pueda llegar a un público más amplio que el que suelen tener las ediciones, por lo general minoritarias, de los libros de poesía. / Cuantos firman a continuación, al hacer público su tributo de admiración al poeta y al humanista, invitan a todos los amantes de las buenas letras a suscribir la edición proyectada, contribuyendo de este modo al homenaje ofrecido a Carles Riba, cuya voz poética es una de las más puras de la lírica contemporánea. / Madrid, 15 de mayo de 1954»*. I signen a continuació 123 personalitats d'arreu del món: Jesús Acacio, Vicente Aleixandre, Ester De Andreis, José Luis Aranguren, Marcelo Arroita Jáuregui, Eduardo Aunós, Enrique Azcoaga, «Azorín», Carlos Blanco Soler, Ricardo Blasco, José Manuel Blecuá, Ana Inés Bonnín, Antonio Buero Vallejo, Alejandro Buisioceanu, José Camón Aznar, Enrique Canito, José Luis Cano, Manuel Cardenal Iracheta, Eduardo Carranza, Dictinio del Castillo-Elejabeyta, Camilo José Cela, Gabriel Celaya, Carmen Conde, José María de Cossío, Alfonso Costafreda, Eduardo Cote, Victoriano Crémer, Paulina Crusat, Leopoldo Chariarse, Gerardo Diego, Manuel Díez Crespo, José Dolgopól, Adolphe Falgairolle, Melchor Fernández Almagro, Juan Fernández Figueroa, Ricardo Fernández de la Reguera, Angel Ferrant, Celso Ferreira da Cunha, Luigi De Filippo, Jesús Juan Garcés, Julio Garcés, Reverendo P. Félix García, Manuel García Blanco, Emilio García Gómez, José García Nieto, Ildefonso Manuel Gil, Lorenzo Gomis, Juan Guerrero Ruiz, Jorge Guillén, Eikiti Hagasiya, Luis Hernández Aquino, Archer M. Huntington, Juan Ramón Jiménez, Pedro Laín Entralgo, Luis Ló-

pez Anglada, Jacinto López Gorgé, Pedro de Lorenzo, José María Luelmo, Leopoldo de Luis, Francisco Lluç Mora, Cristino Mallo, Gregorio Marañón, Susana March, Julián Marías, Carlos Martínez Barbeito, Lope Mateo, Ernesto Mejía Sánchez, Trina Mercader, Ricardo Molina, Conchita Montes, Rafael Montesinos, Rafael Morales, Juana Mordó, Alfonso Moreno, Bartolomé Mostaza, Federico Muelas, J. A. Muñoz Rojas, Francisco Oppenheimer, Carlos Edmundo de Ory, Blas de Otero, Leopoldo Panero, Pedro Pérez Clotet, Joaquín Pérez Villanueva, Manuel Píñillos, Mariano Quintanilla, Horacio Esteban Ratti, Dionisio Ridruejo, Mariano Rodríguez de Rivas, Carlos Rodríguez Spiteri, Luis Romero, Joaquín Romero Murube, Félix Ros, Luis Rosales, Víctor Ruiz Iriarte, Rafael Santos Torroella, Alfonso Sastre, José Eduardo Serí, Alberto de Serpa, Walter Starkie, José Suárez Carreño, Claudio de la Torre, Guillermo de Torre, Gonzalo Torrente Ballester, José Antonio Torres, Antonio Tovar, Felisa de Unamuno, Giuseppe Ungaretti, José María Valverde, Aurelio Valls, Edmond Vandercammen, Rafael Vázquez Zamora, Luis Felipe Vivanco i Juan Antonio de Zunzunegui. Sobre l'edició, vegeu c. 579, n. 7.

6. Ricard Permanyer i Rafael Santos Torroella.

7. Els tres primers títols i *Tres Sùites*, seran publicats íntegres. De les primeres *Estances*, només 28 poemes (de 42); del «Llibre segon», 38 (de 40). I 62 tannkas (de 81). Sobre l'edició, vegeu c. 579, n. 7.

8. Vegeu c. 567, n. 2.

9. «L'objecte no és rondar: és respirar, sí, però sobretot veure unes quantes persones, entre elles tu» escriurà al cap de pocs dies a Ventura Gassol (c. 581, 4rt. prgf.) Un mes més tard escriurà a Narcís Bonet, que resideix a París, que «ara (...) ja és segura la nostra vinguda a París», li demanarà que li busqui allotjament i que «deixem córrer la nostra anada a Anglaterra. (...) Farem el viatge d'anar en avió, el dissabte 22» (c. 582, 1r. prgf.). «El nostre projecte és el 30 o 31 pujar a Brussel·les, per a tornar a París el 3 i llavors ja anar cap avall, amb un amic que ens ha de dur en cotxe a Montpeller i Perpinyà» (c. 585). Potser Esteve Albert? Manent escriu que aquest «acompanyà [Riba] a veure Gassol», però no diu quan (Manent, *Solc de les hores*, 40). Aquest serà «un viatge somiat durant anys» escriurà a Carner (c. 586), un viatge «que té més de sentimental que no pensàvem» (c. 587). De fet, és el primer viatge a l'estranger després del seu retorn de l'exili, el 1943. Vegeu, també, c. 582, n. 2.

10. *Antologia poètica* (B., Selecta, 1954). Però encara trigarà un mes a estar enllestida (vegeu c. 584, P.S.). Anirà precedida de dos pròlegs: una «Nota preliminar» (pàgs. 5-14) i «Maragall, català representatiu» (15-23) recollits a ...*Més els poemes*, 111-119 i 101-110 respectivament, si bé el darrer amb el títol de «Per què he votat Joan Maragall». A la «Nota preliminar» ja avisa: «L'autor d'aquesta tria de poemes de Joan Maragall preveu l'esquinçament de més d'una vestidura. Sortosament en aquests casos només se solen esquinçar vestidures tronades. (...) És destí de tota antologia fer escàndol» (o.c., 7). «L'escàndol» arribarà, a causa sobretot del segon pròleg, un text antic, llegit, sota el títol *Per què he votat Joan Maragall*, «el 4 de març de 1950 a casa del senyor F. C., després que per votació entre un nombrós cercle d'amics s'havia establert la llista dels set homes que millor han representat Catalunya durant la primera meitat del segle XX», segons escriu el mateix Riba en nota (o.c., 15). El text, doncs, ja era conegut, suposo que de manera restringida, i no consta cap mena de reacció. Ara en canvi, «l'antologia de Maragall m'ha forçat a lluitar: no solament els maragallians s'han esquinçat les vestidures, sinó també els cambonians; en la meua situació ha estat desagradable» escriurà a Carner (c. 591, 1r. prgf.) Efectivament, comença Jordi Maragall i Noble, fill del poeta, —«no soy yo sólo quien le dirige estas palabras»— que escriu una *Carta abierta a Carlos Riba* («Revista», 27 de maig — 2 de juny de 1954, 3). A continuació, Riba farà un gest significatiu, si bé només serà conegut molts més anys més tard. En una carta escrita el 1943 a Cambó, sobre la seva actuació a la FBM, i «per dignitat» no enviada, el dia 15 de juny hi escriu que «prohibeix que es destrueixi». En definitiva ratifica allò escrit a

propòsit de la seva relació amb Cambó (Vegeu c. 389bis, sobretot n. 1). Per la data, cal pensar que els cambonians ja han saltat, potser només privadament (No es pot oblidar que Riba treballa a la FBM, dirigida ara pel gendre de Cambó que potser ja li ha fet conèixer la seva posició). Ara per ara, la polèmica amb els cambonians, és estrictament privada i entenc que Riba ho prefereix així, com en d'altres ocasions (vegeu cc. 177-182, —vol. I—). A continuació, Manuel de Montoliu publica *Maragall y Carlos Riba i Una antología revolucionaria* (DdB, 16 de juny de 1954, 20 i 21). Riba considerarà que «Montoliu, com sempre, s'ha deixat dur pels seus ressentiments; però ha passat talment la mesura, que fóra una crueltat inútil subratllar-ho públicament; un cop baix es denuncia sol i als ulls de tothom» (c. 593, 2n. prgf.). El 17 de juny escriu a Octavi Saltor que «cap polèmica no ha de fer por» (c. 589), però el dia 19, Guardans ataca amb força: «*Nadie que no tenga un preconcepto que necesite apoyar sobre lo primero que encuentre, concluirá jamás que esta debilidad y sentimentalismo que Cambó asigna al poeta sea una calificación desdeñosa por no haber aceptado un puesto en la candidatura*» (*Carta abierta a Carlos Riba*, «Destino», 19 de juny de 1954, 25). La història ve de lluny. El 1932 Cambó va prologar el volum d'articles *El sentimiento de patria* de Maragall i hi va escriure: «En unes eleccions a diputats a Corts es pensà amb el nom d'en Maragall, arribat ja al punt més alt de la seva glòria literària. / En Prat de la Riba i jo fórem els encarregats de notificar-li el propòsit i de recabar la seva acceptació. Quins turments patí, el pobre Maragall, en conèixer el motiu de la nostra visita! En Prat i jo ja la teníem per descomptada, la seva resistència, però teníem la seguretat de vèncer-la i d'obtenir una acceptació resignada... En Maragall era un sentimental; era un feble, i ens estimava molt, a en Prat i a mi!» (*Obres Completes*, Edició dels Fills, XIII, B., Sala Parés Llibreria, 1932, 9-10). Riba ha reprès el tema i escriu al seu pròleg que «quan Francesc Cambó dictamina que Joan Maragall era un feble i un sentimental, per explicar-nos que no hagués volgut acceptar un lloc en una candidatura de la Lliga, la qualificació, que no va sense un cert desdeny, ens fa somriure una mica i ella sola ja ens induiria a sospitar en Joan Maragall una autèntica força de caràcter» (pàgs. 15-16). L'afirmació ribiana obliga Guardans a salvaguardar de tota sospita el nom del seu sogre. Riba li contestarà amb una *Carta abierta a Ramón Guardans* («Destino», 26 de juny de 1954, 5) en la qual reconeix que «*me equivoqué al interpretar las palabras de Cambó*», «*mi error*», «*malentendido*», «*simple problema de interpretación textual*», per a afegir que «*no me costaría mucho, se lo aseguro, dar, en cuanto a mí, por cerrada la discusión y, Britannico modo, no inmutarme por haber parecido esta vez algo tonto*». A continuació, però, insisteix de nou en els seus arguments, sense cedir un àpex en allò que creu essencial i desitjant finalment que la seva carta «*haya apaciguado en Vd. y en su gentil esposa todo recelo acerca de mi actitud*». L'afer s'ha acabat. Escriurà a Carner que «la meva situació ha estat desagradable» (c. 591, 1r. prgf.) i a Crusat, ja el mes d'agost, que «tot l'incident de les cartes obertes ha quedat clos i arxivat. Vaig passar hores negres, amb ganes de "plegar la botiga" davant de tanta estretor o tanta susceptibilitat» (c. 593, 2n. prgf.). L'octubre de 1956 encara parlarà a Crusat «d'aquell incident que, ara fa dos anys, va produir un dels pròlegs de la meva antologia de Maragall» (c. 670, 3r. prgf.). Tanmateix, Riba en la propera edició del seu pròleg *Maragall, català representatiu*, titulat d'ara en endavant *Per què he votat Joan Maragall a ... Més els poemes* (101-110), substitueix el fragment conflictiu de l'*Antologia poètica*: «quan Francesc Cambó dictamina que Joan Maragall era un feble i un sentimental, per explicar-nos que no hagués volgut acceptar un lloc en una candidatura de la Lliga, la qualificació que no va sense un cert desdeny, ens fa somriure una mica i ella sola ja ens induiria a sospitar en Joan Maragall una autèntica força de caràcter. I ens el situa dramàticament dins la turbulència d'idees i d'accions enmig de les quals visqué i desenvolupà la seva personalitat» (o.c., 15-16) per «però ens fa somriure amb melangia que els dirigents de la política catalana l'haguessin mai pogut creure un home en qui els sentiments decidien, d'on llur esperança que acceptaria una investidura de diputat oferta gairebé en safata. Perquè si el seu refús prova res, és un sentit que Maragall tenia, molt lúcid i

no pas ocasional, de la realitat d'ell mateix i dels seus deures segons ella. I la necessitat en què es veié de fer-lo ens situa dramàticament el poeta dins la turbulència d'idees i d'accions enmig de les quals visqué i desenvolupà la seva personalitat», alhora que justifica el canvi en nota: «Aquestes pàgines (...) són reproduïdes aquí sense més esmena que la d'un error del qual vaig ésser advertit pel Sr. Ramon Guardans en una carta oberta publicada al setmanari *Destino*, en el nº del 19 de juny de 1954. Vaig contestar-li pel mateix procediment en el nº del 26. Més d'un matí de la meua resposta, però, es va quedar pel camí» (pàg. 183). Crec que és la primera vegada, i única, que Riba esmena un text propi, ja publicat, però «magistralment ho fa sense fer-ho, com Verdaguer!» escriurà Joan Triadú (*Carles Riba, polèmic*, «Avui», 31 de juliol de 1977). La seva opinió sobre Maragall també es compartida per Carner: «Em conforta la vostra opinió sobre Maragall. La compartim uns quants que voldríem per a la nostra literatura alguna cosa més que els estirai-arrosses d'una vetllada de diumenge. Fa pena que unes qualitats tan autèntiques s'esguerrassin entre teories de vague il·luminisme, que potser no feien sinó mal justificar unes rebequeries o simplement una inaptesa provinent d'un batxillerat... diguem-ne balcànic. És a Vós que dec un ensenyament molt útil, al qual he restat sempre fidel: la poesia és una realització en l'idioma» (c. 639, 4rt. prgf.). Malgrat que «per a alguns, són una mena d'antimaragall» (c. 458, 1r. prgf.), l'opinió és unànime: «Ningú no ha parlat fins ara de Maragall amb la penetració, la passió continguda, la força d'anys, de lectura i de contrastos, amb l'eficàcia crítica (...) amb què ho ha fet Carles Riba. És ell, és aquest poeta que avui ja és història, qui ha portat realment Maragall fins a nosaltres» (Joan Triadú, *Maragall vist per Carles Riba* dins *La literatura catalana i el poble*, B., Selecta, 1961, 97). I gairebé 40 anys després, Glòria Casals ha pogut escriure encara que «fou Riba qui, amb veritable sentit antològic, és a dir crític i responsable, va preparar per a Editorial Selecta una *Antologia poètica*» (*Notes sobre les edicions pòstumes de la poesia de Joan Maragall*, «Els Marges», 43, 1991, 84). Sobre Maragall en aquestes cartes, vegeu la seva tesi doctoral (c. 108, n. 8 —vol. I—), les cartes a Montoliu (cc. 417 i 496 —vol. II—), la seva lliçó a la Càtedra Boscán de Madrid (c. 533, n. 6) i el *Pròleg* per a «*Vida escrita*» (c. 750, n. 8).

11. Crusat li ha escrit: «*La valerosa helenista ha de confesarle humildemente que el griego anda arrinconado, o lo ha andado un par de meses. (...) Pero, se pregunta uno, sin saber pronunciar con cierta exactitud, sin dominar los acentos, siempre lo más difícil, [si] consigue uno realmente una idea del texto?*» (c. citada).

12. De Jean Móreas: «*Riez comme au printemps s'agitent les rameaux, / Pleurez comme la bise ou le flot sur la grève, / Goûtez tous les plaisirs et souffrez tous les maux; Et dites: c'est beaucoup et c'est l'ombre d'un rêve*» (*Les Stances*, Paris, Mercure de France, 1917, 28. Le premier livre des Stances, XI).

Barcelona, 21 d'abril de 1954

Estimat Ventura:¹

Vam rebre la teva commovedora carta del 28 p.p.; ara més recentment la vostra tarja de felicitació pasqual.² Vulgues comprendre que no hagués saltat tot d'una a escriure en resposta, com el nostre cor va saltar cap a tu en sentiment d'afecte, d'enyor i de tot bon desig per a vosaltres. I és que visc en una mena de dissipació entre la feina obligada —per a viure i ben modestament— i la de devoció: tan complexa, amb tant de gran i sobretot de petit, tan enervant de vegades, i tan necessària perquè se sostingui tot allò que havíem estimat i servit —si no creat nosaltres mateixos. L'esforç és compensat: quins joves, entre una joventut sistemàticament aplanada per tota mena d'ortodòxies, tan nets, tan respectuosos i tan exigents!³ Ah, quan surti algú amb talent i amb impuls de «leader» per a ajuntar tota aquesta energia, ara vaga entre el ressentiment i l'examen i l'esperança, i dur-la cap a una acció! És ja molt i tanmateix és poc i un sap que serà més; i mentrestant de vegades un se sent cansat, cansat, i es deixaria anar; però de sobte encara un jove et mira als ulls —els ulls d'en Blai Bonet, ara fa poques setmanes, a Santanyí, en un extrem de Mallorca!— et mira i t'interroga i et diu que ets tu, el cansat, el ja vell, que li tornes la confiança en Catalunya; o almenys el valor d'ésser català.^{3bis}

Perdona, Ventura, però potser és el que primer t'havia de dir; potser el que caldria que únicament et digués. I som molts a treballar així, els uns entenent-nos i els altres no, però sempre al capdavant trobant-nos.

Sí, han estat uns anys molt plens. Personalment, l'única ombra seriosa és per a mi un començament de degeneració del fons dels ulls:⁴ puc quedar de sobte invàlid de la vista, puc anar-ho trampejant indefinidament com fins ara; Déu dirà. Els nostres tres fills són casats,⁵ i en tenim nou néts. El més petit, que es diu Gabriel⁶ —força de Déu— el vam batejar a Ciutat de Mallorca pels dies que va arribar la teva carta: una altra causa del meu retard a contestar-te. Una setmana abans que el Gabriel ens havia nascut una Helena,⁷ de la nostra filla; per Nadal havia vingut un Jordiet...⁸ En fi, patriarca i acadèmic almenys

ho sóc. No hem tornat a Cadaqués.⁹ I va ésser tan pur tot allò! No fou que quatre senyors, en deute perpetu amb la vergonya i amb el país, donessin uns diners que els sobraven. No, rics i no rics que hi contribuïren van fer un acte d'amor i d'afirmació, per al qual la meva dona i jo érem un pretext; i després, aquelles antigues alumnes que es movien recaptant, comprant, agençant, i una que brodava uns draps i una altra que donava una cosa antiga de casa seva, i les que per no haver-se de dir que se subscrivien per poc, posaven llur graciosa presència a la festa, a l'altre cap del país... I la gent del poble, que voltava la terrassa de Port Lligat, i plorava de sentir discursos en català... És inoblidable; però tot això, tan serenament com vulguis, fa sentir-se més vell.

Bé —ens vagarà, espero, de llançar-nos plegats al remolí dels records que evokes.¹⁰ Ens han concedit la sortida d'Espanya; sense necessitat de cap influència, com a un ciutadà i una ciutadana qualsevol que pren el delit del turisme; no hi confiava gaire, però ha anat així. He de resoldre encara problemes d'ordre particular: de feina i econòmics; fins i tot algun, i no pas petit, de domèstic;¹¹ però creiem que per la segona quinzena de maig podrem emprendre un tomb per França, Anglaterra i Bèlgica.¹² L'objecte no és rondar; és respirar, sí, però sobretot veure unes quantes persones, entre elles tu. Ja t'avisaré amb temps, quan la cosa sigui certa, i convindrem de trobar-nos en algun lloc.¹³

Mentrestant, passo a contestar els punts «pràctics» de la teva carta.¹⁴ Compta amb tota la col·laboració que demanes de mi, i no pas clandestina, almenys per consideracions de la mena a què al·ludeixes (no, la literatura és tan innocent!...) i et regracio ben sincerament per haver-me-la demanada. Quant als dos projectes més urgents,¹⁵ he d'escriure a en Vandercammen;¹⁶ ho faré un d'aquests pròxims dies. Ja m'havia enviat feia temps, perquè les revisés, unes altres versions d'elegies, amb destinació a l'antologia de la B. de K.;¹⁷ i em pregava que li fes arribar, per a traduir-los ell, uns poemes d'un altre poeta que jo escollís. Donat que en Carner i tu ja anàveu al primer volum de l'antologia, he pensat, per moltes raons, que en Foix aniria bé; i espero tenir d'un moment a l'altre els fulls amb les còpies, versió literal etc. per a fer la tramesa. Quant al número especial del «J. des P.», tinc gairebé tot el material recollit.¹⁸ Aquest «gairebé» pot voler dir encara unes setmanes, però no seran gaires. Si la nostra escapada a Brussel·les es fa, el portariem nosaltres mateixos. En Bofill i Ferro ha escrit la presentació, que ja està traduïda al francès. Entenc que han d'ésser tots poetes vivents; potser només faré l'excepció (què et sembla?) d'en Salvat i d'en Rosselló, que podrien ésser vivents i *que influeixen*, que van iniciar corrents *encara efectius i eficaços*. Crec que el conjunt ha d'ésser presidit per un retrat d'en Carner a primera pàgina, com en el

nº espanyol hi anava el de J.R. Jiménez; ja vaig dir a en Vandercammen des del començament, que negociés directament amb en Carner i amb tu l'obtenció de les vostres poesies i dels vostres retrats. Per a animar el nº aniria bé la reproducció d'algun autògraf de treball —que fornís en Carner— i algun dibuix reproduïble en un petit gravat-ploma; pensava demanar-ho a en J. Sunyer i a en Rebull. ¿Potser a en Miró, també? Segurament accediria de bon cor a ésser-hi, amb poetes que estima personalment. Digues què opines de tot això.

I faig punt: és tard i no vull diferir d'enviar-te aquesta primera part de la nostra conversa represa.

Amb Clementina, a tu i a la teva dona la nostra afectuosa abraçada, i també un nostre «a reveure aviat», que Déu vulgui que tingui acompanyament

Carles

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. La correspondència conservada amb Gassol fins ara ha estat molt escassa: només una carta de 1920 (vegeu c. 22bis, —vol. I). Amb aquesta carta, Riba reprèn la relació: en total seran 8 cartes entre 1954 i 1956 que publico en aquest volum. Les de Gassol conservades a l'AR, en canvi, són bastant més nombroses: 16 entre 1918 i 1935 (de les quals 6, entre 1931 i 1934, són notes oficials o saludes), 3 entre 1941 i 1942 i 24 entre 1954 i 1959. El gruix, doncs, més important correspon a l'etapa que comença ara i la majoria són cartes llargues, abrandades, plenes d'admiració per Riba i de nostàlgia per la pàtria.

2. Des de Les Sablons, 17 d'abril de 1954. En la primera li ha escrit: «Amb aquesta pau que, avui, jo no trobo més que en aquest retir voluntari que ens hem triat amb la meva muller, —poblets d'esperances que l'enyor fa sovint més sensibles—, [és] que aquest matí m'adreço a vosaltres. / Deixeu, però que ans d'entrar en el tema de la meva carta, que voldria que refés el contacte entre nosaltres per sempre i per ara (...), us digui que, a l'hora de les enyorances, vosaltres dos heu estat d'entre tots els meus estimats amics els més presents al meu esperit» (Les Sablons, 28 de març de 1954).

3. Vegeu c. 547, n. 8.

3bis. Vegeu c. 606, n. 1.

4. Vegeu c. 491, 1 —vol. II.

5. Jordi amb Mercè Romeva, Oriol amb Gabriela Viñas i Eulàlia amb Oriol Casassas.

6. Gabriel Riba Viñas.

7. Helena Casassas Riba.

8. Jordi Riba

9. Gassol li ha escrit: «Quina inspiració que tingué el primer que pensà en regalar-vos una casa i a la vora de la mar! Quina inspiració i quina catalanitat! Quina coneixença de vosaltres i de l'esperit que ha inspirat sempre la vostra obra! Aquest instint, perquè no diria seny, de donar-vos aquesta casa marinera m'aferma en l'esperança que no he perdut mai en Catalunya» (c. citada). Sobre Cadaqués, vegeu c. 561, n. 1.

10. Gassol li ha escrit: «Ara mateix, no vull amagar-vos-ho, a la sola idea d'adreçar-me a vosaltres, sento un nus a la gorja, car del remolí de records i d'evocacions que s'encadenen les unes amb les altres, se salven i reviu en mi moments com els d'aquells vespres de vetlla, passats amb vosaltres a Sant Gervasi i amb aquell, per mi tan enyorat, Lluís Bertran i Pijoan, sota el signe d'aquell cinamon que es feia present entre nosaltres pel seu perfum (...); i aquells altres íntims també, però més heroics, batent-nos com ens havíem de batre amb la Tramuntana, a l'ombra de Sant Pere de Rodes (...); i aquells altres, ara, per a mi més apaivagadors, viscuts durant aquella travessada que férem del Golf de Roses (...); i, encara, per fi, el record d'aquell Muf, El Magnífic [vegeu c. 22bis, —vol I], que sovint me'n recordo que em segueix encara, esperant el poema que li dec» (c. citada).

11. Una àvia de 84 anys, la mare de Clementina. Riba es referirà diverses vegades a la malaltia de la seva sogra (vegeu cc. 690, P.S., 707, 2n. prgf., 714, 1r. prgf., 715 i 716, 2n. prgf.) que amb el temps s'agreuja, fins a la seva mort l'abril de 1958 (vegeu c. 728, 1r. prgf.).

12. Vegeu c. 580, n. 9.

13. El 24 de maig (vegeu c. 585) encara no sabrà si llur entrevista serà possible. Riba no en dirà res més en les seves cartes. Tanmateix Gassol, a posteriori, ho confirmarà i ho precisarà una mica: «Estimats i enyorats, Encara no ens hem guarit del tot de l'esquinç que produí en nosaltres aquella separació tan ràpida i violent amb què tinguérem d'arrancar-nos de vosaltres. Això feu que ens quedéssim encara uns dies més per aquelles costes i aquelles platges que fan pensar tant en les de Catalunya. Oi que sí? Així ens semblà que seguiríem millor encara vivint d'aquells moments que no oblidarem mai» (Les Sablons, 17 de juny de 1954). Potser van veure's durant la tornada que els Riba van fer amb el cotxe d'un amic. Vegeu c. 580, n. 9.

14. Gassol li ha escrit: «Estimat Riba, volia parlar-te: / a) De l'antologia de la Biennial de Knocke. / b) Del Número del "Journal des Poètes", dedicat a la Poesia Catalana. / c) D'un Número dels Cahiers du Sud de Marsella, dedicat també a la Poesia Catalana i d) D'una Antologia General de la Poesia Catalana en francès que vull fer» (Les Sablons, 28 de març de 1954).

15. a) i b) de la carta citada.

16. Edmond Vandercammen (Ohain, Brabant 1901 — Brussel·les 1980). Poeta i pintor. De l'Acadèmia Reial belga. Segons ell mateix m'escriví: «J'ai fait la connaissance de Carles Riba et de Clementina Arderiu en 1952 à Ségovie, à l'occasion d'un Congrès de poésie. Je suis certain d'être resté pendant quelque temps en correspondance avec eux, mais je ne retrouve aucune de ces lettres» (Brussel·les, 10 de maig de 1978). Les cartes de Vandercammen conservades a l'AR són 9, entre 1953 i 1955, a les quals Riba almenys en contestà 4, tal com fa constar al marge de les cartes rebudes. Ara, Riba compta veure'l a Brussel·les (vegeu c. 583, 3r. prgf.). Vegeu més informació a Segimon Serrallonga, *Les cartes entre Carner i M. Manent per a l'edició de Poesia (1975)*, «Reduccions», 29-30, febrer-juny de 1986, 30) i Vicente Aleixandre, *Edmond Vandercammen bajo el cielo de Castilla a Los encuentros*, Edición aumentada y definitiva, Madrid, Espasa-Calpe, 1985, 181-183.

17. Vandercammen li ha escrit: «A l'occasion du Congrès de Knocke, en Septembre prochain paraîtra le 2e. tome de notre anthologie internationale. (...) Je crois qu'il serait utile de faire figurer dans cette anthologie un second poète catalan. (...) / Il est bien entendu que dans chaque volume de l'anthologie internationale, la Catalogne aura sa place. Ces volumes seront édités à l'occasion de chacune des Biennales internationales de Poésie» ([Brussel·les], 25 de març de 1954). Fa referència al que serà *Un demi-siècle de poésie* en el qual serà inclòs, ultra Riba, J. V. Foix (vegeu c. 583, n. 8). Però no he pogut veure cap exemplar d'aquesta obra (no és ni a la BR, ni a l'AR ni a la BC) que porta el subtítol d'*Anthologie de la Biennale Internationale de Poésie* (Bruxelles, La Maison du Poète, 1854), segons escriurà Riba mateix (vegeu c. 709, 1r. prgf.). Hi haurà, almenys, un tercer volum (vegeu c. 652, n. 1). Segons la informació inclosa en el III vol., el II antologia 72

poetes de 40 països: Pierre-Albert Birot, Rafael Alberti, W.H. Auden, Roy Campbell, Jean Cassou, Aimé Césaire, René Char, E.E. Cummings, Gerardo Diego, Khalil Gibran, Vicente Huidobro, Antonio Machado, Vladimir Maïakovski, Pablo Neruda, Ezra Pound, Salvatore Quasimodo, Pedro Salinas, Léopold-Sédar Senghor, Stephen Spender, Miguel Torga, Georg Trakl, Tristan Tzara, César Vallejo, Edmon Vandercammen, W. B. Yeats, entre altres. Sobre la Biennal, vegeu c. 583, n. 6.

18. Vandercammen li ha escrit: «*La matière destinée à un n° special du Journal des Poètes serait-elle prochainement réunie? Je tiens beaucoup à rendre cet hommage à la poésie catalane*» (c. citada). I Gassol: «Em digné [Vandercammen] que ja t'havia escrit demanant-te la idea i el material per al número del "Journal des Poètes" (...). Et prego també que li responguis, si ja no ho has fet, per així parlar-ne amb ells durant aquests dies que estarem plegats» (c. citada). «Le Journal des Poètes», Mensuel de création et d'information poétique, fundat el 1930, és dirigit per Pierre-Louis Flouquet i Arthur Haulot des de «La Maison du poète» (rue de la Lune, 158, Dilbeek —Bruxelles) i és l'òrgan oficial de les Biennales Internationales de Poésie de Knokke-Le Zoute. Segons Vandercammen m'escriví: «*En 1955, sur ma proposition, "Le Journal des Poètes" a consacré un n° spécial à la poésie catalane, avec une introduction et un choix de textes de Jaume Bofill i Ferro*» (c. citada). Vandercammen, al qual agraeixo la seva gentilesa, m'envià un exemplar d'aquest «Numéro spécial consacré à la Poésie catalane» (25è année, n° 3 — mars 1955). Finalment el sumari definitiu serà: «Introduction» — Jaume Bofill i Ferro; «Les maîtres»: Josep Carner, Guerau de Liost, J. M. López Picó; «La génération d'avant 1939»: Carles Riba, Josep Maria de Sagarra, Clementina Arteriu [sic] (Mme Riba), Josep-Sebastià Pons, Lluís Valeri, Joan Salvat-Papasseit, J. F. [sic] Foix, Ventura Gassol, Marià Manent, Thomas [sic] Garcés, Ricard Permanyer, Joan Oliver, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Joan Teixidor, Salvador Espriu, Juan [sic] Vinyoli, Rosa Leveroni; «La génération nouvelle (après 1939)»: Màrius Torres, Josep Palau Fabre, Joan Perucho, Joan Triadú, Jordi Sarsanedas, Joan Fuster, Blai Bonet, Albert Manent. Total, 12 pàgines de les 14 (27 x 43). Tots els textos són només en francès, precedits d'una breu biografia i, la majoria, acompanyats d'una fotografia o dibuix de l'autor, ultra un dibuix d'Obiols a la portada («Le monument de Guerau de Liost, au coeur de sa "Montagne aux Améthystes"», un de Sunyer a la pàg. 5 i un de Dalí a la 11. Riba hi publica: «L'aventure» (de *Poemes per a un nou llibre encara sense títol* [«Vaig entrar a la llum marina...»], O.C., 4, 328), «Rumba» (de *Tres suites*, 60-61) i «Hercules Oetaeus» (de *Salvatge cor*, 56-57), i Clementina: «Oriol, mon fils» (de *Sempre i Ara*, 65-66) i «Danse ultime» (de *És a dir*, 15-16).

582. *A Narcís Bonet*

Barcelona, 13 de maig de 1954

Sr. Narcís Bonet
París

Estimat amic:

Ara, fora del que només Déu sap, ja és segura la nostra vinguda a París.¹ Deixem córrer la nostra anada a Anglaterra; així tindrem uns dies més per a França i Bèlgica. Farem el viatge d'anar en avió, el dissabte 22; sembla que un és als Invàlids (Air France) als voltants de les 11 de la nit. Jo no et puc demanar la molèstia d'esperar-nos; una cosa sí que et prego encaridament, i és que ens cerquis o diguis a algun dels nostres amics comuns que ens cerqui hotel. Ens plauria que fos al *nostre* barri, pels voltants del Boul' Mich':² una cambra que no passés dels 600 fr. Nosaltres havíem anat sovint a l'Hotel Crébillon, tocant a la Pl. de l'Odéon, i n'estàvem contents. Però hi ha tants hotelets per allí, que són perfectament acceptables! La qüestió és que en desembarcar a París a aquelles hores sapiguem on anar de dret i quedar-nos per una setmana. És per això que t'agrairia que ens ho comunicuessis amb temps, encara que sigui per un telegrama on ens diguis simplement en quin hotel tenim cambra reservada a partir de la nit del 22.

Tinc ja llest el poema dels Tres Reis;³ el portaré per llegir-lo plegats. Avisa, si pots, en Palau-Fabre i els Font.⁴ Ens fem per endavant un goig d'aquesta estada a París entre vosaltres.

Ben agraït pel que faràs, amb una abraçada teu afm.

C. Riba

Estimat Narcís: Acabo de parlar per telèfon amb la teva mare i vull dir-te que estan tots bé i que et saludem: diu que ahir et va escriure.

Adéu. Fins a ben aviat espero, si Déu vol.

Amb afecte

Clementina

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 580, n. 9.

2. París sempre ha estat una ciutat estimada per Riba. L'ha visitada i hi ha residit diverses vegades: el 1924 (vegeu c. 122, n. 1), el 1925 (vegeu c. 134, n. 1), el 1937 (vegeu c. 239, n. 1) i el 1937 (vegeu c. 252, n. 4 —vol. I—) i esporàdicament durant el seu exili francès (vegeu c. 269, n. 6 —vol. II).

3. Primera notícia d'*Els Tres Reis d'Orient*, poema que obrirà el volum *Esbós de tres oratoris*, publicat el 1957 (vegeu c. 602ter, n. 7). El poema «va sortir d'un projecte de cançó, a ajuntar a la de Nadal que vaig escriure per al n° de Nadal de Destino de 1952» (c. 642, 2n. prgf.), però «forma part d'una nova experiència meva, en la qual m'hi jugo tant com en totes les anteriors, és a dir: tot» (c. 602ter, 4rt. prgf.). Riba explicarà que «trobo els Reis en un moment donat de llur viatge, i me'ls miro: van fent camí, aniran fent camí, comptant dies i llunes; desdiran o es distrauran de comptar; però, quan arribaran al terme, n'hauran passat dues i escaig; i resultarà que els Reis tenen la mirada ingènua, lliure» (c. 613, 3r. prgf.). Preguntat per Crusat respecte a les fonts, li escriurà: «Un poeta pot inventar (...), i jo mateix no m'he preocupat d'exactituds (...): és el gran viatge humà de l'esperança que importa, i l'Epifania del Verb i la naixença des de dalt. ¿S'esdevingué fa 1955 anys? ¿Fa tres segles? ¿Ahir? ¿A Betlem? ¿A Cadaqués? ¿Foren tres mags? ¿Tres Reis? (...) ¿He estat jo? ¿O jo era un dels infants que mirava? Només sé que, el que fou, fou també per a mi...» (c. 614, darrer prgf.). Vegeu, també, *Presentació d'una lectura d'«Els Tres Reis d'Orient»* (O.C., 4, 285-286), lectura que se celebrarà al «Cercle Artístic de Sant Lluç [de Barcelona] el dia 1 de juliol de 1955. Riba «devia preparar el text (...) per facilitar la redacció d'alguna nota de premsa, com ara la que va publicar «El Correo Catalán» el 10 de juliol (...). Per això Riba parla d'ell mateix en tercera persona» («Nota editorial» dins *Esbós de tres oratoris*, B., Empúries, 1987, 77). El poema serà premiat a la Festa Poètica de Riells del Montseny d'enguany. Vegeu c. 642, n. 11.

4. Josep Palau Fabre i Melcior i Magda Font que resideixen a París.

Barcelona, 17 de maig de 1954

Estimat Ventura:

Hem rebut les teves afectuoses cartes del 7 i del 10.¹ El teu sonet és molt bonic, però sembla que és criteri ferm del Comité de no publicar poesies dins el volum d'homenatge. Ja han refusat col·laboracions poètiques a gent tan entrançablement carneriana com la Maria Antònia. No sé, no sabem què dir-hi: ja has pogut suposar que la presidència de la Clementina és, més que res, d'honor, un honor que a ella la satisfà molt, i creiem que a en Carner també.²

Ja en parlarem, perquè el nostre viatge³ —tret del que solament Déu sap— és cosa decidida i esperem veure't. Serem a París entre el 22 i el 29. Llavors, si en Carner hi està d'acord, farem una escapada de tres dies a Bèlgica. Ignorem encara en quin hotelet posarem a París està en mans d'en Narcís Bonet i d'en Font de trobar-nos cambra. Pensa com ho podràs combinar perquè passem unes hores plegats.⁴

És per això que he diferit de contestar a M. Flouquet.⁵ Jo no veig possible d'assistir a la Biennal.⁶ En Foix hi faria molt bon paper, i segurament l'encanta més que a mi la idea. Compto veure almenys en Vandercammen⁷ a Brussel·les i deixar tot això ben lligat.

Demanaré a en Foix la biobibliografia en qüestió.⁸ No veig ben bé quin to, quina extensió etc. ha de tenir. Sóc molt peresós, a més, per a aquestes coses; i la vida que he de dur no me les fa gaire fàcils. Ja n'enraonarem. Unes hores de conversa seran més eficaces que moltes pàgines de lletra escrita. Avui he dinat amb en L.-Ll.,⁹ el nostre editor que viu a Buenos Aires. Una vegada més he constatat com és tot de complicat, de paradoxal, el que aquí passa; de lluny es tendeix a simplificar-ho tot, i cal una dosi extraordinària de bon sentit per a acceptar-ho tot embullat i absurd com és: tant pel costat de l'esperança com pel del pessimisme... com pel de l'acció.

Apa, a ben aviat si Déu vol.

Amb els meus homenatges a la teva muller, ben fraternalment

Carles

Estimat Ventura: Espero que aviat podrem encaixar i que coneixeré la vostra muller i la vostra casa.

A reveure!

Clementina

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. La primera és adreçada a Clementina, però no n'he trobat cap del dia 10; només una del 13, el contingut de la qual, però, encaixa amb la resposta de Riba. Per tant, cal pressuposar que són la mateixa.

2. En la carta a Clementina, Gassol ha escrit: «Heus aquí doncs la col·laboració que tan gentilment em demanàreu. Ja veureu que ja no pot ésser més senzilla del que és, ni ocupar menys lloc del que ocuparà» (c. citada). Hom prepara el que serà *L'obra de Josep Carner*, Volum d'homenatge a cura de setanta-dos autors (B., Selecta, 1959), la darrera part del qual, «Llorer d'ofrena», finalment aplegarà poesies, originals i traduïdes, i algun altre text espars, entre els quals el sonet de Gassol, «El dolç esplai» (pàg. 331). Segons la nota inicial del volum, «La preparació d'aquest llibre d'homenatge a Josep Carner començà l'any 1953, poc abans d'escaure's la setantena del poeta. Fou confiada a una comissió composta per les següents persones: Clementina Arderiu, president; Rafael Benet; Ferran Canyameres, Josep Gassiot i Magret; Josep Obiols; Joan Oliver; Josep Pla; Joan Rebull; Jaume Rosquelles; Ferran Soldevila; Ramon Sunyer; Eduard Toldrà; Rafael Tasis, tresorer; Albert Manent, secretari. / La reunió d'originals, tan laboriosa donada la diversitat i l'abast dels col·laboradors, ha fet que el llibre, projectat per a la setantena, aparegui en complir Josep Carner els setanta-cinc anys» (pàg. 5). El primer text, imprès en cursiva i separat de la resta, és el de Carles Riba, datat el 5 de febrer de 1959: *Endreça a Josep Carner* (pàgs. 7-10).

3. Vegeu c. 580, n. 9.

4. Vegeu c. 581, n. 13.

5. Pierre-Louis Flouquet, Membre de la Libre Académie de Belgique, Président de la Maison Internationale de la Poésie, Vice-Président de la Biennale Internationale de Poésie de Knokke, Directeur du «Journal des Poètes», segons la seva targeta de visita. No sabem què li ha escrit Flouquet perquè la seva primera carta conservada a l'AR és del 23 d'agost de 1954.

6. Biennale Internationale de Poésie de Knokke que se celebrarà del 2 al 6 de setembre al Casino de la ciutat. El tema serà «*Poésie et langage*» i amb motiu de la seva celebració apareixerà el segon volum de l'«*Anthologie du demi-siècle*» (Circular mecanografiada que acompanya la carta-circular de 27 de març de 1954. AR). Sobre l'*Anthologie*, vegeu c. 581, n. 17.

7. Vegeu c. 581, n. 16.

8. Gassol li ha escrit: «L'estimat amic Vandercammen em fa dir per ell que voldria que fós sim nosaltres dos, aprofitant el contacte en què estarem aquests dies, de que fixéssim les notes biobibliogràfiques que han de precedir els vostres poemes en la nostra Antologia. Molt t'agrairé doncs que m'envieu tot el depressa que us sigui possible un esboç del que voldríeu que diguessin de tu i de l'estimat Foix. Oi que ho fareu de seguida?» (Les Sablons, 13 de maig de 1954).

9. Antoni López Llausàs, que prepara la segona edició del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra per a la qual Riba escriu el pròleg. Vegeu c. 604bis, n. 9.

Barcelona, 21 de maig de 1954

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

He trigat a escriure-li, sobretot perquè d'un dia a l'altre esperava poder-li dir alguna cosa de concret sobre el seu article.¹ El seu bell article. Ha plagut molt i tots hem après llegint-lo. Toca i aclareix punts essencials en el que és l'elaboració d'un poema, sempre al començament... i a la fi tan arbitrària. Només li advertiria que, periodísticament, és d'una composició una mica sinuosa, és clar que el qui s'interessa per aquests problemes —rar ocell!— la seguirà sense perdre's en els seus nerviosos meandres. M'han dit que l'article sortirà íntegre, en dos números. Ara és pura qüestió de torn.

Tot el que em diu sobre el projecte RP. em conforta per a emprendre —anava a dir per a resistir— l'aventura.² V. m'hi acompanyarà; jo em reservo el *com.* ¿Què voldrà V. bonament encarregar-se de traduir? No em veig gaire fent jo una proposta de versió; ho vaig intentar per a l'edició salmantina de *Salvatge Cor*³ i tinc la sensació d'un fracàs; en Montoliu, almenys, em va pegar fort,⁴ sense pensar que ell no sabia com havia anat la cosa, i que la meua traducció era escolarment literal justament a fi d'ajudar a seguir el text català. Per al llibre en projecte potser també ha d'ésser així, però no extremant la literalitat com jo vaig fer: aquella versió meua en prosa tenia una primera destinació purament privada, i després va ésser poc o gens intervinguda. ¿Té V. aquesta edició salmantina? Digui-m'ho, si li plau: fa pocs dies que per fi n'he rebut exemplars.

Sortim demà de viatge cap a París; i probablement ens arribarem a Bèlgica, amb el fi exclusiu de veure en Carner. Li parlarem de V. Tornarem cap al 6 de juny.⁵

Temo que el projecte tangerí és decididament a l'aigua.⁶ L'E.,⁷ fent honor a la seva puerilitat... En fi, ja li ho contaré un dia de paraula. La cosa s'implica

amb qüestions més greus i més fondes que aquest viatge en ell mateix. Si això de l'antologia en projecte reïx, potser emprendreïem pel nostre compte una excursió al Marroc espanyol i una passada per Andalusia. Veurem entre la tardor i l'hivern que ve.⁸

Escrigui'ns, no faci cas dels nostres llargs silencis; les seves cartes ens fan un bé immens, tant més profund precisament perquè V. no en té idea.

Amb Clementina, ben cordialment

C. Riba

P.S. - Fins aquests darrers dies no hi ha hagut exemplars de l'Antologia Maragall.⁹ Aquesta tarda, a la Casa del Llibre, signaré el seu perquè l'hi enviï. La censura no ha tocat ni un mot dels pròlegs (rather curious!). ¿Va rebre les Tres Suites?¹⁰

En poder dels hereus del destinatari.

1. Riba contesta a dues cartes de Crusat: Sevilla 20 i 26 d'abril de 1954. En la primera li anuncia que «*Tardé algun tiempo —por arrechucho de trabajo— en encontrar el momento de escribir. (...) Voy a copiar el artículo y se lo mandaré dentro de pocos días. (...) El artículo es sobre Liost al fin, enfocado por el único aspecto que Jaime [Bofill i Ferro] dejó para los demás. Más que sobre Liost, es un artículo sobre la poesía y la verdad en la vida, que es como decir la "cuestión de la sinceridad". Por eso me lo recordaba Maragall. Y me pregunto —estará la persona bien elegida? Espero que no sea eso inconveniente. Ha resultado, no sé cómo, un artículo muy edificante —sin que la sinceridad de la autora haya tenido que sufrir. Creo que la intención no le parecerá a Vd. mala. El resultado... es otra cosa*». I en la segona: «*Aquí tiene el famoso artículo; si ha salido mal, no será —pensará V.— por haber corrido. (...) Si es demasiado largo, tal vez querrian repartirlo en dos números, retribuyendo como un solo artículo, naturalmente*». L'article, Guerau de Liost o la autenticidad, serà publicat en dues parts a «Revista», 121 i 122, 5-11 d'agost i 12-18 d'agost de 1954, respectivament. Anteriorment, Riba ha proposat a Crusat si vol col·laborar de tant en tant a «Revista». Vegeu c. 567, 12.

2. Crusat li ha escrit: «*Paso a lo que sigue. R[icard] P[ermanyer] y S[antos] T[orroella] se inclinan a la traducción en prosa. Yo, cuando lo pienso un instante, también. Mejor dicho, lo pensaba ya antes. (...) Le sugiero una idea. Haga V. mismo una traducción*» (Sevilla, 20 d'abril de 1954). El dubte és com fer les traduccions dels textos que aniran al volum d'*Obra poética*. Vegeu c. 579, n. 7.

3. Vegeu c. 533, n. 9.

4. Manuel de Montoliu, *Una traducción fácil, pero difícil* (DdB, 27 de setembre de 1853, 23). Segons Montoliu, «*el criterio seguido por el autor [de la traducció] es muy discutible. Tratándose de un poeta como Carlos Riba, que no sólo es difícil y oscuro, sino que además complica y tortura la expresión con una sintaxis de cuño personal, que frecuentes veces se nos aparece como un lenguaje sibillítico, creemos que el traductor hubiera podido esforzarse en desmadejar muchas veces el sentido recóndito de esa poesía, o por lo menos trasladar su intrincada y laberíntica expresión a una auténtica sintaxis castellana*».

5. Vegeu c. 580, n. 9.
6. Crusat li ha escrit: «Como el "tomb" por el extranjero no está en contradicción con el proyecto tangerino (...) deseo (...) saber pronto que se ha decidido a emprender vuelo y que todo está dispuesto para ello» (c. citada). Sobre aquest viatge, vegeu c. 567, n. 2.
7. Joan Estelrich.
8. Finalment no serà possible.
9. Vegeu c. 580, n. 10.
10. Vegeu c. 580, final 2n. prgf.

585. *A Ventura Gassol*

París, 24 de maig de 1954

Estimat Ventura:

Som a París, una mica esbalaïts de records i de retrobaments.¹ Depenem de la resposta d'en Carner: el nostre projecte és el 30 o el 31 pujar a Brussel·les, per a tornar a París el 3 i llavors ja anar cap avall, amb un amic que ens ha de dur en cotxe a Montpeller i Perpinyà. Veiem difícil de fer l'escapada a la teva heretat de la Turena. ¿No et fóra possible de venir un dia d'aquesta setmana a París, com deus fer sovint, i estar plegats unes hores? Contesta'ns alguna cosa. Ens plauria tant que ens veiéssim!²

Amb Clementina, de la teva muller i de tu, afm.

C. Riba

Parvis Hotel
5, rue Lagrange
París (V)
Tel. ODE 49.96

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Vegeu c. 582, n. 2. Sobre el viatge, vegeu c. 580, n. 9.

2. Vegeu c. 581, n. 13.

586. *A Josep Carner*

París, 24 de maig de 1954

Sr. Josep Carner
Brussel·les

Estimat amic:¹

Som per fi aquí a París, en un viatge somiat durant anys.² Hem pensat sempre en aquesta escapada amb el desig de reveure-us. Ho tenim tot disposat per pujar a Brussel·les —ciutat que no coneixem— i estar-hi un parell o tres de dies. Hem de parlar llargament, de coses concretes i de coses generals.³ ¿Us vindrà bé que vinguem entre el 30 i el 31? Un mot vostre confirmant-nos la vostra comoditat serà molt cordialment agraït. L'esperem.

Amb Clementina, vostre i de la vostra muller,

C. Riba

Parvis Hotel,
5, rue Lagrange
París (Vé)

Institut d'Estudis Catalans.

1. Sobre les relacions epistolars Riba-Carner, vegeu c. 331, n. 1 —vol. II.

2. Sobre el viatge, vegeu c. 580, n. 9. Sobre París, vegeu c. 582, n. 2.

3. Segons Segimon Serrallonga, «Riba (...) anà [a Brussel·les] (...) expressament el 1954 amb el propòsit de discutir amb [Carner] esmenes concretes i qüestions generals» de l'edició de *Poesia* (*Les cartes entre Carner i M. Manent per a l'edició de «Poesia»* (1957), «Reduccions», 29-30, febrer-juny de 1986, 18). Això portarà algunes dicussions entre els dos poetes perquè Riba considera Carner «Un bon mestre! Llàstima només que faci malbé, corregint-los, grans poemes seus d'altres temps!» (c. 531, 6è prgf. —vol. II—). Segons Joan Triadú, «L'exili va suposar un problema entre Riba i amics seus com en Carner. Recordo que vaig anar a veure en Carner a Brussel·les i em va costar molt que parléssim d'en Riba, fins que en un moment, girant-se d'esquena com

qui no vol la cosa, em va dir: "Què fa en Riba?" Entre ells hi havia dues diferències: Carner re-
feia i canviava els seus poemes, i això Riba no ho tolerava. Al final Carner li deia: "Els poemes
són meus, i puc fer-ne el que vulgui". I en segon lloc, el fet que Riba tornés de l'exili el va obligar
a donar explicacions: tornar a Catalunya era claudicar. "Catalunya és a l'exili", la frase està es-
crita» (Pep Blay/David Castillo, *Entrevista*, «AvuiCultura», 1 de febrer de 1992, III). Segons Ma-
rià Manent «Riba hauria fet "enrojolar" Carner per certs canvis que l'autor de "Les elegies de
Bierville" considerava desafortunats» (Citat per Serrallonga, o. c., 22, n. 9). Tanmateix vegeu, tam-
bé, c. 499, 3r. prgf. Sobre l'exili i el retorn dels exiliats, vegeu c. 421, n. 1 —vol. II.

587. *A Ricard Permanyer*

París, 26 de maig de 1954

Des d'aquest viatge, que té més de sentimental que no pensàvem,¹ el nostre més afectuós record, a Vós² i als vostres,

Carles
Clementina

Targeta postal. A l'anvers «Modigliani — Buste de jeune femme / Young woman. Collection particulière». Adreçada a: Sr. Ricard Permanyer / Av. José Antonio, 653 / Barcelone / Espagne. En poder del senyor Martí de Riquer.

1. Vegeu c. 580, n. 9.

2. Riba i Permanyer han mantingut fins ara una relació epistolar discontinua, almenys per les cartes conservades: 1 de 1926 (vegeu c. 145), 1927 (vegeu c. 146), 1938 (vegeu c. 249), 1947 (vegeu c. 412) totes publicades al vol. I, a les quals cal afegir aquesta i 5 més fins 1955 que corresponen, sobretot, al període de preparació del volum *Obra poética* (vegeu c 579, n. 7).

588. *A Josep Carner*

París, 28 de maig de 1954

Estimat Carner:

La vostra carta ens ha fet alegria.¹ Serem, doncs, si D. v., a la Gare du Midi de Brussel·les el dilluns 31, a les 19.05. No coneixem la ciutat; ens obligareu si ens teniu trobada una cambra en algun hotelet a la mida de les nostres possibilitats, que no són excessivament brillants. Hem de tornar a ésser a París per tot el 3.² Durant l'estada a Brussel·les ens plauria de fer una escapada a Gand: el nostre esperit turístic no dóna per a gaire més (senyal d'edat suposo).³

A reveure aviat, amb les millors expectacions. Amb Clementina, de la vostra muller i de Vós ben afectuosament

C. Riba

Paris Hotel
5, rue Lagrange
París (Vé)

Institut d'Estudis Catalans.

1. Carner li ha escrit: «Etic content que sigueu a prop, i que us pugui rebre a fi de mes. Teniu hotel o pensió previstos a Brussel·les? Si voleu, us cercaré el que caldrà; com veureu, a casa amb prou feina hi ha lloc per a nosaltres dos. Digueu-me també a quina hora arribareu, perquè em trobeu a l'estació. Suposo que devallareu Gare du Midi» (Brussel·les, 26 de maig de 1954).

2. El dia 2, Carner els escriurà una nota: «Amics C. i C.: vist i experimentat que us enyoro, goso proposar-vos que avui entre les nou i un quart de deu del vespre —si és que aquella hora podeu ésser al vostre estatge— us vagi a cercar. Conec un cafè no pas desplaent a cinc minuts del vostre carrer on us vagaria —*ens* vagaria— de reposar de les fatigues del dia, tota l'estona que Missenyora consentís. La meua dona haurà d'ésser en un sopar de la seva revista, i no podrà, doncs, acompanyar-nos. / Si la meua proposició no us convé, no us encaparreu per la resposta; aniré al vostre *hôtel* i, si no hi fóssiu, ja comprendria que haviem tingut altres plans» (Brussel·les, 2 de juny de 1954).

3. Sobre el viatge, vegeu c. 580, n. 9.

589. *A Octavi Saltor*

Barcelona, 17 de juny de 1954

Sr. Octavi Saltor
Ciutat

Benvolgut amic:

Acabo de rebre la vostra afectuosa tarja,¹ junt amb el text de les paraules que diguéreu per ràdio² sobre la meua Antologia poètica de Maragall.³ Encara que espero parlar-ne directament amb vós, crec que us ha de quedar constància escrita de l'efecte que m'han fet. És el que la vostra lleialtat podia tenir per segur; immillorable. Situeu el meu assaig segons la meua intenció, lleial també, legítima i convenient. Quan se saben prendre actituds així, cap polèmica no ha de fer por, ans sempre serà, com vós espereu, profitosa. Una cosa és mantenir salvats els nostres grans valors, i una altra ofegar-nos nosaltres, i empetitir-los a ells, en les banalitats i en les rutines de la idolatria.

Vostre i de la vostra llar, ben cordialment

C. Riba

D'aquesta carta no conec l'original. Dono el text segons el publicat pel mateix destinatari a «Ponent», XX, estiu de 1961, 16.

1. En la qual li ha escrit: «Amb cordial fidelitat del vostre vell deixeble, que mai no ha fet d'un parer propi una actitud polèmica, i amb l'alta estima de tota la llar a la vostra, a la vostra obra i a la vostra amistat» (Barcelona, [16 de juny de 1954]).

2. No ha estat conservat adjunt.

3. Vegeu c. 580, n. 10.

590. *A Joana Raspall de Cahué*

Barcelona, 17 de juny de 1954

Sra. Joana Raspall de Cahué
Sant Feliu de Llobregat

Benvolguda senyora:

Vaig trobar, al meu retorn d'un viatge a França,¹ la seva carta i els seus versos.² Amb goig, com sempre que ve cap a un el testimoniatge d'una estima a la qual sincerament es correspon. I amb orgull, si res he estat en la seva formació com a poetessa.³ Veig en aquests poemes que proposa a la meua atenció, un expandiment humà decisiu, una creixent seguretat tècnica. El començament d'una bella maduresa, en un mot. És en el bon camí de l'autèntica poesia, que sempre passa per la profunda, coratjosa experiència vital i sempre fa cap al net i simple cant. Només li gosaria advertir de no perdre el contacte amb les coses de la seva personal circumstància. Permeti'm que li recordi el que en alguna banda he escrit.⁴ Els versos femenins més purs sempre fan un so de gratitud cordial, discretament i pulcrament, en una entesa immediata amb les coses que l'han merescuda. Vull dir, segons el do, tan femení, de viure en la proximitat de les coses, atenuant-les i alhora disposant-ne amb naturalitat sobirana per als mil petits actes de la tendresa i del servei absoluts. No sabria inventar per a aquesta idea —anava a dir per a aquesta exigència— de lector fervorós de poesia femenina, una forma més precisa que la que li vaig donar en un assaig fa un cert temps; per això em transcriu.⁵ La veig en un moment crucial de la seva evolució; li cal, per a reeixir, treball, constància, coratge, sí; però també un cert abandonó confiat, gairebé inconscient, a les forces que passen per V. com a dona; la gran jugada existencial, tota dona, que es-crigui versos o no, l'ha de fer comptat i debatut en aquest sentit.

No vacil·li a enviar-me més poesies, si sent l'impuls de fer-ho: jo sempre les llegiré amb interès i amb agraïment.

De V. i de la seva llar, afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 580, n. 9.

2. Sant Feliu de Llobregat, 3 de juny de 1954. Li adjunta els poemes «Justificació», «La idea i jo», «Viure!», «Somni», «Conjugal» i «L'impossible camí».

3. Vegeu c. 565, n. 1.

4. Fa referència a la darrera part de *La escuela poética mallorquina*, dedicada a Maria Antònia Salvà, i en la qual ha escrit: «*Los más auténticos versos femeninos suenan siempre a gratitud cordial, no con vibración de himno solemne, sino discreta y pulcramente, en un entendimiento inmediato con las cosas que la han merecido*» (O.C., 4, 263). Sobre l'origen del text, vegeu c. 542, n. 1.

5. Segons Joan Ramon Veny-Mesquida, sobre «una antiga dèria ribiana de distinció entre poesia femenina i poesia masculina, [Carles Miralles] aprofita per postular que la darrera poesia de Riba tendeix cap a aquella, "cap a una valoració de l'elementalitat, de la dolcesa i de la tempesta, alternativament però de la senzillesa (segura), de la nua simplicitat que cerca l'essencial" (*Deu poemes per a un llibre que no tingué títol* dins *Simposi*, 112)» (*Bibliografia ribiana recent*, «Llengua & Literatura», 3, 1988-1989, 533-534). Riba hi farà referència una vegada més: «He al·ludit en alguna banda al to de gratitud subtil, complexa, expressa però velada en la part més pura, que ens encanta en els versos d'aquestes poetesses reconegudes com a més autènticament "femenines"» (c. 653, final del 1r. prgf.).

Barcelona, 11 de juliol de 1954

Sr. Josep Carner
Brussel·les

Estimat amic:

Vet aquí, han passat molt dies i no us he escrit, contra el meu propòsit —i permeteu-me que us digui, contra el meu deure. He tingut molts enuigs, a la tornada;¹ dels que enerven i fan venir ganes de plegar la botiga;² també dels que espanten de demanar als déus la felicitat. Per exemple: ha mort una germana de la nostra nora mallorquina, Cèlia Viñas, dona d'una vitalitat genialment generosa, escriptora de molt talent, que el català tornava a prendre al castellà madura i desbordant d'ella mateixa.³ L'antologia de Maragall m'ha forçat a lluitar: no solament els maragallians s'han esquinçat les vestidures, sinó també els cambonians; en la meva situació ha estat desagradable. És per això, a més d'absències dels altres dirigents, que he hagut de diferir de presentar a Editorial Alpha la vostra oferta de traducció dels *Assaigs* de Bacon.⁴ Ara, per fi, us puc dir que ha estat acceptada amb goig i amb orgull. Poseu-vos-hi quan us plagui i acabeu-la com més aviat pugueu. Naturalment, si us van bé les condicions. Es tractaria d'un volum com el de la meua nova *Odissea*⁵ (que un dia d'aquest us enviaré, no ho oblidu); percebríeu un 10% del preu de coberta per exemplar venut. Aquest dret, per a la totalitat de l'edició, pujaria a vint mil pessetes llargues; en cobraríeu deu mil en ferm al lliurament de l'original. La versió, caldria que anés acompanyada d'un prefaci, breu o llarg a coneguda vostra, presentant suficientment l'obra a un públic de cultura mitjana per amunt (no massa amunt, ai las!). Us agrairé uns mots d'acceptació o de contraproposta, indicant cap a quina data esperaríeu tenir la feina llesta. Això seria un primer encàrrec; penseu quina altra gran obra clàssica us abelliria de traduir després, en prosa o en vers. (*¿La Vita Nuova?*⁶ se m'acudeix...)

Tothom ens ha preguntat per Vós; no dubteu que sou molt estimat, i que saber-vos en plena forma fa alegria a la nostra gent.

He rebut lletra d'Edm. Vandercammen.⁷

Vaig llegint, aprenent-hi i confortant-me'n, els llibres de la vostra admirable muller.⁸ Per a ella i per a Vós, l'afecte d'aquest ja vell amic que, amb Clementina, us diu gràcies i a reveure!

C. Riba

Institut d'Estudis Catalans.

1. Del viatge a França i Bèlgica. Vegeu c. 580, n. 9.

2. Sobre la polèmica creada arran de la publicació de l'*Antologia poètica* de Maragall. Vegeu c. 580, n. 10.

3. Riba participarà en un volumet que «el 1954 un grup d'amics de Cèlia Vinyes publicaven (...), en edició de cent exemplars, d'homenatge *in memoriam* a la poetessa finada. (...) Riba hi col·laborà amb aquest poema [«Vaig entrar en la llum divina...»] (ps. 36-37), escrit el 26 de novembre de 1953, i li posarà un títol, "Humana aventura"» (Joan Ramon Veny-Mesquida, *Bibliografia ribiana recent*, «Llengua & Literatura», 3, 1988-1989, 533). Viñas havia dedicat a Riba un text de records de l'època universitària: *Carles Riba* dins «Raixa», Miscel·lània de literatura catalana, Palma de Mallorca, Moll, 1953, 93-95.

4. Suposo que feta de paraula durant la visita de Riba a casa seva. (Vegeu supra, n. 1). El volum però trigarà a publicar-se, no ho farà Editorial Alpha, i serà incomplet: Francis Bacon, *Assaigs*, Traducció catalana i introducció de Josep Carner (B., Curial, 1976. Clàssics Curial, 5). Tanmateix, per les cartes de Carner a Riba, conservades a l'AR, sabem prou bé la cronologia de la traducció: el 23 d'abril de 1955, Carner li adjuntarà «quatre mots per al director de l'Editorial Alpha (ignore la seva identitat) sobre el Bacon»; el 29 de novembre del mateix any, li escriurà: «Excuseu-me (...) si goso enviar-vos l'original, ací adjunt, de la traducció dels *Essays* de Bacon. Estic ja treballant en el pròleg, que no trigaré a acabar»; i el 28 de gener de 1957, encara li dirà: «No m'ha vingut un sol mot de l'Editorial Alpha acusant la recepció (que ha d'haver tingut lloc fa mesos) de la meua traducció de Bacon». Només tenim resposta de Riba a aquesta darrera: «Em sembla recordar que us vaig escriure personalment, avisant-vos-en la bona recepció. Us demanava —i reitero ara, i si no, us ho demano per vegada primera— un petit prefaci de presentació de l'obra a un públic de cultura mitjana» (c. 688, 3r. prgf.). És, doncs, evident que el 1957 ja fa temps que la traducció és enllestida i que només manca el pròleg. Però, a partir d'aquí la informació s'acaba i és difícil aventurar què va passar realment. Segons Segimon Serrallonga, «Fa l'efecte que Carner es resistia a mantenir correspondència amb el dirigent nominal de l'Alpha: fa veure que no sap qui és (era Joan Estelrich) i que ignora l'adreça de l'editorial (ben indicada per Manent). La traducció és "oferta" per Carner a Alpha a través de Riba, el qual, inspirat per Carner, sol·licita dels "dirigents" que se li'n faci l'«encàrrec», que Carner només ha d'acceptar enviant una carta "oficial" [vegeu infra]; ha de fer també un pròleg, breu o llarg, com vulgui» (*Les cartes entre Carner i M. Manent per a l'edició de «Poesia»* (1957), «Reduccions», 29/30, febrer-juny de 1956, 33, n. 29). Serrallonga fa referència a la carta de Manent a Carner: «Penso que en Riba estaria content si enviàveu a l'Editorial Alpha (Via Laietana, 30) una carta "oficial" acceptant l'encàrrec de traduir els assaigs de Bacon» (o. c., 36).

5. Vegeu c. 395, n. 3 —vol. II.

6. Projecte no realitzat.
7. Vegeu c. 581, n. 16.
8. Émilie Noulet. Hi ha molt poca informació a l'abast sobre Noulet. Vegeu, però, Maria Manent, *En la mort d'Émilie Noulet, vídua de Carner* («Avui», 10 de setembre de 1978, 29). Agracixo a Albert Manent que m'ha facilitat el text.

592. *A Joan Triadú*

Barcelona, 11 d'agost de 1954

Sr. Joan Triadú
Cantonigròs

Benvolgut amic:

La meva muller, agraïda i confusa, diu gràcies al benèvol Jurat. Vindrem, doncs, diumenge, s.D.v., segons l'horari i els plans que ens indica.¹

Caldria que li escrivís llargament; però estic desbordat i valdrà més que parlem, ja que ho podrem fer. No crec que li afegeixi gaire cosa de nou al que en Serrahima li ha contat del viatge a Galícia;² vam estar molt d'acord, tant en la tàctica a seguir com sobre les impressions rebudes. M'ha plagut i confortat que ell hi vingués; que em digués que certes coses —el *to* per a dir-ho en un mot— d'aquests encontres, siguin fàcilment entenedores per al qui *veu*, i difícilment per al qui només en té reports.

Li torno la carta d'en Calders. La trobo molt ingènua, de moment.³

Bé, fins a diumenge.

Amb els millors records de la meva muller, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Triadú li ha escrit: «Vaig rebre els "Cinc poemes" i espero felicitar a la il·lustre autora personalment, tot pregant-li que vulgui acceptar el premi d'aquest any. / En Sarsanedas, "cap de l'expedició", ja potser li haurà dit que tindran dos taxis a l'estació de Vic disposats a portar-los cap aquí dalt i a acompanyar-los novament a la tarda» (Cantonigròs, 10 d'agost de 1954). Fan referència al Concurs Parroquial de Cantonigròs (vegeu c. 491, n. 2 —vol. II—). Clementina hi ha presentat el recull inèdit *Cinc poemes*, amb el lema «Els versos meus on aniran?», que serà recollit a *L'esperança, encara* (B., Ed. 62, 1969). (Agraeixo a Joan Triadú aquesta informació.) Els «cinc poemes» podrien ser ben bé els cinc primers de la primera secció del llibre («Pelegrina vinc...»), tots ells escrits abans de 1954. Vegeu o.c., 21-25.

2. Triadú li ha escrit: «He parlat amb en Serrahima de diversos aspectes del recent viatge a Galícia, molt interessants» (c. citada). Fan referència al III Congreso de Poesía celebrat a Santiago de Compostela, els dies 22-28 de juny, el darrer d'una rica experiència: vegeu cc. 515, n. 8 —vol. II— i 544, n. 3. Hi assisteixen, pels catalans, Riba i Clementina, Maurici Serrahima, Joan Fuster, Joan Perucho, Antoni Comas, Antoni Vilanova i Joan Teixidor. El Congrés ha estat dedicat majoritàriament a recepcions i a excursions (Padrón, Cambados, Pontevedra, A Coruña, Vigo i illes Cíes), ultra la sessió inaugural, el divendres 23, i la de clausura, el dimecres 28. Segons Riba, ha estat organitzat «gairebé d'improvís, amb presses i amb recels que tot ho agreujaven» escriurà Riba a Crusat (c. 593, 1r. prgf.). Efectivament, Santos Torroella, secretari del Congrés, ja li ho havia comentat: «*Después de nuestra conversación de la otra noche en mi casa me han vuelto a llegar, por diversos conductos, noticias de una decisión, a la que sin duda es Vd. ajeno, pero que circulan y son comentadas —en estos días, al parecer, como más especiosa murmuración— en los medios más o menos literarios barceloneses, y según la cual los poetas catalanes, anticipándose a toda previa invitación, no asistirán al III Congreso de Poesía. Desde que me llegaron los primeros rumores de esta índole —alguna carta, según tengo entendido, de Garcés a Ridruejo y acaso a alguien más ya contenía algún apresurado eco de tal decisión— no he hecho más que pensar en este asunto con ánimo de hallarle alguna solución que a todos, a usted y a nosotros, nos dejara en buen lugar*» (Barcelona, 24 de juny de 1954). No em consta resposta escrita a aquesta carta. Però sí que són confirmades les «pressions» per a no assistir al Congrés per un del implicats: «Vaig decidir, per la meua banda,» escriurà Tomàs Garcés «que refusaria d'anar al III Congrés que es preparava per a l'any següent a Santiago de Compostela, i vaig procurar de convèncer en aquest sentit els meus companys. Carles Riba, en canvi, sostenia la conveniència d'anar-hi, per raons d'eficàcia. Admirable sacrifici, si voleu, desafiant l'ambient que imperava a Barcelona. Em sembla que va tornar una mica decebut» (*Un Congrés de Poesía*, «L'Avenç», febrer de 1980, 14). Un dels motius per a no assistir-hi eren les dificultats que els escriptors catalans trobaven en el Ministerio de Información y Turismo per a publicar una revista en català. Vegeu c. 603, n. 7. Així mateix ho ha escrit Cano: «14 de julio [1954]. (...) Si Riba consigue la ansiada autorización, los poetas catalanes acudirán al III Congreso de Poesía en Santiago. Pero si no la obtienen, se negarán a ir» (*Velintonia*, 60). Sense resultats espectaculars, com en els anteriors Congressos, almenys en quedarà la relació amb els poetes i escriptors gallecs. Vegeu c. 597 2n. i 3r. prgfs. Sobre el Congrés, vegeu també l'apunt de Joan Fuster al seu diari: «Dimecres, 28 juliol [1954]. Compostela. — Ens han fet fotos, i n'he comprades unes quantes. N'hi ha una de particularment divertida: la nodrida pleïade de poetes, pseudo-poetes i para-poetes concentrats a Santiago, hi figurem acumulats en una escalinata, davant de la seu, entorn d'un cardenal corpulent, d'aspecte enèrgic, gairebé castrense, que sembla presidir-nos. Tothom hi és: Carles Riba, Amparo Gascón, Luis Rosales, Manuel Maria, Antoni Comas, Gerardo Diego, Maurici Serrahima, José García Nieto, Antoni Vilanova, Rafael Santos Torroella, Gabriel Celaya, Cuña Novás, Joan Perucho, Carlos Edmundo de Ory, molta gent més. En serà un bon record, aquesta fotografia, amb un purpurat enmig... Si com a "congrés" la concentració ha estat inútil, el viatge prou valia la pena» (*Diari 1952-1960*, O. C., II, B., Ed. 62, 1969, 141-142).

3. Triadú li ha escrit: «Li envio aquesta carta que vaig rebre fa poc» (c. citada). Tanmateix, no ha estat conservada adjunta.

Barcelona, 13 d'agost de 1954

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

La vam enyorar a Santiago.¹ Tot hi va transcórrer suaument. Molta lleial amistat i molta deferència van compensar incidents desagradables de les penúltimes hores, quan l'encontre s'organitzava gairebé d'improvís, amb presses i amb recels que tot ho agreujaven. Ja li ho contaré un dia de paraula. Nosaltres hi vam sofrir un accident que hauria pogut ésser mortal: Clementina va caure per unes escales, rellicant sobre un mosaic absurdament encerat. Per sort se'n va sortir sense fractura ni fissura, però afectada en músculs, nervis i ossos per una gran contusió entre les costelles i la pelvis. Ha fet vida normal, però amb forts dolors que tot just van cedint als adequats tractaments.

Sí, tot l'incident de les cartes obertes ha quedat clos i arxivat.² Vaig passar hores negres, amb ganes de «plegar la botiga» davant de tanta estretor i tanta susceptibilitat. V. ha vist bé que la discussió tenia la seva gravetat; i no solament per a mi: s'implicava en un no res en qüestions de principi. Una falta de tacte, un error de to, i s'anava —totes proporcions i diferències salvades— cap a un nou cas Verdaguer. El sentit dels límits es va imposar i la cortesia formal va intervenir, fent oportunament el seu fet. Les relacions amb els interessats són més cordials que mai; i fins paradoxalment vaig haver d'intervenir com a «home bo» entre ells i l'editor, que no sempre havia guardat, i no sense raó, la calma. Quant a l'aspecte purament literari dels meus pròlegs... Montoliu, com sempre, s'ha deixat dur pels seus ressentiments; però ha passat talment la mesura, que fóra una crueltat inútil de subratllar-ho públicament; un cop baix es denuncia sol i als ulls de tothom.³ M. Serrahima ha situat bé les coses en el darrer número d'Insula;⁴ jo no amagaré —un dia o altre ho diré obertament i per escrit— que el meu to polèmic és una mica «pro domo»; sí, aquí es fan motiu de discussió punts que avui no ho són enlloc, i és irritant, a més

de pueril, que s'estableixin comparacions i oposicions entre poetes que, per a poder existir com a tals amb categoria, han d'ésser per força diferents; i això, basant-se en unes imaginàries i mai demostrables diferències en el mateix acte de la creació poètica. ¿Quins versos, més o menys estranyament segons el grau de lucidesa del poeta, no són de laboratori, laboratori diví si es vol, obscur si es vol, però laboratori? Hi ha crítics, es veu, als quals fa molta impressió que un poeta, sincerament o incinserament, cridi molt sobre misteri; almenys això els estalvia de pensar i de fer realment crítica...

Però dic tot això a V., que fa unes suggerències tan agudes, tan inquietants, sobre el procés de la creació del vers, a propòsit del gran Guerau de Liost? Guardo aquests dos articles de V., per fi apareguts a *Revista*;⁵ em seran útils: com tota crítica⁶

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 592, n. 2.
2. Crusat li ha escrit: «*Perdón por mi silencio, pues cuando ví la "carta abierta" mi impulso fué poner una línea en el acto. (...) Al ver su respuesta, me pareció que el asunto quedaba felizmente liquidado. Esperé de todos modos a ver si en el número siguiente venía algo. No ha venido y me figuro que el incidente (si incidente puede llamarse) pertenece ya al pasado. No necesito decirle cuanto me alegro*» (Sevilla, 14 de juliol de 1954). Sobre el tema, vegeu c. 580, n. 10.
3. Manuel de Montoliu hi ha dedicat dos articles: *Maragall y Carlos Riba* i *Una antología revolucionaria* (DdB, 16 de juny de 1954, 20 i 21).
4. Vegeu Maurici Serrahima, *Maragall, actual* («Insula», 103, 1 de juliol de 1954, 4).
5. Vegeu c. 584, n. 1.
6. La carta m'ha pervingut incompleta. Manquen probablement un parell de fulls a l'original.

Barcelona, 29 d'agost de 1954

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

Vaig rebre la seva carta del 19, tan afectuosa, tan intel·ligent: sí, i amb aquest mot vull dir moltes coses més que van amb la humanitat i amb la simple i molt pura feminitat; i per això ometo de demanar-li excuses per l'ús del mot (són en rigor els intel·ligents els únics que es resisteixen a sentir-se'l dir...). Bé, ja està dit... Clementina accepta i torna ben cordialment el seu bes i la seva abraçada; tot és ja passat, fora, de sobte, algun tolerable doloret.¹

Li escric en plena dissipació dels preparatius de marxa cap a Cadaqués: demà de matí. No puc ésser sinó succint; seguiré doncs la seva carta. Em sap greu que s'hagi distret... o repensat de fer-me les preguntes que, retingudes, la poden fer esclatar. Les espero; i compti amb una lleial resposta.² ¿Potser van a saber d'un cop si J.M.³ és un poeta que realment *em* serveix, *m'*acompanya? M'avanço a manifestar que poc, cada vegada més poc; he de fer molts càlculs i exclusions i salvetats, posar-me dins moltes pells, per a trobar raons d'estimar-lo en el sentit estricte que dono al mot... si no de *poeta*, almenys de *poesia*. Si practiquéss aquell absolut ascetisme d'un Valéry, el rebutjaria sense apel·lació. És dels homes que més *volguda* bondat s'han de fer perdonar perquè acceptem una certa dosi, suficient, sí, però tanmateix curta i deforme, d'autenticitat (anava a dir de sinceritat, que els m^{ms} em perdonin!) en la seva obra... Però en fi, pregunti; i dissimuli: jo també he d'atendre els meus perills d'esclatar, com V. i com aquell personatge del llibre de Job (encara que no sigui tan jove).

La renyaria per no haver-me demanant el llibre de J.T.⁴ No sé com m'he distret d'enviar-li un dels pocs exemplars de què he disposat, i que he distribuït a un atzar determinat (no en dubti, li ho prego!) pel pudor. Si en la seva pròxima carta V. em diu que encara no el té, l'hi enviaré sense esperar més.

Ni un moment no he pensat que en la deliciosa, maligna, massa estrictament vera novel·leta de L.V. hi hagués cap al·lusió a mi.⁵ L'he fullejat, he fet un esforç de memòria, i he trobat i comprès els motius d'alguns per a sentir-se ofesos. Però en aquests casos, són els ofesos que m'indueixen a menys respecte: guardo tota la meua caritat per als al·ludits, sempre més innocents i autèntics que llurs campions; i una suma de respecte per als qui s'atreveixen contra els tòpics i les idolatries.

No he sabut res de cap resultat positiu de les gestions que havia fet a Madrid abans del Congrés.⁶ Sóc, en el fons, escèptic; només voldria aclarir, per al meu ús, si certes coses les faig esportivament o per un sentit del deure o per compromís: voldria que fos esportivament; una certa coqueteria bé m'ha d'ésser tolerada. Ignoro d'on ha tret Cano les seves impressions; de la gestió en ella mateixa, ha tingut informació directa, vull dir per mi mateix. Veurem. Rumors, n'han corregut, i no pas de font que un qualificaria de remota (encara que sí, sense vacil·lar, de tèrbola) i no contradiuen essencialment el que suposa o sap J.L. Cano.

Crec que *Revista* està en crisi. Diuen que si el qui la sostenia s'ha cansat i se n'ha desentès... No sé: l'estiu dispersa tant la gent, que només me'n podria informar per una massa brutal telefonada etc. Probablement a Cadaqués trobaré algú de la redacció, i en el curs de converses *sabré* normalment. Per això no goso dir-li: envii un altre article; diferim-ho per un parell o tres de setmanes.⁷ Si *Revista* va definitivament a l'aigua (cert és que, de to, es va enfonsant...) queda *Destino*, si a V. no li desplaui;⁸ tinc a Teixidor per un dels meus millors amics, pel que l'estimo i pel que sóc estimat d'ell; en l'afer de les cartes obertes⁹ s'ha portat com millor no es podia.

¿Passem al nostre llibre?¹⁰ Vaig parlar llargament, fa un parell de dies, amb S.T.¹¹ S'encarrega de les *Tres Suites*. Creu, i comparteixo la seva opinió, que per a les *Elegies* cal adreçar-se a Costafreda. De fet la seva traducció ja és en prosa; potser ell mateix l'adaptaria a les «línies seguides» amb uns petits tocs d'ací i d'allà. L'única dificultat serà de pescar-lo: és tan mòbil! Ho intentaré.¹²

M'encanta —em limito discretament a un mot que ve curt— que V. s'encarregui de les primeres *Estances* i de *Per una sola veu...* i fins de les *tannkas*: sí, quan m'encanto de seguida abuso. ¿I les segones *Estances*? No queda sinó aquesta trentena de poemets pendent. V. m'invita gairebé a manar: Franquesa per franquesa: ¿les *vol* fer? ¿les pot fer? Si pot contestar que *sí* a totes dues preguntes, faig un salt i *I win the sky...* Si no, ho demanaré a S.T. El que definitivament no vull, és que en aquest volum m'acompanyi cap altre nom que el dels tres generosos amics —començant per V.— que en temps de «Not und Trübsal» han fet sonar la meua veu més enllà del petit i humiliat triangle pairal.

Faig punt. Escrigui'ns, que ens farà alegria, a Cadaqués (C. de Amargura, 145 —o sense adreça; prov. de Girona, per Figueres). Comptem ésser-hi fins cap al dia 20.

Amb Clementina, seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat s'ha interessat per l'estat de salut de Clementina. Vegeu c. 593, 1r. prgf.

2. Crusat li ha escrit: «*Respecto al libro [Maragall, Antología poética], de lo que he visto, es el artículo de Serrabima a mí también el que me ha gustado más. Y piense que, como consecuencia de su propio culto por JM, o por que materialmente es imposible atreverse, no llega a plantear a fondo la cuestión. Riba —o Maestro!—, yo no sé nada de composición poética, porque no soy poeta, ni he hecho nunca versos (...). Lo que luego sigue, no son afirmaciones, son preguntas. Pero ha llegado el momento en que si no le digo a alguien lo que pienso sobre la cuestión —y a quién se lo voy a decir sino a Vd.— estallo*» (Sevilla, 19 d'agost de 1954). Però finalment no farà cap pregunta concreta. Sobre l'afer del llibre, vegeu c. 580, n. 10.

3. Joan Maragall.

4. Crusat li ha escrit: «*No tengo aún el libro de Triadú. Como no sabía el precio, hice la tontería de pedirlo contra reembolso, y por lo visto preguntar hubiera sido más rápido*» (c. citada). Crec que es refereix a *La poesia segons Carles Riba* (B., Barcino, 1954).

5. Crusat li ha escrit: «*Alusiones a Vd. en el libro de L. V. ¡ No por Dios, qué enormidad. No quise decir eso*» (c. citada). Crec que fan referència a una carta anterior, en la qual Crusat li ha escrit: «*Tan largas mis cartas y olvidé una cosa importante. Por razones de amistad —y literariamente de justicia— me he visto obligada a reseñar en estos días —y reseñar con cariño— Mort de Dama, de Lorenzo Villalonga, libro que tiene algún aspecto decididamente "unpleasant", no hay otra palabra. (...) / Me appena comprender que Vds. no pueden sinó desaprobare ese libro. (...) / Solo quería decirle esto: también yo, en este pleito me encuentro con lazos de amistad —que están no lo dudo en el mal campo. (...) / Por lo demás, me parece que el libro es muy bueno, bueno de verdad. Y Villalonga, que es muy inteligente, puede ser muy gentil cuando quiere y sé de no poca gente que le tiene afecto. La vida es así*» (s/d., probablement escrita entre abril i juliol de 1954). Crec que en l'entremig de les dues cartes hi ha una visita de Crusat a Barcelona i una conversa amb Riba en la qual deu haver sortit el tema.

6. Sobre el permís per a publicar una revista en català. Vegeu c. 603, n. 7. Sobre el Congrés, vegeu c. 592, n. 2.

7. Vegeu c. 567, n. 12.

8. Crusat li escriurà que «*No tengo nada contra Destino, ciertamente. (...) Fuera de Cataluña se lee, me parece, más que Revista*» (Sevilla, 20-23 de setembre de 1954). El tema no tornarà a aparèixer fins més endavant, potser perquè abans d'acabar l'any Riba li comunicarà que «*Revista continua*» (c. 604, 3r. prgf.). No serà fins al 1956 que es plantejarà de nou el tema: «*En la conversa amb Vergés —qui de fet dirigeix— es va arribar a la conclusió que V. desitja: un article cada mes, prenent el tema que a V. li plaurà: llibres, figures, paisatges etc.; l'assaig o el conte no són exclosos, al contrari*» (c. 650, 4rt. prgf.) i al cap d'un parell de mesos: «*Envii'm ja un article*

per a *Destino*, el primer de la seva col·laboració ordinària» (c. 653, 3r. prgf.). Efectivament, el seu primer article serà publicat el mes de juny: «*Tres en Asia*» del *Conde de Gobineau* («Destino», 982, 2 de juny de 1956, 35).

9. Vegeu c. 580, n. 10.
10. Vegeu c. 579, n. 7.
11. Rafael Santos Torroella.
12. Vegeu c. 598.

595. A Ricard Permanyer

Barcelona, 29 d'agost de 1954

Sr. Ricard Permanyer
St. Feliu de Codines

Estimat amic:

Us dec l'expressió del meu agraïment per la gestió que vau fer prop d'en S.T.¹ Va reeixir. Ens vam veure, l'altre vespre, a casa; l'acompanyen la Maite² i un d'aquells poetes del Marroc, en López Gorgé.³ Va ésser una vetllada agradable; ens hi vau mancar. Vam parlar del llibre;⁴ ell s'encarrega de les *Tres Suites*; creu, i comparteixo la seva opinió, que no es pot resoldre res sobre les *Elegies de B.* sense haver consultat en Costafreda, donant-li l'opció. En rigor, la seva traducció ja és en prosa i literal, només tipogràficament amb l'aparença de vers. No em resistiria a donar-la tal com està; escriuré tot seguit a en Costafreda, però ¿el pescaré?⁵ També escriuré a la P.C.⁶ entre avui i demà. Vaig veure també en Massanés,⁷ a la impremta. Diu que espera veure-us; només és per dir-vos que prefereix engegar-ho quan tindrà tot l'original, a fi de no entretenir metall, del qual van curts. És evident que un linotipista, en posar-s'hi, ho enllestirà en molt pocs dies; i espero que ho tindrem tot bastant abans de la fi de setembre. A en F. Gutiérrez⁸ no li he dit res; em sembla que en S.T. li va fer una ganyoteta, no sé; i com que en rigor ja no queden pendents sinó les segones *Estances*, si la P.C. no vol, o no pot decidir-se a fer-les, potser el mateix S.T. les prendria per a ell. No deixaria de fer bonic que jo anés acompanyat únicament pels tres que fins ara m'han traduït, fent de pioners d'aquest homenatge que tan entranyablement em commou. ¿Què hi dieu? Us escric en un humor potser massa pràctic, degut segurament al fet de moure'm entre preparatius de marxa. Sí, demà de matí partim cap a Cadaqués, per passar-hi, a tot estirar, tres setmanes. Escriviu-m'hi, ens farà alegria; o feu-hi una escapada —encara ens en faria més!

Amb el millor afecte de casa a casa, vostre

C. Riba

En poder del senyor Martí de Riquer.

1. Rafael Santos Torroella.

2. La seva muller.

3. Jacinto López Gorgé. Resideix a Beni-Hadifa (Rif) i signarà el manifest de l'*Obra poética*.
Vegeu c. 580, n. 5.

4. Vegeu c. 579, n. 7.

5. Vegeu c. 598.

6. Paulina Crusat.

7. Andreu Massanés. Serà citat per Riba, juntament amb Joaquim Horta, al pròleg de l'*Obra poética* com els «impressors que la passió de llur noble ofici ha fet tan exemplarment pacients i generosos» (*D'una carta a Paulina Crusat*, O. C., 3, 367).

8. Fernando Gutiérrez «escriptor barceloní militant de Falange, crític de "La Vanguardia", un dels primers censors de Barcelona, nebot de Luys Santamarina i home del règim que el 1947 havia signat una antologia de la poesia catalana contemporània confeccionada per Josep Pedreira i editada per Josep Janés i Olivé» (Joan Samsó, *Manifestacions culturals en castellà, Barcelona 1948-1951*, RdC, 54, juliol-agost de 1991, 45). Vegeu la referència bibliogràfica de l'*Antologia* i el comentari de Riba a c. 478, 4rt. prgf. —vol. II.

Cadaqués, 4 de setembre de 1954

Llunyà, benvolgut amic:

Tinc una carta vostra per contestar; potser millor, uns divagacions a seguir alternadament amb vós...¹ Però sento que, de moment, us he d'escriure uns mots des d'aquesta punta, extrema cap a llevant, de la nostra terra, i enviar-vos-els, que vagin lentament cap a vós i els vostres, per avivar dolçament la vostra enyorança i afermar-vos en el projecte de tornar.² Hi ha coses essencials que res no pot intervenir! De casa a casa, amb els millors records, vostre

C. Riba

Targeta postal amb una vista de Cadaqués, segons m'informa el mateix destinatari el qual m'ha facilitat també la transcripció del text. Adreçada a: Artur Bladé / Insurgentes 76-101 / México, D.F. (6). En poder del seu destinatari.

1. Mèxic, D.F., 3 de març de 1954 que contesta la de Riba (vegeu c. 574) sobre l'exili i les actituds dels exiliats catalans.

2. Insistirà: «Exultem amb la nova felicitat de la vostra tornada pròxima» (c. 637); «Per un felicitat Nadal, un pròsper Any i un pròxim retorn!» (c. 683), com ha insistit a d'altres exiliats: vegeu c. 421, n. 1 —vol. II.

597. *A Maurici Serrahima*

Cadaqués, 12 de setembre de 1954

Sr. Maurici Serrahima
Barcelona

Benvolgut amic:¹

La vostra afectuosa lletra del 24 ag. em va trobar en mig de la liquidació final de feinetes que imposa una anada d'uns pocs dies a fora. Me n'havien quedat algunes de més importants —i més enervants— a fer aquí, a Cadaqués, alternant-les amb les estones d'idil·li que bé ens mereixem; per exemple, he hagut d'escriure un pròleg a la reedició del Diccionari Fabra. Ja està.²

Em declaro d'acord amb les observacions que feu sobre els nostres tractes —altrament necessaris— amb els intel·lectuals gallecs;³ és el que rectament es concloïa dels canvis d'impressions que ja havíem tingut Vós i jo. Heu fet bé, i heu estat en el vostre paper, puntualitzant-ho. Vaig rebre una lletra de l'Aquilino Iglesia,⁴ en la qual al·ludeix a la conveniència d'establir contactes etc. però no precisa: diu que ha escrit sobre això a poetes joves (crec que es refereix a en Perucho); de mi el preocupa més saber què penso d'un Horaci en gallec que m'ha enviat (deferentment relligat i dedicat). És molt més explícit Ramon González - Alegre Bálgora,⁵ de Vigo. Aquest declara estar gestionant conferències per a la meua muller i per a mi a Vigo; s'adhereix fervorosament a l'homenatge d'Insula⁶ i m'anuncia la tramesa de dos llibres seus, que sé ja arribats a Barcelona.

No crec que per a començar estigui malament, ho veig explotable amb resultats que seran útils si procedim amb la deguda prudència, però sense por. Les capelletes són inevitables, estan dins l'ordre mateix de l'activitat i de la responsabilitat intel·lectuals, i la nostra tàctica allí ha de consistir a operar dominant-les totes fins on es pugui; és clar que defugint d'actuar dins de cap, o des de cap, que estigui lligada (baldament només fos pel local) amb organismes del règim.

Per això, amb l'excusa de les vacances, he diferit de contestar; espero que a Barcelona, amb més calma, trobarem qui ens informi bé.

En S.T.⁷ em va dir que té el projecte de reunir el pròxim C. de P.⁸ a Catalunya. Això és estrictament confidencial (o gairebé). Ho considero un error i li ho vaig donar a entendre; però sense discutir. Em sembla millor de no remenar-ho ni d'esvalotar-s'hi de moment. Anem-hi pensant, però.

Comptem ésser aquí dalt fins al 20.

Us desitgem, a vós i als vostres, un feliç fi d'estiu. Vostre Afm.

C. Riba

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Primera de les tres cartes adreçades a Serrahima (vegeu també cc. 620 i 699) contra les 40 (una adreçada a Clementina) de Serrahima. D'aquestes darreres, 8 corresponen al període 1932-1938, 13 al de 1940-1942 i 19 al de 1944-1957.

2. Vegeu c. 604bis, n. 9.

3. Serrahima li ha escrit: «No ve d'uns dies, però us volia parlar dels gallecs, que ja han donat senyals de vida. (...) Aquell senyor del cap gris que es deia Aquilino Iglesia Alvariño, (...) m'ha escrit per a dir-me que "hem de fer alguna cosa" —allò que es diu en aquests casos— i que la primera cosa podria ésser un intercanvi de conferenciants: és a dir, aquella mateixa idea de convidar-vos que ja havia sortit d'ells, però elevada a sistema. / La carta té "pros" i "contres", perquè si per una banda parla de gent que donin a conèixer mútuament, amb la literatura i l'art, els "*problemas y aspiraciones*" respectius, per una altra diu que l'agrupament que ho organitzi ha d'ésser fet "*sin intenciones turbias*", o una cosa així. (...) / Li he dit en la resposta que altres m'havien parlat, allí, d'idees semblants, encara que cap no havia concretat com ell. (...) Em sembla que també li he fet entendre que nosaltres només ens mouríem si anàvem d'acord amb un grup d'ells prou ample perquè no fos, ni una tendència concreta que exclogués les altres, ni tampoc una "capelleta" literària. / Dit això, m'ha semblat oportú que ho sabéssiu. (...) Crec que val la pena que estem d'acord i que conservin, ells, la impressió que ací som un bloc de gent que, desacords a part, anem a la una en allò que és essencial» (Cantonigròs, 24 d'agost de 1954.)

4. Pontevedra, 16 d'agost de 1954.

5. Poeta i advocat. La carta és de Vigo, 22 d'agost de 1954.

6. Vegeu c. 580, n. 5.

7. Rafael Santos Torroella.

8. Congreso de Poesía. Però no passarà d'idea: el IV Congrés no s'arribarà a celebrar. Sobre els altres, vegeu cc. 515, n. 8 —vol. II—, 544, n. 3 i 592, n. 2.

Barcelona, 26 de setembre de 1954

Sr. Alfons Costafreda
Madrid

Benvolgut amic:

M'ha fet un gran goig de veure la seva signatura al peu del manifest llançat per publicar una tria de poemes meus amb versió castellana.¹ No em sabia estar de dir-li com em sento, per segona vegada, cordialment agraït a V.

Crec que la seva gentilesa m'autoritza a demanar-li un favor; que és de reimprimir la traducció que V. va fer, i que tant estimo —i que tant ha contribuït a fer-me estimar— de les «Elegies de Bierville».² És un dels llibres meus que anirien íntegres en el volum en projecte. He demanat als organitzadors de l'edició, que els traductors no fossin sinó els tres que han anat davant, generosament, quan l'empresa era una aventura en l'obscur, en l'intent de fer-me conèixer fora de Catalunya: Paulina Crusat, V. i Santos-Torroella.

Tipogràficament, cada pàgina portarà el text català a dalt, i, a baix, en tipus lleugerament més petit, la traducció en prosa; o disposada com a prosa, amb els paràgrafs corresponents a cada vers de l'original separats per un guionet. Agrairia la seva opinió sobre això; i també que, en el cas d'avenir-se a aquesta col·laboració, m'indiqués possibles esmenes al text que fou publicat dins la col·lecció Adonais (errades, en tinc anotades unes quantes). I encara li pregaria que em traduís, íntegre, el pròleg de la tercera edició, si li vaga i no és abusar massa de la seva paciència.³

Tot això corre una certa pressa; en rigor s'hauria d'haver fet durant aquest estiu; però quan a la impremta tindran tot el material, penso que ja serà cosa de poc temps.

En permeto d'esperar per a aviat un mot de V. No dubti que li n'estic reconegut per endavant i que sóc sempre, amb alta estima, el seu afm.⁴

C. Riba
Av. Rep. Argentina, 163
Barcelona

Arxiu Riba.

1. Vegeu c. 580, n. 5.
2. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.
3. Serà traduït, però, per Rafael Santos Torroella (*Obra poética*, 113-123).
4. Aquesta carta no arribarà al seu destinatari: Sr. D. Alfonso Costafreda / Colegio Mayor Jiménez de Cisneros / Madrid. Serà retornada el 3 d'octubre amb la indicació de: «Se ausentó sin dejar señas».

599. *A Josep Miquel i Macaya*

Barcelona, 29 de setembre de 1954

Sr. Josep Miquel i Macaya
Vic

Benvolgut amic:

Acabo de fer el vostre encàrrec. L'Oliver m'ha dit que té el paquet a punt d'enviar.¹

És sempre un goig per a mi de rebre noves vostres. Sí, un dia caldrà que vinguem a Vic amb calma i comptant, per unes hores, amb la vostra amable hospitalitat; almenys amb la vostra informació: és una ciutat que sens dubte no coneixem prou en el que té i en el que val.

Amb els millors records de casa a casa, vostre afm.

C. Riba

P.S. - L'adreça de Joan Oliver és: Via Augusta, 61.

En poder dels hereus del seu destinatari.

1. Miquel i Macaya li ha escrit: «El dia que vàrem ser a Can Toni Gros vaig demanar a Joan Oliver si tenia cap exemplar del seu llibre de contes de *La Mirada*. Va dir-me que sí i que me'n trametria un. (...) Com que han passat aqueixes setmanes i no en sé res, em prenc la llibertat, no tenint la seva adreça, de demanar-vos si el veieu o teniu ocasió de telefonar-lo, voler-li-ho recordar i que sigui servit de trametre-m'ho» (Vic, 25 de setembre de 1954).

Barcelona, 19 d'octubre de 1954

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

No vull diferir més d'escriure-li. Dues trameses de V, em fan sentir vergonya de la meua demora.¹ El meu projecte era d'ajuntar a l'expressió del meu agraïment les observacions que em demana.² He llegit les traduccions només per damunt, pres per la «liquidació» de tot de feines, més enervant sovint que les feines mateixes. Em costaria de dir-li l'efecte que em fan les meves coses *tornant* a mi mateix, amb una altra veu, en una altra llengua; jo només havia sabut com se *n'anaven* de mi... Provaré d'expressar-me en uns mots de pròleg, havent deixat que tota aquesta emoció prengui substància i forma dins meu; sóc un pèssim improvisador i rarament hauré escrit (sóc molt d'avui en això) solament per plaure o per reconèixer.

Que vagin, doncs, aquestes línies per endavant; vulgui V. llegir per sota d'elles que dir-li gràcies no és un pur compliment, com no sento que ho siguin els seus escrúpols i les seves precisions i els seus descoratjaments de traductora. No crec en una poesia, a través de la qual el poeta no s'hagi jugat la vida i el món a tot o a res; igualment li diria d'un amor; i potser no li ho diria de res més. Que el qui fa seves les nostres paraules —com a crític o com a traductor o com a lector— ens produeixi una impressió semblant de serietat, ens situa com cal: com algú per qui unes paraules que no són nostres han passat...

Ja li escriuré parlant-li més *tènicament* de les seves traduccions. Calia la prova per a adoptar un criteri més flexible; no forci, doncs, res: flotem entre la prosa i el vers (aquesta distinció que avui va desapareixent, encara que a mi em costi d'admetre-ho) i en cada cas ho arranjaré tipogràficament com convindrà.

No la sabria aturar de traduir-me també les segones Estances; gairebé em sento astut de no haver-li-ho dit fins que ja s'hi haurà posat...³

No dubti mai que, amb Clementina, sóc de V. ben afecte i agraït

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sevilla, 20-23 de setembre i 13 d'octubre de 1954.

2. Crusat li ha escrit a propòsit de les seves versions per a l'*Obra poética*: «He señalado mis dudas más importantes —no todas. También distintas variantes; algunas de ellas dependen de que V. tolere más o menos la aproximación al verso, que en los finales puede ser aceptable» (Sevilla, 13 d'octubre de 1954). Sobre l'*Obra poética*, vegeu c. 579, n. 7.

3. Crusat li ha escrit: «A partir del 15, tenga o no noticias suyas, atacaré en serio las segundas [estances] que hasta ahora sólo he "probado". Si Vd. me dice que están por hacer, naturalmente. Le confieso que no me acuerdo muy bien de si V. me tenía que avisar en el caso de que las hiciera yo, o en el contrario. Iré haciendo algo, hasta tener noticias, porque prefiero el trabajo inútil muy pequeño de algunas versiones que no hayan de servir a causar todavía mayor retraso» (c. citada).

601. *A Segimon Serrallonga*

Barcelona, 7 de novembre de 1954

Mn. Segimon Serrallonga
Vich

Benvolgut amic:¹

Vaig rebre la seva carta del 2. Em va deixar tot pensatiu, fins a les ganes de plorar.² És fàcil de saber el que els altres han estat per a nosaltres, i coratjós de dir-ho; hi pot haver de seguida pretensió a imaginar el que un mot o un acte nostre han estat per a un altre en la construcció d'ell mateix. ¿Que la veu nostra s'ha creuat dins una ànima amb la veu de Déu, ha estat potser, un instant, la veu de què Ell s'ha servit? Esborrona, i tanmateix aquesta part en la riquesa dels altres és l'únic tresor que no se'ns apedrega —l'únic que potser deliberadament hem d'ignorar. Gràcies, estimat amic, per les seves paraules; m'han fet bé.

No preveig res que ens impedeixi d'acompanyar-lo en la solemnitat de la seva Missa Nova; ans des d'ara ja ens en fem un goig. Ens veurem, com V. anuncia.³

Treballa en el poema de Llätzer i de la seva resurrecció;⁴ lentament, esforçant-me a anar a la segura en un tema tan grandios; en veig ja molts punts clarament. Em plaurà de parlar-li'n.

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Serrallonga, vegeu c. 471, n. 1 —vol. II.

2. Serrallonga li ha escrit: «Si Déu vol cantaré Missa el dia vuit de desembre. No diré que tingui part en el sagrat de la Cosa, però humanament m'hi ha empès amb una força, amagada potser als seus ulls, més decisiva que no semblarà a tota una colla d'ascetes. Només Déu santifica, però la resta és dels homes» (Vic, [2 de novembre de 1954]).

3. Serrallonga li ha escrit: «Em plauria molt que li fos possible venir a la festa amb la seva senyora muller. A finals de novembre probablement podré baixar a Barcelona, llavors m'ho diria» (c. citada).

4. Primera notícia sobre el que serà el segon poema, *Llàtzer el ressuscitat*, d'*Esbós de tres oratoris* (vegeu c. 602ter, n. 7). Acabat el 22 de gener de 1955, segons escriurà a Crusat (c. 608, 2n. prgf.), «vaig sentir (...) una alegria com de deslliurança. M'havia arribat a *punyir* dins meu com per un impuls vivent de sortir a la llum». Li escriurà també que «el vers és tractat més dramàticament que no pas líricament. Per al seu moviment i per al seu to, he pres com a referència el de Dante (en trobarà algun eco) i, m'he adonat de sobte que així ho feia, el de Racine». Així mateix li avançarà les idees centrals del que serà la nota inicial del poema (*Esbós*, 39-30). En una carta posterior li precisarà: «Un dels punts claus del *Llàtzer* (...) és aquell vers on es diu que el miracle en rigor no es perfà sinó en la fe dels qui havien de creure...» (c. 609, 2n. prgf.). «*Llàtzer* no és cap missioner celtibèric: indica a l'Àfrica que, la salvació, la trobarà en el seu cor, i que les diferències entre els homes és si de cas a Déu que importen, i no als homes; i hi ha un petit mot, gairebé dit de passada, de l'Àfrica, que té un valor de clau: tot allò que *Llàtzer* li diu de la Gràcia, de la vida, de la resurrecció etc., ell, el míser que ha tingut un viure tan dur, ho compulsarà amb els afanyes que ha conegut, però *també amb els goigs*» (c. 608, 3r. prgf.). A Serrallonga i al grup de Vic (vegeu c. 470, n. 1) demanarà consell: «Unes paraules seves o dels seus companys, em seran, no ho dubtin, un encoratjament, un confort, una lliçó» (c. 607, 1r. prgf.) i en el diàleg establert argumentarà: «No són uns versos de victòria ni tan sols de beata tranquil·litat, sinó d'exercici d'esperança i d'espera des de l'ordre natural» (c. 615, 2n. prgf.). Tanmateix, no s'estarà d'escriure a Crusat, no sense un punt de sorpresa: «L'altra tarda es van reunir a casa onze estudiants de teologia: tots juvenils, fervorosos i negres. Els vaig llegir el *Llàtzer* i tot el que hi ha del F[ill] P[ròdig]. Hi va haver silencis i preguntes i suggestions curioses i precioses. Ah joventut! Ah cristianisme totalitari!» (c. 643, 7è prgf. Vegeu n. 13). Farà encara altres lectures: a Avinyó, presentat per Pierre-Louis Berthaud, el 1955 (c. 672, 1r. prgf.), a l'Institut de Estudios Hispánicos de Barcelona el 6 de desembre del mateix any (c. 638) i a Tortosa, el 1958 (cc. 732, 2n. prgf. i 734, 1r. prgf.), almenys segons les dades que aporten les cartes. Finalment, aprofitant el viatge al migdia de França (c. 629, n. 2) farà «una escapada (...) a les Santes Maries i al paisatge del meu *Llàtzer*» (cc. 633, 1r. prgf. i 634).

602. *A Josep Miquel i Macaya*

Barcelona, 7 de novembre de 1954

Sr. J. Miquel i Macaya
Vic

Benvolgut amic:

Gràcies, ben cordialment, per la vostra afectuosa carta del 26 oct. Sí, correrem Vic plegats, i ens fem un goig des d'ara, quan el sol en faci valer millor les pedres.¹ Abans, però, li farem, s.D.v. una agradable escapada, el dia de la Puríssima, per la primera Missa de Mn. Serrallonga.² Ens hi veurem, espero.

Amb els millors records de casa a casa, vostre afm.

C. Riba

En poder dels hereus del seu destinatari.

1. Miquel i Macaya li ha escrit: «Veig amb goig que un dia —o dies— vingueu a Vic. Penseu que hi teniu uns amics que us estimen i veneren i que tenim el cor obert per aquelles persones com vós. Molt ens plaurà, doncs, de fer-vos conèixer força coses que hi ha i que s'ho val. Ara bé: estem ja amb els freds que ens ronden; la boira ja dóna senyal de vida, i és clar, en aqueix temps no és gaire a posta de pujar. ¿Per què no ho ajornem fins passat els freds?» (Vic, 30 d'octubre de 1954. Tanmateix, Riba escriu 26).

2. Vegeu c. 601.

Barcelona, 9 de novembre de 1954

No l'oblido, benvolgut amic.¹ Vaig rebre la seva afectuosa carta del 19 jul.² No dic pas que un dia, si trobo un col·laborador per a la part filosòfica, no emprengui la versió dels abismals presocràtics. Sí, Eurípides (que estic acabant en vers)³ ha estat per a mi un *parergon*, necessari per a ajudar-me a viure, Sòfocles, en canvi, m'interessa centralment. A veure si aviat puc engegar el 2n. volum (*Aïax* i *Edip Rei*).⁴ Treballo en un poemeta (uns 150 versos) de Llätzer;⁵ ja li enviaré el dels Reis,⁶ que li volia llegir a París. No veig lluny un segon viatge.⁷ ¿I V. què fa? Escrigui'm.

Amb tot afecte, seu

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers: «Barcelona / Plaza de Palacio y Lonja / La Place de "Palacio" et la Bourse de Commerce / "Palacio" Square and Grain & Stock Exchange». Adreçada a: Monsieur Josep Palau / Maison du Mexique / 9, Bd. Jourdan / Cité Universitaire / Paris (XIVe). En poder del seu destinatari.

1. Primera de les 5 cartes a Palau que m'han pervingut darrerament a través del mateix Palau. Del grup de Rosa Leveroni, Joan Vinyoli, Frederic-Pau Verrié, etc. (vegeu c. 300bis, n. 1 —vol. II—), Palau ha participat activament en la primera edició, clandestina, de les *Elegies de Bierville* (vegeu c. 282, n. 6 —vol. II) feta pel grup. Més endavant publica també les *Versions de Hölderlin* (vegeu c. 422, n. 7 —vol. II).

2. Palau li ha escrit: «Lamento no haver-lo vist més a París i no conèixer els poemes que m'havia promès llegir-me. Desitjava insistir-li, i ara per escrit ho faig, en el que ja l'hi vaig dir: en la necessitat de què es tradueixin —i que sigui vostè el traductor— els textos dels pre-socràtics, sobretot els de Heràclit, Empèdocles i Parmènides. No veig ningú més que pugui fer-ho sinó vostè, i la tasca em sembla capital des de fa molt de temps. (...) Si la meua paraula té la més petita engruna de valor per a vostè li prego que ens faci el do de donar-nos-en una versió com vostè sol n'és capaç. Diria més: diria que, de la mateixa manera que Nietzsche refusava Eurípides i reivindicava els pre-socràtics, refusi vostè la temptació d'una traducció d'Eurípides, feta per una raó més "cultural" que afectiva, i emprengui la d'aquells. Però potser la d'Eurípides ja està feta i po-

drà donar prioritat immediata a Heràclit, sense haver de violentar-se massa vostè mateix» (París, 19 de juliol de 1954).

3. Vegeu c. 488, 11 —vol. II.

4. També ho confessarà així a Joan Ferrater: «Personalment prefereixo Sòfocles, amb el seu foc subcorrent i el seu orgull» (c. 644, 4rt prgf.). El segon volum, però, s'allargassarà i el mes de març de 1959 —quatre mesos abans de la seva mort— encara corregirà proves (vegeu c. 760, 2n. prgf.). Sobre el seu treball de traductor de Sòfocles, vegeu c. 405, n. 4 —vol. II.

5. Vegeu c. 601, n. 4.

6. Vegeu c. 582, n. 3

7. Vegeu c. 602ter, n. 8. Sobre el primer, vegeu c. 580, n. 9.

602ter. A Josep Palau i Fabre

Barcelona, 19 de novembre de 1954

Sr. Josep Palau
París

Benvolgut amic:

Acabo de rebre la seva afectuosa carta del 16.¹ Prefereixo escriure-li tot d'una, encara que sigui breument, a esperar un lleure que potser trigarà a venir.

Aquesta preposició *a* que no el deixa segur sobre el sentit que vaig voler donar al meu vers «a espises de flor des del sexe», indica el mode de l'acció. L'expressió «a espises» seria així semblant a moltes altres d'ús en l'idioma: a empentes, a batzegades, a cops, a les fosques, a penes etc. En francès és molt més corrent usar *a* per a indicar la forma, l'estructura, la qualitat etc. (horloge à pendule, table à tiroirs, or à dix-huit carats etc), casos en què nosaltres més aviat usem *de*. D'on la confusió, explicable, que V. ha sofert. El vers voldria dir, doncs: fas un moviment que, partint del sexe, va formant espises al voltant del teu cos; fa del teu cos una mena d'espiral mòbil etc. És el moviment de la rumba, si no recordo erradament. No crec que essencialment, amb el *de*, hàgiu desviat el sentit.²

Em plaurà de veure aquesta traducció, per la qual el regracio cordialment, a V. i a Jean Lambert,³ amb el qual vaig tenir una conversa que no oblidó. Em va fer l'efecte de molt intel·ligent.

Li envio una còpia del meu poema dels *Tres Reis*,⁴ el que li volia llegir a París. Forma part d'una nova experiència meua, en la qual m'hi jugo tant com en totes les anteriors, és a dir: tot. Treballo ara en un poema similar sobre *Llàtzer el ressuscitat*.⁵ Penso també en un *Fill pròdig*.⁶ Els tres formarien un petit recull que es titulés: *Esbós de tres Oratoris*.⁷ Sóc curiós de la seva opinió.

El nou viatge a París és un projecte a realitzar probablement entre hivern i primavera.⁸ Veurem com van el temps, l'humor i els diners (i els meus ulls).⁹

Coses d'Heràclit han anat a parar a versos meus. El sonet *Infants adormits*

(de *Tres suïtes*) parteix d'un esborronador pensament d'ell. Sí, ja m'agradaria de traduir-lo; qui sap un dia, per a alguna publicació especial.¹⁰

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Palau li ha escrit: «Es tracta —ara la consulta és ja només per a mi, *a posteriori*— del poema *Rumba*, i del vers que diu: / "a espïres de flor des del sexe?" / Aquesta primera *a* no l'acabo de veure clara. Sembla, segons el sentit que hi entenc jo, que hauria de dir *d'espïres*; i voldria saber exactament si aquesta *a* és un supletiu del *de* o si té un altre valor i dóna al vers un sentit que a mi se m'escapa. Com que text i traducció ja estan entregats (aquesta darrera l'he fet amb Jean Clarence Lambert, aquell xicot que vostè va conèixer a París) ja no hi ha res a fer per a modificar la traducció, que ha estat feta com si digués *d'espïres*. Però m'agradaria saber com hauria hagut de traduir» (París, 16 de novembre de 1954).

2. El poema és de *Tres suïtes* (60-61) i, segons m'escrigué Palau, «el poema *Rumba* em sembla que va sortir traduït en un petit llibre de Jean-Clarence Lambert sobre *La danse*» (Barcelona, 27 de gener de 1992).

3. Segons em comunica el mateix Palau «es tracta de Jean Clarence Lambert, un escriptor francès amic meu, traductor d'Octavio Paz, etc.» (nota [novembre de 1991]).

4. Vegeu c. 582, n. 3.

5. Vegeu c. 601, n. 4.

6. Primera notícia sobre el tercer poema d'*Esbós de tres oratoris* (vegeu infra, n. 7). Malgrat que només diu «penso», un mes més tard i encara abans de començar a escriure, ja n'explicarà el canemàs a Paulina Crusat: «Els primers versos (...) ja comencen a punyir-me (...). Lligaré la paràbola amb aquell episodi evangèlic del jove ric, que preferí les seves riqueses i que Jesús veié allunyar-se amb ulls tristos, perquè li havia plagut. Se'm dibuixen cinc episodis, de 30 o 40 versos cadascun (...) El problema és, naturalment, el de la generositat vital» (c. 608, 3r. prgf.). De fet, «la problemàtica central és la mateixa [del *Llätzer*]: el pas de la natura a la Gràcia, el cor que s'hi descobreix, la llibertat que s'hi exerceix i hi assenteix» escriurà al pare Bertran (c. 641bis, 1r. prgf.). I ja començat, escriurà a Crusat —destinatària privilegiada dels seus comentaris—, que «segueixo esfereït de l'empresa. El tema és terrible i la paràbola és en ella mateixa molt concreta i lligada» (c. 609, 3r. prgf.) i més endavant, acabada ja la segona part, que «el tema es va eixamplant. Veurem: estic una mica espantat» (c. 622, 1r. prgf.). Caldrà continuar llegint aquestes cartes per haver justa mesura de tot el procés de creació d'aquest poema que «m'ha turmentat i m'ha obsedit especialment; ara que he acomiadat el personatge, n'enyoro la companyia» (c. 644, 5è. prgf.). Enllestint del tot i a punt de publicar (vegeu infra n. 7), el qualificarà de «jugada poètica», així subratllat (c. 691bis, 2n. prgf.) En conjunt, aquesta és sens dubte l'obra ribiana sobre la qual el seu autor s'ha explicat més i de manera més clara. Una aportació impagable per a l'inajornable estudi d'*Esbós de tres oratoris*.

7. Primera notícia sobre la destinació final dels seus tres poemes i la voluntat d'aplegar-los en un volum unitari. Malgrat l'ús que fa del condicional i del subjuntiu, Riba mostra una confiança inhabitual en la seva tasca poètica, quan encara no ha acabat *Llätzer el ressuscitat* i ni ha començat *El fill pròdig*. «Gairebé tots els meus poemes han estat començats com una aventura»

escriurà a Crusat «excepte aquests esbossos d'oratori, dels quals he pensat la fi una vegada suscitats, mig d'esma, com a problema, i llavors he anat descobrint, inventant, estructurant i redactant, a glops irregulars, però sense massa dificultat» (c. 613, 1r. prgf.), tot i que, més endavant, escriurà que «no ha estat un esforç d'estones perdudes el d'aquests poemes» (c. 710bis, 1r. prgf.). El mateix Riba està un punt sorprès d'aquesta poesia «potser nova, inesperada, per al que era la meua obra de fins aquí» (c. 611, 3r. prgf.), d'aquests «tres poemas religiosos (...) quizá algo nuevo en mi evolución» (c. 692, 8è. prgf.) i a Pous li reconeixerà que «li dec massa, els meus esbossos d'oratori li deuen massa» (c. 710). El volum serà *Esbós de tres oratoris: Els tres Reis d'Orient, Llätzer el ressuscitat, El fill pròdig* (B., J. Pedreira, 1957. Els llibres de l'Òssa Menor, 34). El darrer poema és datat el gener de 1956; després, Riba escriurà que «aquest Fill Pròdig sembla que s'hagi dilapidat fins el seu autor» (c. 656, 1r. prgf.). Tanmateix, l'octubre del mateix any, ja iniciarà un quart oratori, *Maria Madalena*, del qual escriurà a Crusat que «tinc els primers versos, pocs; com si diguéssim l'enceb» i, després de resumir els motius principals, conclourà que «no sé si me'n sortiré; veurem» (c. 670, 2n. prgf.). Riba no continuarà: d'aquest projecte només en quedaran cinc versos publicats per Segimon Serrallonga a «Reduccions» (23/24, setembre-novembre de 1984, 10-13). *Esbós de tres oratoris* serà el seu darrer llibre de poesia, però que «no ha tingut una recepció gaire positiva» segons Sullà «en part perquè els problemes tècnics hi deixaran petja, en part perquè quan es publicà començaven a canviar els gustos literaris» (*Història de la literatura*, 11, 304). I crec que encara caldria afegir: en part per la «dificultat» —sobretot pel tema i el seu tractament poètic — d'encaixar-lo dins la poètica ribiana. Guansé ho constatarà i li ho escriurà: «Suposo que més d'un crític i d'un neòfit (...) s'haurà sentit desconcertat, qui sap si defraudat, estafat amb tota alevosia» (Vegeu c. 669, n. 1).

8. Palau li ha escrit: «Ja m'avisarà el dia del seu pròxim viatge cap a París» (c. citada). Tanmateix Riba no portarà a terme aquest projecte, aparentment tan proper. No visitarà més París. Sobre els altres viatges, vegeu c. 582, n. 2.

9. Vegeu c. 491, n. 1 —vol. II.

10. Palau li ha escrit: «Estic treballant aquests dies en els pre-socràtics i lamento una vegada més no poguer-ho fer sobre un original català, i faig vots per a que vostè trobi ben aviat el filòleg desitjat per a poguer dur a cap aquesta empresa» (c. citada). Malgrat la insistència de Palau (vegeu c. 602bis, n. 2), la idea no quallarà. Algunes d'aquestes «coses d'Heràclit» són a les Elegies VI i VII tal com el mateix Riba explicarà en la *Presentació d'una lectura de les «Elegies de Bierville»* (O.C., 4, 293 i 294).

Barcelona, 21 de novembre de 1954

Sr. D. Dionisio Ridruejo
Madrid

Querido amigo:¹

Recibí con alegría su carta del 17. Sí, le recordamos a usted, le esperamos en Cadaqués;² nunca podremos pensar en el entrañable sentido de nuestra casa allí, sin evocar palabras suyas.³ Otra vez será. Avísenos por lo menos cuando venga a Barcelona.

Me deja algo perplejo lo que me dice del Ministerio de Información.⁴ Dábamos por concluido el asunto de la revista. El hecho es que los firmantes de la instancia recibieron traslado de un oficio de la Dirección general⁵ —todo lo serio y contundente que el trámite oficinesco requiere— comunicando la negativa, con fecha 5 agosto. Es decir, el asunto se resolvió veinte días después de mi entrevista con A.S.⁶ ¿Hubo tiempo para un cambio de impresiones con los colegas del Consejo, previo al planteamiento en una reunión del mismo, si se coincidía en una tendencia favorable? Esto es lo que en rigor se me prometió y, si se hizo, hubo lealtad. ¿O se decidió la cosa a espaldas del Ministro, sin darle tiempo, por los ordinarios mecanismos de oficina? En este caso *pudo* haber mala fe por parte de la Dirección general, que nunca se ha mostrado bien dispuesta. Nada hemos hecho hasta ahora para ponerlo en claro; pero precisamente la víspera en que llegó su carta, se me dió, por persona que puede estar enterada, la impresión de que la cosa había ido a Consejo, donde la oposición partió del sector que era de temer. Lo que entonces no me explico es esa incertidumbre, *todavía*, del Ministro, a no ser que haya pensado en insistir.⁷

Todo ello, no por descontado hasta cierto punto, deja de ser doloroso. A veces me siento... le diría biológicamente cansado. Con la misma sinceridad le digo que no me cuesta mucho trabajo reaccionar; mis resortes vitales de esperanza funcionan bien... más que mis posibilidades para una acción conti-

nua, como todos debiéramos ejercerla. Por lo menos ahí están, y quiero que estén siempre más, mi presencia, mis sentimientos, mi convicción expresa de que hemos señalado el único camino para la eficaz convivencia y colaboración de los españoles de lenguas distintas y con posibilidades de cooperación espiritual distintas. Y la seguridad de que no veo, no me resigno a ver, nuestros actuales problemas y cuitas de escritores catalanes como algo aparte de esa incoherente, pero tenaz, opresión inquisitorial a que están sometidos el pensamiento y su expresión en España.

Es por todo esto por lo que acojo con mucha simpatía la iniciativa de esos jóvenes universitarios de que usted me habla.⁸ Cuenten con mi apoyo; influiré hasta donde alcance en que vaya al congreso planeado una representación nuestra. Necesitamos, claro está, las naturales precisiones sobre objeto, organización práctica etc. Por lo pronto he transmitido esa invitación de principio a Alberto Manent, mi enlace, en cierto modo, con los que pudiéramos llamar estudiantes en activo. Él le escribirá directamente; una ligera afección ganglionar le tiene por unas semanas en cama y, paradójicamente, dispone por lo mismo de más tiempo y aun de más tranquila comunicación con sus compañeros.

Recibirá usted del editor la segunda edición, revisada etc. del Diccionario general de Fabra. Lleva un prólogo mío.⁹ Si en alguna revista, o en la radio, puede usted hablar de esta obra, cuya reaparición constituye un acontecimiento, será muy de agradecer. Verá usted en mis páginas liminares, que no lo sitúo fuera de lo que aquí y ahí hacemos y entrevemos juntos como deseable.

¿Hasta vernos pronto?

Con Clementina, y de casa a casa, muy cordialmente suyo afmo.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Primera de les dues cartes escrites a Ridruejo (la segona, c. 756). Sobre la relació amb Riba, vegeu c. 519bis, n. 3 —vol. II.

2. Ridruejo li ha escrit: «*Me falló un viaje que tenía previsto a Cadaqués*» (Madrid, 17 de novembre de 1954).

3. Crec que fa referència a un llarg poema que els ha enviat amb motiu de la casa de Cadaqués: *A Carles Riba en su casa de Cadaqués*, datat l'11 de març de 1954 i publicat a «*Revista*» (25-31 de març de 1954). Sobre Cadaqués, vegeu c. 561, n. 1.

4. Ridruejo li ha escrit: «*No sé nada nuevo del asunto de la revista aunque he hablado dos veces más sobre ello con el Ministro de Información. Lo vi tan incierto que mis impresiones empiezan a ser muy negativas*» (c. citada).

5. De Prensa, encarregada d'autoritzar la publicació de llibres i revistes.

6. Gabriel Arias Salgado, ministre d'Información y Turismo del govern franquista.

7. Primera notícia clara dels intents, ara avortats, de publicar una revista literària en català, «Monitor de les Arts i de les Lletres», i de la intervenció que Riba hi ha tingut. Segons les dades de què dispoïo, el juliol de 1954 Ridruejo ha escrit a Riba: «*Estos días se decide el asunto de la revista. Muy buenas esperanzas*» (Madrid, 10 de juliol de 1954). Però, tal com acaba d'escriure Riba, sobre el dia 15 de juliol, per tant pocs dies després de les bones expectatives de Ridruejo, s'entrevista a Madrid amb el Ministre. La seva impressió, però, no és bona: «Sóc, en el fons, escèptic» escriu a Crusat (c. 594, 5è. prgf.). També veu Cano: «14 de julio [1954] — *Viene a verme a casa Carles Riba. Ha venido a Madrid para hablar con el ministro de Información y conseguir que los jóvenes poetas catalanes puedan publicar en Barcelona una revista de poesía en catalán, cosa que hasta ahora les ha negado. Pero la impresión de este nuevo intento parece favorable. Riba irá acompañado esta vez por Joaquín Pérez Villanueva —el impulsor de los Congresos de Poesía y uno de los pocos hombres liberales del régimen—, quien está dispuesto a apoyar su gestión*» (Velintonia, 60). Un mes i mig més tard la resolució és definitiva. Així ho comunica Marià Manent a Riba: «S'ha rebut la resposta, negativa, del Director General de Premsa. Era cosa prevista, després de les impressions que vau recollir a Madrid; però també podria ser que la decisió hagués estat presa per l'Aparicio sense que l'afer s'hagués plantejat al Consell [de Ministres]. Fóra interessant d'escatir-ho. En tot cas, em sembla convenient de no deixar passar aquest refús sense protesta. Estaria bé que escrivissiu al ministre per a manifestar-li l'amargor que tots sentim; en aquest punt de la llengua, se'ns neguen als catalans, súbdits de l'Estat espanyol, drets de què gaudeixen els moros del Protectorat marroquí. Han passat quinze anys d'ençà de la guerra civil i la "quarantena" al·ludida per Eugeni d'Ors encara continua» (Aleixar, 12 de setembre de 1954). Adjunta, així mateix, el text de la denegació: «*El Excmo Sr. Director General del Prensa, en escrito de fecha 5 del corriente, me dice: / "Visto el expediente instruido a una solicitud escrita por D. Vicente Foix, para publicar una revista con el título 'Monitor de les Arts i de les Lletres', esta Dirección General, de acuerdo con el resultado del referido expediente y la propuesta de la Sección de Papel y Revistas, ha resuelto denegar la petición de referencia". / Lo que traslado a Vd. para su conocimiento. / Dios guarde a Vd. muchos años. Barcelona, 18 de agosto de 1954. / El Delegado / Firmado: Demetrio Ramos*».

8. Ridruejo li ha escrit: «*Aún a riesgo que le parezca paradójico, le escribo ahora para pedirle ayuda y consejo a favor de unos jóvenes que, por serlo, tienen derecho a mayor optimismo que nosotros. Estos jóvenes son universitarios de Madrid completamente independientes que han planeado, consiguiendo para éllo el amparo del Rector, la celebración de un congreso de escritores universitarios jóvenes. Si el proyecto va adelante según sus pretensiones puede alcanzar alguna autenticidad. Yo les he sugerido y ellos han asentido con entusiasmo la conveniencia de que sean invitados especialmente los jóvenes catalanes que trabajan en su propio idioma*» (Madrid, 17 de novembre de 1945). L'agost de l'any següent escriurà a Albert Manent que «l'altre dia en vam parlar una mica amb en Benet (...). Considerem que cal assistir-hi, fent allí una acció clara, coratjosa, ben coordinada» (c. 631, 1r. prgf.). No en tinc més informació. Vegeu, però, Gabriel Elorriaga, *El Congreso Universitario de Escritores Jóvenes* («Insula», 116, 15 d'agost de 1955, 11).

9. Vegeu c. 604bis, n. 9.

Barcelona, 25 de novembre de 1954

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

He rebut les seves dues trameses de versions d'Estances.¹ No he fet sinó mirar-les d'una manera desultòria, sense entrar en els detalls; en tinc una impressió excel·lent. Li escric uns mots, abans de procedir a la lectura en tota calma, pensant en els problemes que V. em posa; més ben dit, que se li han posat; o que V., amb un escrúpol commovedor, es posa. N'estic confús, avergonyit; no li hauria gosat demanar tant, si hagués sospitat que traduir-me representaria per a V. tanta feina, damunt la que ja li exigeix la vida de cada dia. Potser per a mi el càstig és que em senti una mica còmic i temi que un Molière d'avui no em fes dir —fent pendant a un seu famós personatge: «No sabia que fos tan difícil». Cregui'm, benvolguda amiga, que sóc sincer en això que ara li expresso; i no m'hi atreviria, si independentment d'aquests amables projectes editorials² jo no li hagués confessat com, a través de recents preocupacions i neguits, jo he acabat d'aprendre el valor sagrat del mot «gràcies». I és amb la plena consciència de com no pot ésser usat en va, que li dic simplement: Gràcies, Paulina.

Rebrà dins aquests pròxims dies un exemplar de la reedició del Diccionari Fabra, sortida a la llum a través de dificultats a les quals no he restat estrany, i que potser no han tingut encara fi. Porta un pròleg meu. Si bonament V. en vol parlar a *Insula*, li serà agraït per l'editor i per mi mateix.³

Revista continua, amb un esforç tenaç per a tornar a la plenitud del seu primer període.⁴ Sé que la seva col·laboració hi serà sempre ben rebuda. ¿Li han resolt, en l'ordre pràctic, el que calia després de la publicació del seu assaig sobre G. de Liost?⁵ Pensi que va coincidir amb el trànsit de l'antiga situació a la nova, i una distracció seria explicable; però se m'ha expressat el propòsit de no restar-hi, si ha existit.

Amb Clementina, ben cordialment de V.

C. Riba

P.S. - Crec haver-li d'avançar que em sumo sense reserves al que la seva experiència duu a concloure: que no s'ha de tenir un criteri tancat en la qüestió de la prosa o del vers; depèn, realment, de cada poesia. Espero els seus Tres Reis amb candeletes...⁶

2ª P.S. - Era ja closa aquesta carta, quan ha arribat la seva tercera tramesa, amb els Tres Reis. Gràcies, Paulina, bona amiga!

En poder dels hereus del destinatari.

1. No han estat conservades adjuntes.

2. Fa referència a *Obra poètica*. Vegeu c. 579, n. 7.

3. Crusat farà cas del suggeriment de Riba i escriurà un text que li enviarà perquè el llegeixi. Aquest li tornarà i li escriurà que «em sembla dir bé el que cal a un públic no català i més aviat desorientat sobre la nostra "folia" de crear un idioma de cultura total, quan manquen tots els òrgans socials d'ajut, de defensa i de prestigi» (c. 609, 4rt prgf.). Vegeu Paulina Crusat, *El Diccionario de Pompeu Fabra* («Insula», 112, 15 d'abril de 1955, 5). Sobre el *Diccionari*, vegeu c. 604bis, n. 9.

4. Fa uns mesos que li ha escrit: «Crec que *Revista* està en crisi» (c. 594, 6è prgf.). Sobre «*Revista*», vegeu c. 567, n. 12.

5. Vegeu c. 584, n. 1.

6. - La traducció per a *Obra poètica* (vegeu c. 579, n. 7). Sobre *Els tres Reis d'Orient*, vegeu c. 582, n. 3.

Barcelona, 26 de novembre de 1954

Apreciat amic:¹ Vaig rebre la seva carta del 14 d'oct.² Li confesso que tota la deferència envers mi, tota l'estima que m'hi demostra, a penes han bastat per a esvaïr en mi un sentiment de pena que em ve de constatar que V. treu enuïgs d'on segurament no hi ha motiu. Temo que V., sense adonar-se'n, s'abandoni una mica al complex de solitud i de recel propi de l'emigrat (jo també ho he estat) però espero que, en tornar, tenint davant dels ulls, viva i desagradable, la complicació de les coses d'aquí dins, recordarà una vegada més aquella dita nostra: «No es pot matar tot el que és gras», i cedirà més fàcilment en coses secundàries per salvar-ne d'importants. Compto, en suma, amb què una conversa de nosaltres dos el durà a conformar-se amb solucions imperfectes, sí, però que s'imposaven en un cas, el caràcter urgent del qual es resumia en allò dels francesos «c'est à prendre ou à laisser».

Abans de la conversa, però, i justament perquè la seva tornada és imminent, vull precisar-li alguns punts, sense claredat sobre els quals cap conversa no trauria cap a res, si no era a més enuïgs.

1r.) Quan vaig rebre la seva carta, la impressió del Diccionari ja estava llista.³ És purament teòric que es pogués anar diferint en espera de la tornada de ningú. Als ulls de l'editor,⁴ l'autoritat de l'IEC forma un bloc, no és sospesable la de cadascun dels membres respecte a la dels altres. Ja es va obtenir prou (ho considero una victòria personal meua) acceptant la intervenció de l'IEC (amb la consegüent puja del preu de cost i, per tant, del preu de venda) sense altra condició que la de no diferir *amb excés* la publicació. El retard, tanmateix, ha estat de mesos. Qualsevol que visqui *aquí*, sap que tota qüestió que directament o indirectament afecti l'idioma, és delicadíssima i urgent. Si badeu un instant, és per a pura pèrdua. No s'ha de desdenyar ni de negligir *res* que d'una manera o altra pugui dur a augmentar o a sostenir en la gent el sentiment del prestigi de l'idioma; V. com a lingüista sap que són la minva i la desaparició d'aquest sentiment que fan lliscar una parla de la situació d'idioma culte a la de *patuès*. El perill d'això, que és la nostra angoixa de cada dia, des

de fora queda ocult darrera les esperances, més o menys folles, i sobretot, darrera les complaences en la pròpia puresa, que han caracteritzat l'emigrat polític de tots els temps.⁵

2n.) Tots els acords relatius a la intervenció de l'IEC en la reedició del Diccionari Fabra, van ésser presos tenint les cartes de V. damunt la taula, llegint-les per damunt, per sota i entre les línies, com si V. fos allí.⁶ I això en sessions plenàries i en sessions de la secció, en les quals l'opinió autoritzada de membres de l'IEC estranys a ella, però companys de taula, com el Sr. Rubió,⁷ era atesa i considerada en tot el seu valor. L'acord no va ésser difícil, perquè, *en principi*, tots coincidíem; i la tendència, no ho oblidí, era en tots, com en V. mateix, *conservadora*.

3r.) No era possible, havent trobat ja la impressió del D.F. en marxa (una part tirada, la meitat ben bé compaginada) de fer totes les modificacions acordades dins el cos de l'obra. Així i tot, fins s'han tirat de nou algunes pàgines, quan la modificació afectava un mot important (p. e. *deler* i derivats); en altres casos ha calgut recórrer a l'addenda i a la fe d'errades, amb la prudència necessària perquè no es repetís l'escàndol de la primera edició.⁸ El fet, doncs, que una forma figuri com a principal o secundària, dins el cos o a l'addenda, més d'una vegada ha estat determinat per necessitats tipogràfiques.

4t.) Només s'han fet addicions i modificacions (a part les del propi Fabra i encara no totes) *proposades per V. Racó* s'admés com a forma única. Només han restat per a ulterior estudi els casos de *prendre-pendre* i de *vidua-viuda*; són mots bàsics en la llengua, una nova alteració en la grafia o forma dels quals portaria massa pertorbacions per a anar-hi de pressa. Crec que estarem d'acord a creure que les raons científiques no són enlloc l'única determinant en ortografia; el lingüista té de moment la glòria de la seva demostració, i no li és tan urgent de veure'n l'aplicació pràctica. Pensi que la gent més aviat rondina dels canvis que hem fet fins ara; i amb raó, perquè en la vida de la llengua tot és vivent, i per tant té capacitat d'engendrar vida, fins els errors en les formes gràfiques i d'altra banda, *hic et nunc*, els canvis difícilment poden ésser donats a conèixer.

5è.) El meu pròleg és combatiu, sí, però no contra ningú, sinó a favor d'una alta ambició en tots aquells (lingüistes, escriptors, massa culta parlant etc.) que, proclamant l'orgull de tenir una llengua que ens confereix categoria nacional i la necessitat de defensar-la i d'il·lustrar-la, s'abandonen a no fer res, convençuts que la salva no sé quina immortalitat ingènita o a trossejar-la de nou per susceptibilitats locals. La impressió que va fer el meu pròleg llegit en el ple és que seria acceptat fins per aquells que de vegades semblen, o són adversos a l'autoritat de l'IEC o del mateix Fabra. És sobre les raons per a re-

conèixer la màxima autoritat al nostre Mestre que m'aturo en les meves pàgines.⁹

Faig punt en el cap del paper. Espero que, quan ens veurem, V. tindrà la mateixa convicció d'acord fonamental que jo tinc en escriure-li ara. Li desitjo un feliç viatge de retorn.

Seu afm.

C. Riba

D'aquesta carta no he vist l'original. Només una còpia mecanogràfica feta pel mateix Coromines que aquest envià a Lluís Nicolau d'Olwer. Institut d'Estudis Catalans.

1. Única carta de Riba dirigida a Coromines coneguda fins ara. D'aquest, n'hi ha 27 a l'AR, entre 1928 i 1958, la majoria escrites des de Xicago i relacionades amb afers de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans del qual tots dos són membres i Riba, President de torn.

2. Llarga carta, impossible de reproduir *in extenso*, a propòsit de la segona edició del *Diccionari General de la Llengua Catalana* que l'Institut està preparant. Coromines es queixa que l'edició es fa amb presses i que les seves observacions, no són tingudes en compte, sobretot a propòsit de *viuda* - pendre - racó, mots sobre els quals adjunta un informe. De fet, aquesta carta i la de Riba que publico aquí, formen part d'una correspondència més àmplia a propòsit de la segona edició del *Diccionari* i la política lingüística de l'Institut. També hi intervindran, pel que jo conec, a més de Riba i Coromines, Ramon Aramon, Josep M. Cruzet, Francesc de B. Moll i Lluís Nicolau d'Olwer.

3. Coromines li ha escrit: «Jo li demano, estimat Mestre, que si encara estan per tirar les darreres lletres, posi tota la seva autoritat perquè se n'ajorni la tirada fins la primera sessió després del 20 de desembre, en què arribaré a Barcelona. I que aleshores s'aprovin aquests tres casos, o almenys es posin a votació el primer i l'últim, en els quals insisteixo amb tota l'energia» (Xicago, 14 d'octubre de 1954).

4. El 17 de maig de 1954, Riba ha dinat «amb en L[ópez] Ll[ausàs], el nostre editor que viu a Buenos Aires. Una vegada més he constatat com és tot de complicat, de paradoxal, el que aquí passa; de lluny es tendeix a simplificar-ho tot, i cal una dosi extraordinària de bon sentit per a acceptar-ho tot embullat i absurd com és» (c. 583, 4rt. prgf.).

5. Riba no s'està d'assenyalar la dualitat emigració/interior. La seva posició és clara. Vegeu c. 421, n. 1 —vol. II.

6. Segons les que conec (vegeu supra n. 2): Xicago, 20 de desembre de 1953, 6 i 19 de gener, 13 d'abril (informe), 15 de maig (informe per a Ramon Aramon), 26 d'agost (a Francesc de B. Moll), 14 d'octubre, 4 de desembre de 1954 i 14 de febrer de 1955.

7. Jordi Rubió i Balaguer, membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

8. Segons Josep Miracle: «Cal saber que les carpetes d'original [del *Diccionari*] que Fabra duia a la impremta no contenien tot el material en redacció definitiva; en molts casos, els mots s'afinaven sobre la marxa. Les galerades tornaven farcides d'afegitons i de correccions; en llur revisió, ultra el Mestre, hi havien intervingut Joan Coromines, incorporat a les Oficines Lexicogràfiques, i Emili Guanyavents, que era el cap de l'Oficina de Correcció d'Originals de l'Institut.

Per la meua banda, jo havia treballat damunt d'un altre joc de galerades (...). Tot amb tot —i aquest és el testimoni—, els plecets tirats van ser objecte d'una nova i molt escrupolosa revisió, i tots vam quedar molt sorpresos de veure que calia imprimir una fe d'errades que demanà no menys de vuit pàgines» (*Pompeu Fabra*, B., Aymà, 1968, 548).

9. Coromines li ha escrit: «Les notes per al pròleg del diccionari? Estic segur que el que ha escrit és el que s'havia d'escriure. Tan segur n'estic, que hi hauria hagut impertinència per part meua a enviar-li una llista de suggestions. I és encara més innecessari quan ja vaig escriure per l'abril passat les meves reflexions sobre el que s'havia de fer en una reedició del Fabra, i li vaig llegir aquestes reflexions. (...) / Si vostè m'honora enviant-me'n una còpia, no cal dir que el llegiré amb gran atenció i amb la reverència que mereix tot el que vostè escriu; i si se m'ocorria cap idea útil no deixaria de comunicar-la-hi» (c. citada). Una frase d'aquest pròleg referida a Fabra («no crec que la curiositat literària hagués mai passat gaire de la mesura mínima exigible en l'*honnête homme*»), suscitarà diversos comentaris. Coromines serà contundent: «Per a tots els qui freqüentaven la relació intel·lectual amb ell, és evident que Fabra era un home no solament dotat d'un bon gust literari natural, i d'un notable sentit literari i artístic sinó també algú que disposava d'un judici crític superior, d'un tresor de lectures molt ampli i d'una informació enterament al dia de les tendències literàries d'Europa, tant les més recents com les més antigues» (*Pompeu Fabra dins Lletres i converses d'un filòleg*, B., Club Editor, 1971, 395). Xavier Lamuela i Josep Murgades, però, matisen: «Si bé, d'una banda, cal reconèixer a Fabra més de curiositat literària que la que li suposava Riba, és també just atribuir-li, d'altra banda (...) un nivell en tant que *connaissanceur* inferior al que li adjudica Coromines» (*Teoria de la llengua literària segons Fabra*, B., Quaderns Crema, 1984, 212). Tanmateix, Josep Miracle, deixeble fidel de Fabra, considera «molt recomanable la lectura del *Prefaci a la segona edició* que, en tant que President de la Secció Filològica de l'Institut, escriví Carles Riba» (vegeu supra n. 8, o.c., 8). La frase, potser, apareix poc significativa per al tema que ens ocupa, però ben segur que Miracle hauria manifestat la seva opinió de manera clara, si hagués considerat la referència ribiana ofensiva per al Mestre. El següent text de Mila Segarra no és definitiu, certament, però ens ajuda a precisar una mica més el seu «retrat literari»: «A ell [Fabra] no l'interessaven gaire les traduccions dels clàssics llatins i grecs» (*Pompeu Fabra*, B., Empúries, 1991, 112). El darrer a dir-hi la seva ha estat Xavier Bru de Sala, en un article barroer i mancat de tot rigor, publicat en una revista setmanal: «L'*honnête homme*, vist per Riba, és un pobre d'esperit (...). Insult amagat al pròleg del Diccionari (...). Refugiat [el disgust] amb arteria a les pàgines d'un pròleg escrit en homenatge» (*Dos disgustos eteris*, «Set Dies»/Idees, 21 de febrer de 1993). Uns a favor i altres en contra, el cert és que la frase en qüestió es presta a tot tipus d'interpretacions, però per altra banda, el fet que el pròleg sigui aprovat pel ple de la Secció Filològica de l'Institut, deixa pocs dubtes sobre el seu pretès caràcter ofensiu. No em sé imaginar a cap membre de Ple acceptant una opinió tan lesiva per a qui havia estat mestre de tots. Pel que dirà més endavant, Riba no solament ha escrit el pròleg: «La part que he tingut en la reedició del Diccionari Fabra (tan enriquit amb rossellonismes, que vaig triar jo mateix dels papers pòstums del Mestre!» (c. 712, 2n. prgf.). Vegeu el pròleg: *Pompeu Fabra i el «Diccionari General de la Llengua Catalana»* a O.C., 3, 345-353.

605. *A Josep Carner*

Barcelona, Nadal de 1954

Agraïts per la tramesa del discurs de Mme. Émilie Noulet,¹ us corresponem, benivolguts amics, amb el nostre cordial record i els nostres millors vots de felicitat.

Bon Nadal, pròsper Any 1955!

C. Riba
Clementina

Targeta postal. A l'anvers, «La montaña desde los alrededores de Monistrol / La montagne depuis les environs de Monistrol / The mountain seen from the surroundings of Monistrol». Adreçada a: Madame et Monsieur J. Carner / 99, rue Souveraine / Bruxelles / (Bélgica). IEC.

1. No he localitzat cap discurs de Noulet ni a l'AR ni a la BR.

605bis. *A Joan Bta. Bertran*

Barcelona, Nadal de 1954

Accepti, molt respectat i admirat mestre i amic, l'expressió dels nostres
vots de cristiana ventura per a V. i per a tots els qui el volten amb afecte!¹
Seu ben cordialment

C. Riba

Targeta de visita de la qual no conec l'anvers. Adreçada a: Rd. P. Joan Bta. Bertran, S. I. /
Fernando el Católico, 72 / Valencia. Arxiu de la Província de la S. I.

1. Bertran l'ha felicitat pel seu sant (València, 1 de novembre de 1954).

Barcelona, 4 de gener de 1955

Carles Riba, Clementina Arderiu de Riba, corresponen ben cordialment a la vostra felicitació, fent vots perquè l'Any Nou sigui ple de ventura per a vós i els vostres.

Sí, alguna cosa es prepara amb vista a una vinguda de Blai Bonet a Barcelona, on segurament trobarà millors condicions per al seu restabliment.¹ La vostra bona voluntat serà preciosa i sempre hem estat convençuts de poder-hi comptar. Us agraeixo que tan generosament us avanceu. Crec, però, que estareu d'acord a considerar que no fóra potser oportú barrejar, ni que fos indirectament, aquests plans per a la seva salut amb el concurs C. de B., en el qual els seus grans mèrits com a poeta són la millor i la més pura carta a jugar.²

Vostre ben afectuosament

C. Riba

D'aquesta carta no conec l'original. Dono el text segons el publicat pel mateix destinatari a «Ponent», XX, estiu de 1961, 17.

1. Saltor li ha escrit: «Blai Bonet m'innova la possibilitat d'un seu sojorn guaridor a Catalunya, sota els vostres generosos auspicis inicials. No cal dir que podeu comptar-me entre els que, per amistat a ell i per gust propi, us faran companyia en l'assistència personal prop del malalt poeta i de les seves necessitats ací. Espero que el seu llibre "Comèdia" faci un bon paper en el concurs de poesia catalana C[iutat] de B[arcelona] proper. No cal dir també que estimularé els amics que jo pugui tenir en el jurat, la formació del qual ignoro en aquest moment, per a fer-li la justícia que pugui merèixer» (Barcelona, 2 de gener de 1955). Bonet viu a Santanyí, el seu poble, on «tísico y encamado, esperaba la muerte» segons escriurà Baltasar Porcel (*Blai Bonet, en espectáculo*, «Destino», 8 de juny de 1968, 54). Riba ha conegut Bonet a Mallorca, durant un viatge familiar el març de 1954 (vegeu cc. 579bis i 581, 3r. prgf.). «De vegades un se sent cansat, cansat, i es deixaria anar» escriu a Gassol, «però de sobte encara un jove et mira als ulls —els ulls d'en Blai Bonet, ara fa poques setmanes, a Santanyí, en un extrem de Mallorca!» (c. 581, 1r. prgf.). Bonet ho explica així en la seva primera carta a Riba: «Encara em dura l'alegria d'haver-lo vist a casa nostra. Va esser una de les sorpreses més vives de la meua vida: la sorpresa de veure-lo a prop

i la de contemplar-lo tan humà, cordial, pur i senzill. A la seva esposa Clementina la vaig trobar una de les dones més posseïdes "d'àngel", de "quid divinum" com diuen els qui saben més o manco llatí. / A la seva visita hauré d'agrair-li un favor: el d'haver-me animat com a català. Més d'una vegada he pensat si valia la pena de seguir com a català. Vostè em va convèncer de que valia la pena i de que fins i tot era profitós» (Santanyí, 5 d'abril de 1954). La relació continuarà: per carta (15 de Bonet fins 1958, i almenys 7 de Riba entre 1954 i 1957 —segons la indicació de «contestada» que Riba fa constar al marge de les cartes rebudes—, però que no han estat localitzades) o personalment, ja a Barcelona a partir del mes de maig de 1955, o a Riells del Montseny i Vilassar, on Bonet farà estades. El 3 de maig de 1958 Riba farà el *Discurs d'oferiment* «en un homenatge a Blai Bonet, primer "Joanot Martorell" mallorquí, i Joan Fuster, primer "Josep Yxart" valencià, que se celebrà al Casal de Montserrat» (Vegeu O.C., 3, 386-392). I encara el 1959, arran d'uns comentaris de Crusat, Riba escriurà que «En el cas de què es tracta, V. va intuir una certa feblesa quasi paternal en mi —hi és, evidentment i explicablement» (c. 760, 1r. prgf.). Al seu torn, Bonet declararà que «una de las cosas mejores, que creo haber conseguido, es que, un día, en Vilassar de Mar, Carles Riba me dijera que la Segunda Renaixença Catalana había empezado con la aparición de "Cant Espiritual" y de mi novela "El mar". Ignoro si esto es verdad, en cualquier caso es sólo una pequeña parte de la verdad» (Porcel, vegeu supra o. c., 55). I escriurà: «Darrera les ulleres gruixudes, en Carles Riba tenia els ulls buidats, com escurats, talment els d'un investigador de física nuclear ja cobert totalment per l'ona de la reflexió. En veure en Riba, he hagut de pensar sempre en aquesta imatge de físic alemany. A l'esquerra de la taula, entre la paret amb llibres i la cadira de treballar, un munt de diccionaris, grec, llatí, català, hebreu, alemany, negrejaven a l'abast de la mà, es veien manejats ferm. (...) [Era] un home delicat i adust, tendre i difícil, cairat i amant» (*Els ulls*, *Diari primer*, B., Pòrtic, 1973, 172-173 i 175). Així mateix li dedicà dos poemes: *Carta a Carles Riba*, publicat primer a «Papeles de Son Armadans» (7, octubre de 1956, 53-59) i recollit després a *Comèdia* i *Retrat de Carles Riba*, publicat a «Papeles de Son Armadans» (68, novembre de 1961, 255-260). Agraïxo a Margalida Pons les dades que m'ha facilitat.

2. *Comèdia* no guanyarà el Premi Ciutat de Barcelona i no serà publicada fins 1960: B., Barcino, Publicacions de «La Revista», 33.

607. *A Segimon Serrallonga*

Barcelona, 24 de gener de 1955

Mn. Segimon Serrallonga
Vich

Benvolgut amic:

Vet aquí, adjunt, el poema, més ben dit, l'esbós d'oratori, de «Llàtzer el Ressuscitat»,¹ que hauria volgut poder-li llegir el dia de la seva gran, de la seva inoblidable Festa.² És tot just acabat; manca tornar sobre algun vers, algun mot. Unes paraules seves o dels seus companys, em seran, no ho dubtin, un encoratjament, un conhort, una lliçó, no solament per al que he fet, sinó també per al que vaig a emprendre tot d'una: el tercer poema, el del Fill pròdig.³

Amb els millors records per als amics comuns que el volten, m'és un bé de dir-me una vegada més seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 601, n. 4.

2. Vegeu c. 601. Segons Serrallonga em comunica, Riba havia llegit fragments d'*Els tres Reis d'Orient* a la missa nova de Josep Junyent i en llegirà d'*El fill pròdig* a la d'Antoni Pous.

3. Vegeu c. 602ter, n. 6.

Barcelona, 24 de gener de 1955

Sra. Paulina Crusat

Benvolguda amiga,

Tenim la seva tan afectuosa carta del 14. Ja li contestaré amb més calma.¹ Demà espero veure en Teixidor; però sé, i V. ja sap també, que no ha calgut cap pressió: V. tenia seva la victòria, per com s'ha sabut fer estimar personalment i intel·lectualment. Que V. ha pagat una mica, indirectament les demagògies de i entorn de certes premiades anteriors, jo no en dubto; ara, que a la sala de l'Orient hi hagués hagut un ah! de satisfacció, i menys encara aplaudiments, quan es va fer conèixer el resultat del 5è torn de votació, no ho cregui absolutament. Jo era a la radio: l'oh (o ah) que jo vaig sentir va ésser el normal de *détente* (en el contentament o en la decepció, segons els partidismes) després d'una lluita que se seguia amb tot allò que vol dir l'esperit esportiu; i no va ésser pas tota la sala que el va llançar. Un editor benemèrit que em confirmava aquesta impressió meva de ràdio-oïnt, em va dir més: algú que seia a la seva taula (ignore el nom) en ésser comentada amb pena l'eliminació, va dir que ell estava disposat a prendre la iniciativa per a una edició del llibre de V.; i l'editor em va afegir que comptéssim també amb ell per a qualsevol projecte d'aquesta mena. Responent a *Destino* com sembla que responen, no caldrà; i me'n felicito de tot cor, perquè el que es faci pel seu llibre ha d'ésser degut, no a agraïment, sinó a reconeixement d'un valor en ell mateix.

Li envio una còpia del meu Llätzer, que abans d'ahir vaig acabar.² Manca, naturalment, tornar sobre algun vers, algun mot*. Vaig sentir —vam sentir, amb Clementina i amb R.P., l'única altra persona a qui jo havia fet confidències pròpiament dites sobre la concepció i l'elaboració del poema —vaig sentir, doncs, una alegria com de deslliurança. M'havia arribat a *punyir* dins meu com per un impuls vivent de sortir a la llum. Quan li vagarà de llegir-lo, tingui en compte dues coses per a la meva situació poètica del tema (això ho explicaré en una nota breu, que he de redactar): 1^a) Segons una llegenda molt viva a Provença, després de la Passió de Jesús, Llätzer, les tres Maries, Marta,

Sara la Negra, St. Josep d'Arimatea etc. foren posats pels jueus dins un vaixell desguarnit i engegats al mar; a través de mil perills, van fer cap miraculosament a la Camarga, on l'arribada encara se celebra avui (festa de les Santes Maries). La tradició diu que Llätzer fou bisbe de Marsella. 2^a) En el segle I, dues persones de Sicília cap a Llevant —o que simplement correguessin el Mediterrani— com el meu Llätzer, o el meu Africà, recorrien a un grec més o menys ben sabut per a entendre's, fos quina fos llur llengua nativa. I més en una regió com la faixa de costa entre Marsella i Roses (i fins més avall) on les colònies gregues feien, per a dir-ho amb el mot desdenyós del meu naufrag, com un forcat o forc... dels alls tan cars als marsellesos. Els grecs, en aquell temps, eren admirats i poc estimats (els *graeculi* o greguets!).

Vet aquí, benvolguda amiga. En certa manera, m'estic desenlluernant encara, com el meu mateix Llätzer. Sí, el projecte és fer un llibre: *Esbós de tres Oratoris*.³ Dos ja estan; el tercer, serà un «Fill pròdig», els primers versos del qual ja comencen a punyir-me també.⁴ Lligaré la paràbola amb aquell episodi evangèlic del jove ric, que preferí les seves riqueses i que Jesús veié allunyar-se amb ulls tristos, perquè li havia plagut. Se'm dibuixen cinc episodis, de 30 a 40 versos cadascun: el fill diu adéu al seu pare; l'encontre amb Jesús; el pròdig i una amant; el pròdig guardant els porcs; el retorn (diàleg amb el pare o amb el germà o amb la mare, ja hi pensaré). El problema és, naturalment, el de la generositat vital; comptat i debatut el de la solució en el Llätzer. Llätzer no és cap missioner celtibèric: indica a l'Africà que, la salvació, la trobarà en el seu cor, i que les diferències entre els homes és si de cas a Déu que importen, i no als homes; i hi ha un petit mot, gairebé dit de passada, de l'Africà, que té un valor de clau: tot allò que Llätzer li diu de la Gràcia, de la vida, de la resurrecció etc., ell, el míser que ha tingut un viure tan dur, ho compulsarà amb els afanys que ha conegut, però *també amb els goigs*.

Excusi'm; un posa en aquestes coses més que no sap mentre està en el treball i en aquella alternança d'entusiasme i de descoratjament que hi ha en tota feina d'aquests mesters d'art... Parli-me'n lliurement... i llargament; no es desdiguí ara del seu dolç costum, que tant estimem, d'escriure cartes llargues, abandonant-s'hi...

Amb Clementina, ben cordialment

C. Riba

* El vers és tractat més dramàticament que no pas líricament. Per al seu moviment i per al seu to, he pres com a referència el de Dante (en trobarà algun eco) i, m'he adonat de sobte que així ho feia, el de Racine.

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat, que ha quedat quarta finalista del darrer Premio Nadal quan certs rumors la feien guanyadora, li ha escrit : «*Como quiera que sea, estoy, gracias a esos rumores, en mejores condiciones para salir, de un libro que (por Dios, no lo repita!) me parecía muy difícil de colocar. En Destino no creo que tomen un "cuarto lugar"; pero escribiré a Teixidor, preguntando, de todos modos*» (Sevilla, 14 de gener de 1955). El llibre serà publicat: *Aprendiz de persona*, B. Destino, 1956, Ancora y Delfín, 119.

2. Vegeu c. 601, n. 4.

3. Vegeu c. 602ter, n. 7.

4. Vegeu c. 602ter, n. 6.

Barcelona, 25 de febrer de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Permeti'm de confessar-li que m'ha costat de posar-me a escriure. La carta de V.¹ ens va trobar allitats marit i muller, d'una grip en la qual es perd la moral i gairebé el sentit de la unitat del seu ésser; seguida d'una convalescència desproporcionada, trista i plena de molèsties. Després, el nostre fill segon, amb dona i infant —deliciós i despòtic—² ens ha tingut la casa en renou durant uns dies: per fi s'instal·la en un pis a Madrid, i a casa hi havia molta cosa d'ell a empaquetar i a embalar.

Però això són raons laterals; el respecte que em feia —que em fa— el paper blanc a omplir per a V., ve de l'emoció que ens va fer la seva carta.³ Diu en alguna banda aquest immens Claudel que ara ha mort, que és feliç «celui qui sert et dont on a besoin.» Sí, i és dolç de sentir-s'ho de tant en tant, dit d'una manera discreta, oportunament —quan potser dubtàvem més que mai; i tenir, com a única «chance» de no infatuar-nos-hi, la convicció que esdevenim el que som, no solament per als altres, sinó, més encara, *pels* altres. «On vit seul» i no som tanmateix res sense els altres i, res del que cerquem, no ho trobem realment si no pot servir per als qui estimem, coneguts o inconeguts. Un dels punts-claus del Llätzer (quants lectors no se n'adonaran o potser ho jutjaran heterodox!) és aquell vers on es diu que el miracle en rigor no es perfà sinó en la fe dels qui hi havien de creure...⁴

Tinc començat el Fill Pròdig.⁵ Segueixo esfereït de l'empresa. El tema és terrible i la paràbola és en ella mateixa molt concreta i lligada. Posar-la simplement en vers, afegint-hi decorativament un pintoresc de detalls, és a dir, realitzant-la narrativament, seria ridícul: el lloc per a aquestes paràfrasis de la piadosa bona fe és la fulla parroquial o el sermonet (o el sermonàs). Penso tenir llesta la primera de les cinc parts projectades un dia d'aquests. Hi són

llançats els motius essencials, assenyalada la direcció de la intenció. Si cedeixo a un impuls d'enviar-la-hi, vulgui veure en la meua feblesa una necessitat de consell molt més que no pas d'encoratjament. Sé com em va ésser útil la comunicació a persones expertes en la recerca espiritual, la comunicació del Llätzer «in progress».

L'article Fabra,⁶ que li torno per a la seva reexpedició a Insula, em sembla dir bé el que cal per a un públic no català i més aviat desorientat sobre la nostra «fol·lia» de crear un idioma de cultura total, quan manquen tots els òrgans socials d'ajut, de defensa i de prestigi.

He enviat a Llates, per a «Revista», la deliciosa nota sobre Elizabeth.⁷ Espero veure'l llargament un dia d'aquests; com tinc anunciada per a demà una visita —que vol dir hores de la més amical conversa— d'en Teixidor. Ja la tindrè al corrent.

I faig punt per avui: concedeixi-ho a la meua confusió i a tots aquells sentiments de què V. no vol que parli; per això només puc dir-li, com a notícia broixa, que el seu boy va ésser fidel i que el seu commovedor telegrama va arribar...⁸ Parli ara una mica V., Paulina, ens serà, com sempre, dolç i confortant.

Amb Clementina, seu ben cordialment

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sevilla, 4 de febrer de 1955.

2. Oriol, casat amb Gabriela Viñas i llur primer fill, Gabriel.

3. Crusat li ha escrit: «El capítulo de gracias es tan grande que apenas sé por dónde empezar. (...) Recibí los tres maravillosos grabados: su retrato que en cada versión me parece más extraordinario de intensidad y de ejecución, y los preciosos de Oriol. (...) Pero hay una palabra que me amarga alguna de sus dedicatorias y quisiera ver desaparecer para siempre de ellas y de sus cartas y de todas partes. Es muy pronto para saber si lo que intentamos algunos, no yo precisamente, tendrá en todos los aspectos el éxito que quisiéramos —en uno, el de la difusión no mercantil, está naturalmente, asegurado. Pero aún los que han hecho mucho más que yo —S[antos] T[orroella], R[icard] P[ermanyer] y los que han puesto los medios materiales; porque tener vagas ideas es muy fácil, realizarlas, otra cosa— no hacen sino intentar devolverle una milésima parte de lo que Vd. nos da con su obra y aún su mera presencia —no digamos su amistad. Sentimos felices con verle sonreír si las cosas salen bien, y humildes cuando salen mal, es todo lo que nos corresponde. Toma V. lo que es suyo, y, si da Vd. muestras de sentirse "obligado", yo me siento "genée", pero muchísimo. De recibir su afecto, aunque tan a conciencia de no merecerlo, no me siento genée. Eso ya es otra cosa. / (...) Y cuando procuro "rendre service" me viene V. a dar las gracias? Quisiera que no sonriese —no, ya sé que no se sonríe— y quisiera aún más... no se ría ahora, no "envane-

cerle", no robarle nada de su naturalidad preciosa, al decirle que he tenido siempre la impresión de que la amistad de Vd. —esa amistad en que a veces hemos hablado de cosas tan sencillas, de chismes de amigos etc.— pertenece, para mí, al orden de la experiencia religiosa. Antes de escribir *Lázaro*, siempre a "temoigné" Vd., con su presencia inmediata aún más que con su obra —aunque las *Elegías* y el *S[alvatge] C[or]* ya eran temoignage bastante. Muchas veces me he preguntado lo que en el fondo de su alma pensaba V. sobre ciertas cosas. Lo sé ahora? Hasta cierto punto, porque hay otras que aún quisiera preguntar» (c. citada).

4. «I els que havien de creure és llavors que cregueren, / retrobant Crist en l'acte que així, creient, perferen» (*Esbós*, 39). Sobre el llibre, vegeu c. 601, n. 4.

5. Vegeu c. 602ter, n. 6.

6. Vegeu c. 604, n. 3.

7. Crusat li ha escrit: «Si se le ocurrió leer la nota de Elizabeth, no me tache de plagio por un trocito bastante pedante» (Sevilla, 4 de febrer de 1955). Es refereix al llibre: Elizabeth Barret Browning, *Sonetos del portugués*, Versión y prólogo de Julieta Gómez Paz (Madrid, Rialp, 1954, Adonais, CX). No sé que vagi ser publicada.

8. Del 27 de gener: «Conmovida le felicito. Agradezco conmovida — Paulina». ¿Potser en agraïment dels regals? Vegeu supra n. 3.

609bis. *A Miquel Dolç*

[Barcelona, després del 3 de febrer de 1955]¹

Dolç:

Per a la unificació de l'ús de l'article en les dates, l'IEC ha fixat aquestes fórmules:

en 1954

el 1954

a 3 de febrer

en 3 de febrer

el desembre de 1954 (*no del*)

el 3 de febrer de 1955

Potser alguna vegada, en el meu repàs, he badat; us prego d'excusar-me i de corregir-ho.²

V. afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Tot i que la nota és sense data, crec que pels exemples que dóna, la datació que proposo és ben possible.

2. Riba al·ludeix a una traducció que Dolç està fent. Potser les *Bucòliques* de Virgili (B., FBM, 1956)? O el tercer volum dels *Epigrames* de Marcial (B., FBM, 1955)?

609ter. *A Josep Palau i Fabre*

Barcelona, 7 de març de 1955

Benvolgut amic:

Vaig rebre la seva carta (curta) del 16 febr.¹ Li contesto per dir-li que he corregit en el meu exemplar del llibre d'homenatge les errades que m'adverteix i que no tenen ja, importància. I per pagar un deute del meu cor: el d'agrair-li la seva col·laboració, sobretot els seus mots d'oferiment, que fan de pòrtic a tota la commovedora gentilesa del volum.² Si en la seva lleialtat V. ha pogut dir el que hi diu, beneït sigui l'esforç de tota la meua vida per a ésser el que jo havia d'ésser i per a superar tanta tristesa com ens volta i que no podia ésser sinó tristesa. És la presa de consciència d'això que val...

Espero la seva carta llarga.

Amb una abraçada, seu

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona — Templo Exp. de la Sgda. Fmla.: Fachada». Adreçada a: Monsieur Josep Palau / Maison du Mexique / Cité Universitaire / Paris (XIVe). En poder del seu destinatari.

1. Palau li ha escrit: «Tinc per fi l'«Homenatge a Carles Riba», on hi ha, pel que fa als meus textos, diverses faltes, que és necessari aclarir. M'apresso a corregir la que em sembla més important: Jo havia posat títol a la traducció de la seva Estanta —el títol amb què ha aparegut: «Accueillante Patrie»— perquè em sembla que, per a un lector francès, el poema tenia així més sentit, que no pas amb la fórmula algebraica indicant Estances, llibre tal, número tants. Però el que no és de la meua collita és l'haver-me permès de posar —o traspassar— el títol a l'original català. Li prego doncs que excusi aquesta falta dels editors. / Per altra banda, en el mateix poema, l'últim alexandrí coixeixa: i això, malgrat la fidelitat a què aspira el vers és imperdonable per a una orella francesa. De manera que caldrà rectificar-lo així: / «Et je me dis: ma joie, ne serait donc plus vraie?» (París, 16 de febrer de 1955).

2. *Homenatge a Carles Riba en complir seixanta anys: Poesia, Assaigs, Traduccions clàssiques* (B., Josep Janés, editor, [1953-1954]). Palau hi ha escrit *Sobre el sentit d'aquest homenatge. A Carles Riba* (9-10) i *Dues versions franceses de Carles Riba* (59-60).

610. A Joan Gili

[Barcelona] 10 de març de 1955

Estimat amic:

Vaig escriure al Prof. Russell, tinc resposta d'ell: tot sembla arranjat —vull dir possible— per a la pròxima tardor.¹ Veurem: no tot és clar en la meua vida, almenys en aquest ordre de coses.

El desig hi és, i el goig d'estar uns dies prop vostre fóra ben gran.² Us devia un regreïament *exprés* per la vostra oferta d'hospitalitat: us el diem, i ben cordialment. Segurament abans us veurem per Barcelona: fem vots perquè així sigui.

Amb els millors records de casa a casa, us abraça

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona / Plaza del Rey / La Place du Roi / The King Square». Adreçada a: John Gili esq. / 14, Fyfield Road / Oxford (Inglaterra). En poder del seu destinatari.

1. Segons dades de l'AR, Riba li ha escrit el 21 de desembre de 1954 —carta no localitzada— i P. E. Russell, que és professor d'Oxford, li ha contestat el 4 de gener de 1955: «*Le agradezco su afectuosa carta de hace unos días. No se preocupe. Aunque siento mucho que Vd. haya tenido que aplazar su proyectada visita a nosotros, comprendo perfectamente las razones que le obligan a hacer tal aplazamiento. Dejémoslo, pues, para el otoño que viene*». Tanmateix el projecte, no reeixirà, no sé per quines raons. No serà fins a l'octubre de 1956 que Frank Pierce, professor d'espanyol de la Universitat de Sheffield i President de l'Anglo-Catalan Society, l'invitarà de nou i el viatge serà possible. Vegeu c. 673, n. 2.

2. Gili li ha escrit: «Si us pot ser útil saber-ho al planejar el viatge, no cal que us digui que podeu vós i la Clementina comptar amb un "roof over your heads" aquí a 14 Fyfield Rd, no sols pels dies que estigueu a Oxford sinó també podeu anar i tornar des d'aquí a altres llocs, a Londres per exemple. Per a nosaltres seria un goig molt gran el tenir-vos» (Oxford, 21 de desembre de 1954).

Barcelona, 11 de març de 1955

Sr. Miquel Lladó
Castelldans

Benvolgut amic:

D'ençà que la vaig rebre, la seva carta del 17.12.53 ha estat damunt la meua taula, recordant-me el seu afecte i la seva confiança, però al mateix temps fent-me un mut retret, un retret que em té avergonyit i confús. He trigat tant a contestar-li! No és que no hagi tingut temps; seria estúpid de cercar per aquí la meua excusa. És que un viu dissipat entre feines que enerven i humors que no sempre són bons, i va diferint les¹ ganes —i perd l'esperança— de poder respondre amb alguna cosa de positiu al prec que li han fet. I tanmateix, res de satisfactori no li puc dir sobre una edició del seu «Home del bosc», tan preciosament avalat pel pròleg de Jaume Agelet.² La col·lecció «Óssa Menor» ha anat vivotejant fent aigües i està a punt de plegar; més d'un volum ha sortit perquè l'autor s'ha pagat les despeses.³ La que ha emprès en Garcés, amb plans molt limitats, i potser sense plans —ni capital— no va pas millor.⁴ «Selecta» té més envergadura, però pràcticament, com la realitat imposa, és tancada als autors que no tinguin un mínim de públic segur, o que no s'ajudin. L'ajut d'un autor, per a encabir una obra dins la nova col·lecció de «La Revista» és un principi establert.⁵

Ja veu, estimat amic, que les perspectives són tristes: molt més que no es veu des de lluny, o simplement des de fora del petit cercle en tot plegat es resol —i anava a dir es dissol.

Li escric, més que per donar-li aquestes impressions (un any enrera haurien estat les mateixes) per reprendre amb V. una relació que m'era cara. Escrigui'm un mot; digui'm què fa, en què treballa; vingui'm a veure si un dia baixa a Barcelona. Jo vaig fent alguna cosa de poesia —potser nova, inesperada, per al que era la meua obra de fins aquí.⁶

...I no em vulgui mal pel meu silenci; per sota d'ell no s'han alterat l'afecte i l'alta estima que sempre li he sentit.

En poder del seu destinatari.

1. Lectura dubtosa: la qualitat de la fotocòpia no dóna per més.
2. Lladó li ha escrit: «Us agrairia de tot cor que féssiu quelcom pel meu Home del Bosc, si vós creieu que el llibre s'ho val la pena. Vejam si ben aviat em doneu una bona notícia» (Castell-dans, 17 de desembre de 1953). Sobre el tema, vegeu c. 568, n. 2.
3. De fet, publica entre 3 i 4 títols per any, gairebé tots d'autors reconeguts: Joan Teixidor (*El príncep*), Miquel Martí Pol (*Paraules al vent*), Tomàs Garcés (*Viatge d'octubre*), Salvador Espriu (*El caminant i el mur*), Agustí Bartra (*Poemes. Primera antologia*), Jordi Sarsanedas (*La Rambla de les Flors*), Ricard Permanyer (*L'ombra perdurable*), Joan Vinyoli (*El callat*), etc.
4. Potser «Quaderns de Poesia»? El número 1 és del mateix Tomàs Garcés, *La nit de Sant Joan* (B., 1953).
5. Relativament nova. «El 1950, [Josep Maria de Casacuberta], amb l'aquiescència de J. M. López-Picó i d'Octavi Saltor, va fer-se càrrec de la segona època de les "Publicacions de La Revista", que fundà López-Picó» (Albert Manent, *Josep Maria de Casacuberta i l'Editorial Barcino* (B.— Mallorca — València, Associació d'Editors en Llengua Catalana, 1980, 40). Fins 1954 han estat publicats 18 volums (idem, 95-96).
6. Lladó li ha escrit: «I vós? Què feu? Escriviu força? Jo voldria llegir de vós un llibre de poesia que fos com una continuació de les vostres ELEGIES, aqueixa cràtera plena d'altres essències apolínies, indubtablement l'obra capdal de la poesia catalana» (c. citada). Sobre *Esbós*, vegeu c. 602ter, n. 7.

612. *A Josep Miquel i Macaya*

Barcelona, 14 de març de 1955

Sr. Josep Miquel i Macaya
Vich

Benvolgut amic,

Amb l'editor Janés les coses van tan bé com es vulgui en l'ordre de la cordialitat; però en el de la promptitud, ja és una altra cosa. Fa no sé quants mesos que em tenen anunciada la tramesa d'exemplars de la *Miscel·lània*, i segueixo disposant únicament del que em va donar el dia de l'ofrena. Insistiré, miraré si fent el tomb per en Triadú: vulgueu creure que ignoro tot el que es refereix a l'organització i a la difusió d'aquesta edició.¹

Continuem mantenint el propòsit de l'escapada a Vich. Esperem el bon temps amb goig anticipat.²

Amb els millors records de casa a casa, vostre afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Miquel i Macaya li ha escrit: «Voldria parlar de la vostra *Miscel·lània Riba*, que us ha fet Janés. A l'editor un exemplar més i dedicat a propaganda, no li vindrà d'aquí i a mi m'estalviarà de comprar-lo. Si no us fos molèstia us agrairé: Que li'n demaneu un exemplar amb aquest fi, m'hi poseu uns mots de dedicatòria, i si no us sap greu us el faria venir a recollir per recader la setmana vinent, abans de S. Josep» (Vic, 12 de març de 1955). Sobre el llibre, vegeu c. 609ter, n. 2.

2. Vegeu c. 602, n. 1.

Barcelona, 4 d'abril de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

La seva carta del 25 p.p. em va fer bé.¹ Un bé que jo cercava i esperava, no sense astúcia, segur —en certa manera puerilment. L'encoratjament és bo quan ve del qui sap, però no ens farà sentir que sap, sinó que cerca com nosaltres mateixos i que trobarà les seves paraules en les nostres paraules (¿o en els nostres balbuceigs?) No li diré avui sinó «Gràcies!» El F.P.² de moment descansa. Gairebé tots els meus poemes han estat començats com una aventura: alguna cosa que es planteja en aquella regió profunda on el pensament s'articula amb la paraula; o potser, dit més justament, on la paraula, passant la frontera, s'infiltra dins el pensament. Rarament he previst on i com acabaria; excepte en aquests esbossos d'oratori, dels quals he pensat la fi una vegada suscitats, mig d'esma, com a problema, i llavors he anat descobrint, inventant, estructurant i redactant, a glops irregulars, però sense massa dificultat.³

Estimo també especialment la «Cançó en la calma morta».⁴ Va ésser escrita en dies lents, monòtons, buits, de l'exili, que feien pensar en allò que els nostres mariners en diuen «mar podrida». De vegades... ¿qui no té, en la vida més curta, estones d'aquestes que semblen intemporals i sense salvació? Li dono la raó en el que diu del mot «triturada», que tradueix bé «trita» (no «trida» com vaig imprimir incorrectament) però té tot un altre pes. He pensat: «Y la memoria hecha trizas». La correspondència, si no m'enganya el meu instant, em sembla etimològicament justa. A.S.T.⁵ li aniria bé; digui V. l'opinió decisiva.

Quant al futur perfecte que li xoca en els Tres Reis, no el jutjo il·lògic, almenys en català.⁶ El narrador veu la perspectiva dels temps des d'un punt fix. Fent la paràfrasi: trobo els Reis en un moment donat de llur viatge, i me'ls miro: van fent camí, anirant fent camí, comptant dies i llunes; desdiran o es

distrauran de comptar; però, quan arribaran al terme, n'hauran passat dues i escaig; i resultarà que els Reis tenen la mirada ingènua, lliure, com a efecte d'un procés que, a la fi del viatge ja serà passat però que per a mi ara, en el moment de contar, és encara futur.

Li desitjo, en mig del batibull que aquesta setmana hi deurà haver a Sevilla,⁷ una dolça, plena i pia solitud. I unes joioses campanes de Pasqua!

Amb Clementina, seu afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «*La llegada de esa página única del Fill Pròdig me conmovió de más de un modo, el primero, naturalmente, fué el de su emoción propia. (...) / Me conmueve como si realmente buscara V. —no una opinión (...), una opinión no—, pero al menos una palabra de aliento; y eso, en un poeta de tal tamaño y en la plenitud de su lucidez es una de esas cosas que hacen que le queramos un poco más. Es posible, sin embargo, que V. necesite palabras que "rassurent"? Pienso, si acaso, que busque en nuestro entusiasmo calor y pasión que mantengan encendidos los suyos. (...) / Y le diré que, aunque la tensión le fallara antes de terminar y unas semanas o unos meses se quedara V. mudo, el Fill Pròdig terminará al cabo tan bien como ha empezado y no sólo será digno del Lázaro, sino que tal vez llegue a ser el más extraordinario de la serie. El tema es tan alto como el de Lázaro, y al mismo tiempo es más ancho. No hay nada que no quepa en él, en el orden de lo humano y en el de lo poético. Es infinito lo que en la primera página ha dado ya con una seguridad que desde la primera línea asombra —no es posible entrar mejor en un tema, a la quinta línea está, ya uno en lo profundo—; y basta la primera página para entender que, además de todo lo grande del Lázaro, tendremos (o tenemos ya) todo el detalle y el matiz que nadie dice del todo como V., porque, al fin y al cabo, me parece que pocos poetas han sido capaces de una experiencia tan normal y al mismo tiempo (o por eso mismo) tan amplia» ([Sevilla, 25 de març de 1955]).*

2. Vegeu c. 602ter, n. 6.

3. Sobre *Esbós*, vegeu c. 602ter, n. 7.

4. Crusat li ha escrit sobre les traduccions que està fent: «*La Cancó de la Calma Morta sale inesperadamente bien y, al pensar que no lograba darle forma ni en prosa ni en verso, encuentro que estuve increíblemente obcecada. Ahora tiene un ritmo muy simpático entre los dos. Sin embargo, el efecto se rompe en el último verso. Se lo señalo porque, aunque la sustitución de trisurada no es fácil, quizá den con la palabra que a mí no me acude. Este es un poema favorito y trisurada da un cambio muy duro de ritmo y sonido*» (c. citada). El poema va ser escrit l'onze d'octubre de 1939 a L'Isle-Adam (Vegeu *Del joc*, 123-124 i O.C., 1, 378).

5. Rafael Santos Torroella.

6. Crusat li ha escrit: «*La única otra observación que tengo que hacer es en los Reis d'Orient, en los primeros versos. Si las lunas no son futuras (no sé si me explico), en castellano el futuro perfecto de "habrán así anulado" no resulta muy comprensible*» (c. citada). Sobre el poema, vegeu c. 582, n. 3.

7. Setmana Santa.

Barcelona, 13 d'abril de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

No una sola línia, sinó unes quantes, per correspondre a la confiança que em mostra en la seva carta del 11, ara mateix rebuda.¹ Alguns passatges de la nota sobre el llibre d'A. em semblen perillosament amables: poden contribuir a la confusió, quan la intenció i la realització són per a aclarir. Però no tot-hom llegeix amb intel·ligència. Ni amb lleialtat. I el propi interessat, o sigui el Sr. A., és el primer a no ésser lleial. Com no ho són els Montolius i Brunets (Romano) i fins certs poetarros que menen la campanya amb el Sr. A. i companyia. No parlo en principi, sinó situant-me en el terreny de la pràctica. V., amb la seva gentilesa, s'exposa al que ja el Sr. A. ha fet: que retregui de la seva nota les frases amables i les publiqui com a prova de la seva raó dins una llista d'adherits a la seva campanya. Ha procedit així per ex. amb Marià Manent, abusant d'uns mots de cortesia que li deia en una carta privada... però juntament amb reserves inequívokes. M.M., amb tota la seva dolçor —que jo no tinc i que de vegades li envejo— estava indignat i preparava una carta oberta denunciant la deslleialtat del Sr. A. D'altra banda, i V. ja ho preveu, el simple fet de concedir bel·ligerància a l'individu, entristirà els directament o indirectament atacats per ell i que estan —estem— pràcticament indefensos. Veig venir el raonable consol: tenim amb nosaltres els millors. Sí, benvolguda amiga, i entre els millors V.: d'on el probable entristiment. Tolstoi, Shaw, Baroja, etc. s'han pogut permetre d'ésser enormement injustos i incomprensius amb poetes genials; però sempre resten la grandesa i el servei de llur obra pròpia i de llur extraordinària personalitat; llurs bestieses i manies van al compte que cal obrir necessàriament a l'ombra. Però ¿què ens dóna el Sr. A. a canvi de les seves tristes expansions? Evidentment ni l'humor, ni una expressió genial etc. Ni els seus versos ni la seva persona. Com a poeta ha estat sempre per sota

de la mediocritat. Com a teoritzant, no té cap preparació ni és honest: en un article que a «Poesía española» li van publicar —segurament per mostrar-se deferents amb els catalans— deia vulgaríssims pensaments de Valéry i conten que després confessava no haver-lo llegit.² Socialment, és de la més sinistra manca de tacte i de gust. Una dama ja madura, altrament bella, elegant i intel·ligent, el saluda: ¿Com està, A.? Quant de temps sense veure'l. —Sí, P.,³ (contesta el mufle) vaig fent; fent anys, com V. ... Un dia, Clementina el va tenir de cavaller (és un dir) en un sopar. Va començar a fer-li elogis de la seva poesia... contraposant-la a la del seu marit! Més recentment es va repetir per a Clem. la desagradable situació; A. va recórrer de bones a primeres al sabut homenatge de declamar a la poetessa un vers d'ella. ¿Sap quin va escollir? «Saber-te mort més que infidel voldria...» Excusi'm que m'esbravi, però és més fort que jo; vulgui sentir amb la meua veu les de Foix, Permanyer, Carner, Bofill i F., Manent etc. només li cito contemporanis meus. I si es pogués evocar un mort sobre aquestes misèries, m'atreviria a dir la de Folguera, una de les millors companyies de què Déu m'ha privat, i que sé com pensava d'alguns que després han desplegat el seu nom com a bandera, en una veritable acció de *chantage*. Vull dir, en resum: l'aire *aquí* és més dens de metzines, en aquesta qüestió de poesia clara o obscura, que enlloc més; V. sap per quines raons extraliteràries; en rigor estem tots barrejats fent xup-xup dins una olla exigua, i a penes de tant en tant ens és donat de treure el nas i respirar cap a fora —cap a V. i *Insula* per exemple, ja que de V. i d'*Insula* ara es tracta. Sí, de vegades temo que un dia ens linxaran, com si la dificultat dels nostres versos posés en perill la salut de la nostra pàtria o la puresa de la nostra raça o què sé jo, la caixa del comú: masteguem el ressentiment i la rancúnia amb què persones altrament gentils de vegades ens la retreuren. D'altra banda, el Sr. A. ni com a poeta ni com a persona, socialment, mereix més consideracions que les que un mateix es degui a si mateix. En altres mots, és natural que una dama, si creu que li ha de pegar una bufetada —Clem. ha estat tentada de fer-ho literalment— preservi la seva neta mà amb un guant; però si es decideix, ha d'ésser una bufetada inequívoca (un home de bruts complexos, o un espectador ingenu, poden confondre una bufetadeta amb una carícia). I sobretot... M'he estès tant, benvolguda Paulina, per deixar damunt de bons suports l'únic advertiment que en rigor li dec i li vull fer, ja que V. m'honora demanant-me consell: prengui les oportunes mesures perquè no abusi de la seva gentilesa i del seu noble afany d'ésser raonable i *justa*, tot i que als ulls dels intel·ligents i dels honestos sempre s'ha sabut mostrar, per la mateixa noblesa, *parcial* (penso en una gran frase de Goethe).

Ara sóc jo que li demano perdó, Paulina. No em rellegiré per a no sentir-

me un impuls d'esquinçar el que li he escrit. Vulgui-hi veure una profunda convicció, un coneixement de les *nostres* realitats concretes i (no ho negaré pas) també una irritació i una fatiga alhora per més de quaranta anys de lluita, jo i uns pocs més sostenint-la, contra la mediocritat «profiteuse», la impreparació pretensiosa, la fatuïtat, la irresponsabilitat i tota mena de chantages (patriòtic, religiós, etc.) Sempre he declarat que no m'interessa un fèlibrige. Si els catalans no podem anar més enllà —de vegades molt amargament m'ho sospito— tindrè coratge per al suïcidi, que per a un autor vol dir el silenci; però ja és tard per a escollir altrament i he estimat massa per a esdevenir un trànsfuga. I afegiré, per justificar una mica més la meua irada expansió, una confiança: tinc decidit dintre meu de sortir amb una carta oberta a la primera avinentesa que s'ho vulgui.⁴ I si ho faig... la meua claredat i la meua fúria en la polèmica són prou conegudes, tant, que sens dubte tots els Arusos van amb reguard a al·ludir-me clarament. En altres termes: no gosaria embarcar ningú per a jo quedar-me en terra...

Caldria ara que contestés els altres extrems de la seva carta. El temps no em sobra; ho faré en resum. De *Revista* m'han confirmat la promesa de publicar l'article sobre Elizabeth;⁵ no hi ha més qüestió que la d'espai disponible. D'acord sobre la fixació dels punts desviats en les seves versions, i molt content d'haver trobat el camí.⁶ Quant al *trita - triturada - hecha trizas*,⁷ veig sense enuig l'ambigüitat que V. tan finament fa notar: no cal escollir entre matisos que tots corresponen a una realitat psíquica. Si la llengua a la qual es fa la traducció obligués a optar per un de sol, jo em decidiria pel d'esmicolament, disgregació i imminent dispersió de la memòria, propis dels estats d'ànim com aquell de què es tracta. Quant al viatge dels Reis.⁸ Tret del cap. II de St. Mateu no hi ha cap text que obligui per a la línia i el sentit essencials de l'episodi. No apartant-se'n o no contradient-lo, hi ha llibertat, i sobretot en poesia, per a escollir entre les innombrables opinions, comentaris, supòsits, càlculs, etc. de SS. Pares, Doctors, arqueòlegs, astrònoms, etc. i les tradicions i llegendes que encara s'hi han afegit; a més, un poeta pot inventar, com han inventat tants de pintors i poetes etc. i jo mateix no m'he preocupat d'exactituds en qüestió de *Realien*: és el gran viatge humà de l'esperança que importa, i l'Epifania del Verb i la naixença des de dalt. ¿S'esdevingué fa 1955 anys? ¿Fa tres segles? ¿Ahir? ¿A Betlem? ¿A Cadaqués? ¿Foren tres mags? ¿Tres Reis? (l'Evangeli ni tan sols diu *quants* eren: diu: *uns*) ¿He estat jo? ¿O jo era un dels infants que mirava? Només sé que, el que fou, fou *també per a mi*...

Amb Clementina, seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «Recibí en su día —hace muchos días— *Poesía i Snobisme* de Arús. Me hizo poquísima gracia. (...) Reseñar este libro es tarea ingrata. Me hice la desentendida. Insistió. Dije que no había recibido el libro. Me dio el número del certificado y reclamó investigación. Tuvo que aparecer! Hice la nota que adjunto, porque ser dura me es siempre antipático, nunca sabe uno a qué amigo hiere a través de la persona a quién no conoce. No ha salido aún. Y es completamente idiota, porque, siendo de paz, no podía ser de otra manera. A él le molestará con todo. A los jóvenes las concesiones tampoco les gustarán. No quiero que V. se moleste en contestarme. Si no me dice V. lo contrario (podría ser un pecado grave contra la etiqueta, etc.) dentro de tres o cuatro días contestaré este nuevo requerimiento que le acompaño diciendo que reseñaré con prontitud su libro de versos y que ruego ser dispensada de reseñar "*Poesía i Snobisme*" porque me parece materia demasiado espinosa para ser tratada sin malentendidos en el espacio de que dispongo y porque las citas convierten el libro en una contienda personal» (Sevilla, 11 d'abril de 1955). No s'han conservat adjunts ni la nota ni el «requerimiento». Però el tema continuarà a les cc. 618 i 621. Finalment Crusat publicarà una segona redacció de la nota (vegeu c. 621, n. 2): *Juan Arús, Poesía y snobisme* («Insula», 118, 15 d'octubre de 1955, 8).

2. *La forma en poesía* («Poesía Española», 30, juny de 1954, 1-5).

3. Personatge no identificat.

4. No en tindrà oportunitat.

5. Crusat li ha escrit: «El tema de Elisabeth para el artículo de Revista fue un obsequio a Cano, que tiene mucha ilusión puesta en ese tomo. Tarda en aparecer, y si pudiese salir mientras aún tiene alguna actualidad me gustaría» (c. citada). Vegeu c. 609, n. 7.

6. Crusat li ha escrit: «Su texto dice —"vindrà que ja no contarán"—. No puedo creer que yo leyese "vindrán" sin que me chocara. Pero como quiera que fuese, entendí que vendrían otras lunas que ya no serían contadas, ni bien ni mal. Así mi versión fue "otras vendrán...". V. enmendó. Pero de una manera que no hacía mi error muy patente. Todo queda aclarado al darme cuenta que las dos lunas y escaig son la totalidad del viaje» (c. citada). Vegeu c. 613, 3r. prgf.

7. Crusat li ha escrit: «Su don de lenguas (...) le hace dar con una expresión como "hecha trizas" que en sus lecturas castellanas encontrará, supongo, con poca frecuencia. Para el sonido y tono de la canción me parece perfecto. Por si no he dicho aún bastantes tonterías, me voy a atrever a sugerir que reemplacen el "y" (y la memoria) por una coma. (...) Respecto al sentido: por triturada puede entenderse: triturada como un fruto, vacía ya de jugo (pero no es eso lo que quiso V. decir, porque habría traducido "exprimida"); también oprimida fuertemente por la angustia; y también cruelmente "malmesa", insultada y arruinada en lo que en ella era encanto y consuelo. Hecha trizas, varía en un matiz, da idea de que la memoria esté realmente destruida o dispersa. Pero realmente, la memoria lesionada parece que se disgrega, de modo que entre los dos últimos sentidos hay muy poca diferencia. Me gusta mucho "hecha trizas", pero V. decide que es quien conoce el sentido verdadero. La experiencia me dice que probablemente ninguna de mis suposiciones es exacta» (c. citada). Vegeu c. 613, 2n. prgf.

8. Crusat li ha escrit: «He quedado meditando sobre el viaje de los Reyes Magos. Dice el Evangelio que fuesen dos lunas? Entonces aún habré sido más asnito. Pero nunca me he fijado. Yo, espontáneamente, creo que les hubiera dado lo menos seis meses. Pero, por otra parte, si se pusieron en camino habiendo nacido ya Jesús, sólo tuvieron doce días. Quedo preocupada» (c. citada). Sobre el poema, vegeu c. 582, n. 3.

615. *A Segimon Serrallonga*

Barcelona, 14 d'abril de 1955

Mossèn Segimon Serrallonga
Vic

Benvolgut amic,

Li dec les gràcies per la seva carta del 6/III i pel seu poema.¹ Però és absurd de parlar així: el que més val, és sempre al costat del cor que ja —¿o encara?— no s'ensenya. Vulgui, un dia, trobat aquest seu «bon dia»: les seves preguntes, no en dubti ni en dubto, crearan també un «bon dia» per a mi. L'aurora i el vespre s'assemblen, diferint només en la direcció de la llum, és a dir, del renovament.

Mentrestant, em plauria de llevar-los tota tristesa per aquelles dues maneres de dir en el meu esbós d'oratori.² L'una, cal considerar-la en el seu encaix dramàtic: Llätzer pensa en l'espera que Jesús els imposà, a ell i a les seves germanes: la lliçó d'esperança fou així dura, dins l'angoixa de la malaltia i de la mort creixent; però apresada, com expressen els mots de Maria —els darrers que Llätzer sent. No oblidin que tot el procés i tot el sentit de la resurrecció són presentats de cara al nostre vessant existencial: no són uns versos de victòria ni tan sols de beata tranquil·litat, sinó d'exercici d'esperança i d'espera des de l'ordre natural. Per aquí veuran la intenció d'aquell «absolut buidar-se». El místic s'hi anticipa per l'ascesi. Els diré que cada dia em sento —em sento i me'n sorprenc— més lluny d'aquella maragalliana eternització del «nostre dolç regne terrenal»... Cada dia més hi vaig sospitant una idea pueril, pobres infants una mica infatuats que som!

Però en parlarem, necessito parlar-ne quan tindrem el vostre «bon dia».

Amb els millors records per als seus companys, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Serrallonga li ha escrit: «He llegit "Converses amb Goethe" d'Eckermann. Li dic perquè ha semblat com si el món literari es revelés de nou. A l'ensem se m'ha fet més obscura la moral de l'amor. D'això voldria preguntar-li un bon dia —però jo mai no he tingut un bon dia» (Vic, 6 de març de 1955). El poema que li adjunta, comença així: «Jardí, amorosit a l'ull, i a l'aigua» i no ha estat recollit per l'autor al seu volum *Poemes 1950-1975* (B., Crítica, 1979).

2. Serrallonga li ha escrit: «No, cap de nosaltres no s'ha entristit davant un mot del poema. Dues maneres de dir. Tanmateix se'm feien dures. El Mestre més que difícil, per a Llätzer, havia d'ésser sobirà, voldria creure. També penso que l'extrem d'un moviment en l'home no es dona, si no el perfà Déu, o qui ens fa el darrer mal; em refereixo a "un absolut buidar-se". Però tampoc acabo de veure infecund tot això. Faig l'atrevit, no pas per gaudir-me'n» (c. citada). Sobre *Llätzer*, vegeu c. 601, n. 4.

616. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 19 d'abril de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

Vet aquí una primera remesa de proves de les Estances.¹ Són unes primeres proves, bastant brutes certament. No s'amoïni a corregir-les d'errades de caixa. El que interessa és el cop d'ull de V. en el que afecta el sentit, l'estil etc. i la seva aprovació —o el millorament que V. hi pot fer.

Una vegada més, gràcies, ben de cor.

Amb Clementina, seu

C. Riba

Jo tinc un segon joc d'aquestes mateixes galerades, que repasso mentrestant, per guanyar temps.

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 579, n. 7.

Barcelona, 28 d'abril de 1955

Sr. Josep Carner
Brussel·les

Benvolgut amic,

La vostra carta del 20/4 ens ha fet alegria, i us l'agraïm ben cordialment. No abandoneu aquest reprès costum d'escriure'ns.

He fet a mans de qui cal els vostres mots d'acceptació d'encàrrec.¹ L'adreça d'Edit. Alpha és sempre la mateixa. Ara, el director... Nominalment i per als efectes pràctics de la nòmina segueix essent el dinàmic J.E.² En la realitat dels fets, portem la responsabilitat i els fatics J. Bta. Solervicens per a l'E. A. en general i jo mateix, amb ben respectada autonomia, per a la FBM. Té la direcció econòmica i industrial Salvador Millet i Bel, que és qui contestarà oficialment als vostres mots. Hi ha entre nosaltres tres l'entesa i l'avinença necessàries per a fer encara alguna cosa. Per això puc insistir a pregar-vos que ens remeteu aviat el vostre Bacon:³ hi comptem per als nostres plans immediats.

Passo a les informacions que us interessin.⁴ La revista *Clavileño*, tinc entès que és una de les publicacions de l'Instituto de Cultura Hispánica (A. Sánchez Bella), subvinguda amb vista a la luxosa propaganda. Ara: és tan confús aquest petit gran món d'aquí baix! De fet, formen el consell de redacció o col·laboren a les pàgines de *Clav.* escriptors que estan ben lluny d'aplaudir de cara a les altures (per ex. Dámaso Alonso, Fernández Almagro, Sra. Zubiri,⁵ Alex. Cirici-Pellicer etc.). Penseu, de totes maneres, que *Insula* potser és l'única revista de gran qualitat que no té ajut oficial, ans és oficialment malvista.

Per al vostre cònsol⁶ potser fóra útil i plaent el llibre (fotos i text) de C. Soldevila *Un siglo de Barcelona, 1830-1930* (Librería editorial Argos, Barcelona). Guies de Barcelona com a ciutat d'art n'hi ha unes quantes de recomanables, que el vostre cònsol veurà tot d'una en ésser aquí; la més completa és sens dubte la de J. Gudiol, dins una col·lecció de guies de l'editorial Aries (Barcelona).⁷

Us prenem amb il·lusió pel mot. Sí, escriviu en alguna banda sobre els nostres llibres. Vós que encoratjàreu decisivament els nostres començaments, reconforteu-nos ara en la nostra tarda. I no dic «reconforteu-nos» per aquesta petita campanya a què al·ludiu;⁸ però tampoc no l'oblido. És penós que en part fos engegada amb desconeixença i, pitjor, amb tergiversació dels fets. Sempre m'ha fet mala espina el puritanisme; però m'irrita en els casos concrets en què un pot creure que coincideix amb una més efectiva conveniència o comoditat de situació personal. Després: hi ha diverses maneres, totes respectables, d'ésser irreductible; una d'elles, combatre en els primers rengles, i fins i tot parlamentar quan n'és oferta l'avinentesa, i no deixar-se reduir. I encara: n'hi ha que volen menjar del fruit, tot fent escarafalls que el qui l'ha collit potser s'hagi embrutat les mans, potser hagi estat temerari fins a córrer el perill de rompre's la nou del coll. Etc. etc. Tot el que fem el grup d'amics vostres que Vós sabeu, és acudir a la guarda i a la preservació dels valors permanents de la nostra pobra terra vençuda i ocupada, com són la llengua i una literatura amb el mínim indispensable de públic; altrament, no se censura pas que així es procedeixi amb les catedrals o amb les pintures dels museus, per exemple. ¿O és que s'hauria de deixar que es fessin malbé irreparablement fins que tornessin els senyors de *Nova Revista* o de *Pont Blau*?⁹ Però en fi, caríssim, sé que parlo a qui pena tal·là tal·lera com nosaltres.

L'adreça de R. Permanyer és Av. José Antonio (excuseu), 653,¹⁰

Amb el millor afecte de casa a casa, us abraça

C. Riba

Institut d'Estudis Catalans.

1. Carner li ha escrit: «Em permeto enviar-vos quatre mots per al director de l'Editorial Alpha (ignore la seva identitat) sobre el Bacon. Feu-me el favor d'assabentar-vos-en i de fer-ho a mans, si ja no és massa demanar; perquè jo no sé si encara és vàlida l'adreça que porta l'H[istòria] de C[atalunya] de Ferran Soldevila» ([Brussel·les], 23 d'abril de 1955).

2. Joan Estelrich.

3. Vegeu c. 591, n. 4.

4. Carner li ha escrit: «Un senyor Conde s'ha adreçat, de Madrid, a la meua muller demanant-li una certa cooperació per a la revista *Clavileño*. La meua *conjointe*, exactament com jo, no és pas, seguint la imatge de Toulet, dels que més s'estimen lladrar amb els llops que no pas amb els gossos. Què penseu de C. i del seu C.?» (c. citada). Segons Cano: «23 de diciembre [1955] — *Clavileño*, que es órgano de la Asociación Internacional de Hispanismo, la dirige Francisco Javier Conde, y la patrocina el Ministerio de Asuntos Exteriores. Quizá por eso es una de las pocas revistas abiertas que se pueden leer en España, y hecha con calidad» (*Velintonia*, 80).

5. No identificat.
6. Carner li ha escrit: «Un amic d'Anvers m'escriu que hi ha d'haver una reunió de cònsuls de Panamà a Barcelona, i que l'antuèrpic —o potser el C[ònsol] G[eneral] de Londres,— desitja el títol d'un llibre interessant que tracti de la vida de Barcelona en els seus diversos aspectes: cultura, treball etc. bastaria donar-me el títol del llibre, i, si fos possible, el nom de l'editor: ells s'encarregarien de trobar-ne un exemplar» (c. citada).
7. José Gudiol, *Barcelona* (B., Aries, 1950. Guías Artísticas de España [3]).
8. Vegeu c. 580, n. 10.
9. Revistes, publicades a Mèxic, que habitualment defensaven la «puresa» de l'exili enfront de les «actituds poc combatives» de l'interior. La primera és la successora de «La Nostra Revista». Tanmateix, Riba ha escrit a propòsit de «Pont Blau» que «està en la bona actitud en aquest aspecte, malgrat alguna rellicada de tant en tant» (c. 574, final del 2n. prgf.). Sobre aquest tema vegeu més àmpliament el pensament ribià a la carta citada. Sobre les revistes, vegeu Manent, *Literatura exili*, 79-80 i 80-81, respectivament. Riba ja havia tingut una topada amb «La Nostra Revista». Vegeu c. 449, n. 1 —vol. II.
10. Carner li ha escrit: «Puc encara continuar la llista dels meus abusos? Desitjaria tenir l'adreça de R. Permanyer» (c. citada).

Barcelona, 29 d'abril de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga:

M'afligeix la sola idea d'haver-li causat una pena, només que sigui una preocupació. I més, quan la meua carta la trobà malalta de grip —la grip d'enguany que (ho sé per experiència personal i de pròxims a mi) dóna mala gana i tendència a veure en qualsevol cosa més costats negres que no té. Permeti'm, doncs, d'explicar-me una mica.¹

És evident que V. no m'hauria comunicat la nota sobre el llibre de J.A. si no hagués constituït, i ben explícitament, un problema per a V.² M'ha honorat una vegada més demanant-me consell; i he cregut correspondre bé a la seva confiança no donant-n'hi cap d'expres, ans limitant-me a advertir-la de perills que difícilment pot preveure ningú que, ple de bona fe, visqui fora d'aquest petit món confús de les nostres pobres lletres catalanes. I m'atreveixo a insistir: expressions que V. haurà usat per endolcir la condemnaació lleial i espontània del llibre de J.A., probablement passaran a enriquir llistes d'adhesions a la seva poc clara campanya. J.A. ha procedit ja així (M. Manent, Sánchez-Juan etc.) i es tractava de cartes privades, de textos incomprovables per tant! V. dirà: «en el meu cas es tracta d'un article que ha vist la llum pública»; però ¿és que hi ha gaire gent que, abans de jutjar, comprovi textos? Amb la millor voluntat de pau, V. pot aparèixer implicada en les disputes dels troians i no pas al costat que evidentment hauria escollit si s'hagués vist forçada a escollir. Vaig afegir alguns trets per demostrar-li fins a quin punt és llòbrec el personatge; segurament no vaig fer bé: no és a V. i a la seva delicadesa que calia documentar més l'estil *mufle* d'un individu capaç de no entendre l'evasiva d'una dama i enviar-li el número d'un certificat perquè reclami investigació! Repeteixo: potser vaig pecar contra l'etiqueta; però m'hi va induir la meua convicció de la gran delicadesa de V. Era dir-li en altres termes: per a decidir si

ha de parlar o no d'un llibre que en ell mateix li desplaui, no se senti massa lligada per la cortesia que una dama deu a un cavaller; per la simple raó que el cavaller no és cap model de correcció; atengui, doncs, preferentment raons d'ordre de gust i de situació quant a la revista on col·labora i quant a la literatura de què s'ocupa. Si no obté de V. un elogi incondicional, J.A. tanmateix es molestarà; les concessions gentils, en canvi, disgustaran els joves tan indiscriminadament atacats. V. mateixa ho veu venir. Jo no vaig tenir, amb les meves consideracions sobre el cas, altra intenció que encoratjar-la cap a la solució que V. mateixa es proposava —i que a mi em sembla salvar-ho tot: dispensar-se de parlar d'un llibre que es presta a tants malentesos i compensar-ne l'autor amb quatre mots amables sobre la seva mediocre poesia. Avui només voldria afegir dues coses. Una: aquests joves atacats en massa confusa per J.A. mereixen tanmateix consideració especial, necessiten una molt sol·lícita cura. Pensi què vol dir d'abnegació, de lleialtat, d'alta mires, que un jove amb vocació literària avui es posi a Catalunya a escriure en català; i més, que adopti tendències modernes, d'interès universal etc. Quants de camins tancats des del primer moment per a ell, quantes reprovacions i anatemes dins el propi país, que ell creu millor servir com ho fa! És axiomàtic que un moviment literari regional disminueix els bons i engrandeix els carrinclons: sumar-s'hi, per a aquells és un sacrifici i per a aquests un excel·lent negoci. No crec que V. dubti que, dins una literatura normal, J.A. no seria ningú; ni que un jove no emprendria res si no es tingués ell mateix per bo (i tot guia responsable de joves sap que només hi ha *chances* de guany a enfortir-lo en aquesta convicció; insistint-li en la necessitat de treballar, és clar, d'examinar contínuament la seva realitat etc.). Tot el que pugui semblar que és mantenir confusió i injustícia en les jerarquies fa mal als joves: per sentiment i per deure, ells, com a generació nova, les revisen i s'esforcen a corregir-les. És infinitament més útil —i agraït— que els *seniores* rehabilitin un gran poeta classificat més avall del seu valor (cas Guerau de Liost, per ex.) que no pas, per por de trencadissa, obstinar-se a mantenir els mites intactes: el jove, que hi veu amb uns ulls nous, sense lleganyes d'interessos creats, acabarà desdenyant aquells mestres i s'abandonarà temeràriament als seus propis impulsos. Naturalment, no es tracta d'una alternativa, sinó d'una dialèctica: una generació nova es constitueix com a tal, per un joc d'acceptacions i de reaccions, de violències i de reconeixences. Ara, això és capital per al qui s'ho mira i és *actiu* des de la generació anterior: no pot oferir resultats del joc, cal que prengui actitud i partit a l'una banda o a l'altra del joc, exposar-se per la reacció o pel conservadorisme, sí, sempre dins el patètic del joc. És perquè no m'he aturat en el de la meua generació que els *juniores* m'estimen i em reconeixen una autoritat quan

és el moment de modelar-los. Sóc allí on volia arribar, benvolguda amiga, i va la segona de les dues coses a afegir. No dubto gaire que V., pels seus articles, per la seva antologia, mereix una consideració semblant a llurs ulls. Parla, a més, des de fora, no fa xup-xup dins la nostra barreja, apareix independent; barroerament, senilment, poc honestament atacats per J.A. i C.; una concessió de bel-ligerància, uns mots de benvolença que semblin d'elogi, els faran mal i, com a ells, a qui estigui amb ells. (No és pel que hi pugui haver de dissimuladament personal contra mi, Paulina: m'entristiria que ho sospités més enllà del que cal consentir a la normal feblesa humana; jo no he sortit mai a protestar, no m'he regirat mai contra opinions que s'hagin emès, i de vegades ben violentament i directament, sobre mi; no he recorregut a la carta oberta o a la polèmica —ni hi recorreré mentre guardaré el meu cap— si no és per a desfer errors o tergiversacions de *fets*, o per motius d'interès general; i aquestes pugnes «poesia clara o obscura», «joves i vells» etc., si V. se situa *hic et nunc*, veurà com afecta pel mateix centre tot el moviment literari català: ens hi va de tenir o no *un públic* (almenys l'educació del petit públic de què disposem).

És per tot això que jo no li hauria aconsellat de *no* publicar la seva nota; m'hauria limitat —i vaig tenir el llapis vermell a la mà per fer-ho— a assenyalar-li uns pocs mots, unes frases breus, en què la cortesia ja podia semblar un elogi immerescut i que temptaria a l'abús, per ex. allò del contingut *dens* al començament etc.). Feta aquesta petita última poda, la nota esdevenia útil per a la causa.

3 de maig.

Passo a la segona qüestió, la que em tenia inquiet ja feia temps: la de la versió de les Estances.³ He pecat segurament per manca d'energia al moment degut. En parlarem quan ens veurem; malgrat l'optimisme de R.P.,⁴ no preveig que el llibre estigui llest abans de l'estiu. V. sap com jo temia que l'empresa es lligués amb els congressos.⁵ Així que es va demanar el concurs de S.T.⁶ ho vaig veure venir. Era inevitable; i una vegada vaig notar com S.T. tirava l'aigua al seu molí demanant l'adhesió als qui tenien relació amb ell i amb ells, vaig comprendre que no hi havia res a fer sinó acceptar-ho. Per altra banda, segurament era just d'acceptar-ho: la forma que el projecte prenia, només gràcies als congressos i al paper que hi he tingut era possible. M'hauria plagut més una cosa més lliure, més pura, més únicament de V.; però ja no es podia aturar ni decantar de tal com anava. Fer-hi jo res, era, no aparèixer, sinó *ésser* desagrat, i contradir-me jo mateix quant a una actitud, prendre obertament la qual ha estat un dels actes més importants de la meua vida d'escriptor català. Pot comptar si n'hem parlat llargament i sense embuts amb R.P.⁶ La intervenció de S.T. en l'organització de l'empresa ha estat activa, abnegada, pre-

ciosa, això és indiscutible. D'aquí ve la resta. Vam creure que li havíem de sotmetre les versions: és evident que té la mà trencada en l'art de traduir; i, a part d'això, formava comitè amb R.P., li era consultat tot i ell ajudava en tot de fet. Hi havia, per a fer-ho, l'autorització i el prec formals de V. Així que S.T. es va posar a llegir les versions de les Est., va dir que hi trobava solucions que al seu entendre podien ésser millorades. El resultat... fou una mena de nova versió. En vaig sentir un profund disgust, que R.P. va compartir amb mi. Li confessaré que m'ha passat com a tothom que, volent procedir lleialment —jo hauria desitjat inhibir-me des del principi— i no havent tingut en el moment oportú l'energia per a dir «això no», després sent una mena de pesera, de desgana, de desencís, de fer-ho anar tot plegat endavant. Jo em faig càrrec del procés psicològic de S.T. davant la versió; jo mateix, a la FBM reviso versions de textos que em són preciosos, i un suplanta que no se n'adona, amb la millor intenció, per raons rigorosament objectives; però en fi, suplanta. És dins aquest estat d'ànim que jo en certa manera he retingut les altres versions de V. (Reis, Tannkas. Per una sola veu) d'anar a la revisió de S.T. Si V. hi ha trobat alguna modificació, és deguda a mi, no dubti d'això. Em sento culpable davant de V., el nostre bon amic R.P. n'és testimoni. Hi hem meditat tots dos junts llargament. V. mateixa, gentil i lleial, apunta solucions. Recollint-les, proposaríem: signar V. sola Reis, Tannkas i Per una sola veu; S.T., sol, les Tres Suites i Salvatge Cor; i Vostès dos, junts, les Estances. Evidentment, S.T. ha fet la seva nova versió de les Est. sobre un canemàs de V.; i aquesta signatura en companyia indiscriminada és dins els usos literaris.

V. té la darrera paraula. Més ben dit, reservi-la per a l'entrevista que em prometo per a l'entrada d'estiu. I reservi també per aleshores el definitiu perdó, si me'l mereixo.

Faig punt. Escric des d'Alpha i en aquest moment ha entrat a la biblioteca el nostre bon R.P. Seu a l'altra banda de taula i comença a llegir aquesta carta. La sotmetré després a Clementina; no la cursaré sinó després que aquestes dues persones que tant m'estimen i tant d'afecte i agraïment tenen per V., l'hagin aprovada.

Amb Clementina, seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: *«Su carta me ha encontrado en cama con gripe —pareció hace unos*

meses jugar un poco conmigo, pero esta vez se ha abalanzado fuerte» (Sevilla, 24 d'abril de 1955).

2. Vegeu c. 614, n. 1.

3. Crusat li ha escrit: *«Lo que si quisiera decirle, es que yo no puedo firmar esta versión de las Estancias. Espero que no será esa su intención! No es posible firmar lo que otro ha hecho, me imagino q[ue] S[antos] T[orroella] le parecería muy mal que —si son muy admiradas, sobre todo— yo fuera parandant de su propiedad intelectual. En todo caso me parecería muy mal a mí —sé que en cuanto reflexionen un instante comprendan que es imposible»* (c. citada). El tema seguirà, encara. Vegeu c. 621, 3r. prgf. Sobre el volum, vegeu també c. 579, n. 7.

4. Ricard Permanyer.

5. Vegeu c. 592, n. 2.

6. Rafael Santos Torroella.

619. *A Josep Miquel i Macaya*

Barcelona, 13 de maig de 1955

Sr. J. Miquel i Macaya
Vic

Benvolgut amic,

Tenia a punt d'ésser tirada al correu una carta acceptant la vostra amable invitació per al dia de l'Ascensió, quan de sobte ha sorgit l'inconvenient que aleshores no prevèiem.¹ O sigui, una crisi de servei. Sí, la minyona se'ns en va i tota la setmana que ve, si no més, deurem estar en dansa. Penseu que a casa hi ha una àvia de 85 anys, que no surt i que no podem deixar sola.²

Ens sap molt greu. Bé trobarem entre tots una altra data, amb el bon temps davant. Realment aquesta escapada ens feia i ens segueix fent il·lusió. Per això no us dic encara «gràcies», sinó «a ajornar-ho per a aviat».

Amb els millors records de casa a casa, vostre afm.

C. Riba

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Miquel i Macaya li ha escrit: «Vos esperem el dia de l'Ascensió» (Vic, 11 de maig de 1955).
Vegeu, també, c. 602, n. 1.

2. Vegeu c. 581, n. 11.

Barcelona, 13 de maig de 1955

Sr. Maurici Serrahima
Ciutat

Benvolgut amic:

He rebut la vostra afectuosa carta de l'11. La vostra proposta em sembla molt interessant i me'n faig tot d'una un projecte meu.¹ Acabo de parlar-ne amb en Solervicens, l'assessor literari d'Edit. Alpha (jo ho sóc, en rigor, de FBM., però ens consultem i fem plans tots junts amb la millor avinença). Com jo mateix, ell veu la publicació d'aquest gran assaig vostre oportuna i —per a dir-ho a la mallorquina— *retent* en diversos ordres d'interès, sobretot en el cultural català. La darrera paraula, és clar, la té l'apoderat-gerent, Salvador Millet i Bel, que precisa amb xifres implacables fins a quin punt anem o no escanyats de diners. Però en Solervicens i jo patronarem amb convicció l'obra; i l'harmonia amb en Millet ha estat fins ara no menys perfecta que entre nosaltres dos. Això sí, caldria deixar un bon marge de temps entre l'edició original i la possible versió castellana, per motius obvis.

Envieu-me, doncs, quan us vindrà bé, aquest avenç del vostre assaig que m'anuncieu. I aprofiteu la primera avinentesa, més ben dit, cerqueu l'avinentesa de tractar la cosa directament amb en Solervicens, amb el qual sé que esteu en la millor relació d'amistat i de mútua estima.

Amb tot afecte

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Serrahima li ha escrit: «Estic escrivint un llibre, que titulo "Una teoria de la novel·la", on aboco tot el que he pensat sobre aquest tema, que són moltes coses. No es tracta de crítica de

novel·les concretes, sinó d'una mena de filosofia de la novel·la, feta amb la major ambició possible. En tinc escrites unes cent setanta pàgines i calculo que sóc, si fa o no fa, a mig llibre. I em comença a preocupar, quan veig que surt tan llarg, la possibilitat de publicar-lo. Després d'unes converses i cartes amb en Bousoño i altres de Madrid tinc un oferiment en principi —cal, és clar, que vegin el llibre— de la "Gredos", però el vull publicar, primer, en català. I quan he vist que l'"Alpha" es decidia a publicar assaigs, he pensat que tal vegada voldria acollir el meu» (Barcelona, 11 de maig de 1955). Finalment aquest text no serà publicat. Serà només la primera versió de *La crisi de la ficció, Quatre assaigs sobre la ficció en les arts* (B., Destino [1965]).

621. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 15 de maig de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Acabo de rebre el seu plec, amb la carta datada 13.¹ Cuito a respondre-li: dos mots només, però d'alegria; no puc sofrir ni la sospita d'un malentès amb els que estimo; si no valguessin les meves raons, renunciaria al que fos per a fer-lo desaparèixer.

La nota em sembla bé,² justa; severa, però correcta; del to que al meu entendre calia, si un pur i simple silenci no era possible. És una troballa de tàctica això de denunciar manca de claredat i de coherència a aquells que en nom de la claredat i de la lògica no fan sinó donar curs a llurs ressentiments. Jo no he vacil·lat pas, quan ha calgut, a mostrar com falsejaven l'idioma vivent aquells que en nom de la paraula viva no feien sinó satisfer llur peresa d'estudiar la gramàtica i el diccionari. Però en fi, per aquest camí, tornaria ésser llarg...

El que V. proposa, i tot el que V. pugui encara proposar, sobre la manera de signar les versions, és acceptat plenament;³ no hi pot haver desacord entre els qui són capaços d'atendre en primer lloc la veritat. No crec que hi hagi cap inconvenient per part de S.T.;⁴ si no he deixat de veure un determinat interès en la seva intervenció, no per això m'ha defallit la convicció de la seva rectitud i de la seva bona voluntat de principi.

Seran introduïdes les correccions, evidentment encertades, que V. proposa; i que li agraeixo ben cordialment. Fins ara, ningú no ha vist les proves sinó jo; i si no pretenc tenir la darrera paraula, almenys espero que se'm reconeixerà un vot de qualitat.

Li beso, amb tot respecte i tot afecte, la mà.

Amb Clementina, seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «Si Vd. se aflige a la idea de haberme podido entristecer, qué quiere que a mi me ocurra cuando le veo fatigarse en llenar seis carillas holandesas con algo que parece un "desagravio"? Es ahora cuando me aflijo del todo! Cuando tengo la desgracia de hacer algo que le desagrada, yo lo único que puedo sentir es aflicción y le basta con una sonrisa muy pequeña para borrarla. Aflicción... y contrición!» (Sevilla, 13 de maig de 1955).

2. Crusat li ha escrit: «Para no complicar, no he dicho nada a Cano de esta nota nueva, únicamente que rompiera la anterior y que escribía a Afrús]. No quería tener que desdecirme de nuevo. Si V. aprueba el nuevo comentario, le diré que he cambiado de idea. No creo que tenga inconveniente en publicar esta nota. Irá, desde luego, también a su juicio; pero no creo que haya inconveniente» (c. citada). Sobre l'afer, vegeu c. 614, n. 1.

3. Crusat li ha escrit: «Esta parte de su carta, en que parece temer que a mi me molestase la revisión de S[antos] T[orroella] es la que me ha afligido de verdad. No, no puede creérselo, me conoce demasiado bien. Ni tengo por inmejorable nada que de mi mano salga, ni consentiría que amor-propio y semejantes tonterías entorpecieran algo en esta empresa» (c. citada). Sobre el tema, vegeu c. 618, 4rt. pargf.

4. Rafael S[antos] T[orroella].

621bis. A Frederic-Pau Verrié

Barcelona, 15 de maig de 1955

Sr. Pau Verrié
Ciutat

Benvolgut amic,¹

L'Aramon m'ha comunicat la llista de formes gregues a fixar en català.² Jo proposo (i no sempre podria ningú dir la darrera paraula):

Hèracles (forma grega) *Hèrcules* (forma llatina, preferible al meu entendre, perquè és un nom ja popular)

kylix (transcripció pura i simple, impresa en cursiva)

Asclepi (forma grega) *Esculapi* (forma llatina: id. com per a *Hèrcules*)

Atena

Rode (si és un nom de dona: 'Ρόδη. El nom de l'illa, seria *Rodos* en la forma grega, i *Rodes* en la moderna, que jo considero preferible. El nom de la colònia —el de l'actual *Roses*— seria *Roda* en la seva forma llatinitzada —surt en Livi— que faria pensar en una *Rode* en grec, forma que no conec)

Partenó

Posidó

Hieró

Hèmon

alabastre (sense subratllar: un alabastre)

Empòrion

Silè

fidíac

Si li resta algun dubte, no vacil·li a consultar-me'l (tel. 28.94.66).
Al seu manar, afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 833bis, n. 1.
2. Verrié ha escrit a Ramon Aramon: «Aquestes són algunes de les formes que caldria fixar en el text del nostre llibre "L'art català". Pot consultar-ho al Sr. Riba i dir-me quelcom?» (B., 4 de maig de 1955). Acompanya la carta la llista de dubtes.

622. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 13 de juny de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Continuo cedint a l'impuls —ara sabent millor el que em faig. Vet aquí la segona part del Fill Pròdig.¹ El tema es va eixamplant. Veurem: estic una mica espantat. Em costarà de fer prendre a Isrofel consciència de culpa, si no vull —que no vull— caure en la moralitat de trona. Per a llegir aquesta segona part, repassi, s.l.p., St. Marc, X, 17-22 i St. Joan II, 23 - III, 21.

¿La tindrem aviat a Barcelona?

Amb Clementina, seu afm.

C. Riba.

P.S. - En el darrer vers de la primera part, deia «amb l'or dels reis»; he corregit «amb l'or patern». Sostindré el motiu simbòlic.

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 602ter, n. 6.

Barcelona, 15 de juliol de 1955

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic:¹

Deu estar estranyat del meu silenci.² Excusi'm: els finals de temporada imposen una quantitat d'atencions i de feinetes a enllestir que dissipa. A part altres inquietutds. No li negaré, però, que el seu qüestionari em té perplex.³ Vs. pregunten realment «amb bala». Les meves respostes no arribarien al lector; o pitjor, les mutilarien dels «nos», deixant només els «sis» que convénen a una política d'eutanàsia d'una llengua i d'una literatura; m'he de guardar de fer-me'n còmplice. Deixin-me, doncs, un quant temps. Si va per Barcelona, faci'm un senyal: ens veurem i parlarem. Fins al setembre no és probable que me'n mogui.

Trobo molta intel·ligència i molt talent literari a *Géminis*.⁴ També un allunyament de les coses catalanes que em fa tristesa. No ignoro que és en bona part forçat; engrandeixin la poca part que els és permesa, tenaçment i coratjosament. És pitjor de deixar prescriure un dret que no pas d'haver-se de resignar a veure'l violat.

Em pregunta pel seu català i si val la pena que segueixi escrivint versos. La llengua de la poesia ha d'ésser «de font»; cal comprometre l'ànima en la que s'escolleixi: ja veu que el joc, al meu entendre, va lluny, els resultats —la convicció de salvació o de ruïna— triguen a aparèixer; cal perseverar com si s'estigués segur de l'èxit.

Saludi, li ho prego, afectuosament de part meva el Dr. Manyà;⁵ ni ell, ni V. amb els seus companys de *Géminis*, no dubtin del meu bon record i de la meva ben alta estima

C. Riba

P.S. - No tinc cap gravat com el que em demanen: sempre han estat els editors o les revistes que els han tret de fotografies que jo els he donat, i s'han quedat les planxes. Vegin si d'aquest retrat d'en Sunyer es pot fer un «ploma» a relativament bon preu.⁶

En poder del seu destinatari.

1. Aquesta és la primera carta de les 10 (fins 1959) que Riba adreçà a Jesús Massip (Roquetes, 1927) advocat, escriptor i poeta, director de «Géminis, Revista mensual de letras» i més endavant del Museu i de l'Arxiu Històric de Tortosa. El 1958 invitarà Riba a Tortosa perquè hi faci una lectura de *Llàtzer el ressuscitat*. Vegeu c. 730, n. 3.

2. Massip li ha escrit dues vegades. La primera: «Tal com vam quedar en la nostra primera i entranyabilíssima conversa, li envio avui les preguntes que li hauria fet d'haver tingut més temps. / (...) Voldria a ser possible publicar la nostra conversa en el número 21 de Géminis que sortirà a primers de juliol. Què li ha semblat Géminis? I el meu català? Val la pena que segueixi escrivint versos?» (Tortosa, 23 de juny de 1955). Uns dies més tard: «No voldria haver-li causat un enuig en tantes preguntes com li vaig fer. Ara voldria també —si fos possible— algun gravat de impremta en la seva fotografia o si el tenia en un retrat a ploma per que l'article quedés més digne. Ja sap que som pobres i nosaltres no el podem fer, jo haig pensat que potser el tindria d'algun llibre editat. I si no és possible ja ens farà prou favor en enviar-nos les preguntes» ([Tortosa], 4 de juliol de 1955).

3. No ha esta conservat adjunt.

4. «Revista mensual de letras» publicada entre el juliol de 1952 i l'octubre de 1961. Segons m'escriu Massip, «va començar sent mensual i acabà publicant-se quan podíem. En total 43 números. (...) Els col·laboradors habituals érem Gerard Vergés i jo, fundadors, i la gent de Tortosa (Pérez Bonfill, Gas Carpio, etc.). També companys de Barcelona: Francesc Casamajó, Manuel Ribas Piera, ... Col·laboradors de nom: Joan B. Manyà, J. Roig i Raventós i els poetes Vicente Aleixandre, Gerardo Diego, o escriptors com José M. de Quinto i Alfonso Sastre. Ja molt tard contactàrem amb Carles Riba que com Gerardo Diego va fer un recital a Tortosa promogut per nosaltres» ([Tortosa, 1992]). Riba qualificarà el grup que impulsa la revista d'«inquiet i inquietant» (c. 734, 1r. prgf.).

5. Joan Bta. Manyà, que ha presentat Massip a Riba per mitjà d'una targeta de visita: «Tinc el gust de presentar-vos el portador de la present...» (Tortosa, 17 de juny de 1955). Riba, que l'havia conegut durant la guerra, el qualificarà com «un dels més aguts teòlegs que avui existeixen —un vell canonge (...) aspre o dolç, sempre amb passió» (c. 734, 1r. prgf.).

6. Segurament un de 1947. Vegeu-lo a «Germinabit», agost-setembre de 1959, 71.

Barcelona, 17 de juliol de 1955

Sr. Josep M. Boix Selva
Ciutat

Benvolgut amic:¹

Excusi'm li ho prego. Corresponent a la seva crida vaig telefonar a casa seva, sense èxit.² Després vaig ésser pres per les mil petites coses dels finals de temporada, i també per grans inquietuds: un germà meu que estava i està gravíssim.³ La seva carta del 29 de juny va quedar arxivada entre les que exigien immediata resposta; massa ben arxivada.

Li agraeixo ben cordialment que hagi pensat en mi per als seus projectes editorials.⁴ No hi veig, per la meua banda, cap inconvenient de principi: vull dir, que V. mateix dóna la solució per als nostres justos escrúpols. No em veig gaire fent aquests comentaris de l'*Odissea*; dependria del que haguessin d'ésser. Em va millor això d'una traducció, revisada i ampliada, de les meves nocions de literatura grega. Parlem-ne un dia, perquè em pugui orientar definitivament. Fins al setembre no pensem sortir de Barcelona.

Els desitgem un feliç estiu, a V. i als seus. ¿Van encara a Viladrau?⁵

Sóc al seu manar, amb tot afecte

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Boix i Selva, vegeu c. 301, n. 2 —vol. II.
2. Boix i Selva li ha escrit: «Fa uns dies, vaig telefonar-li; vostè encara no havia arribat a casa, i vaig parlar amb la seva senyora» (Barcelona, 29 de juny de 1955).
3. Màrius, que morirà el dia 22. Vegeu c. 626.
4. Boix li ha escrit: «¿Li agradaria escriure, per a una editorial de recent fundació, uns comentaris a *L'Odissea*? Els comentaris, naturalment, haurien d'ésser en castellà, ja que es tracta

d'una empresa hispano-americana, però els publicariem fent constar que es tracta d'una "versió castellana". (...) / També he parlat amb en Casacuberta, i per part d'ells no hi ha inconvenient, en la possibilitat de traduir i editar en castellà la "Història de la literatura grega" de vostè. Si el projecte li agrada i poguéssim portar-lo endavant, caldria, això sí, ampliar l'obra, ja que per a les nostres col·leccions resulta excessivament breu» (c. citada). Aquests projectes, però, no arribaran a terme.

5. Riba havia passat alguns estius a Viladrau. Vegeu c. 177, n. 1 —vol. I.

625. *A Josep M. López-Picó*

[Barcelona, després del 24 de juliol de 1955]¹

Ben sincerament agraït per les vostres bones paraules de condol.²

De casa a casa, afm.

C. R.

Targeta de visita de: Carles Riba / Av. República Argentina, 163, 2n. 1° / Telèfon 28 94 66 / Barcelona. No és publicada a *Epistolari*. IMH.

1. Resposta al doc. 226 d'*Epistolari* d'aquesta data. Sobre López-Picó, vegeu cc. 26, n. 1 —vol. I— i 277, n. 10 —vol. II.

2. Vegeu c. 624, n. 3.

626. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 26 de juliol de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Divendres passat, dia 22, el meu germà va morir, dolçament després d'haver patit molt; amb la serenitat d'un dels homes millors que he conegut.¹ Dins la consegüent remoció d'amor, de pena i de sentiment de les coses humanes, no és estrany que hagi acabat, gairebé sense esforç, confortant-m'hi, la tercera part del «*Fill pròdig*».² Li n'envio una còpia, com de les dues anteriors. «D'esma, al fort...» però una esma que podria ésser ben raonada.

Amb Clementina, seu afm.

C. Riba

P.S. - En el vers 6 de la 2ª part, cal canviar, per a la deguda coherència, «veure com lluu en l'aurora» en «pensar que empeny l'aurora...».

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 624, n. 3.
2. Vegeu c. 602ter, n. 6.

627. *A Ricard Permanyer*

Barcelona, 27 de juliol de 1955

Sr. Ricard Permanyer
St. Feliu de Codines

Benvolgut amic:

Us agraïm de tot cor, a la vostra muller i a Vós, les bones paraules amb què ens heu acompanyat en el nostre dol.¹ La sinceritat, tan provada per a nosaltres, dels sentiments que expressen, us ha fet ben presents al nostre costat. Era una desgràcia prevista, però costa d'avenir-se a la seva realitat. Lloat sigui Déu.

Amb Clementina, vostre i dels vostres,
ben afectuosament

C. Riba

En poder del senyor Martí de Riquer.

1. Vegeu c. 624, n. 3.

628. *A Joan Triadú*

Barcelona, 7 d'agost de 1955

Sr. Joan Triadú
Cantonigròs

Benvolgut amic:

Vaig rebre, fa uns dies, aquests versos que li adjunto, per al XIIè Concurs de Poesia de Cantonigròs. És transparent que són de Pere Quart; evident, doncs, que mereixen tota la nostra atenció.¹ M'han dit que V. ja és aquí dalt; crec que és convenient que V. els tingui, perquè V. pugui veure el conjunt de les obres de què es disposa.

Espero les darreres informacions i instruccions de V.

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Segons li escriurà Triadú: «Com que són només set poemes, i breus, crec que opta automàticament al premi de l'apartat c)» (Cantonigròs, 11 d'agost de 1955). No tinc més informació del tema. Sobre Cantonigròs, vegeu c. 491, n. 2 —vol. II.

Barcelona, 16 d'agost de 1955

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic:

Em plaurà molt de veure'l un dia i de tenir amb V. una altra conversa.¹ Em sap greu, però, que s'hagi de desplaçar expressament; el viatge per aquestes línies no és fàcil. Tinc por, a més, que no és temps per a reunir alguns d'aquests joves que V. té interès —i ben justificadament— a conèixer; això, caldria ajornar-ho per a la tardor o l'hivern. Quant a mi, el meu programa —previsible— per al que resta d'estiu és el següent: tot el setembre serem fora, a Cadaqués i probablement uns dies al Sud de França;² de l'agost, serem absents de Barcelona el 19 i del 26 al 28; i, en rigor, del 28 enllà seran dies de tràfec i de preparatius de marxa. V. mateix, doncs, decideixi a comoditat seva, persuadit que sempre tindrè un goig de la seva conversa.

Amb els millors records al Dr. Manyà,³
sóc al seu manar, afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Massip li ha escrit: «Veient que no es presenta [la possibilitat de desplaçar-me a Barcelona] he pensat fer un dia el viatge exprofés per veure'l. Però sent així que no tinc altra finalitat, prefereixo que vostè em done hora i dia per puguer aprofitar millor el temps. No podria coincidir en algun dia o lloc en que em pogués donar a conèixer a alguns dels joves poetes catalans de que em va parlar? (Tortosa, [11 d'agost de 1955]).

2. El viatge es confirmarà. Acompanyat de Clementina, marxarà el 8 de setembre de Cadaqués cap a Montpeller, on «només dos dies d'estada [9 i 10] foren nostres, vull dir de la meua dona i meus. Els esmerçarem en una mena de repàs sentimental de la ciutat on havíem sofert tant

—i ¿per què no? també conegut ventures d'una íntima i rara qualitat» (c. 646, 1r. prgf.). De Montpeller a Avinyó fan «el tomb per Aigües-Mortes i les Santes Maries, uns llocs d'inoblidable vocació que ens deliem per conèixer» (ídem). «Sabia aquesta desolada, aiguadosa plana només de lluny; es pot dir que se'm va crear interiorment per la seva força de símbol» afegirà (c. 641bis, 1r. prgf.). A la tarda del diumenge dia 11, assistirà, juntament amb altres escriptors catalans, a l'homenatge a Mistral, al cementiri de Maiano, dins el marc del Congrés de Llengües Romàniques que se celebra a Avinyó però en el qual no participa: «l'hora de la nostra arribada coincidí amb la del banquet de clausura» escriurà a Rouquette (c. 646, 1r. prgf.). Segons la crònica periodística de Maiano, «*M. Carles Riba, l'un des plus grandes poètes catalans contemporains, s'inclina devant le mausolée et déposa une branche de laurier ornée d'un large ruban aux couleurs catalanes, sur lequel on pouvait lire: "Catalunya a Mistral 1955" »* (Félibres et Catalans se sont trouvés réunis dimanche à Maillane et à Avignon, «Le Méridional», 13 de setembre de 1955, citat per Medina, Riba, II, 163). Després del cementiri, «*le groupe d'écrivains s'achemina ensuite vers le Mas du Juge on, le 8 septembre 1830, naquit le chanfre de la Provence, Frédéric Mistral*» (ídem, 164). Al vespre, a Avinyó, «lectura —improvisada— del meu poema de Llätzer al Palau del Roure» (c. 646, 1r. prgf.), on Pierre-Louis Berthaud, «un cop va haver expressat el seu goig de reveure'ns, ja es va ocupar tot d'una d'èsser-me útil, improvisant una efectuosíssima, documentadíssima introducció» (c. 672, 1r. prgf.). El dilluns dia 12 encara serà a Avinyó (vegeu c. 634) a punt per la tornada. Tanmateix més endavant es «queixarà» que el viatge «fou breu i tot desballestat de pla. No sabíem què fariem l'endemà ni a penes l'hora següent» (c. 646, 1r. prgf.). Vegeu, també, *L'hommage des litterateurs catalans a Mistral*, «Le Provençal», Avinyó, 14 de setembre de 1955).

3. Vegeu c. 623, n. 5.

630. *A Ricard Permanyer*

Barcelona, 24 d'agost de 1955

Sr. Ricard Permanyer
Sant Feliu de Codines

Benvolgut amic,

Encara que segurament us veuré demà —en Garcés m'ha dit aquest matí que baixàveu a Barcelona— us vull confirmar que, acceptant la vostra amable invitació, vindrem divendres a St. Feliu, en l'autocar de les 15'30. No vacil·leu a dir-nos un mot si hi tinguéssiu el més lleu inconvenient: la vida de les cases és sempre molt complicada, sempre un darrer moment pot canviar les coses.¹

Amb Clementina, ben afectuosament de vosaltres dos i dels vostres

C. Riba

En poder del senyor Martí de Riquer.

1. Hi aniran més endavant. Riba li escriurà que «ens són sempre presents els dies feliços de Sant Feliu» i que «hiensem amb agraïment» (c. 632, 3r. prgf.). En el futur, segons aquestes cartes, hi aniran almenys una altra vegada. Vegeu cc. 670 i 671, 3er. prgf. Sobre Riba i Permanyer, vegeu c. 724, n. 1.

631. *A Albert Manent*

Barcelona, 29 d'agost de 1955

Sr. Albert Manent
Aleixar

Estimac amic,¹

Trobo la teva afectuosa carta del 24 a la tornada d'una breu estada a fora, i en vigílies d'un viatge més llarg a Cadaqués i al Migdia de França.² Excusa'm, doncs, que no et contesti llargament: estic en plena dissipació dels papers. Estic d'acord amb tu, i tant, en el teu comentari al text Miravittles³ (com amb el teu pare). Cal continuar aquesta acció sense moure'ns del nostre camp —llengua, literatura, cultura superior— que és el més important. Sembla (¿has vist un article una mica estrany reproduït a Insula?) que el Congrés d'Escriptors Universitaris va endavant.⁴ L'altre dia en vam parlar una mica amb en Bennet (ens retrobarem a França). Considerem que cal assistir-hi, fent allí una acció clara, coratjosa, ben coordinada.

T'he reexpedit, per gir, les teves 250 ptes.⁵ Perdríem temps fent la comanda per mitjà d'Alpha, i no hi guanyariem res. El descompte no es fa per a llibres estrangers (màxim a la Casa del Llibre fan un 10% a escriptors, suposo que al teu pare etc.). Cal que sigui una editorial de la plaça o que hi tingui distribuïdora. El camí més curt és que facis la comanda directament a la llibreria d'Insula, segons les indicacions de la fulla bibliogràfica, i t'ho enviaran sense marrades contra reemborsament.

Em penso que estarem encara tota aquesta setmana a Barcelona. La paperrassa vol temps.

Al teu manar, amb els millors records de casa a casa,

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Albert Manent, vegeu c. 480, n. 1 —vol. II.

2. Vegeu c. 629, n. 2.

3. Manent li ha escrit: «He llegit amb el màxim d'interès la comunicació de Miravittles. És sorprenent de comprovar que homes com ell arribin a unes conclusions tan oposades al seu pensament inicial. Recordo haver sentit explicar que en Miravittles va donar una conferència, cap a l'any 32, titulada "Les 365 raons que tinc per a ésser separatista". Però ara, com que és intel·ligent i realista, no ha vacil·lat a rectificar, cosa molt natural en política. (...) Reconforta veure confirmada per gent tan llunyana una postura que tots plegats hem iniciat des de fa uns pocs anys. Ara espero la reacció d'escàndol dels purs d'ençà i dellà del mar» (Mas de Segimon, 24 d'agost de 1955). Segons em conta el mateix Manent, Miravittles havia fet declaracions a favor del rei Don Joan de Borbó, que per a alguns representava una possible sortida a la dictadura. (Conversa 30 de gener de 1992).

4. Vegeu c. 603, n. 8.

5. Manent li ha escrit: «Com que altres vegades vostè se m'ha ofert per a comprar algun llibre car a través de l'*Alpha* li agrairia que em fes arribar d'Insula (Carmen 9, Madrid) on l'he vist anunciat, el Diari de Julien Green en sis volums (encara que estranyament la revista només n'anuncia 4). Per gir postal li envio el valor aproximat de tota l'obra. Moltes gràcies a l'avançada» (c. citada).

632. *A Ricard Permanyer*

Barcelona, 4 de setembre de 1955

Sr. Ricard Permanyer
Sant Feliu de Codines

Benvolgut amic,

Us envio la 4ª part del Fill Pròdig;¹ m'agradarà que la llegiu i que me'n digueu alguna cosa.

Estem dissipats en els preparatius de la marxa. Sortirem dijous de matí, directament cap a Montpeller.² Penso que serem de tornada a Cadaqués a partir del 12 o del 13. Escriviu-me allí (c. d'Amargura, 145); però si us convé res de França, no vacil·leu a demanar-m'ho: serem a casa fins per tot el dimecres.

Ens són sempre presents els dies feliços de Sant Feliu;³ hi pensem amb un agraïment, que ens és plaent d'expressar-vos, una vegada més, a Vós i als vostres.

El nostre fill, no crec que es decideixi a cercar casa fins a la Pasqua vinent. El lloc fa l'efecte que en principi li va molt bé.

Amb els millors records de casa a casa,
una abraçada del vostre afm.

C. Riba

En poder de Martí de Riquer

1. Vegeu c. 602ter, n. 6.
2. Vegeu c. 629, n. 2.
3. Vegeu c. 630, n. 1.

633. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 4 de setembre de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

No contesto en rigor la seva carta del 28 jul., tan afectuosa, tan consoladora. La resposta no seria completa sense el parell de pàgines que han de precedir l'antologia: mig dedicatòria, mig professió de fe.¹ Em costen de redactar. Pròpiament no m'hi he posat; van prenent dins meu, invisiblement encara per a mi, una forma; en sento el to, gairebé li diria el murmurí. Deixi'm fer, li ho prego. Aquest estiu nostre ha estat fins ara de dispersió, de dissipació, com diem aquí correntment. No solament un dol,² que pren tant temps i tant delit de viure (si no fa créixer, de vegades, d'una manera elemental, aquest delit, i n'omple el nostre temps); també visites, excursions, reunions etc. Ara ens estem preparant per anar a passar uns quants dies a Montpeller³ —la ciutat del nostre més llarg període d'exili; esperem fer una escapada des d'allí a les Santes Maries i al paisatge del meu Llätzer.⁴ Farem cap entorn del 12 a Cadaqués; a veure si ens hi recollim fins a la fi del mes. Li escriurem des d'allí; escrigui'ns-hi V.: no cal sinó al meu nom; si vol l'adreça precisa, és C. de Amargura, 145.

Mentrestant li envio una còpia de la 4ª part del Fill Pròdig, que ahir vaig acabar.⁵ Com les anteriors, ha exigit i ha pres molt de mi per a anar venint com «donada». Figura que han passat deu anys des de la 3^a. Isrofel fa l'experiència del renunciament; i així s'encara, s'encaixa per entrar en la noció del pecat. Això serà en la 5ª part: mentre guardarà els porcs i patirà fam (amb una darrera moneda del pare, al cint, que li permetria de tornar a casa si volgués, per això se sent lliure) es farà ell mateix una mena de ressenya de la seva vida. El que V. me'n digui, si té lleure d'escriure'm uns mots, seguirà essent-me preciós i útil.

Amb Clementina, ben afectuosament

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «Mestre, V. sabe perfectamente la parte limitadísima que he tenido en la preparación de este homenaje; sabe V. también que me prometí que no llegara jamás a parecerse ni de lejos a publicidad para mí misma. Me dijo V. una vez que pensaba dedicarme este libro. La idea me conmovió y hay pruebas de afecto que duele rehusar. Una línea de dedicatoria —si era compatible con la índole del libro— no parecía "un abuso" —la mayor parte de la gente presta muy poca atención al honor que los demás reciben, pocos hubieran siquiera reparado en ella. Una carta prólogo es muy otra cosa y despierta en mí vivos escrúpulos (aparte del de haber trabajado menos que nadie). Mestre, si la carta está escrita o adelantada, eso es sagrado. Lo que V. me hubiera hecho el fabuloso honor de escribir para mí... cómo sería posible que yo no lo aceptara? Si no está escrita, por qué no nos da en su lugar una profesión de fe poética? He de pedirle que crea en mi sinceridad al decir esto, puesto que, naturalmente, tampoco puedo insistir. Es V. quien ha de decidir, porque la profesión de fe podría serle un trabajo pesado, y a menudo es espinosa. Y queremos ciertamente unas páginas de su prosa al principio, pero hemos de dejarle libertad. Y por último... no sé qué es peor, si parecer que desee uno atraer sobre sí un poco de la atención que sólo a V. le pertenece, o parecer ingrato. Y eso le aseguro que no lo soy» (Sevilla, 28 de juliol de 1955). Sobre el tema, vegeu c. 579, n. 7.

2. Vegeu c. 624, n. 3.

3. Vegeu c. 629, n. 2.

4. Vegeu c. 601, n. 4.

5. Vegeu c. 602ter, n. 6.

634. *A Ricard Permanyer*

[Avinyó] 12 de setembre de 1955

Estimat amic,

Ahir vaig fer una lectura del Llätzer¹ en un palau il·lustre, després d'haver vist, a les Santes-Maries, un paisatge semblant al de la meva escena, però sense la soledat.² Hem pensat en Vós i els vostres, i us recordem sempre amb afecte,

C. Riba

El gendre: Martí³

Targeta postal. A l'anvers, «Avignon (Vaucluse) / Le Palais des Papes». Adreçada a: Sr. Ricard Permanyer / C. Santacruz, 65 / San Feliu de Codinas / (Prov. de Barcelone, / Espagne). En poder del senyor Martí de Riquer.

1. Sobre el poema, vegeu c. 601, n. 4.
2. Sobre el viatge, vegeu c. 629, n. 2.
3. Martí de Riquer.

635. *A Pere Ribot*

Cadaqués, 24 de setembre de 1955

Vet aquí, benvolgut Mn. Pere, caríssim Blai,¹ poeta amb poeta, una imatge, que us serà dolça, de la Mare de Déu de l'Esperança de Cadaqués.

Estem aquí fa uns quants dies, ben quietets —donant voltes als records, molt vivents encara i no gaire ordenats, d'una ràpida correguda per la Provença, fins a la Camarga de Llätzer.²

A primeries d'octubre comptem ésser a Barcelona.

A reveure aviat,

Amb una abraçada a tots dos

C. Riba

Targeta postal de la qual desconec l'anvers. Adreçada a: Mn. Pere Ribot pvre. / Riells del Montseny / (Por Breda, prov. de Gerona). En poder del seu destinatari.

1. Blai Bonet, malgrat la «y» que és ben clara a l'original. Vegeu c. 606, n. 1.

2. Vegeu c. 629, n. 2.

636. A José Luis L. Aranguren

Barcelona, 3 de diciembre de 1955

Dr. José Luis L. Aranguren
Madrid

Mi querido amigo y maestro,¹

Acabo de saber por Valverde que ha ganado usted, con noble esfuerzo, la cátedra de Ética en la Universidad de Madrid. Le felicito muy cordialmente. Y me felicito con otros muchos que le admiran y de usted aprenden. Que un puesto de tal significación y responsabilidad sea ocupado por el autor de «Catolicismo día tras día»² conforta y da esperanza. ¡Por muchos años!

Un abrazo de su afmo.

C. Riba

A dalt, al marge esquerre, amb segell de goma: C. Riba / Av. Rep. Argentina, 163 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Hi ha dues cartes de Riba a Aranguren, aquesta i la 736 i també dues a la inversa. S'han conegut als Congressos de Poesia i coincideixen en interessos comuns. Riba, que es proclama alumne d'Aranguren, reconeixrà que «no soy una cabeza muy filosófica» i que troba en aquest «orientación clara, amplia y, sobretudo que por "talante" se me avenga» (c. 736, 1r. prgf.). Aranguren escriurà un article sobre la poesia religiosa de Riba. Vegeu c. 724, n. 5.

2. B., Noguer, [1955].

637. *A Artur Bladé i Desumvila*

Barcelona, 4 de desembre de 1955

Corresponem amb els nostres millors vots al vostres bons desigs per al Nadal d'enguany i per a l'Any Nou! I exultem amb la nova felicitat de la vostra tornada pròxima! Que així sigui! Us esperem amb els braços oberts.¹

De casa a casa, ben cordialment

C. Riba

Targeta postal amb una vista del temple de la Sagrada Família, segons m'informa el mateix destinatari el qual també m'ha facilitat la transcripció del text. Adreçada a: Artur Bladé / Insurgentes 76-101 / México, D. F. En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 596, n. 2.

638. *A Narcís Bonet*

[Barcelona, abans del 6 de desembre de 1955]

Amb un afectuós record de

C. Riba

Text escrit sobre un targetó d'invitació: «*El Presidente del Instituto de Estudios Hispánicos se complace en invitar a Ud. a la lectura que el poeta Carles Riba efectuará de su poema Llàtzer el ressuscitat. Previamente, el crítico literario José Mª Castellet comentará la obra del poeta. Dicho acto tendrá lugar el próximo martes, día 6 a las 19'30 horas, en el local social (Valencia, 231). / Barcelona, diciembre de 1955*». En poder del seu destinatari.

639. *A Josep Carner*

Barcelona, 9 de desembre de 1955

Sr. Josep Carner
Brussel·les

Estimat amic i mestre,

He rebut el mss. de la vostra versió dels Assaigs de Bacon. N'estic, n'estem, a l'Ed. Alpha, molt contents i agraïts. Vulgueu-nos enllestir aviat el pròleg —i, si ho creieu convenient, també alguna nota per a guia dels lectors de cultura mitjana, que són els nostres. Quan ens l'envieu, digueu-nos, s. u. p., *a qui i en quina forma* desitgeu que se us consignï la quantitat d'avenç de drets convinguda.¹

Les dues adreces que us interessin són: J. V. Foix, Setantí, 5, Sarrià, Barcelona; Octavi Saltor, Bailén, 21. No us retingueu, feu-me el favor! de demanar-me les que us calguin: estic molt content de servir-vos en això i en infinitament més.²

Us desitgem un feliç viatge a Amèrica: que hi retrobeu, venturós, uns fills i uns néts venturosos!³ Ahir ens va néixer a nosaltres, a Ciutat de Mallorca, l'onzé dels nostres néts, setè dels mascles que continuaran la meva dinastia de fill segon.⁴

Em conforta la vostra opinió sobre Maragall.⁵ La compartim uns quants que voldríem per a la nostra literatura alguna cosa més que els estira-i-arronses d'una vetllada de diumenge. Fa pena que unes qualitats tan autèntiques s'esguerressin entre teories de vague il·luminisme, que potser no feien sinó mal justificar unes rebequeries o simplement una inaptesa provinent d'un batxillerat... diguem-ne balcànic. És a Vós que dec un ensenyament molt útil, al qual he restat sempre fidel; la poesia és una realització en l'idioma.

Bé, caríssim, continuarem. Us desitgem un bon Nadal i un pròsper Any Nou. De casa a casa, ben afectuosament

C. Riba

P.S. - Rebreu, un dia d'aquests, un llibre de sonets del nostre excel·lent Ricard Permanyer (Av. José Antonio, 653). Porta, com el seu anterior recull, un pròleg meu.⁶

Institut d'Estudis Catalans.

1. Carner li ha escrit: «Excuseu-me, caríssim i admirat poeta, si goso enviar-vos l'original, ací adjunt, de la traducció dels *Essays* de Bacon. Estic ja treballant en el pròleg, que no trigaré pas a acabar» (Brussel·les, 29 de novembre de 1955). Vegeu c. 591, n. 4.

2. Carner li ha escrit: «El paquet us el faig a mans perquè no trobo l'adreça de l'Editorial Alpha. D'adreces me'n caldria qui-sap-les: si un dia us vagués de fer-me arribar les de Foix i del quasi bilingüe O. Saltor, us ho agrairia» (c. citada).

3. Carner li ha escrit: «Voldria netejar la meua taula abans d'embarcar-me, cap al 15 de gener, per a anar a veure el meu fill, i la meua nora i 2 néts que encara no conec» (c. citada).

4. Climent Maria Riba Viñas, segons escriurà a c. 640, 1r. prgf.

5. Carner li ha escrit: «Em manquen tres conferències del curset de Maragall, i encara no sé si parlaré de la *Nausica*: si fa no fa, la llengua hi és tan deixada com a la dissortada *Marguerideta*. Sort que, de vegades, la traducció fa de tapabruts. / El vostre pròleg de l'antologia maragalliana i el parer llegit a casa de F.C. són admirablement generosos. I no creguéssiu pas que jo no admiro el bon Maragall. Però de vegades el seu català està bastant per dessota del d'Apel·les Mestres» (c. citada). Sobre l'*Antologia*, vegeu c. 580. n. 10.

6. *L'ombra perdurable*. Finalista del Premi de Poesia Óssa Menor 1954 amb una carta pròleg de Carles Riba (B., Óssa Menor, 1955) i *Més enllà dels sentits*. Premi Ciutat de Barcelona 1952 amb una carta pròleg de Carles Riba (B., Óssa Menor, 1953). En ambdós casos el text ribià és titulat «D'una carta a l'autor» (V-XIII i III-XI, respectivament). Vegeu-los, també, a O.C., 3, 360-366 i 333-339.

Barcelona, 24 de desembre de 1955

Dom Maur M. Boix, M. Mt.¹
Montserrat

Benvolgut, reverit amic,

La seva carta del 21 pp. m'ha fet bé. No un, dos germans he perdut en cinc mesos (a.C.s.).² Resto sol d'una germandat de quatre; la infància sembla que s'allunyi, quan un més l'enyora. Potser és cap als néts que m'he de girar i retrobar en ells la meravella de créixer en la vida; l'onzè ens ha nascut el dia de la Puríssima, a Mallorca, on hem estat en ràpid viatge a batejar-lo: Climent Maria.³

Treballo, fa mesos, en un «Esbós de tres Oratoris»,⁴ llibre que comprendrà tres poemes bastant llargs: Els Tres Reis d'Orient,⁵ Llàtzer el Ressuscitat⁶ i El Fill Pròdig.⁷ Manquen trenta o quaranta versos del tercer per a tenir-lo tot llest i poder-lo publicar. Si un dia que sigui a Barcelona li vaga, em farà un goig de llegir-li'n alguna cosa, amb la seguretat que el seu consell i el seu comentari m'han d'ésser, com sempre, il·luminadors.⁸

Li prego de transmetre al Rdm. P. Abat l'expressió del meu filial afecte i del meu ben cordial agraïment pel seu condol.⁹

Li desitjo un Nadal de cristiana ventura i un Any Nou de tota eficàcia, a V. i als seus germans de comunitat.

Ben afectuosament,

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Monjo de Montserrat.

2. Màrius (vegeu c. 624, n. 3) i Antoni, mort el 14 de desembre.

3. Fill d'Oriol. Vegeu c. 639, n. 4.
4. Vegeu c. 602ter, n. 7.
5. Vegeu c. 582, n. 3.
6. Vegeu c. 601, n. 4.
7. Vegeu c. 602ter, n. 6.
8. Boix li ha escrit: «Encara que fa temps que no he tingut el goig de venir-lo a veure, segueixo sempre les seves coses amb l'interès de sempre i m'uneixo ara de cor als seus sentiments» (Montserrat, 21 de desembre de 1955).
9. Boix li ha escrit: «El Rdm. Pare Abat m'encomana de fer-los arribar també el seu condol» (c. citada).

641. *A Jordi M. Pinell*

Barcelona, 24 de desembre de 1955

Dom Jordi M. Pinell, M. Mt.¹
Montserrat

Benvolgut, reverit amic,

Ben cordialment agraeixo la seva lletra del 22 pp.,² que ens porta la seva cristiana companyia en el nostre dol: un doble dol, perquè el juliol passat havia mort el meu germà petit, com ara és el gran que se n'ha anat.³ Lloat sia Déu.

No ens oblidí en les seves oracions i en els seus sentiments. Amb tot afecte, seu

C. Riba.

En poder del seu destinatari.

1. Monjo de Montserrat.

2. Pinell li ha escrit: «Voldria fer-li present una vegada més el meu interès per totes les seves coses. No sols en el sentiment, sinó que l'acompanyo en l'oració. Humilment, prego per l'ànima del seu germà i pel consol de V. i els seus» (Montserrat, 22 de desembre de 1955).

3. Vegeu c. 640, n. 2.

Barcelona, 24 de desembre de 1955

Rd. P. Joan Bta. Bertran
València

Benvolgut, reverit amic,

Vaig rebre, amb cordial agraïment, el seu bon record per la meva festa.¹ Festa amb melangia, entre la mort dels dos germans que em restaven: l'un traspassat pel juliol; l'altre, ara recentment.² Lloat sia Déu! L'estiu i la tardor m'han transcorregut entre aquests dolors, l'alegria —també recent— de la naixença, a Mallorca del nostre onzè nét —Climent Maria—,³ un breu estiuieig a la caseta de Cadaqués,⁴ un parell d'escapades al Migdia de França⁵ etc. Sí, vam anar a veure l'estrany paisatge de la Camarga on situo aquest poema de Llätzer que la benvolença de l'estimat Mn. Serrallonga li ha fet conèixer.⁶ Sabia aquesta desolada, aiguadosa plana només de lluny; es pot dir que se'm va crear interiorment per la seva força de símbol. Estic acabant un altre poema, molt més llarg, sobre el Fill Pròdig.⁷ La problemàtica central és la mateixa: el pas de la natura a la Gràcia, el cor que s'hi descobreix, la llibertat que s'hi exerceix i hi assenteix. Si un dia que passi per Barcelona li vaga, faci'm signe (tel. 28.94.66); més encara que plaent, em serà útil de llegir-li aquests versos que em tenen pres el pensament i lligada la imaginació des de fa uns quants mesos.

Amb la meva muller li desitgem un feliç Nadal, i un Nou Any ple de venturosos reeiximents, en el seu sant ministeri i en el seu bell mester de poeta.

Ben afectuosament i respectuosament l. b. l. m.

C. Riba

Arxiu de la Província de la S.I.

1. Una postal des de València (3 de novembre de 1955).

2. Vegeu c. 640, n. 2.
3. Vegeu c. 639, n. 4.
4. Vegeu c. 561, n. 1.
5. Vegeu c. 629, n. 2.
6. Bertran li ha escrit: «Vaig poder llegir en la còpia de S. Serrallonga l'*admirable* poema sobre Llätzer. Quan l'edita? Enhorabona commoguda» (c. citada). Sobre *Llätzer*, vegeu c. 601, n. 4.
7. Vegeu c. 602ter, n. 6.

642. *A Domènec Guansé*

Barcelona, 26 de desembre de 1955

Sr. Domènec Guansé
Santiago de Xile

Estimat amic,

Vaig rebre la vostra carta del 18; commovedora, no vacil·lo a dir-ho. No he sabut correspondre millor a tant d'afecte i a una enyorança tan fidel, que esmerçant unes hores del meu dia de Nadal a copiar-vos els versos de què em parleu.² Un dia de Nadal mesclat per a mi de tristesa —he perdut els dos germans que em restaven en pocs mesos, l'un molt recentment—³ i de joia gairebé patriarcal: onze néts, dels quals el darrer va néixer a Mallorca, aquesta àuria extensió de Catalunya, el dia de la Puríssima.⁴ Hem estat allí per al bateig, també allí s'ha fet la junció dels nostres coetanis amb els fervents madurats⁵ després de la guerra.

No us vull parlar d'aquest poema i del que significa per a mi: llegiu-lo sense cap coacció, per dolça que pogués ésser. Us diré només que va sortir d'un projecte de cançó, a ajuntar a la de Nadal que vaig escriure per al n° de Nadal de Destino de 1952.⁶ I aquests Tres Reis han estat seguits de dos poemes més, força més extensos: un Llätzer el Ressuscitat⁷ i un Fill Pròdig.⁸ Junts formaran un llibre titulat «Esbós de tres Oratoris».⁹ Manquen, per a tenir-lo llest, una trentena¹⁰ de versos, els finals, del Fill Pròdig. Serà el treball d'aquests pròxims dies. Tot, fins ara, és inèdit. Els Tres Reis foren premiats al concurs de Riells;¹¹ però el volum, per dificultats del temps, encara no ha sortit. Anirà com a apèndix a l'Antologia de la meva obra poètica que publicarà Insula dins de poc, en edició d'homenatge, amb els textos originals i traducció castellana.¹²

Vet aquí, estimat amic. He sabut de Vós per en Benguerel. Pel que ell m'ha contat de la vostra vida, m'atreveixo a dir-vos: ¿per què no torneu? Som molts els que aquí us estimem i que tindriem cura de Vós.¹³

Escriviu-me. ¿Com se us pot acudir que, fent-ho, poguéssiu ésser indiscret?
Amb els nostres millors vots per al Nou Any, una abraçada

C. Riba

En poder dels hereus del seu destinatari.

1. Guansé li ha escrit: «Tamps enrera sentia a dir —hom sent veus i rares ressonàncies a través dels Andes compactes com una llosa— que havíeu escrit un poema de Reis o de Nadal que era el millor poema en llengua catalana. No em sorprendia que fos així. (...) Suposo que el poema es deu ja haver publicat. Com? quan? on?, és el que em pregunto. No tinc cap mena de vidència, però em faig les meves composicions imaginàries, i me'l veig entre altres llibres catalans, lluint als aparadors de les llibreries. Com que les meves informacions són incertes, potser només us parlo d'un somni. En tot cas, que somnis semblants es compleixin!» (Santiago de Xile, 18 de desembre de 1955).

2. Li adjunta còpia mecanogràfica d'*Els tres Reis d'Orient*, amb una nota al final: «Copiat per a Domènec Guansé, en bon record i afecte, a Barcelona, el dia de Nadal de 1955. Per molts anys! / C. Riba». Sobre el poema, vegeu, c. 582, n. 3.

3. Vegeu c. 640, n. 2.

4. Vegeu c. 640, n. 3.

5. Lectura dubtosa.

6. On va publicar «Nadal». Vegeu-la a O. C., 4, 327.

7. Vegeu c. 601, n. 4.

8. Vegeu c. 602ter, n. 6.

9. Vegeu c. 602ter, n. 7.

10. Corregeixo l'original: «una trenta».

11. «La festa de Riells del Montseny se celebrà [el 13 de juny de 1954] en ple bosc, amb assistència d'alguns centenars de persones sota la vigilància immediata de la guàrdia civil i en presència de l'alcalde del poble, autoritats que no sabien què fer en quadrar-se la gent quan la cobla interpretà la Santa Espina. Però dos bisbes i l'Abat Escarré s'havien adherit a l'acte... Carles Riba obtingué el premi de poesia amb "Els tres Reis d'Orient" i hi llegí el poema» (Joan Triadú, *La resposta de Riells* dins *Una cultura sense llibertat*, B., Proa, 1978, 118). Vegeu també, Medina, *Riba*, II, 176 i bibliografia citada.

12. Vegeu c. 579, n. 7.

13. Sobre el retorn dels exiliats, vegeu c. 421, n. 1 —vol. II.

643. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 27 de desembre de 1955

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Ens ha inundat de bon record i d'afecte aquests dies: un llibre de preciós, d'estimulant contingut, un Christmas, dues cartes, un començament d'elogi...¹ Ens ha fet bé: aquest Nadal ha estat per a nosaltres de dol i de festa: el resultat de l'estranya i tan humana! suma, és sempre la melangia. Sí, el dia de la Puríssima ens va néixer a Mallorca l'onzè nét —segon fill del geòleg: Climent Maria, ros i blanc com la seva mare;² el 14 a la matinada va morir, de sobte però no imprevistament, el meu germà gran;³ el mal de Parkinson l'havia anat afeblint durant anys, fins a un extrem que trencava el cor, tant més perquè conservava tota la lucidesa. D'una germandat de quatre he restat sol, amb alguna cosa trencada irremeiablement entre la meua infància i jo, tot jo de cara al meu torn i al futur —un futur ple de no sé què, però Déu voldrà, bé ho espero, que sigui també d'alguns goigs; l'amor dels qui em volten i als qui em volten —familiars i amics— me'n dóna confiança.

Vam ésser, per al bateig, dos dies a Mallorca; hi vam retrobar amics, joves i madurs, que són allí una continuïtat saludablement inquieta; i com a inesperat escreix, el regal de dues llargues sessions amb C.J. Cela, mig establert allí, vivent, abundant, violent, deixat anar, correcte i joiós com la seva prosa.⁴ Aquest ràpid viatge, fet en dos vols entre el 17 i el 19, ens va reconfortar de molta gran i de molta petita pena.

Li confesso que tinc una mena de peresa, més justament diria de basarda, d'escriure el que V. en diu la professió de fe per a l'Antologia d'Insula.⁵ M'adono, no sense decepció, que en la meua poesia he obeït més a esmes, a crides profundes, a salts d'humor, que no pas a càlculs i a teories. Em costa de «fer el punt»; i des del punt de vista de la tècnica literària, no és gens fàcil de dir això, que és la simple veritat, amb gràcia i eficàcia. Però ho diré, sento que és

el meu deure de dir-ho. V. diu la paraula justa: tinc com presa la imaginació pel Fill Pròdig.⁶ No sóc realment un home de ben ordenat armari de calaixos com Napoleó... Qualsevol pensament que em demani un examen de la meua experiència vital, m'ocupa tota l'ànima; deu ésser que, ben mirat, dins el meu armari tot està barrejat i confús. Si he fet en cap ardor, tant en el del treball com en el dels afectes, res que valgui la pena, m'ha estat donat, dictat, imposat; si vol, deixat damunt la taula, preciós i informe, perquè ho recollís. Llegia no fa gaire uns mots torbadors de García Morente: Algú em fa la Vida a la qual m'he d'aplicar. Cito aproximadament; no és nou, però hi ha el gran respecte que fa un home que va saber obeir, que no es va obstinar a fer-se ell la seva vida. El fill Pròdig acabarà per aquí. Manquen trenta o quaranta versos, els conclusius. La sisena part, centrada per la festa del retorn, són dos diàlegs: l'un amb el pare, l'altre amb la mare. El perdó no satisfà Isrofel. Espero *que se'm doni* la manera d'atacar el final; pot ésser cosa de dies o de setmanes: hi estic tot jo atent, tens...

Vull creure que J.L. Cano va ésser feliç amb nosaltres:⁷ se li veia, ho ha manifestat així i n'estem contents, perquè s'ho mereix. El vam dur, R.P.,⁸ Foix i jo, a Tossa, plovent a bots i a barrals; la pluja va concentrar la conversa. Si torna per primavera, com espera ell mateix, repetirem l'excursió. No vaig poder assistir més que a la seva conferència de l'Institut Francès; va tenir un públic força nombrós i ple de deferència i d'interès; el que va dir de Rimbaud va ésser un punt de partida més que no pas d'arribada, va excitar la conversa.

29 de desembre

Jo també de vegades m'he d'interrompre, benvolguda amiga: les mil obligacions d'aquests dies de professió d'estimes. Ahir a la tarda, de bursada, vam anar a veure un film de Katherine Hepburn, que té per escenari Venècia. Gairebé hi vam plorar: vam ésser tan feliços a Venècia fa vint anys!⁹ Ésser allí enamorat «is very heaven». Vaig comprovar una vegada més el que dic dels records en el FP.: en massa ens vencen, ens aclaparen; i són ombres! Però un a un!... La suma és sempre melangia.

Li dec les gràcies per les dues notes a Insula que indirectament em concerneixen.¹⁰ El seu efecte ho sap fer tot directe. N'estic confús, si em posés a comentar-les diria... potser «tonteries». Però reclamaria també afecte, i més encara que per als meus altres costats, per al meu costat «tonto». És per aquest costat que ploraria retrobant per unes imatges el record del color i de l'olor i de les aigües de Venècia. I veient les meves paraules prendre moviment dins una ànima rica... És per això que tampoc no sé dir-li res del començament d'article (que li torno, suposo que cal que li torni).¹¹ La girada cap al vocatiu, en

el segon paràgraf, potser no hauria gosat voler-la; però és el que menys sabia demanar-li que canviés.

L'altra tarda es van reunir a casa onze estudiants de teologia: tots juvenils, fervorosos i negres. Els vaig llegir el *Llätzer*¹² i tot el que hi ha del FP. Hi va haver silencis i preguntes i suggestions curioses i precioses. Ah joventut! Ah cristianisme totalitari!¹³

Ha guanyat la càtedra de llatí a la Universitat de Sevilla un excel·lent amic, un honestíssim escriptor mallorquí: Miquel Dolç. La vindrà a saludar un dia de part nostra: vulgui'l rebre, li farà bé.

Anem madurant—ignorem per a quan— la nostra escapada al Marroc, realització d'un somni d'adolescència, si reïxo a fer-la.¹⁴ Hi pensem, comptant amb una escala d'un parell de dies a Sevilla.

Faig punt per avui.

Clementina i jo li oferim els nostres millors vots de felicitat per a V. i els seus; ella li besa l'una i l'altra galta i jo, molt afectuosament i respectuosament, l'una i l'altra mà. Per molts anys!

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari. Publicada a *Carles Riba en els seus millors escrits* (B., Arimany, 1984, 151-155. Els dies i els homes, 12).

1. Les cartes són del 21 de novembre i 21 de desembre; el christmas del desembre (s/d) i el «començament d'elogi» deu ser l'article al qual fa referència al prgf. 6è.

2. Vegeu c. 640, n.3.

3. Vegeu c. 640, n. 2.

4. Sobre Camilo José Cela, vegeu c. 648, n. 1.

5. Crusat li ha escrit: «*Inútil decir, por otra parte, que puesto que escribe V. profesión de fe poética me hubiese gustado tenerla a la vista. / Me pregunto también si esa profesión de fe poética que le hemos pedido es para V. un trabajo grato o ingrato*» ([Sevilla] 21 de desembre de 1955). Sobre el tema, vegeu c. 579, n. 7.

6. Crusat li ha escrit: «*Quiero pensar que el Fill u otras cosas le tienen sujetas la imaginación*» (c. citada). Sobre el poema, vegeu c. 602ter, n. 6.

7. Crusat li ha escrit: «*Carta de Cano. Vuelve muy encantado y agradecido. Pero veo que también llovió! Dígame cuando me escriba si tuvo mucho público y si acudieron a oírle y a estrechar la mano todos los que se podía esperar que lo hicieran. El parece muy contento*» (c. citada).

8. Ricard Permanyer.

9. El 1935, de tornada del viatge a Roma. Vegeu c. 218, n. 1 —vol. I— i Medina, Riba, I, 29. Quant al film, es refereix a *Locuras de verano* (*Summertime*). Dirigida per David Lean i interpretada per Katherine Hepburn i Rossano Brazzi.

10. Joan Triadú, «*La poesia segons Carles Riba*» («*Insula*», 117, 15 de setembre de 1955, 6) i Joan Ferraté, «*Carles Riba, avui*» («*Insula*», 118, 15 d'octubre de 1955, 7).

11. Article de presentació del volum *Obra poética* que ha de ser publicat a «Insula», però que la seva suspensió (vegeu c. 644, n. 8) farà impossible. Finalment serà publicat a «Destino», d'acord amb Cano (vegeu c. 650, 3r. prgf.): *La versión castellana de la obra poética de Carlos Riba* («Destino», 987, 7 de juliol de 1956, 30-32). Vegeu l'opinió de Riba sobre l'article a c. 653, 1r. prgf.

12. Vegeu c. 601, n. 4.

13. Segons em comunica de paraula, Segimon Serrallonga, es tracta d'un grup del seminari de Barcelona. Probablement hi ha Jordi Sánchez, fill de Sebastià Sánchez-Juan (vegeu c. 708, 5è. prgf.). No en tinc més dades.

14. Vegeu c. 567, n. 2.

Barcelona, 6 de febrer de 1956

Sr. Joan Ferraté
Santiago de Cuba

Benvolgut amic,

Vaig rebre la seva doble carta (25.IV i 13.XI.56)¹ amb alegria: no perquè no sabés res de V., al contrari, ens hem vist llargament i delitosament amb el seu germà;² sinó pel valor de la paraula directa: és tan viu l'esbós que V. em fa del seu ambient, que la carta és gairebé una presència.³ «América no es para Vdes.» ens va dir Gabriela Mistral en uns moments que semblaven sense futur si no era a l'altra banda de l'Atlàntic; i vam desistir d'anar-hi.⁴ Sí, necessitem alguns milers [d'anys]⁵ de cultura humana operant sota els nostres peus, preparant la nostra construcció. Però tampoc no és inútil aquest bany en el primari incoherent, quan es fa ja tenint un mínim de claredat sobre el seu propi pla vital. «Dormim i ens despertem en el que ja teníem...»

M'encanta el seu projecte d'un estudi a fons d'Ausiàs March.⁶ Sense la intervenció d'autèntics humanistes, no sabrem mai ben bé el que val la nostra literatura, ni l'antiga ni la moderna. Els nostres erudits han posseït generalment més sentit històric —si hi han arribat— que no pas sensibilitat. Encara que només sigui per allò que els crítics com V. i com jo en diem la «victòria sobre l'idioma» A. M. és un dels grans poetes que Europa ha tingut. La seva potència d'imatge i de símbol és extraordinària, d'un valor vital essencial. Va triomfar sobre l'idioma i sobre la mateixa matèria que va prendre per als seus cants. És això el que cal fer veure, orgànic, en A.M. Ho espero de V. i ho esperarà com jo tothom que hagi vist la mostra del que V. pot.

Em refereixo al seu llibre sobre mi.⁷ (Suposo que el seu germà li n'ha enviat exemplars). No se n'ha adonat gaire gent. El públic de la nostra poesia vol ésser gronxat, no solament pels poetes, sinó fins i tot pels crítics. Però els «happy few», la «band of brothers» a qui nosaltres ens adrecem, n'han tingut una mena d'estupor, que alguns m'han testimoniats. Ara, els qui professen de

crítics... Se n'ha parlat fins ara en notes prometenent estudis més llargs que, pel que es veu, hi ha peresa d'emprendre. Penso que en Castellet (que tenia, o té encara, la signatura interdita) i l'A. Vilanova compliran. Les revistes, a més, porten una vida limitada per la necessitat de satisfer un públic que no vol dificultats i intervingudes per uns poders que no volen soroll... (¿Sap que *Insula* i *Índice* han estat suspesos ἀφ' ὑπερτάτου, i no per cap transgressió determinada, sinó per principi?)⁸

Tinc totes les tragèdies que resten d'Eurípides traduïdes en vers, dins un calaix. Tinc por que hi restaran molt de temps. Caldria un altre mecenatge per a editar-les. És un poeta desconcertant, amb una mena d'irritació continguda, més ben dit, disfressada de romanticisme ultrat o d'humanisme lleuger a força de sequedat. Personalment prefereixo Sòfocles, amb el seu foc subcorrent i el seu orgull.⁹

Jo he acabat un llibre de versos: *Esbós de tres oratoris*.¹⁰ El títol significa que amb la indicació de moviment dramàtic que jo dono, un llibretista (desitjo que no existeixi mai!) podria escriure la lletra d'un «oratorio» pròpiament dit; si m'era gaire fidel, no veig com es podria musicar; almenys, els meus personatges, amb el que diuen, no me'ls imagino cantant. Que restin, doncs, així, com a esbossos, els tres poemes: *Els tres reis d'Orient*,¹¹ *Llàtzer el ressuscitat*¹² i *El fill pròdig*.¹³ Aquest últim (més de 600 versos) m'ha turmentat i m'ha obsedit especialment; ara que he acomiadat el personatge, n'enyoro la companyia. El seu germà en coneix alguna cosa i potser li n'ha parlat. No sé quan es publicaran. Miraré si li n'envio de moment una còpia. L'atenció profunda i sàvia que V. m'ha dispensat em fa sentir la necessitat que V. els conegui.

Perseveri en les seves versions de poetes grecs; la mostra d'Alceu m'ho fa desitjar.¹⁴ ¿Coneix l'antologia pòstuma del pobre Brasillach?¹⁵ Amb quin goig veuria una cosa semblant en català! És un miracle d'*aproximació*. —¿I el nostre Longí?¹⁶

Si bonament em pot procurar els poemes d'Emily Dickinson, li ho agrairia. El poc que en conec em té curiós. Però un article frontal d'un dels darrers n^{os} del Times Literary Supplement m'ha revelat que s'ha estat extremament infidel en la publicació d'aquests poemes. Tinc por que no hi ha cap edició assequible de confiança per ara.¹⁷

Escrigui'm, digui'm sense compliments en què li puc ésser útil.

La meua muller correspon, *touchée*, al seu bon record. Amb ella espero tenir-lo aviat de nou a casa, per a llargues converses. No, no s'estigui *aquí* ni un dia més dels estrictament necessaris!

Ben afectuosament, amb una abraçada

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. En realitat totes dues són de 1955.

2. Gabriel Ferrater.

3. Ferraté, que viu a Cuba, li ha enviat una llarga carta, impossible de resumir, en la qual, per exemple, li ha escrit: «Aquest país, per a mi, és extraordinàriament depriment. És un país de pintes i d'ignorants, de primaris xops de petulància, per començar. Però sobretot és un país de salvatges. No voldria semblar al meu torn massa primari amb aquests judicis, que semblen només injúries. El fet és que els meus tractes amb la gent de la Universitat, amb l'Administració i amb el Poble (les majúscules són del gust del país), em donen tota la raó» (Santiago de Cuba, 25 d'abril de 1955).

4. Vegeu c. 292, n. 10 —vol. II.

5. Restitueixo el mot perquè crec que és un oblit.

6. Ferraté li ha escrit, en la seva segona carta: «Tinc dos o tres projectes bastant precisos, d'obres que penso dur a terme metòdicament i sense presses. (...) Un altre, llarg i complicat, és un estudi minuciós d'Ausiàs March, tal vegada un comentari a l'obra, complet o parcial. Vostè va animar-m'hi i me'n sento ara més capaç que no fa un any» (Santiago de Cuba, 13 de novembre de 1955). Passaran més de vint anys abans que aquest projecte no arribi a bon port: *Les poesies d'Ausiàs March: Introducció i text revisat* (B., Quaderns Crema, 1979).

7. Ferraté li ha escrit: «Sé que a Barcelona ja es ven el meu llibre. Jo encara no l'he rebut, ni sé res de les reaccions de la gent. Ja que és la primera vegada que publico, m'agradaria ésser-hi» (Santiago de Cuba, 25 d'abril de 1955). Es refereix a *Carles Riba, avui* (B., Alpha, 1955) el qual, segons els mots del mateix autor, integra «els articles i assaigs que al llarg d'un any, i en diferents nivells d'intenció analítica, em trobo haver escrit sobre alguns dels aspectes de les obres en qüestió [*Elegies de Bierville, Salvatge Cor* i l'edició popular de l'*Odissea*]. S'hi afegeix un estudi sobre la tragèdia grega amb motiu de la doble traducció de Sòfocles que contemporàniament ha fet Carles Riba; i, per amable voluntat d'editorial Alpha i en un apèndix, la meua contribució a l'homenatge al gran escriptor que se celebrà a Barcelona el novembre de 1953» (pàg. 9).

8. Cano, en el seu dietari, deixa constància detallada de tot l'afer: «21 de enero [1956] — *El oficio de Juan Aparicio, director general de Prensa, suspendiendo desde ayer la publicación de la revista Insula nos tiene consternados*» (Velintonia, 83) i de totes les gestions, passos, esperances i decepcions (vegeu o.c., 83-104). Finalment, «22 de diciembre — *Noticia bomba. Insula ha sido autorizada para volver a salir. La decisión ha sido tomada por el nuevo director de prensa, Juan Beneyto, amigo y suscriptor de la revista, a quien visité hace días para pedirle la resurrección de Insula, cosa que me prometió solemnemente*» (o. c., 104). El govern, però, ha imposat condicions: «Presentar alhora galerades de tot el número de represa, evidentment per evitar que ni en el to general es conegui que hi ha hagut suspensió i represa» escriurà Riba a Crusat (c. 684, 4rt. prgf.). «Índice», dirigida per Juan Fernández Figueroa, serà autoritzada a reaparèixer abans (vegeu o.c., 94). El text grec vol dir, literalment, «des de dalt de tot». Agraïxo a Jordi Cornudella aquesta informació i l'ajuda que m'ha prestat en l'establiment de la resta de textos grecs del volum.

9. Ferraté li ha escrit: «Tinc ganes, i hauré d'esperar segurament anys per a poder fer-ho, de llegir les seves traduccions d'Eurípides, de manera que resulti a desgrat de la seva facilitat un vers poètic. Em sembla una empresa difícil, i estic segur que l'haurà dut a terme; però ¿com?: això és el que m'interessa» (c. citada). Sobre Sòfocles, vegeu c. 405, n. 4, i sobre Eurípides, c. 488, n. 11, ambdues al vol. II.

10. Vegeu c. 602ter, n. 7.

11. Vegeu c. 582, n. 3.

12. Vegeu c. 601, n. 4.

13. Vegeu c. 602ter, n. 6.

14. Ferraté li ha escrit: «Li envio una traducció del fr. 78 d'Alceu. (...) Vaig provar de continuar traduint altres poemes antics, però no vaig tenir èxit. Espero que no li sembli massa dolenta, aquesta mostra» (c. citada).

15. *Anthologie de la poésie grecque*, Choix, traduction par Robert Brasillach (Paris, Stock, 1950¹⁵).

16. No en tinc més informació. Suposo que podria tractar-se d'un projecte per a la FBM.

17. Ferraté li ha escrit: «Una de les primeres coses que vaig fer en arribar va ésser encarregar els poemes d'Emily Dickinson. Però sense saber l'editor es veu que és impossible aquí d'aconseguir que trobin cap llibre. Fa poc vaig tornar a reclamar-lo i espero que el trobin aviat» (c. citada). Aquesta és la primera referència que Riba fa d'una poetessa que, segons Gabriel Ferrater i Carles Miralles, tant influí en la darrera etapa de la seva poesia (vegeu Carles Miralles, *Deu poemes per a un llibre que no tingué títol* dins *Simposi*, 109-110 i 112-113). Tanmateix això és impossible, almenys per lectura directa. El que diu Riba a Ferraté és prou explícit: «el poc que en conec» i sembla que el volum de poemes que ha demanat va per llarg. I, fins a la seva mort, només escriurà dos poemes: «Ave humilis et potens» (maig de 1956) i «Sobre un tema de Vicente Aleixandre» (18 de juliol de 1958). Per tant, cal posar en dubte la influència directa de Dickinson sobre la darrera poesia ribiana. L'origen de l'error sembla evident: Gabriel Ferrater coneix l'interès de Riba per Dickinson. A partir d'aquí, pressuposar-ne la lectura (quan sap que Riba ha encarregat al seu germà la recerca del volum) i, a continuació, la influència, era fàcil. I Miralles segueix, i amplia, Ferrater. A la BR hi ha una edició, en tres volums, de *The poems of Emily Dickinson, including variant readings critically compared with all known manuscripts* edited by Thomas H. Johnson, Harvard University Press, 1955. Cal suposar que és l'enviada per Ferraté, però enlloc consta cap data de recepció.

Barcelona, 9 de febrer de 1956

Gràcies, estimat Narcís, per la teva carta. T'hi contesto amb aquest simple mot tan públic, l'únic potser de la relació humana apte per a ésser usat i escoltat sense equívoc. Hi afegiré només una cosa que amb els anys he après —i ahir en parlava davant teu sense conèixer encara la teva carta! Una cosa de la qual cal tenir una convicció profunda, vivent i oblidada: una de les maneres més pures, més «segons caritat» de donar, és saber acceptar amb joiosa humilitat el que ens és donat.¹

T'abraça ben cordialment

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Bonet li ha escrit: «Hi ha sentiments de vegades tan profunds, que ens mouen i ens commouen de tal manera, que sense una afirmació escrita —la paraula costa quan estem inundats d'emoció— fugirien deixant-nos en la il·lusió d'un record que semblaria potser enganyador. I aleshores es fa necessària la corroboració serena d'allò que ens ha remogut per dintre. / Sí; hi ha moments que ens paguen —fins amb escriure!— les amargors d'una existència difícil o solitària, i res compta més per l'ànima que aquests moments de comunicació, humana, tensa d'amor, de caritat, de do de si mateix; i res m'omple tant a mi, jo que m'he vist sol amb mi mateix, sense amor per donar ni per rebre, com sentir aquest altre amor (...) projectat més enllà del propi goig personal. / Dos amors se'm disputaven un absolut donament, i jo, feble, m'hauria donat al més dolç, i vaig lluitar fins al límit, per tal de conservar el que Déu em prenia, no de grat sinó per força, a fi de que renunciant a mi mateix pogués donar-me a l'altre amor, més fecund en l'esperit, del nostre poble. (...) / Volien dir tantes coses aquells simples mots, com una catedral: "t'estimo molt". Però a tots ens falla el nostre grec. Però què hi fa si aquests tenen una "eficàcia profunda, il·limitada, de comunicació"? / No sabia com acabar, ni com continuar! Em calia només omplir aquell silenci, tant tens que m'ha impedit trucar-lo» (Barcelona, 5 de febrer de 1956). Probablement la carta de Bonet neix d'una conversa personal amb Riba o d'una confidència d'aquest de la qual no tinc cap informació.

646. *A Pierre Rouquette*

Barcelona, 10 de febrer de 1956

Monsieur Pierre Rouquette
Marsella

Benvolgut amic,¹

El nostre viatge, pel passat setembre, al Migdia de França fou breu i tot desballestat de pla.² No sabíem mai què fariem l'endemà ni a penes a l'hora següent. Només dos dies d'estada a Montpeller foren nostres, vull dir de la meva dona i meus. Els esmerçarem en una mena de repàs sentimental de la ciutat on havíem sofert tant —i ¿per què no? també conegut ventures d'una íntima i rara qualitat. No assistirem al Congrés d'Avinyó. L'hora de la nostra arribada coincidí amb la del banquet de clausura. Per la premsa deguéreu saber que un grup d'escriptors catalans anàrem a Maiano; jo vaig fer una lectura —improvisada— del meu poema de Llätzer al Palau del Roure.³ Havíem anat de Montpeller a Avinyó fent el tomb per Aigües-Mortes i les Santes Maries, uns llocs d'inoblidable evocació que ens delíem per conèixer.

He demanat a l'administrador exemplars de les *Elegies de Bierville*⁴ i de *Salvatge Cor*⁵ per enviar-vos-els. Espero tenir-los d'un dia a l'altre. He acabat el llibre que titulo *Esbós de tres oratoris*.⁶ El tercer dels poemes que el componen és *El Fill pròdig*,⁷ llarg de més de sis-cents versos. El tema és reprès de les *Elegies*, però dut més enllà: el de la vida com a dilapidació generosa i últim retorn. M'ha absorbit i turmentat, sobretot durant aquests darrers mesos. Sóc feliç d'haver-lo deixat llest; però aquest altre jo mateix que és Isrofel, l'heroi del meu poema, m'ha deixat com sol i enyorat. Un dia o altre us el faré conèixer; no crec que trigui a ésser publicat.

Fora d'això, la nostra vida segueix, inquieta, de vegades agitada pel treball d'unes llavors que no sabem quan ni com pervindran a fruit; però no dubtem que hi pervindran. Formem i confortem unes minories juvenils magnífiques, d'una exigència ardent i pura que ens fan més un exemple a seguir nosaltres que no pas uns successors nostres.⁸ Hem entrat a la fase final de la situació; us en suposo ben informat. ¿Serà per a més pau?⁹

I Vós mateix, ¿què feu? Escriviu-me. El diàleg amb Vós m'és car. ¿Projecteu algun viatge a Barcelona? ¿O només que fos, l'estiu, a Cadaqués? Ens faria goig.

Amb Clementina, vostre, molt afectuosament

C. Riba.

P.S. - Vaig rebre el número d'octubre de *Thalassa*.¹⁰ No coneixia aquesta revista, curiosa, barrejada, combativa. Els vostres versos —fins i humans, moderns sense exageració— hi fan un dels millors papers. Us en felicito ben cordialment.

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Rouquette, vegeu c. 201, n. 1 —vol. I.
2. Vegeu c. 629, n. 2.
3. Vell *hôtel* avinyonenc, avui considerat com a mistralià. Sobre el poema, vegeu c. 601, n. 4.
4. Vegeu c. 282, n. 6 —vol. II.
5. Vegeu c. 514, n. 1 —vol. II.
6. Vegeu c. 602ter, n. 7.
7. Vegeu c. 602ter, n. 6.
8. Sobre els joves, vegeu c. 547, n. 8.
9. «Al principi de 1956 el règim franquista passà per una de les crisis internes més importants. L'enfrontament latent que existia entre la política liberalitzant de Ruíz Giménez i l'immobilisme de la vella guàrdia falangista culminà amb els incidents de la Universitat de Madrid dels dies 8 i 9 de febrer. Per primer cop se suspengueren alguns articles del Fuero de los Españoles [dia 10]; foren cessats Ruíz Giménez i Fernández Cuesta [dia 16] i s'encomanà al nou ministre secretari general del Movimiento, José Luis Arrese, l'elaboració d'un projecte de lleis fonamentals del règim» (Borja de Riquer, *Un país després d'una guerra (1939-1959)* dins *Història de Catalunya*, VII, B., Ed. 62, 1989, 174).
10. «*Thalassa*», Revue bimestrelle des valeurs méditerranéennes, editada a Marsella. Al núm. 9 (octubre de 1955), hi figura un poema de Rouquette: «D'espandi e de ciutat».

647. *A Pere Ribot*

Barcelona, 24 de febrer de 1956

Mossèn Pere Ribot
Riells del Montseny

Benvolgut, reverit amic,

Us regradem, Clementina i jo, ben cordialment per les vostres belles paraules de condol.¹ Ignoràvem la mort de la vostra mare (a.C.s.).² Comprenem com el vostre estat ha de fer encara més íntima i, com dieu, més agra, la vostra pena cap al vessant humà del sentiment; recordo el plany d'un sacerdot il·lustre en ésser provat com ara Vós ho sou.³ Vulgueu-nos sentir al vostre costat. Que l'esperança transcendent ens sostingui tots. Ara sabem una mica més «el que és vida en la vida i el que és vida en la mort».

Ben afectuosament vostre

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. A propòsit de la «pèrdua de l'altre germà vostre» (Riells del Montseny, 14 de febrer de 1956). Vegeu c. 640, n. 2.

2. Ribot li ha escrit: «Precisament, quatre dies després finava la meua boníssima mare a Riells. La tinc enterrada en aquest cementiri, íntim i breu, del Montseny, com per a fer-me més amable el recer on arrela. Un any abans havia mort el meu pare. Tot m'ha deixat un regust agre en el cor i en els sentits» (c. citada).

3. Fa referència a «A la mort de la meua mare» de Jacint Verdaguer, publicada dins *Aires del Montseny* (1901).

Barcelona, 24 de febrero de 1956

Sr. D. Camilo José Cela
Palma de Mallorca

Mi querido y admirado amigo,¹

Gràcies, ben de cor, per la seva signatura;² i no menys per la seva traducció dels meus versos.³ Sí, em feia gràcia per a ells aquesta magnificència de paraula absoluta, girada enfora, que té la prosa de V. Potser ells també la tenen, però girada endins; el contrast, si més no, m'avalava.

Unes preguntes sobre aquesta traducció. En la primera estrofa, «contemplemos» ¿no dóna solemnitat? L'arrencada és col·loquial: «ahora veremos, vamos a ver»: gairebé un desafiament, dit entre dents, al destí i a la soledat. Isrofel (el meu fill pròdig) s'adreça a una dona, pel renunciament a la qual ha descobert la força del seu propi cor, l'ha fet sortir a la llum. ¿I no seria possible, per a una claredat més immediata, de construir: «cómo aquel corazón que la tiniebla... y en la melancolía, soportará la luz marcado etc.» —Un dubte: en castellà «poner su responso» no té un sentit exclusivament funeral? ¿O, com en català, significa bàsicament «poner su estribillo», això és, tornar, a cada cosa que un diu, amb la seva, monotònament? —En la penúltima estrofa: «en la más vieja lengua». ¿No més exactament: «en más vieja lengua»? —En la darrera estrofa veig un lapsus: «que ignoro» per «que ignoramos»: són ell i ella que no ho saben, el cor d'Isrofel ha quedat delatat per a tots dos.

No res més a preguntar, al contrari: tot a agrair, a admirar i a autoritzar! Estaré content d'anar en el primer número: els anys no m'han llevat el gust de sortir amb els primers a una lliça.

De casa a casa, amb el millor afecte,

C. Riba

Original mecanografiat amb correccions manuscrites. En poder del seu destinatari.

1. Aquesta és la primera carta de les 5 que Riba escriurà a Cela fins 1959. Manca, però, la primera de 20 de febrer de 1956: ho sabem per l'anotació manuscrita de Riba al marge de la carta de Cela i perquè aquest n'ha acusat rebut en la seva carta del 22 de febrer. A la inversa, Cela n'hi escriurà 13, també fins 1959, totes elles breus i la majoria relacionades amb «Papeles de Son Armadans», la revista que edita des de Mallorca i per a la qual demanarà originals a Riba i a Clementina. Riba ha conegut Cela al Congrés de Poesia de Segòvia (vegeu c. 515, n. 8 —vol. II—) i aquest li ha manifestat públicament la seva admiració. Així ho ha explicat el mateix Riba al seu fill Oriol: «L'altre dia, en una recepció molt concorreguda a la Casa del Llibre, Camilo J. Cela —el prosador de màxim prestigi de la generació del 36, un home realment impressionant— va fer de sobte un elogi de mi (...), per la lliçó d'humanitat que jo li havia donat a Segòvia, que em va deixar tot confós» (B., 2 d'abril de 1953, citat per Medina, *Riba*, II, 116). Fa poc que s'han tornat a veure a Mallorca «i com a inesperat escrieix», Riba ha tingut «el regal de dues llargues sessions amb C. J. Cela, mig establert allí, vivent, abundant, violent, deixat anar, correcte i joïós com la seva prosa» (c. 643, 2n. prgf.). Més endavant, Riba oferirà a Cela un sopar d'homenatge arran de la seva nominació com a acadèmic, probablement el 21 de febrer de 1957. Vegeu *Camilo José Cela, en la Academia* («Destino», 1021, 2 de març de 1957). Encara el maig de 1959, Riba i Clementina seran convidats a les Conversaciones Poéticas de Formentor que organitzarà Cela. Vegeu c. 757, n. 1.

2. Cela li ha escrit a propòsit de l'edició d'*Obra poética*: «¿Quién ha sido el insensato que ha coleccionado las firmas de su homenaje, justo si los hay? ¿Por qué no figura la mía? No sólo le autorizo a hacerlo, sino que le suplico que no lo olvide» (Palma de Mallorca, 22 de febrer de 1956). Vegeu c. 580, n. 5.

3. Cela, en una carta del 17 de febrer, li ha demanat un poema per a «Papeles» que està a punt de sortir. Riba li ha escrit el dia 20, però la carta és perduda, i li ha enviat «Cor delatat», fragment de la IV part d'*El Fill Pròdig* (pàgs. 56-58), la versió del qual Cela li envia «con la ilusión de que me la autorice» (c. citada). Després de les esmenes, Cela li enviarà de nou refeta (vegeu c. 649) i, finalment, el poema serà publicat en doble text: *Cor delatat* (Del poema *El Fill Pròdig*) / *Corazón delatado* (Del poema *El Hijo Pródigo*. Versión castellana de C.J.C., autorizada por el autor), «Papeles de Son Armadans», 1, abril de 1956, 80-82. Al núm. 2 del tiratge a part de 50 exemplars numerats, Cela li escriurà: «—Mié, don Carles, güeno, que es usté la tacamajaca e ño Leandro e los poetas...! / abril — 56».

649. A Camilo José Cela

Barcelona, 1 de març de 1956

Sr. D. Camilo José Cela
Palma de Mallorca

Benvolgut i admirat amic,

No crec que calgui tocar més la seva traducció dels meus versos: em plau com a bella i com a justa.¹ Li renovo l'expressió del meu sincer agraïment; i què diable! del meu gust de trobar-me amb V. dins el mateix ordre d'escrúpols tan estranys per a tants.

El mot «respòs» pertany a l'antiga poètica catalana i és vivent encara a Catalunya (segurament també a Mallorca) en la frase «fer el respòs», que juraria haver après de la meua mateixa mare. Per «responso» en el sentit d'«absolta» es diu «respons».²

De casa a casa, amb el millor afecte,

C. Riba

Original mecanografiat. En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 648, n. 3.

2. Cela li ha escrit: «Efectivamente, "responso", en castellano, tiene siempre un aire —o un viento— funeral. Ignoraba su ambivalencia catalana. / (...) ¿Querría usted ponerme unas líneas con sus puntos de vista o sus objeciones, si las hubiere?» (Palma de Mallorca, 28 de febrer de 1956).

Barcelona, 8 de març de 1956

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Gràcies, ben de cor, per la seva carta del 25-28 febrer.¹ Em fa feliç que la meva carta-pròleg sigui acceptable... i acceptada.² La vaig escriure vencent amb esforç difícil la peresa, i la basarda, de presentar coses meves estimades, i ja estranyes a mi, a un públic amb la benvolença del qual per endavant no compto. Decididament, inseguretat i coqueteria es toquen. Almenys en els homes. I permeti'm de creure que en les dones també... Tot el que havia de dir em semblava banal a mi mateix, de tant que ho he repetit; un to —salvador— d'*humour*, o es dóna espontàniament o es resisteix triomfalment a venir; i l'obligada serietat, jo sóc el primer que temo d'embafar-m'hi. El cert és que no vaig tenir valor per a rellegir aquelles pàgines fins passats uns quants dies. No, no tot hi és dit prou clarament; que «la diferència és l'home que hi ha darrera» és per a mi un article de fe: és la construcció d'aquest home que importa prèviament, no l'escola ni l'actitud ni els procediments de l'artista. En fi, ja està...

Li he de demanar perdó. No he sabut canviar aquell adjectiu consurat.^{2bis} Vulgui-se'n fer càrrec. Socialment (excusi'm el mot) i estilísticament era difícil, delicat, de trobar un altre adjectiu dins un repertori que tot de regles limiten. A més, mirat objectivament... Estic tanmateix escorregut. Ajudi'm, estalviant-me d'adduir la meva argumentació, que no costa gens de refer. Si V. ha consentit a *significar*, no em deixi a mig camí d'exposar, almenys d'al·ludir, les raons per les quals li vaig demanar que *signifiqués*. Un lector que jo no pugui admirar, no m'interessa: calia dir-ho púdicament, però inequívocament. Diumenge passat a la tarda es reuní a casa nostra, entorn de J.L. Cano, un grup dels nostres millors amics: Rosa L., Manent pare i fill,³ Narcís Bonet i Xavier Turull —dos joves músics d'una sensibilitat que va més enllà de llur tècnica estricta— i d'altres encara: tots sabent per coneixença personal o per

lectura qui és P.C. Vaig presentar el cas a consideració: a mans alçades, com deien els atenesos, es va acordar tot d'una que «aquell adjectiu» havia d'ésser conservat, cadascú proclamant-lo així mateix «seu...»

Sí, per a la nostra agradable sorpresa, J.L. Cano va passar unes hores a Barcelona; estava en «tournée» de conferències. Vam canviar impressions, informacions; vam parlar del nostre llibre.⁴ No creu ell, ni creu ningú, que això d'*Insula* s'arrangi aviat;⁵ s'està pendent del resultat d'una gestió, però no s'espera que siguin admissibles les condicions que si de cas seran posades. La suspensió forma part de tot un moviment de contraofensiva —potser només és una d'aquelles accions preventives, inspirades pel sentiment d'amenaça, que a la llarga creen més enemics que no pas de moment en suprimeixen. Qui sàpiga el que ha passat —i més, el que hauria pogut passar— a Madrid darrerament, veurà l'abast i el sentit de la mesura.⁶ — Quant al nostre llibre, no és de preveure que l'aparició en sigui afectada. Cal tirar-lo definitivament endavant. Cano aprova que l'article «de llançament» surti a *Destino*. Res no suplirà l'«autoritat» d'*Insula*, una certa categoria de lectors serà més llarga d'atènyer; però tot vindrà, més aviat o més tard, i d'altres revistes hi ajudaran.⁷

La veig inquieta sobre el caràcter de la seva col·laboració a *Destino*.⁸ Cuito a dir que no hi ha raó perquè ho estigui. En la conversa amb Vergés —qui de fet dirigeix— es va arribar a la conclusió que V. desitja: un article cada mes, prenent el tema que a V. li plaurà: llibres, figures, paisatges etc.; l'assaig o el conte no són exclosos, al contrari.

I passo a recollir preguntes i precís de la seva carta.⁹ Fa ja temps que va ésser enviada a Consuelo Berges¹⁰ la fitxa de Clementina degudament emplenada. — L'adreça de Maria A. Salvà és: Jaime I, 11, Lluchmajor (Mallorca). Quant a Concepció Casanova...¹¹ és molt trist. L'ansietat, la susceptibilitat, la dolçor alhora exigent i indefensa que havia conegut en aquesta antiga alumna meva, un dia em fou dit que eren total «Umnachtung». Fa potser vint anys. Sempre he ignorat els detalls del desastre: s'havia casat, havia passat a un altre cercle de relació. De vegades pregunto per ella a la seva germana Montserrat, una pintora de talent: branda el cap, «Continua reclosa...» Crec que la Sra. Berges es podria dirigir a aquesta germana (Espinoy, 11, Barcelona) que mereix figurar com a pintora d'una enciclopèdia en qüestió, i demanar-li d'omplir les dues fitxes. — El Dr. Carles Cardó¹² és un canonge de Barcelona, adicte al Cardenal Vidal i Barraquer, de qui compartí l'actitud durant la guerra, pacient a totes les amargors de la incomprensió i de l'exili. Torna a ésser entre nosaltres des de fa un parell d'anys; el meu consell va pesar molt en la seva decisió de reintegrar-se:¹³ la nostra amistat es va fer profunda en 1938, a Llausanne, en dos dies d'una seguida conversa de foc.¹⁴ Però aquest home en altre

temps combatiu, apassionat, ara ens fa l'efecte de cada vegada més absent, com si un mal encara no definit se l'hagués començat a endur. Acaben de sortir d'ell un llibre sobre Jesús i una conferència sobre literatura catalana.¹⁵ Ha escrit els versos que tot home de gran ànima i de ben lligada cultura, amb l'ofici d'escriptor ben après, un dia o altre, misteriosament, sembla que hagi de fer. — Suposo que és sobre aquests versos que tracta l'article de la Srta. Dolors Raich; el tinc justament damunt la meua taula. Me'l va portar la mateixa autora, el nom de la qual vaig conèixer per *Insula*. És una Llicenciada en Lletres, bonica, tota deferent i aplicada, que treballa a l'editorial d'en Canyameres.^{15bis} Ha escrit un assaig sobre Clementina i com si també en preparés un sobre mi.¹⁶

Benvolguda amiga, per a parlar del film de Romeu i Julieta em caldria un altre to que el que em sento avui: no puc, més aviat moix i vell com estic. Quins Piero, quins Ucello en moviment! La dansa al casal dels Capulet! Quina joventut, amb la primavera, contra el destí i la mort!¹⁷

I per a comentar *aquella* estrena,¹⁸ voldria un to d'ira objectiva, seca, freda, impossible en un país i en uns moments on la intel·ligència i la bona fe pateixen tant, i per part de qui! Hi ha èxits als quals un somriuria si només fossin xamba pura; però quan un hi veu abús de les circumstàncies, coincidència de la fatuïtat d'un autor amb la d'un públic mantingut sistemàticament en la imbecil·litat des de dalt pel que fa a les coses divines i a les humanes!... Que voulez-vous...

Veurà com les coses divines i les massa humanes poden ésser tractades per la veritable caritat en els dos volums de Moeller que m'he permès d'enviar-li.¹⁹ M'he trobat, per una gentilesa amical, amb l'obra repetida. ¿A qui millor que a V. podia fer passar els exemplars sobrers? Vulgui-me'ls acceptar.

Amb Clementina, ben afectuosament

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. En realitat és de 25-27 de febrer.

2. Crusat li ha escrit: «*Ahora hablaremos de su admirable prólogo que le devuelvo adjunto con una palabra censurada y del que me separo temporalmente con pena, pero que supongo he de devolver. Tal vez fui indiscreta cuando le pedí esas páginas, pero las leo, las dos últimas sobre todo y no logro arrepentirme de haber sido causa de que V. las escribiese*» (Sevilla, 25-27 de febrer de 1956). Sobre *Obra poética*, vegeu c. 579, n. 7.

2bis. Potser «*Divago, admirada amiga?*» (O.C., 3, 368). M'ho fa pensar allò que li escriurà: «*Aunque no me parece que haya "lectores admirables" —ya es bastante que los haya aceptables— no discutiré su adjetivo*» ([Sevilla, 30 de març de 1956]).

3. Rosa Leveroni, Marià i Albert Manent, respectivament.
4. Vegeu supra n. 1.
5. Vegeu c. 644, n. 8.
6. Com «Destino».
7. Deu fer referència als darrers canvis polítics. Vegeu c. 646, n. 9.
8. Crusat li ha escrit: «Y Destino. Me alegro muchísimo de que me dejen escribir el artículo de lanzamiento. (...) En cuanto a la posible continuación de una serie de artículos, (...) elegiría el asunto libre mejor que la idea de seguir reseñando. Mi preferencia sería por una serie que se llamara "un libro cada mes" o cosa así, y que me permitiera comentar un gran libro catalán cuando saliera y el resto del tiempo hablar de un libro leído en el mes, antiguo o moderno, nacional o extranjero. (...) Mestre, me parece verle en imaginación fruncir el entrecejo con alguna desilusión. Pero me parece que dentro de un instante vamos a estar de acuerdo. (...) La cosa tiene varios aspectos: / 1. No me gusta mucho la idea de reseñar literatura catalana en una revista barcelonesa, que se lee mucho fuera de Cataluña pero que al fin y al cabo se dirige ante todo a los catalanes. Allí, Mestre, cualquiera está más enterado que yo. (...) / 2. En esa sección, Mestre, me libraría de los mediocres. (...) / La tercera razón es personal. Mi vida como empleada ha variado en los últimos años. Ganamos más, es cierto, pero trabajamos sin huecos. (...) La sección de que le hablo, por razones con que no quiero aburrirle, me daría menos trabajo que reseñar» (c. citada) Sobre el tema, vegeu c. 594, n. 8.
9. Crusat li ha escrit: «Tengo desde hace tiempo el recado de Consuelo Vergés [sic] (y lo cumplo aunque no esté uno de humor) de preguntar a Clementina si recibió una ficha para la enciclopedia femenina que ella está compilando, y de pedirle la dirección completa de Mª Antonia Salvá. También de asegurarle que esta enciclopedia no es de las de sable escondido, sino una cosa de buena fe (aunque algo bobiche —el comentario es mío y no se aplica a Consuelo que trabaja de encargo). Y si quisieran Vds. añadir algún nombre a los más conocidos y obvios que C. V. tiene ya coleccionados, C. V. se lo agradecerá. Creo que hay que haber publicado libros. Iba a olvidar: Si está viva quizá querría V. darle las señas de Concepció Casanova» (c. citada).
10. A l'AR només consta el text mecanografiat de la fitxa (noms, dates, activitats, bibliografia, etc.) amb la indicació «Para una Enciclopedia Universal de la Mujer que se publicará en breve en Barcelona. (Editorial "Argos")». Manuscrit, Berges afegeix: «Gracias anticipadas por las respuestas a estas preguntas, no todas indiscretas. / Un atento saludo de / Consuelo Berges» (s/l. i d.).
11. Vegeu c. 193, n. 3 —vol. I.
12. Crusat li ha escrit: «Ah! y preguntarle quién es Cardó, sobre el cual —tarde desde luego— envió Canyameres un artículo de una muchacha y que yo jamás había oído nombrar!» (c. citada). Sobre Cardó, vegeu c. 366, n. 2 —vol. II.
13. Ha tornat definitivament el 1954. Sobre el retorn dels exiliats, vegeu c. 421, n. 1 —vol. II.
14. Vegeu c. 382, n. 4 —vol. II.
15. Emmanuel, Estudis sobre Jesucrist (B. Ariel, 1955) i La literatura catalana dins Carlos Cardó / José Romeu Figueras, Tres estudios sobre literatura catalana (Madrid, Rialp, 1955, 9-75).
- 15bis. Editorial Albor que ja havia fundat a París. Vegeu, també, c. 766, n. 10.
16. Maria Dolors Raich ha escrit a Clementina i li ha adjuntat «l'humil comentari (...) referent a la seva deliciosa poesia» (B., 24 de gener de 1956). Es tracta del text mecanografiat, El mundo poético de Clementina Arderiu, signat per Maria Dolors Raich Ullán i datat el 23 de gener de 1956. Datat «Cork, julio 1956», serà publicat amb el mateix títol. Ignoro, però, la publicació: a l'AR, hi figura el retall sense indicació d'origen. De l'article sobre Cardó, no tinc altra informació que la que dóna Riba. I sobre el dedicat a aquest no crec que passés de projecte.
17. Crusat li ha escrit: «Han visto Vds. Romeo? Qué bonito. Será un poco absurdo que haga

tanta ilusión tener la impresión de que los cuadros se mueven, pero lo cierto es que la hace» (c. citada).

18. Crusat li ha escrit: «*Esta noche estrenan aquí La Ferida Luminosa, creo que con asistencia de Sagarra. (...) No puedo resistir la tentación de citar el anuncio en periódicos y carteles: La F. llum. — La mejor comedia de todos los tiempos. No se dice si Shakespeare se le ha aparecido por la noche*» (c. citada). Sobre les relacions Riba — Sagarra, vegeu c. 512, n. 1 —vol II.

19. Fa referència a l'obra de Charles Moeller, *Littérature du XXe siècle et christianisme*. Obra en set volums, va ser començada a publicar en francès el 1953. Traduïda al castellà, els dos primers volums van ser publicats la primavera i tardor de 1955, respectivament (Madrid, Gredos). Cal suposar que són aquests, els dos volums que li envia.

Barcelona, 24 de març de 1956

Mossèn Antoni Pous i Argila
Manlleu

Benvolgut amic:¹

Aquest matí li deuen haver estat conferides les Sagrades Ordres. He pensat molt en Vostè, molt endins de mi. Vostè és dels qui miren i saben, cara a cara, com és de terrible i gloriosa la forma en què ha estat donada la Gràcia; estic segur que és per aquesta consciència que li seran també sostingudes les forces. Pregui per mi i pels meus.

Ens és altament plaent la seva invitació.² Vindrem, doncs, a dir la seva Primera Missa. No preveiem cap impediment al viatge, si no fos que la nostra filla aquell dia deslliurés el seu tercer infant.³ Fóra molta casualitat i en tot cas li ho faríem saber.

Amb un afecte molt sincer, que de vegades he sentit una mica paternal, i que des d'ara es doblarà de filial reverència,
seu

C. Riba

D'aquesta carta no he vist l'original. Dono el text segons el publicat per Segimon Serrallonga a *Correspondència Carles Riba / Antoni Pous* («Reduccions», 4, abril de 1978, 46).

1. Sobre Pous, vegeu c. 470, n. 1, —vol. II.

2. Pous li ha escrit: «M'havia proposat visitar-lo abans de la missa solemne. Però no em veig amb cor de baixar a Barcelona. (...) / A les 9 del matí un autocar del meu oncle farà cap a Manlleu. S'esperarà davant can Vicent Ferrer, per la banda de la Plaça de Catalunya» ([Manlleu], 20 de març de 1956). Serà el dimarts de Pasqua, dia 3 d'abril, i Riba hi llegirà fragments d'*El Fill Pròdig*, segons m'ha comunicat Segimon Serrallonga.

3. Es dirà Marina Casassas Riba.

Barcelona, 18 d'abril de 1956

Estimat Ventura,

Rebuda la teva carta del 13, m'he posat tot d'una a la feina; altrament, feina agradable: pensava en aquest tercer volum de «Un demisiècle de poésie», i no em sabia avenir que els nostres amics belgues ens haguessin oblidat. Aquí va, doncs, adjunta, la nota sobre Ric. Permanyer: ell mateix l'ha feta, d'acord amb mi; suposo, pel que dius a la teva carta, que ja tens les poesies.¹

Ara anem al segon poeta. M'he d'explicar; una mica vermell, però segur de justificar-me d'haver eixamplat tant el marge que em donaves, sense abús. Faré un xic d'història. Per al 2^a. volum, Edm. Vandercammen² em va designar directament, demanant-me un segon nom. Vaig indicar el d'en Foix: ¿qui podia dubtar de la suprema qualitat de la seva poesia, i del seu valor universal? A més, havia estat al Congrès de Segovia³ i fet allí la coneixença de Vandercammen, l'interès del qual pels poetes catalans no va fer sinó créixer en l'encontre. Quan Vandercammen em va anunciar la tramesa del volum ja imprès, em va escriure literalment: «Dans 2 ans, per le 3e. tome, votre epouse y aura sa place avec un autre Catalan» (carta del 26.10.54). Així, amb una delicadesa que em «touchait», el bon amic Vandercammen corresponia a la discreció i al pudor que jo vaig tenir, els més elementals, valga'm Déu! de no donar com a segon nom el de la meva muller. Es veu que ara M. Flouquet,⁴ sense intervenció —o amb una explicable distracció— de Vandercammen, ha decidit segons un criteri cronològic, és a dir, escollint els més vells del n^o del J. des P.⁵ Potser jo hauria procedit igual en el seu lloc; però no s'havia pas fet així per als dos primers volums, i crec que justificadament i eficaçment. Si Clementina fos una d'aquelles poetesses que es fan valer intrigant i remenant la cua pertot arreu, amb aire de violetes humils o desfermades com unes bacants —de tot hi ha— ja es defensaria sola. Però ningú no gosaria dir que no hagi estat el contrari, fins a l'excés en el seu esborrament. Sóc, jo, doncs, que he de sortir per ella i pel dret que li va donar la promesa, absolutament espontània, d'Edm. Vandercammen. Ni els belgues ni tu ni ningú, no crec que, atès tot, puguin

veure en aquest: «Dispensi, ara em toca a mi» que jo dic en nom d'ella i per ella, altra cosa que un reconeixement de l'alt honor que significa d'ésser inclòs dins l'antologia de Knokke; Clementina, t'ho juro per la meva ànima, se n'havia oblidat; però jo no, durant dos anys he nodrit aquesta il·lusió i no puc acceptar el renunciament que ella anava a fer quan ha llegit la teva carta i la de M. Flouquet.

Comsevulla que sigui, et deixem a tu l'última decisió. No voldríem que això et creés cap dificultat, i menys que Edm. Vandercammen se sentís escorregut. Els amics belgues, per a llur antologia, han de pensar i triar entre centenars de noms i jo, durant aquests dos anys, només he pensat en un, el ja indicat per ells mateixos; quant al segon no m'havia aturat definitivament en cap; però el de R.P. em va molt bé.

Les notes adjuntes, són això: notes, material a refondre; et prego que us n'ocupeu aquí dalt. Quant a les poesies de Clementina: les traduccions aparegudes al J. des P. contien infidelitats de sentit, que aquí van esmenades en francès dolent, però clar. Afegeixo d'altres poemes a traduir, per un nombre de versos com el que demanaven per al volum 2^a. Si podíem, tant R.P. com nosaltres, veure les traduccions abans d'ésser enviades a la impremta, valdria més.

Escriu-me. No deixo de quedar amb una certa angúnia pel que he fet (tot a absoluta responsabilitat meva) ¿Has rebut dues cartes seguides meves,⁶ amb uns mots de Lluís B. i P.⁷ per a tu? Ja contestaré aviat la teva carta del Dis-sabte de Glòria.

A tu i a Lucia, la nostra fraternal abraçada, amb bons records als Carner i als amics belgues

C. Riba

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Gassol li ha escrit: «Avui només dos mots per a demanar-vos amb urgència de dies, dues notes biogràfico-críiques sobre l'estimat Permanyer i l'estimat López-Picó o Bofill i Mates. D'aquests dos faré el que tu em diguis, estimat Carles» (Les Sablons, 13 d'abril de 1956). Les Biennales Internationales de Poésie preparen un nou volum d'*Un demi-siècle de poésie* (vegeu c. 581, n. 17). Serà el Tome III, publicat a Dilbeek (Belgique), La Maison du Poète, 1956. De catalans, hi figuraran Clementina Arderiu amb «Oriol, mon fils», «Anxieté (Pendant la guerre civile)» i «Maintenant», traduïts per Gassol (pàgs. 25-28), i Ricard Permanyer amb els «Sonnets» I, II, III, IV i V, traduïts per l'autor (pàgs. 258-262). Hi figuraran també, entre altres, Endre Ady, Dámaso Alonso, Alexandre Blok, Jorge Luis Borges, Max Jacob, D. H. Lawrence, Arthur Lundkvist, Czeslaw Milosz, Fernando Pessoa, R. M. Rilke, Rabindranath Tagore, M. de Unamuno i Wi-

lliams Carlos Williams. En total, 63 poetes de 34 països. (Agracixo a Rosa Soler que m'ha localitzat un exemplar d'aquest volum que estranyament no figura a la BR i tampoc a l'AR i a la BC.) Sobre els poemes de Clementina, vegeu cc. 660 i 664, 2n. prgf.

2. Vegeu c. 581, n. 16.
3. Vegeu c. 515, n. 8 —vol. II.
4. Gassol li ha escrit: «Ja veuràs la urgència que us dic per la carta de l'estimat Flouquet que us adjunto. No me la perdeu i torneu-me-la, oi?» (c. citada). Sobre Flouquet, vegeu 583, n. 5.
5. «Journal des Poètes». Vegeu c. 581, n. 18.
6. No han estat localitzades.
7. Lluís Bertran i Pijoan.

Barcelona, 27 d'abril de 1956

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

¿Què li diré del seu article?¹ ¿Que m'ha commogut? el mot de tan usat, és vague. Tanmateix el llanço en el seu ple sentit, com un mot «natural». ¿No proclama V. que sé aquest art de fer d'un mot una cosa nova i meva, com si no hagués estat mai fins que és meu, almenys fins que jo el trec d'allí on era desat en tota la seva puresa? ¿Diria commogut fins a les llàgrimes? Físicament no seria cert; i potser m'hauria estat un alliberament una descàrrega així. Comprenc —i per això defujo de fer-ho— el turment d'escriure unes memòries, que vol dir donar forma a una enyorança; no a una enyorança del passat —això és de febles— sinó a les «enyorances del futur» que un dia vam tenir i en les quals potser vam plorar; i vam potser renunciar a la mateixa vida; sense saber que potser «allò per què renunciàvem no era res gaire real.» Cito una frase de V., de les més espantoses que mai he llegit d'una persona que s'inclina sobre el seu passat. Hi ha, però, una melangia més punyent, que és de veure comentades les seves memòries (ara V. la coneixerà...).² I són unes memòries els versos d'un altre temps: unes formes d'aquelles «enyorances del futur», sobre les quals de moment ens vam enganyar, perquè empràvem, per a forjar-les, imatges vivents, recollides sense saber per què, i trossos de sentiment que ens semblaven, o que eren, aleshores frescos —amb llur veritable sentit encobert. I eren «enyorances del futur», anhel de construir-se com a persona; i no comptàvem que ens haviem de «fer» no solament del que volíem, sinó també del que erràriem, i del que ens farien els altres i les coses; no solament del que tindríem, sinó també del que no assoliríem mai. És per això que rarament rellegeixo els meus versos; i si una circumstància m'hi obliga —com ara aquesta antologia «nostra»³ o m'escolto llegit per altres —com no fa gaire en aquella recitació de les Elegies—⁴ hi ploraria, perquè jo sol els puc sentir per fora

i per dins i perquè jo sol puc mesurar a quina distància estan ja de mi. «Angèlics i alts» i ja no meus; material de vida ja per a d'altres que, comentant-los, els afegeixen a llur construcció d'ells mateixos. Vull dir comentant-los per una operació realment de l'ànima; si no és així, ja no hi ha comentari, sinó pura barroeria i ofensa. Sóc extremament sensible a aquesta mena de superficialitat indelicada; quan no n'hi ha ni ombra, sinó tot el contrari, com en l'article de V., el comentari em sembla intocable, m'atreviria a dir sagrat, com la mateixa persona del qui l'ha fet. Em costa d'explicar. Per exemple: després d'una lectura, els aplaudiments —aquest quasi reflex de la complaença— em produeixen una mena d'angúnia, de «gêne», no sé com posar-m'hi, sento tristesa en el somriure amb què socialment hi corresponc; comprenc que certs poetes violents i autèntics hi facin uns ulls gairebé fers... Hi ha el pudor, és clar; però hi ha, més, una sensació de cosa escandalosa, desplaçada, en el millor dels casos provisional. El que m'interessaria, és *com* algun d'aquells versos viurà i operarà en algunes d'aquelles persones; vull dir, *com* alguna d'aquelles persones viura ja sempre més *amb* i *per* algun d'aquells versos; però això ja no em pertany, ni tan solament tinc dret a saber-ho. Així, si un article conté valoracions i anàlisis dels meus poemes com a «coses d'art», li puc somriure agraït i fins discutir tècnicament, acceptar i retallar i corregir; si té en conjunt l'inconfusible accent d'aquell que respondria a la confiança amb confiança, però no acaba de gosar —llavors sento retirar-se en mi tot sentit crític, tot jo sóc commoció i respecte. He al·ludit en alguna banda al to de gratitud subtil, complexa, expressa però velada en la part més pura, que ens encanta en els versos d'aquestes poetesses reconegudes com a més autènticament «femenines»⁵ (un aspecte de la coqueteria que jo estimo, Paulina, no em malentengui quan recorro a aquest mot: escriure versos, fins en un home, és una forma de coqueteria, i escriure crítica, almenys en una dona, també...).

Bé, Paulina, permeti'm que ho deixi aquí. He dit públicament que V. és l'«amiga que entén».⁶ Consenti, doncs, a entendre per què guardo l'article de V., intacte tret d'alguns lapsus evident, i ben copiat, per donar-lo quan caldrà, a en Vergés. Ja està avisat; admet que sigui llarg (com a article en el sentit pràctic del mot, ho és).⁷ Tiren, aquesta setmana, el primer i el darrer plec de l'antologia. Li envio, adjuntes, les pàgines de la carta-pròleg, perquè V. vegi com ha quedat definitivament. El final és més «explicat» (per a expressar-me com els «artistes») que en la redacció que V. coneixia. No és «explicat», però, del tot. Potser el que insinuo val més per als oratoris que no pas per a les obres de les quals la tria s'ha fet. Jo m'ho sé... sense acabar de saber-ho ben bé. Des d'ahir estic pensant en una frase, no literal, de Hölderlin, que un amic meu molt intel·ligent em va citar, i de la qual ell ignorava el context (miraré de tro-

bar-lo): «Viure és defensar una forma». L'he tinguda present tot escrivint aquesta carta.

Tornem a l'antologia. Són a les oficines de censura de Madrid els dos exemplars per a la lectura. No crec que hi trobin res de reprovable (la poesia té un tracte de favor, fill segurament del desdeny) però el tràmit pot durar setmanes si algú a Madrid mateix, personalment, no apressa. Jo li proposaria una cosa: enviï'm ja un article per a *Destino*, el primer de la seva col·laboració ordinària.⁸ ¿No li sembla més discret això que no pas començar de sobte amb la crida per a l'antologia? Tant en Vergés com en Teixidor estan admirablement ben disposats envers V., m'ho han donat a entendre personalment. El llibre de V. els encanta —i ens encanta a nosaltres, a Clementina i a mi, només de fullejar-lo.⁹ El vam rebre abans-d'ahir, amb la seva endreça tan dolçament excessiva. El llegiré tot jo mateix, puix que els meus ulls encara valen¹⁰ i l'oculista no m'imposa això que considero un honor: fer-me llegir un llibre de memòries per un altre...

L'únic viatge que de moment tenim en perspectiva és el d'Alemanya.¹¹ Cal decidir aquests dies dates, itinerari, pressupost etc. Comencen a venir cartes d'invitació: avui, una de Munic, on vam viure, joves, tot un any, on el nostre fill gran va fer les seves primeres passes. Sento la veritat de definir la vellesa com l'edat en què no es tenen forces per a voler allò que es desitja. No devem ésser encara vells, perquè estem decidits a vèncer la peresa que ens ve davant la necessitat de passar dels projectes vagues i gronxadors al tràfec dels preparatius. Fóra entre darrers de maig i primeries de juny.

Amb Clementina, ben afectuosament seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 643, n. 11. A la carpeta de la correspondència de Crusat de l'AR s'ha conservat l'original —*Riba en castellano*— amb algunes correccions manuscrites de Riba, segons dirà infra 2n. prgf.

2. Fa referència al llibre que acaba de publicar Crusat. Vegeu infra, n. 9.

3. Vegeu c. 579, n. 7.

4. Fa referència a la lectura feta per Montserrat Julió, el 8 de febrer de 1956 a la Cúpula del Coliseum de Barcelona, presentada pel mateix Riba. Vegeu *Presentació d'una lectura de les «Elegies de Bierville»*, O. C., 4, 299.

5. Vegeu c. 590, n. 5.

6. A la presentació d'*Obra Poética*: «*experta amiga que entiende*» (pàg. 11). Vegeu-la, també, a *D'una carta a Paulina Crusat*, O. C., 3, 369.

7. Crusat li ha escrit: «*Si no quiere pedir a Vergés la página entera que necesitamos para este artículo (los míos posteriores serán naturalmente de un par de columnas, o de lo que me indiquen) meta Vd. mismo la tijera*» ([Sevilla, 30 de març de 1956]).

8. Vegeu c. 594, n. 8.

9. Crusat li ha escrit: «*Mi libro de la niña. (...) No está Vd. obligado a leerlo, ni siquiera a hojearlo mucho siquiera*» (c. citada). Vegeu 608, n. 1.

10. Vegeu c. 491, n. 1 —vol. II.

11. Vegeu c. 654, n. 10.

Barcelona, 1 de mayo de 1956

Sr. D. Modesto Suárez
Bonn

Muy señor mío:

Nuestro común amigo D. Guillermo Nadal¹ estuvo ayer de paso en Barcelona y tuvo la delicada atención de visitarme. Hablamos detenidamente de mi posible jira de conferencias en las secciones de español de algunas Universidades alemanas. D. Guillermo, que tan amable y eficazmente ha hecho cosa suya el proyecto, me recomendó que me pusiera en comunicación directa con Vd. para algunas precisiones de mi parte.

El viaje podría ser en junio; le diré más, me resultaría muy difícil emprenderlo antes del 26 de mayo; creo que ello, dando más tiempo para los trámites, más bien facilita la combinación final de fechas disponibles. Recurriría seguramente al avión para mi traslado a Alemania y regreso: Barcelona-Francfort-Barcelona; i me acompañaría mi esposa. Ni que decir tiene que lo limitado de nuestros medios, y añadiré lo humano de nuestros gustos, nos imponen una decente modestia en el alojamiento, desplazamientos etc. Conocemos Alemania por haber residido ahí un año entero (1922-3), cuando fuí discípulo del inolvidable Dr. Vossler.²

Las Universidades y Centros de Cultura Hispánicas en perspectiva son, según D. Guillermo, Bonn, Hamburgo, Berlín, Würzburg, Munich y quizá Francfort. He recibido ya una invitación para el Instituto Español de Munich de mi viejo amigo el Dr. Clavería,³ a quien hoy mismo contesto. Escribiré también al Dr. Grossmann,⁴ de Hamburgo, con quien me une una amistad de muchos años, y al Dr. Reichenkron, de Berlín, de quien tengo, si no una invitación formal, sí unas cariñosas palabras escritas desde Florencia, expresándome su deseo de verme un día en Berlín.⁵ Podría igualmente dirigirme al Dr. Rauhut⁶ y al Dr. Castillo-Elijabeytia,⁷ de Würzburg, y a los profesores que Vd. tenga a bien indicarme, según el estado o carácter de las gestiones que D. Guillermo confió a su amabilidad.

Daria las conferencias en castellano. Sé el alemán para leerlo corrientemente, pero no para hablar ante un público. No me interesan auditorios amplios, sino más bien íntimos, constituidos por especialistas apasionados de lo español: seminarios, institutos y clubs hispánicos etc. Con D. Guillermo convenimos que podría tener eficacia la lectura de poesías mías, de mi esposa o de otros poetas paisanos nuestros por el procedimiento ensayado con éxito en el Congreso de Poesía de Salamanca:⁸ leer previamente una traducción literal castellana y luego, con articulación clara y pausada, recitar el texto original catalán.

Los temas preparados por mí son, como sin duda ya sabe Vd. por D. Guillermo, Verdaguer, Maragall, la escuela poética mallorquina, el humanismo en Cataluña (propiamente, acción del principio clásico en la literatura catalana, la medieval y la renaciente). También podría hacer una exposición objetiva de lo que ha sido la defensa o ilustración de la lengua catalana desde 1833.⁹

D. Guillermo, a su regreso a Bonn el 15 del mes que hoy empieza, espera encontrar ya, recogidas por Vd., las respuestas y ofrecimientos de las Universidades, Institutos etc. para combinar lo que estuvimos él y yo de acuerdo en llamar el puzzle final, o sea el itinerario, fechas y presupuesto de la jira.¹⁰

No vacile, se lo ruego, en pedirme las aclaraciones y precisiones que considere Vd. oportunas. Y quiera aceptar desde luego la expresión de mi agradecimiento, con la de mi deseo de conocerlo pronto personalmente en Bonn y poder llamarme, como me anticipo a hacerlo desde ahora, su afmo. amigo

Carlos Riba

Còpia mecanografiada, amb petites correccions manuscrites. Signada. AR.

1. Vegeu c. 729.

2. Vegeu cc. 58, n. 1 i 60, n. 2 —vol. I.

3. Vegeu c. 655.

4. Vegeu c. 91, n. 8 —vol. I.

5. G. Reichenkron ha signat la postal escrita per Ramon Aramon: «Una salutació des de Florència. Amb el Prf. Reichenkron de Berlín hem parlat del vostre previst proper viatge» (Florència, 7 d'abril de 1956).

6. Franz Rauhut. Ell mateix li escriurà el 3 de maig, invitant-lo, però finalment no serà possible perquè «*tuve necesariamente la ilusión de que sus conferencias sean pagadas por el gobierno español. Me duele mucho ver que Vd. no disfruta tal favor*» (Würzburg, 8 de maig de 1956).

7. Dictinio de Castillo-Elijabeyta. Segurament s'havien conegut als primers Congressos de Poesia, però no crec que ara Riba l'arribés a escriure: la correspondència de l'AR arriba fins 1954.

8. Vegeu c. 544, n. 3.

9. Els quatre primers temes van ser exposats per primera vegada el 1953, a Madrid i Salamanca (vegeu c. 533, n. 6) i el darrer el 1939, a Belfast i Dublín (vegeu c. 273, n. 10 —vol. II).

10. Primera informació del que serà «el meu tomb de conferències per diverses universitats alemanyes» organitzat per Guillem Nadal «des de l'Embaixada, però extraoficialment» (c. 729), entre el 12 i el 26 de juny. Tanmateix el tema no és d'ara. A mitjan 1955, Nadal ja li va escriure: «Perdoni que li escrigui en castellà, mes no tenc a qui dictar en català i és precís deixar còpies als arxius! / *He llegado, hace dos días, a Bonn, después de mi viaje a Mallorca y Barcelona, donde tuve el gusto de visitarle, y precisamente ayer noche estuve reunido con los profesores Grossmann, de Hamburgo, (traductor, como Vd. sabe, de algunas de sus poesías) y Meier, de la Universidad de Bonn. Ambos me expresaron el agrado con que verían su venida a Alemania para pronunciar unas conferencias sobre literatura catalana. (...) / Le ruego que, lo antes posible, me haga saber si está dispuesto a aceptarla [la invitació]*» (Bonn 24 de maig de 1955). Riba li contestà el 3 de juny (almenys per la data manuscrita al marge de la carta rebuda), però la seva carta i les altres d'aquesta correspondència no han estat localitzades. Nadal insistí de nou: «*Como aquí hay que prepararlo todo con bastante anticipación le agradecería me repita su conformidad con estos planes para ir fijando ya fechas y demás detalles*» (Bonn, 23 de desembre de 1955). Quan Nadal s'ha d'absentar de Bonn, li escriu que «*convendría que entretanto (...) comuniqué a mi colaborador Don Modesto Suárez, sus planes de viaje y sitios donde desearía se le organizaran las conferencias*» (Bonn, 11 d'abril de 1956). Tanmateix Riba no s'acaba de decidir i no en podem saber els motius sense les seves cartes. Finalment, superats els obstacles, Nadal li enviarà, adjunt amb la carta del 4 de juny de 1956, un *Proyecto de jira de conferencias por Alemania* en el qual li detallarà el programa: «*12 de junio (martes): viaje avión Barcelona — Francfort / 13 de junio (miérc.): viaje Francfort — Munich / 14 de junio (jueves): conferencia en el Instituto de Munich (DM 150,-) / 15 de junio (viernes): viaje Munich — Heildelberg (salida Munich temprano, a las 8,45) / a las 4 de la tarde conferencia en el aula 4 de la Universidad de Heildelberg (DM 100,-) / 16 de junio (sábado): viaje Heildelberg — Bonn / 17 de junio (domingo): estancia en Bonn / 18 de junio (lunes): conferencia en la Universidad de Bonn (DM 200,-) / 19 de junio (martes): viaje Bonn — Hamburgo / 20 de junio (miérc.): conferencia en la Universidad de Hamburgo (DM 150,-) / 21 de junio (jueves): viaje avión Hamburgo — Berlín (pagado por Berlín) / 22 de junio (jueves): conferencia en la Universidad de Berlín (DM 100,-) / 23 de junio (sábado): viaje avión Berlín — Francfort (pagado por Berlín) y seguir el mismo día a Barcelona o quedar en Berlín o Francfort según tenga Vd. tiempo y dinero*». Riba afegirà, manuscrits al mateix full del *Proyecto*, els temes de les conferències: parlarà de *Maragall* a Munich i Bonn i de *L'humanisme a Catalunya* a Hamburg, Berlín i Heidelberg. (Tot i que aquesta darrera dada no consta al full citat, Riba ho escriurà a la carta 662). A posteriori, Clementina escriurà l'itinerari realitzat en uns fulls de llibreta titulats *Dades per a una biografia*, que contenen la cronologia de la majoria dels viatges de Riba, sol o amb Clementina. Del que ens interessa (*Viatge a Alemanya. 12-26 de juny*), transcriu a continuació les precisions que no apareixen al programa provisional ja citat: «Dia 16: Heidelberg — Bonn (Amb l'amic Guillem Nadal que ens porta amb el seu cotxe. Vores del Rhin, Lorelay, etc.) / Dia 17: Bonn (Tarda a Colònia) / Dies 22-23: Berlín / Dia 24 Berlín — Frankfurt / Dia 25: Frankfurt / Dia 26: Frankfurt — Barcelona». Els objectius, ultra els universitaris, són ben clars: «Ens sedueix de reveure, al cap de tants anys, un país on vam ser joves i feliços; on vam aprendre moltes coses de gran valor humà. És, quant a nosaltres, una mena de viatge sentimental» (c. 660, 1r. prgf.). El viatge ha estat un èxit: «escandalosa ovació, a cops de puny sobre les taules i amb els peus» a Heidelberg (c. 662), «a Berlín un públic de 250 persones» (c. 669, 2n. prgf.), escriurà. I tornaran, «Encantats, cansats, dissipats; però amb la consciència d'haver fet bona feina, més enllà de l'èxit que hauríem pogut somniari» (c. 664, 1r. prgf.). Vegeu més informació a les cc. 661, 662,

663, 667 (1r. prgf.), 669 (2n. prgf.), 673 (2n. prgf.) i 729. Segons Joan Samsó, fou la Benèfica Minerva qui costejà els «viatges de Carles Riba a Alemanya per a pronunciar-hi unes conferències els cursos 1955-56 i 1956-57» (*El mecenatge cultural de postguerra. Benèfica Minerva*, RdC, 37, gener de 1990, 50). Tanmateix crec que el del curs 1956-57, correspon al viatge a Gran Bretanya. Vegeu c. 673, n. 2.

Barcelona, 1 de maig de 1956

Dr. Carles Claveria
Munic

Benvolgut amic:¹

M'ha fet alegria la seva afectuosa carta del 25 p. p., amb la represa d'una relació interrompuda feia tants anys.² No he oblidat mai la visita de V. i del Dr. Vossler a la qual al·ludeix: el jardí de la nostra caseta de Sarrià, la vuit-centista palmera... V. estava decaïgut, desorientat; el Dr. Vossler, amb el seu alt esperit, li deia paraules d'encoratjament que també m'eren útils a mi, el pràcticament ja situat dins la vida. De vegades he pensat amb satisfacció que aquella tarda potser va ésser decisiva a la brillant carrera de V., que he seguit per notícies i referències escadusseres i per llibres que tinc i que he llegit amb profit.

Em prometo un goig de reveure'l a Munic. Accepto, agraït, la invitació que em fa per a una conferència a l'Institut d'Espanya que V. dirigeix.³ Sobre Maragall preferiblement: té aquesta gran figura un interès capital, junt amb la del seu (d'ell i de V.) Unamuno, per a tothom que presta atenció a tot allò que és força, claror i encara esperança sota la confusa Espanya actual. Deixo al seu bon criteri la possibilitat d'una altra conferència al Seminari Romànic o allí on sigui; sempre en castellà, no cal dir: no domino l'alemany parlat per a usar-lo davant d'un públic. Potser també seria indicada una sessió de poesies catalanes —meves o d'altres autors— pel procediment que vam assajar amb èxit al Congrés de Poesia de Salamanca:⁴ lectura prèvia d'una traducció literal castellana de cada poema, i llavors recitació en el text original, amb articulació clara i pausada. Però això és possible només davant d'un auditori íntim, especialment apassionat o iniciat: de seminari o de club.

Ahir a la tarda vam estar parlant de tot això amb el nostre comú excel·lent amic Guillem Nadal.⁵ Ell (i durant les seves vacances fins al 15 de maig, D. Modesto Suárez per encàrrec d'ell) dirigeix i centralitza les gestions prop de

les diverses Universitats. Jo esperava d'un dia a l'altre la seva visita i per això no vaig contestar tot d'una la carta de V. Valdrà més, doncs, que de moment V. li digui uns mots sobre les dates disponibles; tenint en compte, com avui mateix indico al Sr. Suárez,⁶ sempre d'acord amb el Sr. Nadal, que difícilment podria sortir cap a Alemanya abans del 26 del mes que avui comença.

Amb un afectuós record de la meua muller, que espera acompanyar-me en aquest retorn a la nostra Alemanya de fa més de trenta anys, l'abraço ben cordialment.

Carles Riba

Còpia mecanografiada, amb una correcció manuscrita. Sense signar. AR.

1. A la seva carta (vegeu infra n. 2), Claveria donarà algunes dades de la seva relació amb Riba, al qual encara escriurà quatre cartes més, totes de 1956 i sobre el viatge a Alemanya. Riba n'hi escriurà tres, de les quals no n'ha estat trobada cap.

2. Claveria li ha escrit: *«Después de más de veinte años tengo ocasión de volver a ponerme en contacto con Vd. Mis largas ausencias en el extranjero y mis rapidísimas estancias en España no me han permitido corresponder con Vd. y lo he sentido de veras, porque no olvido fácilmente, ahora que ya estoy en el declive de la vida, aquellas horas de la Universidad de Barcelona, de los Estudios Universitarios Catalans y de la Fundación Bernat Metge en que, si aprendí poco griego, me di cuenta de la calidad del maestro. He seguido de lejos su obra y sólo una ingénita pereza epistolar me ha impedido escribirle. (...) Deseando verle por este Munich del que tiene Vd. seguramente gratos recuerdos y en el que queda todavía mucho del espíritu del que fue nuestro amigo y maestro, Karl Vossler. No olvido la visita que hicimos Vossler y yo juntos a su casa y las conversaciones de aquel día con Vd. y su señora, hacia el año de 1931»* (Munic, 25 d'abril de 1956). Hi ha testimonis d'una visita de Vossler a Barcelona el 1928 (vegeu c. 132, n. 2 —vol. I—). Crec que és la mateixa de què parla Claveria.

3. Vegeu c. 654, n. 10.

4. Vegeu c. 544, n. 3.

5. Vegeu c. 729.

6. Vegeu c. 654.

656. A Camilo José Cela

Barcelona, 3 de maig de 1956

Sr. D. Camilo José Cela
Ciutat de Mallorca

Benvolgut i admirat amic,

Acabo de rebre, després de la seva afectuosa carta del 28 p. p., el paquet amb les separates del meu poema.¹ Fan gràcia (quina expressió més plena de sentit!); tempten a reincidir en la col·laboració.² No tinc de moment res disponible: aquest Fill Pròdig sembla que s'hagi dilapidat fins el seu autor.³ Resto, però, ben de grat compromès. Em permetré de demanar alguna cosa per als Papeles de S. A. a la meua muller i a algun dels meus amics, poetes o assagistes, més presentables, i enviar-li-ho. V. decidirà, segons el seu criteri i la seva autoritat de director.

Li prego que vulgui al seu torn signar-me la seva catiriana versió en la separata nº 2, que li adjunto, i reexpedir-me-la. Jo no sóc col·leccionista, però guardo els papers que m'estimo.

Amb Clementina, de la seva muller i de V. ben cordialment

C. Riba

Original mecanografiat. En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 648, n. 3.

2. Cela li ha escrit: «No olvide usted a nuestros PAPELES y mándenlos algún nuevo poema. Ya sabe usted con la ilusión que volveríamos a dar su nombre en la revista» (Palma de Mallorca, 28 d'abril de 1956).

3. Aquesta és la primera constatació d'una certa sequera poètica que s'allargassarà fins a la seva mort. Després d'*Esbós*, una poesia diferent, nova, insòlita en la seva obra, Riba intenta la seva continuació amb «Maria Magdalena», però sense èxit (vegeu c. 602ter, n. 7). Només 9 poemes, agrupats a *Poemes per a un nou llibre encara sense títol* (vegeu O.C., 1, 323-333), quedaran d'aquesta època de la qual dirà que: «Estic en una mena d'ascesi, no del tot involuntària, de silenci poètic» (c. 694) i que «No he desdit, però no em vull forçar» (c. 755, 1r. prgf.). Sobre els *Poemes per a un nou llibre*, vegeu Carles Miralles, *Deu poemes per a un llibre que no tingué títol* dins *Simposi*, 97-117. Sobre *El fill pròdig*, vegeu c. 602ter, n. 6.

657. A Ventura Gassol

Barcelona, 4 de maig de 1956

Estimat Ventura,

Dos mots en un moment. Hem rebut el teu telegrama i ens hem apressat a fer-te la còpia del text que et manca.¹ Hi afegim la del Poema feliç, que tampoc no deus tenir. Totes dues poesies són de «Sempre i Ara». ¿És que no et vam enviar aquest llibre, ni les «Poesies Completes», dins el qual recull va ésser reimprès? Digues-nos-ho, t'ho preguem; si no els tens, és un descuit que esmenarem tot seguit.

El teu telegrama s'ha creuat amb una carta meva, acompanyada dels textos de R. Permanyer.²

Una altra cosa: justament ahir, vaig escriure una targeta de presentació per a Pere Puig Quintana,³ que surt avui cap a França. Potser et telefonarà des de París per tal de combinar una entrevista amb tu. És interessant que la tingueu. El que dic a la targeta no és un compliment, tot el contrari. És un dels homes que durant aquests anys ha merescut millor del país.

Corro a tirar al correu aquesta carta.

Amb Clementina, a Lucia i a tu la més cordial abraçada

Carles

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Gassol li ha escrit: «*Prière m[de] envoyer par retour original catalan poeme Oriol / Nous embrassons*» (Saint Martin le Beau, 4 de maig de 1956). Ambdós poemes pertanyen a *Sempre i ara* (*Poesies completes*, 225 i 219-220 respectivament). Sobre el tema, vegeu c. 652, n. 1.

2. Segons una nota manuscrita de Riba, sabem que aquest ha escrit a Gassol el dia 2 de maig, però la carta és perduda.

3. Vegeu c. 396, n. 6 —vol. II.

658. A Pierre Rouquette

Barcelona, 7 de maig de 1956

Sr. Pierre Rouquette
Marsella

Benvolgut amic,

Vaig rebre la vostra afectuosa carta del 13 abr., amb els retalls de premsa adjunts.¹ És commovedora la vostra fidelitat a les nostres coses, la sol·licitud amb què persistiu a donar testimoniatge de la nostra voluntat, malgrat tot, de viure. Heu merescut bé dels catalans. A la FBM us estem molt especialment reconeguts. No vacil·leu a dir-me si hi ha algun volum que no teniu i us interessa. I jo personalment... ¿com us ho diré? Gràcies de bon cor i ben simplement, admirable amic! Us he enviat, en paquet a part, els meus dos darrers reculls de poesia: les «Elegies de Bierville»² i «Salvatge Cor».³ Que llegint-los pugueu sentir-me en diàleg de cor a cor i d'home a home amb Vós!

Estic molt pres per tot de feines i obligacions. Les coses aquí... potser Vós de vegades esteu informat per la vostra premsa abans que nosaltres mateixos.⁴ Hi ha motius per a millors esperances. Ja us escriuré més llargament. ¿Ens reveurem aviat, a casa meua o a casa vostra? Així ho desitjo.

No ens deixeu sense noves vostres de tant en tant.

Amb Clementina, ben afectuosament

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Rouquette li ha escrit: «*Un surcroît de travail professionnel, la régularisation de mes chroniques (dont ci-joint quelques spécimens), des imprévues familiaux, la charge de mes [mot il·legible] et de mon cercle d'Etudes ont absorbé tout mon temps et toutes mes forces. Excusez donc, je vous prie, mon retard et la brièveté de ces lignes. / Je mène de faire sur votre oeuvre une étude sérieuse, mais quand le pourrai-je?*» (Marsella, 13 d'abril de 1956).

2. Vegeu c. 282, n. 6 —vol. II.

3. Vegeu c. 491, n. 2 —vol. II.

4. Vegeu c. 646, n. 9.

659. *A Josephine de Boer*

Barcelona, 18 de mayo de 1956

Sra. Josephine de Boer
Berkeley

Muy estimada señora:¹

Estoy en deuda con Vd.² Tenía preparada la bibliografía 1954 de nuestra Editorial Alpha y quedó en un cajón de mi mesa de trabajo. Son muchos los cuidados y anormalidades que aquí distraen a un intelectual; Vd. està bien informada y sabrá excusar mi retraso... Le mando la lista 1954, por si todavía puede serle útil, junto con la de 1955 que ahora tan amablemente me pide. Recibirá Vd. también el libro de Ferraté, *R.C.*, *avui* que le interesa.³ No tiene Vd. que pagarlo; todo lo contrario, la editorial le hace gustosa este obsequio, como pequeña muestra del agradecimiento que todos sentimos por su atención, tan ilustrada, hacia nuestros libros. Únicamente le rogamos que nos mande el número de la revista donde aparezca su artículo, si tiene Vd. la bondad de escribir algo sobre esos ensayos de Ferraté, que son excelentes, así como también los números que contenían las notas sobre el libro de Pabón.⁴ Y si no los números, separatas de los artículos.

No sé cuándo iremos a Cadaqués, quizá en setiembre.⁵ Vi el número de la revista a que alude, con la descripción de la Costa Brava. Cadaqués es quizá el pueblo más característico, junto con Tossa; pero el turismo ha convertido a Tossa en una especie de Babilonia, Cadaqués por ahora permanece más puro. La pena es que el frío excepcional ha muerto casi todos los olivos, y lo que era plata y alegría en el paisaje, es ahora negrura y tristeza de ramas esqueléticas. Hablo por lo que me han contado mi hijo y amigos que han estado allí; es una tragedia: la gente, si no obtiene una ayuda del Estado —cosa dudosa— quizá emigre en masa o se dedique a explotar sin decoro al forastero.

Está para aparecer una antología de mi obra poética (texto catalán y traducción castellana), en una edición de homenaje, patrocinada por la suprimida revista *Insula*, que me dedica un numeroso grupo de escritores de lengua castellana.⁶ Me permitiré ofrecerle a Vd. un ejemplar.

Mi esposa y yo le deseamos un verano feliz y le expresamos una vez más nuestro sincero afecto.

Cordialmente,

C. Riba

Còpia mecanografiada, amb una correcció manuscrita. Sense signar. AR.

1. Catalanòfila nord-americana, que serà professora a diverses universitats i que manté amb Riba una certa correspondència des de 1953: set cartes fins 1956. Riba 5, de les quals només aquesta ha estat localitzada. Segons August Bover, Boer (1886-1972) coneix la cultura catalana des de 1927, arran d'un viatge a Mallorca (*Els estudis catalans a Nord-Amèrica i la North American Catalan Society (NACS)* dins la *North American Catalan Society (de 1978 a 1992)*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1992, 11). El 1952 ha publicat l'estudi *Two modern catalan poets: Carles Riba, poet of the modern soul / Clementina Arderiu* («Symposium», *Journal devoted to Modern Foreign Languages and Literatures, The Department of Romance Languages, Syracuse University, Volume VI, number 2, november 1952, 359-374*) en el qual «limita la discussió [de la poesia de Riba], al desenvolupament de l'oposició ment/sentits, i al·ludeix incidentalment a temes conexos com ara l'alegria i la solitud. Segueix la mateixa norma quan s'ocupa de la poesia de Clementina Arderiu, dins la segona part» (Lluís Alpera, *Josephine de Boer, una catalanòfila pràcticament desconeguda*, SdO, juny de 1976, 43). S'han conegut personalment el 1953 a Barcelona: «*You were kind enough to suggest that I let you know of my return from Mallorca and Valencia*» (Barcelona, 8 d'agost de 1953) i el 1954 ha publicat *Catalan Literature of today* («Books abroad», *International Literary Quaterly, University of Oklahoma Press, Spring 1954, 166-170*).

2. Boer li ha escrit: «*Ahora preparamos nuestra bibliografía de 1955 y me daría gran placer recibir la lista de sus publicaciones en catalán de aquel año*» (Berkeley, 12 de maig de 1956). Amb aquest mateix sentit li ha escrit el 12 de juliol de 1955, carta a la qual ara també contesta Riba.

3. Boer li ha escrit: «*Querría comprar el libro de Ferraté, Carles Riba, avui. Si puede mándarmelo, le pagaré con un cheque de mi banco*» (c. citada). Sobre el llibre, vegeu c. 644, n. 7.

4. Boer li ha escrit: «*Nos hizo una gran impresión el estudio de J. Pabón sobre El Drama de Mossén Jacinto. Escribí el resumen de ello para Books Abroad y el editor de Comparative Literature me solicitó también un artículo más comprensivo sobre la misma obra*» (c. citada).

5. Boer li ha escrit: «*Vds. estarán sin duda en su bonita casita de Cadaqués. Había una descripción de la Costa Brava en una revista de Filadelfia con una fotografía encantadora de aquel pueblo*» (c. citada).

6. Vegeu c. 579. n. 7.

Barcelona, 4 de juny de 1956

Estimat Ventura,

Dos mots només per avui. ¿Com estan les teves traduccions dels poemes per a l'antologia belga?¹ ¿Les veurem? T'ho dic perquè estarem una quinzena de dies fora, a partir del 12. Anem a Alemanya.² Algunes universitats i centres d'estudis hispànics m'inviten a fer-hi sengles conferències sobre literatura catalana. Ens sedueix de reveure, al cap de tants anys, un país on vam ésser joves i feliços; on vam aprendre moltes coses de gran valor humà. És, quant a nosaltres, una mena de viatge sentimental. Hi volarem directament, pel cel de França, però sense petjar la terra francesa. Em sabia greu que mentrestant vinguessin proves, o el que fos, dels poemes i esperéssiu, tu o els amics belgues, la nostra resposta promesa per al correu immediat.

Una cosa et prego de tenir en compte per a la traducció del poema Oriol.³ Hi ha un passatge que jo sempre havia interpretat erròniament, ara la meua dona me n'ha fet adonar. És el que diu: «Petit cor secret, tan fort, que no-nat ja no li esqueia». El sentit volgut és: «Un petit cor secret, d'un bategar tan fort, que el mot, la qualificació d'encara no nascut ja no li esqueia». És a dir, abans de néixer ja batia tan fort que semblava nascut. Esmena-ho, t'ho prego, si amb la meua versió literal francesa t'he induït a error.

Ahir vam ser, molt nombrosos, a Montserrat a ofrenar la Corona poètica a la Mare de Déu.⁴ Van ésser uns actes inoblidables. S'hi va parlar, per tot-hom que calia, amb claredat, fervor i coratge. Veurem la cua que portarà. De moment la premsa silencià l'esdeveniment en absolut. Els absents van ésser sentits molt prop, evocats amb una tendresa i un sentit d'unitat exemplars. Tu especialment vas ésser recordat en la conversa de molts. Crec que et serà un reconfort de saber-ho.

A veure si aquest estiu ens trobem. En tenim ganes.

Una abraçada de tots dos a tots dos

Carles

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Vegeu c. 652, n. 1.

2. Vegeu c. 654, n. 10.

3. Vegeu c. 657, n. 1.

4. Riba hi ha participat amb el seu poema «*Ave humilis et potens*» datat el maig, i per tant sembla que fet a posta, publicat al volum *Corona Literària oferta a la Mare de Déu de Montserrat* (Abadia de Montserrat, 1957, 195) i recollit només a O. C., 1, 330, dins *Poemes per a un nou llibre*. Sobre el tema, vegeu Rosa M. Delor i Muns, *La «Corona Literària a la Mare de Déu de Montserrat», de 1956* i bibliografia citada (SdO, novembre de 1986, 37-40) i Medina, *Riba*, II, 67.

Heidelberg, 15 de juny de 1956

Srta. Rosa Leveroni
Barcelona

Benvolguda amiga,

A veure, deixi'm provar si surto un moment de les doctes peroracions, de la plugeta, dels boscos insistents i envoltants, de les ruïnes tristes, del que s'ha salvat i del que, no sempre amb gust, reneix, del que es retroba al cap de més de trenta anys i del que ja no hi és...¹ Vull dir, a veure si estic un moment on rebo noves que demà passat estarà Vostè: en una taula, amb amics que compartiran amb Vostè una joia molt concreta i molt justa: un premi guanyat amb la nostra paraula duta enfora, afirmada davant dels qui per damunt de tot posen el respecte a l'esperit i acollida sense reserves avars i porugues. I tant si hi sóc: faig i faré, durant uns quants dies, una feina de la mateixa mena... Però com a professor. I hi ha poetes, i a mi ens deien ahir que parlo bé dels poetes perquè sóc poeta. Acceptem-ho. M'estimo més estar prop de Vostè com a poeta que no pas com a docte personatge de càtedra; i ésser mirat com a companye, des del mateix nivell dels ulls, que no pas des del peu d'una estrada, amb el somriure encara més avall... Vulgui així acceptar el meu «Per molts anys!» enviat des del país del nostre Hölderlin, prop del pont que ell va cantar i que, com jo diria dels versos de Vostè, van cap a l'altra banda com en un volt d'ocell.²

I amb mi, li diu «Per molts anys!» Clementina.
Seu afm.

C. Riba

Biblioteca Nacional de Catalunya.

1. Sobre el viatge a Alemanya, vegeu c. 654, n. 10.
2. No tinc altra informació que aquesta.

662. *A Ramon Guardans i Helena Cambó*

Heidelberg, 16 de juny de 1956

Ahir, davant d'una gran i molt atenta assistència, vaig parlar aquí del *nostre* humanisme.¹ Em van fer una escandalosa ovació, a cops de puny sobre les taules i amb els peus, com aquí es fa. A Vostès dos el nostre primer record!²
Ben afectuosament

C. Riba
Clementina

Targeta postal. «Blick vom Philosophengarten auf Heilderberg». Adreçada a: Srs. Guardans-Cambó / Vía Layetana, 30, 7º / Barcelona / Spanien. En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 654, n. 10.

2. Aquesta és la primera de les tres postals que Riba escriurà a Guardans, totes el 1956, i les quals m'han estat facilitades pel mateix destinatari. Sobre Guardans, vegeu també el paper que ha tingut en la polèmica Maragall: c. 580, n. 10.

663. *A Narcís Bonet*

Bonn, 18 de juny de 1956

Ahir vam pensar molt en tu, estimat Narcís, dins aquesta casa.¹
A tu i als teus el nostre més afectuós record

C. Riba
Clementina

Targeta postal de la qual no conec l'anvers. Adreçada a: Sr. Narcís Bonet / Av. Reina Victoria, 16 / Barcelona / Spanien. En poder del seu destinatari.

1. Segurament la casa natal de Beethoven. Sobre el viatge, vegeu c. 654, 10.

Barcelona, 28 de juny de 1956

Estimat Ventura,

Ja hem tornat del nostre tomb per les universitats alemanyes.¹ Encantats, cansats, dissipats; però amb la consciència d'haver fet bona feina, més enllà de l'èxit que hauríem pogut somiar. Ja t'ho contaré un dia; perquè, en efecte, aquest estiu ens hem de veure. Frisem.

He trobat, esperant-me damunt la taula d'escriure, la teva afectuosíssima carta del 13 p.p. T'agraïm amb tot el cor el que has fet per la inclusió dels poemes de Clementina dins l'antologia belga.² I les versions, fetes segons un criteri que compartim. I la nota, d'entranyable to. Hi ha en la nota uns pocs lapsus de còpia que seria llàstima que no hi hagués temps d'esmenar. Són:

casada en 1939 — ha de dir: en 1916.

mare de quatre fills — Sí, però un, mort en bas âge; a França hi vam anar amb els tres restants.

resideix a França de 1929 a 1943 — Naturalment, ha de dir de 1939 a 1943.

obtingué en 1938 el Premi Crexells — Ha de dir: el Premi Folguera.

En els poemes, potser es podria afinar l'exactitud d'algun passatge. Per exemple:

Oriol, mon fils: qu'on ne croirait qu'il n'est pas né encore. Interpretar en el sentit indicat en la meua carta anterior, o sigui: qu'on ne pouvait plus l'appeler pas né encore.³

Anxiété.⁴ On sert de l'eau etc. — ¿No sonaria millor: On nous sert de l'eau trouble...? Mon coeur résonne bien. — Potser: elle sonne dans mon coeur (és clar que va a parar al mateix).

Maintenant.⁵ Exalté, dans les barques etc. — Jo no vacil·laria a dir: Emballé, dans les barques...

...que la femme, ô merveille! — Potser: et je ne suis pas qu'une femme abstraite / pensive.

*Danse ultime.*⁶ A la primera estrofa hi manca la idea que Déu que ens crida / invita a aquesta dansa (en ordre del teu missatge...).

Saurons-nous prévoir la chute. — El sentit de l'original és: Étourdis et languissants, prendrons-nous ce chemin d'un pas précautionneux?

Musique pour notre danse etc. — Més exactament: Musique pour cette de ceux qui sont encore et ne sont déjà plus... al·ludí a aquesta zona intermèdia, a aquest «no man's land» entre la vida i la mort.

Són lleugers apuradament del sentit, d'un sentit altrament ben agafat i re-produït amb un moviment just (l'estil està tot en el moviment, i les tres quarts⁷ de la poesia també). Si s'hi és a temps, bé; caldria almenys per als lapsus de la nota. Per a escriure't donant-te un mínim de les nostres impressions, de les experiències que hem fet en aquest viatge, etc. hauria de tenir moltes hores i omplir unes quantes pàgines... I haver ordenat el meu cap. Deixem-ho per a un altre dia i que vagin aquestes línies desguitarrades per endavant. Amb la nostra fraternal abraçada a Lucia i a tu

Carles

P.S. - He telefonat a en Permanyer. No ha rebut el que m'anuncies en la teva carta.⁸

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Vegeu c. 654, n. 10.

2. Gassol li ha escrit: «Us adjunto les traduccions tal com les he enviades, uns dies més tard del que us deia i que em foren concedits gràcies a l'estimat P. L. Flouquet. Quan tornem a casa el demanaré al telèfon per a veure on en som. Aprofitant les proves hi afegiré aquesta correcció del vers final, si no em diuen el contrari [vegeu c. 660, 2n. prgf.], i hi faré les esmenes que m'indicareu. La presentació us va bé?» (París, 13 de juny de 1956). Vegeu c. 652, n. 1.

3. Vegeu c. 660, 2n. prgf.

4. «Desassossec» de *Sempre i Ara* dins *Poesies completes*, 195.

5. «Ara» d'*És a dir*, 26.

6. «Dansa última» d'*És a dir*, 15-16.

7. Crec que hauria de dir «les tres quartes parts».

8. Gassol li ha escrit: «Germà Carles: Un dia d'aquests, passat demà probablement, enviaré a l'estimat i enyorat Permanyer la presentació que he fet d'ell i les seves traduccions» (c. citada). Vegeu c. 652, n. 1.

664bis. *A Guillem Nadal*

Barcelona, 30 de juny de 1956

Benvolgut amic,¹

Tornats a casa, ens sentim més rics pel viatge que, gràcies a V., hem fet.² No ho oblidarem mai. ¡Com la gentilesa i la conversa donen valor a tot allò que restaria dispers!

Pel mateix correu li envio els llibres promesos.³ Dins l'epistolari M.-U. manquen tres cartes de M., descobertes després.⁴ Ja li'n procuraré una còpia.

Amb Clementina seu, afm. i agraït

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Danzas y bailes regionales de España. La Sardana. Cataluña». Adreçada a: Sr. Guillem Nadal / Morey, 4 / Palma de Mallorca. En poder del senyor Gonçal López Nadal.

1. Sobre Nadal, vegeu c. 729.

2. Vegeu c. 654, n. 10.

3. En una carta posterior, Nadal li agrairà «l'Antologia que ha tengut la gentilesa d'enviar-me com m'havia promès a Alemanya» (Ciutat de Mallorca, 11 de juliol de 1956). Es refereix, és clar, a *Obra poética* que li ha enviat dedicada: «Per a Guillem Nadal, / en la poesia / i en la nostra amistat, afermada ben cordialment a través de les belles terres alemanyes, / C. Riba / Barcelona, juny de 1956», segons em comunica Gonçal López Nadal.

4. Es refereix a: Unamuno y Maragall, *Epistolario y escritos complementarios* (B., Edimar, 1951).

665. *A Marià Manent*

Barcelona, 30 de juliol de 1956

Sr. Marià Manent
Aleixar

Benvolgut amic,

L'Albert¹ em va dir anit que seríeu a Barcelona a finals de la setmana que comença. M'interessaria molt de veure'us per un petit afer amb Ed. Juventud,² en el qual us agrairia que servíssiu d'intermediari. Es tracta, en resum, del següent. El nostre comú amic Santos Torroella va traduir un dels meus Joans a fi d'incloure'l dins una mena d'enciclopèdia per a infants que preparen a Ed. Éxito. En S.T. ignorava que existís la traducció castellana publicada per Ed. Juventud.³ En demanar-me ell l'autorització i oferir-me uns drets d'autor, jo li vaig contestar que no sabia fins a quin punt jo era lliure. Vaig repassar el contracte. És ambigu. El 1' article diu literalment: «El Autor cede al Editor el derecho exclusivo de publicación en lengua castellana y para una edición de 5.000 ejemplares de su mencionada obra.» A la primera lectura, la impressió és que ningú més no pot publicar res del llibre en castellà. Reflexionant, però, sobre el text, fa l'efecte que la frase «y para una edición etc.» és una limitació; i realment en els restants articles només es parla d'aquesta edició (a part l'opció per a una edició en català) i de les possibles successives; no es diu res de la publicació d'un conte solt. La cosa seria més clara si hi hagués un «i de moment» o bé «i per ara etc.», «per a una edició etc.». En suma, lliga poc aquell «exclusivo» amb aquest «y»; es pot creure —i jo ho crec, vist l'articulat— que «en lengua castellana» és també una limitació. Però segurament no cal subtilitzar tant. El cas és imprevist, tot ha anat de bona fe i no penso que el Sr. Z.⁴ es llanci a la presa sobre uns petits drets, quan tants s'ha cobrat, per a la mateixa enciclopèdia, d'Ed. Éxito: no es tracta de reproduir *la seva* versió, sinó una altra que ja és feta per ignorància, repeteixo, que existís la seva. La compensació que jo proposaria fóra posar al peu del conte una nota així: «L'edició castellana completa de S.J. ha estat feta per Ed. Juv., en traducció de etc.»

No temo que us sigui cap gran maldecap de tramitar-me això a la vostra vinguda; jo ho faria directament si trobés el Sr. Z. en alguna banda; el que em fa una (jo crec) explicable peresa és anar expressament a Ed. Juv.: fóra donar a l'afer una transcendència que segurament no té.

El nostre projecte és sortir cap a Cadaqués per allí el 8. Espero que ens podrem veure abans, amb una solució.⁵

Els millors records de casa a casa! Vostre

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Albert Manent, el seu fill.
2. De la qual Marià Manent és director literari.
3. Carlos Riba, *Seis Juanes*, Ilustraciones de J. Narro, Traducción de María Luz Morales (B., Juventud, 1951).
4. Josep Zendera i Fecha (1894-1968), fundador i propietari d'Editorial Juventud.
5. No em consta resposta escrita de Marià Manent.

666. *A Armand Obiols*

[Barcelona] 8 d'agost de 1956

Benvolgut amic,¹

Gràcies, ben de cor, pel vostre preciós paquet. M'interessaven vivament aquests llibres, els necessitava.² Per M. R.³ sabeu com vivim, com visc ací. No vull creure que, sobre això, a fora es facin gaires il·lusions; el que és cert és que ací va menys escassa l'esperança que la il·lusió. Us demanaria que completéssiu la vostra generosa tramesa amb unes línies vostres. Em faria bé de reprendre la comunicació epistolar. Escriviu-me uns mots; vulgueu-me dir la impressió que us fa el meu recull: és terrible de fer aquests exàmens de situació (o de consciència!) tot sol.⁴

Amb els millors records, us abraça

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, una fotografia del monestir de Montserrat. Adreçada a: Monsieur Jean Prat / 19, rue du Vidollet / Gèneve / Suïza. A l'angle superior esquerre, manuscrit: Exp. C. Riba / Av. Rep Argentina, 163 / Barcelona. Institut d'Estudis Catalans.

1. Sobre Armand Obiols [ps. de Joan Prat], vegeu c. 360, n. 2 —vol. II.

2. No em consta de quins llibres es tracta. Però la tramesa de llibres continuarà i s'hi afegirà Rodoreda. Vegeu c. 721, n. 1.

3. Mercè Rodoreda, companya d'Obiols. A l'AR es conserven 23 cartes d'ella a Riba: 15 entre 1940 i 1942 i 8 a partir de 1958, excepte una nota breu que és de 1949. De Riba, 5 llargues postals (2 de 1958 i 3 de 1959) que publico en aquest volum i que ara són en poder de la Fundació Mercè Rodoreda a la qual agraeixo que me les hagi prestat. Sobre la relació Rodoreda — Obiols, vegeu Montserrat Casals i Couturier, *Mercè Rodoreda, Contra la vida, la literatura* (B., Ed. 62, 1991). Tanmateix cal completar-la quant al període 1941-42. Vegeu c. 360, n. 2 —vol. II.

4. Probablement, li ha enviat *Obra poètica*. Vegeu c. 579, n. 7.

667. A José Luis Cano

C[adaqués] 28 de agosto de 1956

Gracias, muy de corazón, mi querido amigo, por su afectuosa carta del 23 jul.¹ En una jira reciente por varias universidades alemanas² comprobé lo estimada que era «Insula» y la indignación que ha producido su desaparición.³ Seamos optimistas y creamos que el mismo daño un día redundará en bien.

Sí, el libro es espléndido y estoy orgulloso de él. Y agradecido a todos cuantos le han dado vida. ¿Por qué no repetírselo a Vd., que tanta parte ha tenido en la iniciativa? En octubre será cuestión de lanzar la propaganda, aunque nunca será posible suplir la acción de «Insula». No descarto para entonces la probabilidad de un rápido viaje a Madrid.

En septiembre regresamos a Barcelona.

De casa a casa, un cariñoso recuerdo.

Le abraza,

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers «Costa Brava. Cadaqués. L'Església. La Iglesia. L'Eglise. The Church. Die Kirche». Adreçada a: Sr. D. / José Luis Cano / Avenida de los Toreros, 51 / Madrid. En poder del seu destinatari.

1. Cano li ha escrit: «*Paulina [Crusat] ha pasado por aquí como una exhalación, y ha sido imposible verla. Pero ha dejado en Insula para mí un soberbio ejemplar del libro-homenaje a usted dedicado. Como, por lo que me dice Canito —que sí pudo hablar con Paulina— ha sido usted el generoso donante, quiero decirle cuánto le agradezco el espléndido regalo, y al mismo tiempo felicitarle, porque el libro es digno de usted y de su poesía*» (Madrid, 23 de juliol de 1956). Sobre *Obra poética*, vegeu c. 579, n. 7.

2. Vegeu c. 654, n. 10.

3. Vegeu c. 644, n. 8.

668. *A Ramon Guardans*

Cadaqués, 30 d'agost de 1956

Per molts anys!
Amb els millors records de casa a casa

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Costa Brava / Cadaqués / Altar Mayor de la Iglesia». Adreçada a: Sr. Ramon Guardans / Vía Layetana, 30, 1° / Barcelona. En poder del seu destinatari.

Barcelona, 15 de setembre de 1956

Sr. Domènec Guansé
Santiago de Xile

Estimat amic:

Hi ha cartes, com la vostra del 12 de febrer, difícils de contestar —si no es fa tot d'una.¹ Són la reacció d'un cor ple, dissimulada púdicament i intel·ligentment sota tot de disquisicions de crític. El qui les rep no s'hi enganya, almenys quan es tracta d'un poema que li ha servit per a descobrir en què li cal creure. Ja veureu els altres dos.² «El Fill pròdig», que us interessa especialment, és bastant extens, més de 600 versos; molta dialèctica íntima, molt d'examen de vida s'hi han transformat en una poesia de tres dimensions —si el poeta ha vençut, qui sap! Espero que per tot el que resta d'any el recull imprès serà un fet. Us en prometo un exemplar: una carta vostra —germen gras d'un estudi— bé el val.

Tot va marxant dins la meua vida; relativament com suposeu, perquè si les xacres personals per ara són molt suportables, l'aire que respirem és pesant, i no totes les visites que un rep són desitjades i de vegades només serveixen per a precisar com està situat un. En fi...³ Una cosa us farà goig de saber. El juny vaig ésser a Alemanya, per a un tomb de conferències universitàries.⁴ Mirat objectivament, crec que puc considerar un èxit haver tingut per ex. a Berlín un públic de 250 persones informant-se del que ha estat i del que és l'humanisme a Catalunya.

Això de l'humanisme em duu a la vostra afectuosa carta del 3 p.p.⁵ Per correu ordinari va cap a Vós un plec amb els catàlegs que em demaneu. Cal que us avanci aclariments. L'editorial no disposa de cap col·lecció completa dels clàssics grecs i llatins, en cap de les diverses edicions. Potser ara, en la reorganització que s'inicia de la FBM, procedirem, com és de seny, a reimprimir els volums que manquen i que són pràcticament introbables al mercat de vell; però n'hi ha per a temps. En el corresponent prospecte veureu assenyalats els

volums disponibles —92, màxim, dels 118 publicats— amb els preus. M'ha dit, però, el nostre millor agent de venda, que té en perspectiva la compra de dues col·leccions completes, d'ocasió i en bon estat, de l'edició bilingüe: una en tela i una en rústica; les cediria, si les pot haver, al preu respectivament de 10.620 i de 8.850 ptes. Caldria que el vostre amic, si de cas, es decidís de seguida i m'ho fes saber per mediació vostra; realment, surten poques col·leccions i són molt sol·licitades. Ara, els volums solts que hi ha en existència als nostres magatzems, quan l'interessat els vulgui. Això sí, tant si es tracta d'una d'aquelles col·leccions ventureres com dels volums nous disponibles, caldria que algú, com veniu a indicar, els recollís i pagués a Barcelona i s'encarregués de la tramesa. L'editorial no disposa en l'actualitat de mitjans per a servir directament les comandes a l'estranger.

Ha sortit ja l'edició d'homenatge de la meua Obra poètica, que «Insula», de tan cara memòria, ha patronat.⁶ La desaparició de la revista ha estat un cop;⁷ la difusió d'aquesta antologia (gairebé recull complet) amb versió castellana, se'n ressentirà. És un bell i polit volum de 250 pàgines i en dues edicions: una en fil, numerada i amb un retrat (400 ptes.) i la corrent, en un paper que s'acosta al fil (70 ptes.). Es pot adquirir adreçant-se a Insula o a l'Editorial Alpha mateixa; ignoro encara si Insula (vull dir la llibreria Insula) ha organitzat la venda a fora: em sedueix que el llibre surti fora del nostre triangle. Exemplars solts, enviats a títol particular, poden ésser confiats al correu. Miraré de tenir-ne un per a Vós, a canvi de recomanar-ne entorn vostre l'adquisició.

No res més per avui, estimat amic. Penseu que una carta vostra sempre m'és un goig.⁸ Ací també ens enyorem! Amb els millors records de la meua muller, un abraça ben afectuosament

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Guansé li ha escrit una llarga carta que transcriu *in extenso* perquè fa una lectura molt suggerent de la darrera poesia ribiana: «Vaig rebre la vostra carta del 26 de desembre acompanyada del poema "Els tres reis d'orient". (...) Ignorava l'aspecte patriarcal de la vostra vida. Tants néts, tants néts! Comprenc que veure'us-en voltat (i no a despit, sinó encara a causa del doble dol que passeu i que lamento) us produeixi una íntima i confortadora dolcesa. ¿No pervindrà d'ací, en part, la inspiració que us ha fet trobar un to tan singular per al poema?... Vull dir el seu to de rondalla. Sempre heu tingut inclinació per les rondalles, pels mites familiars. Però fins ara el fons mític d'alguns dels vostres poemes quedava absorbit o ocult pel cant que el recobria. I no deixa de sorprendre'm lleugerament (lleugerament perquè la vostra trajectòria poètica sempre comporta

sorpreses i és paradoxal sorprendre's si s'està previngut) que després dels sonets de "Salvatge cor", d'una forma tant abstracta, claustral, hàgiu recorregut a una manera tant simple (simple en pura aparença) de contar i de cantar. Suposo que més d'un crític i d'un neòfit (en aquesta matèria molts no deixem mai de ser neòfits) s'haurà sentit desconcertat, qui sap si defraudat, estafat amb tota alevosia. Car per a molts ja era axiomàtic que la poesia pura, la més autèntica poesia, havia d'obtenir-se a través d'una radical eliminació de l'anècdota (cosa que era una mica difícil que compartís d'una manera absoluta el traductor d'Homer); que calia fer invisible el tronc i les branques que nodrien les flors o les flames que les consumien. En el vostre poema es reconstitueix, magistralment, tot l'arbre, amb tronc, branca, fulla i flor, sense oblidar els ocells que aixopluga. I resulta que també és poesia: poesia pura o pura poesia, és igual. Què és, on és, però, la poesia, fa temps que he renunciat a explicar-m'ho. Em penso que millor que saber-ho, és percebre-ho una mica o fer-se la il·lusió de percebre-ho. Aquestes qüestions, com més es diluciden més s'emboliquen, més complexes es tornen. I no vull dir pas que no sigui convenient —i captivador— especular-hi. El perill són les conclusions i els dogmatismes. Concloure, és fabricar paranys on acaba per quedar atrapat, el mateix que els fabrica. / No sospiteu, pel que acabo d'escriure, que veig en el vostre diria viratge un "retorn" a aquesta o aquella tendència. No crec en impossibles retorns. Tal com no crec que ningú pugui inventar-se de cop i volta una nova *Ars Poetica*. Aquests invents o pensades (però cal anar amb cautela en l'aplicació d'aquests mots despectius) són purs galimaties. Ara que si no hi ha "retorns" vàlids, em penso que tot gran moviment o impuls artístic és un constant renéixer, perquè sempre es prové d'alguna cosa. En el que més m'ha fet pensar el poema de "Els tres reis d'orient" és en els nostres meravellosos retaules. El fet que el recull del qual ha de formar part us proposeu titular-lo "Oratoris", títol que comporta una intenció més musical que plàstica, no em desvia de la meua idea: només m'hi fa veure relacions òbvies o subterrànies. Trobo, sobretot, que hi esmerceu una aplicació semblant a la dels mestres dels retaules a explicar una anècdota, una història en un to realista, tot banyant-la en una atmosfera de miracle. Com en els retaules, les figures hi adopten la mateixa actitud d'una expressivitat transcendent i la mateixa rotunda elegància: traç segur de qui coneix l'equació de la realitat i la bellesa. Són així igualment bells tots els infants que hi apareixen, tan els que semblen "prínceps de pintura" com els "encongits per la gepa futura" —fantàstic! I jo he vist en algun lloc aquests infants (descrits tan breument amb una força tan plàstica). I he vist la capa que "ja comença a ser vella". I només ho puc haver vist en algun retaule. I he vist en algun retaule, suscitat per l'enyor, la torre antiga, "coronant, fosca, un poblet i un tossal". Quants anacronismes de retaule! Sobretot, que vós d'infant també hi fóssiu i que pogueu així, més que els secretaris, donar-ne testimoni. És magnífica aquesta troballa de la vostra presència i participació infantil en el miracle. Al meu entendre, és la perla del poema, "la gran perla perfecta que ens serà salvadora". I també em sembla la clau, si és que en cal al poema, radiant en la seva bellesa. I ja que m'he referit als secretaris (que el nostre mediavel·lissim Guerau de Liost hauria trobat deliciosos), no puc deixar de subratllar l'espurna irònica, joganera del poema, que és també pròpia de retaule, de capitell gòtic, i una novetat en la vostra poesia. / Obra d'aparences ingènues, i tan complexa, es presta a múltiples meditacions no sols pel que afecta a la mateixa essència de la poesia, sinó pel seu contingut. Com amb els caragols de mar, ens podem limitar a admirar-ne la seva forma tenaç; però si hom hi aplica l'orella, mai no acaba de destriar-ne les misterioses, llunyanes i profundes vibracions oceàniques» (Santiago de Xile, 12 de febrer de 1956). Vegeu, també, c. 642.

2. Guansé li ha escrit: «Suposo que ja haureu enllestit i perfilat els "tres Oratoris" i que s'hauran publicat a despit de les dificultats del temps. No cal dir que m'inspiren la més viva curiositat i, en especial, "El fill pròdig", avui que hi ha tants fills parabòlics» (Santiago de Xile, 3 de setembre de 1956). Sobre *Esbós*, vegeu c. 602ter, n. 7 i sobre *El fill pròdig*, c. 602ter, n. 6.

3. Segons ha escrit Riba al seu fill Oriol: «Sí, vaig rebre, dissabte a la tarda, una visita: Es

veu que, com a "anciano" que sóc als ulls d'ells em van tenir l'atenció de venir-me a veure en comptes de citar-me. Tot va anar amb molt bones maneres, i només preguntes; moltes preguntes. El pretext era veure què hi havia d'una informació, pervinguda de Madrid, i d'origen, naturalment, marxista, segons la qual jo havia estat assassinat (!!!!!). Encara no he acabat d'entendre-ho. Després, els inquieta molt aquesta "societat anglo-catalana" formada per "Scholars" que es dediquen a estudis de català. També van sortir les meves relacions amb intel·lectuals de Madrid. Etc. Tot plegat, *en si*, no res. Només que un es confirma en la impressió que un està classificat en un cert prestatge, i tot dependrà del que mai es disposi sobre aquell prestatge. No és que això hagi resultat de la visita; al contrari, és la visita que ha vingut d'això» (Barcelona, 9 de maig de 1956. Citat per Medina, *Riba*, II, 96, n. 2bis).

4. Vegeu c. 654, n. 10.

5. Guansé li ha escrit: «Un amic meu, Alexandre Tarragó, professor, desitjaria adquirir la col·lecció completa dels clàssics grecs i llatins de la Fundació Bernat Metge (...) en text antic i traducció. Per tant, us prego que em vulgueu informar (...) si és possible l'adquisició, i dels preus corresponents de les diverses edicions en rústica i enquadernades. (...) / També us prego que m'indiqueu si la Fundació disposa en l'actualitat de mitjans de servir directament les comandes a l'estranger, encara que a l'interessat li sembla que seria preferible, quan tingui la deguda informació, valdre's per a la compra i tramesa d'un amic seu a Barcelona, competent en tràfecs mercantils. / D'haver-hi prospectes impresos de la Fundació, podrieu fer-me'n enviar en exemplar doble: un per a l'interessat i un altre per al meu ús» (c. citada).

6. Guansé li ha escrit: «Tampoc no he tingut cap més notícia de l'edició d'homenatge. Ha topat amb dificultats?» (c. citada). Vegeu c. 579, n. 7.

7. Vegeu c. 644 n. 8.

8. Guansé li escriurà encara, des de Santiago de Xile, dues cartes més: el 24 de setembre i el 21 de desembre de 1956. Riba li contestarà, tal com ho fa constar al marge de la primera, el 24 d'octubre, però la carta no ha estat localitzada. En total, han estat 7 cartes de Riba entre 1952 i 1956 i 15 de Guansé entre 1949 i 1956.

Barcelona, 3 d'octubre de 1956

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Havia sabut de V. per la Sra. Julia Iatridi (aquest és el nom; la seva adreça és: Aristoteles, 142. Atenes).¹ Les gestions per a treure un bitllet fins a Marsella li van esguerrar el seu dia de pas per Barcelona. Vam parlar llargament per telèfon. Estava encantada de Sevilla i de V., cosa que no em sorprèn. Jo havia de preparar aquesta entrevista de Vs. dues; però els dies, les hores i els projectes aquest estiu m'han lliscat entre els dits com aigua. Suposo que és Rosa L.² qui li va procurar l'adreça de V. Nosaltres mateixos l'hem poguda atendre menys, no solament del que es mereix, sinó del que hauria calgut segons el nostre gust. S'ajunten en ella dues energies racials de qualitat diversa, em fa l'efecte. Pel costat basc, una solidesa —no sé com dir-ho, una mica «te-tragonal» (penso en un vers famós de Dant). La sang grega, però, corre i s'afirma amb una solidesa que en un no res esdevé feresa, ferocitat, alegria; per a ningú tant com per a un grec «la llum revela el crit del cor pregon i *n'és la mida*» (cito un poeta que V. i jo estimem, cadascun a la seva manera).³ No es pot ésser còmodament així i alhora intel·ligent; la saviesa aleshores restableix uns moments l'equilibri (és molt servicial la saviesa), però només en un pla mental, teòric; en el pràctic de la realitat, es produeix fàcilment la tragèdia —o la comèdia, depèn dels fets en si. No sé res de la intimitat, i gairebé res de la vida, d'aquesta dama. M'he d'explicar la simpatia que li tenim, i en la qual veig que ens acompanya V.; nascuda en una correspondència literària i justificada per una presència personal: una manera de manifestar-se, més en les petites reaccions espontànies (de *ressò*, diria) que no pas en les que socialment exigeixen càlcul. Ha avivat en mi tot d'experiències d'estudi i de viatge (l'inoblidable viatge!)* inextricablement barrejades; la lectura que estic fent de Kazantzakis⁵ me les arremora fins a la tempesta. Que tot sigui per a bé.

I que sigui útil per al meu poema de Maria Madalena.⁶ Tinc els primers versos escrits, pocs; com si diguéssim l'enceb. Veig la figura, i a força de pensar-hi l'he de decidir a fer-se i a fer, a través de símbols dramàtics. De moment la miro amb els ulls i des de la convicció, i també des d'un cert despit, de Marta. Un toca de seguida misteri. Sí, abans que s'estableixi en l'esperit i en la Gràcia, la meua Maria ha de fer un llarg trajecte per la seva natura corporal, en la qual viu meravelladament endinsada; és en ella que sent la unitat i la joia de l'ésser, i en el broll d'una flor, i en els ulls d'un gat, i en el dring d'una veu reial etc. No sé si me'n sortiré; veurem.

La majoria dels enuigs que s'havien acumulat aquest estiu s'han esvaït, començant pels mals físics. No mancà també una mena de grop d'aquesta petitesa provinciana en què aquí vivim sumits i que de vegades m'inspira un sentiment de derrota total després de tants anys de lluita i d'esforç. Alguna cosa per l'estil d'aquell incident que, ara fa dos anys, va produir un dels pròlegs a la meua antologia de Maragall.⁷ I en el mateix medi. Només que ara el mite ofès era d'una qualitat molt inferior; i encara no actuant des del panteó pairal, sinó dins la realitat tangible de cada dia, i amb quins cops de colze! Per això irritava molt més. A part tot això, aquest estiu ens ha transcorregut sota el signe de la més pura amistat. Tant a Cadaqués —on vam anar per l'agost en lloc del setembre— com aquí. S'ha clos amb una fi de setmana a St. Feliu de C., feliç per l'afecte, la intel·ligència i la cortesia dels amics que ens van invitar.⁹

El plec dedicat a R. Laffón era el mateix que V. havia enviat.¹⁰ No me l'havien retransmès amb l'altre correu; l'avis per a recollir-lo m'esperava, a la meua tornada de Cadaqués, damunt la meua taula. He rebut l'article de Laffón¹¹ i després un llibre de poesies d'ell, molt cordialment dedicat.¹² Tot plegat, i el retrat que d'ell conec, em fa pensar en un home intel·ligent, amorós i bo. Li escriuré. Sento el desig de conèixer-lo personalment. ¿Podrà ésser un dia a Sevilla mateix? Bé cal esperar-ho amb confiança.¹³

L'Horta que ha mort era l'avi i fundador;¹⁴ un home realment benemèrit. Feia temps que, apoplèctic, no intervenia en la marxa de la seva impremta; però del pis de dalt, on vivia, baixava, per una mena d'inèrcia amorosa, a passar el seu dia assegut prop de les màquines. El seu nét i homònim¹⁵ —orfe de pare des de la infància— no el¹⁶ succeeix, per un d'aquells drames, sords i vulgars, de família, que aquest jove es pren amb un hamletisme no ben adequat, injust, torturador; però és l'«aparell» de què disposa per a viure de moment i créixer com a home i com a poeta. Ara s'ha fet independent i edita «per al prestigi»: ha publicat Perucho, Foix, etc. i estem planejant un recull d'articles meus de crítica.¹⁷

Pel que em va dir la Sra. Iatrídi i pel que llegeixo en la seva carta, la seva

convalescència s'arrossega enutjosament.¹⁸ Fem vots perquè pugui tenir un descans «corroborant» i perquè la vida, com és de Llei i sempre acaba fent, triomfi allí on és! Que així sigui!

Amb Clementina, seu

C. Riba

P.S. - He rebut també uns mots molt gentils de López-Estrada en regraciament pel volum enviat.¹⁹

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «Yo tuve la visita de su amiga griega que me dió un par de excelentes ratos. Además de inteligente, es muy simpática y muy mujer. (...) Hablamos de su país y de Vds. más que de libros. Despues de irse me ha mandado una revista muy bonita, con algunas fotos que parecen ilustraciones de las Elegias, pero no puedo darle las gracias porque no sé sus señas... ni su nombre. Fue mi hija quién le abrió y la recibió primero y a ella le dijo el nombre, pero no lo recuerda» (Sevilla, 25 de setembre de 1956). Julia Iatrídi, escriptora grega, amb la qual manté relació epistolar sovintejada des de 1954. En total Riba li escriurà, fins 1959, almenys 14 cartes (segons fa constar el mateix Riba al marge de les cartes rebudes) de les quals només m'ha pervingut la darrera, del 7 de març de 1959 (c. 759), facilitada per la mateixa destinatària; de les altres, malgrat la meua insistència, no n'he aconseguit cap. Iatrídi n'hi escriurà en total 30, totes elles conservades a l'AR. Iatrídi ha conegut Riba a través d'una amiga, Montserrat Miserachs, que li ha enviat les *Elegies de Bierville*, dedicades per Riba. Segons la mateixa Iatrídi: «Mi padre es José Bustinduy, vasco y músico jefe de orquesta en la radio nacional de Atenas y profesor de violín en el conservatorio. Mi madre es griega y yo nací en Grecia. (...) He leído, y leo todo lo que puedo porque el español me interesa mucho. He llegado a dar lecciones de español, aunque he estudiado el violín y doy también lecciones. Me interesa mucho la Historia y la literatura españolas. Especialmente me intereso en la expedición de los catalanes a Oriente. (...) En literatura me intereso a los temas griegos. (...) He leído poemas suyos y artículos de crítica. He leído también en "Insula" su poesía "Més" (...). / He leído sobre la celebración del homenaje que le hicieron sus amigos y admiradores en Cadaqués. He visto muchas veces su fotografía y he pensado en usted y en su noble ademán de ofrecer a una desconocida algo tan suyo, como su pensamiento. Además de mis estudios de español, tengo en la radio la emisión de las actividades literarias y artísticas en España. / Quisiera hacer también una emisión entera para las letras catalanas. Mi amiga Montserrat Miserachs me ayuda mucho en todo esto» (Atenes, 30 de març de 1954). Iatrídi li ha fet conèixer Kavafis (vegeu c. 713, n. 2), Kazantzakis (vegeu infra n. 5) i li promet que li enviarà alguna cosa de Seferis (Atenes, 17 de març de 1959) que Riba li ha demanat perquè només el coneix en anglès (vegeu c. 759, 4rt. prgf.). L'estiu de 1956 s'han conegut personalment a Barcelona. Vegeu l'entrevista que li ha fet Enrique Badosa, *La escritora griega Julia Iatrídi, en Barcelona* («El Noticiero Universal», 9 de setembre de 1956). També Josep Pla ha conegut Iatrídi i així ho escriurà a *En mar* (O.C., 18, B., Destino, 1971, 109 i 131) si bé amb el cognom patern convertit en «Bistingüi». Iatrídi explicarà a Riba la seva coneixença de Pla (Atenes, 20 d'abril de 1956).

2. Rosa Leveroni.

3. Potser Moréas?
4. Vegeu c. 152, n. 1 —vol. I.
5. Iatridi, el 25 d'abril de 1955, li ha escrit per primera vegada sobre aquest autor; el 26 de febrer de 1956 li ha preguntat si li interessen més coses de Kazantzakis; el 8 d'abril, «*le mandaré enseguida un libro de Kazantzakis; el que encuentre en Francés*». Versemblantment és *Ascèse: Salvatores Dei*, Traduit du grec et préparé par Octave Merlier (Athènes, s./l., 1951) perquè hi ha un exemplar dedicat a l'AR: Atenes, 25 de novembre de 1956. Més endavant, encara, Iatridi li escriurà: «*I quería preguntarle si le interesa alguna cosa más de Kazantzakis*» (Atenes, 16 de maig de 1957). Sembla evident, doncs, que la lectura que està fent Riba és proporcionada per Iatridi, però no he pogut identificar el llibre.
6. Havia de ser la continuació d'*Esbós de tres oratoris*. Vegeu c. 602ter, n. 7.
7. Vegeu c. 580, n. 10.
8. No tinc altra informació que aquesta.
9. Ricard Permanyer. Vegeu, també, c. 630, n. 1.
10. Crusat li ha escrit: «*Rafael Laffón resulta por fin tener un ejemplar de los buenos [de Obra poética]. Me he permitido enviarle a Vd., como carta certificada, el último pliego por si tuviese V. a bien dedicarlo a su nombre encima de la firma. Espero que haga un artículo en ABC Andalucía*» (Sevilla, 13 d'agost de 1956). I en la propera carta: «*Llegó el pliego hace unos doce o trece días (me da vergüenza decirlo). Mucho quisiera que fuese el que envié, porque sentiría en el alma que hubiese tenido que reemplazarlo, ya que certificados que andan errantes por el mundo no siempre regresan a casa. (...) Si el primitivo pliego no llegó ni ha llegado todavía, dígamelo y se volverá a reclamar*» (Sevilla, 25 de setembre de 1956).
11. *Libros nuevos, «Obra poética»*. Edición-homenaje de Carles Riba («ABC», Edición de Andalucía, Sevilla, 28 de setembre de 1956).
12. *Vigilia del jazmín* (Valencia, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputación Provincial, 1952). La dedicatòria és datada: Sevilla, 29 de setembre de 1956.
13. Segons Crusat, Laffón és el «*máximo poeta local y buen amigo*» (Sevilla, 13 d'agost de 1956). Però a l'AR no hi ha correspondència. Laffón (Sevilla 1900-1978) ha estudiat Filosofia i Lletres i Dret a la universitat de Sevilla i el 1958 guanyarà el Premio Nacional de Literatura.
14. Crusat li ha escrit: «*He visto que ha muerto Horta. Lo he sentido como si lo conociese, por el afecto que a V. le demostraba*» (Sevilla, 25 de setembre de 1956). Es refereix a Joaquim Horta i Boadella i a S. A. Horta de Impresiones y Ediciones (Alfonso, XII, 8 — Barcelona) que ha estat la impremta d'*Obra poética*.
15. Joaquim Horta i Massanés que publica la col·lecció «Signe», Poesia i Assaig, dirigida per Josep Romeu. Anteriorment ja hi ha publicat: J. V. Foix, *Del «Diari 1918»* i Joan Perucho, *El país de les meravelles*. Seguiran: Salvador Espriu, *Evocació de Rosselló-Pòrcel i altres notes* i Joan Teixidor, *Entre les Lletres i les Arts*, ambdós de 1957. El núm. 5, i darrer, serà el de Riba (vegeu infra n. 17). Horta també publica la col·lecció Quaderns de Teatre ADB.
16. A l'original, «li».
17. Serà ...*Més els poemes*, Pròleg de Josep Romeu, Portada de Josep Maria de Martín (B., Joaquim Horta, editor, 1957, Col·lecció Signe, 5). Aquest serà el darrer llibre que Riba publicarà. Vegeu la breu referència d'Enric Sullà a *Història de la literatura*, 9, 321-322.
18. Crusat li ha escrit: «*Recái de lo que al cabo parece haber sido una tifoidea al mes justo de caer la primera vez y casi a los veinte días de andar por el mundo y estuve en cama otra semana. Apenas empezaba a ir otra vez a la oficina cuando ella llegó y con la alimentación iba aún con mucho cuidado, no me atreví a hacer turismo*» (Sevilla, 25 de setembre de 1956).
19. Crusat li ha escrit: «*... Y me tomo la libertad de dar por fin la dirección de López Estrada*

(...). *Seguramente le conoce V. de nombre, porque hizo la adaptación a castellano "inteligible" del Mio Cid. Sí, es una persona que me parece que, si no ha suscrito [Obra poética], debe recibirlo de su mano. Nadie más indicado para señalar la edición a los jóvenes*» (Sevilla, 13 d'agost de 1956). Segons ha escrit Dolç a Blai Bonet, Francisco López Estrada és de mare catalana, professor de literatura a la universitat de Sevilla i «un esperit vibrant» (Sevilla, 14 de febrer de 1956).

671. *A Rafael Santos Torroella*

Barcelona, 4 d'octubre de 1956

Sr. Rafael Santos Torroella
Ciutat

Benvolgut amic,¹

Al mateix temps que a V., va enviar-me a mi el retall del seu article Rafael Laffón. Quina presentació del llibre tan intel·ligent i afectuosa! L'hi torno per al seu arxiu.²

Si no sabés que en primer lloc les hi dicta la seva amistat tan diversament provada, em sorprendrien les paraules amb què V. em regracia per l'exemplar d'*Obra Poètica*.³ Sóc jo que estic molt més en deute envers V.; el llibre, als meus ulls, és tant de V. com meu; si el seu destí és de salvar-se, V. hi haurà tingut una bella part, pel que ha sabut fer dels meus versos. Li prego, a part això, i gairebé ni caldria dir-ho, que disposi dels exemplars que li convinguin, o m'indiqui a qui desitjaria que se n'enviessin.

M'estranyava la seva «absència»; l'altre dia la comentàvem amb el nostre bon amic Permanyer, a casa del qual vam passar una fi de setmana a St. Feliu de Codines.⁴ Fem vots perquè la crisi de fetsge hagi estat ben superada, i sense rastres. I que sigui de bon auguri per a Vs. la renouera presència d'un infant a casa seva.

Sí, reprenguem aviat l'amical relació, a casa de Vs. i a casa nostra; ens fem ja un goig de la idea de reveure'ns.

Amb Clementina, ben cordialment de Vs. dos

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Santos Torroella, vegeu c. 514, n. 1 —vol. II.

2. Vegeu c. 670, n. 11.

3. Santos li ha escrit: «*Todo se ha confabulado para hacerme quedar pésimamente ante usted. El mismo día en que recibí el bellissimo ejemplar encuadernado de su "Obra Poética", Maite y yo tuvimos que salir para Madrid en avión con objeto de recoger a un sobrinito y ahijado nuestro (...) y traérmolo a Barcelona. Pasamos unos días muy alarmados porque se trataba de alejar el niño de su hermanito más pequeño, al que acababan de diagnosticar una meningitis que luego, afortunadamente, no se produjo. Ya aquí, entre esas preocupaciones, el niño, que es para nosotros un hijo (...), y finalmente un inesperado ataque de hígado, que me ha tenido cerca de un mes inmovilizado en cama, me han hecho dejar incumplida hasta ahora mi nueva deuda de amistad para con usted. Pero ¡cuánto ha crecido ésta en mi pensamiento —casi lo único que me quedó de libre disposición en todos esos días— con mi tardanza en corresponderle siquiera con unas líneas de gratitud!*» (Barcelona, 3 de setembre de 1956). Sobre *Obra poética*, vegeu c. 579, n. 7.

4. Vegeu c. 630, n. 1.

672. *A Magda Font*

Barcelona, 25 d'octubre de 1956

Sra. Magda Font
París

Benvolguda senyora i amiga,

Permeti'm que m'adreci directament a V., a fi d'estalviar a en Melcior tota feina que no sigui la d'un bon consell.¹ Es tracta d'una gestió que vol el seu tacte; no se'ns ha acudit que tinguem a París ningú amb més bona voluntat i amb més aptitud que V. per a dur-la a felix terme. Vaig a la cosa. Segurament Vs. coneixien M. Pierre Louis Berthaud,² l'escriptor occità que tant estimava els catalans. Acabem de saber que s'ha mort, ja fa algunes setmanes; potser algun mes i tot. Aquest inoblidable amic, durant els dies calamitosos del juny de 1940 va ésser amb nosaltres d'una abnegació exemplar: va cooperar a la nostra evacuació de París,³ ens va salvar objectes de valor i papers preciosos. La nostra tornada a casa en abril de 1943, que es presentava difícil, a ell en primer lloc la devem per tot el que respecta a França.⁴ Després de tantes vicissituds, ens hem trobat, per primera vegada a Barcelona, el 47 o el 48, l'any passat, a Avinyó,⁵ ha estat sempre la llarga, forta abraçada que Vs. poden imaginar. A Avinyó, un cop va haver expressat el seu goig de reveure'ns, ja es va ocupar tot d'una d'ésser-me útil, improvisant una afectuosíssima, documentadíssima introducció a una lectura que vaig fer al Palau del Roure. Doncs bé: M. Berthaud, fa poc més d'un any, havia trobat encara uns papers meus que jo creia definitivament perduts, i em sabia greu: una capsa (literalment de sabates) com n'emprava Péguy per a guardar els seus versos, contenint principalment tota la correspondència que jo havia rebut durant el meu primer any d'exili. No hi ha res de caràcter pròpiament polític; són documents d'un valor en primer lloc sentimental, però també interessants per si un dia es fa la història de l'emigració dels intel·lectuals catalans en 1939. M. Berthaud em guardava aquests papers gelosament, amb un escrúpol rar, disposat a remetre'ls únicament a la persona que jo li indiqués i que pogués portar-me'ls a Barcelona.

Li copio un paràgraf de la darrera lletra que jo tinc d'ell, de l'11 de juny propassat:⁶

«En ce qui vous touche, je suis toujours dépositaire d'un paquet précieux pour vous. Il est toujours dans mon bureau de la rue de la Boétie, 21. Des ordres ont été donnés au fonctionnaire qui dirige ce service. Le fonctionnaire a été changé mais les ordres demeurent, ce qui est le plus bel exemple de ce qui est permis, en fait de continuité, à un régime républicain. Ce paquet ne me gêne guère. L'ennuyeux est qu'il est possible, qu'au mois d'octobre, je sois obligé de changer de bureau, et d'abandonner celui-ci, non pour un autre qui me serait également, personnel, mais pour une "turne" où nous serons trois à loger. J'espère que, d'ici là, vous aurez trouvé le moyen de récupérer votre bien. Et si vous ne l'avez pas trouvé, peccaire!, je trouverai bien celui de garder votre trésor hors d'atteinte.»

El que jo li demanaria a V. benvolguda Sra. Font, és el següent. Que volgués passar per l'antic despatx de M. Berthaud, a l'Assemblée Nationale française, 21 rue de la Boétie, i veure què diu d'aquest paquet el funcionari a qui ell es refereix; en una lletra anterior, del 17 de febrer, em parlava d'un M. Saradaki o del seu substitut.⁷ Per ell es pot esbrinar si el paquet continua al despatx, a disposició meva, o a la nova oficina de M. Berthaud, si és que havia tingut ja el canvi mig previst; o si ha estat remès amb les altres coses del difunt a la seva vídua. En aquest darrer cas jo li pregaria de telefonar a aquesta dama (ETO. 56-86) o de veure-la a casa seva (28 av. Carnot, Paris XVII). En resum, el meu desig és conèixer la sort d'aquest dipòsit i rescatar-lo a través de Vs.: si el funcionari o la vídua volen una autorització formal meva, que no els bastés aquesta carta, que li ho indiquin i la faré parvenir a Vs. de seguida.⁷

He enviat a la vídua una carta de condol —ben sincerament sentit, no cal dir; per això mateix m'ha semblat més discret no al·ludir a la cosa. Mme Berthaud, per altra banda, em coneix: no solament pel que el seu marit li devia haver contat de nosaltres, en el gran efecte que ens demostrava, sinó també perquè a Barcelona, en l'encontre que més amunt recordo, ella també hi era (i ara m'adono que en la carta de condol jo li posava que és a Avinyó que el seu marit i jo ens havíem revist per primera vegada; la memòria fa aquestes coses).⁸

Això és tot, benvolguda Sra. Font. Perdoni'm si recorro una vegada més a la seva ja tan provada bondat envers nosaltres; però Vs. saben comprendre com s'estimen uns papers del caràcter d'aquests que cerco de recuperar; alguns dels quals tenen en ells mateixos un gran valor literari. Un mot de Vs. sobre tot això en serà molt benvingut. I gràcies per endavant, ben de cor.⁹

Vulgui recordar-nos al bon afecte d'en Melcior. ¿Com segueix del seu

mal?¹⁰ Fem vots perquè tot els hi vagi bé. Els enyorem. ¿Què els reté de fer-nos signe quan vénen a Barcelona? Amb Clementina, ben fidelment de Vs. dos

Esborrany sense signar. Arxiu Riba.

1. Aquesta és l'única carta conservada de les escrites a Melcior Font o a la seva muller, com aquesta mateixa. Fetes diverses gestions, cal donar-les per perdudes. En canvi, n'hi ha 26 de Font a Riba entre 1926 i 1957, la majoria, però, notes i postals. Anteriorment, s'han vist, almenys una vegada, a París durant el viatge de Riba. Vegeu c. 582, 2n. prgf.

2. Vegeu c. 292, n. 6 —vol. II.

3. Vegeu c. 326, n. 1 —vol. II.

4. Vegeu c. 389, n. 1 —vol. II.

5. Vegeu c. 629, n. 2.

6. Transcriu tot l'apartat encara que Riba no ho fa al seu esborrany; només ho indica.

7. El resultat ja és conegut. Vegeu c. 327, n. 4 —vol. II.

8. La c. és perduda; vegeu, però, c. 674.

9. Font li escriurà: «Trobem avui, en retornar a París (...), la vostra lletra. Us agraïm cordialment la confiança que implica. Demà mateix farem la gestió i us escriurem» (París 1 de novembre de 1956). Per Nadal, en una postal sense data: «No tinc encara les cartes, introvables fins avui». Al cap d'un mes: «Fins avui no m'ha estat possible —i no pas per culpa meva— contestar a la carta que enviàveu a la Magda el 28 d'octubre. [Riba escriu a l'esborrany, 25.] Ens ha calgut esperar la recerca, a la qual s'ha lliurat Madame Berthaud durant llarg temps. Em va pregar, en comunicar-li el vostre encàrreg, que no us digués res fins a deixar-li el temps de trobar el paquet que sabia que guardava gelosament el seu marit. / Us incloc el mot que he rebut aquest matí. [No conservat adjunt.] Veureu que ella no considera pas com perduts els papers, i que continuarà cercant-los» (París, 26 de gener de 1957). I al cap d'un any: «Volia —i he fet tots els possibles— fer-vos present del paquetet de cartes... La ditzosa caps a no surt encara» (París, Nadal de 1957). Aquesta és la darrera carta que figura a l'AR sobre el tema.

10. En la carta citada, Font li escriurà: «Gràcies a Déu estic força més bé i segueixo millorant cada dia» (París, 26 de gener de 1957). Però no tinc altra informació que aquesta.

673. A Frank Pierce

[Barcelona] 28 d'octubre de 1956

Prof. Frank Pierce
Sheffield

Benvolgut senyor i amic,

He rebut amb goig la seva afectuosa carta del 23.¹ I també amb cordial agraïment: sé la feina que costa de coordinar un itinerari com el que V. em proposa. En principi accepto de fer aquest viatge per Anglaterra, que serà el meu tercer i estic segur que no pas el menys agradable.² Em faig càrrec que no puguin invitar igualment la meua muller. Però no suposo que hi hagi cap impediment que ella tanmateix m'hi acompanyi *a compte meu*. Tinc de viatjar sol una certa fòbia, que el perill sempre suspès sobre mi, d'un accident greu, en els meus ulls, no fa sinó accentuar.³ Bé deu ésser permesa una mica de psicosi a un poeta... L'únic punt delicat en això de venir dos —coneixem la gentilesa britànica— podria ésser el de l'hospitalitat personal. No voldríem que ningú se'n fes un problema: una cambra en un hotelet o en una pensió ens bastarà. En resum: cap universitat ni cap professor no han de fer per a nosaltres dos en cap ordre d'atencions, absolutament res més enllà del que era projecte llur per a mi sol.

Així va ésser en dues ocasions anteriors similars, quan en 1938⁴ i en 1939 vaig fer conferències a Cambridge, Belfast, Dublín etc.;⁵ així ha estat aquest juny darrer en un tomb per universitats alemanyes:⁶ i no hi va haver ni hi hagut cap malentès per cap de les dues bandes.

Prego que em fixi l'itinerari per a les dates que indica (no em faria res, al contrari, que fos per a una setmana més tard). Vulgui'm confirmar si seria més còmode, i fins i tot més avantatjós, com jo crec, de portar ja trets des de Barcelona els bitllets dels ferrocarrils anglesos per al circuit complet; llavors no caldria sinó que les diverses universitats em rescabessin dels trajectes corresponents: quant a mi, naturalment. També em convindria molt de saber els honoraris amb què puc comptar, en detall i en conjunt, i si aquests honoraris

són rebaixats per taxes; la meua economia és modesta i he de fer els meus càlculs previs acuradament.

Quant als temes, em va bé de parlar de poesia catalana del segle XX i àdhuc llegir poesia meua si tant interessa. Proposo així mateix, per a un públic més general, Maragall i el seu valor dins l'Espanya actual; i un *aperçu* de l'humanisme a Catalunya: més pròpiament, de l'acció del principi clàssic en la Renaixença literària catalana.⁷ Aquest darrer tema em seria útil de tractar-lo en algun dels centres que he de visitar, a fi de justificar una subvenció que espero obtenir de la FBM.

Serà bo que la seva resposta amb precisions sobre tot plegat em pervingui acompanyada d'una invitació formal d'una Universitat, per exemple la de Sheffield, amb vista a la més fàcil tramitació del visat anglès.

De moment, no veig res més a dir per la meua banda. Recordo perfectament la seva darrera visita a Barcelona, així com les del seu col·lega Mr. Ribbans.⁸ Han tingut sempre l'un i l'altre, com tots aquests benemèrits i organitzats catalanistes d'Anglaterra, la meua més sincera simpatia. Records a tots ells, i a veure'ns aviat!

Ben afectuosament

Esborrany sense signar. Arxiu Riba.

1. Pierce li ha escrit: «Després d'haver intentat en varies ocasions arranjat una visita de vostè a les Illes Britàniques, molt em plau dir-li ara que per fi està en camí d'estar solucionat. Sis de les nostres universitats —a saber, les de Londres, Nottingham, Sheffield, Leeds, Liverpool, Newcastle i Glasgow— volen oferir-li invitacions a donar una conferència, i la d'Oxford a fer visita com convidat personal del professor Russell. Com que no ens ha estat possible fer els preparatius amb més d'antuvi, molt em sap de greu no poder invitar també a la seva distingida senyora, Na Clementina. Per varies raons, podem oferir solament les despeses de vostè pels viatges que farà dintre Anglaterra —i gairebé totes les universitats esmentades estan disposades d'oferir també un honorari i la hospitalitat personal del catedràtic d'espanyol. (...) / L'itinerari que li proposo és el següent: arribada a Londres (on li esperarà el nostre amic Jordi [Josep] Manyé de la BBC) el dia 26 o 27 de novembre; visita a les universitats de Nottingham (dia 28); Sheffield (dia 29); Oxford (30 de nov. al 3 de desembre, on li esperaran les famílies Gili i Trueta; Birmingham (dia 3); Liverpool (dia 4); Leeds (dia 5); Newcastle (dia 6); Glasgow (dia 7); i volta a Londres, dia 8. Amb la petita temporada a Oxford la fi de setmana, vostè podrà descansar el bastant per a reanudar les visites restants. / Degut a la poca extensió dels estudis catalans en aquest país, em cal pregar-li que pronuncie les conferències en castellà i que versin sobre temes generals, tals com la poesia catalana del segle XX o l'art de la traducció. Al mateix temps ens delectaria una lectura il·lustrativa de la seva poesia de vostè per a terminar una conferència sobre poesia catalana» (Sheffield, 23 d'octubre de 1956).

2. Riba marxarà cap a Gran Bretanya el dissabte 24 de novembre, amb avió. A Londres, on passarà el cap de setmana, l'esperarà Josep Manyé que li haurà buscat hotel. Viatjarà, amb Cle-

mentina, per les dues illes durant tres setmanes i discursarà en nou universitats en alguna de les quals també llegiran poemes seus els dos poetes. De tots els preparatius, calendari, dubtes i temors (vegeu c. 675, n. 4) en parlà a bastament en les cartes següents: 675-679. Del viatge n'escriurà un *Report de la meua visita a diverses universitats angleses en novembre-desembre de 1956*, destinat, ben segur, als qui l'han ajudat. Malgrat la seva extensió, n'extracto els paràgrafs principals: «El meu tomb de conferències a les universitats angleses fou organitzat pel professor Frank Pierce, director del Departament Espanyol de la Universitat de Sheffield, com a President de l'Anglo-Catalan Society. Únicament raons de data o de pressupost han impedit que fossin més nombroses les universitats que m'invitaren. Resta, així, la possibilitat d'un segon tomb. Em foren pagats els honoraris habituals, més aviat baixos, i s'atengué al meu allotjament i als meus desplaçaments dins les dues illes; però van córrer al meu compte les despeses del trasllat de Barcelona a Londres i viceversa. Em foren demanats temes generals de literatura catalana moderna, a elecció meua; se m'indicà també, molt gentilment, que seria ben rebuda una lectura de versos meus, amb comentaris explicatius. El programa realitzat ha estat el següent: / 27 de novembre. Conferència a Cambridge, per invitació dels professors Wilson i Trend. L'acte tingué lloc a les habitacions privades que aquest segon, ja jubilat, conserva a Christ's College. El tema desenvolupat fou l'*Humanisme a Catalunya*; seguí una llarga sessió de preguntes i aclariments sobre la situació actual de la cultura catalana. / 29 de novembre. Conferència a la Universitat de Nottingham, per invitació del professor Brian Tate. Tema: *Joan Maragall*. / 30 de novembre. Conferència a la Universitat de Sheffield, per invitació del professor Frank Pierce. Tema: *Poesia catalana actual*, amb lectura de poemes meus. / 3 de desembre. Conferència a la Universitat de Birmingham, per invitació del professor J. Manson. Tema: *Joan Maragall*. / 4 de desembre. Conferència a la Universitat de Liverpool, per invitació del professor Albert Sloman. Tema: *Joan Maragall*. / 6 de desembre. Al matí, conferència a la Universitat de Leeds, per invitació del professor Reginald F. Brown, i, a la tarda, a la Universitat de Newcastle, per invitació del professor Kennet Reid. Les dues conferències versaren sobre la *Poesia catalana actual*, amb lectura de poemes meus i de la meua muller. 10 de desembre. Conferència a la Queen's University de Belfast, per invitació del professor I. G. Llubera. La tarda del mateix dia vaig ésser ponent en un col·loqui sobre l'*Humanisme a Catalunya*, al qual assistien també professors d'altres departaments que el d'espanyol, interessats personalment en el tema. / 12 de desembre. Durant l'emissió espanyola de la BBC de Londres vaig ésser objecte d'una entrevista. Vaig respondre a diverses preguntes sobre la meua visita a les universitats angleses i la impressió que n'havia tret, sobre l'organització d'estudis catalans en alguna d'elles, sobre la poesia catalana actual i sobre la meua pròpia obra i la dels joves que m'han succeït. / Més que conferències en el sentit que nosaltres donem al mot, a porta oberta i fins potser anunciades als diaris (com en el meu tomb, durant el juny passat, per diversos centres universitaris alemanys) han estat lliçons o exposicions en to de conversa. (...) Ordinàriament una *party* amical ha precedit la conferència. (...) No m'he limitat a una exposició acadèmica; he tractat sempre d'excitar la curiositat dels meus oients cap a un camp d'estudis poc explotat encara, fèrtil, per tant, en temes de tesi. (...) / Tota aquesta actuació diguem-ne professoral ha estat completada d'una manera menys estricta, però no pas menys eficaç, per la relació personal que a tot arreu s'ha establert. (...) A Oxford, on vam passar un fi de setmana, vaig ésser invitat, a més, pel professor Peter Russell a la High Table del seu Col·legi d'Exeter. A Belfast, el rector de la Universitat ens obsequià amb un dinar. / Crec, en suma, que el meu viatge ha estat útil en tant que ha reforçat l'acció duta d'una manera intel·ligent i constant per bons catalans establerts de temps a Anglaterra, alguns d'ells agregats com a *lecturers* o com a lectors als Departaments d'espanyol de diverses universitats. L'atenció científica a la nostra cultura hi va creixent; és de preveure que si de part nostra s'hi correspon amb solta, aviat s'haurà creat per a Catalunya aquell

interès romàntic amb què els intel·lectuals anglesos tant han afavorit la causa de petites nacions glorioses per llurs prestacions en l'ordre de l'esperit i poc felices en llurs possibilitats de continuar-les. / Barcelona, 30 de desembre de 1956» (Vegeu tot el text sencer a Medina, *Riba*, II, 171-173). Riba també ho dirà d'una manera menys formal: «Sembla ja un somni». (...) Foren unes jornades molt plenes» (c. 684, 1r. prgf.). Segons una informació, continguda en una llibreta espiral corresponent a 1955-56, titulada *Viatge a Anglaterra. 24 de novembre — 14 de desembre*, Riba rebrà «subvencions» de «F.C. 8000 [ptes.]», de «FBM 3000 [ptes.]» i de «B[enèfica] M[inerva] 2000 [ptes.]». I per les seves conferències cobrarà, segons la mateixa font, de: Cambridge, £ 5; Nottingham, £ 5; Sheffield, £ 10; Birmingham, £ 10; Liverpool, £ 8.15; Leeds, £ 10; Newcastle, £ 5; Belfast, £ 10. També, £ 10.10 de la BBC. Abans de marxar havia demanat una subvenció a la FBM (vegeu infra, 4rt. prgf.) i la Benèfica Minerva ja l'havia ajudat en el seu viatge a Alemanya (vegeu c. 654, n. 10). Posat en contacte amb el Departament de Relacions Internacionals de la BBC, interessat a recuperar el text de l'entrevista del 12 de desembre, m'han comunicat que «entre lo que se conserva no figura esa entrevista» (Londres, 2 d'abril de 1990).

3. Vegeu c. 491, n. 1 —vol. II.
4. Vegeu c. 261, n. 1 —vol. I.
5. Vegeu c. 273, n. 10 —vol. II.
6. Vegeu c. 654, n. 10.
7. Aquests dos temes ja han estat exposats primer a Madrid i a Salamanca respectivament (vegeu c. 533, n. 6) i a la recent gira per Alemanya (vegeu c. 654, n. 10).
8. Pierce li ha escrit: «Tinc com col·lega a Sheffield l'altre catalanista anglès, Geoffrey Ribbans» (c. citada).

[Barcelona] le 6 novembre 1956

Chère Madame,

J'ai reçu votre lettre, si affectueuse, du 29 oct.¹ L'origine de ces trois tableaux catalans ne m'était pas inconnue, en effet. Ils appartenaient à la Fondation Ramon Llull,² cette entreprise pour la défense de la Culture Catalane dont votre cher M. Berthaud était l'âme. C'est pourquoi votre mari les avait en dépôt depuis de ces journées pathétiques de 1940.³ Or en 1954 il avait convenu avec M. Triadú —le destinataire de cette lettre que vous avez retrouvée parmi les papiers de M. B.— avec l'approbation de M. Soldevila, le célèbre historien, et de moi-même, de tâcher de les vendre et d'en employer le montant à aider *Vida Nova*, la revue occitano-catalane qui paraît à Montpellier.⁴ J'ai parlé hier de cette affaire à M. Triadú. Il va le prendre tout de suite en mains, afin que vous soyez délivrées de tout souci à ce sujet. C'est à dire, il écrira aujourd'hui même à M. Melcior Font, qui habite Paris et qui vous est sans doute bien connu, pour qu'il se mette en communication avec vous; on peut lui faire toute confiance. C'est à lui que je m'étais aussi adressé pour récupérer des papiers qui me sont chers.⁵ Il s'agit des lettres de plusieurs correspondants que j'avais reçues pendant la première année de mon exil en France, et qui ont une grande valeur documentaire. Votre mari les avait récemment retrouvées et les gardait à ma disposition dans son bureau avec ce dévouement et cette fidélité scrupuleuse qui tant nous touchaient. Je n'avais pas estimé discret de vous en parler dans ma lettre de condoléance.⁶ A cette heure M. ou Mme. Font doivent vous en avoir déjà dit quelque chose. M. Font vit 62, quai des Orfèvres; il a le téléphone chez lui.

Je vous prie de ne pas penser que dans cette affaire nous vous rendons un service; c'est nous, les écrivains catalans que M. Berthaud aimait, qui sommes toujours vos obligés.

Veuillez croire, chère Madame, à mes sentiments de reconnaissance bien sincère et à ma considération la meilleure

Esborrany sense signar. Arxiu Riba.

1. Madame Berthaud li ha escrit: «Vous allez très probablement me rendre un service: mon mari avait fait porter dans son bureau, rue La Boétie, trois tableaux de peintres catalans, dont je ne savais exactement l'origine, on a mis les scellés sur ce bureau, ils sont levés actuellement, car on a eu besoin de la pièce pour son successeur à la Présidence de la Commission de l'Information. Ces tableaux sont donc déposés dans le garde-meuble de la Rue de la Boétie, n° 21, mais ne peuvent pas y demeurer indéfiniment, or [?] je n'avais aucune piste pour savoir à qui ils appartenaient. Après bien des triages des papiers de mon mari je trouve la lettre que je vous confie ci-joint et qui bien que je connaisse mal le catalan me paraît parler de ces tableaux et de vous-même. Voulez-vous, sans tarder, prendre cette affaire en mains, voir l'auteur de cette lettre, et qu'une décision soit prise, j'ai bien peu de place chez moi et crains, si cela durait que ces tableaux ne viennent à perte» (Paris, 29 d'octubre de 1956). Ella és la vídua de Pierre-Louis Berthaud. Vegeu c. 292, 6 —vol. II.

2. Vegeu c. 292, n. 5 —vol. II.

3. Vegeu c. 326, n. 1 —vol. II.

4. Sobre aquest afer, Melcior Font li escriurà: «Dilluns aniré a recollir les tres teles que són en dipòsit a la Presidència de la comissió informativa de l'Assemblea Nacional. Aprofitaré que Joan Miró es troba a París per a veure amb ell i amb el seu marxant, les possibilitats de vendre-les en les millors condicions possibles. No cal dir-vos que us en aniré informant» (París, 26 de gener de 1957). Segons m'informa el mateix Triadú, recorda que hi havia un Grau Sala i potser un Clavé (Conversa per telèfon del 13 d'octubre de 1992). No tinc altra informació que aquesta i la carta de Triadú no ha estat conservada adjunta.

5. Vegeu c. 672.

6. Perduda.

Barcelona, 12 de novembre de 1956

Professor Frank Pierce
Sheffield

Benvolgut amic,

He rebut la seva afectuosa carta del 5 nov.¹ Em sembla bé i cordialment agraeixo tot el que m'hi diu i tot el que ofereix per V. mateix i pels seus col·legues. Ens encanta la visita a Belfast, prop del meu antic company d'Universitat, el Prof. Llubera. Realment aquest viatge a Anglaterra se'ns presenta com més ens podria plaure; estem disposats a deixar-nos dur dolçament per mans amicals: no sabríem demanar res, quan se'ns avancen a tot amb tanta gentilesa.

Em seria útil de saber de què he de parlar en cada universitat.² Els temes elegits per Vs., si no erro, són: Poesia catalana en el segle XX; acció del principi clàssic en la Renaixença literària catalana; lectura comentada de poesia meva. El nostre gran amic J. M. B. Roca,³ en una carta del 25 d'octubre, m'insisteix sobre l'interès que hi ha aquí per la nostra obra de traducció dels antics i V. mateix m'indicava alguna cosa en la seva primera carta; crec que, aquest tema, es pot lligar còmodament amb el segon dels tres dessúsdits.

Ahir vaig rebre una segona carta d'en B. Roca. M'hi proposa una visita, amb conferència, de dos dies a Cambridge. Com que hauria d'ésser abans del 5 de desembre, i l'itinerari que V. ha concertat va del 28 nov. al 10 des., penso que em caldria partir abans de la data prevista a fi de començar el tomb per Cambridge. Ens aniria llavors molt bé de prendre l'avió directe Barcelona-Londres del 23 o del 24 (fora d'aquests només n'hi ha un altre per setmana, els dimecres, i fóra massa aviat). Escric sobre això avui mateix a en B. Roca.

...Tot això, estimats amics d'Anglaterra, si Déu ens salva la pau.⁴ Com ha canviat tot d'ençà que vam començar a tractar d'aquest viatge! Estic en una angoixa que arriba a ésser física. Ho vaig tanmateix preparant tot. Però si diumenge que ve la situació general no s'ha aclarit d'una manera satisfactòria, no dubto que caldrà reconsiderar el projecte i decidir si no seria una imprudència

d'emprendre aquest viatge de durada més aviat llarga. Ajudi'm V., li ho prego, contestant-me de seguida. Pensi que un passatge d'avió ha d'ésser tramitat uns quants dies per endavant; he de resoldre sí o no al més tard el 18.

No tinc encara els visats de sortida espanyols, que ja he sol·licitat fa dies, és clar; no és que passi el temps i crec que ens seran concedits. Però donada la suspicàcia que hi ha a les esferes pertinents respecte a la A-C S i la meua relació amb ella (el passat juny vaig rebre una certa visita poc desitjable a casa meua i vaig ésser insistentment interrogat a aquest propòsit) jo no podria estimar il·lògic que el permís per a anar a Anglaterra em fos diferit o refusat d'una manera més o menys hipòcrita.⁵ Encara que l'he demanat com a turista...

En fi, Déu dirà. Ben cordialment,

C. Riba

Còpia mecanogràfica, sense signar, amb un afegit manuscrit. Arxiu Riba.

1. Pierce li ha escrit: «Moltíssimes gràcies per la seva carta del 28 d'octubre en qu'ens informa que vostè podrà venir a Anglaterra i que també vindrà la seva senyora. Ens encanta saber que així podrem rebre dos poetes catalans. Repeteixo que sento molt no poder oferir les despeses dels dos; al mateix temps, tots els meus col·legues que ho poden arranjar voldrien estendre als dos llur hospitalitat per mitjà d'aquesta carta. (...) Dos canvis de plan: el professor Atkinson de Glasgow ara troba impossible participar al trajecte degut a una incompatibilitat de dates; però una invitació de última hora ens ve del professor Llubera de Belfast, així que vostès faran el viatge de Newcastle a Irlanda a passar una fi de setmana (del 8 al 10 de desembre) i donar-hi una conferència a la Universitat de Belfast, la qual pagarà el viatge més un honorari, mentre qu'els Llubera ofereixin la casa llur» (Sheffield, 5 de novembre de 1956). Sobre el viatge, vegeu c. 673, n. 2.

2. Pierce li ha escrit: «Molt ens interessarien els dos temes proposats per vostè, però bé podrà donar-nos el sobre la Renaixença a fi de justificar la subvenció de la F.B.M.» (c. citada). Vegeu c. 673, 4rt. prgf.

3. Josep M. Batista i Roca. Per aquest i el prgf. següent, vegeu c. 676.

4. El 31 d'octubre Israel ha ocupat el Sinai, l'1 de novembre ha esclatat la crisi de Suez i el 6 de novembre l'URSS ha ocupat Hongria.

5. Vegeu c. 669, n. 3.

Barcelona, 12 de novembre de 1956

Sr. J.M.B. Roca
Cambridge

Estimac amic,¹

Vaig rebre ahir la vostra afectuosa carta del 7 p.p. Tenia l'anterior,² però diferia de contestar a fi de poder-ho fer amb més precisió. Ens encanta el viatge³ tot ell i no cal dir que molt especialment la visita a Cambridge. Estic d'acord, i ben sincerament agraït, en tot el que proposeu i oferiu. Serà, com escric al prof. Pierce,⁴ un deixar-nos dur dolçament per mans ben amicals... Hi ha la qüestió de les dates. L'itinerari que ha establert —imagino amb quines dificultats!— el prof. Pierce, va del 28 de nov. al 10 de desembre.⁵ La vinguda a Cambridge hauria, doncs, d'ésser anterior. Com que el nostre projecte és de fer el viatge Barcelona-Londres en avió directe, i no hi ha aquest servei tots els dies, caldria prendre el del 23 o el del 24 de nov.; l'arribada és en hora útil per a poder ésser el mateix vespre a Cambridge, crec jo. Contesteu-me si això us va bé en principi, us ho prego; millor potser telegràficament; jo també us tindrè al corrent pel procediment més ràpid, com així mateix l'amic Manyé, que ens deurà esperar a Londres amb les darreres instruccions.

Tot això, enyorat amic, si la situació general s'estabilitza.⁶ Estic en una angouxa que comparteixo, ací, amb una minoria, però que sé que, fora d'ací, ha fet presa de la gran massa de la gent. Em dono tota aquesta setmana de temps per a veure què passa i decidir finalment si serà prudent d'emprendre, sota un cel d'apocalíptica tempesta, un viatge més aviat llarg, lluny de casa. Estic segur que em compreneu. No parlo imaginant res que no he conegut: era a França durant les jornades d'alarma de 1939 i 1940.⁷ Ja no som joves la meua dona i jo. Viure, he dit en un poema meu recent, és reviure, sense haver mort, a cada instant.⁸ Això, ve un dia que se sent amb més tristesa, que es fa amb més esforç. La vinguda a Anglaterra, entre amics tan autèntics, se'ns presentava com un ajut de joia i de coratge. Com s'ha ennegrit tot, fora del nostre

voler i del nostre poder, en aquests quinze dies que fa que l'estem planejant! Ajudeu-me, us ho prego, escrivint-me tot d'una; mostreu-me la confiança que, si aquesta vegada encara ajorno d'acudir a la invitació anglesa, serà únicament perquè la situació general no m'apareixerà satisfactòriament aclarida; i que així també ho jutjareu els amics d'aquí. Vull dir, en resum, que cal resoldre's i prendre els passatges de l'avió al més tard el 19 o 20. Mentrestant ho vaig preparant tot.

No fem compte de passar per París ni a l'anada ni a la tornada.⁹ Us agraeixo ben de cor les gestions per a una conferència a la Sorbona; però deixem-la per a una altra avinentesa. Preveig, tot i anant tot bé, una gran fatiga a la fi del tomb; ho sé per l'experiència, del mes de juny, d'una excursió semblant per Alemanya, i menys carregada que la que projectem per Anglaterra.¹⁰

Clementina està amb mi en l'agraïment i en el bon record a tots els amics que ens espereu.

Ben cordialment vostre,

C. Riba

A dalt, al marge esquerre, amb segell de goma: C. Riba / Av. Rep. Argentina, 163 / Barcelona. Institut d'Estudis Catalans.

1. Primera de les tres úniques cartes adreçades a Batista, gairebé seguides i referides al viatge que es prepara. En canvi, Batista li n'escriurà en total 15, més un telegrama, entre 1928 i 1956. La majoria són de la postguerra relacionades amb el Centre Català del Pen Club i activitats nacionalistes de Batista. Sobre Batista, vegeu c. 271, n.8 —vol. II. Cal notar que en totes tres cartes, Riba escriu només la inicial del primer cognom, per tal de distreure l'atenció de la policia franquista, atesa la personalitat política de Batista.

2. Cambridge, 25 d'octubre de 1956.

3. Vegeu c. 673, n. 2.

4. Vegeu c. 675, 1r. prgf.

5. Vegeu c. 673, n. 1.

6. Vegeu c. 675, n. 4.

7. El pas de la frontera el 1939. Vegeu c. 268, n. 3 —vol. II. I la fugida d'Isle-Adam el 1940. Vegeu c. 326, n. 1 —vol. II.

8. «Per això en cada instant sense morir revisc» (*Llàtzer el ressuscitat*, 40).

9. Batista li ha escrit: «Demano a París si seria possible organitzar una conferència vostra de retorn d'Anglaterra, potser a la Sorbona» (c. citada).

10. Vegeu c. 654, n. 10.

Barcelona, 18 de novembre de 1956

Sr. Josep B. Roca
Cambridge

Estimat amic,

Gràcies, ben de cor, pel vostre radio d'ahir.¹ D'acord. Decididament venim.² Prendrem l'avió de dissabte, que aterra a Croydon a les 13.45. (No n'hi ha cap altre de directe fins al dimecres). Restarem a Londres fins al matí de dilluns, que farem cap a Cambridge; bé hi deurà haver algun tren per a ésser-hi abans del migdia. Vaig escriure fa dies una llarga carta a en Manyer,³ no n'he rebut encara resposta. Ho dic, perquè el prof. Pierce em va anunciar, en la seva primera carta, que és en Manyer qui ens rebria a Londres.⁴ I ho agrairíem; aquestes ciutats immenses em fan una certa basarda. Li tornaré a escriure. Però m'obligareu amb una gentilesa més si ens resoleu aquest aspecte de la nostra arribada. Saber que, si no a l'aeroport, a la Waterloo Air Terminal algú ens espera, tenint-nos cambra reservada en un hotelet no massa *expensive*. I que ens doni instruccions sobre la manera de començar el nostre tomb britànic. Penso que no us serà difícil d'arranjar tot això d'acord amb Mrs. Grant (que potser passa els week-ends a la seva casa de Londres). No voldria que ningú es destorbés per nosaltres. Un radio vostre, en darrer cas, indicant-nos a quin hotel de Londres hem d'anar, bastaria.

Tot això, estimat amic, sense més reserva, a que la que ni cal dir: la d'un imprevist greu d'ordre general o privat.

Dimarts aniré pels passatges de l'avió. En el cas improbable, que no hi hagués ja places hauria de fer la volta per París. Us tindrè al corrent, telegràficament, de qualsevol modificació que ens calgués introduir en aquest pla, fixat i ferm per la nostra banda.

A reveure aviat, doncs, si a Déu plau. Ens prometem amplament el goig que més preem: el dels encontres amicals i de la conversa.

Us abraça

C. Riba

Institut d'Estudis Catalans.

1. «*Expected here monday tuesday twentysix twentyseven / Joseph*» (Cambridge, 17 de novembre de 1956).
2. Sobre el viatge, vegeu c. 673, n. 2.
3. No localitzada.
4. Vegeu c. 673, n. 1.
5. Helen F. Grant, professora del Girton College d'Oxford que hostatjarà el matrimoni Riba a casa seva (vegeu c. 679, n. 4). Segons la correspondència de Grant a l'AR, s'havien vist l'estiu de 1954, a Cadaqués.

678. *A Frank Pierce*

Barcelona, 19 de novembre de 1956

Professor Frank Pierce
Sheffield

Benvolgut amic,

He rebut la seva carta del 15.¹ D'acord sobre el que em demana de part del Prof. Tate. Crec, en efecte, que el tema de Maragall és d'un gran interès general. Aquesta noble i curiosa figura, gairebé mítica, està com en un pont entre la Renaixença pròpiament dita i l'agitada Catalunya del segle XX. I no solament en poesia. Més encara en altres aspectes fem d'ell avui bandera.²

Li envio adjuntes les poesies per a llur còpia.³ Potser són massa nombroses; però sempre serem a temps de retallar. Jo portaré les traduccions castellanes que caldrà llegir, suposo, prèviament.

Si no erro sobre la intenció de V. i dels altres col·legues, aquesta lectura ha d'ésser estructurada dins un breu panorama de la poesia catalana actual. I tot plegat màxim en una hora.⁴ Procuraré ésser vivent dins aquesta estretor de temps; ho aconseguiré si sé parlar de mi mateix referint-me als meus mestres i donar la sensació que sóc un entre molts sense enutjar amb llistes de noms.

A veure'ns aviat! Ben cordialment,

C. Riba

Còpia mecanogràfica, signada. Arxiu Riba.

1. Pierce li ha escrit: «Tate de Nottingham (i potser altres també) voldria que vostè els parlés de Maragall i la seva influència en l'Espanya actual per ésser un tema d'interès general» (Sheffield, 15 de novembre de 1956).

2. Sobre Maragall, vegeu c. 580, n. 10.

3. Pierce li ha escrit: «Voldria vostè fer-nos el gran favor d'enviar la llista de les seves poe-

sies que llegirà per a que puguem fer copiar els textos i distribuir-los al auditori un poc abans de la conferència?» (c. citada).

4. Pierce li ha escrit: «Si està disposat a estructurar la conferència sobre poesia catalana amb lectures de la seva poesia, així podrà cadascú escollir segon l'auditori (sofrem aquí d'una ignorància lamentable de coses de Catalunya però molts estem disposats a aprendre). També el costum anglès és que una conferència té una duració màxima de una hora» (Sheffield, 14 de novembre de 1956).

Barcelona, 20 de novembre de 1956

Sr. J. B. Roca
Cambridge

Estimac amic,

La vostra afectuosa carta del 18 s'ha creuat amb una que us vaig enviar el mateix dia;¹ també vaig escriure a en Manyé² i al Prof. Pierce.³

Estic d'acord en tot el que em proposeu;⁴ així us ho expresso en un telegrama que acabo de cursar,⁵ segons el vostre prec.

Tinc ja reservades les places de l'avió per al dissabte. Vindrem a Cambridge dilluns mateix, en un dels dos trens que m'indiqueu, preferiblement el de les 2.24 PM. que arriba a les 3.48.⁶ La conferència podrà ésser còmodament el dimarts i el tema, ja que tan gentilment l'heu deixat a la meua discreció, «L'humanisme a Catalunya». En rigor, es tracta de l'acció del principi clàssic en el renaixement literari català; hi ha un fil conductor de tesi, una enumeració de fets (que es pot escurçar més o menys, segons el temps i l'auditori) i la presentació més viva d'aquesta acció des de la renaixença fins avui, en obres i en fets representatius.⁷

El nostre pla és estar-nos a Londres des del dissabte a la tarda fins al dilluns al migdia; en Manyé ens rebrà, així ens ho anuncia en una carta,⁸ ja us deurà dir alguna cosa. Si tot va bé com esperem, tornarem a Londres el 10 o l'11, des de Belfast. Ens sedueix de passar-hi llavors un parell o tres de dies. Dependrà molt, és clar, de la situació general, dels mitjans que ens restaran, de la fatiga que portem etc. Us tindrè al corrent.

El dimecres 28 em queda lliure, perquè la conferència a Nottingham és fixada el 29. Anirà bé; suposo que el trajecte Cambridge-Nottingham deu implicar marrada, transbords etc. En fi, ja ho veurem.

I gràcies per tot, bon amic! A aviat, si D. V.

Cordialment,

C. Riba

Institut d'Estudis Catalans.

1. Vegeu c. 677.

2. No localitzada.

3. Vegeu c. 678.

4. Batista li ha escrit: «Comencem ja a tenir les coses endegades ací. (...) / Les dades útils més pròximes són, doncs, el 26 i el 27 (dilluns i dimarts). Veus-ací el pograma preparat: / Mrs. Grant, molt amablement, us estatjarà a vós i a Clementina al seu col·legi, Girton College. / El dilluns dia 26, a les 5.30 o 6 de la tarda, hi haurà una petita recepció a honor vostre a Christ's College a les habitacions del Prof. Trend. (...) Assistiran a la recepció els professors del nostre Departament d'Estudis Hispànics i altres interessats en provençal, història, clàssics i filologia romànica. / El dimarts a les 8.15 del vespre hi hauria la vostra conferència» (Cambridge, 18 de novembre de 1956).

5. No localitzat.

6. Batista li ha escrit: «Per venir de Londres a Cambridge teniu un tren des de *Liverpool Street Station* a les 2.24 que arriba a les 3.48, o a les 3.24 que arriba a les 5.15» (c. citada).

7. Vegeu c. 673, n. 7.

8. La carta no és a l'AR. Sí, però, que hi ha un telegrama: «*Reservada habitación Hotel Vanderbilt. Parada Gloucester Road autocar BEA. Saludos. Manyé*» (Londres, 23 de novembre de 1956).

679bis. *A Josep Pedreira*

Barcelona, 24 de novembre de 1956

Sr. Josep Pedreira
Ciutat

Benvolgut amic,¹

Hi he estat pensant aquesta nit. No, aquell dibuix no em va. Hauria d'ésser una cosa més simple, més fosa, poc o gens il·lustrativa. Parli'n a en Rebull en nom meu; estic segur que per mi faria alguna cosa i almenys tindriem la signatura.²

Els diversos capítols del Fill Pròdig han de portar uns lemes aclaratoris; i tot el poema, al final, unes notes. El llibre tindrà dues o tres pàgines de pròleg; reservi'n quatre, més dues per a una dedicatòria, en fer els càlculs de compaginació.³

Ja ho precisarem tot a la meva tornada.

Amb els millors records de casa a casa,
seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Cronològicament, aquesta és la darrera carta de les 7 escrites entre 1951 i 1956 i referides totes a afers editorials. Les resta són publicades en l'Apèndix d'aquest mateix volum excepte un d'anterior que m'ha pervingut darrerament. Vegeu cc. 843 i ss. i 579bis respectivament.

2. Segons Pedreira, un dibuix de Riba assegut, en conjunt poc encertat, que ha d'acompanyar l'edició numerada d'*Esbós*. Finalment, però, no hi haurà edició numerada i Riba rebrà les làmines ja impreses amb el dibuix de Rebull (Conversa per telèfon. 3 de novembre de 1992).

3. Es refereix, és clar, a l'edició d'*Esbós*. Vegeu c. 602ter, n. 7. Sobre *El fill pròdig*, vegeu c. 602ter, n. 6.

680. *A Ramon Guardans i Helena Cambó*

Liverpool, 5 de desembre de 1956

Un afectuós record d'Oxford, enviat amb endarreriment perquè no tenim un moment nostre; però som feliços i tot va bé¹

C. Riba

Targeta postal de la qual desconec l'anvers. Adreçada a: Sra. i Sr. / Ramon Guardans / Vía Layetana, 30 / Barcelona / Spain. En poder del seu destinatari.

1. Sobre el viatge, vegeu c. 673, n. 2.

681. *A Joan Fuster*

Barcelona, 18 de desembre de 1956

Sr. Joan Fuster
Sueca

Estimac amic,¹

Ens sap molt greu de no haver estat presents, el vespre de Santa Llúcia, a la proclamació dels premis literaris.² L'hauríem felicitat personalment i cordialment pel que V. va obtenir pels seus assaigs crítics. Per tot el que coneixem de V. —a part la informació que tinc sobre l'obra que l'hi va reportar— el crec molt just. Per molts anys! Nosaltres érem encara a Anglaterra, on he fet conferències i converses sobre la nostra literatura en nou universitats.³ Un dels llibres que portava per a il·lustració meva era el segon volum de la seva Poesia Catalana. Quines belles pàgines ens dedica a nosaltres dos! Li'n donem les gràcies, tots confusos que tot allò que diu hagi d'ésser cert, com a dit per un crític tan penetrant i tan lleial.⁴

Amicals i no malignes llengües m'han fet avinent que una certa carta de València, apareguda a Vida Nova, és de V. M'hi sento al·ludit.⁵ Tenen raó en el seu plany —mentre no creguin que en això d'haver corregut mig món i no haver estat mai a València hi ha hagut gens de desdeny. No em defensaré: miraré simplement de fer honorable esmena. Hem decidit, la meva muller i jo, de venir a passar uns dies a València cap a darreries del pròxim gener; per les minves, que diuen mariners i poetes.⁶ Què li'n sembla? El nostre pla és fer converses, lectures, passejar etc.; sobretot mirar i escoltar. Dins el cercle privat dels bons amics que allí ens sabem. Li tornaré a escriure així que li podré fornir més precisions. No faig més reserves al projecte que allò de la gent sensata: l'imprevisible.

Li desitgem un Nadal i un Any Nou feliços, prop del seus.
Ben afectuosament

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Primera de les 5 cartes adreçades a Joan Fuster fins 1959, sobre els viatges a València o a Gandia, articles, pròlegs, etc. Fuster li n'escrirà 10, a partir de 1954 i també fins 1959, entre cartes, targetes de visita i un telegrama. En conjunt, poques cartes i que només deixen entreveure l'abast de la relació Riba-Fuster, curta en el temps però molt intensa. «Riba en parlava amb admiració» ha escrit Albert Manent, bon coneixedor d'ambdós, i afegeix unes paraules de Riba sobre Fuster: «La vostra passió intel·lectual, Joan de Sueca; la vostra lucidesa —tan mediterrània, excuseu— que seca, dura, implacable com és, es dissimula entre insinuacions amables» (*Joan Fuster, segona volada* dins *Solc de les hores*, B., Destino, 1988, 180 i 184). I per a Fuster, «Riba era un home que no s'ha repetit. Jo sempre dic que el dia que va morir Riba vam perdre el respecte a la literatura d'aquest país; tothom vam poder començar a dir tonteries. (...) Tots li teníem un gran respecte. Era un home que ho sabia tot. Era allò que en diuen un humanista. (...) / Riba és tot un món, una cosa molt important» (Vicent Martí, *Fuster incòmode*, «El Temps», 1 de juny de 1987). Llur coneixença personal es degué produir el 1954 durant el primer viatge de Fuster a Catalunya. Sobre Fuster i la seva activitat en la cultura catalana, vegeu el text d'Albert Manent ja citat, el qual conté algunes referències a Riba.

2. Fuster ha guanyat el Premi Josep Yxart amb *Figures de temps* (B., Selecta, 1957).

3. Vegeu c. 673, n. 2.

4. Ha dedicat un capítol sencer a Riba i un parell de pàgines a Clementina. Vegeu-los a Joan Fuster, *La poesia catalana*, II, (Palma de Mallorca, Moll, 1956, 159-170 i 146-148 respectivament).

5. Crec que fa referència a *Carta de València...* en la qual R. A. escriu: «Em deia un valencià, mostrant-me la seua biblioteca, a la qual els llibres catalans, mallorquins i valencians formen un conjunt sense cap mena de separació: "En les biblioteques dels grans hòmens del Principat, quants llibres valencians trobareu?", i afegia amb un desconhort exemplar: "Hòmens del Principat que coneixen tota llei de cultures i que han viatjat arreu del món, ens desconeixen fins a l'extrem de no haver posat mai els peus en terres valencianes", i ens citava un grapat de noms que no copièm perquè el sol fet de citar-los en tal sentit ens esfereix» («Vida Nova», 7, abril-maig-juny de 1956, 94-95). Tanmateix crec que la *Carta*, malgrat el que diu Riba, no és escrita per Joan Fuster, tant per allò que s'hi diu, com perquè les inicials «R. A.» crec que corresponen realment a Ramon Aramon.

6. No serà fins a l'abril. Vegeu c. 690, n. 1.

682. *A Joan Gili*

Barcelona, 18 de desembre de 1956

Una abraçada des del nostre retorn, estimats Joan i Elizabeth!¹ Hem estat feliços en el nostre tomb britànic, i prop de vosaltres molt especialment. Que tingueu un Nadal i un Any Nou plens de totes les ventures. De casa a casa,

Carles
Clementina

P.S. - Vam trobar a Kensington Church Str. dos deliciosos gossets i una Marieta de l'ull viu escocesa amb el seu soldat. Mirant-los al nostre menjador, ens recordarem de moltes petites coses. — Penso que el meu compte a la Dolphin, reforçat, permetrà que em siguin enviats els llibres d'aquesta primera llista adjunta.² Gràcies!

Targeta postal. A l'anvers, «Museo de Arte de Cataluña — Barcelona / Los Reyes Magos, del frontal de Mosoll — Hacia 1200». El P. S. ocupa la part destinada a l'adreça; per tant, devia enviar-se dintre de sobre. En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 673, n. 2.

2. No ha estat conservada adjunta. Sobre el tema, vegeu c. 532, n. 4.

683. *A Artur Bladé i Desumvila*

Barcelona, 19 de desembre de 1956

Ben de cor corresponem, benvolguts amics, amb els nostres vots per un
feliç Nadal, un pròsper Any i un pròxim retorn!¹
El nostre fidel record, entorn vostre, als amics.
De casa a casa, una abraçada

C. Riba

Targeta postal amb el cap de Sant Jordi de Jaume Hugueta, segons m'informa el mateix destinatari el qual també m'ha facilitat la transcripció del text. Adreçada a : Artur Bladé / Insurgentes 76-101 / México, D.F. En poder del seu destinatari.

1. Bladé li ha escrit: «Inoblidables, bons amics: / Rebeu, en salut, la doble i tradicional felicitació de tots els d'aquesta casa per a tots els de la vostra» (Mèxic, D.F., 13 de desembre de 1956). Sobre el retorn dels exiliats, vegeu c. 421, n. 1 —vol. II.

684. *A Paulina Crusat*

Madrid, 29 de desembre de 1956

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Li hauria d'escriure llargament. No estic gaire d'humor. El dia és trist; i sembla que repetir la situació de viatge¹ —però ara sense feina— em faci sortir una fatiga que en el tomb per les dues illes britàniques no vaig sentir.² Sembla ja un somni. Se'ns va sostenir, durant tres setmanes, la tensió per a la conversa, la conferència, el trasllat repetit, fins per al mirar i el recórrer, forçats i banals, del turista. Foren unes jornades molt plenes. Vaig parlar en nou universitats, dins uns ambients de cordialitat que els britànics són mestres a crear. En tres vaig fer lectura de poemes meus: les traduccions de V. prepararen eficaçment l'entrada als textos originals.³ Li dec, així, un ajut decisiu en una prova terrible; sense ell, no sabia estar tan tranquil·lament orgullós d'haver-la superada.

Fa avui quinze dies que vam deixar Londres, immens, tan humà, centrat per l'Eros de Piccadilly. És la ciutat en la qual jo més pensava quan vaig escriure el poema de «les coses de l'oblit»...⁴ Però ¿què dic? No hi havia estat mai, encara. És la que s'hi ha adaptat més perfectament. La memòria va de foll cap a la saviesa. Aquests platònics? Amb llurs «recances folles d'encendre's sense límits certs». I Eros sempre disposat a elevar-se graciosament.

Aquesta vegada no hem hagut de pagar el nostre goig amb disgustos de mal retorn. Però costa de retrobar-se, després d'haver estat tan magníficament irregular. Feines i feinetes suspeses ens esperaven. Hem mirat de complir, almenys de mig complir amb elles, permetre'ls que ens dissipessin fins a Nadal. El Nadal que havíem de passar a Madrid, amb el nostre fill el geòleg i els seus.⁵ I aquí som, al final d'aquest segon desplaçament. Demà tornem a Barcelona.

He vist, veuré encara gent aquí. Hauria volgut donar-li jo la nova de la re-

presa d'Insula;⁶ era a la tertúlia de la llibreria quan en Canito⁷ la va portar, tota fresca. Sé que la hi han comunicada, i que V. hi ha contestat, telegràficament, amb un Hurra! Tot se sostindrà sobre uns mots —uns mots de gent que no té paraula; però que té por de l'escàndol (he comprovat que l'escàndol hi era, ara en el tomb per les universitats britàniques, i pel juny a Alemanya).⁸ ¿Coneix la transacció? Presentar alhora les galerades de tot el número de represa, evidentment per evitar que ni en el to general es conegui que hi ha hagut suspensió i represa. Comptat i debatut, això és donar, sense voler, comoditats a la dignitat. «La plainte est pour le sot» i més quan finalment s'ha vençut.

El llibre de medalles ens ha encantat.⁹ M'ha afermat en la convicció que [...]¹⁰

De sobte, en una mena de resurrecció, gairebé diria en una mena de presa de forma brusca i definitiva. Li n'estem molt agraïts. Potser no n'he parlat en vers, però comparteixo amb Clementina la passió per les cares. He sentit sovint l'impuls a allò que contenen de Leonardo: que seguia tot un dia una persona per l'obsessió de la seva cara. Ens commou d'ésser així coneguts en el que més ens pot plaure. Gràcies ben de cor, bona amiga!

Faig punt. Estic més serè que quan he començat aquesta carta. Amb Clementina, faig vots perquè el Nou Any sigui per a V. i els seus ple de ventura. Molt afectuosament,

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Està a punt de tornar de Madrid. Vegeu infra, 3r. prgf.
2. Vegeu c. 673, n. 2.
3. Publicades a *Obra poética*. Vegeu c. 579, n. 7.
4. *Estances*, II, 25.
5. Oriol, el fill segon.
6. Vegeu c. 644, n. 8.
7. Vegeu c. 534, n. 6.
8. Vegeu c. 654, n. 10.
9. Un llibre que li ha enviat amb motiu de les festes. Però no tinc altra informació que aquesta.
10. Un estrip del final de la pàgina, deixa il·legibles set ratlles. El mot que ve a continuació és el primer del full següent.

685. *A Ventura Gassol*

[Barcelona, desembre de 1956]¹

Estimats,

Per molts anys de ventura i ja pocs d'exili!

T'escriré aviat, Ventura, tinc molt a contar-te de la feina que he fet, aquest any, per fora.² També et devem les gràcies pel volum de *Un demi-siècle de Poésie*.³ Caldrà que organitzem el nostreencontre per a aquesta pròxima primavera.⁴ Deixem mentrestant que l'hivern s'esplai i tinguem bona esperança.

Una fraternal abraçada

Carles
Clementina

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. Iglesia del Monasterio de Pedralbes. "Siglo XIV"». Sense indicació de destinatari perquè el text ocupa tot l'espai. Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Darrera carta de Riba, sense datar. Sembla raonable datar-la com ho faig, atesa la felicitació del traspàs d'any i la referència al volum, ja enllestit, d'*Un demi-siècle de poésie* del qual han parlat en les cartes anteriors. Vegeu c. 652, n. 1.

2. Crec que es refereix als viatges a les universitats alemanyes (vegeu c. 654, n. 10) i angleses (vegeu c. 673, n. 2).

3. Vegeu c. 652, n. 1.

4. El projecte no es portarà a terme.

685bis. *A Josep M. Llompart*

Barcelona, 11 de gener de 1957

Sr. Josep M. Llompart
Ciutat de Mallorca

Benvolgut amic,¹

Per fi he enviat, per l'agència INTER (Princesa, 11) el dibuix d'en Rebull.² Que els pugui recordar, a V. i a la seva muller, els vots que la meva i jo vam fer, en el seu dia, perquè la vida, junts, els sigui llarga i venturosa.

Dic «per fi», perquè realment hem trigat. V. sap com en aquests mesos hem fet viatges,³ amb tot el que això significa de feina i de dissipació. A més, hi ha hagut una causa, potser la principal, que els farà gràcia de conèixer. El dibuix que els havia ensenyat era molt fi de traç, que posat a la paret gairebé no es veia. Vaig obtenir del mateix Rebull que me'l tornés a fer, més fort de línia. Un artista no sempre troba el temps i l'estat d'ànim convenients per a una empresa tan curiosa. Acceptin, V. i la seva muller, la bona voluntat de tots plegats.

Els renovem els nostres millors auguris, amb afectuosos records per als estimats que els volten.

L'abraça

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Aquesta és la primera de les 5 cartes que escriurà fins 1959. Sobre temes concrets la majoria, algunes són relacionades amb «Papeles de Son Armadans», revista de la qual Llompart era secretari.

2. Segurament, el regal de noces. Llompart s'ha casat el 30 d'agost de l'any passat amb Encarnació Viñas, germana de Gabriela, casada amb Oriol, fill segon del poeta.

3. A Alemanya (vegeu c. 654, n. 10) i a Gran Bretanya (vegeu c. 673, n. 2).

Barcelona, 13 de gener de 1957

Sr. Joan Gili
Oxford

Estimat Joan,

Acabo de rebre la teva carta del 10, tan afectuosa. Tot, en la nostra amistat, està dins l'ordre de les coses que valen la confiança. Hi mancava només aquell signe extern. És un conhort i un reconfort que un dia s'hi pugui posar tan simplement.¹

M'apresso a escriure't també per una altra qüestió.² L'*Oxford Dictionary* que desitjo no és aquest en 4^a i en dos volums; sinó el més petit, gruixut i en un sol volum, suposo que en 8^a (entenc poc en aquestes mides). Me'l vas ensenyar, no sé si de la teva biblioteca particular o del teu magatzem. No crec que arribi a valer 1 £; em basta per al que ordinàriament llegeixo d'anglès. També t'agrairia que em procuressis una obra de la qual tinc referència pels TLS: T.R. Henn, *The Harvest of Tragedy* (Methuen), 25s.³

No se'ns ha corregit —al contrari— la impressió general de felicitat que vam portar del nostre viatge. Caldrà, en efecte, pensar en el pròxim.

Hem passat el Nadal i uns quants dies a Madrid, prop del nostre fill, el geòleg.⁴ Tant allí com ací el malestar s'accentua.⁵ No sé, és una inseguretat en allò que és fonamental per a la convivència dels grups humans. Tot allò que no se sotmet a examen ve un moment que es desconeix; o que no existeix. *Insula* tornarà a sortir; almenys així semblava.⁶

Amb Clementina, teu i d'Elizabeth,
ben cordialment de casa a casa

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Gili li ha escrit: «Estem contents de la felicitat del viatge, i el tenir-vos a tu i a la Clementina a casa nostra, la felicitat nostra fou completa. Us preguem, no espereu vint anys més per fer el pròxim viatge! / Éreu encara en terres britàniques que ja et volia escriure per explicar-te, si podia, l'emoció que vaig experimentar el mateix dia de la vostra sortida al donar-me la prova de confiança i amistat que em vas donar. Ho considero un privilegi especial i t'ho agraeixo de cor» (Oxford, 10 de gener de 1957). Sobre el viatge, vegeu c. 673, n. 2. No tinc altra informació sobre «el signe extern» de què parla Riba.

2. Gili li ha escrit: «El *Shorter Oxford Dictionary*, 2 vols. en 4rt. em diu la *Press* que s'està ara rellegant. Crec que val £ 6.6.» (c. citada). Uns mesos més tard, ja l'haurà rebut. Vegeu c. 695, 2n. prgf.

3. També el rebrà uns mesos més tard. Vegeu c. 695, 2n. prgf.

4. Oriol. Vegeu, també, 684, 3r. prgf.

5. Vegeu c. 675, n. 4. Precisament l'endemà d'aquesta carta s'iniciarà a Barcelona una vaga de tramvies que durarà 15 dies. Vegeu c. 688, n. 2.

6. Vegeu c. 644, n. 8.

687. *A Josep Trueta*

Barcelona, 18 de gener de 1957

Benvolgut amic,

Esperàvem veure-us a Barcelona per Cap d'Any, com ens havíeu anunciat, i passar unes hores junts, recordant les que per a nosaltres foren tan felices a casa vostra.¹ Hem sabut que heu estat ací breument, per una causa dolorosa: la mort de la vostra mare. Us acompanyem ben de cor en la vostra pena. I fem vots perquè 1957 sigui un any millor per a vosaltres i per a tots.

Amb el millor afecte de casa a casa

C. Riba

Targeta postal de la qual desconec l'anvers. Adreçada a: Dr. Josep Trueta / Overmead / Jack Straw's Lane / Oxford / ((Inglaterra). En poder dels hereus del seu destinatari.

1. Durant el viatge a Gran Bretanya. Vegeu c. 673, n. 2.

Barcelona, 5 de febrer de 1957

Sr. Josep Carner
Brussel·les

Benvolgut amic,

Corresponem ben cordialment als vostres bons desigs per a l'Any Nou.¹ Que sigui per a vosaltres dos ple de ventures i fèrtil en obra nova. Els averanys generals ací no són pas descoratjadors.²

Sóc qui menys podria fer per aturar la miscel·lània;³ en primer lloc, pel que estimo la vostra obra; i, dit això, ja no em calen més raons. Cal sostenir; la vellesa comporta no solament bronquitis, sinó també miscel·lànies, i el que tenen de reconfortant és més encara per als altres (*hic et nunc*) que per a un mateix. Permeteu-nos, doncs, de tirar-la endavant; tanmateix hi anirà sola, inexorablement.

Quant a la vostra versió dels *Assaigs* de Bacon, em sembla recordar que us vaig escriure personalment, avisant-vos-en la bona recepció.⁴ Us demanava —i reitero ara, i si no, us ho demano per vegada primera— un petit prefaci de presentació de l'obra a un públic de cultura mitjana: dos, tres, quatre fulls holandesos a dos espais; naturalment, si us decidíu per un vast estudi serà encara més benvingut. Però basta allò primer. També us deia alguna cosa sobre l'avenç d'una part important dels drets d'autor, i que ens indiquéssiu el procediment que us va millor per a la tramesa d'aquesta suma o preferiblement, per al seu lliurament a qui estigués autoritzat per a rebre-la a Barcelona. Tot això no és del meu departament, sinó del de Joan Bta. Solervicens: adreceu-vos-hi directament, si us abelleix (ell n'estaria molt satisfet) però no és necessari per al bon curs de tot plegat. L'obra serà publicada; manca, però, el vostre prologuet.

Sí, he estat, amb Missenyora que dieu Vós, tres setmanes per les dues Illes;⁵ he parlat de literatura nostra contemporània —i de moltes coses més— en vuit o nou universitats. Vós i la vostra poesia hi heu sortit amb tots els llums en-

cesos. Vaig veure repetidament en F. Vergés,⁶ vam fer una part de vetllada a casa seva, però no tenia l'adreça; per això he estat lent a contestar la vostra afectuosa carta. En Gili, a qui la vaig demanar, al seu pas, aquests dies per Barcelona, us l'enviarà per la seva banda; però després me l'han procurada a mi i aquí va per guanyar temps: 5 Sandall Close, Euling, London W5.

Amb Clementina, vostre i de la vostra gentilíssima muller,

C. Riba

Institut d'Estudis Catalans.

1. Carner li ha escrit: «Us desitjo tota mena de felicitats a vós i als vostres (3 generacions) en aquest any que hem encetat com bonament hem pogut (al·ludeixo a l'estat general del món) (Brusell·les, 28 de gener de 1957).

2. «Els fets de Barcelona —segona vaga de tramvies i incidents a la Universitat del gener-febrer de 1957— evidenciaren de nou les discrepàncies que hi havia dins el govern. Llavors es féu patent que l'obertura diplomàtica i la liberalització econòmica exigien també canvis en la mateixa estructura administrativa de l'Estat i una major coherència política» (Borja de Riquer, *Un país després d'una guerra (1939-1959)* dins *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)* a *Història de Catalunya*, VII, B., Ed. 62. 1989, 174). Uns dies més tard, Franco formarà nou govern amb la presència, per primer cop, de tres ministres tecnòcrates de l'Opus Dei. Vegeu o. c., 175.

3. Carner li ha escrit: «Estic aterroritzat perquè algú m'ha dit que sortirà la *miscel·lània*. Us asseguro que el *meu* mal no vol soroll. Parlo del meu estat d'esperit; i ara, sobretot que, per a lluitar amb una bronquitis tenaç, hem hagut de recórrer a sulfamida i penicilina que m'han deixat millor físicament, però, moralment, fet un rebrec. Oh Riba, oh, si els poguéssiu fer passar amb raons!» (c. citada). Crec que fa referència al volum miscel·lani *L'obra de Josep Carner*. Vegeu c. 583, n. 2.

4. Carner li ha escrit: «Puc demanar-vos encara un altre favor? No m'ha vingut un sol mot de l'editorial Alpha acusant recepció (que ha d'haver tingut lloc fa mesos) de la meua traducció de Bacon (els Assaigs). Suposo que això és mal senyal. Si no hi ha manera que es publiqui aquell text, ¿podríeu cercar de recollir-me'l? Potser un altre dia trobaríem un altre editor» (c. citada). Efectivament, Riba ja li ha escrit. Vegeu c. 639, 1r. prgf.

5. Carner li ha escrit: «M'han dit que havíeu estat a Londres. Heu vist en Fermí Vergés? Si me'n poguéssiu procurar l'adreça, em faríeu servei» (c. citada). Sobre el viatge, vegeu c. 673, n. 2.

6. Fermí Vergés. «Periodista de sòlida cultura», segons Domènec Guansé (*Abans d'Ara*, B., Proa, 1966, 115), era fill de Palafrugell i ara viu exiliat a Londres, on freqüenta el grup català (vegeu c. 309, n. 1 —vol II—). Ha estat cofundador i membre del Consell Nacional de Catalunya. Abans de l'exili ha col·laborat a «La Publicitat», «Mirador», «Nova Ibèria», «Revista de Catalunya», «Moments» i posteriorment a «Senyera», «El Poble Català», «La Nostra Revista», totes les darreres durant l'exili. Segons Pla «el meu vell, intel·ligent i tan discret amic (...) [és] un dels més aguts observadors i més documentats del món present» (La primera part de la cita correspon a *El tedi universal* dins *Per passar l'estona*, O.C. 36, B., Destino, 1979, 473, i la segona a *Notes del capvesprol*, O. C., 35, B., Destino, 1979, 374).

Barcelona, 15 de març de 1957

Perdoni'ns, benvolguda Paulina: la seva carta de...¹ fa prop d'un mes! l'hauríem haguda de contestar de seguida, amb dolça protesta. Tot en el nostre acolliment va ésser normal i degut, segons una amistat que som feliços de poder donar i que, tan cordialment corresposta, ens fa més rics.² Sí, per a nosaltres és un bé per a sempre, forma part d'aquella construcció vital que, indefinidament encara «in progress», té ja tanmateix figura i sentit als nostres ulls; això, en altres paraules, vol dir que ja comencem a ésser vells... però també compensats en el nostre esforç de viure amb examen i en caritat, comprenent-nos i comprenent.

Aquestes setmanes, més ben dit mesos, des del retorn del nostre viatge nadalenc a Madrid,³ se'ns han escolat ràpidament, monòtonament. Rars han estat els episodis que ens han distret del sentiment, tornat de sobte més agut, d'allò que Virgili, en el vers més bell i més punyent que conec, en diu les «lacrimae rerum»: el plor que tenen les coses mortals en elles mateixes, i pel qual ens toquen. Ara darrerament ens ha afectat molt la mort de la muller d'en Solanic,⁴ l'escultor que va fer aquell bust de Clementina: era una dona necessària encara a molts, coratjosa i encoratjadora, vital, sociable: un procés escleròtic afectant el cervell i sis mesos de paràlisi progressiva en la lucidesa... El nostre car malalt,⁵ però, se sosté bé; l'exploració no ha delatat cap formació nova; ara, ell no sembla haver sortit de la preocupació dels seus mals: encara no l'he pogut veure sols tots dos, deixats anar a la confidència.

Fora de tot això, ¿què hi ha, benvolguda amiga? Els sabuts moviments, més de fons que no fan creure els esclats superficials;⁶ també això ens ha pres molt l'atenció i els nervis. — *Insula* sembla que va ésser pregada de diferir la seva represa;⁷ ignoro si el canvi en els cims del departament ha millorat les perspectives: la qualitat de la nova persona, si més no, fa esperar que sí.⁸ — Dos llibres meus —els esbossos d'oratori⁹ i un recull d'assais sobre poetes i poesia (es titularà: ...*Més els poemes*: ¿li plau el títol?)—¹⁰ són a la impremta, més aviat peresosament. — M'han nomenat Cavaller de la Legió d'Honor; la

cosa ja es va frustrar fa uns pocs anys, sospito que per raons del mateix ordre misteriós que ara, amb signe contrari, l'han feta reeixir, així almenys se m'ha donat a entendre ben explícitament; acceptem d'ésser un símbol.¹¹ — No tenim gaire esperança d'un viatge a Andalusia;¹² sí, però, d'una escapada pròxima a València.¹³ — Vaig recollir el llibre que tan gentilmente va deixar per a nosaltres a l'hotel: espera torn de lectura; he fet passar davant de moltes altres coses, amb apassionada curiositat, «*La Chute*», que ahir em va pervenir; i li agraeixo ben sincerament la tramesa.¹⁴

Etc. Escrigui'ns aviat: ens farà bé.

Amb Clementina, cordialment seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sevilla, 17 de febrer de 1957.

2. Crusat li ha escrit: «*Gracias mil veces a uno y otro, muy tiernamente por su hospitalidad perfecta. Por la deliciosa de su casa —y por la más preciosa aún del corazón*» (c. citada).

3. Hi ha estat fins al dia 29 de desembre a casa d'Oriol, el seu segon fill. Vegeu c. 684, 3r. prgf.

4. Rafael Solanic.

5. Ricard Permanyer, que ha estat operat a començament d'any. Crusat ha escrit a Riba cinc cartes a propòsit d'aquesta operació i de la salut de Permanyer (Sevilla, 12, 22, 23, 28 i 31 de gener). Riba, sembla que tres, almenys pel que diu Crusat en les seves, si bé no han estat localitzades, excepte la còpia d'un telegrama (vegeu c. 701bis) en el qual Riba l'informa d'una nova operació de Permanyer. Sabem encara, per les cartes de Crusat, que també «Enrique R.» l'ha informada per telèfon del curs de la malaltia de Permanyer que, segons Crusat, «*ha sido el único "compartir" que ha habido en mi vida*» (Sevilla, 12 de gener de 1957). Segons Crusat les inicials «E. R.», també citades per Riba (c. 741, P.S.), corresponen a Enric Ribalta del qual no tinc altra informació (Sevilla, 21 de desembre de 1956). Crusat no vol adreçar-se directament a la família de Permanyer i obté la informació d'Enric R. i del mateix Riba, molt amic del malalt. Vegeu c. 724, n. 1.

6. Vegeu c. 688, n. 2.

7. Vegeu c. 644, n. 8.

8. Probablement al·ludeix al nou director general de premsa, Juan Beneyto. Vegeu c. 644, n. 8.

9. Vegeu c. 602ter, n. 7.

10. Vegeu c. 670, n. 17.

11. Segons escriurà uns dies més tard al seu fill Oriol: «Ja sabeu que la cosa anava feia anys, que hi havia una estranya reserva per part del govern francès, etc. aquelles meticulositats de la diplomàcia. Ara sembla que, al contrari s'ha volgut fer aquest gest, no solament pel que un és i es mereix, sinó pel que significa. Jo així ho he vist tot d'una, i així m'ha confirmat que era —c'est un symbole...— aquest migdia el nou cònsol francès, en una entrevista molt cordial que hem tingut. (...) Fa l'efecte que es pensa en un "acte" que tingui ressò» (Barcelona, 20 de març de 1957).

La Legió li serà imposada el 25 de juny pel mateix ambaixador de França a Espanya, M. le baron de la Tournelle. Ell mateix ho escriurà a Oriol: «Us adjunto uns retalls de diari que us donaran idea de com va anar la imposició de la Legió d'Honor. Ja és curiós que qui m'ha fet més propaganda ha estat la Vanguardia, que abans boicotejava fins el meu nom. La ressenya va ésser aproximadament la mateixa en tots els diaris, fins al punt que semblava feta del mateix periodista. Tot plegat va ésser un "avale-moi ça" fet molt protocolàriament. L'elogi que fa el "parrain", quant a mi va ésser solament del poeta etc. que ha estimat França etc. sense dir ni en quina llengua he escrit. De totes maneres certes cares eren més aviat llargues. Jo vaig ésser feliç d'escapolir-me de fer cap discurs —una cosa que, agafada com es vulgui, havia de resultar espinosa— i qui el va fer per tots va ésser feliç de fer-lo i d'engegar-se de tòpics» (Barcelona, 1 de juliol de 1957). Anys abans, i com una certa «preparació», ja havia rebut les Palmes acadèmiques. «M'han fet Officier d'Académie. S'havia demanat per a mi la Legió d'Honor, però per un d'aquells misteris on sempre hi ha alguna cosa de política, s'han limitat de moment a aquesta condecoració, que és tanmateix la més alta que en el ram literari, artístic etc. (l'han donada al mateix temps al pintor Miró) s'atorga a un estranger. S'espera que la Legió vindrà més endavant», escriví al seu fill Oriol (Barcelona, 16 de febrer de 1953). Totes les cartes citades són tretes de Medina, *Riba*, II, 174 i 175, on hom pot trobar més informació.

12. Crusat li ha escrit: «*Ahora quedo con la esperanza de que se decidan a venir por aquí. Mucha esperanza, porque se acerca la época mejor*» (c. citada). Uns mesos més tard el convidarà també Ricardo Molina (vegeu c. 707, n. 2.), però la malaltia de la seva sogra li farà difícil precisar una data. Morta aquesta, el 20 d'abril de 1958 demanarà a Molina si segueix en ferm la invitació (vegeu c. 731), però aquest no li contestarà. Tanmateix, el setembre del mateix any escriurà a Crusat: «Seguim amb el nostre projecte de viatge andalús a la tardor» (c. 741, 5è. prgf.) i hi tornarà el juny de 1959: «No hem desdit del nostre projecte andalús» (c. 766, 4rt. prgf.). Malgrat aquest interès continuat, Riba no visitarà Andalusia.

13. Vegeu c. 690, n. 1.

14. Fa anys que li ha enviat *L'homme revolté*. Vegeu c. 567, n. 5.

Barcelona, 27 de març de 1957

Sr. Joan Fuster
Sueca

Benvolgut amic,

El nostre projecte de viatge a València ha anat madurant.¹ Hem fet compte de venir el pròxim dia 7 d'abril. Com que la part principal de la nostra petita i plaent aventura és veure els amics i fer amb ells alguna sessió de xerrada i de lectura, us agrairia que em confirméssiu, tan aviat com us serà possible (cal ocupar-se dels bitllets de tren amb hispànica antelació d'uns quants dies), que en aquest aspecte no hi ha cap inconvenient per a la data. Restaríem quatre dies sencers, per a tornar a casa el 12. També us voldria demanar que ens cerquéssiu una cambra en un hotel o pensió de 2ª categoria; ens faria gràcia que fos en algun carrer o carreró de la València vella. No cal que ara, quan em contesteu, la cambra estigui ja reservada, si no és en principi. En rebre jo uns mots vostres us escriuré o telegrafiaré tot d'una decidivament. La qüestió és que, en arribar el vespre del dia 7, no sé si en el ràpid o en el Taf, nosaltres sapiguem on anar sense necessitat que ningú es molesti a venir-nos a rebre.

Us asseguro que aquesta escapada fora de casa sense moure'ns de casa ens fa il·lusió. A reveure'ns aviat!

Vostre afm.

C. Riba

P.S. - No us estranyi que hi hagi una certa reserva, encara, en tot el pla: és l'única que cal, quan es té a casa una àvia de 87 anys, sense cap mal declarat però tota ella feblesa.²

En poder dels hereus del destinatari.

1. L'anada a València és ja un fet i, a continuació, Riba dóna la informació bàsica del que serà el viatge. El projecte ve de lluny, almenys des de 1953 (vegeu cc. 553bis, 2n. prgf. i 573bis), però, per una raó o altra, sempre ha estat ajornat (vegeu c. 578). Sembla que l'empenta final ha estat el text de «Vida Nova» (vegeu c. 681, n. 5). De retorn, Riba escriurà que el viatge, «una realitat (...) vital, joiosa i gentil, ens havia fet sentir nostra una ciutat fins aleshores per a nosaltres a penes, més que un nom i unes vistes d'àlbum!» (c. 714bis, 1r. prgf.), «una ciutat que Déu sap com ens és cara d'ençà que la vostra gentilesa [la dels amics valencians] ens va dir seus, en una comunitat d'arrels» (c. 711). S'haurà vist amb Xavier Casp, Miquel Adlert, Vicent Andrés Estellés, Genar Lahuerta (c. 711), Joan Bta. Bertran (714bis), entre d'altres i, evidentment, Joan Fuster, el qual escriurà a Albert Manent les seves impressions del viatge ribià: «Com ja sabeu / i em recordeu, / féu-nos visita, / breu, exquisita, / Riba, poeta, / de la discreta, / amable Tina, / senzilla i fina, / acompanyant; / restí admirat / de veure com / ací tothom / se's mostrà atent, / pulcre, amament, / obsequiant-los / e regalant-los, des del senyor / Casp al senyor / Almela i Vives, hòmens d'asprives / enemistats, / ben oposats / en preferències, / gusts e solvències, sempre en disputa / (de fills de puta / mútuament / per tractament / solen donar-se / sense immutar-se); lo mateix Rat, que es diu Penat, / féu sessió, / recepció / dels visitants, / ab besamans, / e assistència, / gran aflluència / de dignes socis. / Io, en los meus ocis, / fiu companyia, / ciceronia, / al matrimoni, en testimoni / de bon afecte: / des d'un infecte / lloc tavernari / (per celebrar-hi / sopars amens) / als monuments / més destacats / e ben lloats, / sense prescindir / ni negligir / una paella / (que la parella / de grans poetes / menjà en perfetes / condicions), / los bells racons / i el pintoresc / antic o fresc / de la ciutat / han vist, tastat. / A l'Albufera / portà'ns Burguera, / un suecà / que versos fa / e un "séat" té. / No cal dir que / Iborra insigne, / Ventura digne, / i el candorós, silenciós / deixeble meu, per do de Déu / amics prudents, / foren presents. / Em satisfà / saber que ja / Riba us ha dit / que havem complit, / hospitalaris: / no formularis / sinó sincers, / no llagoters / més ben sentits / e decidits. (...) Sueca a ú, / dia oportú / del mes de juny / (la falç al puny), / l'any del Senyor / Crist redemptor / mil e nou-cents / passats cinquanta / e set, que tanta / cosa promet. / Vostre discret / amic, criat, / benhumorat / e ben sincer / Joan Fuster». (Dec aquest text a l'amabilitat d'Albert Manent.) Més d'un, però, trobava que Riba havia trigat massa a anar a València: «La gent d'aquí [Barcelona] no viatja cap al sud. (...) Quan jo era a València vaig acompanyar dos personatges molt importants de Barcelona que per primera edat —i eren molt grandets— havien decidit posar els peus a València. Eran en Ferran Soldevila i en Carles Riba. Jo he tingut l'honor de passejar-los per València per primera vegada» (Assumpció Maresma i Matas, *No badar davant el canvi d'època* [Entrevista a Miquel Terradell], «Cultura», 3, maig de 1987, 40).

2. Vegeu c. 581, n. 11.

691. *A Joan Fuster*

Barcelona, 2 d'abril de 1957

Sr. Joan Fuster
Sueca

Benvolgut amic,

Gràcies ben de cor per la vostra lletra del 30 p.p., tan afectuosa.¹ Ens és un bon averany per al nostre viatge. Tenim ja els bitllets per al directe diürn del 7; deurem arribar entre un i dos quarts de 8 del vespre. Tret que sorgís algun inconvenient de darrera hora que ho esguerrés tot —no en preveig cap— resta així ferm i no caldrà que us escrigui més. Insisteixo a pregar que no es molesti ningú a venir-nos a rebre; bastarà que sapiguem, com ens anunciieu, on tindrem cambra reservada per la vostra amabilitat.

L'Albert M.² acaba de llegir-me unes línies vostres referents a la nostra pròxima estada a València. Cuito a protestar dolçament: no ens fan por els an-tres! Al contrari: el que desitgem conèixer i córrer és la València dels nostres amics, la que té vida i sentit per a ells, que vol dir també per a tots. Entesos?

Amb els millors records i a reveure aviat.

Vostre afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Fuster li ha escrit: «Tots els vostres amics de València serem ben contents de tenir-vos per fi entre nosaltres, ni que siga per tants pocs dies. Naturalment, procurarem organitzar-vos un programa de companyia i de turisme ciutadà tan complet i amable com ens serà possible. Crec que, en les dates que us proposeu per a la vostra visita, podrem fer coincidir entorn vostre tots o la major part dels valencians que, amb més o menys constància, contribuïm a "conservar" ací la literatura catalana. I, és clar, algun altre vell amic vostre, com l'estimat i inefable Enric Gomà, també espera la gran satisfacció de poder-vos saludar i fer conversa amb vós. / Us emparaularé

una cambra d'hotel amb les condicions que voleu. Ja us telegrafiaré, un d'aquests dies, el nom i l'adreça de la residència: per això no heu de patir. De tota manera, convindrà que, en acordar-ho definitivament, em comuniquieu el tren en què arribareu, per tal de sortir a rebre-us. No sé si podré fer-ho jo personalment —no oblideu que visc a un poble, pròxim però no massa ben comunicat amb la ciutat—; tanmateix, no us mancarà la cordial recepció d'altres amics» (Sueca, 30 de març de 1957). El dia 5 d'abril Riba rebrà el següent telegrama: «*Reservada habitación Hotel Bristol calle Abadía San Martín Saludos —Fuster*».

2. Fa referència a una carta de Fuster als «Doctor Molas i Llicenciat [Albert] Manent»: «El doctor Riba ens anuncia la seva visita per a la setmana del 7 al 14 d'abril. N'estarem molt contents, tots. Procurarem fer-li l'estada agradable. El mal és que a ell no se'l pot dur a "antros" com aquell en què [Vicent] Ventura ens féu menjar paella i ridruejisme...» (Sueca, 31 de març de 1957). (Dec aquesta informació a l'amabilitat d'Albert Manent.)

691bis. A Joan Bta. Bertran

Barcelona, 3 d'abril de 1957

Rd. P. Joan Bta. Bertran S. I.
València

Benvolgut, reverit Mestre i amic,

La seva carta¹ de bon record en el dia del meu Sant, que ben sincerament vaig agrair, ha restat llarg temps sense contesta damunt la meua taula. Jo esperava, per a escriure-li, poder-li fer ja l'anunci de la nostra tan desitjada vinguda a València.² Però ha calgut, en l'endemig, fer d'altres viatges; un de conferències per les Illes Britàniques³ ens va exigir molt d'esforç, que però no ens pot saber greu: ja li ho contaré. Per fi tenim davant nostre, com de realització immediata, una estada d'uns pocs dies entre els amics valencians. Potser ja li ho han fet saber. Comsevilla que sigui, a V. era degut que li ho comuniqués personalment.

Portaré el meu «Fill Pròdig», que per altra banda ja és en premsa juntament amb els altres dos esbossos d'oratori.⁴ Faria curt si digués que em plaurà de llegir-l'hi: cal que li digui que em farà bé de consultar-l'hi: va per a mi més amunt del que és tècnicament poètic aquesta *jugada* poètica!

Arribarem diumenge al vespre, s. D. v. A reveure aviat, doncs!⁵ Ben devotament seu

C. Riba

Arxiu de la Província Catalana de la S.I.

1. València, 4 de novembre de 1956.

2. Vegeu c. 690, n. 1.

3. Vegeu c. 673, n. 2.

4. Sobre *El Fill Pròdig*, vegeu c. 602ter, n. 6. Sobre *Esbós*, ídem, n. 7.

5. Segons una nota manuscrita de Joan Fuster deixada a l'hotel, «Demà, cap a les 11'30, el P. Bertran passarà a visitar-vos; per bé que ell mateix procurarà telefonar-vos prèviament, he cregut convenient posar-vos aquest avís a fi que la cosa quede més segura. (El P. Bertran no té cap més hora lliure, degut a les seves obligacions acadèmiques.)» (València, 8 d'abril de 1957).

Barcelona, 1 de mayo de 1957

Dott. Prof. Rinaldo Frolidi
Milano

Mi querido amigo,

recibí con alegría su carta del 14 de abril, con el feliz augurio que son para mí sus traducciones.¹ Debí contestar inmediatamente; pero me hallaba metido en los mil pequeños problemas que el regreso de un viaje plantea siempre.² Preferí hacerlo con mayor calma.

Usted sabe lo que es para mí la lengua italiana: la que hubiera elegido para mi poesía...³ de ser posible prescindir de lo propio aunque fuese optando por lo más entrañablemente afín. Oírme vertido al italiano con tanto acierto y sensibilidad no solamente me llena de orgullo: me encanta; esa voz no dobla la mía, antes bien parece salir de otro posible yo mismo. Estuve en casa de Valéry —fué en 1925— cuando éste acababa de recibir de manos de Rilke la traducción de los *Charmes*; el maestro francés miraba perplejo el precioso manuscrito, con sus iniciales miniadas, y me expresó la extraña emoción, por no decir pena, de oírse uno mismo hablar y no entenderse...⁴ Por fortuna sé el italiano, y más fortuna es aún para mí haberlo aprendido sin esfuerzo ni ejercicios metódicos, casi naturalmente, hasta encontrarme en él sin sorpresa, pero maravillado.

Creo como Ud. preferible la traducción en verso y el recurso al sistema «bárbaro» de Carducci; lo esencial en esos poemas es el despliegue de la frase según el ámbito del dístico y en él, cuando no más allá de él, prolongándolo.⁵

En hoja aparte le pongo precisiones sobre la intención de algunos pasajes; espero le serán útiles en la revisión última de sus versiones.

Estoy impaciente por conocer la continuación de su labor; vaya mandándome, se lo ruego, lo que termine (aunque sólo sea provisionalmente; pero toda traducción es siempre provisional).⁶

En cuanto a los derechos de publicación, no se preocupe Ud.:⁷ suscribo

desde luego las condiciones habituales para la colección que me indica; dando por sentado que nada aceptaría yo que pudiera representar mengua en lo que le es debido a Ud. por su nada fácil trabajo.

¿Tiene Ud. la traducción castellana de las *Elegías* por Costafreda?⁸ En la colección Adonais salió plagada de errores de impresión, hasta quedar desfigurados numerosos pasajes. En el volumen de homenaje de Insula⁹ figura bien corregida. Si no ha llegado a sus manos este volumen, no vacile en decírmelo, para mandárselo sin demora.

Dentro de pocas semanas van a ver la luz pública dos libros míos: una recopilación de ensayos sobre poetas¹⁰ y poesía y un *Esbós de tres oratoris*:¹¹ tres poemas religiosos, el más extenso sobre el tema perenne del hijo pródigo; quizá algo nuevo en mi evolución. Cuidaré de que lo conozca Usted.

Espero carta suya con anticipado placer. Sépame siempre su agradecido y affmo. amigo

C. Riba

ELEGÍA I. *Fabulós de tristeses divines...* Hay que entender literalmente: donde suenan los ecos de fábulas, de mitos de dioses que sufrieron.

Flonja i daurada humilment... Quizá es menos importante que se pierda el *flonja* que el *humilment*.

ELEGÍA II. *Garriga*: es el castellano «carrascal»; lugar con vegetación baja, no necesariamente desierto.

Extrem com la certesa dels déus... El templo està en el extremo de la pequeña península; lo encontramos, atravesando la «garriga», al final, como en las situaciones extremas la certidumbre de lo divino.

Oh fantasmal. No quisiera ver perderse este adjetivo. Alude al hecho de que la visión de Sunio no es para mí directa: el templo mutilado se me aparece como un fantasma sobre el fondo de los oscuros bosques del N. de Francia.

ELEGÍA III. *Ens ha obsedit...* El mar fué para nosotros una obsesión, una nostalgia (estábamos, en nuestro destierro, lejos de él); no conocimos descanso hasta encontrarnos otra vez en él, con la estrella etc. «Assillare» me sugiere más bien un estímulo que una obsesión.

Gais cavallers del seu vent... Las gaviotas parecen a veces ir jinetes en el viento que el navío desplaza.

Més verda enllà de les illes... Con esta expresión se quiere indicar que Irlanda está, verdadero «finis terrae», más allá de unas islas y es más verde que ellas; es decir, lo poéticamente aquí esencial es el movimiento de isla a isla, de verdor a verdor hasta el extremo (como extremo es el grito lírico) más que una pura comparación.

Abrupte. Para sugerir el acantilado sobre el mar; siempre la noción de un «finis terrae» va implícita, variándose.

Com un destí presoner... «Presoner» es un adjetivo-clave para toda la elegía: expresa el contraste simbólico de las aguas del parque, presas en sus cauces, con las libres del mar.

L'últim flotó... «Flotó» equivale a grupo: de árboles, de gente etc. Es diminutivo de «flota». Es imagen para la isla en medio del mar, como un oasis en un desierto.

Que han mesurat el gran freu... En rigor un helenismo: han cruzado, han atravesado el estrecho, como parece que del otro lado de un freo nos viene el destino.

ELEGÍA IV. *Temps avall...* Locución calcada en la habitual «riu avall». La imagen del tiempo que corre se funde así con la del río y la mujer que se lanza, operante en lo cósmico, a su corriente.

L'estiu excessiu... No es todavía verano. La hora, el río, los soles, la mujer, los dioses, mis ojos —todo corre ahcia el estío y su exceso; es decir, su magnificencia, la gloria de su madurez, que para nuestra medida humana toca a lo excesivo.

Original mecanografiat, amb l'avantfirma i la signatura manuscrits. A dalt, al cantó esquerre, amb segell de goma: C. Riba / Av. Republica Argentina, 163 / Barcelona. En poder del destinatari.

1. Frolidi li ha escrit: «He empezado la traducción de sus Elegies de Bierville cuya lectura me impresionó hondamente hace tres años y me apasiona cada vez más ahora que, traduciéndolas, voy descubriendo sus más íntimos valores. / Al mismo tiempo me doy cuenta de la dificultad de la tarea; por eso, antes de seguir en ella, he pensado enviarle mis versiones de las cuatro primeras elegías para que Ud. pueda comunicarme su juicio y aconsejarme si seguir o no en la tarea» (Milà, 14 d'abril de 1957).

2. Vegeu c. 690, n. 1.

3. Una opinió semblant l'ha escrita a propòsit de l'anglès: «El final (...), em sembla com ho hauria escrit jo en anglès, que de vegades m'hi he delit» (c. 540, 1r. prgf.). Anteriorment, ja havia

escrit en francès dos poemes dels seus començaments (O. C., 1, 345-348), 30 *Cantares*, en gallec (*Papers de joventut*, 69-91) i 2 estances en Itàlia (I, 6 i 13). Sobre aquests darrers, vegeu Xesús Alonso Montero, *Los poemas en gallego de Carles Riba* («Saber Leer», 27, agost-setembre de 1989, 4-5) i el que reporta Xosé Mª Álvarez Blázquez: «*Me habló [Riba] de Rosalía con una tonificante naturalidad y me dijo que, allá por el año diez, un mundo desconocido se le había revelado, leyéndola. Por devoción a ella, Carles Riba había jugado a escribir en gallego. Un gallego, —se disculpaba él, humanista de tan generosas raíces— de estudiante de idiomas*» (Carles Riba, poeta en gallego, «Papeles de Son Armadans», novembre de 1961).

4. El que escriu Riba correspon a la seva segona visita a Valéry. La primera havia estat el 1924, en la qual coincidí amb Ernst Robert Curtius. Vegeu c. 130, 2n. prgf. —vol. I. La coneixença amb Valéry és ben possible que es produís el maig de 1924 a Barcelona quan aquest va ser invitat a fer una conferència pels Amics de la Poesia (vegeu Medina, Riba, I, 222, n. 2). Almenys tornarà el 1933 (vegeu c. 466, n. 3 —vol. II). Jaume Bofill i Ferro també ha descrit la segona visita ribiana: «En certa ocasió, un egregi humanista i poeta em referia les incidències d'un viatge a París. Va contar-me els detalls d'una visita a Paul Valéry. (...) Quan vaig entrar... Rilke acabava de sortir. Vaig estar freq. a freq. de conèixer-lo. Havia deixat un manuscrit de les seves traduccions del poeta francès, que aquest em permeté de fullejar. Una singular cal·ligrafia, exacta, primfilada, però bon xic misteriosa, com de monjo medieval» (Rainer Maria Rilke dins *Vint-i-cinc anys de crítica*, B., Selecta, 1959, 140). Mercè Boixareu reporta també una informació de Clementina Arderiu que «recordava l'anècdota que quan Riba pujava les escales [de la casa de Valéry], Gide baixava, i així es van creuar» (*El jo poètic de Carles Riba i Paul Valéry*, B., Ed. 62, 1978, 363). Sembla evident que aquí Gide hi és sobrer; Clementina informava Boixareu el 6 de gener de 1975, molt lluny ja dels fets. Tot fa creure, doncs, que deu ser un lapsus. Sobre Rilke, vegeu c. 311, n. 2 —vol. II.

5. Frolidi li ha escrit: «*A parte las dificultades interiores, hay también unas dificultades formales enormes. (...) En mi traducción recurrí al sistema "barbaro" de Carducci, juntando pentasílabos o senarios o eptasílabos con novenarios en los exámetros y pentasílabos o senarios o eptasílabos con eptasílabos en los pentámetros. En la mayoría de los casos el sistema ha quedado así: 7 + 9 (exámetro) 7 + 7 (pentámetro). ¡ Claro que la "medida" más extensa de la palabras italianas respecto a las catalanas me ha muchas veces obligado a una simplificación y, como consecuencia, a una mayor concentración de la expresión. Ud. juzgará los resultados*» (c. citada).

6. Vegeu, encara, c. 698. Tanmateix, l'octubre de 1958 escriurà que «sembla que el Prof. Frolidi té suspès aquest treball a causa d'altres feines més urgents» (c. 743, 3r. prgf.).

7. Frolidi li ha escrit: «*Por lo que se refiere a la publicación podría incluirla en la Colección de poesía Il Melograno de la Casa Editorial de Florencia FUSSEI-SANSONI, dirigida por Guido Manacorda. En la misma colección publiqué mi traducción de Animal de Fondo de J. R. Jiménez, cuyo ejemplar Ud. tiene. Contésteme Ud. por favor también sobre este punto indicándome como arreglaríamos la cuestión de los derechos de publicación*» (c. citada).

8. Vegeu c. 466, n. 15 —vol. II.

9. Es refereix a *Obra poética*. Vegeu c. 579, n. 7.

10. ...*Més els poemes*. Vegeu c. 670, n. 17.

11. Vegeu c. 602ter, n. 7.

693. *A Albert Manent*

Barcelona, 3 de maig de 1957

Estimat Albert,

T'agrairé que si surts de casa a les 10 o quarts d'11 passis un moment, o, si no, telefona'm a la FBM.

Teu afm.

C. Riba

Targeta de visita de: Carles Riba / Av. República Argentina, 163, 2n. 1ª / Telèfon 28 94 66 / Barcelona.

Barcelona, 12 de maig de 1957

Sr. Llorenç Vidal
Ciutat de Mallorca

Distingit senyor i amic,

Vaig rebre la vostra afectuosa carta del 14/III p.p. i els números de «Ponent» que heu tingut la gentilesa d'enviar-me.¹ Vulgueu excusar, us ho prego, que no hagi estat més prompte a respondre. Un és estirat per tots cantons, ve un moment que un s'ha de preguntar on és i què deu i a qui. Devia als bons amics que feu el noble esforç d'editar els quaderns de «Ponent» l'expressió de la meua simpatia. Aquí va, doncs, ben sincera i amb els millors auguris. No trobo res dins les meves carpetes, que pogués servir per a la col·laboració que em demaneu: d'ençà que vaig acabar els tres llargs poemes d'«Esbós de tres Oratoris»² (ara a punt de sortir), es pot dir que no he escrit un vers; estic en una mena d'ascesi, no del tot involuntària, de silenci poètic.³ Però us faig una promesa d'acompanyar-vos dins les pàgines de «Ponent» tan aviat com podré; preneu-me pel mot.⁴

Amb la més alta estima, vostre afm.

C. Riba

D'aquesta carta no conec l'original. Dono el text segons el publicat pel mateix destinatari a *Una carta de Carles Riba a «Ponent»* («Ponent», XX, estiu de 1961, 17). La carta és precedida per un breu text: «Com a conclusió de les precedents cartes de Carles Riba, i contribució al mateix temps a aquesta petita mostra del seu epistolari, transcrivim la següent, que adreça a la nostra publicació». Les «cartes precedents» són les adreçades a Octavi Saltor, també publicades ací: vegeu cc. 468bis, 485bis —vol. II—, 572, 589 i 606. (Tanmateix, de «Ponent», cal corregir l'any —1956 per 1957— perquè al marge de la carta original de Vidal a la qual Riba fa referència, aquest hi fa constar de manera clara la data de la seva resposta.)

1. Vidal li ha escrit: «Supòs haureu rebut els dos quaderns que ja hem publicat i haureu observat la necessitat que tenim, més que de res, de l'ajuda dels que podríem dir "mestres de la Llengua". És per això que ens dirigim a vós demanant-vos ens volgueu ajudar a portar envant l'obra començada. / Us remenciariem ens volguéssiu enviar una composició poètica per a publicar a "Ponent"» (Mallorca, 14 de març de 1957).

2. Vegeu c. 602ter, n. 7.

3. Vegeu c. 656, n. 3.

4. Tanmateix, no serà així.

Barcelona, 20 de maig de 1957

Sr. Joan Gili
Oxford

Estimat amic,

Excusa'm, t'hauria d'haver escrit fa temps; arran de la teva estada, en el dol, prop de nosaltres, i de la teva afectuosa carta del 7/II.¹ Però ja saps com aquí no sempre disposem de l'humor que ens és naturalment donat; per sort, els afectes no són tocats, al contrari...

Et voldria avui dir un mot sobre llibres. Dels de la comanda que et vaig fer darrerament, he rebut *The Harvest of Tragedy* i el Diccionari Oxford (que m'és utilíssim, a plena satisfacció).² Potser se t'ha esgarriat la meva nota; com-sevulla que sigui, et vull estalviar la feina de cercar-la. N'adjunto, doncs, una de nova.³ Envia'm, si et plau, els que sigui possible segons l'estat del meu compte i pel mateix ordre de prelació; o bé, si acceptes que potser resti una mica deutor teu, ja ho arranjarem per compensació prop de qui tu m'indiquis o quan vindreu aquest estiu per Catalunya (fem vots, ben cordialment, perquè així sigui!).⁴ I gràcies, una vegada més, per tanta gentilesa!

Amb Clementina, teu i d'Elizabeth

Carles

En poder del seu destinatari.

1. Gili li ha escrit: «De retorn vull primer donar-vos les gràcies a tu i a la Clementina per haver-me donat hospitalitat tan efusiva i companyia en unes hores quan el meu cos cansat i el meu cor entristit ho necessitava més» (Oxford, 7 de febrer de 1957).

2. Els hi ha demanat fa uns mesos. Vegeu c. 686, 2n. prgf.

3. No ha estat conservada adjunta.

4. Sobre la compra de llibres, vegeu c. 532, n. 4.

Barcelona, 25 de maig de 1957

Dom Jordi Pinell, M. Mt.¹
Montserrat

Benvolgut, reverit amic:

Gràcies, ben cordialment, per la tramesa de les proves.² Aquí les hi torno; bones, quant a nosaltres, per al tiratge. He modificat en els meus versos la puntuació; no admeti el canvi, si no li va bé. Realment, de vegades és difícil de distribuir les frases i els tons en poesia; vull dir que els signes de què disposem són ben pobres.

Em té encuriós amb el que em diu de la seva represa com a poeta;³ aquests silencis secs, honestament i dolorosament acceptats, solen ésser fecunds, acaben en la gràcia de les naixences. També em plaurà de conèixer els assaigs que m'anuncia.⁴ Espero que abans d'un mes serà ja al carrer l'*Esbós de tres oratoris*.⁵

Si un dia ve a Barcelona i li lleu, avisi'm (un cop de telèfon, 28.94.66, o tots els matins a la F.B.M.); em serà bo i plaent de conversar una estona.

Transmeti, li ho prego, el meu respectuós record al Rdm. P. Abat. De V. i del Monestir, ben afectuosament

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Monjo de Montserrat.

2. Pinell li ha escrit: «Em sembla recordar que em demanàreu per veure unes proves del vostre poema i del de la vostra senyora. Heus-les ací. Com sempre passa amb les proves, ens convidria tenir-les aviat. El volum de la "Corona Literària" quedarà a punt d'ésser presentat a primers de juny» (Montserrat, 23 de maig de 1957). Sobre la *Corona Literària a la Mare de Déu de Montserrat*, vegeu c. 660. n. 4.

3. Pinell li ha escrit: «Se m'ha desvetllat de sobte —i amb força rejoyenida— una vena lírica que semblava quasi estancada» (c. citada).

4. Pinell li ha escrit: «A més, entreveig la possibilitat d'un recull d'assaigs. En part, alguns dels vostres poemes en serien objecte. Tractaria de poemes bíblics catalans. I tinc ja unes quantes notes preses sobre el Poema dels Reis, i he pensat ja en el de Llätzer. En tot cas, els coneixeríeu abans que ningú» (c. citada).

5. Vegeu c. 602ter, n. 7.

Barcelona, 14 de juny de 1957

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic:

Gràcies, ben de cor, per la seva afectuosa carta i per l'article que l'acompanya.¹ En més d'un punt em descobreix alguna cosa de mi a mi mateix; bona crítica, doncs, la més humana, la lligada amb la humanitat temporal de l'autor i del lector. Tant més d'agrair; i agraïda, cregui-m'ho. Jo per la meua banda no gosaria tocar-hi res. Potser un moment l'adjectiu «hermètic» pot ésser desorientador; amb dany, no ja per a mi, tan ben defensat per apassionats de la justesa i de la justícia com vostè, sinó per als qui comencen amb la voluntat de no ésser massa còmodes. L'anècdota de l'avió no és ben exacta de fet; però ho és encara més de sentit profund. Plau que un fet en ell mateix insignificant vagi cap a un valor de mite. Ben mirat, vaig tenir una emoció estranya de veure la meua Tortosa esquemàtica des del cel, ja que fins aleshores només l'havia sentit en tumult dins els seus carrers o retrobada, misteriosament actuant, a les meves mateixes arrels.²

El prenc pel mot: espero la seva visita.³ No crec que sortim de Barcelona abans de l'agost. Quan ens veurem, segurament podré fer-li a mans l'Esbós de tres oratoris, que ha de sortir de la impremta dins aquest mes.⁴

Mentrestant, amb el millor record per a la seva muller, resto com sempre el seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari. Publicada parcialment a «Géminis», 34, agost de 1957.

1. Massip li ha escrit: «Venerat amic meu: Per fi podem treure un altre Géminis, i aquí li

envio, per si té l'amabilitat de llegir-lo (i, naturalment, en el desig de que si alguna cosa no va bé, lliurement l'arregle avans de publicar-se), l'article que sobre Carles Riba anem a publicar» (Tortosa, 11 de juny de 1957). *Con la poesia de Carles Riba* («Géminis», 33, juny de 1957). Sobre «Géminis», vegeu c. 623, n. 4.

2. Al·ludeix al que Massip ha escrit en el seu article: «*Cuando Carles Riba —camino de Madrid— mostró este castro tortosino a una compañera de viaje que le preguntaba por su tierra, supo distinguir entre las casas —¡todavía!— el círculo de la antigua plaza de toros de Tortosa: su ciudad, sobre la aorta de la geografía ibérica*» (o. c.).

3. Massip li ha escrit: «Com segueix? Tinc ganes de veure'l; és probable que vagi a Barcelona dintre del mes corrent. El trobaré?» (c. citada).

4. Vegeu c. 602ter, n. 7.

Barcelona, 16 de junio de 1957

Prof. Dott. Rinaldo Frolidi
Milano

Mi querido amigo,

Recibí muy complacido su carta del 3. Espero con anticipado placer la visita que me anuncia para dentro de pocas semanas. Mi esposa y yo veremos con gusto que nos reserve V. una velada para acompañarnos en nuestra cena, «en toute simplicité». Tendremos, pues, tiempo para hablar de sus admirables traducciones; y de otras cosas...

Los cambios que propone en los pasajes por mí indicados me parecen excelentes. Paso a la duda que me expone.² Aunque a veces, por influencia del castellano, se incurre en alguna confusión, en catalán distinguimos entre *son* (m.) = acto de dormir, *son* (f.) = gana de dormir y *somni* = sogno, rêve; así me lo enseñó mi madre y éste es el buen uso tradicional. A mi vez, una consulta. ¿No existe en italiano un vocablo que corresponda a *fantasmal*?³ Se trata en rigor de un neologismo, que también se ha introducido en el español, no sé si por espontánea formación analógica o calcado en el inglés *phantasmal*. Así se crea una distinción entre *fantástico* = producido por la fantasía y *fantasmal* = que aparece con irrealidad de fantasma. Quizá se aproxime a este segundo matiz *spectral*, pero esta vez me parece sugerir algo sombrío, mísero, lo que no es del caso en mi poema. En él, para que la visión del templo de Sunion entre los oscuros árboles de Francia no quede como algo desvanecido, a *fantasmal* precede *preciso*, es decir, con perfiles escuetos, bien perceptibles. Pero nos extenderemos en nuestra entrevista sobre todo ello, siquiera sea por el deleite que procura toda caza intelectual.

Hasta pronto, pues. Reciba el agradecimiento y cordiales saludos de su afm.

C. Riba

Original mecanografiat amb un afegit, l'avantfirma i la signatura manuscrits. A sota la data: Avda. República Argentina, 163. En poder del seu destinatari.

1. Frolidi li ha escrit: «*Muchas gracias por su carta que recibí con el gusto con que se recibe la palabra del amigo cuya afinidad se advierte con íntimo gozo. (...) Le anuncio que a final de este mes o en los primeros días de Julio estaré unos días en Barcelona: espero para entonces poderle entregar otras traducciones y aprovecharé su amabilidad en la tarea de revisión*» (Milà, 3 de juny de 1957). Vegeu c. 692.

2. A propòsit d'«a l'extrem abrupte del somni» (Elegia III, v. 19), Frolidi li ha escrit: «*Me asalta una duda: somni aquí ¿es sonno o sogno?*» (c. citada).

3. Vegeu Elegia II, v. 12.

699. *A Maurici Serrahima*

Barcelona, 2 de juliol de 1957

Sr. Maurici Serrahima
Ciutat

Gràcies ben de cor, benvolgut amic, per la vostra afectuosa lletra del 26.¹ Sí, hi ha, amb el goig, una melangia a rebre un honor com aquest pel qual em feliciteu. L'he sentit i l'he sentida, com l'honor mateix, per mi i per tots. Però cal que el goig venci! Les vostres bones paraules hi ajuden, per mi i per tots igualment.

Per molts anys! Ben vostre,

C. Riba

Arxiu Nacional de Catalunya.

1. Serrahima li ha escrit: «Amic Riba: em diuen que us han donat la Legió d'Honor, i com podeu suposar n'estic molt content i us ho vull dir. L'honor el rebem tots, però sou vós qui ens el fa merèixer. I és encoratjador veure que algú se n'adona, ni que sigui de lluny: és cert que els vostres mèrits són visibles de lluny —de prop es veu que no!— i que tant s'honora qui us ho dóna com vós i tots nosaltres en rebre-ho. Us ho torno a dir: estic content» (Barcelona, 28 de juny de 1957). Malgrat el que escriu Riba, en realitat la carta de Serrahima és del 28. Sobre la Legió d'Honor, vegeu c. 689, n. 11.

[Barcelona] 6 de juliol de 1957¹

Gràcies, benvolgut amic, per les seves [afec]tuoses² paraules.³ No dubti que mai, com [en la re]cepció d'aquest honor, jo no havia sentit [...] mi allò i aquells que en un moment deter[minat] he estat enviat a representar.

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

Targeta de vista de: Carles Riba / Av. República Argentina, 163, 2n. 1ª / Telèfon 28 94 66 / Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Aquesta és l'única carta coneguda de Riba a Espriu. En canvi, a l'Arxiu Riba, n'hi ha 16 d'Espriu i 2 d'Amàlia Tineo a Riba i 13 més a Clementina, mort Riba, totes en la mateixa carpeta. La majoria, però, són targetes amb un text breu. Cal afegir, encara, almenys dues cartes més contestades, perquè Riba així ho fa constar al marge d'una carta d'Espriu i una altra de Tineo. Els documents epistolars conservats no ens donen gaire informació sobre les relacions dels dos poetes. Només algunes pistes que obren camí. Per exemple, Riba, ja el 1952, ha recomanat la lectura de la poesia d'Espriu a Ricardo Gullón (vegeu c. 517, 2n. prgf. —vol. II) i ha escrit que «el bell recull de Salvador Espriu [*Obra lírica*], (...) és d'un interès extraordinari» (c. 844, 2n. prgf.). Més endavant fa encara dues referències a Espriu. Una relativa al seu tarannà: «*se le diría a veces empenado en confirmar con toda amabilidad la justeza de su apellido (áspero, inaccesible etc.*» (c. 534, 1r. prgf.); i una altra a la seva poètica: «El mateix Espriu incorre —meravellosament— en la banal adaptació a la imatge primera» (c. 546, 2n. prgf.). Tot plegat poca cosa. Espriu, al seu torn, ultra la dedicatòria del seu llibre *Aspectes* (B., Catalònia, 1934): «A Carles Riba en homenatge. B., 2 de maig de 1934», reconeix Riba com un Mestre i així ho escriurà a l'endresa de *La pell de brau*: «Ell [Riba] no coneixia aquesta obra, i em decanto a creure que no li hauria agradat, car la meua poesia, en l'arriscada suposició que existeixi, ha anat sempre per camins molt allunyats dels seus i dels que ell havia mostrat. (...) Voldria que el nom del Mestre Riba, que ara deixo escrit aquí en modest homenatge, servís per a precisar i aclarir l'abast i el sentit de la nostra esperança i ajudés, des de la seva gloriosa llum, a fer-la entenedora a tots» (B., Els Llibres de la Lletra d'Or, 1960, 11). Precisament aquesta dedicatòria serà l'espurna que encendrà una certa brama d'enfrontament entre els dos poetes. Tanmateix, una carta de Clementina a propòsit d'aquest pròleg, i la resposta d'Espriu, totes dues inèdites, aporten elements nous i substancials al tema. Uns mesos després de ser publicada *La pell de brau*, Clementina escriurà a Espriu: «Estimat amic Espriu: /

Vull correspondre als mots d'homenatge a Carles Riba que encapçalen el seu bellíssim llibre "La Pell de Brau". I també aclarir-ne els conceptes. Vostè es decanta a creure que aquesta obra no li hauria agradat. I jo he de dir-li que sé, per les moltes converses que havíem tingut sobre la poesia de vostè, que ell l'estimava molt. Deia sempre: "Hi ha dos noms en la poesia catalana actual que valen tot l'or del món". L'un era el d'Espriu. I jo estava d'acord amb ell. L'altre —que no cito— jo el trobava excessivament entatxonat d'arcaïsmes inútils. M'agrada, la poesia, més aviat lleugera i viva, encara que sigui sortida de l'entranya de la llengua i vagi respatllada de paraules antigues. / Després, en Carles era un enamorat de totes les actituds valentes, de tota obra ben feta i polida. I si la seva obra primera i la de la seva mitja maduresa és lleugerament tintada d'humanisme, ara, darrerament, s'havia espolsat una mica les plomes, es sentia més àgil i cada dia més atret i acostat a la joventut. Va ésser sempre un esperançat, un vital i un amic de les coses que marxen. / Perdoni, amic meu, si goso tocar amb la meua imperícia un pròleg d'homenatge tan sincer i respectuós. Li agraeixo molt, com li deu ell agrair des del seu cel. Però, és que m'ha semblat que jo hi havia de dir el meu mot. / Mentrestant sàpiga que el seu llibre m'ha retornat a l'estat poètic que el meu dol m'havia arrabassat» (Barcelona, 19 de juliol de 1960). Espriu li contestarà de seguida: «Molt respectada, admirada i estimada amiga, / Li agraeixo molt, més enllà del que li podria dir, la seva carta del dinou d'aquest mes (...). / Vaig posar al meu pròleg la frase que vostè tan generosament comenta, perquè no vaig voler que la gloriosa memòria del seu marit emparés i atenués el risc del meu llibre: no m'hauria semblat ni decent ni honest, i vostè sap millor que ningú, com ningú, fins a quin punt ens obliga a tots a l'honestat i a la decència l'altíssim nom que ara és només seu, ja que no en la immortalitat, en el pas de cada dia. Explicat això, accepto com el més gran honor i com el màxim guany de la meua carrera literària el judici que vostè ha tingut la bondat de transmetre'm. / Però encara hi ha una altra cosa a la seva carta que m'ha omplenat de satisfacció: la notícia que em dona d'haver retornat a l'estat poètic —per a mi i per a tots nosaltres, el meravellós estat poètic— que li arrabassà el seu dol. No hi ha res que em pugui produir una alegria més viva i més sincera, i això sol fa que no hagi de considerar del tot inútil el meu llibre, si ell ha contribuït una mica, d'acord amb el que vostè m'escrui amb tanta amabilitat, al seu retornament» (Barcelona, 28 de juliol de 1960). Per altra banda, Carme Boyé reporta una lectura d'Espriu a Riba, cap allà 1943 o 1944, amb resultats ben decebedors, almenys segons el seu relat: «Ens va semblar als amics que calia que alguna personalitat de les nostres lletres conegués més àmpliament l'obra poètica d'Espriu que per simples referències. Amb aquest propòsit, vaig demanar al meu mestre Carles Riba —que, com molts, només tenia referència de l'obra narrativa— que en volgués escoltar algunes poesies. Riba, bon xic sorprès, va accedir de seguida i un dia, no recordo bé si del 43 o del 44, ens vam dirigir Espriu, Amàlia Tineo i jo a casa de Carles Riba. Ens acollí atent però un xic distant, cosa que em va sorprendre perquè sabia com era de cordial envers els joves talents literaris. Tot seguit, sense cap més preliminar, començà la lectura del que després va ser el llibre de *Les hores*. Riba va escoltar atentament amb aquell aire impenetrable que tant ens impressionava als seus alumnes. Jo ja no les tenia totes. En acabar la lectura, Riba no féu cap comentari. Ni un mot. Hi hagué uns moments d'un silenci absolut. A nosaltres, intimidats, no ens quedà cap altra sortida que acomiadar-nos. Vam passar la porta escorreguts per aquell formidable silenci. (...) / Després, al cap d'uns quants dies, vaig intentar, Déu sap amb quin compte, d'obtenir algun comentari de Riba sobre aquella lectura. Mai no en vaig treure altra cosa que aquell mateix silenci, d'altra banda prou eloqüent» (*Evocació de Salvador Espriu*, RdC, 5, nova època, febrer de 1987, 173-174).

2. L'original de Riba és incomplet perquè la targeta és parcialment estripada. Restitueixo entre claudàtors els mots o lletres que em semblen versemblants; quan això no és possible hi deixo punts suspensius.

3. Espriu li ha escrit: «Estimat Dr. Riba: Quasi em fa vergonya de felicitar-lo per la Legió d'Honor —vostè que està tan per damunt de totes les creus i les medalles i de tota distinció. Però unes renovades paraules d'admiració i d'afecte tenen sempre importància per a mi, només per a mi, naturalment. Vulgui acceptar-les, doncs, en aquesta ocasió, i mani sempre el seu afm.» (Barcelona, 29 de juny de 1957). Sobre la Legió d'Honor, vegeu c. 689, n. 11.

700. *A Joana Raspall de Cahué*

Barcelona, 14 de juliol de 1957

Sra. Joana R. de Cahué
Sant Feliu de Llobregat

Li agraeixo ben de cor, benvolguda Sra. Cahué, la seva afectuosa carta del 7.¹ Hi és tota V., amb la seva bondat i la seva gentilesa: en les paraules de felicitació i en els versos i en el que em fa saber de la seva vida. Envii'm aquestes narracions que m'anuncia, em serà plaent de llegir-les.

Cada vegada que un fet com el que ha motivat el seu senyal amistós intervé en la meua vida, remou molta tristesa i ¿per què no dir-ho? també molt d'orgull dintre meu: sento que no he parlat ni he callat en va i tinc una revinguda d'esperança que no és pas per a mi sol.

Que Déu segueixi beneint-la en la presidència de la seva llar exemplar i en el zel amb què prodiga la bella paraula!

Amb el millor afecte de casa a casa,
s. d.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Raspall li ha escrit: «No hauria volgut trigar tants dies a enviar-li la meua enhorabona pel seu nomenament de Cavaller de la Legió d'Honor. Per l'afecte que m'uneix a vostè i a les seves activitats, i per aquella dolça rel francesa amb la qual la meua mare, al Cel sia, m'uní de cor a les coses del seu país, la nova del seu "ingrés" em va ésser doblement emotiva. (...) / Li volia escriure fa temps per a demanar-li de llegir unes narracions de tipus rural, inspirades en personatges o fets reals, que estic lligant en forma de recull. (...) / Darrerament vaig obtenir un premi a St. Feliu en un Concurs Literari sobre les roses. Fou un tercer premi darrera López-Picó i Gutiérrez. N'hi envio una còpia desitjant cordialment que em digui que no únicament se m'ha fet gràcia de sant-feliuenc!» (Sant Feliu del Llobregat, 7 de juliol de 1957). Sobre la Legió d'Honor, vegeu c. 689, n. 11.

701. *A Antoni Pous*

Barcelona, 3 d'agost de 1957

Gràcies ben de cor, estimat amic, per les fotos de l'inoblidable dia.¹ Feia poc que el nostre Joan Triadú m'havia transmès records de V. El sabia en abassegada activitat ministerial —i també en ardent moviment de l'ànima. El seu silenci m'és difícil, però em fa molt de respecte. Si un dia, sense forçar-se, el pot trencar, escrivint-me o venint-me a veure, estigui segur de la meua alegria —i del bé que em farà.

Els Oratoris estan a punt de sortir.² ¿Ens veurem a Cantonigròs?³
Seu, amb gran afecte

C. Riba

D'aquesta carta no he vist l'original. Dono el text segons el publicat per Segimon Serrallonga a *Correspondència Carles Riba / Antoni Pous* («Reduccions», 4, abril de 1978, 47).

1. El de la Missa Nova, el 3 d'abril de 1956.
2. Vegeu c. 602ter, n. 7.
3. Vegeu c. 703, n. 1.

701bis. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 3 d'agost de 1957

Operación feliz aunque no según totalidad plan.¹ Escribo.² Saludos

Riba

Telegrama, adreçat a: Crusat / Porvenir 12 / TF 2074 / Sevilla. Expedit per: Viuda Arderiu / República Argentina 163, 2°. Còpia conservada a l'AR.

1. Vegeu c. 689, n. 5.
2. La carta no ha estat localitzada.

Barcelona, le 11 août 1957

Frau Wally Cramer
Ratzeburg i. Lbg.

Chère Madame,

J'ai bien reçu, quoique non sans quelque retard, votre lettre si émouvante du 18-VII.¹ Permettez-moi de vous répondre en français; je lis l'allemand couramment, mais je ne saurais pas l'écrire avec la précision nécessaire.

Je crois bien me souvenir de votre malheureux mari. Il était de ces généreux et courageux écrivains allemands qui avaient préféré l'exil aux commodités d'un silence ignoble; vers 1936 ils étaient chez nous plusieurs à joindre leurs efforts aux nôtres pour éviter cette averse de calamités qui tout de même s'est avérée inévitable. Soyez bien sure, Madame, que tous ces événements m'ont très profondément marqué à mon tour; et ma vie est bien loin encore d'être libre de certains ennuis. C'est vous dire que je suis en position de comprendre votre détresse et que je ne souhaite que de pouvoir vous rendre quelque service.

Puisque j'ignore quelles sont les formalités pour la réhabilitation de votre mari et quels mots seraient les plus utiles de ma part pour vous aider à réussir dans vos démarches, j'estime que ce qu'il y a de mieux à faire est que vous-même consentiez à rédiger le texte de ce Nachweis dont vous avez besoin; envoyez-le-moi, le signerai très volontiers et tout sera ainsi le plus vite fait.²

Veuillez agréer, Madame, les hommages de ma sympathie bien sincère.

C. Riba

Còpia mecanogràfica, sense signar. A dalt i a l'esquerra, també mecanografiat: Dr. Carles Riba, i a la dreta: Av. Rep. Argentina 163 / Barcelona. Arxiu Riba.

1. Cramer li ha escrit, en alemany: «He tret la seva adreça d'una agenda del meu difunt ma-

rit, el Dr. Hans Hermann Cramer. A la presó em va anomenar el seu nom. L'any 1939, va ser detingut per la seva oposició al feixisme i als crims de les tropes de Hitler, jutjat pel tribunal popular per presumpta preparació d'un crim d'alta traïció i condemnat a sis anys de presó. A la presó de Brandenburg es va ocupar, a més de la biblioteca, de fer d'interpret per als estrangers condemnats a mort. Com és sabut, 2000 patriotes van ser executats amb una guillotina instal·lada provisionalment en un garatge. Cinc anys més tard, el meu home va ser novament detingut a dins la presó (...) portat a una altra presó (Zweibrücken) i poc temps després conduït a un camp d'extermini (Natzweiler, a Alsàcia). D'allà no en va sortir cap més notícia a l'exterior, però com a resultat de les meves persistents investigacions, el 6 de gener de 1944, vaig rebre la notícia que havia mort al camp. (...) / He anat al departament d'indemnitzacions i m'han exigut que provés amb un document [*Nachweis*] la posició social del meu marit. (...) Donat que fins 1936 va viure a Espanya i després aquí treballava com a escriptor independent, li estaria molt agraïda si em pogués escriure un judici sobre la seva personalitat» (Ratzeburg i. Lbg., 18 de juliol de 1957. Traducció de Núria Morató).

2. Cramer li escriurà de nou, el 19 d'octubre: li diu que les gestions encara continuen i que no sap exactament quin tipus de document necessita; el 3 de desembre: li pregunta si sap si el seu marit havia treballat a la Societat Arqueològica Lul·liana i l'informa que li havia parlat d'altres noms, com Ramon d'Alòs-Moner, Joaquim Carreras i Artau, Francesc Sureda Blanes, Jordi Rubió i Balaguer, etc. i el 19 de març de 1958: li torna a demanar el document o informe sobre el seu marit i la seva relació amb l'Schola Lullista Maioricensis. Però finalment no serà Riba qui redactarà l'informe, sinó Jordi Rubió. Vegeu c. 726.

Barcelona, 17 d'agost de 1957

Sr. Manuel de Montoliu
Tarragona

Distingit amic:

La prova que jo no intervinc en l'organització dels homenatges a la meva persona o a la meva obra és que us hagin dit res del que demà, en un ordre absolutament privat, alguns amics em volen retre a Can Toni Gros.¹ Si jo hagués conegut la intenció d'adreçar-se a Vós demanant-vos una adhesió, us asseguro que us hauria estalviat la tristesa que per al vostre crèdit és la vostra carta del 14 p. p.² Quan un no sent una plena convicció per a felicitar, és més discret que calli. Es pot callar per moltes i diverses raons; per això, en principi, un silenci sempre és respectable. Si jo en 1951 vaig sortir del meu, va ésser forçat per una pressió vostra; i no us devia pas ofendre en explicar-me, quan vaig seguir donant-me el noble títol d'amic.

La meva carta del 17 jul. 1951³ a què ara al·ludeixo, bé se us podia acudir que era vàlida també per a l'homenatge als vostres 80 anys; i dit sigui de passada que el meu silenci no és pas l'únic que us hi va acompanyar. Ara heu reincidit, quant a mi, en l'actitud de 1953;⁴ oblidant que, si es parla, són les raons que s'expressen les que, en primer lloc almenys, cal prendre en consideració. I francament, les vostres no són gaire elegants. Estic content de la discrepància que es confirma entre nosaltres sobre això de felicitar així o aixà en ocasió d'un homenatge: Vós oposeu un mesquí «non do quia non dedisti» a uns silencis meus que han obeït només a una actitud de principi, reconeguda explícitament per Vós com d'«absoluta bona fe» (carta vostra del 13. set. 1951).⁵ ¿Què ha canviat damunt o entorn de nosaltres, què tan solament en el vostre estil de comportament, que em pugui obligar a modificar-la?

Serà millor que no m'estengui. Contesteu-me o no em contesteu, com us plagui. Però em cal advertir-vos per endavant que per a una polèmica privada no tinc temps ni humor, ni per a una de pública les comoditats que, a més,

necessària, i de què Vós heu gaudit eixelebradament per a certes expansions. I considereu-vos o no amic meu: la decisió és cosa vostra. Amb el meu respecte als vostres 80 anys i amb els meus sentiments personals més distingits sempre hi podreu comptar.⁶

Atentament,

C. Riba

Original mecanografiat amb un parell de correccions manuscrites. Patrimoni Bibliogràfic del Servei de Biblioteques del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. (En el futur, BC.)

1. Segons m'informa Triadú, un dinar d'homenatge amb motiu de la publicació d'*Esbós*, al qual ha estat atorgat el Premi al millor llibre publicat de l'any (Per telèfon, el 19 d'octubre de 1992). Foix, que hi serà, ho escriurà en vers a Albert Manent: «A mitjan d'aquest mes i amb en Tomàs Garcés, / tot plovent a barrals, i amb l'auto per recés, / fui a Cantonigròs, de la boira captiva, / a cobrir de llores el cap d'en Carles Riba / on jo, de camarlenc, vaig fer tot un discurs / on parlava dels déus, de la Pàtria i dels furs. / Precís, cruel i dur, i de frase cenyida, / que va ésser per tots, entesa i aplaudida. / És llarg contar el que hi dic i, per fer-te'n cabal, / copio, ça com lla, el paràgraf final: / "No et ments, ni ens ments: no et traeixes, ni ens traeixes. Invoco, advoco i convoco els patriotes presents, adherits a l'homenatge a en Riba, escriptor, a aglevar-se per a ésser junts al meu propi homenatge a en Carles Riba, home, pedagog en patriotisme. A tu, lleial en una marea d'escàpols, just a l'ermot dels indecisos i dret en una contrada vil de jups» (*El Port de la Selva, el trenta d'agost, / d'alga flairós, i de sals, i de most*, RdC, 45, nova etapa, octubre de 1990, 143).

2. Montoliu li ha escrit: «La vostra reiteració de l'actitud hostil a aquest vostre antic amic i admirador amb motiu de l'homenatge rebut pels meus 80 anys, al qual no féreu arribar ni un mot de felicitació, m'obliga a mantenir-me en la mateixa actitud que vaig pendre en el passat homenatge que us varen fer els vostres amics i admiradors. Així, doncs, em limito a trametre'us la meua felicitació de caràcter absolutament privat i una altra vegada l'homenatge particular d'un sincer i constant admirador vostre» (Tarragona, 14 d'agost de 1957).

3. Vegeu c. 487 —vol. II.

4. Vegeu cc. 543, 2n. prgf. i 546, 3r. prgf.

5. Vegeu c. 496, n. 1 —vol. II.

6. Vegeu c. 706.

704. A Josep M. López-Picó

[Barcelona] 18 d'agost de 1957

Gràcies, ben de cor, per la vostra commovedora felicitació!¹
Fraternalment,

C. R.

Targeta de visita de: Carles Riba / Av. República Argentina, 163, 2n. 1ª / Telèfon 28 94 66 / Barcelona. No publicada a *Epistolari*. IMH.

1. López-Picó li ha escrit: «Benvolgut amic i mestre: en recordar la meua assistència juntament amb Angelina a la lectura que féreu del vostre esbós d'Oratori el Fill pròdig, permeteu que associï l'interès d'Angelina en aquella data amb la publicació dels tres esbossos d'Oratori que ara us són oferts en Edició d'homenatge» (Vallirana, 14 d'agost de 1957).

705. *A Ramon Badosa*

[Barcelona, 2 de setembre de 1957]¹

Agraït per les seves afectuoses paraules d'adhesió a l'acte de Can Toni Gros.²

Seu afm.

C. R.

Tarjeta de visita de: Carles Riba / Av. República Argentina, 163, 2n. 1ª / Telèfon 28 94 66 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Puc datar aquesta carta perquè Riba ho fa constar al marge de la carta rebuda.

2. Badosa ha enviat, no pas a Riba, sinó a un dels organitzadors una tarjeta de visita (Hospital, 2 / Centelles) amb el següent text: «No siguent-me possible desplaçar-me, li prego dongui a l'admirat Carles Riba, la meva més afectuosa adhesió a l'homenatge tant merescut que han decidit ofrenar-li. I que sigui això el símbol de la glòria i l'immortalitat de les lletres catalanes» (Centelles, s/d.). Sobre Cantonigròs, vegeu c. 703, n. 1.

Barcelona, 11 de setembre de 1957

Sr. Manuel de Montoliu
Tarragona

Benvolgut amic:

A aquesta carta vostra del 9, un home de cor només pot contestar amb una abraçada.¹ Aquí van els meus braços oberts per estrènyer-vos ben amicalment sobre el meu pit en els sentiments d'estima, d'admiració i d'agraïment envers Vós que no l'han desertat mai. No, res del que hagi pogut passar entre nosaltres no tindria als meus ulls més pes, ni de molt, que un afecte tan vell ja i tan provat. Jo tampoc no en vull parlar més, si no és per insistir-vos sobre això: que tot allò —paraules o silencis— que per la meva banda us hagi mai semblat retret, ha d'ésser referit a una posició i a una actitud de principi en aquests temps tan calamitosos per a la causa que tots dos hem servit sempre lleialment, si no sempre amb les mateixes tàctiques.

Vostre, ben de cor

C. Riba

Original mecanografiat, amb l'avantfirma i un parell de correccions manuscrites. Patrimoni Bibliogràfic del Servei de Biblioteques del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (En el futur, BC.)

1. Montoliu li ha escrit: «Amic Riba... amic encara: Després de llarga reflexió, ja que em doneu a escollir, reclamo no abjurar de la nostra vella amistat per causes nímies que el que per mi afecten vénen a resumir-se en aquest complex antipàtic de la vanitat ferida. (...) No en parlem més de si jo o vós té la culpa del que ara ha esdevingut a la nostra vella amistat. La meva amistat en vós està massa recolzada en un sentiment recíproc de respecte, veneració i comprensió perquè jo em decideixi a perdre-la per un plat vil de lleties d'una vanitat meva, digna del més roï personatge. Ací va la meva mà oberta reclamant la vostra per segellar la recuperació d'aquesta vella amistat vostra, que a mi m'honora i m'enalteix» (Tarragona, 9 de setembre de 1957). Tanmateix, com

ell mateix ha escrit, no li ha estat fàcil decidir-se perquè abans d'escriure i enviar la carta, n'ha escrit una altra d'un to totalment diferent, conservada entre els seus papers i no expedida, com consta de la seva pròpia mà. Algun fragment serà suficient: «Rebuda la vostra carta, he reflexionat llargament sobre la violència del seu contingut. Ara us vull preguntar: ¿Quin motiu us he donat per adreçar-vos a mi amb tant d'orgull, d'iracúndia i de sarcasme? (...) Una carta tan rancuniosa, tan emmetzinada, tan sarcàstica, tan plena de reticències malignes com la vostra. (...) No seré jo el qui trenqui els llaços de la nostra antiga amistat per causes tan fútils... Ah! el que jo no toleraria seria que em trametéssiu una altra carta del deplorable to de la que darrerament m'heu escrit... / El vostre amic, de sempre... malgrat tot» (Tarragona, 5 de setembre de 1957).

707. *A Ricardo Molina*

Barcelona, 23 de septiembre de 1957

Sr. D. Ricardo Molina
Córdoba

Mi querido amigo:¹

Su carta del 15 nos trajo alegría.² Precisamente estamos mi mujer y yo desde hace algún tiempo echando cálculos para un viaje a Andalucía,³ tierra, lo digo avergonzado, que aún no conocemos. Su amable invitación nos lo simplifica en gran modo, con la añadidura de un calor de amistad que no tiene precio. Con gusto, pues, y la lista de invitados que me da Vd. me obliga a decir también «con orgullo», acepto encargarme de una conferencia en el ciclo que está Vd. organizando. El tema podría ser: el humanismo en Cataluña; en la región más insignemente romanizada de España quizá no resultaría desplazado hablar de lo que ha sido la acción del principio clásico en la literatura catalana, la antigua y la renaciente. Más próximo a nuestras cuitas y esperanzas de hoy sería otro tema: Juan Maragall; la figura, tan rica, tan viva del gran amigo de Unamuno centra lo que podríamos llamar el 98 catalán. Decidan Vdes.

Lo que no puedo precisar es la fecha. Bien desearíamos fijarla entre noviembre y diciembre; nos impide hacerlo el estado de la madre de mi mujer, que vive con nosotros, es decir, vive alejándose de nosotros en implacable y ya extremo proceso de envejecimiento.⁴ Tan pronto como vea alguna posibilidad de precisión para nuestros planes, no dude Vd. que le escribiré.

Cordiales saludos en torno suyo a los amigos de *Cántico*. Y para Vd. el abrazo de su fiel, agradecido amigo

C. Ribà

Còpia mecanogràfica, amb la darrera ratlla manuscrita i signada. AR.

1. Molina és de Còrdova i dirigeix la revista «Cántico» per a la qual ja el 16 d'agost de 1954 ha demanat un poema a Riba. També s'ha adherit a l'edició d'*Obra poética*. Vegeu c. 580, n. 5. Suposo que llur coneixença ve d'algun Congreso de Poesía.

2. Molina li ha escrit: *«Muy querido y admirado Maestro: El Círculo de la Amistad y Liceo Artístico de Córdoba me encarga la organización de un ciclo de conferencias para el próximo curso. Sería para nosotros y para Córdoba un honor extraordinario que Vd. aceptara encargarse de una conferencia. He invitado también a Dámaso Alonso, Cela, Entrambasaguas y Laín Entralgo»* (Còrdova, 15 de setembre de 1957)

3. Vegeu c. 689, n. 12.

4. Vegeu c. 581, n. 11.

Barcelona, 27 de setembre de 1957

Sr. Sebastià Sánchez Juan
Ciutat

Benvolgut amic:¹

Uns mots solament, per fer constar que he rebut la vostra carta del 24 i que, pel seu to tan afectuós i alhora tan deferent i per la noblesa amb què us expliqueu sobre els punts per mi retrets, m'ha tocat el cor. I m'ha deixat tranquil: no us hauria volgut ferir per res del món, al contrari, cercava —i veig que l'he trobada— la zona airejada on poguéssim estar d'acord sense humiliació o en desacord amb la mirada dreta.

En rigor, tot és acord. En les vostres observacions d'ordre estilístic només erràveu, si de cas, referint-vos a determinats passatges meus. Tanta raó de principi teníeu que, en haver llegit la vostra carta —estava revisant la meva antiga versió d'històries de Poe²— vaig redoblar l'encalç dels possessius poc autòctons i de les construccions emfàtiques innecessàries que a un se li escapen especialment en la prosa traduïda.³

Quant a l'«Infant nat sense plor», repasseu, si us plau, la meva argumentació.⁴ Declaro, abans d'emprendre-la, que tendeixo a creure, amb Vós, encara que en si no es tracti de cap dogma, que Jesús, en néixer, va plorar com tots els humans. Dit això, només he pretès subratllar la llicitud d'una expressió poètica que no té altre abast que l'al·legòric. Comptat i debatut, és una cosa en la qual potser no m'havia parat mai. Però no, no fou en tot cas la rima que em va seduir; el que sempre està a l'aguait per a arrabassar-nos, pobres poetes que som, és la imaginació, combinada amb allò tan fluctuant i vacil·lant —i que la informa!— que és el llenguatge. Dic la imaginació, perquè jo volia traçar una vegada més el quadre tradicional d'aquella Naixença anunciada tot d'una amb glòria: anunciada encara avui com una esperança a la humanitat que s'angoixa fins a desesperar-se. En el fons, estúdieu bé el meu context, jo pensava en l'altra *naixença*, la final de l'humiliat, de l'ofès, del minvat, del perseguit

etc. que serà el veritable triomf sobre la naixença humana. I dic el llenguatge, perquè potser és el mot «plor» que se'ns ha endut tots dos. Aliem d'esma el mot «plor» a una idea de sofriment, de pena. ¿Lliga, així, amb la convicció secular del part indolor de Maria? ¿No va patir la Mare i havia de patir el Fill? Simplement pregunto; agrairia que em donéssiu referències de Sts. Pares i Doctors, teològiques, no literàries; estic segur que hi ha discrepàncies entre ells, com sobre altres detalls dels aspectes humans de Jesús (per ex. si va estar mai malalt, si era bell o lleig físicament etc.) Amb tot això i altrament, «plor» no és el mot just per a aquell reflex del nou nat i de l'infant petit, encara que es digui així correntment: «vagit» és més propi, no desorienta per associació amb el «plor» de la gent gran... però és tan poc adient, en un cert to de poesia! Almenys en català; St. Bernat, però, en un himne, diu de l'Infant: *vagientem et lactentem*.

En fi, amic preocupat pel rigor i la responsabilitat en allò que escrivim com jo mateix, no cal res més per la meua banda. Si ara Vós em documenteu una mica sobre aquest plor divinal, us en seré grat.

I digueu a Mn. Jordi que, si un dia li vaga i em ve a veure, em farà un goig i un bé. No he oblidat aquella sessió a casa meua: ell i deu més.⁵

Us abraça el vostre afm. ven cordialment

C. Riba

Original mecanografiat amb una correcció i l'avantfirma, manuscrites. En poder dels hereus del destinatari.

1. Aquesta és la darrera peça de l'intercanvi epistolar generat pel text de Sánchez-Juan, *Set anys de poesia i trenta-un de crítica* publicat dins *Prismes, Antologia poètica 1924-1931* (Nova edició, B., *Apud auctorem*, 1957, 23-128). La lectura del text ha fet escriure a Riba, el 22 de setembre, una llarga i detallada carta (publicada després com: *Carta a Sebastià Sánchez-Juan*, O.C., 3, 375-380). Sánchez-Juan ha respost immediatament amb la carta del 24 de setembre que és la que Riba contesta ara. Atès que la primera carta de Riba ja ha estat publicada a O.C., no la reproduiré aquí: només faré referència a les pàgines corresponents. El lector sabrà trobar-hi fàcilment les paraules de Riba.

2. Publicades per primera vegada el 1915: *Històries Extraordinàries* d'Edgard Poe, Primera sèrie (B., Societat Catalana d'Edicions), i Segona sèrie (1916), no seran publicades de nou fins 1964: Edgar Allan Poe, *Narracions extraordinàries*, B., Selecta. Biblioteca Selecta, 355.

3. Sánchez-Juan ha escrit: «Charles Riba, a *Salvatge cor*, té un sonet, el darrer, a senyalar amb pedra blanca. (...) Tot el poema irradia un singular encís. No obstant, els versos 3 i 4 es ressentien d'una construcció emfàtica, normal en francès, agreujada amb l'embotiment d'un possessiu que, en aquest cas, no és autòcton ("la vida fa el seu ple"). (...) Aquest adjectiu possessiu, que infesta les traduccions i que ha envaït els dominis propis en les literatures hispàniques, paràsit i feixuc,

traeix una excessiva adhesió a la propietat privada i una absència d'aquell sentit de conjunt gràcies al qual es comprèn la part com a participant del tot i el tot afectat per la part: es diu "li va besar la mà" i "la va besar al front". Jo ho sé que és vivent en quasi totes les llengües, aquest possessiu, en els casos en què l'impugno, però és un fruit bord en les llengües hispàniques, que en aquest punt tenen una mateixa filosofia» (*Primes*, o. c., 30 i 31-32). Riba li contesta: vegeu *O.C.*, 3, 376-377. Sánchez-Juan hi torna: «M'heu convençut, pel que us concerneix, amb les objeccions que feu a les pàgines 31 i 33 del meu assaig. Tanmateix deixo en peu l'investida contra els possessius inusuals emprats pels altres autors i copiosament exemplificats en el meu llibre» (Barcelona, 24 de setembre de 1957).

4. Sánchez-Juan ha escrit: «Diu Carles Riba en un dels seus poemes que porten per títol *Nadal* [*O.C.*, 1, 327]: Nadal adust — Nadal en flor / d'un bell Infant nat sense plor. Sens dubte són boniques les rimes *espòs-plors*, *flor-plor*. Però és llàstima que, per la coacció d'aquestes rimes, calgui immortalitzar la negació del plor de Jesús en néixer. Aquest concepte de l'Infant "nat sense plor" no lliga ni amb l'Escriptura ni amb la Tradició, ni amb els sants pares, ni amb els himnes ni amb el cançoner, ni amb cap altre testimoni de la literatura cristològica vàlida, ni, ras i curt, amb el sentit universal de la humanació del Verb» (*Primes*, o.c., 35-36). Riba li contesta: vegeu *O.C.*, 3, 378-380. I Sánchez-Juan de nou: «La subtil, atrevida i elevada argumentació que heu elaborat sobre l'"Infant nat sense plor" no em convenç en propietat, però m'interessa enormement i us l'agraeixo: és una preciosa lliçó de molt delicada especulació teològica i d'altíssima estètica» (c. citada).

5. Jordi Sánchez Bosch, el seu fill, ordenat sacerdot el 21 de setembre de 1957. Sobre la «sessió», crec que és la mateixa a la qual ja ha fet referència abans. Vegeu c. 643, 7è. prgf.

[Barcelona, le 29 octobre 1957]¹

Prof. W.H. Gardner
Bloemfontein

Cher Monsieur,²

J'ai lu dans le n° du 20 de Septembre dernier votre lettre au Directeur de *The Times Literary Supplement* à propos de votre projet de biographie de Roy Campbell.³ Vous êtes tout le contraire d'un inconnu pour moi: vos éditions de Hopkins et votre étude en deux volumes sur ce poète grand parmi les grands, sont dans ma bibliothèque.⁴ Permettez-moi me présenter à mon tour: n. 1893, Docteur ès lettres, auteur de plusieurs recueils de poésie et d'essai, critique en langue catalane, ancien professeur de grec à l'Université Autonome de Barcelone et de littérature générale à l'Ecole de Bibliothécaires de Barcelone. Pour plus de renseignements sur moi: TLS, n° spécial sur *The Mind* of 1950, article *Catalan Writers*, ibid. n° du [...] article [...].⁵ et dans la grande Anthologie de la Biennale Internationale de Poésie, *Un demi siècle de poésie*, tome II (La Maison du Poète, Bruxelles, 1954),⁶ Roy Campbell eut aussi représenté dans le même volume).

J'ai fait la connaissance de Roy Campbell au I Congrès International de Poésie de Ségovie ([17-24 juin] 1952).⁷ Je vous crois au courant de la situation et de la position des intellectuels espagnols sous le régime du général Franco; pour l'usage, même littéraire de la langue catalane il y a toujours des restrictions qui constituent, à proprement parler, un traitement euthanatique. Je n'ai consenti à assister à cette recontre de poètes que sur deux conditions: que le Congrès aurait un caractère exclusivement technique, sans aucune implication politique; et que le catalan serait admis comme langue du Congrès, avec les autres langues espagnoles. Les organisateurs du Congrès ont accepté et il faut dire qu'ils ont tenu scrupuleusement leur parole. A mon tour, je n'ai fait usage de la liberté reconnue à mon Catalan maternel que pour les phrases rituelles d'ouverture du Congrès, dont j'ai présidé la première séance. Les mem-

bres étrangers n'étaient pas nombreux, pour des raisons qu'on devine facilement. Roy Campbell étaient de ceux-là. Vous avez été sans doute de ses amis: il ne faut pas que je vous décrive cet homme intelligent et cordial, timide au sourire presque enfantin, en même temps capable de se mettre en colère contre n'importe qui il estimait peu virile ou insincère. Il nous a tous charmés par ses longues divagations dans cet espagnol unique qu'il parlait: un espagnol d'anglais, d'opérette, primaire et pittoresque, oui, mais agissant avec une puissance d'évocation extraordinaire; R.C. est des hommes que j'ai connus le plus génialement doués de ce que j'appellerais le «style intérieur», cette qualité «du dedans» qui unifie toute expression: la parole et les gestes avec lesquels elle se desine. L'agenda du Congrès prévoyait plusieurs conférences et j'étais désigné pour en prononcer une, sur un sujet de ma libre élection. J'ai choisi: la Renaissance littéraire de la Catalogne depuis 1833.⁸ (C'est la publication de quelques strophes qui l'a déclenchée: on ne saurait présenter un exemple plus frappant de l'action d'un seul poème sur une société). Dans la plus stricte objectivité j'ai tracé une espèce d'histoire de la défense et illustration de la langue catalane pendant un long siècle d'unification arbitraire de l'Espagne. Mon exposé a fait sensation; pour la première fois depuis la fin de la Guerre Civile on rappelait publiquement l'existence de certaines réalités qui n'en sont pas moins vivantes sous le silence dont on veut les couvrir. Le Congrès a pris de ce fait une portée qui était secrètement envisagée des deux côtés: l'espagnol-castillan et l'espagnol-catalan mais sans trop s'y attendre. Tous les présents —dont plusieurs hautes personnalités de la vie intellectuelle espagnole— se sont soudain rejoints dans la conviction que le problème catalan est un problème espagnol et qu'il fait partie d'un ensemble plus vaste de problèmes de liberté et de justice auxquels il faut faire face si l'on aspire sincèrement à cette réconciliation, même je dirai à cette intégration, de l'Espagne, dont les écrivains se sont faits depuis 1898 les promoteurs. Les suites de cette union qui s'est créée à Segovia —*unformal* mais très loyale— sont universellement connues: des deux cotés on s'est senti invité à poursuivre ce «dialogue» dans un sens toujours plus large, et plus profond —jusqu'à ce que la censure en a eu «assez». Mais, souterrain ou manifeste, le mouvement ne s'est pas arrêté: à Madrid et à Barcelone les étudiants etc. (Je vous conseille de lire, par exemple, deux articles très exacts sur l'Espagne actuelle parus dans The Times de Londres, nos. du 18-19 sept. dernier.) Je ne puis pas préciser jusqu'à quel point R.C., l'ancien soldat de Franco, a compris à fond ce qui se passait sous ses yeux à Segovia, et qui plutôt qu'une cause déterminante a été un premier symptôme éclatant; mais je crois qu'il y a été sensible. Son commentaire à ma conférence a été des plus éloquents; je n'hésite pas à le dire: une prise de parti pour quel-

que chose contre quelque char. L'ombre du soir était tombée sur le vieux jardin où j'avais tenu chaire. Roy est venu vers moi; en des phrases entrecoupées par la timidité il m'a dit (je résume): «Vous parlez comme un saint... Quand j'écoute un conférencier... d'ordinaire... je finis par... (il a couché sa joue sur le creux de sa main). Mais à vous entendre dire des choses si délicates sur Verdaguer (il a dit *finas*, qui a ce sens en espagnol; mais je suppose qu'il pensait en anglais: *fine*), moi... (il a esquissé, de ses deux index, le cours des larmes sur ses joues)». Après il s'est expliqué: il avait acquis une certaine connaissance de la poésie catalane, et même du catalan, par sa fréquentation des félibres provençaux, quand il a été *gardien* à la Camargue; et pendant la guerre d'Espagne il a eu parmi ses camarades d'armes M. Brusés,⁹ un officier catalan possédant une culture littéraire très étendue. De ce moment, R.C. a multiplié les marques d'estime à mon égard. Je garderai toujours le souvenir d'un de ses hommages. Nous étions, quelques amis, en train de prendre notre café dans le hall de l'hôtel. Roy était de la partie. Soudain il s'est levé et, toujours gardant son doux sérieux, il s'est adressé à moi: «Je vais faire vos louanges à la façon de mes soldats zoulous». Et en zoulou il m'a dit, presque chanté, d'étranges éloges (il a traduit après), qu'il accompagnait de gestes très simples, très lointains... Je vous assure que tous les présents en étaient beaucoup plus touchés qu'amusés.

En 1953 (5-10 juill.) a eu lieu à Salamanque une deuxième rencontre de poètes: (il faut prendre ce mot dans un sens très élargi).¹⁰ Roy Campbell y était aussi. La délégation catalane était plus nombreuse qu'à Segovia, et très soigneusement choisie par moi-même. Avec moins de «scandale» mais en parfaite conscience des devoirs que la situation morale de l'Espagne nous imposait nous avons tous, des deux côtés, travaillé à affermer l'entente établie à l'occasion du I Congrès. On a beaucoup insisté que les poètes catalans veuillent faire connaître quelque chose de leur production à leurs confrères de langue castillane. Le projet s'est fait plus généreux: à Ciudad Rodrigo, tout près de la frontière portugaise, c'est une lecture publique —et polyglotte— qui a eu lieu. L'expérience a été précieuse. Les poètes de langue non espagnole faisaient précéder chaque poème de sa traduction littérale; alors ils récitaient le texte original, tâchant de donner à leur prononciation le plus de netteté possible. C'est ainsi que quelques poètes catalans, castillans, américains, français, anglais, se sont communiqués par leur poésie à un public mélangé, mais très recepteur. De l'estrade présidentielle, où j'étais assis, j'ai perçu plus d'une fois, «le frisson» dans la salle; par exemple, quand Roy Campbell a lu un de ses poèmes, d'une richesse vraiment étonnante. Sitôt après la séance, encore dans la salle, Roy s'est approché de moi et rongissant, il m'a dit, plutôt balbutié,

pour la première et seule fois me parlant anglais: «You are the eagle... You are the greatest poet in life...». Je ne suis pas naïf jusqu'à croire à la littéralité de cette sorte d'hyperboles; mais l'éloge était tout de même sincère et il ne pouvait ne pas m'émouvoir. D'ailleurs, n'est pas pour la valeur de ma poésie que je en témoigne,¹¹ mais pour la générosité de Roy Campbell. Aussitôt il m'a demandé de l'autoriser à traduire et à publier en langue anglaise un choix de me poèmes.

Nul saurait se surprendre de ce que la proposition de Roy m'ait comblé: c'était bien quelque chose pour moi que d'atteindre le public de langue anglaise par l'intermédiaire de ce grand poète qui avait déjà interprété St. Jean de la Croix, Baudelaire et García Lorca...

La suite, cher Professeur, vous pouvez la déduire du texte de deux cartes postales de Roy Campbell dont ci-joint la transcription.¹² Je n'ai eu plus de nouvelles de lui. Jusqu'où avait-il poussé sa traduction? Je l'ignore, comme j'ignore si'l a rénoncé à poursuivre son travail ou si simplement il a dû donner passages à des tâches plus urgentes. L'insuffisance de son catalan lui a été sans doute un gros empêchement; je crains aussi qu'il ne se soit buté à des objections inespérées de la part des éditeurs, qui ne sont pas toujours prêts à risquer la chance d'un nom peu connu. Je suis curieux de savoir si parmi les papiers posthumes de R.C. on a trouvé, en esquisse où déjà prêtes, ces traductions auxquelles il fait allusion dans la première de ces cartes.

En tout cas, je crois, que ces notes peuvent vous être utiles pour votre biographie. L'estime que R.C. a montré à un poète de langue «non officielle» prouve une largeur de vues qui est loin d'être commune: mon expérience sur ce point est riche et pas trop encourageante. R.C. a aimé l'Espagne: il s'est battu pour elle, à un côté de la barricade qui n'était pas le mien, c'est vrai; mais dans la suite il s'est trouvé mêlé à un élan pour la réconciliation, qui, partant de quelques intellectuels, a gagné des groupes soignés toujours plus étendus, a surtout entraîné la jeunesse universitaire à des inquiétudes et à des mouvements sur lesquels on ne peut pas dire encore le dernier mot. R.C. y a collaboré, le comprenant ou non de sa tête (l'Espagne est si secrète, si complexe, si paradoxale!); mais c'est sur que son coeur, lui, savait bien.

Ne laissez pas de considérer dans votre étude, cher Professeur, tout ce côté-Espagne de notre regretté R.C. Ses amis, à Madrid, à Barcelone, partout dans la Péninsule, sont très nombreux. Le caractère espagnol est peu enclin au genre épistolaire, à ce qu'on dit. Je m'efforcerai tout de même à obtenir de quelques uns de mes amis, qui ont bien connu et aimé R.C., qu'ils veuillent répondre à votre appel et vous aider de leur mieux. Par exemple M. Manent, qui a été à Segovia avec moi et qui a traduit de ses poèmes; M. Santos Tor-

roella, le secrétaire du Congrès de Poésie; M. Brusés, le camarade de R.C. dans l'armée de Franco. Quelques mots de votre part me feraient plaisir et pourraient m'assurer de ne pas avoir été indiscret. Veuillez m'écrire en anglais: je le lis sans la moindre difficulté. Et n'hésitez pas à me demander n'importe quel éclaircissement ou quelle ampliation à mes notes; le souvenir de Roy m'est cher et vous me trouverez toujours prêt à l'honorer.¹³

Bien à vous

Esborrany manuscrit. AR.

1. Dato aquesta carta d'acord amb la resposta de Gardner. Vegeu infra n. 14. Tot l'esborrany és de molt difícil lectura, amb nombrosos afegits i correccions. Pot ser, per tant, que algun moment la transcripció no sigui prou fidel a l'original, que desconec.

2. W. H. Gardner. Professor de la University of the Grange Free State. Sud-Àfrica. No en tinc més informació.

3. Durban, 1901 — Setúbal 1957. Poeta sud-africà en llengua anglesa amb una «delirant obra poètica (...) sobre la Guerra Civil, especialment *Flowering Rifle*, 1939» (Miquel Berga, *John Langdon-Davies (1897-1971), Una biografia anglo-catalana*, B., Pòrtic, 1991, 131). En la seva carta, Riba reporta els trets més característics de llur relació. Tanmateix la militància franquista de Campbell l'ha fet un personatge sospitos, almenys en el món anglosaxó. Josep M. Batista i Roca així ho ha escrit a Riba: «Jo ja sé que res no és més lluny de vós i dels vostres amics que el col·laboracionisme, però quan vingueu [a la Gran Bretanya] us caldrà anar amb molt de compte a referir-vos a Segòvia i Salamanca entre els anglesos. És preferible dir que hi ha uns castellans intel·ligents i amb sentit de responsabilitat que estan espantats de les conseqüències de la política anti-catalana del franquisme, i cobrir amb un vel la vostra intervenció. (...) / Des del punt de vista anglès, la presència de Roy Campbell ha tirat una ombra damunt Segòvia i Salamanca. Té avui escasses simpaties entre els intel·lectuals i escriptors, causades en gran part pel seu franquisme, pel seu caràcter combatiu i pel seu gust, tan aliè a la sensibilitat anglesa, pel que pot anomenar-se "la samfaina" castellana (los místicos y el flamenco, el amor y la muerte, la sangre y los toros: això només es pot escriure en castellà). En Gili em diu que no va gosar parlar-vos d'En Roy Campbell, però està d'acord amb mi, no sols en el judici sobre ell, sinó en que cal que vós n'esteu informat» (Londres, 2 de gener de 1954).

4. Gerard Manley Hopkins, *Poems*, with Notes and a Biographical Introduction by W. H. Gardner (London, Geoffrey Cumberlege, 1952).

5. Ha de fer referència a *The Mind of 1951*, i no 1950. Vegeu c. 493, n. 1 —vol. II. Els punts suspensius entre claudàtors substitueixen espais en blanc, pendants de completar per Riba.

6. Vegeu c. 581, n. 17.

7. Vegeu c. 515, n. 8 —vol. II.

8. Vegeu *Unas «trovas» y un siglo de renacimiento literario en Cataluña* (O.C., 4, 200-220).

9. Personatge no identificat.

10. Vegeu c. 544, n. 3.

11. Lectura difícil. No estic segur del resultat.

12. (*Transcription littérale, même pour l'orthographe*) «Querido Maestro, / Encuentro ahora su dericcion que yo tenia escondida para no perderla! He escrito ya a las señas de las Ediciones

Selectas para decir muchas gracias para su tres libros de poemas que estoy traduciendo mientras que siguen deliberando si van a hacer un libro sobre usted en la serie de pensadores modernos. En todo caso sus poemas son tan magníficos que sigo traduciendo y escribiendo en la certitud de encontrar un editor, mas o menos tarde, para sus obras. Un fuerte abrazo / Roy Campbell». (Carte postale. Vue: Venezia-Piazza S. Marco-Piccioni in volata. Envoyée du Portugal. Oblitération en partie illisible: AB... 11-8-53 LISBOA-SINTRA-C...) # «Maestro, Mil gracias para "Del Joc y del Foc", que llegó hoy. Mi mujer esta en Madrid y ella va traerme un Diccionario Catalan-Castellano: mi provençal me ayuda mucho. Por el momento (cuestion de ganar pan) tengo que traducir en una mes —¡y en versos!— El Burlador de Sevilla para la B.B.C. Con la calderilla que saco del asunto podre yo vivir un año en la tranquilidad — y por eso dejo otros trabajos por solo unos 21 dias. En todo caso si Bowes & Bowes no acepta, he encontrado otro editor para Vd. — el Redactor de "Níue" (ou "Nine"?) publicara mis traducciones. Abrazo. Roy Campbell / Abrazo para Rafael Torroella / Esta foto se tomó a 30 kilometros de nuestra dehesa — en el Parque Nacional de Sud Africa». (Carte postale. Vue: Kruger National Park. Sable, Blue Wildebeest and Zebra. Envoyée du Portugal. Oblitération très lisible: CTT + 27.9.53 + SINTRA) / (Note. Rafael (Santos) Torroella était le Secrétaire des Congrès de Poésie.) Els textos entre (parèntesis) són de Riba.

13. Gardner li contestarà que ha rebut «your long and magnificent letter of October 29», que ara no disposa de temps i que li escriurà llargament abans d'acabar el mes (Bloemfontein, 21 de novembre de 1957). Però no serà així. La propera carta, i última, almenys segons la documentació de l'AR, és del 16 d'agost de 1968!, nou anys després de la mort de Riba i adreçada encara al seu nom. Li escriu que diverses ocupacions l'han privat de dedicar-se a la biografia de Roy Campbell i que ara, que ja és professor Emèrit, hi podrà dedicar tot el seu temps.

710. *A Antoni Pous*

Barcelona, 3 de novembre de 1957

Mossèn Antoni Pous
Sant Hipòlit de Voltregà

Benvolgut amic,

La seva carta del 26 d'agost¹ ha estat tot aquest temps damunt la meua taula, sota els meus ulls, mantenint vivent el respecte que em fan els silencis dels cridats a parlar. Mantenint-lo contra V. mateix; potser, així, ja esdevenia la violència que V. estima —i jo també. La seva segona lletra,² ara, amb un afecte tan vessat, m'encoratja a fer-li un senyal. I a dir-li: pujaré un dia a passar unes hores amb V., a parlar i a escoltar. Ho estem planejant amb en Triadú. Li dec massa, els meus esbossos d'oratori³ li deuen massa, perquè jo no intentés de fer-ho així.

A ben aviat, seu ben de cor

C. Riba

P.S. - He retransmès el volum per correu certificat.⁴

D'aquesta carta no he vist l'original. Dono el text segons el publicat per Segimon Serrallonga a *Correspondència Carles Riba / Antoni Pous* («Reduccions», 4, abril de 1978, 50).

1. Pous li ha escrit: «Actualment porto una petita vida d'home cansat, que ni esma no té d'esbargar-se. No concebeixo forma de vida ni efusió en cap lloc més que en la meua cambra, estudio, i de tant en tant escric alguna cosa. / Escrigui'm, si li vaga; vostè em farà l'alegria i el bé que vostè mateix esperava de mi» (Sant Hipòlit de Voltregà, 26 d'agost de 1957). Vegeu-la íntegra a o.c., 47-49.

2. Pous li ha escrit: «Puc dir [d'*Esbós...*] que no havia encara ensopegat una poesia religiosa, d'enlloc, que proporcionés germinalment la veritat verbal (naturalesa i gràcia en el Verb) com vostè la proporciona, amb una mena de brusquedat paulina, sense aproximacions ni impotències beates. Però m'esfereix pensar (i és el meu cas) que una salvació cristiana terrestre és possible, pel

costat de la intel·ligència, és clar, que arriba sovint a la humilitat i tot» (c. citada). Vegeu-la íntegra a o.c., 49

3. Vegeu c. 602ter, n. 7.

4. Pous li ha escrit: «El dia 10 de novembre aniré una altra vegada al Bearn. Li agrairia que abans de partir em posés una dedicatòria pels Srs. Séguier a l'*Esbós de Tres Oratoris*. Ells, com jo mateix, ho agrairan» (c. citada).

710bis. *A Josep M. Llompart*

Barcelona, 3 de novembre de 1957

Sr. Josep M. Llompart
Ciutat de Mallorca

Benvolgut amic,

He rebut la seva afectuosa carta de l'1. Gràcies, ben de cor, pel que em diu de l'«Esbós»; no ha estat un esforç d'estones perdudes el d'aquests poemes! Espero la nota que em promet —el prenc ambiciosament pel mot— amb candeletes.¹

La meua muller està encantada de la traducció que en Cela tan gentilment li ha fet de les tres poesies.² Té la gràcia —i en certs moments el misteri que calien. S'atreveix a fer-li un parell o tres d'observacions, que trobarà al dors de la fulla.³ Que ell mateix resolgui, sense necessitat de més consultes.

Doni efectuosos records de part nostra entorn seu, per començar a l'Encarna,⁴ i llavors eixamplant el cercle.

Seu, ben cordialment

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Llompart li ha escrit: «Li estic agraïdíssim per l'«Esbós de tres oratoris» que, tan amablement dedicat, vaig rebre fa uns quants dies. És confortador que, en mig de tanta i tanta mediocritat, es publiqui de sobte en la nostra llengua un llibre com aquest. Coneixia ja «Els tres Reis d'Orient» i «Llàtzer el Ressuscitat». La lectura, ara, de «El fill pròdig», m'ha confirmat que aquest llibre és, no sols el més important que s'ha publicat en català d'ençà de la guerra, sinó un dels més bells de tota la nostra literatura. Cregui'm que això que li dic no és un simple compliment, més o menys tòpic. He llegit i rellegit reposadament cada un dels poemes i a cada nova lectura he pogut copsar amb major evidència l'extraordinària alçada i profunditat del món líric que ha sabut crear vostè en el seus versos. No cal dir que serà per a mi un goig i un honor fer-ne un comentari a «Papeles»» (Ciutat de Mallorca, 1 de novembre de 1957). Sobre el comentari, vegeu c. 758bis, n. 1, i sobre *Esbós*, c. 602ter, n. 7.

2. Llompart li ha escrit: «En Cela, abans d'anar-se'n a Madrid, em va donar la traducció dels poemes que la seva muller va tenir la gentilesa d'enviar-nos per als "Papeles". Li adjunt aquesta traducció per tal que ella mateixa revisi i faci les esmenes i observacions que consideri oportunes» (c. citada). Seran publicats amb el títol de *Tres vols*: «Era aleshores», «Ciutadana sóc...» i «Per no caure mai més» («Papeles de Son Armadans», XX, novembre de 1957). Tots tres poemes formaran part d'*És a dir* (pàgs. 31-36). L'exemplar núm. 2 de la «*Tirada aparte de cincuenta ejemplares numerados*», conservat a l'AR, té la següent dedicatòria manuscrita: «*A miña boa e admirada amiga Clementina Arderiu, doce frouseira da poesia da sua vella terra, sino de zugamel que trova nas pòlas da lingua catalá. / Co'n admirazón do seu / Camilo Xosé Cela / Palma de Mallorca, Nadal do 1957*».

3. No conservada adjunta.

4. La seva muller. Vegeu c. 685bis, n. 2.

711. *A Xavier Casp*

Barcelona, 6 de novembre de 1957

Sr. Xavier Casp
València

Benvolgut amic,

Us escric avergonyit de no haver-ho fet abans. Ni la feina, tan rebel de vegades, ni això de sentir-se estirat per tantes coses dins i fora de casa, no m'excusaria als meus mateixos ulls. Però que valguin una mica als vostres la veritat i la profunditat del meu sentiment. D'una mena d'inconsciència a què duïen les primeres notícies, atenuades jo no sé amb quina intenció, hem anat passant a un horror i a un dolor —per al qual ve un moment que el silenci sembla més pur que les paraules.¹ Però no, cal parlar. Cal que us diguem com hem pensat en tots vosaltres, com hem seguit el desastre en els plànols, repassant les adreces dels nostres amics, com hem vist fotografies i plans amb el cor cada vegada més estret, com ens ha fet, en mig de tot, alegria de saber que aquest o aquell dels qui estimem no han sofert en les persones o en la llar. Cal parlar, benvolguts nostres, cal parlar-vos, a vosaltres i a una ciutat que Déu sap com ens és cara d'ençà que per la vostra gentilesa ens va dir seus, en una comunitat d'arrels.² Cal dir-vos simplement, humanament: ¿Què podem fer, nosaltres, per ajudar la vostra esperança? I no solament en l'ordre dels afectes —teniu els millors nostres— sinó també en el pràctic immediat. Convençuts que la més pobra paraula ve un moment, un segon moment, que val més que el més ric silenci, creiem també que mai no és prou tard per a dir-la. Vulgueu-la comunicar, us ho preguem, a Adlert,³ a V. Estellés,⁴ a Lahuerta,⁵ a tots els qui el passat abril van fer un cercle tan cordial al voltant nostre.

Amb Clementina, a Vós i als vostres, una abraçada

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. A València hi ha hagut una important riuada el 14 d'octubre de 1957.
2. Es refereix al viatge que va fer a la ciutat de València. Vegeu c. 690, n. 1.
3. Miquel Adlert.
4. Vicent Andrés Estellés.
5. Genar Lahuerta.

712. A Rafael Tasis

Barcelona, 18 de novembre de 1957

Sr. Rafael Tasis
Ciutat

Benvolgut amic,

Excuseu que hagi trigat a contestar-vos. He estat uns dies empiocat: estomatitis, afonia i no massa bon humor... Tenia ja el número de *Massalia* que tan gentilmente m'envieu; us el torno, per si a Vós mateix o a algun interessat en l'article pot ésser útil.¹

Vaig veure l'exabrupte d'en Guiter i em va ésser comunicada al mateix temps la vostra rèplica.² Sou benemèrit. I molt ponderat: el que diu en Guiter, atacs gratuïts de banda —vull dir els arguments científics—, li valdrien carabassa en un examen de primer curs de romàniques. Agraïxo la vostra intervenció —aquestes demagògies sempre fan mal— des de la meva diversitat de situacions: per la part que he tingut en la reedició del Diccionari Fabra³ (tan enriquit amb rossellonismes, que vaig triar jo mateix dels papers pòstums del Mestre!), com a President de la secció Filològica de l'IEC.⁴ i simplement com a escriptor català que ha fet alguna cosa per la llengua comuna. La primera notícia d'aquesta mala sortida d'en Guiter, la vaig tenir per en Joan Coromines, que des de Xicago em va escriure trist i indignat i m'anunciava una resposta seva al desgraciat article.⁵

Vostre, amb molt d'afecte

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Tasis li ha escrit: «Us acompanyo un número de *Massalia* que m'ha tramès Pere Rouquette, de Marsella, i on, com veureu, "Cercamón", que és el mateix Rouquette, té una secció dedi-

cada a les lletres catalanes i s'hi ocupa del vostre darrer llibre. He pensat que us interessaria de tenir-lo per al vostre arxiu» (Barcelona, 6 de novembre de 1957). Es refereix a *Carte d'échantillons* on hi ha una breu referència a *Esbós* («Massalia», L'hebdomadaire marseillais satirique, artistique et littéraire, Marsella, 14 d'octubre de 1957).

2. Tasis li ha escrit: «Sé que l'Aramon va ensenyar-vos el número de *Vida Nova* amb l'article lamentable i pocasolta del Sr. Guiter, així com la rèplica que vaig fer-li i que confio que sortirà a la mateixa revista. Va semblar-me que calia que algú li piqués als dits, sense prendre-se'l massa seriosament, però, que no s'ho mereix pas» (c. citada). Es refereixen a l'article *La gran pietat de la llengua catalana* («Vida Nova», 11, abril-juny de 1957, 25-35) en el qual Guiter escriu, entre altres temes, que cal bandejar del català l'ús de «llur», «vós», etc. La resposta de Tasis, *Per al·lusions i altres motius*, serà publicada, també a «Vida Nova» (13, octubre-desembre de 1957, 24-32).

4. Institut d'Estudis Catalans. Sobre el pròleg, vegeu c. 604bis, n. 9.

5. Coromines li ha escrit: «Ha sortit a "Vida Nova" un article d'En Guiter on entre altres disbarats diu que *llur* és un "solecisme", que el canvi de *recó* en *racó* s'ha fet per obligar a comprar la nova edició del dicc. Fabra etc. Crec que s'hi hauria de contestar, si li sembla bé. Si em decideixo a fer-ho li enviaré prèviament el text de la meva nota» (Xicaga, 11 d'octubre de 1957).

713. A Gabriel Ferrater

Barcelona, 21 de novembre de 1957

Sr. Gabriel Ferraté
Almóster

Benvolgut amic,¹

Li escric, no ben bé a l'atzar però gairebé, al seu refugi. En Castellet me n'ha donat l'adreça. És per un favor que em permetré de demanar-li. V. m'ha ofert més d'una vegada de deixar-me una traducció anglesa que té de les poesies de Kavafis.² Ara em seria útil per a un treball que he d'emprendre. Encarrego a la Dolphin d'Oxford que me l'envii;³ però certes noves disposicions inquisitorials fan lentíssima la vinguda de llibres estrangers.⁴ Si quan V. pugi a Barcelona (o hi baixi: no he sabut mai aquests matisos) em vol fer un senyal, li ho agrairé ben cordialment.

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

A dalt, a la dreta, sota la data, també manuscrit: Av. Rep. Argentina, 163. En poder de Joan Ferraté.

1. Aquesta i la 717 són les úniques cartes de Riba a Ferrater, mentre que d'aquest només n'hi ha una. «Jo vaig conèixer Riba (a Riba personalment, el vaig conèixer molts anys després), l'obra de Riba,» escriurà Ferrater «quan tenia entre quinze i setze anys. I bé: resulta que des dels setze fins potser els vint-i-cinc anys, realment jo em sabia tota la poesia de Riba absolutament de memòria i la llegia i la rellegia com un breviari» (*La poesia de Carles Riba*, Edició a cura de Joan Ferraté, B., Ed. 62, 1979, 9). Malgrat la brevetat de l'obra crítica ferrateriana, Riba hi ocupa un lloc preeminent. Ultra el text ja citat, Ferrater escriurà el *Prefaci* a les *Versions de Hölderlin de Carles Riba* (B., Ed. 62, 1971, 5-14), l'article *En la muerte de Carles Riba* («Índice de Artes y Letras, 22, juliol de 1959, 19) i la resposta a l'enquesta *Les noves generacions davant l'obra crítica de Carles Riba: Un poeta* (SdO, setembre de 1968, 60). Riba, en canvi, no tindrà ocasió de conèixer la poesia de Ferrater i de llur relació només ens queden les cartes ací publicades.

2. Aquesta és la primera vegada que Riba cita Kavafis, que ara començarà a traduir gràcies

a una subvenció de J. M. Vall i Perdigó (vegeu Albert Manent, *Els llibres de bibliòfil en català (1914-1962)* dins *Miscel·lània Joan Gili*, PAM, 1988, 329 i Medina, Riba, II, 183, n. 5). S'hi posa de seguida i li «fa goig de veure vençut a la grega, a força de vitalitat, una vitalitat que arriba a ésser feroç, i a força de llum, una llum pura i dura que no admet enganys, el modernisme i la seva sentimental quincalla» (c. 717, 1r. prgf.). Mig any més tard, escriurà a Crusat que «estic acabant la traducció d'una seixantena de poemes del neogrec Kavafis. Si no n'ha llegit res, serà una revelació sensorial per a V. Jo mateix l'he conegut recentment; però el qui no compulsi dates exultarà "descobrint"... influències, dirà ell; quan no es tracta sinó de coincidències entre nodrits per la mateixa saba i orgullosos de les mateixes exigències i dels mateixos desdenys» (c. 734, 9è. prgf.). A començament de 1959, escriurà que ja «he traduït una seixantena de poemes de Cavafis, quan a França i a Itàlia aquest extraordinari neogrec només era conegut en petita part» (c. 755, 1r. prgf.); el març, a Julia Iatrídi, que «*pronto va a decidirse la publicación*», que «*he dado varias lecturas, en círculos más o menos íntimos; todo el mundo ha recibido la impresión de algo extraordinario, insospechado, muy de hoy en muchos aspectos*» i que n'ha fet una lectura a la universitat «*una de las emociones más profundas de estos últimos años*» (c. 759, 2n. prgf.). Però Riba no veurà el seu Kavafis publicat, que només ho serà pòstumament: *Poemes de Kavafis*, Selecció i traducció de Carles Riba, Il·lustracions de J. Subirachs, Nota preliminar de Joan Triadú (B., Teide, 1962). Malgrat el que va escriure Gabriel Ferrater («Sóc justament jo qui, deu fer set anys o sis, vaig fer conèixer a Riba les traduccions de Kavafis», SdO, novembre de 1962, 1), Riba coneix Kavafis per Julia Iatrídi (vegeu c. 670, n. 1). Efectivament, el 6 d'abril de 1954 Iatrídi li ha escrit i li ha enviat el poema «Itaca». (Tanmateix no tinc altra informació que aquesta perquè la carta original és en poder d'Alexis E. Solà que la reté des de fa anys sense cap explicació ni justificació; sort que abans d'aquest lamentable fet, Eulàlia Riba havia fet un brevíssim resum de totes les cartes de Iatrídi, entre les quals aquesta, cosa que em permet de fixar, amb prou seguretat, l'inici de la recepció del poeta grec). La relació amb Iatrídi continua i pocs mesos després, li diu que «*Le mando el libro con los versos de Cavafis*» (Atenes, 12 de juliol de 1954) i li adjunta un exemplar de l'edició Ikaros de 1952, amb una dedicatòria datada el mateix dia que la carta. (L'exemplar és a la BR.) Més endavant li enviarà la biografia de Timo Malano, «*uno de sus discípulos y amigo íntimo. Es la mejor obra que se ha escrito sobre Cavafis, la más completa*» (Atenes, 10 de febrer de 1958), s'interessarà per la traducció (Atenes, 23 de març de 1958) i finalment li escriurà que per a «*todo lo que desea de Cavafis estoy a su disposición*» (Atenes, 17 de març de 1959). Tot i que ens falten les cartes de Riba a Iatrídi, que ens ajudarien a precisar, sembla clar que és Iatrídi, i no Ferrater, qui dóna a conèixer Kavafis a Riba. La data que dóna Ferrater («set anys o sis») és prou imprecisa i encara només ens porta fins al 1955 o 1956 quan ja fa un any o dos que Iatrídi li ha enviat «*el libro con los versos de Cavafis*». Tot fa pensar, doncs, que Riba i els germans Ferraté/r han conegut Kavafis per separat fins que han coincidit en llurs interessos. Joan Ferraté també traduirà Kavafis i explicarà el seu procés i el del seu germà Gabriel en el *Prospecte* de la seva edició: *Les poesies de C. P. Cavafis* (B., Quaderns Crema, 1987, 22-24). Un altre traductor de Kavafis, pot escriure que «no trobo resposta satisfactòria a la pregunta del perquè i com Riba s'aproximà a la poesia de Kavafis i es lliurà, molt entusiàsticament, a traduir-la» (Alexis E. Solà, *Pròleg a Poemes per Konstandinos P. Kavafis*, Traduits i anotats per Carles Riba, B., Curial, 1978, 24), malgrat que tenia accés a les cartes de Iatrídi. Medina, tampoc en diu res (Riba, II, , 183, n. 6) i fan així bona la versió de Ferrater. Sobre Kavafis i Riba, vegeu més informació a Joan Triadú, *Nota preliminar a Poemes de Kavafis* (o. c., 9-11) i *Inquieta presència de Kavafis* («Avui», 4 de desembre de 1977) i a Lluís Calderer, *Kavafis a Catalunya*, «Faig», 21, desembre de 1983, 27-38.

3. Vegeu c. 714, 2n. prgf.

4. La dictadura franquista posa tants entrebancs com pot a l'entrada de llibres estrangers, malgrat que només siguin eines de treball professional. «Els llibres estrangers» escriurà a Armand Obiols «van esdevenint per a nosaltres l'àuria fruita d'un Paradís barrat» (c. 721, 1r. prgf. Vegeu, també, n. 1).

714. A Joan Gili

Barcelona, 21 de novembre de 1957

Sr. Joan Gili
Oxford

Estimat amic,

Ens sap greu que no ens hàgim vist aquest estiu. Ho esperàvem. Però en realitat no hem tingut vacances. L'àvia de casa, ja en l'última fase d'un pur procés de vellesa, no pot ésser ni transportada ni deixada.¹ Déu dirà.

Em cal demanar-te un favor de llibres, per a un treball que he d'empren-
dre tot d'una.² Recordo que a casa teva (aviat farà un any!) vam trobar, en un
repertori bibliogràfic, una traducció anglesa del poeta grec Kavafis (o Cava-
fis). Em balla pel cap que era editat per McMillan.³ A més em convindria un
estudi, del qual vaig veure una recensió al TLS. La referència exacta és: Philip
Sherrard: *The Marble Threshing Floor*. Studies in Modern Greek Poetry. Va-
llentine, Mitchell.

T'agradiria que em volguessis enviar aquests dos llibres aviat.⁴ Suposo que
el meu compte encara hi arribarà. Si no, carrega-ho, si et p., al de l'Editorial
Alpha i ja ho arreglaré amb ella; o amb tu mateix en la forma que et sigui més
útil.⁵

Ha passat per ací el Dr. Trueta; una indisposició meva m'ha impedit de
veure'l; però havíem parlat llargament per telèfon abans de la seva anada al
Brasil i l'esperem per Nadal. I vosaltres, quan?

Amb Clementina, d'Elizabeth i teu, ben cordialment de casa a casa

Carles

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 581, n. 11.

2. La traducció dels poemes de Kavafis. Vegeu c. 713, n. 2.
3. En realitat es refereix a l'edició de John Movrogordato, *Poems by C. Cavafi*, London, The Hogarth Press, 1952.
4. Abans d'un mes ja hauran arribat. Vegeu c. 717, 1r. prgf.
5. Vegeu c. 532, n. 4.

Barcelona, 21 de novembre de 1957

Rd. P. Joan Bta. Bertran S.I.
València

Benvolgut, reverit amic,

Ben de cor agraeixo la seva carta del 19 p.p.¹ Que en mig de tanta ruïna i tanta pena hagi pensat en el meu dia, em commou ben especialment. Han calgut les imatges perquè ens féssim càrrec del desastre; les inexplicables atenuacions de la informació dirigida ens en van donar de moment una idea pueril. Vaig escriure a Xavier Casp per tots els amics de València expressant-li el nostre dolor i l'ansia que ens va anar prenent a mesura que vèiem la realitat.² Feia tan poc que també una realitat —però, aquesta, vital, joiosa i gentil— ens havia fet sentir nostra una ciutat fins aleshores per a nosaltres a penes més que un nom i unes vistes d'àlbum!³ També a V. preguntem: ¿què podem fer per ajudar l'esperança de València, per guarir en l'engruna que sigui l'immens dany de València?

Em fa feliç el que em diu dels esbossos d'oratori.⁴ No m'he proposat mai d'escriure versos per a una «venturosa minoria»; però si és forçós que els meus lectors siguin pocs, comptar-lo a V. en llur nombre m'omple d'orgull.

L'estiu per a nosaltres ha estat més aviat trist. No ens hem pogut moure de Barcelona.⁵ La mare de la meua muller declina,⁶ sense cap mal declarat, per l'última fase d'un procés de vellesa; des del vessant humà ja és d'aquells «que són i ja no són». Déu dirà.

Amb Clementina, ben cordialment i reverentment de V.

C. Riba

Arxiu de la Província de la S. I.

1. Bertran li ha escrit: «Admirat Mestre i estimat amic, / no vaig oblidar-lo el dia del seu Sant, ni en record ni en oracions ni en afecte. Era a Múrcia, en viatge inesperat, fins ara, i no tenia la seva adreça. La enorme catàstrofe de la riuada, més gran del que han dit diaris i ràdio, ens ha tingut trasbalsats a tots» (València, 19 de novembre de 1957).

2. Vegeu c. 711.

3. Vegeu c. 690, n. 1.

4. Bertran li ha escrit: «Enhorabona encara per l'enriquiment de la poesia catalana i mundial amb la publicació dels *Oratoris*» (c. citada). Sobre *Esbós*, vegeu c. 602ter, n. 7.

5. Bertran li ha escrit: «He passat l'istiu —dos mesos— entre França, Bèlgica, Holanda, Suïssa, Itàlia. Llàstima que la tragèdia de les inundacions m'han enfangat tots els bells records que em semblen d'una altra era» (c. citada).

6. Vegeu c. 581, n. 11.

Barcelona, 27 de novembre de 1957

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic,

Gràcies, ben de cor, per la seva afectuosa carta del 24. La grip, almenys el primer torn, ha passat, sense massa estrall.¹ Però estem presoners de l'àvia, que ja no es mou del llit; no es pot transportar ni deixar.² Déu té la paraula. Veig, doncs, improbable, en una data pròxima, un viatge a Tortosa que voldriem fer plegats la meva dona i jo.³ Si ho creu convenient, prepari la cosa en principi; que, quan vingui la possibilitat, es pogués engegar tot sense massa feina per a V. Ja sap que en qüestió de condicions no sóc gaire exigent, perquè el que sobretot ens interessa és reveure Tortosa i els amics que hi tenim.

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Massip li ha escrit: «Espero que estigui ja ben restablert de la grip que a tots ens ha tingut agafats més o menys» (Tortosa, 24 de novembre de 1957).

2. Vegeu c. 581, n. 11.

3. Massip li ha escrit: «Ara el "Círculo Artístico" —que és la entitat en qui haig de parlar per veure de puguer fer que Carles Riba pugui venir a veure'ns a Tortosa— està en pla de reorganització i canvi de presidència. Seria convenient, no obstant, per quan pugui parlar-ne, que em digués en quines condicions vindria a Tortosa i, més o menys, el tema de què ens parlaria per puguer fer una proposició concreta. Ja sap quantes ganes en tinc de veure'l entre nosaltres» (c. citada). Sobre el viatge a Tortosa, vegeu c. 730, n. 3.

Barcelona, 11 de desembre de 1957

Sr. Joan Gili
Oxford

Benvolgut Joan,

Gràcies pels dos llibres enviats (Cavafy i Sherrard), que han arribat bé i amb una rapidesa inesperada.¹ Em seran molt útils. Puix que encara sóc modest capitalista,² te'n demanaré dos més, relacionats amb la mateixa feina que he emprès:³

E.M. Forster

Pharos and Pharillon

(Hogarth Press; i millor si n'hi ha alguna edició a bon preu, Penguin, Phoenix etc)⁴

i

C.M. Bowra

The Creative Experience

No em fa res que siguin exemplars venturers; tant més que potser es tracta d'obres exhaurides.

Que un dia et llancis a fer un volum de poesies meves en anglès és molt per a mi; però jo no voldria que això representés per a tu un esforç desproporcionat en cap ordre.⁵ Ara fa un any que en parlàvem; evoquem aquells dies, Clementina i jo, com dels més venturosos de la nostra vida.⁶ A casa seguim igual: bé nosaltres dos i tothom de les dues generacions que ens multipliquen; però amb la tristesa i l'enervament de la decadència extrema, irreversible, de l'àvia.⁷

Amb Clementina, teu i d'Elizabeth, ben cordialment

Carles

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 714, 2n. prgf.
2. Gili li ha escrit: «Encara ets ric —en el teu compte hi tens, després d'enviats aquests llibres, més £ 8 i 10s.» (Oxford, 21 de novembre de 1957). Sobre la compra de llibres, vegeu c. 532, n. 4.
3. La traducció de Kavafis. Vegeu c. 713, n. 2.
4. Riba en traduirà un fragment destinat al pròleg, que no pogué escriure. Tanmateix, Triadú reproduceix el fragment a la seva *Nota preliminar (Poemes de Kavafis, 10)*.
5. Gili li ha escrit: «Vull treballar ara en altres coses, i en especial en un volum de poesies teves, tal com vam mig parlar. Sé que et faria molta il·lusió, i per a mi seria un treball ben grat si bé que difícilíssim! Però com que les dificultats —totes fossin tan satisfactòries!— només m'estimulen, confio un dia potser assolir el meu —i el teu— desig» (c. citada). Però l'edició no serà fins 1964. Vegeu c. 307, n. 1 —vol. II.
6. Vegeu c. 673, n. 2.
7. Vegeu c. 581, n. II.

717. A Gabriel Ferrater

Barcelona, 12 de desembre de 1957

Sr. Gabriel Ferrater
Almóster

Benvolgut amic,

Gràcies, ben de cor, per la seva carta del 6.¹ Tinc ja el Cavafi en anglès; ha vingut amb una rapidesa gens inquisitorial.² La traducció és completa; vull dir de les 154 poesies de l'edició Ikaros, que és la standard. M'ajuda a endinsar-me en l'original sense cops de diccionari. És tot un cas. He encarregat a en Gili uns llibres de Forster i de Bowra on hi ha comentaris.³ Em fa goig de veure vençut a la grega, a força de vitalitat, una vitalitat que arriba a ésser ferroç, i a força de llum, una llum pura i dura que no admet enganys, el modernisme i la seva sentimental quincalla.

El que li agrairé, és que em deixi, quan li sigui avinent, aquell número de la *Revue des Deux Mondes* on hi havia una petita selecció francesa de Cavafi.⁴

El quadre que em fa del sistema pronominal reusenc no és pas per a encoratjar als partidaris de les llengües vives. (Ni el del sistema barceloní tampoc. I ens diuen centralistes!)⁵

Espero que les festes nadalenques el duran a Barcelona; i per tant, alguna tarda, a casa meva. Onsevulla que les passi, les hi desitjo plenes de ventura.

Amb records de la meva muller, seu afm.

C. Riba

En poder de Joan Ferraté. Publicada parcialment, sota el títol d'*Els poemes de Kavafis*, a SdO, novembre de 1962, 1.

1. Ferrater li ha escrit: «Sento no poder-li deixar desseguida el Kavafis, però el fet és que em trobo igual que vostè; quan li vaig oferir, era en futur. El tinc encarregat a la Llibreria Francesa, i jo no hi havia pensat més fins ara que els l'he reclamat, i em diuen que no l'han trobat

perquè no els vaig indicar l'editorial. És The Hogarth Press, però jo no ho sabia quan vaig encarregar el llibre. Ara he renovat l'encàrrec, i quan rebi el llibre (aquesta gent de la Francesa estan normalment unes tres setmanes) no cal dir que l'hi passaré desseguida, si vostè no l'ha rebut encara per la seva banda» (Masia Picarany, Almoſter, 6 de desembre de 1957).

2. Vegeu c. 713.

3. Vegeu c. 716, 1r. prgf.

4. No he identificat el núm. al qual es refereix.

5. Ferrater li ha escrit: «Estic llegint (...) la darrera gramàtica de Fabra, i se'm va omplint el pap, una mica perillosament, de curiositats gramaticals. Quan vagi a Barcelona (jo tampoc no sé si es tracta de pujar o de baixar) espero demanar-li ajuda per a satisfer-ne algunes. Ara li trameto una petita nota sobre un punt de la llengua de Reus; potser l'interessarà de donar-hi una ullada, perquè em sembla que el sistema de Barcelona és diferent. Aquest sistema —el de Reus, vull dir— confesso que m'ha sorprès a mi mateix quan l'he vist així posat en un quadre. Mai no hauria dit que jo parlés una llengua tan estranya» (c. citada). Li adjunta el full «*Combinacions de dos pronoms febles, un en acusatiu i l'altre en datiu, en la parla de Reus*»:

(A ell,	el llibre)	L'hi	tornaré.
(» »	la màquina)	»	(la hi) »
(» »	allò)	»	(li ho) »
(» »	els llibres)	Els hi	»
(» »	les màquines)	» »	(les hi) »
(A ells,	el llibre)	» »	(els el) »
(» »	la màquina)	» »	(els la) »
(» »	allò)	» »	(els ho) »
(» »	els llibres)	» »	(els els) »
(» »	les màquines)	» »	(els les) »
(A ell,	de llibres)	N'hi	(li'n) donaré tres.
(A ells,	» »)	Ens hi	(els en) » »

No es pot dir que el pronom invariable *hi* representi el pronom-datiu de la llengua literària i que el primer pronom, variable, representi el pronom-acusatiu, ni tampoc inversament. La variació del primer pronom acusa la distinció entre el pronom personal i el pronom partitiu *en*, distinció que afecta el pronom-acusatiu del sistema literari; però acusa també la distinció del nombre *en* *un* o *altre* dels dos pronoms de la llengua literària: la desinència *-s* registra un plural en l'acusatiu o en el datiu, indistintament».

718. *A Artur Bladé i Desumvila*

[Barcelona] 19 de desembre de 1957

Ben cordialment, estimats i sempre recordats amics, corresponem als vostres bons desigs,¹ amb els nostres millors vots: que el vostre Nadal sigui d'esperança i el vostre Any Nou realment nou per molts anys.

Ens reveurem aviat! Bé cal dir-ho si n'estem convençuts.

Amb Clementina, vostre i dels de la vostra casa

C. Riba

Targeta postal amb una vista del Temple de la Sagrada Família, segons m'informa el mateix destinatari el qual també m'ha facilitat la transcripció del text. Adreçada a: Artur Bladé / Insurgentes 76-101 / México, D.F. En poder del seu destinatari.

1. Bladé li ha escrit: «D'acord amb la tradició —que cal respectar— i encara més d'acord amb els nostres sentiments, ens plauria que rebessin aquest testimoniatge de bon record i de millors vots. Conserveu-vos bé... durant molts anys» (Mèxic, Advent de Nadal, 1957).

719. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 20 de desembre de 1957

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,¹

Li prenc el mot: l'agraïment no té espera. No hi fa res, doncs, que el temps de què dispo en mig d'aquest batibull prenatalenc sigui més curt que allò que li hauríem de dir. Essencial, ho és un sol mot i va cap a V. ben de dins el nostre cor: Gràcies, Paulina! El seu obsequi ha arribat, pesant, descomunal i pantagruèlic.² Aquests adjectius no ens treuen, ni V. ni nosaltres, d'allí on som. Tot allò que ve d'una ànima gentil pren lleugeresa, justa mesura i espiritual sabor. Sóc, comptat i debatut, un devot de Rabelais. Algunes de les seves màximes, sàvies entre enormitats, són per a mi, des dels meus anys juvenils, presents i comprometents com a divises. Per exemple aquella que pondera «una certa joia confitada en el menyspreu de l'atzar». Recordar-la de sobte, que vegades m'ha ajudat a aixecar el cor en temps —com aquest any que ja és a les acaballes— de dols i de mortals aprensions!

Ens anticipem, Clementina i jo, l'alegria d'obrir, un d'aquests dies vinents, aquella vasta llauna, voltats d'uns quants dels tretze de la nostra tercera generació. Dic tretze? No: des de dissabte passat ja són catorze: una nena ha acabat amb la xifra de mal averany.³

Tot, altrament, i tothom segueix igual que li reportava en la meva darrera carta.

Que el seu Nadal sigui feliç! I que el seu —el nostre— Nou Any mereixi realment que li diguin nou, duent una etapa endavant els qui sabem on va «tanta esperança».

Amb Clementina, seu ben de cor

C. Riba

En poder dels hereus del seu destinatari.

1. La darrera carta publicada és del 15 de març. No és, però, que la relació Riba-Crusat s'hagi refredat: de 1957 falten quasi totes les cartes de Riba (vegeu c. 689, n. 5) perquè Crusat ja no me les envià quan el 1976 les hi vaig demanar. En canvi, a l'Arxiu Riba crec que sí que hi són totes les de Crusat.

2. Vegeu *infra*, 2n. prgf.

3. Els 14 néts són: Carles Riba Romeva, Pau R.R., Jaume R.R., Clara R. R. Mercè R.R., Eugènia Casassas Riba, Jordi R. R., Gabriel Riba Viñas, Helena C. R., Xavier R. R., Climent R. V., Marina C. R. i Cèlia R. V. (Agraeixo a Jordi i Eulàlia Riba la seva col·laboració en l'establiment de la llista).

720. *A Joana Raspall de Cahué*

[Barcelona] 25 de desembre de 1957

Benvolguda Sra. Cahué,

Gràcies, ben de cor, per la seva afectuosa felicitació nadalenca.¹ Hi corresponem amb els nostres millors vots per a la felicitat de V. i dels seus. I li desitgem un bell èxit per als seus renovats Pastorets. Dissortadament la situació de casa —una àvia al llit que no es pot deixar—² ens impedirà d'assistir a la representació.

Amb el nostre millor afecte

C. Riba

Targeta de visita de: Carles Riba / Clementina Arderiu de Riba. En poder del seu destinatari.

1. La carta de Raspall no ha estat conservada a l'Arxiu Riba.

2. Vegeu c. 581, n. 11.

721. *A Armand Obiols*

Barcelona, 9 de gener de 1958

Estimat Armand Obiols:

He tingut una llarga, íntima, commovedora en molts punts, conversa amb el nostre Xavier Benguerel. M'ha contat com us va veure i com vau parlar llargament de mi. Em mou a escriure-us el report de les imprecacions de gitana que vau anunciar contra mi, si no us demano llibres.¹ No em costa de cedir a les amenaces del bé. Els llibres estrangers van esdevenint per a nosaltres l'àuria fruita d'un Paradís barrat. M'executo, doncs, entendrit i esverat, fins a l'abús si cal. Em manquen els volums III, IV i V de la Literatura del segle XX d'André Rousseaux. Tinc fam, una fam que comença ja a ésser inveterada, de conèixer els volums pòstums del P. Teilhard de Chardin, llançats fins ara per Le Seuil (penso que són tres). I m'aturo: els preus encara em pressionen; per contrapartida, l'agraïment és encara capaç de desbocar-se'm.²

Us enviaré els dos llibres que acabo de publicar: un de poemes³ i un d'assaigs sobre poetes i poesia.⁴

Vulgueu comunicar els nostres afectuosos records als amics que us volten; en primer lloc a Mercè, el premi guanyat per la qual darrerament va satisfer el nostre sentit de la justícia, i de la qual les periòdiques visites ens conforten en una de les nostres millors amistats.⁵

Vostre, amb una abraçada

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona — Diputación Provincial. Patio de los Naranjos / Barcelone — "Diputación Provincial". Cour des Orangers / Barcelone — Provincial Diputation. Orange Trees Courtyard». Sense indicació de destinatari, perquè tot l'espai és ocupat pel text. Institut d'Estudis Catalans.

1. Aquest oferiment d'Obiols, al qual s'afegeix també Mercè Rodoreda, serà renovat per aquesta en cada una de les seves cartes. Així, un cert nombre de llibres travessaran la frontera,

entre els quals, «els tres volums d'A. Rousseaux van venir; avui han fet cap a mi els dos primers del P. Teilhard de Chardin» (c. 725, 1r. prgf.) i, segons les cartes de Rodoreda: *Les jeunes gens en colère* (Ginebra, 22 d'abril de 1959) i «*Memòries de Mauriac*» (Ginebra, 15 de juliol de 1959). Però no li podrà enviar *Panorama de la nouvelle Littérature Française* perquè està esgotat (Ginebra, 21 de juny de 1959). No són tots perquè Riba demana els llibres en full a part de les cartes i aquests no han estat conservats i, posteriorment, cap dels dos corresponents els identifica. Vegeu cc. 755bis, 762bis i 767bis. Vegeu, també, c. 713, n. 4. Un sistema semblant ha fet amb Joan Gili per als llibres anglesos. Vegeu c. 532, n. 4.

2. Fa referència a: André Rousseaux, *Littérature du vingtième siècle*, Tome III: 1946-48, Tome IV: 1953 i Tome V: 1955 i Teilhard de Chardin, *L'apparition de l'homme* (Paris, Seuil, [1956]), *Le phénomène humain* (Paris, Seuil, [1956]), *La vision du passé* (Paris, Seuil, [1957]). Vegeu supra, n. 1.

3. *Esbós*. Vegeu c. 602ter, n. 7.

4. *...Més els poemes*. Vegeu c. 670, n. 17.

5. Mercè Rodoreda, que ha guanyat el Premi Víctor Català 1957 amb *Vint-i-dos contes* (B., Selecta, 1958, Biblioteca Selecta, 249). Rodoreda li enviarà un exemplar i Riba escriurà que «quan vaig obrir, a l'atzar, el volum, vaig saltar d'alegria de trobar allò que és tan rar, amb tanta literatura de dona: l'inimitablement etern femení» (c. 741bis, 1r. prgf.).

722. A Jesús Massip

Barcelona, 6 de febrer de 1958

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic,

És ja fa un quant temps a Tortosa, pintant l'àbsida del Seminari, el meu gran amic Josep Obiols.¹ Li he parlat diverses vegades de V., de la seva revista i del seu grup;² però aquest home intel·ligent i bo és més aviat tímid, i dubto que es decideixi mai a venir-lo a trobar. M'atreveixo a demanar-li jo a V. que faci V. el primer pas (posa a l'Hotel Sibaris). Estic segur que es plauran l'un a l'altre; si ell trobarà una companyia adequada al seu talent i a la seva manera de sentir en aquesta nostra Tortosa a la qual ha posat ja una viva simpatia, V. i els seus amics s'hauran posat en contacte amb una de les personalitats més importants de la nostra terra i del nostre temps; i al seu goig com a homes de cor s'afegirà un positiu interès per a *Geminis*.³

¿Té ja V. el meu recent volum d'assaigs crítics ...*Més els poemes*?⁴ Digui-m'ho, li ho prego, perquè, si no, l'hi enviaré.

Faig vots perquè per a V. i els seus l'any 1958 sigui ple de ventura.

Amb el millor afecte, seu

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre Obiols, vegeu c. 36, n. 1 —vol. I.

2. «*Geminis*». Vegeu c. 623, n. 4.

3. Massip farà una entrevista a Obiols, però aquest no voldrà que sigui publicada. Vegeu c. 733, 2n. prgf.

4. Vegeu c. 670, n. 17.

723. *A Josep Miquel i Macaya*

Barcelona, 4 de març de 1958

Sr. Josep Miquel i Macaya
Vic

Benvolgut amic,

Vet aquí el vostre exemplar de ...*Més els poemes* amb uns mots de bon record. Em *toca* que els hàgiu desitjats.¹

De l'*Ingenú Amor*, exhaurida la 1ª edició de 1924 —ara i adés trobadora en alguna llibreria de vell— se'n va fer, l'any 1948, una 2ª edició, realment de bibliòfil, amb boixos en color d'Ollé i Pinell, un nou prefaci i una revisió a fons de l'estil.² Suposo que en alguna banda en resten exemplars, que es venien a 950 ptes. Si us interessés, ja miraria d'esbrinar on paren; penso que a la SADAG en deuen saber alguna cosa.

Amb els millors records de casa a casa, vostre afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Miquel li ha escrit: «¿Seríeu tan bo i tan gentil d'escriure uns mots en aqueix llibre vostre que suara acaben de dur-me?» (Vic, 2 de març de 1958). Sobre ...*Més els poemes*, vegeu c. 670, n. 17.

2. Miquel li ha escrit: «Veig que a l'última plana feu esment de *L'ingenú amor*, 1948. Tenia la primera edició que deixada no se'm tornà. ¿Voleu dir-me on puc trobar la d'ara? És l'únic llibre vostre que no tinc» (c. citada). Sobre *Ingenú amor*, vegeu c. 433, n. 5 —vol. II.

Barcelona, 12 de març de 1958

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

La seva carta del 22 —consolant per abundància de cor, tal com era necessitada i esperada¹— va fer cap a casa durant la primera de dues estades, sis dies tot sumat, que en aquesta darrera quinzena he fet a Madrid. Va ésser inesperat, sobtat. Em va venir una designació de vocal dins el jurat per a les pensions literàries de la Fundació March.² La cosa anava lligada a un nom repel·lent és cert; vaig meditar, consultar, sospesar, durant les 48 hores que tenia per a l'acceptació o el refús. No vaig trobar, per cap costat, objecció de consciència que pogués valer. I em vaig decidir. Al capdavant, amb els diners dels pecadors fa vint segles que l'Església socorre el pobre, alleugereix de cures materials el místic i imita damunt la terra, fins a l'escàndol, la glòria de Déu al cel... La iniciativa de cridar-me procedia de Laín E.³ i del seu grup —el meu, Espanya endins. Acceptant, jo cooperava en un intent de fer de la FJM una cosa oberta a tots els espanyols, sense distinció d'ideologies ni de llengües. El nostre veredicté no deixarà de produir estupor; no passarà sense un desfermament de passions i de passionetes. El que és fatal, quan un jurat ha estat molt exigent en qüestió de qualitat i de responsabilitat, per justificar-se de donar per damunt del mínim a un nombre de sol·licitants inferior al que aritmèticament era possible. Caldrà un any, per a veure la reflexió sobre l'experiència adquirida i sobre les reaccions produïdes en quina orientació es resol.

He estat amb J.L. Cano dues bones estones. ¿Li ho ha escrit ja potser, ell? Tinc la convicció que es mostra reservat, gairebé ambigu, perquè no sap com dir que no a una sol·licitud que li plau, però que veu, objectivament, d'èxit difícil. Per diverses raons.⁴ Aranguren —que vaig visitar— m'havia promès espontàniament d'escriure alguna cosa sobre els Oratoris;⁵ també espontàniament em va confessar que l'idioma li és un obstacle en la solitud que li cal,

per a meditar, amb el llibre. Laín està retret, significativament retret, en els seus treballs més propis. Resta Gullón. Segons J.L.C.,⁶ tot de feina el té absorbit; dintre poc se'n torna, per a un any, a Puerto Rico, on s'ha d'encarar amb l'immens arxiu de J.R. Jiménez. Vaig dinar, però, amb ell, que era col·lega de jurat. Dins la millor amistat del món. Ja en trobar-nos al vestíbul de la sala de deliberacions m'havia saludat amb un gairebé explosiu «Estoy en deuda con usted». Tot dinant, em va explicar el seu escrúpol: el seu escàs coneixement de l'altra poesia catalana li impedeix de «situar-me». Li vaig objectar, passant amicalment al prec, fins a la pressió, que el que a mi —i sens dubte al seu públic— interessa és la seva reacció pura i simple de crític davant d'una poesia que se li ofereix en ella mateixa, independentment de la llengua i del país d'on ve. No deixa d'ésser absurd això per al qui creu, com jo, que la poesia comença i acaba en la paraula —en la paraula i en un determinat idioma.⁷ Però crec⁸

En poder dels hereus del destinatari.

1. Una llarga carta plena de consideracions personals sobre els darrers dies i la mort de Ricard Permanyer. Vegeu c. 689, n. 5. Riba i Permanyer han mantingut una llarga relació, almenys per les cartes conservades: 10 entre 1926 i 1955. Primer seran consultes de Permanyer sobre poemes i llibres seus, però en els darrers anys serà d'amistat: serà amb Riba al Congrés de Salamanca (vegeu c. 544, n. 3), impulsarà la publicació d'*Obra poética* (vegeu c. 579, n. 7), invitarà Riba i Clementina a Sant Feliu (vegeu c. 630, n. 1) i Riba li farà de pont amb Crusat.

2. Segons carta de la Fundación Juan March: «*Tenemos el honor de poner en su conocimiento que el Jurado para la atribución de las Pensiones de Literatura de esta Fundación instituidas por la misma para el año 1958, ha acordado, en su reunión de fecha de ayer, nombrar a Vd. miembro de dicho Jurado*» (Madrid, 20 de febrer de 1958). El Jurat, format per Vicente García de Diego, president, Manuel García Blanco, Ricardo Gullón, Francisco Indurain Hernández, Pedro Laín Entralgo, Carles Riba, Antonio Valencia Remón, vocals, i Félix García, secretari sense vot, atorgà pensions a Jaime de Armiñán, José Manuel Caballero Bonald, Jorge Cela Trulock, Miguel Delibes, Ildefonso M. Gil, Rafael Morales Casas, Antonio Oliver, Luis Rosales i Felipe Vivanco. Vegeu, també, c. 734, 4rt. prgf.

3. Pedro Laín Entralgo. Hi ha una brevíssima correspondència de Laín amb Riba: 4 cartes, 2 telegrams i 2 targetes de visita, entre 1952 i 1959. No hi ha, però, cap carta de Riba, excepte una del 13 d'octubre de 1958, però que no ha estat localitzada. Laín, que ha signat el «Manifesto» de l'*Obra poética* (vegeu c. 579, n. 7), l'estiu de 1958 farà a Cantonigròs el discurs «diguem-ne de tesi (...) un admirable estudi sobre Maragall i l'esperança» i dirà les paraules de gràcies de després de dinar que «em van obligar, contra el meu propòsit, a parlar també jo» (c. 741, 3r. prgf.). Més endavant, li encarregarà per a Editorial Aguilar el pròleg a un volum d'assaigs de Maragall traduïts al castellà (vegeu c. 750, n. 9) i un volum d'assaigs seus (vegeu c. 750, 5è. prgf.) i, conjuntament amb Ridruejo, li proposarà la col·laboració en «*una revista iberoamericana de convicciones sin declaraciones*» (c. 756).

4. Crusat li ha escrit: «*La impresión —repito— que Cano me produce en este asunto es la de cortedad. Por qué razón le molesta pedir, me es imposible, naturalmente, acertarlo; sólo sé que la impresión que se recibe es esa y que de ningún modo me parece que sea porque se trate de Vd. o de la tierra, sino que alcanza a toda solicitud del mismo tipo*» (Sevilla, 22-24 de febrer de 1958). Riba i Crusat tracten d'una possible traducció d'*Esbós*: «[el llibre de Guillén] *hará aún más interesante la aparición en castellano de los Oratorios*» li escriurà més endavant (Sevilla, 3 de maig de 1958). El tema queda una mica imprecís potser perquè falten cartes de Riba (vegeu c. 719, n. 1) que ens podrien aportar alguna nova dada. Tanmateix, «*Apenas le había escrito a Vd el otro día, se presentó Cano aquí (...). Como era evidente, en Adonais arreglado tan pronto dicho. Como yo, por indicios suponía, en Insula hay dificultad económica. Lo que en la ocasión anterior pedimos como excepción, es en realidad la regla. Ponen su nombre, pero no financian*» (Sevilla, 20 de maig de 1958). Finalment l'edició no es realitzarà.

5. Quatre mesos més tard hi insistirà al mateix Aranguren. Vegeu c. 736, 2n. prgf. Finalment, José Luis L. Aranguren publicarà *Carles Riba y la poesía religiosa* («Papeles de Son Armadans», Madrid-Palma de Mallorca, LXVIII, novembre de 1961, 133-144). Sobre Riba i Aranguren, vegeu c. 636, n. 1.

6. José Luis Cano.

7. En una carta posterior Crusat li escriurà: «*Antes de haber tenido tiempo de escribir [de nou] a Cano, recibí carta de él con la noticia de que Gullón iba a hacer el artículo, de modo que, como ve, todo ha salido de él espontáneamente*» (Sevilla, 9 d'abril de 1959). Riba ho comentarà de nou a Crusat. Vegeu c. 734, 5è. prgf. Riba ha tingut una breu relació epistolar amb Gullón. Vegeu cc. 517 i 522 —vol. II.

8. La carta és incompleta: acaba just a la segona cara del primer full. Falten, per tant, el/s darrer/s full/s.

725. *A Armand Obiols*

Barcelona, 20 de març de 1958

Estimat Armand Obiols,

No crec que mai s'hagi cedit a una comminació amb millor guany. Els tres volums d'A. Rousseaux van venir; avui han fet cap a mi els dos primers del P. Teilhard de Chardin; suposo pel camí els altres dos publicats...¹ Els llibres comencen a treure'ns de casa; però estic decidit a foragitar-ne molts abans de no gaire, i quedar-me jo amb companyies genials com aquestes que em procureu. Us ho agraeixo ben de cor. Quan un s'hi topa en una llibreria —no és freqüent— ha de dissimular: la representació conferida i els mitjans econòmics no concorden, i per a una tanta passió un té sempre la mà curta. Un dia d'aquests us enviaré els dos volums que he publicat recentment.² No oblideu que uns mots vostres ens faran tant de goig com un llibre.

El nostre afectuós record a Mercè R.³ Haviem esperat que el premi la duria una tarda, de sobte, a casa nostra.

Ben afectuosament, amb una abraçada

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona — Archivo de la Corona de Aragón. Patio / Barcelone — Archives de la Couronne d'Aragon. Cour / Barcelona — Aragon Crown Archives. The Courtyard». Sense indicació de destinatari perquè tot l'espai és ocupat pel text. Institut d'Estudis Catalans.

1. Vegeu c. 721, 1r. prgf.

2. Vegeu c. 721, nn. 3 i 4.

3. Mercè Rodoreda. Vegeu c. 721, n. 5.

[Barcelona] le 29 mars 1958

Frau Wally Cramer
Ratzeburg i. Lbg.

Chère Madame,

Tout ce temps j'ai gardé votre lettre du 3-XII-57 sur ma table de travail, sous mes yeux, afin de ne pas oublier.¹ Pour la certification qui vous est nécessaire je me suis tout de suite adressé à mon ami le Dr. Jordi Rubió, ancien professeur à l'Université de Barcelone et mon collègue à l'Institut d'Estudis Catalans. Il n'est pas d'autorité plus imposante que la sienne dans la spécialité des études lulliennes à laquelle le Dr. Cramer s'est consacré pendant son séjour à Barcelone. Le crédit du Dr. Rubió, d'ailleurs, est très élevé dans les milieux universitaires allemands: Frl. Dr. Richert² est en mesure de vous en fournir l'assurance. Au nom de votre mari le Dr. Rubió a réagi immédiatement avec la plus sincère sympathie personnelle: il conserve un souvenir très vivant du Gelehrte allemand qui vers 1935 a trouvé chez nous un refuge lui permettant de se maintenir fidèle à soi-même. Le témoignage ci-joint, chère Madame, n'a pas été rédigé sur un mouvement d'humanité abstraite, mais dans l'entière conviction de la valeur morale et scientifique du Dr. Cramer.³

Nous vous prions, le Dr. Rubió et moi-même, de nous excuser du retard que nous avons mis à vous répondre. C'est depuis bien d'années notre tour à nous; même s'ils ne pourraient plus se plaindre justement de cruautés au sens physique du mot, les intellectuels espagnols «qui ont dit non» ont très souvent la sensation d'étouffer, restent énervés et vivent dans des conditions difficiles, disposant de peu de loisirs et d'humeur.

Si vous désirez établir communication avec le Dr. Jordi Rubió, vous pouvez lui écrire —en allemand, puisqu'il le connaît à fond— à son adresse personnelle: C. de Mallorca, 212, Barcelona.

Veillez bien, Madame, croire toujours à mes sentiments d'affection très respectueuse et à mon désir de vous être utile.⁴

Còpia mecanogràfica, amb algunes correccions manuscrites, sense signar. Arxiu Riba.

1. Vegeu c. 702.

2. Gertud Richert. Professora, possiblement de la Freie Universitt de Berlín. Hi ha una breu correspondència a l'AR, posterior al juny de 1956 la qual cosa em fa pensar que llur coneixncia fou arran del viatge de Riba a Alemanya. Ha vingut més d'una vegada a Barcelona i, probablement, ha visitat Riba. Sobre el viatge a Alemanya, vegeu c. 654, n. 10.

3. No ha estat conservat adjunt.

4. Posteriorment Cramer li agrair l'informe que és «d'un gran valor material, però també li ha proporcionat una gran satisfacció personal» (Ratzeburg i. Lbg. 13 de maig de 1958. Traducció de Núria Morató).

727. *A Rafael Santos Torroella*

[Barcelona] 1 d'abril de 1958

Benvolgut amic,

L'editor ha estat molt amable amb el meu prec i a la retransmissió del de V. Vulgui ara V., per poc que pugui, justificar-me. Crec que li serà plaent d'escriure alguna cosa en alguna banda, sobre aquest poeta que V. estima i que ha estat, directament o indirectament, mestre de tots els poetes catalans que V., també per estima, ha fet seus.¹

Bona Pasqua!

Amb molt d'afecte

C. Riba

Targeta de visita de: Carles Riba / Av. República Argentina, 163, 2n. 1ª / Telèfon 28 94 66 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Segons una nota del mateix Santos: «El poeta al·ludit és Josep Carner, de qui m'enviava el primer vol. de les Obres Completes, el de Poesia (Ed. Selecta, Barcelona, 1957)» ([Barcelona], s/d.).

728. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 10 d'abril de 1958

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Dilluns de Pasqua a la tarda va finir la mare de Clementina.¹ En braços d'ella i de l'altra filla: dolçament, però després d'haver pagat el preu de la mort i —creguem-ho— de la «major naixença»,² sofrint i sentint que feia sofrir, d'instant en instant i fins a l'últim gra de la vida de què havia disposat, que era molta.

Vulgui fer-se càrrec que ens trobem estranys, gairebé incòmodes, dins la pau en què es va ennoblir l'absència de tants deures —i tan penosos, especialment per a Clementina. Les darreres setmanes han estat tristes i fatigoses fins a l'enervament (el preu, per la nostra banda, del consol que va venint amb la raonable aquiescència a la condició humana).

Hem rebut, avui, la seva llarga i afectuosa lletra.³ Li contestaré dintre uns pocs dies, quan el tràfec s'haurà alleugerit.

Mentrestant, li dic gràcies, una vegada més.

Amb Clementina, ben cordialment seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 581, 11.

2. Joan Maragall, *Cant espiritual*, darrer vers.

3. Sevilla, 9 d'abril de 1958.

Barcelona, 11 d'abril de 1958

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

M'adono de sobte (on tinc el cap!) de la certa urgència amb què V. em demanava dades sobre G. Nadal.¹ El conec, en efecte, i el considero dels meus bons amics. És ell qui va organitzar, des de l'Ambaixada, però extraoficialment, el meu tomb de conferències per diverses universitats alemanyes el juny de 1956.² Ens vam trobar a Heidelberg i ens va dur en el seu cotxe fins a Bonn: una inoblidable jornada. És un home d'uns 45-50 anys, exquisit en les seves atencions; en la cordialitat no perd mai el dibuix, però es fa sentir pròxim. Pertany a la Carrera i ha passat molt temps a Anglaterra, on cada any torna a caçar la guineu. Estima els animals (té cavall propi, que cada matí munta una estona), les coses, els mots i la poesia. És solter, ric, i viu amb una discreta fastuositat. No ve mai a Barcelona que no ens passi a saludar; i és una delícia de xerrar unes hores amb ell. La darrera vegada em va llegir una traducció dels *Dotze* d'Alexandre Blok,³ que em va fer una gran impressió. Sap bé el rus: ho he de creure per l'escrúpol i l'agudesia amb què m'ha justificat la seva interpretació de certs passatges de Rilke.⁴ He improvisat l'esbós d'aquest home, però espero que basta per a explicar el seu gust per Rilke com alguna cosa més que una aventura d'entreteniment. Salvant el que jo pugui ignorar, té publicada de Rilke una traducció del *Corneta*: en va aparèixer una 2^a edició recentment (Mallorca, 1957, l'editor fa l'efecte que és ell mateix);⁵ i una del *Tonio Kröger* de Mann dins la col·lecció Raixa.⁶ Em va sotmetre, perquè en preparava la publicació, un petit recull de poesies originals, molt fines i intel·ligents;⁷ què li diré, la tradició mallorquina passada pels romàntics alemanys, sí, però sobretot per les experiències personals d'un home d'ampla i subtil cultura, que ha fet seva la vida i l'administra com certs rics (els que mereixen ésser-ho) llur riquesa: amb elegància i generositat, «fins a la passió ex-

clusivament». *Last but not least*: la seva altra «millor amistat» a Barcelona és Marià Manent; per ell va venir a mi, a cercar una persona ja per a ell concreta, no un Mestre abstracte o un animal interessant (recordo mots de Stendhal, ara...)

Miraré d'escriure-li aviat.

Amb Clementina, seu ben cordialment

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit: «*Hablando de gente, y antes de que se me olvide, le pido un favor. Recibí unas traducciones de Rilke de Guillermo Nadal, agregado cultural en Bonn. Creo que me dijo que le conocía (...). Conoce también a mi familia de Palma y, como respuesta a una pregunta sobre nombres alemanes recientes, me ha mandado enseguida una revista y una antología pequeña de la Insel, no tan, tan reciente pero muy bonita. Quería, a pesar de lo escasitas que van las notas en Insula, escribir unas líneas. Cuando busco los libros sólo encuentro uno —algunos de los Sonetos de Orfeo. Yo estaba en la idea de que eran dos. Me figuro que le habrá remitido ejemplares. Si es así —podría decirme en una postal, el título, la edición, y algunos títulos de poemas del tomito que me falta? Es enteramente suficiente, puesto que tengo a R[ilke] en el original y tengo el otro tomito para opinar sobre el traductor. Perdón mil veces?*» (Sevilla, 9 d'abril de 1958). La relació de Riba i Nadal ha començat el 1954: «Espero que perdonareu que us escrigui i que m'atreveixi a dedicar-vos un exemplar de la meua traducció catalana del "Corneta" de Rilke, apareguda aquesta primavera a València. / Sóc mallorquí i l'amic Moll, m'ha animat a fer-ho. Potser voldreu acceptar-la com testimoni del meu respecte i admiració per la vostra obra immensa de poeta i de traductor. / Al mateix temps me complau oferir-me a Vós, com Conseller Cultural en aquesta Ambaixada d'Espanya a Alemanya» (Bonn, 15 de juliol de 1954). Les cartes de Nadal seguiran fins 1958, sobretot centrades en l'organització del viatge de Riba per diverses universitats alemanyes. En total 15. De Riba, en canvi, només n'he localitzat una (vegeu c. 664bis) gràcies a Gonçal López Nadal. Probablement li n'escribí 9 més, segons les anotacions del mateix Riba al marge de les cartes rebudes, la majoria dirigides a la Embajada de España a Bonn, però que no han estat conservades.

2. Vegeu c. 654, n. 10.

3. No sé que sigui publicada.

4. No sé per què Riba escriu Rilke. M'atreveiria a proposar que es tracta d'un *lapsus calami* perquè fa poc més de mig any que Riba ha demanat a Nadal aclariments sobre l'original rus de *L'abric* de Gògol (vegeu Nikolai Gògol, *L'inspector general* seguit de *L'abric*, B., Selecta, 1957, Biblioteca Selecta Universal, 21). Tanmateix el fet que Nadal sigui traductor de Rilke (vegeu infra n. 5) pot haver induït Riba al lapsus. Malgrat l'extensió, em sembla oportú reproduir les consultes de Riba i les respostes de Nadal que corroboren, crec, la meua sospita de lapsus. Escriu Riba: [1] «Cap al final del conte, el fantasma d'Akaki Akakièvitx s'apareix pels carrers de St. Petersburg cercant el seu abric. Un guarda ha agafat el fantasma pel coll, però se li ha esvaït de mala manera. "Des d'aleshores els guardes tingueren tots una por tal dels fantasmes que ja no s'atrevien a agafar-los vius i es limitaven a cridar-los de lluny: Tu, fes el teu camí!" Així segons la traducció de

Insel-Bücherei: "...dass sie es nicht mehr wagten, diese (= Gespenstern) lebend zu fangen". Ara, segons una traducció italiana, caldria interpretar: "... tenien tanta por dels morts, que ja no s'atrevien a agafar els vius, etc. " La discrepància deu venir de la manca d'articles en rus. Però em sembla més adient al conte i fins a l'humor de Gògol la interpretació que he adoptat segons l'alemany». Al mateix full de Riba, Nadal escriu: «La italiana té raó (en rus и живых = *ni els vius*). I en carta a part, afegeix : «El primer punt, com veurà, queda clar en el text rus. La traducció alemanya està malament i l'italiana té raó. Ho he consultat no sols amb el diccionari sinó també amb dos eslavistes del Seminari i tots dos estan d'acord en que el sentit és "tenien tanta por dels morts que no s'atrevien a agafar els vius..."» (Bonn, 2 de setembre de 1957). Vegeu el text definitiu de la traducció a o. c., 200. [2] Escriu Riba: «L'amiga de la personalitat elevada en unes versions es diu Carolina i en altres Caterina (Ivànovna)». Nadal afegeix al mateix full: «El text rus diu *Carolina*» (Vegeu el text definitiu a o. c., 201). [3] Escriu Riba: «Quan el fantasma d'A.A. pren l'abric a la personalitat elevada, li diu: "El teu abric necessari! Tu no et vas amoïnar pel meu, fins em vas aporrinar", és a dir, em vas omplir d'improperis, un dels sentits del mot *herunterreissen* (no m'hi faig fort, però; el simple *reissen* sí que sembla que el té, almenys en argot militar) que correspon al que abans ha succeït i que Gògol ha dit. En efecte, quan A.A. està malalt de mort i en ple desvarieig, "*auch schien ihm, er stünde vor dem General und liesse sich herunterreissen, und sagte nur immer wieder: Verzeihung, Excellenz, Verzeihung.*" En canvi, en el primer passatge citat, quan el fantasma pren l'abric a l'alta personalitat, en la versió alemanya li diu: "*Deinen Mantel brauche ich! Du hast ihn mir heruntergerissen! Jetzt her mit deinem!*" Aquí *herunterreissen* evidentment vol dir, amb *ihn* (= *den Mantel*) per complement directe, "tu no et vas amoïnar pel meu abric, me'l vas arrabassar"». Nadal anota al full: (распечь) = aporrinar, *schelten*» i en la carta escriu: «El tercer punt està claríssim en el text rus. La paraula que emplea "распечь" (forma perfectiva de "распекать") no pot significar més que "*schelten*" en alemany. Per tant *aporrinar* és la paraula justa» (c. citada). Vegeu el text definitiu a o. c., 203. [4] Escriu Riba: «Quant al títol, m'he decidit per *abric*; per tot el que es diu en el conte, no sembla pas que l'abric formés part de l'uniforme que portaven els funcionaris russos, perquè A.A. pot escollir roba, forma, guarnits etc. o almenys bé ho sembla. He reservat *capot*, en el sentit encara vivent a Catalunya i a Mallorca de capa de pastor amb caputxa, per traduir el mot despectiu amb què els companys d'oficina designaven l'abric vell d'A.A.; en alemany "*die alte Kaputze*". ¿Què n'opineu segons el rus?». Nadal li contesta: «En quan al títol, també me sembla molt bé el de "*L'abric*". En rus diu "*шинель*" = Mantel i quan parlen de l'abric vell diu "*калота*" = Capot» (c. citada). Agraeixo a Manuel de Seabra la seva ajuda per als textos en ciríl·lic.

5. Segons el *Diccionari de la literatura*, la 1ª edició és de 1953, però no n'he pogut localitzar cap exemplar. La d'ara: Rainer Maria Rilke, *Cançó de l'amor i de la mort del Corneta Cristòfol Rilke*, Pròleg i traducció directa de l'alemany per Guillem Nadal, Mallorca, Gràfiques Miramar, 1957. També publicarà *Les coses en els «Sonets d'Orfeu»*, Selecció i traducció de Guillem Nadal, Ciutat de Mallorca, La Font de les Tortugues, 1957.

6. Thomas Mann, *Tonio Kröger*, Traducció directa de l'alemany de Guillem Nadal, Palma de Mallorca, Moll, 1955, Biblioteca Raixa, 8.

7. Suposo que es refereix, malgrat que no serà publicat fins 1972, a *Catorze sonets i una cançó*, Pròleg de Josep Mª Llompart, Manacor, Casa de Cultura, 1972.

730. *A Jesús Massip*

Barcelona, 14 d'abril de 1958

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic,

La seva carta del 9 ha vingut en hores d'aquelles en què tota mostra d'afecte és especialment apreciada.¹ L'àvia que teníem a casa, en efecte, va finir el dilluns de Pasqua; una llarga vida es va cloure en plenitud de realització humana i en la Gràcia de Déu (a.c.s.).²

Estem disposats a venir a la nostra Tortosa.³ Ens aniria bé que la sessió pogués ésser del 28 d'abril a l'1 de maig. Fariem compte de passar tres dies plens entre Vostès. Quant al tema, jo preferiria que fos una lectura dels Tres Reis amb comentaris; o del Llätzer o del Fill Pròdig si així plau més, sempre dins aquest marc vivent que és una explicació dels lligams en què estan poeta i poema.⁴

Em parla V. de l'aspecte econòmic de la cosa. No se'n facin cap problema. Si a les despeses de viatge i d'allotjament el Cercle Artístic pot afegir alguna retribució, serà benvinguda i agraïda, perquè el sacerdot viu de l'altar; resolduin, doncs, segons els precedents que existeixin, tenint present que en aquest cas el sacerdot, si no és ric, tampoc no té la pretensió de creure's excepcional.

Passo ara a V. la paraula. Com més aviat podré saber fixada la data, millor; espero que cap a darreries de mes el temps serà realment primaveral i que, per tant, viatjarà més gent i caldrà treure els bitllets de tren amb l'anticipació a què el meravellós servei de la RENFE ens obliga.

Amb els millors records de casa a casa, i a reveure'ns aviat s.D.v., seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Massip li ha escrit: «Estimat amic: El President del Círcol Artístic de Tortosa em va dir ahir que va proposar la meua idea de que estés el poeta Riba entre nosaltres, i que va ser acceptada en gran alegria per tots. Volen preparar un dinar o un sopar d'homenatge, i fins volen organitzar com a cosa del Círcol en honor seu la visita a Penyíscola. (...) Vostè ens dirà si vol fer-nos un recital o bé una conferència (més sencillament dit "una lectura"). (...) Ara no falta, donç, més que vostè ens digui dia o temps aproximat en que podria venir, tema a tractar, i parlar finalment de la part econòmica qual cosa ells no s'han atrevit a fixar i esperen ens digui vostè. (...) L'ambient està donç preparat. Té vostè la paraula» (Tortosa, 9 d'abril de 1958).

2. Vegeu c. 581, n. 11.

3. Efectivament, uns dies més tard li ho confirmarà: «Compto, i així em fa molta il·lusió que sigui, venir a Tortosa en el ràpid del 13, per fer la lectura comentada el 14» (c. 732, 1r. prgf.). Hi serà, amb Clementina, fins al dia 16 perquè el dia 15 visitaran Penyíscola, segons nota de Clementina conservada a l'AR. Més endavant, Massip li escriurà que «El Cercle Artístic reservarà habitació per a vostè i la seva senyora i correrà de conte del Cercle Artístic la seva estància a Tortosa durant els tres dies que a vostès els hi plau estar entre nosaltres. També els viatges en Taf que suposo és el més còmode per vostès. Com que a n'això volen afegir una modesta remuneració en la mida de les seves possibilitats, el que faran serà fer-se càrrec com haig dit del compte d'hotel i pagar-li amb mil pesetes els viatges i la remuneració (els viatges no crec que siguin més de 450 pts.). Es fan càrrec de que això és molt poca cosa però demanen de vostè es fassi càrrec també de la seva precària situació econòmica. Amb Gerardo Vergés podrem fer la visita a Penyíscola» (Tortosa, 28 d'abril de 1958). Segons Medina, l'acte se celebrarà a les 19.45, a la Sala Sindical Iniciativa-Propaganda (Rosa, 10) i Riba serà anunciat com a President de la Secció Filològica de l'I.E.C., Membre electe de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres, Cavaller de l'Orde de les Palmes Acadèmiques i de la Legió d'Honor de França (*Riba*, II, 179, n. 4). Retornat a Barcelona, Riba, que fa anys ha reivindicat «aquelles terres una mica les meves, per l'estirp» (c. 574, 1r. prgf.), escriurà a Massip que «hem estat feliços a Tortosa, amb V. i els seus: a casa seva, a casa en Vergés, al Cercle Artístic, i amb aquell fort i dolç Dr. Manyà... No oblidarem aquests dies. Em sembla haver pres possessió d'una Tortosa que tan meua sentia des de les arrels», i afegirà a Crusat: «El delit amb què he pres consciència d'arrels ¿em delata vell? No ho sé; però feia més de vint anys que no hi havia estat, i ara m'hi he sentit més explicable, en moltes coses, a mi mateix» (c. 733, 1r. prgf.).

4. Finalment, creu que «serà més oportú de llegir (...) *Llàtzer el Ressuscitat*. No és massa llarg ni massa curt: amb els comentaris omplirà còmodament una hora» (c. 732, 2n. prgf.). També llegirà, «més íntimament, el Fill Pròdig» (c. 734, 1r. prgf.). Sobre *Esbós*, vegeu 602ter, n.7.

730bis. *A Mercè Rodoreda*

[Barcelona] 16 d'abril de 1958

Perdoneu, benvolguda amiga, que no us hagi contestat tot d'una.¹ S'hi ha interposat un dol. La mare de Clementina, que vivia amb nosaltres, ha mort.² Era potser ja l'hora per a la seva extrema vellesa; l'afecte, però, no accepta que ho sigui mai.

Van arribar els volums III i IV del P. Teilhard de Ch.³ M'heu fet un gran bé, en tots sentits, amb aquest obsequi. No us puc correspondre sinó amb un que vagi més enllà del valor material, o sigui amb alguna obra meva. Els dos llibres que he publicat darrerament —un de poemes i un de crítica de poesia— estan, doncs, a punt de venir cap a vosaltres, així que m'indicareu a quina adreça els voleu. I si trigueu massa, us els enviaré —a mínim risc— a la de Ginebra.⁴ Els millors records a Obiols.

Amb Clementina, vostre ben afectuosament

C. Riba

No tinc encara els vostres contes; ja els reclamaré jo mateix a Cruzet.⁵

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. Claustro del Antiguo Monasterio de San Pau del Camp (Siglo XII)». Adreçada a: Madame / Mercè Rodoreda / 19, rue du Vidollet / Genève / Suïza. Però l'adreça és ratllada i a sobre, amb una altra lletra: Schmidt / Schelleingasse 26 / Wien IV. Institut d'Estudis Catalans.

1. Rodoreda li ha escrit: «Estimat amic Riba: he estat gairebé un mes a París per culpa d'aquelles gestions tan pesades que cal fer de tant en tant: renovació de visats i, sobretot, pròrroga de permís de residència a França. (...) No us havia escrit perquè l'Obiols, que fa una temporada que és a Viena, em va dir que us escriuria. A la meitat de la meva estada a París, en una de les seves cartes, em deia: "encara no he escrit a Riba. No sé què ho fa però els dies em passen que no me n'adono i no tinc temps de fer res". Així vaig saber que encara no us havia escrit. En una carta d'abans d'ahir em diu: "Ja he rebut la postal que em vas enviar de Riba. Encara no li he escrit. Si tens un moment, escriu-li i fes-me quedar bé." Ho procuro. / Estimat Riba, si a vós els

dies no us passen "sense adonar-vos-en" i ens volem escriure una postal, estigueu segur que ens donareu una alegria» (Ginebra, 4 d'abril de 1958). La de Riba, és la primera carta de les 5 adreçades a Rodoreda que m'han pervingut darrerament a través de la Fundació Mercè Rodoreda. Rodoreda, per la seva banda, li n'escriu, en total, 23 entre 1940 i 1959 (15 entre 1940 i 1942, 1 de 1949 i 7 de 1958 i 1959). Riba i Rodoreda que s'havien conegut, probablement a la Institució de les Lletres Catalanes (vegeu c. 247, n. 2 —vol. I—), reprenen la seva relació a l'exili, ara per carta: vegeu c. 360, n. 2 —vol. II. Amb el temps, s'hi afegiran les entrevistes personals quan Rodoreda ve a Barcelona (vegeu c. 762bis, 2n. prgf.). Les cartes serviran sobretot per a l'encàrrec i tramesa de llibres estrangers. Vegeu c. 721, n. 1.

2. Vegeu c. 581, n. 11.

3. Rodoreda li ha escrit: «Us vaig enviar els volums I i II de Chardin (ja sé que els teniu) i, poc abans d'anar-me'n, el III i IV» (c. citada). Vegeu c. 721, nn. 1 i 2.

4. *Esbós* (vegeu c. 602ter, n. 7) i *...Més els poemes* (vegeu 670, n. 17). Rodoreda li ha escrit: «De moment no envieu cap llibre vostre; jo vaig a Viena un dia d'aquests i, com que l'Obiols no sap el temps que hi haurà d'estar, valdrà més (ja us escriuré) que no els envieu fins que tornarem a ésser a Ginebra» (c. citada).

5. Rodoreda li ha escrit: «He demanat a l'amic Cruzet que us enviï un exemplar dels "Vint-i-dos contes"» (c. citada). Vegeu c. 721, n. 5.

731. A Ricardo Molina

Barcelona, 20 de abril de 1958

Sr. D. Ricardo Molina
Córdoba

Mi querido amigo:

El pintor López Obrero¹ debió de contarle a Usted, por expreso encargo mío, en qué situación familiar me encontró la propuesta para una conferencia en el Círculo de la Amistad.² Dios cerró misericordiosamente el irreversible proceso hace quince días.³ Estamos, pues, en condiciones de ir a esa Andalucía que ansiamos conocer,⁴ dado lo viva que es para nosotros en mucha poesía y en numerosas amistades, más preciosas aún. ¿Sigue en pie la invitación del Círculo de la Amistad? De ser así, ¿iría bien una fecha entre la segunda quincena de mayo y la primera de junio? ¿O hay que dejarlo para el curso próximo? ¿O se trató de una ocasión única que pasó ya, y para nuestro viaje sería preciso pensar en otras combinaciones? Muy de corazón le agradecería, mi querido Molina, que me dijera pronto cómo lo ve Usted; sin sentirse por ninguna razón obligado, se lo ruego, a discurrir más allá de lo buena y directamente hacedero.⁵

Cordiales saludos en torno suyo. Y para Usted el abrazo de su afmo.

C. Riba

Còpia mecanogràfica, amb el darrer paràgraf i la signatura manuscrits. Arxiu Riba.

1. Angel López Obrero (Còrdova, 1910). Des de 1930, resideix a Barcelona. Vegeu J. F. Rafols, *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, Vol. III (B.,— Bilbao, Edicions Catalanes y La Gran Enciclopedia Vasca, 1980).

2. Vegeu c. 707. n. 2.

3. Vegeu c. 581, n. 11.

4. Vegeu c. 689, n. 12.

5. A l'AR no es conserva cap resposta a aquesta carta.

732. A Jesús Massip

Barcelona, 4 de maig de 1958

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic,

Li confirmo la nostra conversa per telèfon. Compto, i així em fa molta il·lusió que sigui, venir a Tortosa en el ràpid del 13, per fer la lectura comentada el 14.¹ Espero que el possible obstacle de què li vaig parlar —l'únic que de moment se m'acudiria de preveure— no sorgirà. Assegurin-se'n, però, tant com es pugui, li ho prego.²

Després de reflexió, crec que, dels tres esbossos d'oratori el que serà més oportú de llegir és *Llàtzer el Ressuscitat*.³ No és massa llarg ni massa curt: amb els comentaris, omplirà còmodament una hora. Explicaré la gènesi del llibre i la d'aquest poema en particular; el seu sentit general, l'enllaç de les seves diverses parts, el mètode contrapuntístic que hi he emprat; els problemes d'ordre geogràfic, històric, tradicional etc. que vaig haver d'atendre; el simbolisme de certs detalls al servei de la idea que ho lliga tot; etc.

No m'hi aferro, però: si Vs. ho consideressin més convenient per al públic amb què compten, en llegiria qualsevol dels altres dos, sempre amb glosses de la mateixa intenció i del mateix caràcter. Tenen Vs. la darrera paraula.

Si li sembla bé, el trucaré dimecres vinent (7), acabat de dinar, com l'altre dia, a fi d'establir definitivament l'acord sobre tots els punts: tema, dia i hora d'arribada i, no pas poc important, també la data del retorn (per al qual em faran un favor si em reserven amb temps les places del tren).

Adjunt va, desordenat com escau que sigui, un esbós de «curriculum vitae». Qui m'hagi de presentar sabrà discretament elaborar-lo.

A ben aviat, doncs, s.D.v.

Ben afectuosament, de casa a casa

C. Riba

P.S. - El meu telèfon és 28.94.66. L'hora més segura de trobar-me a casa, si li cal trucar-me, és a la del dinar (2.30) fins a mitja tarda.

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 730, n. 3.
2. No tinc altra informació que aquesta. Potser el temor d'haver de fer la conferència en castellà?
3. Vegeu c. 730, n. 4. Sobre el poema, vegeu c. 601, n. 4.

733. *A Jesús Massip*

Barcelona, 20 de maig de 1958

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Benvolgut amic,

Quan un torna, troba sempre tot de petits maldecaps que acaben de dissipar-lo. Trigaria a escriure-li, si ho volgués fer llargament. Val més que ho faci aviat, per bé que sigui breument. El que és necessari al nostre cor de dir-li, de seguida serà dit. Hem estat feliços a Tortosa,¹ amb V. i els seus: a casa seva, a casa en Vergés,² al Cercle Artístic, i amb aquell fort i dolç Dr. Manyà...³ No oblidarem aquests dies. Em sembla haver pres possessió d'una Tortosa que tan meva sentia des de les arrels. Gràcies, amb tota l'ànima, a V. i a tots.

Vam estar, diumenge a la tarda, unes hores amb els Obiols.⁴ Es delien per parlar amb nosaltres d'una Tortosa a la qual han posat amor. No vaig poder persuadir el nostre pintor de deixar publicar la intervui. No m'hi vaig esforçar massa: el conec prou per a respectar-li aquests pudors. Crec que la solució és que V. fongui la intervui amb i dins l'article que té projectat d'escriure sobre les seves pintures del Seminari; sense mai, però, glossar «Obiols diu això o allò». (I el que diu és tanmateix intel·ligent!...)

Li envio un paquet certificat amb uns quants llibres: els promesos i algun altre. Hi ha un volum destinat a G. Vergés. Vulguin acceptar-los en penyora de bona voluntat i d'afecte.⁵

Escrigui'm alguna vegada; i no es distregui del seu bon costum de fer-me senyal quan vingui a Barcelona.

De casa a casa, ben cordialment

C. Riba

P.S. - El mot *óbráz*, que comença la inscripció que hi ha al peu de les seves icones, en rus vol dir «imatge». No recordo els altres —ni sé si el meu petit

vocabulari (apèndix d'una gramàtica) hi arribaria. Si té, però, paciència de copiar-me una d'aquestes inscripcions, d'una manera o altra me'n sortiré.⁶

En poder del seu destinatari.

1. Sobre el viatge a Tortosa, vegeu c. 730, n. 3.

2. Gerard Vergés.

3. Joan Bta. Manyà. Vegeu c. 623, n. 5.

4. Vegeu c. 722, 1r. prgf.

5. Massip li escriurà: «No haig correspost de seguida a la seva carta i al seu estimadíssim obsequi, perquè haig volgut primer retornar a tastar la poesia de Riba i conèixer la de Clementina Arderiu. Avui he rellegit el Llàtzer i haig llegit "Ara i sempre" (perdó, "Sempre i Ara", que és molt més bonic. (...) Ara estic en "Més els poemes" ont em penso podré recullir magnífiques lliçons del alt mestratge humanístic de C. Riba, ja des de l'encapçalament de la dedicatòria tan profundament contradictòria i veritable: el poema com a defensa contra la poesia» (Tortosa, 24 de maig de 1958). Crec que li ha enviat l'edició de bibliòfil de *Sempre i Ara*. Vegeu c. 396, n. 4 —vol. II.

5. En la seva propera carta, Massip transcriurà «el més exactament possible els mots russos de les icones» (c. citada).

Barcelona, 21 de maig de 1958

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Sembla mentida els maldecaps, enuigs, dissipacions etc. que porta un canvi de situació com el que hi ha hagut a casa.¹ Es preveu ingènuament un sobtat tornar-se en la pau i en el lleure, i és tot el contrari. Clementina es va refent, entre les mil feinetes de l'acomodació a la nova vida: havia acabat desfeta que alarmava. Quant a projectes de viatge, estem absurdament penjats. Hem estat darrerament uns dies a Tortosa,² la ciutat del meu pare i dels meus avis, segles amunt; el delit amb què hi he pres consciència d'arrels ¿em delata vell? No ho sé; però feia més de vint anys que no hi havia estat, i ara m'hi he sentit més explicable, en moltes coses, a mi mateix. Hi tinc parents, dels quals no se'm dona gaire; hi ha un petit nucli —el de la revista *Geminis*— inquiet i inquietant.³ Hi he llegit el Llàtzer i, més íntimament, el Fill Pròdig;⁴ he tingut la curiositat i l'aprovació d'un dels més aguts teòlegs que avui existeixen⁵ —un vell canonge ben d'aquelles terres, aspre o dolç, sempre amb passió; amb el qual, durant la guerra, havia lligat una de les amistats més humanes de la meua vida. Vam fer també una escapada a Penyíscola, alt lloc sobre el mar i el vent i la història. Vam ésser feliços; però Clementina, feble encara, n'ha tornat desbaratada.

No podem decidir res sobre Andalusia.⁶ He escrit a Córdoba, d'on m'havia vingut una invitació certament ben espontània, i que va restar pendent de fixació de data per la meua banda.⁷ He proposat aquesta segona quinzena de maig o la primera de juny. Fins ara no he tingut resposta. No puc deixar de veure en això una certa lleugeresa, perquè la iniciativa havia sortit d'allí: bé se'm podria dir si ha passat l'ocasió de moment o ni que fos per sempre. En el fons preferiria que s'ajornés per al curs que ve; no crec que ara sigui gaire bon temps: calor, turistes, preus més alts, etc. Però si em prenen pel mot...

bé caldrà complir com un home. Tanmateix no espero que ja sigui així. Mirarem si aquest estiu afegim alguna cosa als nostres estalvis i fem el cop de cap, pel nostre compte, a la tardor. Pensàvem també, si això d'Andalusia va per avui a l'aigua, anar uns dies a Madrid, amb el propòsit, sobretot, de veure gent; però això cal combinar-ho amb el nostre fill, el geòleg, que ens té anunciat un pas per Barcelona a finals de mes.⁸

Rellegeixo la seva carta del 9 d'abril.⁹ Vergonya meva! M'hi fa amb tant d'afecte preguntes que no he constestat! Sempre hi ha temps per al que ja és tan lluny en el temps. Sóc feliç que el número de *Destino* li fes gràcia.¹⁰ D'aquelles dues noies de la fotografia, la meva germana és la de la dreta. Tenia cinc anys més que jo i va morir a darrers del 1938.¹¹ Ens vam comprendre bé de grans, quan els sofriments van fer prevaler en ella una magnanimitat viril que en la riquesa i en la ventura no es veia gaire. Ens va esbalair la semblança de trests físics amb el meu pare que la mort va fer, fins aleshores insospitada, sortir. L'altra noia era una veïneta per a la qual jo inventava contes, de galeria a galeria. Vaig aprendre el castellà amb ella. Era suau, lenta, tonteta. Mais de vert paradis des amours enfantines!...¹² No, no hi ha error en la data dels dos retrats. L'un és fet el dia que vaig complir 40 anys (vint abans que sortís el número de *Destino*: 1933). L'altre és de 1938, realment; no sé si em fa semblar més jove la primor (els neguits, les privacions) o l'estupor: tot just presa la *pose*, va sonar l'alarma aèria. ¿I aquell David Copperfield?¹³ ¿Divuit anys? Em sembla recordar que vint. Entrava, foll, en un enamorament que després tota la saviesa, en ell, que es vulgui ha seguit volent sempre foll; i escriuria les primeres *Estances*.

Parlarem de tot això de la FJM quan ens veurem.¹⁴ En principi estic d'acord amb V. Si fos altrament no hauria acceptat la designació. Li esmenaré només un error: no es tractava dels grans premis, sinó d'un concurs, que ha d'ésser també anual, per a distribuir un milió de pessetes en pensions d'ajut a escriptors, sobre la base d'una obra literària a fer. El mínim eren 50.000 cadascuna. Però les vam pujar totes: els quatre *big ones* (Rosales,¹⁵ Vivanco,¹⁶ I.M. Gil¹⁷ i Delibes¹⁸) n'han rebudes 125.000.

No he sabut res més ni del cònsol del Brasil,¹⁹ ni de Cano²⁰ ni de Gullón.²¹ En el dinar madrileny a què li vaig fer al·lusió²² —Vivanco, Gullón i jo— es va parlar de V. amb l'elogi que tots sincerament podem fer. No vaig notar en Gullón la més petita reserva; el crec tot el contrari del que en diem un home susceptible. El seu capteniment, com els seus escrits, és el d'un home vital, lúcid, de cor franc, ample i llançat a la paraula. Per això estic impacient de la seva reacció als meus oratoris.

Tinc en alta estima Bousoño.²³ A penes he parlat amb ell; quan ens hem

trobat, ha estat molt tímid davant meu. M'han arribat frases d'ell sobre versos meus, que m'han encoratjat a enviar-li els meus darrers llibres. A les influències, aviat s'hi és. Advertit per V., noto, en *N. del S.* un cert aire que jo no sabria definir. Em frenarà d'assajar-ho la curiositat de veure com ho fa V. La prenc pel mot.

Em demanava un lloc d'estiueig verd, gemat, sedant.²⁴ Li diria tot d'una Olot o molts dels poblets dels encontorns. Quan serà a Barcelona ens n'ocuparem plegats; segurament amb uns pocs cops de telèfon trobarem camí. Joan Teixidor, per exemple, és olotí i coneixedor d'aquella terra. Si les seves vacances són a primera de juny, no és encara ben bé el temps dels plens i de les presses.

No he vist —potser hi ha intervingut una certa coqueteria— el Llàtzer de Guillén.²⁵ Els fragments citats aquí i allà no inviten a imaginar semblances. L'actitud inicial ha estat tothora tan diferent! He sentit sempre una gran admiració per la poesia de Guillén; però no he acabat mai d'entendre que ens empaquetessin junts, ni tan sols per les coses d'aquell temps —el de les *Tres Suites*— en què les «volgudes» influències per part meva saltaven als ulls des de la superfície.

Estic acabant la traducció d'una seixantena de poemes del neogrec Kavafis.²⁶ Si no n'ha llegit res, serà una revelació sensacional per a V. Jo mateix l'he conegut recentment; però el qui no compulsi dates exultarà «descobrint»... influències, dirà ell; quan no es tracta sinó de coincidències entre nodrits per la mateixa saba i orgullosos de les mateixes exigències i dels mateixos desdenys.

No voldria deixar cap punt de les seves cartes pendent. Renyi'm si és així —a part allò que cal reservar per a les converses. Que esperem pròximes i llargues.

Amb Clementina, ben cordialment seu

C. Riba

Quant anava a cloure aquesta carta em pervé el seu P.S. del 20.²⁷ Gràcies, infinitament; per la seva gestió prop de Cano. No n'he sabut res per la banda d'ell. Caldrà veure, abans, si es va precisar res entre Santos T. i Rosales per a les edicions de l'I. d'E. Hispano-Americanos.²⁸ No m'he mogut gens, val a dir, per informar-me'n; ni ells per explicar-m'ho a mi. Contrasta vergonyosament la nostra desídia amb el bon zel de V.

En poder del hereus del destinatari.

1. La mort de la mare de Clementina. Vegeu c. 581, n. 11.
2. Vegeu c. 730, n. 3.
3. Vegeu c. 623, n. 4.
4. Vegeu c. 730, n. 4.
5. Joan Bta. Manyà. Vegeu c. 623, n. 5.
6. Crusat li ha escrit: «Yo estoy inscrita en la lista de vacaciones para salir de aquí bien el 5, bien el 8 de Junio. Pero si tuviesen Vds. proyecto de venir por Andalucía y fuese pasado esa fecha, me figuro que podría modificar las mías —reservas de fondas no tengo aún hecha ninguna en este momento— y lo haría con muchísimo gusto —días que pasasen aquí serían otros tantos días de "aumento de vacaciones" y los más extraordinarios. Todo es cuestión de saberlo con alguna anticipación, ya que, naturalmente, en la oficina los cambios de última hora pueden no ser bien recibidos» (Sevilla, [3 de maig de 1958]). Sobre el viatge a Andalusia, vegeu c. 689, n. 12.
7. Vegeu c. 731.
8. Oriol Riba.
9. Crusat li ha escrit.: «Yo en cambio, para mi vergüenza (y alegría) tuve noticias suyas en la forma del número de Destino que me había prometido. Las fotos, como era de suponer, me llenaron de ilusión. Le "reconozco" perfectamente en la de los seis u ocho años —cual de las dos muchachas es su hermana?— y en los interiores de la Rep. Argentina 163, les encuentro tal como para mi existen, allí donde casi siempre les he visto, y en uno de ellos se ve el retrato de Clementina que me gusta tanto y que me recuerda tantas horas felices como he pasado sentada debajo de él. También a la casa le tengo cariño y no hay una "petita cosa" que haya salido retratada que no tenga para mí su emoción. Pero hay error en la fecha de uno de los retratos, los dos que dan como de 1938 no pueden ser contemporáneos. Tendrá que decirme qué edad tenía en ese en que parece Vd. aún sumamente joven. He de decirle que poseo otro retrato de V. que V. no sabe, en la Hist. de la Lit. Catalana... cuyo autor debería recordar de memoria, pero no recuerdo en este instante. En aquel no parece posible que tenga más de dieciocho años y parece "propiamente" David Copperfield» (Sevilla, [9 d'abril de 1958]).
10. «Destino», 16 de maig de 1953, 1-5. Les fotos acompanyen una entrevista de Joan Teixidor. Vegeu c. 547, n. 6.
11. Rosa. Morí el 22 de desembre de 1938.
12. Potser Pepita Vila? Vegeu Maria Porter i Moix [Pròleg] a Carles Riba, *Papers de joventut* (B., Generalitat de Catalunya / Departament de Cultura, 1987, 7), Cèsar August Jordana, *El meu amic Carles Riba dins Papers de joventut* (o. c., 162-164) i, sobretot, Xosé Lois García, *Aproximación, posíbel, ás orixes dos «Cantares d'Amor e d'Amigo» compostos, en galego, por Carles Riba dins Carles Riba, Cantares d'Amor e d'Amigo* (Sada — A Coruña, Edicións do Castro, 1990, 17-19).
13. Publicat a Joan Ruiz i Calonja, *Història de la literatura catalana*, Pròleg de Jordi Rubió (B., Teide, 1954, 589).
14. Fundación Juan March. Crusat li ha escrit: «Hubiese V. hecho pésimamente mal en no aceptar. Por qué? Todo lo más brillante de España está allí. Sé lo que se dice del origen de esa fortuna...lo que no sé es si será verdad. (...) Sea lo que sea la persona, la obra es hermosa, mucho más hermosa por tratarse de España dónde los grandes talentos llegan al final de la vida habiendo obtenido tan poca recompensa; y eso es bastante. Una obra buena es buena, venga de dónde venga. El Señor andaba entre publicanos y estoy completamente segura de que si J[uan] M[arch] le hubiese ofrecido pasaje en sus barcos para sus apóstoles, lo hubiese aceptado. (...) / Volviendo a la Fundación, me dice V. que las decisiones que han tomado serán criticadas. (...) Ya me contará cuando hablemos; entre otras cosas deben haber sido unos días muy interesantes. Lo que creo entender

de su carta, es que han elegido dar a menos gente y dar más. (...) Mejor premiar a pocos —pocos, además, son siempre los buenos— y que, como en castellano decimos, "se enteren"» (c. citada). Sobre el tema, vegeu c. 724, n. 2.

15. Luis Rosales. Ha signat el «Manifiesto» de l'Obra poética. Vegeu c. 579, n. 7. Amb Aranguren, «algo está tramando» sobre Esbós, però no en tinc més informació. Vegeu c. 736, 2n. prgf.

16. Luis Felipe Vivanco. Ha signat el «Manifiesto» de l'Obra poética. Vegeu c. 579, n. 7.

17. Ildefonso Manuel Gil. Poeta aragonès. Ha signat el «Manifiesto» de l'Obra poética. Vegeu c. 579, 7. Una foto amb Riba i altres al primer Congrés de Poesia, ens indica que llur coneixença es produí a Segòvia. Vegeu-la a Manent, Riba, 43.

18. Miguel Delibes.

19. Crusat li ha escrit: «No he sabido del Consul del Brasil. Se queda la casa tan a menudo sola, que es posible que haya llamado alguna vez sin que nadie conteste. Si vuelve a hacerlo, me gustará mucho verle; de otro modo, no sé si yo le llamaré» (c. citada). Potser João Cabral de Melo? Vegeu c. 425, n. 1 —vol II.

20. Vegeu c. 724, n. 4.

21. Vegeu c. 724, n. 7.

22. Vegeu c. 724, 2n. prgf.

23. Carlos Bousoño. Crusat li ha escrit: «A propósito de la gente de Ins[ula], he leído en las últimas semanas el libro de Bousoño, Noche del Sentido, y me ha parecido enteramente admirable. Y lo curioso es que no sería difícil descubrir una influencia de Vd.; no tengo ahora tiempo de decirle en qué sentido (o sentidos)» (c. citada).

24. Crusat li ha escrit: «Otra pregunta aún, que no corre prisa. Entre tanta gente como pasa por su casa, quizá haya quien recomiende —o sencillamente alabe— alguno en especial de los pueblos catalanes de montaña, que sea muy verde, muy verde, con lo bonito a las puertas, viaje no demasiado incómodo y alojamiento aceptable sin ser ruinoso» (c. citada).

25. Crusat li ha escrit: «De la Seix, que me manda muchos libros, acabo de recibir Viviendo de Guillén, que trae su Lázaro. No he hecho más que mirarlo, pueden haberse escapado muchas cosas. No me parece que sea, ni de lejos, comparable con el suyo —ni en lo que dice, que es lo principal, ni en cómo lo dice—. No me gusta, para un tema de esa especie la coquetería del estilo arcaizante siglo de oro en que —al primer vistazo— me ha parecido estar escrita una gran parte. En cambio, esa coincidencia, hará aún más interesante la aparición en castellano de los Oratorios y despertará mucha curiosidad» (c. citada del 3 de maig de 1958). Sobre Guillén, vegeu c. 193, n. 2 —vol I.

26. Vegeu c. 713, n. 2.

27. Vegeu c. 724, n. 4.

28. Instituto de Estudios Hispano-Americanos.

735. A Miquel Dolç

Barcelona, 18 de juliol de 1958

Sr. Miquel Dolç
València

Benvolgut amic,

Gràcies, ben de cor, pels vostres mots afectuosos i per la nota bibliogràfica sobre «Salvatge Cor», que acompanyeu.¹ Pervinguda amb retard, potser encara em defensa millor contra tot sentiment d'oblit. Hi situeu l'obra com em pot satisfer més.

Ja heu vist —ens n'hem condolgut plegats— la desgràcia que ha afligit la cultura catalana en general i particularment la nostra FBM.² És trist que sigui ella que m'ha dut automàticament a ésser director de dret com jo ho era, feia temps, en la pràctica.³ Sé que us tinc i us tindré fidelment amb mi, vull dir sentint-vos representat per mi i al meu costat en la noble tasca de tots. El vostre consell i la vostra col·laboració continuaran essent-hi —essent-m'hi— indispensables.

No deixeu de fer-me un senyal quan passeu per Barcelona.

Vostre i dels vostres, amb Clementina, ben cordialment

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Miquel Dolç, *Riba (Carles), Salvatge cor / Salvaje corazón* («Universidad», Saragossa, gener-juny de 1954, 218).

2. La mort de Joan Estelrich. Sobre les relacions Riba-Estelrich, vegeu 389bis, n. 9 —vol. II.

3. El 1955 ja ho ha escrit a Carner: «Ara, el director... Nominalment i per als efectes pràctics de la nòmina segueix essent el dinàmic J[oan] E[stelrich]. En la realitat dels fets, portem la responsabilitat i els fatics J. Bta. Solervicens per a l'E[ditorial] A[lpha] en general i jo mateix, amb ben respectada autonomia, per a la FBM» (c. 617, 2n. prgf.).

736. A José Luis L. Aranguren

[Barcelona] 18 de julio de 1958

Sr. D.
José Luis L. Aranguren
Velázquez, 25
Madrid

Gracias, muy de corazón, mi querido y admirado amigo, por el envío de su *Ética*.¹ Su lectura me hace sentir alumno de Vd. No soy una cabeza muy filosófica y para esos temas capitales, en los que Vd. es maestro, necesito orientación clara, amplia y, sobre todo, que por «talante» se me avenga; es decir que no me lleve a conflictos conmigo mismo y con mi tiempo, antes bien me ayude a salir de ellos si se me plantean.

Deberé achacar a su amabilidad el que haya crecido en mí la ambición de un comentario suyo a mi esbozo de *Oratorios*.² Sé que algo se está tramando con Rosales, que me colmaría.³

No creo que transcurra el año sin otro viaje mío a Madrid. Y a Vd. ¿no le veremos un verano en Barcelona?

De Vd. y de los suyos, con Clementina muy cordialmente

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers: «Barcelona — Iglesia del Monasterio de Pedralbes — "Siglo XIV"». Adreçada a: Sr. D. José Luis L. Aranguren / Velázquez, 25 / Madrid. A sota, en un racó, amb segell de goma: C. Riba / Av. Rep. Argentina, 163 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. José Luis L. Aranguren, *Ética* (Madrid, Revista de Occidente, [1958]).

2. Vegeu c. 724, n. 5.

3. Vegeu c. 734, n. 15.

[Barcelona, 18 de juliol de 1958]¹

Benvolguts amics:

Com han volat els 30 dies que em donàveu de termini!² No es poden tenir massa bones intencions, per ex. escriure una llarga carta en resposta a la tan afectuosa d'un amic llunyà. Personeu-me. Tot són petites coses que dispersen. Fa temps que no rebo P.B.³ Suposo que es queda —o que es quedaria— pel camí. Estimo, ben de cor, l'article que em sotmeteu pel que té d'afecte i de respecte a mi. No hi ha res, fins allò que no és citat literalment, que desfiguri el meu pensament essencial. La frase «secretari de la Natura» la deia d'ell mateix l'Aretilo —el cínic metaforista barroch— i jo l'aplicava al nostre F.P.⁴

La vostra evocació de les nostres tardes de Mtp. són de claror sobre un fons mort, llis, angoixós, d'exili. Com us l'agraeixo!⁵

No us vengeu ara dels meus silencis no escrivint-me. El meu propòsit és que aquesta tarja sigui l'avançada de paraules més abundants. No d'un millor afecte a vós i als vostres, que no podria ésser

C. Riba

Targeta postal amb una vista del Pati dels Tarongers del Palau de la Generalitat, segons m'informa el mateix destinatari el qual també m'ha facilitat la transcripció del text. Adreçada a Artur Bladé / Av. Insurgentes 76, esq. Londres / México, D. F. (6). En poder del seu destinatari.

1. Sense data. Però la carta de Bladé a la qual fa referència Riba, porta al marge, amb lletra d'aquest: «Contestada 18.7.58».

2. Bladé li ha escrit: «Acabo d'escriure, per a "Pont Blau", 4 articles amb el títol de "El meu Francesc Pujols". (M'ho han demanat uns amics que em senten parlar cada dia d'ell). El primer article ja és a la impremta. El segon fa referència, entre altres coses, a l'estil del nostre amic. En el moment d'escriure'l vaig aprofitar (no us sàpiga greu!) unes notes, preses a Montpeller, llegint "Els Marges" que vós mateix em vàreu deixar. Vaig trobar les notes (eren en llapis) una mica "es-tergides". D'altra banda, com que jo vaig intercalar-hi acotacions, he tingut dificultats per a re-construir els fragments extrets d'"Els Marges". En el paper adjunt figura el text (en principi) del

meu article. Voldria —us ho prego— que hi donéssiu una mirada per tal de corroborar si les frases, entre cometes, que us atribueixo, són exactes o bé si n'hi ha d'altres que cal també posar entre cometes. Temo malmenar el vostre pensament o fer-vos dir coses que no heu dit. (No voldria tampoc "plagiar-vos"). Vós sabeu millor que jo la importància d'aquestes coses. ¿Podré, doncs, considerar que el text adjunt pot anar a la impremta si no me'l retorneu —corregit— en un temps prudencial —diguem 30 dies?» (Mèxic, D.F. 14 de maig de 1958). L'article no ha estat conservat adjunt. Vegeu infra n. 4.

3. Bladé li ha escrit: «A Mèxic, tot segueix igual. Si rebeu —com ho crec— les revistes P[ont] B[lau] i L[a] N[ostra] R[evista] —i teniu temps de llegir-les— veureu per on naveguen els somnis i les inquietuds dels catalans expatriats» (c. citada). Vegeu, també, c. 617, n. 9.

4. Bladé li ha escrit: «Encara una qüestió: una de les notes montpellerines diu: *Pujols, secretari de la Natura*. Va sense cometes. ¿És d'"Els Marges"?» (c. citada). Aquests textos seran la base del seu llibre *Francesc Pujols per ell mateix* (B., Pòrtic, 1967) i la cita ribiana és a la pàg. 57.

5. Bladé li ha escrit: «En el mateix paper hi ha unes frases relatives a les visites que us féiem a Montpeller i les quals figuren en un dels meus articles sobre Pujols. Creuré que no us desplauen si, com en el cas de les notes precedents, no hi feu objeccions» (c. citada). Més endavant, Bladé dedicarà un parell de textos a aquests records. Vegeu c. 510, n. 1 —vol. II.

738. *A Josep Maurí*

Barcelona, 19 de juliol de 1958

Sr. Josep Maurí Serra
Blanes

Distingit senyor i amic,

En la meva bona voluntat i en la meva simpatia per tot allò que es refereixi al gran Ruyra i a la seva obra, decididament vaig ésser massa optimista quan em vaig comprometre a donar una conferència sobre l'estil del Mestre.¹ El tema, tal com jo el veig i com tothom de mi esperaria, no és d'aquells que un escriptor pot escometre només ordenant els seus records i les seves idees ja formades i en part ja sovint formulades. Cal un estudi previ minuciós, llarg, pacient, establir-se uns criteris i llavors organitzar segons ells el que les notes preses donen de si. Per a tot això, em fa pena de dir-ho, de moment no tinc temps. Esperava haver acabat feines pendents; desgraciadament se m'arrossegaran durant tot un estiu que, d'altra banda, no ha començat per a mi ni anirà essent de gaire repòs.

Prego, doncs, encaridament, a través de V., que la Junta del Centenari em vulgui rellevar del meu compromís.² Ho demano com un favor i pago per endavant la meva imprevisió i la meva falla amb un disgust ben sincer. Ho comunico tot d'una que he arribat a la certesa de no poder complir, i amb temps suficient perquè se'm trobi substituït —cosa que, quant a la meva persona i al valor del que hauria estat capaç de fer, no serà difícil. Si és que tanmateix cal cercar-lo: el meu tema, o va implicat en l'estudi general de Ruyra com a escriptor, o, si es tracta amb el degut rigor tècnic, potser no tindrà el to avinent a la finalitat del cicle de conferències que es projecta.³

No dubto que es faran càrrec de la meva situació i de les meves raons i que em voldran excusar amb el mínim de dany per al meu crèdit.

Sóc al seu manar, afm.

Carles Riba

Còpia mecanogràfica, sense signar. Arxiu Riba.

1. A l'AR no hi ha cap precedent d'aquest tema.
2. Joaquim Ruyra havia nascut el 27 de setembre de 1858.
3. Tanmateix Riba ja ha dedicat diversos textos a Ruyra: el 1919, *Joaquim Ruyra* (*Escolis*, 165-168); el 1940, *Memòria de Joaquim Ruyra* (*O.C.*, 3, 300-307) i el 1954, l'article *Entre flames*, per al *Diccionari «González-Porto-Bompiani»* (*O.C.*, 4, 313-314). Per altra banda, darrerament m'ha pervingut, gràcies a M. Lluïsa Julià, l'única carta de Riba a Ruyra que conec: vegeu c. 771; altres tres de Ruyra són conservades a l'AR (dues de 1917 i una de 1920).

Barcelona, 2 d'agost de 1958

Estimat Narcís,

Em sabia greu que no haguéssim tingut una hora de calma i de conversa abans del teu retorn a França. La teva carta del 19 jul. ha estat, llavors, tant més benvinguda. M'emportaré les preguntes a les miques d'estiueig que projectem —Mallorca i Cadaqués— i bé sortiran unes respostes dignes de la teva bona voluntat.¹ Aquest final de juliol ha cremat amb una divina esplendor: caldrà tornar-se a sentir humà i sortir d'una peresa que no és per als pobres mortals.

Et recordem sempre amb afecte. ¿A reveure'ns aviat?

T'abraça

C. Riba

Targeta postal de la qual desconec l'anvers. Adreçada a: Sr. Narcís Bonet / c/o Terrassa / 20, rue Aristide Briand / Fontainebleau / (Seine-et-Marne) / França. En poder del seu destinatari.

1. Bonet li ha escrit: «Li envio les preguntes per a l'interviu que vaig demanar-li per a les emissions catalanes de la Radiodifusió francesa. / Aquestes preguntes no són més que unes suggerències. No cal dir que pot corregir-les, precisar-les, excloure-les o afegir-ne. / Si li sembla bé, he pensat les següents: / 1ª — Com definiria l'evolució o desenrotllament de la nostra literatura a partir de la Renaixença i la seva aportació i significació en la literatura universal? / 2ª — Creu que la nova generació garanteix la continuïtat i qualitat de la nostra literatura? D'entre els joves escriptors, en quins té posades més esperances? / 3ª — Tot art és comunicació; en quins termes existeix aquesta comunicació entre el lector i l'escriptor contemporani a Catalunya? / 4ª — Com situa el seu darrer llibre de poemes "Esbós de tres Oratoris" en la seva producció poètica? / 5ª — Dels personatges evocats en els tres poemes citats, quin el representa més intensament a Vostè? 6ª — En què treballa actualment?» (Fontainebleau, 19 de juliol de 1958). En la seva propera carta, Riba li escriurà que «No oblidó aquell text per a la radio de París» (c. 742, 3r. prgf.). Però no tinc altra informació que aquesta i no sé que aquest interviu s'arribés a realitzar. Probablement l'abast de les preguntes van frenar l'entusiasme inicial.

740. A Camilo José Cela

Barcelona, 10 d'agost de 1958

Sr. D. Camilo J. Cela
Ciutat de Mallorca

Benvolgut amic,

Provaré, i tant! d'escriure alguns versos en homenatge a Picasso.¹ M'honora demanant-me'ls, i crec que jo no em deshonoraria si, veient indigne de qui tant admiro el que sortirà de la prova, jo mateix ho rebutjava. Compti, doncs, amb la meva bona i lleial voluntat.

Una abraçada del seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Cela li ha escrit: «*Proyecto un nº de "Papeles" dedicado a él [Picasso] y mucho me gustaría, si a usted le parece buena la idea, contar con un poema inédito suyo y, claro es, referido a su obra o a su persona. Fecha tope: fin de año*» (Palma de Mallorca, 5 d'agost de 1958). Malgrat la predisposició de Riba, aquest encàrrec no passarà de projecte.

741. *A Paulina Crusat*

Barcelona, 2 de setembre de 1958

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

Sé que tindré el seu perdó, però s'ha de demanar. He deixat passar setmanes sense respondre a la seva carta, tan lleial i afectuosa.¹ És que han estat absurdes per tot de molèsties i de deures. El drama d'aquella noia, a una de les primeres escenes del qual V. va assistir, va esclatar de sobte.² Plors, nervis i decisió d'anar-se'n immediatament al seu poble: se sentia amenaçada. Tot el dispositiu d'ajut previst va fallar; les serventes que es proposaven, totes enganyaven amb les mateixes mentides. Una pique-nique conjugal, més d'unes hores deliberadament fixades, enerva; i la nostra va durar tres setmanes! A la fi vam tenir una gallega, interessantíssima des del punt de vista psicològic i sociològic, però un desastre per a la convivència. D'improvís va comparèixer l'absent, l'afectuos, la intel·ligent, la fidel. Tenia remordiments: al darrer moment, en lloc del seu poble natiu, havia optat per un d'estiueig, amb un contracte de temporada esplèndid, a casa d'uns milionaris —altrament amics nostres. Van fer amb ella plans més o menys condicionats per a la tardor... i ha tornat anticipadament amb nosaltres: la seva mestressa jove era insuportable, un magnífic exemplar de plutohistòrica. De nou hi ha pau i calma a casa; ha calgut, però, liquidar tots aquests sotracos de situació amb uns dies de desbaratament i febreta de Clementina, que l'han desmillorada molt. Demà partim cap a passar el setembre a Cadaqués. Ens hi enduem aquesta minyona tan eficaç; confiem que Clementina podrà acabar el seu recull de versos, amb vista a l'Óssa Menor.³ Quant a la noia i el seu drama, sembla que es torna a fer amb el seu antic promès. Que el prova i que al mateix temps apaivaga, estant així sota la nostra ala (la imatge és bíblica) la seva família, que estan frenètics en contra. És a dir, com en les novel·les d'aventures marines, escampa oli damunt les onades per sortir de la zona de tempesta. Etc. etc. Tot plegat és pro-

visional; però tampoc no sabríem dir que, en tot això, la vida s'hagi excedit en les seves habituds.

¿Em demanava notícies nostres? Ja ho veu... Després hi ha hagut la calor, gran col·laboradora dels enuigs domèstics per a desganyar del treball intel·lectual. I la revisió dels seixanta i tants poemes de Kavafis —dono la selecció per llesta— i la redacció d'unes notes per a estalviar al lector a recórrer a les enciclopèdies; línies i línies inglorioses, que de vegades, una sola d'elles, exigeix hores de recerca i de comprovació.⁴ I encara la lectura de les primeres gal·lerades del meu segon volum de Sòfocles.⁵

Hi ha hagut tanmateix, alguna clariana insigne. Per exemple, una escapada a Montserrat, tot homes —i quins!⁶ És per a contar-ho de viva veu... I un dia a Cantonigròs, a aquella petita festa de poesia que cada any fem.⁷ Aquesta vegada el discurs, diguem-ne de tesi, va anar a càrrec del Dr. Laín E.:⁸ un admirable estudi sobre Maragall i l'esperança. Les paraules amb què després del dinar —més de 150 comensals!— va donar les gràcies, van fer créixer la tensió meravellosament i em van obligar, contra el meu propòsit, a parlar també jo; més ben dit, van desfermar l'*altre* dins meu, a servir-se de la meua veu i de la meua llengua. Dionisio R.,⁹ que s'havia afegit esportivament a la companyia, fou també invitat a executar-se. És també per a contar-ho en conversa. En aquell aspre racó de Collsacabra va esclatar la contrapart de Segòvia: ens la devíem, des de Catalunya.

¿Ha llegit els *Encuentros* de V. Aleixandre?¹⁰ És un llibre per a ésser comentat per V. ¿Li podem demanar que ho faci?

Seguim amb el nostre projecte de viatge andalús, a la tardor.¹¹ Caldrà que posi aviat fil a l'agulla. El que sembla poc menys que segur, és algun viatge, per l'octubre, a Madrid, per coses de la F.M.¹²

Etc. Digui'm que he merescut la seva benvolença. I escrigui'ns, si li vaga, uns mots a Cadaqués (el nom basta; el carrer és «de Amagura», s.n.)

Amb Clementina, seu ben de cor

C. Riba

P.S. - No he sabut res d'E.R. No he volgut forçar res —ni hauria estat avinent; i així han passat els dies. No oblido, però, l'encàrrec.¹³

En poder dels hereus del destinatari.

1. [Sevilla, 19 de juliol de 1958]. De retorn de vacances, li diu que no l'ha pogut escriure abans per la quantitat de feines i feinetes acumulades.

2. Crusat ha estat amb el matrimoni Riba de pas cap a les seves vacances, per a les quals li han buscat lloc (vegeu c. 734, 7è. prgf.) i que finalment ha fet a Sant Pol de Mar.

3. Vegeu c. 750, n. 7.

4. Vegeu c. 713, n. 2.

5. Vegeu c. 744, n. 4.

6. Segons m'informa Jordi Pinell, Riba, juntament amb Marià Manent, Josep Trueta i Dionisio Ridruejo, va visitar Montserrat per tal d'entrevistar-se amb el Pare Abat. Com que això no va ser possible, els atengueren Maur Boix i ell mateix. Si bé Pinell no pot assegurar la data de l'entrevista, podria tractar-se de la que Riba parla. (Per telèfon, 14 de setembre de 1992).

7. Sobre Cantonigròs, vegeu c. 491, n. 2 —vol. II.

8. Pedro Laín Entralgo. Vegeu c. 724, n. 3.

9. Dionisio Ridruejo. Vegeu c. 519bis, n. 3 —vol. II.

10. Acaba de ser publicat, amb il·lustracions de Ricardo Zamorano: Madrid, Guadarrama, 1958. Com sabem, Aleixandre dedica un text a Clementina (vegeu c. 566, n. 8) i un altre a Riba (vegeu c. 512, 1bis —vol. II—), sobre el qual Aleixandre ha escrit a José Luis Cano: «*Yo progreso en mis semblanzas. Después de rematar la de Sagarra, me meti en faena y tengo hecha la de Riba. Y pásmate, no es corta. Le evoco en Barcelona y en Segovia. Se quedará satisfecho. Tiene tono grave y poético, y está hecha sobre el buen conocimiento de su obra y de su espíritu que ahora tengo...*» (Citat per José Luis Cano dins *Prólogo a Los encuentros*, Edición aumentada y definitiva, Madrid, Espasa-Calpe, 1985, 16).

11. Vegeu c. 689, n. 12.

12. Fundación Juan March. Vegeu c. 724, n. 2.

13. Crusat li ha escrit: «*No puedo volver a pasar por casa de Enrique a quien le había pedido que me reuniera algunos retratos, de entre las muchas instantáneas que posee. Le he pedido que los meta en un sobre y se los envíe a Vd.*» ([Sant Pol, 21 de juny de 1958]). Sobre Enrique o Enric, vegeu c. 689, n. 5.

741bis. *A Mercè Rodoreda*

Barcelona, 3 de setembre de 1958

Estimada Mercè Rodoreda,

Gràcies pels vostres mots, tan afectuosos.¹ Els meus llibres ja deuen ésser amb vosaltres.² Tant de bo us els pugueu fer vostres! Hem llegit els vostres contes.³ Quan vaig obrir, a l'atzar, el volum, vaig saltar d'alegria de trobar allò que és *tan rar*, amb *tanta* literatura de dona: l'inimitablement etern femení. («Les pobres dones tan femenines» deia el pare Homer...)

Aquesta tarda ens n'anem a Cadaqués, a passar-hi unes poques setmanes. És la nostra caseta.⁴ I la vostra, si hi feu una escapada, o ens hi escriviu uns mots (Carrer d'Amargura, 145, ja veieu quines coses!) A tots dos, de tots dos molt d'afecte

C. Riba

Un altre dia ja us demanaré algun llibre: avui no tinc coratge.⁵

Targeta Postal. A l'anvers, «Barcelona. Antiguo Hospital de la Sta. Cruz». Adreçada a: Sra. Mercè Rodoreda / Rue Vidollet, 19 / Genève / (Suïza). Institut d'Estudis Catalans.

1. Rodoreda li ha escrit: «Estimat amic Riba: us demano tres vegades perdó per no haver contestat la vostra postal més de pressa. Si trigava una mica més potser no us escriuria perquè em faria vergonya. — Ara comprenc els grans silencis epistolars de l'Obiols. — Permeteu almenys que m'excusi: vam anar a Viena per poques setmanes —l'Obiols hi anava a treballar— i vaig pensar que valia més no dir-vos res fins que tornéssim a Ginebra per tal que ens poguéssiu enviar els llibres a una adreça segura; però l'estada a Viena es va anar allargant fins fa pocs dies. No cregueu que sigui per manca d'afecte que no us hagi escrit més aviat. Ja sabeu que pensem molt en vós i en tot el que està lluny i és nostre» (Ginebra, 30 de juliol de 1958).

2. Vegeu c. 730bis, 2n. prgf.

3. Vegeu c. 721, n. 5.

4. Vegeu c. 561, n. 1.

5. Rodoreda li ha escrit: «Si us interessa algun llibre, digueu-nos-ho» (c. citada). Sobre el tema, vegeu c. 721, n. 1.

Cadaqués, 15 de setembre de 1958

Sr. Narcís Bonet
Barcelona

Benvolgut amic,

Vaig rebre ahir a la tarda la teva afectuosa carta.¹ M'he sentit molt honorat amb el que se m'hi demana. Hi he pensat en mar i en terra, dissipat i concentrat. Mira si et va bé el que se m'ha anat component. S'hi pot pensar encara. Per ex., si condicions d'espai ho exigissin, es podria suprimir *musicals*, fins i tot *al llarg de deu anys* (que ben considerat ja va implícit dins les dates al peu); però no crec que aquestes precisions sobrin, més aviat fan servei, evitant una concissió excessiva. També es podria canviar *expertament* per *sàviament*; però aquest segon mot és més ample que el *savamment* que en francès posariem; cal fer constar que els concerts no han estat organitzats a la babalà, a la deriva d'un gust maníac o de les possibilitats que s'ofereixen, sinó segons pla i coneixement. En fi, no vacil·leu a fer-me les observacions o a proposar les modificacions que cregueu oportunes.

Serem aquí dalt fins al 30 de setembre.³

Espero que ens veurem de seguida que haurem tornat. Et faré tres abraçades —que de paraula avanço— per l'encàrrec americà.⁴ Sempre he tingut fe en el teu talent; no estic sorprès, sinó joiós i orgullós. Coneixerem també la teva promesa. No oblidó aquell text per a la radio de París.⁵ Etc.

Amb els millors records per a tots els teus, una abraçada encara per a cloure la carta

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Bonet li ha escrit: «Em permeto demanar-li col·laboració en l'homenatge al Sr. Bartomeu pel qual ja sap que se li va fer ofrena d'una orgue. / En aquesta orgue hi ha d'anar una inscripció que faci constar l'ofrena dels amics en homenatge al Sr. Bartomeu pels 10 anys de música a casa seva (Jardí dels Tarongers). / Aquesta inscripció grabada en la fusta voldria que fos ben redactada i que de forma senzilla i justa expressés l'amistat i l'admiració dels amics. Em sap greu de molestar-lo, però sé que el Sr. Bartomeu li agradaria que aquestes paraules fossin de vostè, i és per això que li demano» (Barcelona, 11 de setembre de 1958). Segons Xavier Fàbregas «Es produeixen durant els anys cinquanta els concerts que el senyor Josep Bartomeu donava a la seva torre de Pedralbes. El senyor Bartomeu era un melòman que gaudia d'una posició econòmica excepcional i, com que a la ciutat no hi havia música, decidí que la música anés a ell. Durant deu anys seguits el senyor Bartomeu s'ofereix un concert setmanal a la seva torre, generalment a càrrec d'un grup local però també a càrrec d'un grup estranger, quan s'esqueia. El senyor Bartomeu editava un programa de cada concert i, arribada l'hora de començar, s'asseia a la butaca preferent del seu saló. Solter i sense compromís, les efusions del senyor Bartomeu se n'anaven totes cap a la música. Ara bé, el distingit melòman no volia cap exclusiva. Les nits de concert les portes de casa seva restaven obertes de bat a bat a qui vulgués acudir-hi. Les cadires estaven a punt i només calia asseure-s'hi. Ben entès que amb públic o sense el concert es feia igual ja que l'únic públic que feia falta era el propi senyor Bartomeu» (*Josep M. Mestres Quadreny*, inèdit).

2. Riba li adjunta el següent text: «Ofrena / d'agraïment / a / Josep Bartomeu / que amb seny i generositat / de gran patrici / al llarg de deu anys / en sèries de concerts musicals / expertament ordenades / ha procurat als seus amics / delit i coneixença / Pedralbes / Jardí dels Tarongers / MCMXLVIII—MCMLVIII»

3. Bonet li ha escrit: «Es queden gaires dies encara a Cadaqués?» (c. citada).

4. Bonet li ha escrit: «Sé que li donarà una alegria saber que acabo de rebre, ben inesperadament, una carta de Darius Milhaud on em diu que ha demanat a la Fundació Copley (dels EEUU) que m'encarreguin una obra que em serà pagada amb 1.000 Dollars!!! Això es deu a que el gran compositor francès va sentir darrerament la grabació de la meua "Missa" i heus ací la seva reacció! No me'n sé avenir! Ademés dels diners, això significa tantes portes obertes als Estats Units!!» (c. citada).

5. Vegeu c. 739, n. 1.

743. *A Miquel Batllori*

[Barcelona] 6 d'octubre de 1958

Rd. P. Miquel Batllori, S.I.
Roma

Benvolgut, reverit amic:

La visita del seu germà ha estat per a mi plaentíssima en tot, excepte pel fet que l'ha motivada.¹ No crec, però, que ens hàgim d'alarmar en excés. Ignoro fins el nom del diari en qüestió; no cal ni imaginar que la publicació dels meus versos m'hagi estat mai demanada. No és corrent l'atenció de fer-ho —almenys en els països llatins; això és ben sabut. Ara: una desautorització meva formal ¿no seria subratllar més la cosa, no ens posaria en risc de provocar la sòlita reacció propagandística, això és, que s'atribuís a coacció etc.?

Antologies de la nostra poesia en italià, vaig ésser consultat sobre el pla d'una fa nou anys (!). Anava a càrrec d'una professora de l'Institut Italià de Barcelona i era destinada a un editor de prestigi, em balla pel cap que Mondadori. Tot plegat es va esfumar, per a mi almenys, en episodis desagradables, portats per una certa inconsistència de la dama, i no me n'ha pervingut mai més cap notícia. Les inicials amb què són signades les traduccions que ara ens amoïnen no corresponen al nom d'ella.²

L'hispanista prof. Rinaldo Frolidi, de Milà, de qui jo tenia excel·lent impressió per converses amb ell i que V. segurament coneix, l'any passat es va posar en comunicació amb mi per a una traducció de les *Elegies* de Bierville. L'havia —o l'ha— de publicar Fussi-Sassoni de Florència. Vaig rebre la versió de les cinc primeres per a la meva revisió. De moment sembla que el Prof. Frolidi té suspès aquest treball a causa d'altres feines més urgents.³

És tot el que sé que pugui tenir relació amb la nota del no gens simpàtic diari, que constitueix, pitjor que una plena mentida, una mitja veritat. Naturalment, si els projectes al·ludits existeixen, se'm deurà, quant a mi, consultar; és de rigor i, en el cas de l'estudi, seria, a més, útil de fer-ho per a qui l'emprengués. L'autorització solament podria ésser refusada si l'editorial o els au-

tors fossin notòriament d'un color inacceptable. Quant a comentaris ¿qui té dret a impedir que en faci qui vulgui sobre una obra llançada a les disputes dels homes, mentre no vagin cap al que es pugués qualificar legalment d'injúria o calúnnia?

Deixo a la tan provada discreció de V. això de recordar a qui jutgi convenient quina és la meva posició.⁴ De recordar, perquè per una banda és pública i diàfana; per l'altra, és trist de pensar que són justament aquells que els senyors esmentats per V. representen, que no veurien ni han vist mai amb bons ulls els distingos que em cal fer per a explicar-me enfront de l'enemic comú, si no vull ésser pres per un incondicional dels qui fins ara no han fet sinó coartar etc. Vull dir que també pel costat a què V. es refereix són de témer abusos; en tinc experiència. No, per fugir d'Escil·la no em voldria acostar massa zelosament a Caribdis. V. sap tan bé com jo que certes tàctiques consisteixen a lloar el fruit mentre es tallen encobertament les arrels; o si vol, se simbolitzen en aquell famós conte alemany del «Otto, agárrate a la brocha (llegeixi's "a la poesia") que te voy a quitar la escalera». Certament els senyors a qui V. es refereix mereixeran, si mai faig llur coneixença, tota la meva consideració personal; però tampoc no dubto que des dels llocs que ocupen han procedit i procediran, segons consigna i fins també segons convicció, semblantment a col·legues llurs que jo em sé. En fi, la meva confiança és en la prudència i en els sentiments de V.; si li parlo així és per a expansió meva, no pas per dirigir cap actuació seva, ni que em concerneixi a mi.

Dintre pocs dies vindrà a Roma, per cursar estudis a la Gregoriana, Mn. Antoni Pous. No li déu ésser desconegut. En tot cas, es posarà en contacte amb V. És ben digne de la nostra estima i del nostre ajut.⁵

Sospirem, Clementina i jo, per tornar a Itàlia; el nostre darrer viatge aquí, en 1935, que és lluny ja!⁶ Amb ella, sóc afm. de V. i li beso reverentment la mà

P.S. - Ara recordo: s'havia anunciat també una reedició, posada al dia, de l'antologia de Cesare Giardini (Torí, 1926).⁷ Res no se me n'ha dit, tot i que Giardini havia estat antany en correspondència amb mi;⁸ ignoro si ha aparegut.

Còpia mecanogràfica, sense signar, amb alguns afegits i el comiat manuscrits. Arxiu Riba.

1. Li ha fet a mans una carta en la qual li ha escrit: «Aprofito l'avinantesa que un amic meu ha de sortir dintre uns dies cap a Espanya, perquè porti a mà aquesta lletra. No tenint a punt la seva adreça personal, encarrego al meu germà que la hi faci dur. / Li incloc un retall del diari comunista de Roma amb una propaganda molt estúpida de la nostra poesia, barrejant-hi el seu

nom i el de Joan Perucho, com veurà. Com que la causa de la nostra cultura no és, no podrà ésser mai, la d'aquesta gent, he volgut advertir-l'en tot d'una» (Roma, 18 de setembre de 1958). El retall és d'un article titulat *Antologia di poeti*, que publica la traducció italiana, a cura «di D.P.», de «Verso il futuro» de Riba i «L'aurora ch'è per voi» de Perucho, precedits pel text següent: «*Per lungo tempo la letteratura catalana, che ha una lingua propria e che vanta una grande tradizione (ricordiamo soltanto i due maggiori poeti del secolo scorso Verdaguer e Maragall), è rimasta come in quarantena sotto il regime di Franco, poiché in Catalogna è stata proibita dai falangista, per anni, ogni espressione culturale e artistica autonoma. Ma i poeti hanno continuato a lavorare. E proprio in questi anni la poesia in lingua catalana ha riconquistato l'interesse del mondo letterario internazionale. Anche in Italia si sta preparando un'antologia della poesia contemporanea catalana e un volume dedicato alla opera di Carles Riba. Offriamo ai lettori una breve poesia di Riba (il maggiore lirico vivente, nato nel 1893) e di Joan Perucho, uno dei più solidi scrittori giovani catalani (nato nel 1920)*» («L'Unità», Roma, ? de setembre de 1958, segons nota manuscrita del mateix Riba).

2. Batllori li ha escrit: «Em penso que no fóra balder que vostè advertís els amics que cuiden a Itàlia d'aqueixa antologia catalana —que no sé qui són— que no barregin l'imbarregable i que no facin passar veixigues per llanternes, com deia mestre Arnau a un altre propòsit. Afortunadament aqueixes engrunes han aparegut en moments en què molta gent espanyola és encara fora de Roma, i passarà més inadvertit. Però cal tenir en compte que les dues embaixades a Roma segueixen amatentment tot el que aquella gent diu o escriu sobre temes espanyols» (c. citada). Sobre l'antologia, vegeu c. 449. n. 1 —vol. II.

3. Vegeu c. 692.

4. Batllori li ha escrit: «Jo sóc molt amic dels consellers culturals d'amdues embaixades, i conec prou també l'embaixador prop del govern italià, Navasquès, casat amb una neboda d'En Bertran i Mussitu —que li féu de tutor—. Si vostè vol que, oportunament, els deixi caure la posició de vostè, per tal d'evitar complicacions —o personals, o per la difusió de la nostra cultura a Itàlia—, resto sempre a les seves ordres» (c. citada).

5. Sobre Riba i Pous, vegeu c. 470, n. 1 —vol. II.

6. Vegeu c. 218, n. 1 —vol I— i Medina, Riba, I, 298, n. 22.

7. *Antologia dei poeti catalani*. Però no tinc altra informació sobre aquest tema.

8. A l'AR hi ha 24 cartes de Giardini entre 1923 i 1931, sobretot fins 1927. De Riba, no n'he pogut localitzar cap.

Barcelona 31 d'octubre de 1958

Mn. Manuel Balasch
Munic

Benvolgut, reverit amic.¹

Gràcies, ben de cor, per la vostra afectuosa carta del 27 p.p.² Adjunt trobarà el text mecanografiat de les sàtires VI i VII que em demana. No crec haver-me equivocat.³

El llibre del qual li vaig pregar que en compulsés un passatge, és: Heinrich Weinstock, *Sophocles*, Leipzig-Berlin, 1931. Es tracta d'un estudi de conjunt sobre Sòfocles. M'interessa de saber en quines pàgines d'aquesta obra Weinstock explica la seva opinió sobre el tercer dels monòlegs d'Àiax, aquell en què l'heroi, inesperadament, sembla dir que no es matarà. Els alemanys l'anomenen la *Trugrede*, i s'estén del vers 646 al 692. Weinstock ha estat dels primers a creure que aquest monòleg no és un banal recurs escènic, sinó que serveix per a desplegar el caràcter d'Àiax en una situació extrema. En resum, voldria saber a *partir de quina pàgina* del seu estudi de conjunt Weinstock tracta el tema; o si no troba aquest llibre al seminari clàssic —cosa que em sorprendria— precisi'm la fitxa d'aquesta versió, amb les pàgines de la introducció referents al tema etc. Essent la data posterior a l'estudi general, seria un bon pisaller. Això m'urgeix, perquè el nostre volum entrarà en màquina dins una quinzena.⁴ Ara, si paral·lelament, més ben dit, posteriorment a això, em pesca en algun Antiquariat l'obra general, o aquesta versió d'Àiax almenys (i si fa les d'*Edip Rei*, *Electra*, *Filoctetes* i *Edip a Colonos*), i no li ha d'ésser cap extorsió d'esperar que l'Editorial el rescabali de la despesa, em farà un servei fent-m'ho portar per aquest seu amic i gairebé compatrici meu de Tortosa.

Amb els millors desigs d'èxit per als seus estudis, sóc al seu manar, afm.

C. Riba

En paper imprès de: Editorial Alpha, S.A. / Via Layetana, 30 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Hi ha 4 cartes de Riba dirigides a Balasch, totes de 1958, en les quals li demana informació bibliogràfica. De Balasch n'hi ha 6, a l'AR. Mort Riba, redactarà la «Notícia preliminar i notes» de Filoctetes (Sòfocles, *Tragèdies*, Vol. III: *Electra*, *Filoctetes*, B., FBM, 1961) i d'*Edip a Colonos* (ídem, Vol. IV, B., FBM, 1964). Vegeu també infra n. 4.

2. «L'encàrrec de vostè em va quedar sobre l'escriptori, oblidat. Ací he procurat localitzar la cita i trametre-li: ara mateix tinc al davant una versió de Weinstock (...), sense text grec, de l'any 1953, que parla, concretament, del monòleg d'Àiax en qüestió (...). Però Weinstock té més llibres sobre Sòfocles, que ací no hi són i els cita el llibre que tinc» (Munic, 27 d'octubre de 1958).

3. Balasch li ha escrit: «També li voldria demanar si (...) em pogués enviar l'original de les sàtires sisena i setena de Juvenal que li vaig entregar pel març —no ara últimament» (c. citada). Vegeu c. 746, n. 4.

4. Riba fa referència a la seva traducció de Sòfocles, *Tragèdies*, II: *Àiax*, *Edip Rei* (B., FBM, 1959). Obre el volum una «Nota d'introducció» (7-10) i cada tragèdia és precedida d'una «Notícia preliminar» (15-35 i 89-119 respectivament). Malgrat el que afirma i que la «Nota d'introducció» està datada el «Desembre de 1958», el volum no apareixerà fins ben entrat el 1959. Vegeu c. 760, 2n. prgf. Sobre el seu treball de traductor de Sòfocles, vegeu c. 405, n. 4 —vol. II— i 602bis, n. 4.

[Barcelona] 12 de novembre de 1958

Sr. Miquel Dolç
València

Benvolgut amic,

Per agència, rebreu un dia d'aquests un paquet contenint tot el nostre material per al Tertul·lià de què ja parlarem.¹ Hi trobareu una còpia, revisada curiosament, de la traducció, tal com l'he deixada de moment establerta sobre el text Waltzing-Severyns (Assoc. G. Budé, París, 1929). La vostra feina, a part la redacció dels epígrafs i de les notes, consistiria a adaptar-la al text que fixéssiu (les discrepàncies poden ésser importants). També hi ha dins al paquet el ms. del pròleg que havia redactat el primer responsable del volum (època heroica, alegre i confiada de la FBM!).² Doneu-hi, par acquit de conscience, un cop d'ull. El caràcter caòtic de la traducció, que revela una imprevenció total, em fa creure que poc o no res serà aprofitable d'aquest pròleg, i que serà més curt i més eficaç de redactar-lo lliurement de cap i de nou.

Quant al text, no s'ha pogut obtenir dels gloriosos 80 anys del Sr. Montoliu³ que cerqués l'exemplar de la nostra biblioteca que se li havia lliurat. En el catàleg 1952 de Les Belles Lettres l'obra figura com estant en reimpressió. Hi ha temps perquè ja sigui de nou al carrer; però no hem tingut encara resposta de la casa Herder, a la qual es va fer l'encàrrec per l'agost. Insistirem. Potser Vós, almenys per treballar de moment, el trobareu en alguna biblioteca de seminari, si no el teniu propi. Sempre hi ha el meu, que, no en darrer cas, sinó molt abans, us deixaré de bon grat; però confesso que voldria evitar-li les manipulacions i els perills que un exemplar ha de sofrir si li cal anar a la impremta.

Digueu-me, si us plau, un mot sobre tot això. Jo us en dec, i més d'un, que no poden sinó ésser d'elogi i d'agraïment, pels versos i per la conferència,⁴ que he rebut. Veig de tant en tant, amb en Solervicens, passatges de la vostra *Eneida* en curs d'impressió.⁵ M'encanta que les meves provatures hagin estat dutes a un tal perfeccionament.

Dins un mes serem ja a les vacances de Nadal. Ens deurem veure, suposo. Mentrestant, amb Clementina, vostre i de la vostra muller, ben afectuosament

C. Riba

L'adreça del recader, a València, és: Unió de Transports, Burriana, 32. Telefoneu-hi si no us ho porten a casa, com cal.

En paper imprès de: Editorial Alpha, S. A. / Via Layetana, 30 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Al·ludeix al que serà el volum de Q. S. Florent Tertulià, *Apologètic*, Introducció i notes de Miquel Dolç, professor de la Universitat de València, Traducció de Fèlix Senties (B., FBM, 1960).

2. Potser Fèlix Senties? Però no en tinc més informació.

3. Vegeu c. 703, n. 2.

4. Dolç li ha escrit: «A Mallorca, "La Font de les tortugues" em publica aquest estiu un llibret de "Petites elegies": us n'oferiré amb goig un exemplar» (Cala d'Or (Mallorca), 25 de juliol de 1958). De la conferència, no en tinc altra informació.

5. Virgili, *L'Enèida*, Traducció, pròleg i notes per Miquel Dolç (B., Alpha, 1958).

Barcelona, 14 de novembre de 1958

Mn. Manuel Balasch
Munic

Benvolgut, reverit amic,

Gràcies, ben de cor, per la seva afectuosa carta del 10. Resta per a mi fixat el punt dubtós de la referència a Weinstock¹. Em permetré encara de demanar-li un altre favor del mateix ordre (vulgui'm excusar, perquè, si m'atreveixo a tant, és per una pura convicció de la seva gentilesa). Es tractaria de mirar el volum VII, o sigui el corresponent a *Àiax*, de l'edició famosa de Jebb (Sophocles, *The Plays and Fragments*). Jo el vaig tenir quan vaig escriure el meu prefaci, però ara, per raons de caràcter personal, em costaria de tornar-ne a disposar. Si, doncs, el troba fàcilment a la biblioteca del Seminari Clàssic, m'interessa de comprovar: 1) a la pàg. XXXVIII de la Introducció, es parla d'un canvi de *mood* en l'heroi, que va cap a una humilitat «brought about through the human affects». ¿És realment en aquesta pàgina que dic? ¿Em podria copiar les cinc o sis línies on hi ha les frases al·ludides? 2) A la mateixa *Introducció*, quan Jebb es refereix a la tercera part (*Les Salamínies*) de la trilogia d'Èsquil, perduda, sobre Àiax, diu que potser s'hi tractava de la institució de festivals a Salamina en memòria d'aquest heroi. Em cal només nota de la pàgina on això es diu: em vaig descuidar de prendre-la en els meus papers.²

No crec que l'hagi d'amoïnar més. Això m'ajudarà a tirar definitivament endavant el volum, que s'arrossega entre proves ja fa massa temps.³

La lectura del seu Juvenal⁴ serà la meua primera feina, que alternaré, aquestes pròximes setmanes, amb l'enllestiment del Sòfocles.

No es doni més pena per trobar el *Sophocles* de Weinstock, si no és que es pot adquirir nou normalment. En aquest cas vulgui'm-ho dir, i l'encarregarem per llibreria.⁵

Sempre al seu manar, ben cordialment

C. Riba

En paper imprès de: Editorial Alpha, S. A. / Via Layetana, 30 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Balasch li ha escrit: «Tinc davant meu l'última edició del Sòfocles, de Weinstock, 3ª edició modificada, Wupertal 1948. Tracta del monòleg d'Àiax en qüestió a les pàgs. 42-46. Ho he llegit per veure què deia, i és certament ço que apunta vostè a la seva lletra» (Munic, 10 de novembre de 1958). Vegeu c. 744.

2. Balasch no trobarà el llibre i li escriurà: «Malauradament li haig de comunicar que l'Àiax de Jebb a Munich no l'he pogut trobar» (Munic, 26 de novembre de 1958). Potser per això, Riba no es referirà al punt 1) en la seva «Nota introductòria». Sobre el punt 2), vegeu c. 744, n. 4, o. c., 19.

3. Vegeu c. 744, n. 4.

4. Balasch li ha escrit: «Déu li pagui l'haver-me tramès el meu Juvenal. Tenia la impressió de que la sàtira sisena necessita a dos o tres llocs, especialment al fragment de Winstedt, on surt masses vegades la paraula "genteta", necessita un retoc» (Munic, 10 de novembre de 1958). Finalment, Balasch publicarà: D. Juni Juvenal, *Sàtires*, Volums I i II, Traducció de Manuel Balasch, Prve., Doctor en llengües clàssiques (B., FBM, 1961). Al final de la «Introducció», escriurà que vol «dedicar un emocionat record al mestre Carles Riba, que acceptà la nostra col·laboració a la Fundació Bernat Metge i ens orientà cordialment en certs problemes» (pàg. 50).

5. Balasch li ha escrit: «He cercat el llibre pels principals antiquariats de Munich però ha estat debades» (c. citada). Vegeu c. 744, final 2n. prgf.

747. A Manuel Balasch

Barcelona, 29 de novembre de 1958

Mn. Manuel Balasch, prve.
Munic

Benvolgut amic,

Gràcies, ben de cor, per la seva recerca i per la seva amable carta del 26.¹ No s'amoïni massa pel resultat negatiu: no dubto que en són causa les tràgiques destruccions de la guerra. Intentaré de tornar aquí mateix a l'exemplar de què un dia vaig disposar, vencent en mi les resistències que calgui.

Em permetré de recórrer encara una vegada a la seva paciència, i espero que per molt de temps no hauré de reincidir. Li pregaria de tornar a obrir el gran estudi de Weinstock sobre Sòfocles que ja ha mirat per mi. Tinc apuntat a les meves notes que en tres ocasions (pàgines 182, 222, 258) diu —o reporta com a dit per altres— que Iocasta, la muller-mare d'Edip, és superficial o, pitjor encara, impia. Les pàgines que indico són les de la primera edició; a fi de mantenir la unitat, voldria fer la cita segons aquesta nova edició que V. ha emprat. No crec que la revisió ni la reimpressió hagin allunyat gaire els passatges de la numeració primera; però considero preferible tenir exactament la segona. No dubti que per endavant afegeixo agraïment al molt que ja ha creat en mi la seva gentilesa.²

Ben cordialment,

C. Riba

P.S. - Aquest judici pejoratiu de Iocasta prové d'August W. Schlegel, que s'engegà a rebaixar-la moralment en una de les seves *Lliçons sobre art i literatura dramàtica*. Voldria saber en quina, simplement pel número. Són textos que un troba citats pertot arreu i pertot arreu imprecisament; i que potser més fàcilment són assequibles on V. és que no pas on sóc jo.³

En paper imprès de: Editorial Alpha, S. A. / Vía Layetana, 30 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 746, n. 2.

2. Balasch li escriurà: «He tornat a mirar el llibre de Weinstock. Ni a les pàgines 222 i 258 ni en un espai de cinc o sis pàgines anteriors o posteriors en cada cas es diu res de Iocasta. Ho he mirat a consciència. A la pàgina 179 i sgts. (no 182) sí que en parla. Que sigui *superficial* no ho diu enlloc. Tampoc diu clarament que sia impia, i com que aquesta *tercera edició* està modificada, i, pel que em diu vostè a la seva, em sembla evident que Weinstock no pensa igual que en la primera» (Munic, 4 de desembre de 1958).

3. Balasch li escriurà: «No he vist tampoc, enlloc, la cita de Schegel» (c. citada). Riba fa referència a *Vorlesungen über dramatische Kunst und Literatur*, curs professat a Viena l'any 1809 i publicat a Heidelberg el mateix any.

748. *A Manuel Balasch*

Barcelona, 22 de desembre de 1958

Gràcies, benvolgut amic, una vegada més i sempre ben de cor, per les dades que m'ha procurat.¹

Li escriuré dins uns dies.

Ara anem cap a la pau, —Déu faci que sigui la dels homes de bona voluntat!— de les diades nadalenques.

Els nostres millors vots per a V. i els seus!

Seu afm.

C. Riba

Barcelona, 22 des. 58

Av. Rep. Argentina, 163

Targeta postal de la qual desconec l'anvers. Adreçada a: Mn. Manuel Balasch, pvre. / München / Spanischer Kollegium / Dachauerstr. 145 / (Alemanya). En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 747, nn. 2 i 3.

748bis. A Josep M. Llompart

[Barcelona] 22 de desembre de 1958

Sr. Josep M. Llompart
Ciutat de Mallorca

Gràcies, estimats amics, per les bones paraules amb què ens heu acompanyat en la nostra joia d'aquests dies.¹ N'estem commoguts i confortats.

Demà, si D.V., sortirem cap a Madrid. Passarem el Nadal i uns pocs dies més amb l'Oriol, la Gabriela, i els deliciosos netets que ens han donat.² Esperem ésser-hi feliços junts; el record de Vs. hi serà constant, no cal dir, i vivent com una presència. Els nostres millors vots!

No sabia tocar res més al poema sobre un tema d'Aleixandre.³ No he trobat, tampoc, cap errada a les proves. Per a mi, doncs, poden tirar tal com està. De la traducció, li prego que en prengui cura V.

Miraré si dins aquestes pròximes setmanes puc fixar el meu cap en poesia i escriure uns versos per al número Picasso.⁴ Em plauria molt de figurar-hi.

Escrigui'm algun mot quan li vagui.

El nostre millor afecte de casa a casa! Bon Nadal, feliç Any Nou!

Seu, amb una abraçada

C. Riba

En paper imprès de: Editorial Alpha, S. A. / Vía Layetana, 30 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 750, n. 7.

2. Sobre el fill, vegeu c. 533, n. 13. Els néts són Gabriel, Climent i Cèlia Riba Viñas.

3. Llompart li ha escrit: «He fet en el poema les dues esmenes que va indicar-me. Si no hi ha cap errada, no cal que em retorni aquestes proves. Amb una simple tarja diguent-me que tot va bé, n'hi ha prou» (Ciutat de Mallorca, 14 de desembre de 1958). Camilo José Cela li havia fet l'encàrrec: «En "Papeles" preparo un n° homenaje a Aleixandre y a Dámaso, que este año llegan

a sesentones. También, ¡ay!, a Federico, que los cumpliría de no haber sido por lo que fue. En mi homenaje no pueden faltar los poetas catalanes, con usted a la cabeza. ¿Quiere mandarme algo —verso o prosa— sobre cualquiera de los tres?» (Palma de Mallorca, 9 d'abril de 1958). Sobre Riba i Aleixandre, vegeu c. 512, 1bis —vol. II.

4. Vegeu c. 740, n. 1.

749. *A Jesús Massip*

Madrid, 27 de desembre de 1958

Ben cordialment us felicitem, estimats amics, per la naixença que hi ha hagut a casa vostra.¹ En rebérem la nova la vigília de sortir cap a Madrid, a passar-hi el Nadal amb el fill i els néts que hi tenim.² Voltats així de vida nova, fem els nostres millors vots de ventura per a la vostra llar. Per molts anys!

C. Riba
Clementina

Targeta postal. A l'anvers «Greco. — La Adoración de los Magos. — Museo del Prado». Adreçada a: Sr. Jesús Massip / P. Cirera, 1 / Tortosa (Prov. de Tarragona). En poder del seu destinatari.

1. Jesús Francesc Josep, nascut a Tortosa l'11 de desembre de 1958.
2. Vegeu c. 748bis, 2n. prgf.

750. *A Paulina Crusat*

Madrid, 29 de desembre de 1958

Benvolguda amiga,

Com a qualsevol situació, a una de silenci —epistolar— s'arriba absurdament, per una sèrie de petits fets, sense intenció ni deliberació per part d'un etc.¹ Vulgui V. mateixa aplicar la teoria coneguda. Se'n té pena sense remordiment. Tant més, que, Vostè, no hi ha dia que tot de petites coses —i alguna també de les capitals— no ens la tinguin present una estona amb nosaltres. V., tan capaç d'afecte cordial, ho sap. Les seves cartes, succeint-se en la més pura confiança, ho demostren.² I aquelles dolçors holandeses (un dia li contarem el picant misteri amb què ens van pervenir) també han cooperat a fer-nos sentir que és així.³ Això ens tranquil·litza. Gràcies, Paulina: la seva amistat és un dels nostres grans béns en aquest món: tan rica d'humanitat, talment tutelar i tan amatent, tan pròxima sempre...

Li preguem que ens escrigui aviat donant-nos noves de la seva salut.⁴ Ben-neiríem aquests leucòcits si, innocus com creiem que són, han servit per a sonar una mica d'alarma i decidir-la a tenir cura de V. Teníem la impressió que calia moure-la a fer-ho. Ens associem a la seva filla i al metge: vulgui escoltar les nostres injuncions, ben humanes, associades a les d'ells i reforçant-se amb les raons tècniques que en les d'ells hi ha.

Nosaltres estem bé, amb alguna xacreta ja acceptada. Vam tenir un setembre a Cadaqués feliç de tot de relació amical; amb molt de mar —un mar que es va deixar estimar, però fatigant-nos. La minyona del drama va ser-hi amb nosaltres.⁵ Això va estalviar molta feina a Clementina. Però la seva vocació per les complicacions s'ha satisfet amb una sinusitis que s'ha arrossegat durant setmanes i mesos i que hem hagut d'atendre fins al caire de l'operació. L'hi ha evitat el balafre a la cella el nostre gendre,⁶ amb la seva decisió —i la seva generositat en remeis caríssims— en front del dràstic especialista. Ara, interinament, si més no, guarida, la noia deurà plantar-nos qualsevol dia per anar a l'encontre del seu foll destí, si és que ja no hi ha entrat de ple.

Clementina ha acabat —també provisòriament— el seu volum de poesies.⁷

Vint-i-cinc, travessades pels grans vents de la mar i per la melangia de l'ingrés a la vellesa. Crec que hi ha algunes molt pures realitzacions. La impressió dels auditoris, que el premi ha reunit en cercles íntims, m'invita a aquesta convicció. Es deurà editar de seguida.

Jo segueixo pres per tot de feines. Me n'ha donat molta la preparació d'un pròleg a un recull d'assaigs de Maragall que publicarà Aguilar.⁸ (Entre parèntesis: he contractat amb aquesta mateixa editorial un volum, també per a la col·lecció d'Ensayistas Hispánicos, que dirigeix Laín E., d'articles meus de crítica, traduïts al castellà.⁹ L'assessorament de V. per a la tria em serà preciosa, i la hi demano.) Tinc més de 60 poemes de Cavafis, traduïts; n'hi vull afegir dos o tres més, i llavors caldrà procedir a l'edició.¹⁰ També estic entre proves del segon volum de Sòfocles (*Àiax* i *Edip Rei*).¹¹ I un contratemps en una partida del meu modestíssim pressupost d'ingressos m'ha obligat a un canvi en una part del meu treball; una barreja d'endarreriments i d'urgències que no va sense tristeses, depressions, sentiment d'incapacitat etc.¹² Perdoni'm, Paulina: no li'n parlaria, si això no hagués intervingut, aquest darrer parell de mesos, a produir-me una desgana, de vegades un horror, davant del paper blanc—fins i tot de l'epistolar, fins i tot sabent que la carta a escriure determinaria una resposta plena de reconfort i d'encoratjament.

Hem passat aquestes fetes a Madrid. Demà tornem en l'avió del matí cap a casa. Tenim aquí un fill i una nora admirables de netedat moral, amb un molt pur sentit cristià de la vida. Ens han donat, fins ara, tres netets—dos d'ells rossos d'ulls blavíssims—fets per a recordar amb delícia *el que cal que sigui* evangèlicament.¹³

En poder dels hereus del destinatari.

1. La seva darrera carta és del 21 de setembre. Vegeu c. 741.

2. Li ha escrit el 20 de setembre, el 4 de novembre (una postal), el 12 i 21 (un telegrama) de desembre i una postal de felicitació datada «Des. 58», totes elles conservades a l'AR.

3. Suposo que acompanyades d'una targeta amb el següent text: «*Muchas felicidades / un señor de Sevilla*», perquè Riba, al revers de la targeta, ha escrit: «Acompanyant un present de Nadal 58». No tinc altra informació que aquesta..

4. Crusat li ha escrit: «*Por algunos síntomas que a mí me parecían muy desdeñables, mi hija venía sosteniendo que yo debía tener algo de riñón. Tuve la debilidad de dejarme hacer los análisis —por tener paz— y a fuerza de perseverancia lograron pescar unos pobres leucocitos descuidados. Ante la amenaza de unos miles de pesetas de antibióticos que no podían llegar en momento más inoportuno, opté, para complacer en algo, por el reposo y ver si los leucocitos querían irse por su pie. He estado de una pereza total y la verdad es que estaba muy cansada, aunque me figuro*

que el riñón era inocente. / ...Y al fin he sucumbido al antibiótico ante algunas molestias reales (...). Sospecho vehementemente que no hacía ninguna falta, porque todo desapareció a la primera pastilla de un antiespasmódico que iba en el tratamiento» ([Sevilla], 12 de desembre de 1958).

5. Vegeu c. 741, 1r. prgf.

6. Oriol Casassas.

7. Crusat li ha escrit: «A lo mejor Clementina terminó su libro y lo tiene en prensa y a punto de aparecer y con pruebas» (c. citada). Es refereixen a *És a dir* que ha estat Premi de Poesia Óssa Menor 1958, atorgat per un jurat format per Tomàs Garcés, Josep Janés i Olivé, Nestor Luján, Josep Pedreira i Joan Teixidor. Serà publicat, amb un pròleg de Joan Fuster, el 1959 a Els llibres de l'Óssa Menor.

8. Pedro Laín Entralgo li ha encarregat fa temps: «La Editorial Aguilar de Madrid ha comenzado a publicar bajo mi dirección una colección de "Ensayistas Hispánicos", en la cual van a ser inmediatamente publicados, entre otros, volúmenes consagrados a Ortega y Gasset, Maragall, Alfonso Reyes y J.L. Borges. Todos ellos precedidos de un prólogo sobre la obra del autor en cuestión. ¿Querría V. encargarse del correspondiente a Maragall? La extensión del mismo podría ser comprendida entre 10 y 15 folios, y la Editorial ofrece por él una remuneración de 1.500.— Ptas.» (Madrid, 25 de maig de 1957). Aquesta petició serà confirmada per l'encàrrec formal d'Aguilar en una carta del 5 de juliol de 1957. Més endavant, Laín li reclamarà la feina: «¿Podría Vd. sacar algún ratillo para su prólogo a los ensayos de Maragall que ha de publicar Aguilar?» (Madrid, 24 de setembre de 1958). Finalment serà publicat a Juan Maragall, *Vida escrita. Ensayos*, Prólogo de Carles Riba (Madrid, Aguilar, 1959, 9-23), reproduït a O, C., 3, 401-412.

9. Laín li ho ha demanat: «¿Accedería Vd. a publicar en esa misma colección un volumen de ensayos? Vd. mismo podría hacer la selección, y encargar la traducción de los catalanes a quien juzgue oportuno —si es que no tiene tiempo y ganas de hacerlo Vd. mismo. Yo me honraría presentándolos a los futuros lectores» (Madrid, 24 de setembre de 1958). En una carta del mateix dia, Aguilar li confirma la petició i li proposa condicions. Tanmateix, el projecte no reeixirà a causa de la mort de Riba el juliol de 1959.

10. Vegeu c. 713, n. 2.

11. Vegeu c. 744, n. 4.

12. No tinc altra informació que aquesta.

13. Vegeu c. 748bis, n. 2. La carta s'acaba aquí perquè, en l'original, és el final de la segona cara del primer full. La resta és perduda.

[Barcelona, 1959]¹

Nota per al Sr. Dolç

XIII, LIV-LV

Pernil - Petasó

He cercat molt els equivalents catalans de *perna* i *petaso*. No dubto que *perna* és *pernil* (o *perna* o *cuixot*). Ara, quant a *petaso*, caldria de primer decidir-se sobre el que volia dir en llatí. Segons Davemberg-Saglio *perna* i *petaso* eren dues menes diferents del que nosaltres anomenem *pernil*: fumat i més salat aquell que aquest; això explicaria que, per a Marcial, el *petaso* sigui més aviat per a llepafils. Ara: Izaak tradueix respectivament per *jambon* i *jambonneau*. El *jambonneau* (que he menjat a França) és fet de la part de sota el genoll; és doncs un pernil petit, molt fi. A Catalunya hi ha el *garró* o *garronet*, però és un embotit, no és pell i carn adobada. Fabra registra el mot *gambajó* definint-lo simplement: «garrot del porc, pernil». ¿És l'equivalent del *jambonneau*? Que sigui el *garrot* sembla suggerir-ho; però l'Alcover-Moll no porta aquest mot: és llàstima, perquè sabríem on és vivent i de què en rigor es tracta.

En resum, si el *petaso* era el que es diu al Davemberg-Saglio, dubto que hi hagi equivalent català, senzillament perquè dins l'àrea lingüística catalana no crec que se'n faci: ningú a qui jo n'hagi parlat n'ha vist mai, i un cansalader intel·ligent en coses d'idioma que he consultat no m'ha donat raó sinó del *garronet* més amunt indicat (coincidint amb l'Alcover-Moll). No hi hauria, doncs, més remei que deixar el mot llatí *petasó* i explicar-lo en nota.

Comsevulla que sigui, però, es pot continuar la recerca, tant pel costat de llatí (quina era en realitat la diferència entre *petaso* i *perna*) com pel del català: veure que és el *gambajó* i potser consultar en Moll, que ens digui què té en les seves fitxes de *perna*, *pernil*, etc.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Segons Dolç, «Nota filològica, sense data, sobre la dificultat de traduir en català els mots llatins *perna* i *petaso* (Marcial, XIII 54 i 55). A la fi, els vaig traduir, respectivament, per “pernil” i “gambajó”. El llibre XIII de Marcial va en el V volum de la meua edició per a la FBM, sortit el 1960. La nota, doncs, fou escrita el 1959/1960» (Nota adjunta a la carta). Tot i que es podria discutir l'adscripció d'aquest text al gènere epistolar, m'he inclinat a incloure'l aquí, perquè és signat, igual que un altre d'anterior també inclòs (vegeu c. 609bis) i perquè quan demano a Dolç les cartes de Riba, me l'envia sense cap altra remarca que la citada.

752. *A Miquel Dolç*

[Barcelona, abans del 5 de gener de 1959]¹

Agraïts pel bell Christmas!
Felicitats!

(Demà us enviaré el Tertul·lià)²

Targeta de visita de: Carles Riba / Clementina Arderiu de Riba. En poder del seu destinatari.

1. La tarjeta va sense data, però el dia 5 de gener de 1959, Dolç escriu a Riba que «He rebut avui el vostre Tertul·lià». Per tant crec justificada la datació que proposo. Fins i tot afinant més, podria datar-se entre el 30 o 31 de desembre de 1958 i la data citada, perquè fins al 29 de desembre Riba és a Madrid (vegeu c. 750, darrer prgf.) i sembla plausible que envii el llibre a Dolç un cop arribat a Barcelona.

2. Vegeu c. 745, n. 1.

753. *A Joan Oliver*

Barcelona, 8 de gener de 1959

No és mai tard, estimats amics, per a rebre una abraçada amical; per a correspondre-hi, ben cordialment, amb els millors vots de ventura per a 1959.¹
Per molts anys!

C. Riba

Targeta de visita de: Carles Riba / Clementina Arderiu de Riba. En poder dels hereus del destinatari.

1. Oliver li ha escrit: «Per bé que una mica tard, us enviem els nostres millors vots de felicitat i una forta abraçada de pau, en aquest començ d'any!» (Barcelona, 4 de gener de 1959). Sobre Oliver, vegeu c. 405, n. 1 —vol. II.

754. A Artur Bladé i Desumvila

Barcelona, 14 de gener de 1959

Estimats amics:

Continuo en una tongada de feina endarrerida (una forma enutjosa de deute), dissipat en tot de prestacions personals etc. Excuseu-me, doncs, una vegada més, de limitar-me a una tarja. Tinc la vostra «Crònica». Terres en certa manera també meves, per la gent de la qual porto sang! M'hi reconec sovint.¹ —Seguim en mig de renous; però de moment tan sols en surten més maldecaps. Hi guanyem, però, que cada vegada ens els expliquen millor (*els* vol dir els maldecaps i llurs causants).

Bé: l'esperança és viva i tenaç. Ara i adés també feroç. Apta per a aquests tres adjectius us la desitgem en aquest nou any que comença. De casa a casa una forta abraçada

C. Riba

Targeta postal «acolorida mostrant el retrat dit "Júlia" d'Isidre Nonell», segons m'informa el mateix destinatari el qual també m'ha facilitat la transcripció del text. Adreçada a : Artur Bladé / Av. Insurgentes 76, esq. Londres / Mèxic, D.F. (6). En poder del seu destinatari.

1. *Crònica del país natal* (B., Selecta, 1958). En una altra ocasió, ja ha fet afirmacions semblants. Vegeu c. 574, 1r. prgf.

Barcelona, 22 de gener de 1959

Benvolgut amic,

No penseu més que el nostre silenci vulgui dir oblit.¹ La vida és plena de grans i de petits deures abassagadors, i la carta que un voldria escriure més abandonament és sovint la més diferida. Veig probable que aquest vinent estiu fem una escapada a aquest dolç Migdia, que sembla l'altra cara de casa nostra.² Com xerrarem si és possible de veure'ns! Mentrestant, què us diré! El nostre fill gran, Jordi, és director de fàbrica; el segon, Oriol, és geòleg, especialitzat en l'estudi de sediments: ara és en missió a Guinea. Eulàlia, és casada amb un pediatre, que lluita amb èxit per fer-se un gran nom.³ Entre tots tres ens han donat, fins ara, catorze néts...⁴ I nosaltres dos, sols a casa, ens anem fent vells junts, voltats d'estima, sense fortuna però rics encara de joia vital. Clementina aviat us enviarà un nou llibre de poemes, *És a dir*, que ha tingut el premi Óssa Menor.⁵ Jo, després dels *Oratoris*, a penes he escrit versos: no he desdit, però no em vull forçar.⁶ Darrerament he traduït una seixantena de poemes de Cavafis,⁷ quan a França i a Itàlia aquest extraordinari neogrec només era conegut en petita part. Estic enllestit el segon volum de Sòfocles⁸ per a la FBM, d'on sóc ara director de dret després de tants anys d'ésser-ho de fet.⁹ I amb això... mil contínues prestacions per sostenir tot allò que no han pogut enfonsar i que reprèn en un admirable i generós jovent.

Escriviu-nos de tant en tant, que sempre en l'afecte ens sou present.

Us desitgem un Any Nou ple de ventues. Amb una forta abraçada, vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers: «Barcelona. La Catedral y Barrio Gótico». Sense indicació de destinatari perquè tot l'espai està ocupat pel text. En poder dels hereus del destinatari.

1. La darrera carta coneguda és de 1956. Vegeu c. 658. De fet, crec que Riba contesta la que

li ha escrit Rouquette (Marsella, 23 de desembre de 1958) en la qual el felicita per les festes de Nadal i Cap d'Any, la direcció de la FBM i l'informa de la família, sobretot dels fills.

2. El tema no torna sortir més perquè la mort de Riba farà impossible el viatge. Vegeu l'anterior viatge a c. 629, n. 2.

3. Oriol Casassas.

4. Vegeu c. 719, n. 3.

5. Vegeu c. 750, n. 7.

6. Vegeu c. 656, n. 3.

7. Vegeu c. 713, n. 2.

8. Vegeu c. 744, n. 4.

9. A causa de la mort de Joan Estelrich. Vegeu també c. 735.

755bis. *A Mercè Rodoreda*

Barcelona, 27 de gener de 1959

Estimats Mercè i Obiols,

La vostra bella tarja, amb la misteriosa dorment (una Fúria adormida?)¹ m'ha acompanyat dins la cartera, setmanes i mesos, recordant-vos al meu afecte... i a la meva ploma. Ha començat un nou any: bé cal que us el desitgem ple de ventura. Cap a vosaltres, doncs, els nostres millors vots.

Heu llegit els meus llibres?² Aquí, fora dels happy few, han tingut poc comentari. La gent està com aviciada a només esperar. I tanmateix...

Després del meset a Cadaqués³ —molt de mar i de vent i de conversa— ens hem mogut una mica —el Nadal a Madrid, amb el nostre fill i els néts que hi tenim— i ens hem dispersat molt, entre feina i prestacions. Clementina aviat us enviarà el seu nou recull, el premiat la nit de Santa Llúcia *És a dir*.⁴

Us prenc pel mot una vegada més (no abuso?) i us demano uns llibres que necessito, en part per al meu treball, en part per als meus combats. Gràcies, ben de cor.⁵

Amb els millors records, tot el nostre afecte

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Dominicos Théotocopuli dit le Greco. Vers 1547-1614. Le Martyre de Saint Maurice. The Martyrdom of Saint Maurice. Martyrium des Heiligen Moritz. Martirio di San Maurizio. Martirio de San Mauricio». Sense indicació de destinatari perquè tot l'espai està ocupat pel text. Institut d'Estudis Catalans.

1. Ginebra, 7 de setembre de 1958. Sobre el tema de la «Fúria adormida», vegeu c. 218, n. 2 —vol. I.

2. Vegeu c. 730bis, 2n. prgf.

3. Vegeu c. 741bis, 2n. prgf.

4. Vegeu c. 750, n. 7.

5. Rodoreda li ha escrit: «Demaneu-nos llibres» (c. citada). Sobre el tema, vegeu c. 721, n. 1.

755ter. A Joan Bta. Bertran

Barcelona, 3 de febrer de 1959

Rd. P. Joan Bta. Bertran, S.I.
València

Gràcies ben de cor, benvolgut i reverit amic, per la seva lletra, tan a la mesura de l'afecte que sentim per V.¹

L'acompanyem, com a aquells que saben per prova recent, en el dolor per la mort de la seva mare (a.c.s.). Però ἡ ἀγάπη οὐδέποτε πίπτει: només aquesta convicció, comunicada per l'Apòstol, ens permet de conservar la serenitat mentre encara som a l'humà vessant.²

Clementina, i amb ella jo mateix, agraeix les seves paraules de felicitació. La noblesa de llur to l'ajudaran a mantenir la serenitat que cal, i que no és gaire menys difícil, també en la joia.

Amb els millors records de tots dos, seu afm.

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. La Catedral y Barrio Gótico». Sense indicació de destinari perquè tot l'espai està destinat a text. Arxiu de la Província de la S. I.

1. Bertran li ha escrit, felicitant-lo pel seu sant, pel premi «Òssa Menor» de Clementina i per les festes de Nadal. I afegeix: «El meu silenci? En tornar, a la fi de setembre d'Holanda, Alemanya i d'Itàlia, vaig trobar la mare força malalta. S'agreuà uns dies més tard i va anar a Ntre. Senyor a meitat d'octubre» (València, 31 de gener de 1959).

2. «L'amor no cau mai» (1Cor. 13,8). És la frase que Riba farà posar damunt la seva tomba: «Demano també que a la llosa o a l'estela [de la meua tomba] figurin, ben visibles, les paraules de Sant Pau que ella [Clementina] i jo hem tingut per divisa, guia i conhort en tot allò que hem fet, dit i escrit, en els nostres goigs, dolors i combats» (*Complement a les meves disposicions testamentàries*. Citat per Medina, Riba, II, 87). Vegeu, també, c. 366, 4rt. prgf.

[Barcelona] 7 de febrero de 1959

Sr. D. Dionisio Ridruejo
Madrid

Mi querido amigo:

Gracias muy de veras, a ti y a Pedro,¹ por vuestra carta conjunta. El proyecto de una revista iberoamericana de convicciones sin declaraciones me parece magnífico, muy de acuerdo con el sentido de nuestras empresas.² Contad, pues, conmigo y con los que aquí me acompañan. Incluso para ocupar un puesto en el equipo directivo, si así se cree conveniente. La designación me honra y acepto complacido. Con la única reserva, claro está, de que la prestación en cuanto a mí prevista no rebase mis posibilidades de trabajo. Trataremos de todo ello cuando nos encontremos: si no antes, con ocasión, espero, de las jornadas de mayo en Formentor.³

A ti y a Pedro un cordial abrazo de vuestro afmo.

C. Riba

En paper imprès de: Editorial Alpha, S.A. / Vía Layetana, 30 / Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Pedro Laín Entralgo.

2. Ridruejo i Laín signen la carta: «De nuevo nos dirigimos a Vd. rogando su concurso. Hace algunos meses estuvo en Madrid Guillermo de Torre, director literario de la Editorial Losada. Conversando con él surgió la idea de publicar en Buenos Aires una revista intelectual y literaria iberoamericana, que bajo un título significativo — "El Puente" — agrupase a todos los escritores, pensadores y hombres de ciencia de las dos riberas en quienes coincidiesen estas dos notas fundamentales: calidad en el cultivo de su respectivo oficio y decorosa conciencia de lo que para uno mismo y para el vecino es el derecho a la libertad. (...) / Creemos conveniente que la revista sea dirigida por un grupo de cuatro personas, dos de allá y dos de acá. Las dos de acá, José Luis Aranguren, que ya está de acuerdo, y V.; las dos de allá, Guillermo de Torre y otro escritor, con toda proba-

bilidad Juan Marichal, hoy profesor de Harvard. ¿Quiere V. acompañarnos en esta empresa, necesaria para que aquí suenen voces comprometidas ante todo con la verdad, la calidad, la libertad y la decencia? Estamos seguros de su aceptación» (Madrid, 23 de febrer de 1959). La idea li deu fer gràcia perquè un mes més tard escriurà a Iatridi: «Andamos con proyectos interesantes con vistas a Hispanoamérica» (Madrid, 23 de febrer de 1959). (c. 759, 4rt. prgf.).

3. Ridruejo li escriurà: «Creo que no nos veremos en Formentor porque el Ministerio de Información y Turismo ha vetado al hotel el derecho de invitarnos a Jorge Guillén y a mí. Supongo que Cela te lo habrá advertido» (Madrid, 21 d'abril de 1959). Tanmateix la «Circular nº 4» de les Conversaciones Poéticas de Formentor informà que «La lógica situación de incomodidad creada entre los poetas invitados por las dudas surgidas en torno a la presencia o ausencia de los Sres. D. Jorge Guillén y D. Dionisio Ridruejo, ha podido ser disipada. Don Jorge Guillén, en la actualidad fuera de España, a donde, por ahora, no ha de regresar, nos enviará un mensaje que será leído, durante las Conversaciones, por C[amilo] J[osé] C[ela]. La tan deseable presencia del Sr. Ridruejo entre nosotros, ha sido conseguida durante el último viaje de C.J.C. a Madrid, a través de los contactos entablados con el citado señor y con las autoridades, con lo que han desaparecido, por fortuna, las nubes que oscurecían nuestro horizonte» (Palma de Mallorca, 28 d'abril de 1959). Sobre Formentor, vegeu c. 757, n. 1.

757. A Camilo José Cela

Barcelona, 28 de febrer de 1959

Benvolgut amic,

¿Qui diria que no a tanta gentilesa i a una tan ben escollida companyia? Comptin, doncs, amb nosaltres per a les jornades de Formentor.¹

De cor agraït, i amb el millor afecte de tots dos a tots dos, l'abraça

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Marià Fortuny (1838-1874). La vicaria, pormenor. La Sacristie, détail. The Sacristy, detail. Die Sakristei, Einzelheit. Museo de Arte Moderno. Barcelona». Adreçada a: Sr. D. / Camilo J. Cela / José Villalonga, 87 / Palma de Mallorca. En poder del seu destinatari.

1. Cela li ha escrit: «*En Formentor, a orillas de su Mediterráneo y en el paisaje que tanto amó el poeta Costa y Llobera, he organizado, de acuerdo con el dueño del hotel y sin carácter oficial ni oficioso de ninguna clase, una reunión a la que denomino "Las conversaciones poéticas". Tendrán lugar del 18 al 25 de mayo y me gustaría mucho contar con su presencia. El hotel le invita a los desplazamientos y la estancia. ¿Querrá decirme si acepta? Han contestado ya afirmativamente los poetas Alexandre, Dámaso Alonso, Gerardo Diego, Rosales, Vivanco, Panero, Rídruejo, Cano, Souvirón, Muñoz Rojas y Bousoño, así como los profesores Laín, Aranguren y Rof. (...) / Me agradaría mucho que viniera también Clementina, a la que mi mujer y yo recordamos siempre con mucho cariño*» (Palma de Mallorca, 24 de febrer de 1959). Cela es comunicà amb els invitats a través de 14 circulars, totes elles des de Palma de Mallorca i cada una sobre un tema diferent. Hi assistiran, segons la «Circular n° 12», 51 poetes i intel·lectuals: de llengua castellana, catalana, francesa, anglesa i alemanya. 19 catalans en total: Clementina Arderiu, Miquel Bauçà, Blai Bonet, Baltasar Coll, Josep M. Espinàs, J. V. Foix, Miquel Forteza, Joan Fuster, Miquel Gayà, Josep M. Llompart que en serà el Secretari literari («Circular n° 9»), Francesc de B. Moll, Llorenç Moyà, Josep M. Palau, Joan Pons i Marquès, Carles Riba, Manuel Sanchis Guarnier, Bernat Vidal i Tomàs, Llorenç Vidal i Marià Villangómez. Llorenç Villalonga serà comptat entre els de «De lengua castellana residentes en la isla». Riba formarà part de la Presidència col·legiada conjuntament amb Dámaso Alonso, Aquilino Iglesia Alvariño, Vicente Aleixandre, Gerardo Diego i Miquel Forteza («Circular n° 10»), i presidirà la sessió del dia 20 dedicada a «El conocimiento poético» («Circular n° 11»). Riba protagonitzarà un parell de polèmiques sonades. La primera amb Robert Graves en la sessió del dia 21, «La poesía actual y el mundo clásico», en la qual Riba, «defendiendo la esencialidad del lenguaje poético y la incapacidad del cotidiano, en su forma na-

tural de producirse, para ser vehículo de contenido artístico (...), hizo alusión a algunos lugares virgilianos en que el misterio poético del poema es como un halo de las expresiones más alejadas de la lengua vulgar. / Esto suscitó la intervención del poeta inglés Robert Graves, que rechazó en bloque, como falta, la lengua de los poetas latinos, con excepción apenas de Catulo» (J. R. Masoliver, *Las Conversaciones Poéticas de Formentor*, «La Vanguardia Española», 23 de maig de 1959. Citat per Medina, *Riba*, II, 189). Joan Fuster hi era: «A l'Hotel Formentor de Mallorca vaig ser un dels afortunats que va presenciar un diàleg agressiu —cita d'Homer amunt, cita de Virgili avall, per descomptat, en llatí— entre Riba i aquell boig d'anglès que circulava per Mallorca, l'autor del *Claudi i jo*... (...) Graves va trobar massa resistències de Riba per fer aquell paperot i es va desbocar, literalment» (Vicent Martí, *Fuster incòmode*, «El Temps», 1 de juny de 1987). També Carlos Barral que dedica un capítol del seu segon volum de memòries, *Los años sin excusa*, a Formentor, parlarà d'«una famosa discusión entre Graves y Carles Riba, que el público, más bien ignaro en aquellos negocios, consideró injustamente una humillante derrota del catalán. No recuerdo lo que discutieron, pero sí la naturaleza de ambas actitudes, tímida y defensiva la de Riba, cinica y deslumbrante la del inglés. (...) Riba parecía un examinado, pero sus posiciones eran serias y seguras u honestamente dubitativas. El también quedó con la falsa impresión de derrota. (...) El menudísimo Carles Riba parecía disminuido, encogido, cambiando las últimas frases ya de pie con el triunfante y ufano gigantón de alpargatas, disfrazado de pastor del Parnaso o nostramo de galera homérica» (Madrid, Alianza, 1982, 225). L'altra polèmica va produir-se durant la sessió dedicada a «Nuestras lenguas poéticas», quan Riba va referir-se «sin segundas intenciones y llevado por esa vehemencia juvenil en él irreprimible, a la introducción del "lenguaje de la calle" en el poema, recurso que calificó de "tontería". "¿Por qué ha de ser una tontería servirse del lenguaje de la calle" —fue la réplica inmediata de Blas de Otero—. (...) Opinión a la que se sumó Gabriel Celaya (...). La pugna así planteada vino a quedar resuelta, principalmente, por las intervenciones de Carlos Bousoño i del poeta inglés Robert Graves» (R. Santos Torroella, *Una palabra, otra palabra y otra palabra...*, «El Noticiero Universal», 28 de maig de 1959. Citat per Medina, o.c., 189 i 190). Tanmateix, Riba escriurà al marge d'aquest darrer article i al costat del mot «tontería», «inexacte!» (Citat per Medina, o.c., 190). En la sessió de clausura, Cela donarà la notícia de la mort de Josep M. López-Picó i demanarà a Riba «d'exposar a manera d'homenatge alguns records personals del seu gran amic, i [ho farà] "amb veu trencada per l'emoció" i amb llàgrimes als ulls» (Medina, o.c., 79). Per a Riba, «els dies de Formentor, fet el balanç, foren de distensió i d'assegurament. Creiem tant en l'amistat!» (c. 766, 2n. prgf.), escriurà a Crusat.

[Barcelona] 28 de febrer de 1959

Rd. P. Jordi M. Pinell
Montserrat

Benvolgut, reverit amic,

La vostra tan afectuosa carta del 8 p.p.¹ em va trobar al llit, pagant tribut d'oci a la gripeta de cada hivern. I excedit, abans i després, per una pluja de proves, notes a redactar, cites a comprovar etc. del segon volum del meu *Sòfocles*.² Vull dir que l'article promès a l'amic Triadú per a «Serra d'Or» va restar, ja començat, de racó per a un quant temps. A més, calculo malament, i el text, a mesura que vaig reprendre d'escriure'l, se'm va anar allargant. El té, llest, per a fer-vos-el a mans, en Triadú.³ Volgueu resoldre, d'acord amb ell, si ha d'anar en dues vegades o en una. O simplement, si ha d'anar: em temo que és una mica abstrús; hi és tot dit en forma d'apunts i hi ha, a més —és la clau de l'article— una curiosa qüestió d'hebreu que, baldament estudiada per mi en tota consciència i amb el vostre assessorament que ja indico, em plauria que fos abans consultada per Vós a algun especialista de la vostra santa casa.⁴

I escriurem d'altres articles, si Déu vol i els responsables de «Serra d'Or» continuen honorant-me amb el desig que així sigui.

Amb el millor afecte, vostre i de Montserrat

C. Riba

En paper imprès de: Editorial Alpha, S.A. / Vía Layetana, 30 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. Pinell li ha escrit: «L'amic Triadú em comunicà ja fa alguns dies el vostre propòsit de col·laborar periòdicament a "Serra d'Or". No sé pas com donar-vos-en les gràcies. / Em sembla que jo no m'hauria mai atrevit a demanar-vos-ho. Queda encara massa deficient, malgrat els esforços, la bona voluntat i la generosa aportació de molts. / Però no us podeu imaginar el favor que ens

feu. No sols perquè constituirà, el vostre, un bell exemple a imitar, sinó també perquè ens sostindrà en la posició de fer-nos cada vegada un xic més exigents en l'admissió de treballs i en la cura de la presentació. / (...) Us agrairia molt també que us sentíssiu amb tota llibertat per a fer-nos suggerències i observacions de cara al millorament possible de la publicació» (Montserrat, 8 de febrer de 1959).

2. Vegeu c. 744, n. 4.

3. «*He cregut i és per això que he parlat*». Serà publicat en dues parts a SdO, 1ª època, 53, abril de 1959, 12-13, i 54, maig de 1959, 14-15. Recollit després a O. C., 3, 415-420.

4. Pinell li escriurà: «He rebut, efectivament, el vostre article. L'ha llegit ja un hebraïsta de casa i no hi ha trobat cap objecció a fer» (Montserrat, 6 de març de 1959).

758bis. *A Josep M. Llompart*

[Barcelona] 28 de febrer de 1959

Sr. Josep M. Llompart
Ciutat de Mallorca

Benvolgut amic,

M'ha vingut a trobar, amb el darrer número de «Papeles de Son Armadans», la seva nota, amb tant de delit esperada per mi, sobre els meus dos llibres.¹ Em sembla, i ben sincerament li ho declaro, una petita obra mestra. Qui la recorri pensant i pesant el que hi vol dir cada mot, es podrà acostar als textos amb coratge clarivident, i amb aquella *idea* de conjunt, precisa i fecunda, sense la qual no es pot fer una lectura —o un viatge— que valgui la pena. L'en felicito i me'n felicito jo mateix. Comentarí així, asseguren per a continuar escrivint.

Envio avui mateix unes línies al nostre comú gran amic C.J.C., acceptant la invitació per a les converses de Formentor.² Ens prometem d'aquesta nova estada a Mallorca uns goigs que no ens veuríem amb cor de refusar.

Vulgui transmetre els nostres millors records a la Sra. i al Sr. Viñas,³ pel bon ànim dels quals fem els vots més fervents. Hem parlat ja, per fil, amb la Gabriela i amb el nostre africà,⁴ reintegrat feliçment a casa seva.

Amb Clementina, ben fidelment d'Encarna i de V.

Una forta abraçada!

C. Riba

En paper imprès de: Editorial Alpha, S.A. / Vía Layetana, 30 / Barcelona. En poder del seu destinatari.

1. *La obra poética de Carles Riba* («Papeles de Son Armadans», 10, gener de 1957, 81-94). Vegeu també c. 710bis, n. 1.

2. Vegeu c. 757, n. 1.

3. Els seus sogres. Vegeu c. 685bis, n. 2.

4. Oriol Riba. Vegeu c. 755, 1r. prgf.

759. A Julia Iatridi

Barcelona, 7 de marzo de 1959

Sra. Dª Julia Iatridi
Atenas

Mi distinguida amiga,

Lo único que me impide sonrojarme al escribirle después de estar tanto tiempo en deuda con Ud., es que mi silencio no ha sido propiamente silencio.¹ ¡Con que frecuencia la recordamos a Ud. Clementina y yo! Y nunca nos encontramos con la Sra. Miserachs² o con Badosa,³ que Ud. no surja en la conversación. Su última carta, la que ha permanecido sin aparente respuesta, llegó a nosotros en un período triste, duro, de nuestra vida doméstica. La madre de Clementina —88 años— estuvo ocho meses en cama, sin enfermedad declarada, agotándose y despersonalizándose lentamente. No hay espectáculo más deprimente que éste. Dios se la llevó en abril.⁴ En tales situaciones uno acude a lo más inmediato y lo que requiere de nosotros serenidad y claro sentimiento de lo humano, queda a un lado; y a veces como si se habituara a permanecer a un lado, en la espera...

Vamos trabajando en lo nuestro. Clementina tiene en prensa un libro de versos;⁵ yo estoy ahora en una pausa de la edición de un segundo volumen de Sófocles (*Ayax* y *Edipo Rey*),⁶ una edición que significa pruebas y más pruebas, revisiones, consultas etc. hasta enervarse. De Cavafis,⁷ he traducido más de sesenta poemas y proyecto añadir tres o cuatro más a la selección. Pronto va a decidirse la publicación. Me permitiré recurrir a Ud. para que me oriente sobre el necesario permiso y para que me ayude a resolver alguna duda en cuanto a la interpretación de algún pasaje. Me parece que mi traducción resulta más viva que las francesas aparecidas con posterioridad a mi trabajo. La semejanza en la situación de las dos lenguas —neogriego y catalán— ha contribuido mucho a que así sea. He dado varias lecturas, en círculos más o menos íntimos; todo el mundo ha recibido la impresión de algo extraordinario, insospechado, muy de hoy en muchos aspectos. Para mí, Cavafis quedará aso-

ciado a una de las emociones más profundas de estos últimos años. Creo que le debo el relato. Yo había sido profesor en nuestra Universidad, cuando estaba vinculado con todo lo que para mí ha sido idea y servicio. No necesito explicarle por qué en 1939 quedé, con otros colegas, automáticamente fuera. Al volver, en 1943, del destierro, la Universidad para mí era, tenía que ser por principio, un paraíso, no precisamente cerrado, sino ocupado, desfigurado, hostil. Por principio no puse más los pies en ella; con esa ausencia, afirmaba algo. Pero ha ido creciendo una generación para la que la guerra no eran unos hechos vividos, sino una tragedia contada, que había desmoralizado a sus mayores, dejando para los jóvenes un ambiente de mentira, de rencor, de cerrazón, de desconocimiento, de negación de la libertad, de mixtificaciones de lo más sagrado. Esos jóvenes no han podido menos de ver, sin embargo, que algunos de sus próximos predecesores hacían examen de conciencia y se agrupaban otra vez, desde el uno y el otro campo, para el establecimiento de una paz fundada en un amplio humanismo, en el que la convicción y la actitud valieran más que las palabras. Así empezó a crearse otra vez un nexo entre el pasado y el futuro. No todo eran ruinas en aquél, quedaban, como gérmenes vivos, las enseñanzas y la dignidad de algunos, más que profetas, ya obreros del futuro que los jóvenes se comprometían a forjar. ¡Comprometidos con qué pureza! Unos desde un cristianismo en el que la caridad sea otra vez llama y la justicia otra vez sed; otros, desde un socialismo —y aun más allá— ilustrado y dúctil. Los estudiantes, claro está, van a la vanguardia de esa marcha hacia una España construída desde dentro. Ud. sabe en qué hechos se ha traducido, en varias universidades, tanta esperanza. Esos jóvenes, al margen de la rutina de los cursos, y no sin la ayuda de profesores clarividentes y denodados, se reúnen, discuten, invitan a sus mayores a hablarles. Yo no ignoraba que los estudiantes de Letras deseaban llamarme, pero sospechaba que no se atrevían, creyéndome encastillado en un principio rígido, lo que equivale a decir en una terquedad respetable, sí, aunque para ellos poco comprensible y estéril. Fue la hija de un amigo mío la delegada para explorar. Encontró en mí el deseo de estar con ellos. Y así entré otra vez, después de 20 años, en aquella Universidad que Ud. conoce; desde ciertos sucesos, sólo se permitía la entrada por las puertas laterales; un error que resultó simbólico, determinó que yo hiciera la mía por la puerta principal. Me acompañaban unos estudiantes, me esperaba en el patio una comisión formada por otros estudiantes y algunos profesores, significativamente jóvenes. El pretexto de mi vuelta a la universidad era leerles algunos poemas de nuestro Cavafis. Yo imaginaba un auditorio de un par o tres de docenas de personas... Quedé asombrado ante una aula llena a rebosar: más de cien, quizá ciento cincuenta oyentes. Estaba

aun yo pasando el umbral cuando se levantaron todos y prorrumpieron en unos aplausos apretados, interminables. Me conmoví: en mi vida había conocido muestra de simpatía más vehemente, más expresiva. «En esta Facultad de Letras —así empecé— en la que yo era sólo un fantasma, quizá en cierto modo un mito, vuelvo a ser una persona de carne y huesos, capaz de decir algo. Me siento feliz, sobre todo porque han sido jóvenes los que me han traído otra vez aquí...» Y les leí veinte o treinta poemas de Cavafis, escogidos no sin plan. Siguieron admirablemente la lectura —y las explicaciones marginales— aprobando con la cabeza, riéndose, alguna vez aplaudiendo. Le aseguro que el poeta se hubiera estremecido al verse tan hondamente comprendido en sus intenciones y en su realización...⁸

Le cuento todo eso, mi querida amiga, porque no puede menos de darle alegría, hondamente, en las dos mitades de su personalidad: la griega y la española. Y para que diga algo de ello, si lo juzga conveniente, en la radio o en las revistas.

He leído páginas de su *καιολόγη*.⁹ Pero faltándome tanto léxico —¡y el de Ud. es muy rico!— me resulta muy laborioso. Envíeme narraciones breves, en griego o traducidas (suyas, claro está): andamos con proyectos interesantes, con vistas a Hispanoamérica.¹⁰ Ya le daré más noticias en otra carta. Y escribame, háblenos de Ud., de su vida; y de esa Grecia a la que cada día deseo más ardientemente volver¹¹ (y esta segunda vez tiene que ser, más que un viaje de turismo arqueológico, un contacto con personas, con el presente vivo de mi Grecia eterna). Pídame libros, no vacile Ud. Por mi parte desearía algo de Seferis. ¿Existe alguna antología? Lo que conozco de él, a través de versiones inglesas, me ha interesado de veras.¹²

Pongo punto, a causa del papel... y del tiempo (mío y suyo). Nos encontraremos otra vez.

Con mucho afecto de casa a casa, suyo

C. Riba

En poder del seu destinatari. Publicada, traduïda al grec, a «Néa Hestía», 769, Atenes 1959, 951-952 i, parcialment en l'original, a Carles-Jordi Guardiola, *Per la llengua, Llengua i cultura als Països Catalans, 1939-1977* (B, La Magrana, 1980, 48-49).

1. La darrera contestada, segons l'anotació de Riba al marge de la carta rebuda, és del 17 de març de 1958. Vegeu, també, c. 670, n. 1.

2. Montserrat Miserachs, amiga de Julia Iatridi.

3. Potser Enric Badosa?

4. Vegeu c. 581, n. 11.
5. Vegeu c. 750, n. 7.
6. Vegeu c. 744, n. 4.
7. Vegeu c. 713, n. 2.
8. Pel que escriurà al seu fill Oriol, «Divendres vaig ésser invitat pels estudiants a fer-los una lectura de les traduccions de Kavafis» (Barcelona, 25 de gener de 1959), la lectura es produí el 23 de gener (Citat per Medina, *Riba*, II, 77).
9. Més endavant, Iatridi li donarà notícies sobre el seu llibre: «*Acabo de tomar el premio de Costa Uráni, para la mejor obra en prosa, novela o colección de cuentos del 58. Fue por mi novela el Cavalaris...*» (Atenes, 17 de març de 1959).
10. Vegeu c. 756, n. 2.
11. Vegeu c. 152, n. 1 —vol. I.
12. Iatridi li escriurà que «*A propósito de Seféris no tengo nada suyo, pero ya procuraré hallar algún tomo y mandárselo. Es de lo mejor que tenemos, seguramente*» (c. citada). A la BR hi ha un exemplar de l'obra de Seferis (Atenes, Ikaros, 1955) sense cap més indicació.

Barcelona, 24 de març de 1959

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

Benvolguda amiga,

M'afligeix que ni un instant hagi pogut témer que paraules seves —sempre tan lleials i delicades— em tinguessin ferit.¹ Al contrari, estimo en els qui em són cars un pensament lliure, expressat fins a la duresa quan la indignació que l'anima és coherent amb tota una actitud i amb tot el sentit d'una vida i d'una obra. En el cas de què es tracta, V. va intuir una certa feblesa quasi paternal en mi —hi és, evidentment i explicablement; com també hi ha una irritació contra els qui s'han escandalitzat per partit pres o per quedar millor o per simple mediocritat —aquella mediocritat tan poc compatible amb la nostra terrible època; no, no puc sofrir que per fer el bell gest d'esquinçar-se les vestidures ningú se'n posi abans unes de tronades. Això és tot. Asserenat, justament per la seva opinió, ho veig tot en justa perspectiva; i cregui, Paulina, que estic al seu costat, no enfront.

Perdoni el meu silenci. L'altre dia vaig començar una carta. Un diluvi de proves del Sòfocles II em va interrompre a la segona línia.² Al vespre va ésser el cop de la mort d'en Janés. A pocs amics dec tant com a ell; poca gent he conegut a qui gosés aplicar com a ell goethià «genial». M'ha afectat molt, en diversos aspectes.³ Després, se m'han entravessat coses que he d'escriure, que he de cobrar etc. De vegades em semblo idiota a mi mateix, fracassat etc. i patixo i em fa horror una ploma.

Però, també en això excusi'm. No he cuitat a prendre-la ara per fer postures, sinó per dir-li uns mots d'afecte, per fer-me present amb Clementina en les seves angúnies: no dubti que uns amics per als quals V. sigui entranyablement més, no els té. Amb ella, ben de cor

C. Riba

P.S. - No hem rebut encara el llibre que ens anuncia.⁴ El de Clementina està pendent d'un pròleg de Joan Fuster.⁵ Fins a un dia d'aquests amb més calma.

En poder dels hereus del destinatari.

1. Crusat li ha escrit, fa uns tres mesos, a propòsit de «una cosa que tal vez no le guste. Renúncie, no sé si se lo diría Cano, después de lograr terminar la lectura, a reseñar el libro de Bonet. (...) No es la primera vez que pido a José Luis que me reemplace para un libro cuando me siento incapaz de dar de mí todo el elogio que, a juicios de otros, merece y se espera; pero hasta ahora no había tenido que hacerlo con un libro catalán, y el hecho de que se trate de alguien que le quiere bien a Vd. no me lo hace más suave. Pero qué quiere? Cuando se escriben libros para espantar a la gente, está dentro de la justicia de las cosas que el reseñista, abasourdi, quede sin habla. (...) Le advierto que yo misma no sé por qué ese libro me ha producido una reacción tan viva y anti-pática» (Sevilla, 12 de desembre de 1958). Però no podem conèixer la resposta de Riba perquè la seva carta ens ha arribat incompleta (vegeu c. 750). Crusat li escriu a continuació: «Paso a hablarle de ese asunto de B. B. que, después de leerle, me tiene aún más perpleja y triste, y puede estar seguro que me preocupa a mí también. Mestre, no hay nada que V. a mí no pueda pedirme y sin embargo me atreveré a pedirle que, si es posible, respete mi instinto en esta ocasión, y en una de esas cosas que "son patrimonio del alma"» (Sevilla, 10 de febrer de 1959). Riba no li contesta de seguida i Crusat interpreta aquest «silenci» com una desaprovació i li escriu de nou: «Mestre, perdón si le he herido. Perdón también si, después de aguardar con ansiedad su reacción unos días, he demorado luego el pedirselo» (Sevilla, s/d., però: «Domingo de Ramos», 1959). Malgrat que ens falta la peça del mig, crec que l'actitud de Riba queda prou clara amb el que escriu a continuació. El llibre de Blai Bonet és *El mar* (B., Club Editor, 1958. Premi Joanot Martorell, 1957). Sobre Riba i Bonet, vegeu c. 606, n. 1.

2. Vegeu c. 744, n. 4.

3. Crusat li ha escrit: «Pobre Janés! Sé cuanto lo habrá Vd. sentido, y yo tampoco olvido lo que, al cabo, hizo por mí —que hubiese sido muchísimo si yo hubiese sido "sujeto" para algo» (Sevilla, s/d., però: «Domingo de Ramos», 1959). «Josep Janés i Olivé va morir en un accident de cotxe l'11 de març de 1959, prop de Vilafranca del Penedès. Amb ell va morir l'impressor, que conduïa el cotxe, Miquel Gutiérrez, el germà de Janés, Àngel i el seu cosí Carles Puig. L'escriptor anglès John Lodwick fou hospitalitzat i va morir uns quants dies més tard» (Jacqueline Hurtley, *Josep Janés. El combat per la cultura*, B., Curial, 1986, 326). Janés havia ajudat molt Riba durant l'exili i els primers anys del retorn a Catalunya. Sobre les seves relacions, vegeu c. 374, n. 9 —vol. II.

4. Crusat li ha escrit: «Con más vergüenza que satisfacción, les he enviado estos días un ejemplar de mi libro nuevo, que es muy viejo; (...) escrito hace doce años para el Ciudad de Barcelona» (c. citada). Suposo que es deu referir a *Las ocas blancas* (B., Destino, 1959. Ancora y Delfín, 160).

5. Vegeu c. 750, n. 7.

761. *A Miquel Dolç*

[Barcelona] 21 d'abril de 1959

Benvolgut amic,

He rebut el paquet amb l'Estaci III.¹ M'hi posaré aviat. I el Tertul·lià?² Penso que ja anem sortint d'aquests volums que la revisió obliga a fer poc menys que nous. Serà bo que quan V. passi per Barcelona ens vegem i parlem: les perspectives es van aclarint...³

De casa a casa el millor afecte.

L'abraça

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. Sala Tinell. Salon Tinell. Salon Tinell. Tinell Saal». Adreçada a: Sr. Miquel Dolç / Maestro Palau, 12, 13° / Valencia. En poder del seu destinatari.

1. P. Papini Estaci, *Silves*, Vol. III, Traducció de Guillem Colom, llicenciat en Filosofia i Lletres i Miquel Dolç, professor a la Universitat de València (B., FBM, 1960).

2. Vegeu c. 745, n. 1.

3. Segons la nota de Dolç, adjunta a la carta: «La frase "les perspectives es van aclarint..." es refereix al futur immediat de la FBM». Vegeu c. 735, 2n. prgf.

761bis. *A Josep M. Llompart*

Barcelona, 22 d'abril de 1959

Gràcies ben cordialment, estimat amic, per la seva afectuosa carta del 20 i per la gestió que m'anuncia haver fet per nosaltres. Estem, doncs, a veure què passa (¿com no hauria d'ésser agradable?).¹

Els nostres millors records entorn de V.

Seu, amb una amical abraçada

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. Sala Tinell. Salon Tinell. Salon Tinell. Tinell Saal». Adreçada a: Sr. Josep M. Llompart / C. de Lorenzo Riber, 40 / Palma de Mallorca. En poder del seu destinatari.

1. Llompart li ha escrit: «Vaig rebre oportunament la seva carta del dia 15. No vaig contestar-li desseguida perquè volia, abans, consultar amb En Cella —que ha estat uns quants dies a València— alguns extrems i, principalment, sondejar la conveniència d'escurçar un parell de dies l'estada de vostès. / Respecte d'aquest darrer punt, m'ha semblat interpretar que a En Cella li sabia greu que vostès no restessin a Formentor tota la setmana, ja que considera que la seva assistència a les Converses és un dels factors que més han de contribuir a prestigiar-les. En vista d'això, i segons les indicacions de vostè, no he volgut insistir» (Ciutat de Mallorca, 20 d'abril de 1959). La carta del dia 15 no ha estat localitzada. Sobre Formentor, vegeu c. 757, n. 1.

762. *A Joan Fuster*

Barcelona, 28 d'abril de 1959

Sr. Joan Fuster
Sueca

Benvolgut amic,

Rebem amb alegria la vostra afectuosa carta del 28. No solament Pedreira ens havia comunicat el vostre pròleg a *És a dir*, en unes breus hores de pressa entre el correu i la impremta, sinó que el mateix Dia del Llibre uns quants exemplars encara talment amb la tinta molla ja van anar a les llibreries. Us hauríem d'haver escrit tot d'una; però han estat unes jornades de tràfec i de dispersió: discursos i conferències a Barcelona i fora, kilòmetres de carretera i fatigues, tan amables com es vulgui, de recepcions i de sopars, anar al llit a alta hora, celebracions de sants etc. i tot això allunyant-nos del llibre i de tot allò que s'hi refereix. Els vostres mots han vingut quan tot just recomençava la calma. Quan tot just podem rellegir les vostres pàgines en la intimitat que volen. El que ací i allà hi resta de potser provisionalment formulat, ocasions tindreu de reprendre-ho, de desenvolupar-ho. No és pas poca glòria d'uns versos aquesta possibilitat i, estem per dir-ho, aquesta temptació per a un crític! Deixeu-nos la il·lusió que això, més que del fet d'haver estat el pròleg acuitadament escrit, ve d'un impuls de creixença dels poemes mateixos, d'una mena de coqueteria de llur gràcia i del secret profund de llur cant. (Uns poemes, altrament —i així ho feu sentir en termes inoblidables— tan fidels a llur primer compromís amb la vida mateixa i amb l'art!) Clementina us n'està ben cordialment agraïda, i jo amb ella, pel que ella és per a mi i pel que per al meu goig són els seus versos. En parlarem a Formentor: entre nosaltres i, si és avinent, també entre nosaltres i els altres.²

La invitació per anar a Gandia ens encanta.³ Ja us ho vaig dir quan me'n vaig parlar com d'una cosa probable. Accepto per endavant les condicions sobre la base suggerida. Res, però, no ens serà més grat que això de conèixer una mica més del país valencià i de reveure-hi amics tan cars i de fer-n'hi de nous!

Amb Clementina, vostre afm.

C. Riba

P.S. - Acaba de telefonar-me en Pedreira. Aviat estarà enllestida tota l'edició d'*És a dir* i Clementina us podrà enviar l'exemplar noble que us és degut, amb uns mots del seu agraïment. A Formentor, de Barcelona sé que hi anirem, a més de Clementina i jo mateix, en Foix, Antoni Vilanova, Blai Bonet, Barral, B. de Otero i un altre que ara no recordo.

En poder dels hereus del destinatari.

1. Fuster li ha escrit: «No sé si Pedreira us ha fet llegir el pròleg que he escrit per a "*És a dir*". D'una manera tremendament imprevista, Pedreira m'obligà a redactar-lo en un parell de dies: n'estic descontent. El llibre de Clementina mereixia una presentació més ben pensada i més ben escrita. Perdoneu-m'ho» (Sueca, 25 d'abril de 1950). Sobre *És a dir*, vegeu c. 750, n. 7.

2. Fuster li ha escrit: «Em sembla que vós aneu a les "*Converses poètiques*" de Formentor: si no hi ha res de nou, també hi aniré» (c. citada). Sobre Formentor, vegeu c. 757, n. 1.

3. Fuster li ha escrit: «No sé si recordareu que us vaig parlar, la darrera vegada que ens vam veure, de la possibilitat de facilitar-vos un nou viatge a terres valencianes amb l'excusa de formar part d'un jurat literari. Es tracta, en efecte, d'un concurs de llibres de versos que ha organitzat la ciutat de Gandia en ocasió del V Centenari d'A. March. La comissió corresponent estarà molt contenta si us dignàveu incorporar-vos al jurat. De moment, les condicions que us podran oferir encara no estan definitivament fixades: us pagaran, naturalment, els viatges i l'estada de dos o tres dies a Gandia; a més, hi haurà una gratificació en metàl·lic més o menys sòlida. Jo crec que, amb una mica d'habilitat, i al marge d'això de Gandia, encara podríem proporcionar-vos una conferència o una lectura de poemes que, d'alguna manera, us arrodoniria el pressupost del viatge, que vós i la vostra esposa podríeu prolongar uns dies més. La reunió del jurat se celebrarà a Gandia en la primera quinzena d'octubre. ¿Us interessa l'oferta? Si sí, us agrairia que m'ho diguéssiu per tal de confirmar-ho als senyors de Gandia i estudiar les gestions a fer en els altres aspectes» (c. citada). Vegeu c. 767.

762bis. *A Mercè Rodoreda*

Barcelona, 1 de maig de 1959

Benvolguda Mercè Rodoreda,

Ahir vaig rebre els llibres, pocs dies després de la vostra afectuosa carta. És molt gran el favor que em feu amb aquestes trameses; no solament en l'ordre material (un no arriba...): és tan dolç que una ja vella amistat s'expressi en la sol·licitud, avançant-se amb allò que pot plaure més! O amb allò que perquè es necessita més, menys un s'atreviria a demanar. Gràcies ben de cor. Us indico, a invitació vostra, un parell de coses més que m'interessin. Deixeu-me creure que no és que he perdut la vergonya, sinó que em sento de ple dins la confiança! ¿Amb què us podem correspondre? Us enviem *És a dir*² de Clementina. Va sortir el Dia de St. Jordi: uns pocs exemplars, amb la tinta encara molla, van anar a les llibreries, per a un ritu que no és ben bé per a nosaltres. Llegiu-lo amb l'amor que mostreu pel que escrivim, que tant estimula per a no desistir.

Espero la sempre anunciada carta de l'Obiols.³ I una d'aquelles escapades vostres a Barcelona. ¿Ens avisareu, si la feu? Xerrarem: no tot és negre. I la nostra amistat és ben fidel.

Amb Clementina, vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Dominicos Théotocopuli dit le Gréco. Vers 1547-1614. Le Martyre de Saint Maurice. The Martydom of Saint Maurice. Martyrium des Heiligen Moritz. Martirio di San Maurizio. Martirio de San Mauricio». Sense indicació de destinatari perquè tot l'espai està dedicat al text. Institut d'Estudis Catalans.

1. Rodoreda li ha escrit: «Així que vaig arribar a Ginebra, vaig encarregar els llibres que us interessin, però, a la llibreria, no tenien "Les jeunes gents en colère" i han trigat un mes a enviar-me'l. (...) Suposo que rebreu els llibres i la carta, gairebé junts. / (...) Si us interessa algun

altre llibre, digueu-m'ho de seguida. Us prometo que no trigareu tant a tenir-lo» (Ginebra, 22 d'abril de 1959). Sobre la tramesa de llibres, vegeu c. 721, n. 1.

2. Rodoreda li ha escrit: «Serà una alegria per a mi rebre el llibre de Clementina. No sé si ella se n'ha recordat més, però jo m'he recordat sempre d'una vegada que, després d'haver llegit "Aloma", em va telefonar on jo treballava, per a felicitar-me. Quants anys fa d'això? Ja veieu que som vells amics» (c. citada). Sobre *És a dir*, vegeu c. 750, n. 7.

3. Rodoreda li ha escrit: «L'Obiols encara és a Viena i tornarà la setmana entrant. Em va dir que us donés molts records: us escriurà des de Ginebra» (c. citada).

763. *A Jesús Massip*

Barcelona, 4 de juny de 1959

Sr. Jesús Massip
Tortosa

Sí, benvolgut amic, la notícia que va tenir per Radio París és certa.¹ Fa ràbia, però potser val més que les coses siguin clares. Li contaré detalls, alguns saborosos, quan ens veurem un dels dies de la visita a Barcelona que ens anuncia: el prenem pel mot!² De moment no em puc estar de dir-li com la seva lletra m'ha commogut i m'ha confortat. ¿Pot ni imaginar que una adhesió tan fervent no serveix de res? El que en situacions d'aquesta mena és inútil és, en tot cas i solament, la modèstia. Jo em sento orgullós d'haver rebut la seva professió de fe: estigui-ho vostè d'haver-la feta!

Els nostres millors records als amics d'aquí: al Dr. Manyà³ i a G. Vergés⁴ en primer lloc. I vulgui saber-nos sempre fidels de V. i de casa seva, ben de cor

C. Riba

P.S. - Tot plegat, però, fa l'efecte que no passarà del grotesc episodi que ja comença a ésser lluny en el temps. Dur-ho endavant obligaria a plantejar una qüestió de fons, amb el consegüent esvalot dins i fora: fora, cap als quatre punts cardinals. No crec que hi hagi ni força ni cara per a tant.

En poder del seu destinatari.

1. Massip li ha escrit: «Ahir vaig sentir per ràdio París una trista notícia que voldria saber de font certa i documentada. ¿Què ha passat al Institut d'Estudis Catalans? París deia que —amb intervenció de la policia— s'havia sospès una reunió i havien fet cap a comissaria. És tan indignant que dubto i no vull creure. ¿Com s'ha revifat i per quina causa esta posició absurda contra Catalunya? Primer la indigna injúria al Abad de Montserrat, després l'insult més baix als Jocs Florals de Catalunya... Ara esta sortida de test. El dolor i la tristesa marquen de fa molt temps al nostre poble, el marquen i l'uneixen» (Tortosa, 2 de juny de 1959).

2. Massip li ha escrit: «És probable que dins la segona quinzena de juny vingui a Barcelona. M'agradarà —si coincideixo amb vostès que no siguin fora— tenir la alegria de la agradable conversació dels nostres estimats amics —dels nostres admirats poetes— Carles i Clementina» (c. citada).

3. Vegeu c. 623, n. 5.

4. Vegeu c. 733, n. 2.

764. A Miquel Gayà

Barcelona, 6 de juny de 1959

Vet aquí, benvolgut amic, transcrita amb tota fidelitat, fins al més petit detall de l'ortografia, la carta de Mn. Costa de què els vaig parlar,¹ a V. i a Mn. B. Torres.² M'he commogut rellegint-la: no podia jo, adolescent encara, partir amb millors auguris!³

Vivim, amb goig creixent, el record de les jornades de Formentor. Algun bé per a tots en sortirà, algun gran bé!

Vulguin-nos, V. i els bons amics comuns que el volten, tenir-nos presents amb afecte, com aquí els hi tenim, Clementina i jo, a Vs.

Amb una abraçada, seu

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. La Catedral y Barrio Gótico». Sense indicació de destinatari perquè tot l'espai és destinat al text. En poder del seu destinatari.

1. A Formentor, on van coincidir. La còpia de la carta no ha estat conservada adjunta, però vegeu-la reproduïda a *Quaranta-quatre cartes*, 146.

2. Bartomeu Torres Gost, biògraf de Miquel Costa i Llobera.

3. Riba també conegué Costa personalment. Era la primavera de 1918 i ell mateix ho ha escrit: «Una sola vegada he estat davant la seva realitat física. Fa més de trenta anys en un racó indetectable d'una Ciutat de Mallorca encara misteriosa per a mi. En una cruïlla de carrers, al peu d'un jardinet penjat: potser no era ben bé així, però se'm recompon necessàriament així. S'adreçà a algú (Josep M. Capdevila. Eren així mateix amb mi la meua muller i Miquel Ferrà, que va fer les presentacions) que m'acompanyava —algú que tan justes i belles coses havia d'escriure de la seva poesia— prenent-lo per mi mateix, que coneixia només de lluny, sense rostre, per unes juvenils traduccions de Virgili. Salvà el seu error sense confusió i sense ofensa. Amb la seva naturalitat patricia, em deixà el sentiment, no d'haver gaudit uns moments insignificants del tracte social d'un home il·lustre, sinó d'haver tingut, com en un glop, la totalitat d'una humana gran presència» (*Memòria de Mn. Costa i Llobera* dins*Més els poemes*, 54). Vegeu més informació sobre el viatge a Mallorca a c. 772, n. 1.

765. A Miquel Gayà

Barcelona, 12 de juny de 1959

Gràcies, ben de cor, benvolgut amic, per les seves dues cartes tan afectuoses.¹ Esperem el seu llibre amb goig anticipat.²

No he enviat a Mn. Torres còpia de la carta de Mn. Costa i Llobera, comptant amb que V. tindrà la bondat de comunicar-li la que ha rebut.³

Quant a les frases sobre Rosselló-Pòrcel, la meva muller no recorda bé quines eren: el recordem i en parlem tan sovint!⁴ Però dins el meu volum ...*Més els poemes*, publicat no fa gaire dins la col·lecció «Signe» (Joaq. Horta editor, Barcelona) hi ha una *Memòria de Rosselló-Pòrcel* que potser li servirà.⁵

Ben cordialment de casa a casa, seu

C. Riba

Targeta postal de la qual no conec l'anvers. Adreçada a: Sr. Miquel Gayà / Calle de José A. Clavé, 50 / Palma de Mallorca. En poder del seu destinatari.

1. Una a Riba i una altra a Clementina, totes dues del 10 de juny.

2. Gayà ha escrit a Clementina: «Per correu separat, enviaré el llibre del qual li vaig parlar, modestíssim com tot lo meu» (Mallorca, 10 de juny de 1959). No tinc altra informació que aquesta.

3. Gayà ha escrit a Riba: «Resto agraïdíssim als seus amables mots del 6 dels corrents; dels quals separo la còpia de la carta de Costa i Llobera, realment commovedora i veritablement interessant baix de tots conceptes. Ha fet molt bé d'enviar-me-la, lo mateix que a Mn. B. Torres, tan bon amic meu» (Mallorca, 10 de juny de 1959). Vegeu c. 764.

4. Gayà ha escrit a Clementina: «Em faria gran goig si em volgués repetir aquelles frases que em digué, al punt d'acomiarar-nos, del seu marit Carles Riba sobre Rosselló Pòrcel, a fi de tenir-les en compte en el text de la conferència que preparo, i no tergiversar-ne el sentit» (c. citada).

5. Vegeu pàgs. 139-142. Sobre Riba i Rosselló-Pòrcel, vegeu c. 423, n. 4 —vol. II.

Barcelona, 15 de juny de 1959

Sra. Paulina Crusat
Sevilla

¿Què és de V., benvolguda amiga? El seu silenci ens té ansiosos, aviciats que estem a la companyia de les seves paraules.¹ ¿Com va la seva salut? Volem creure conjurats els leucòcits:² a Formentor,³ J.L. Cano ens va tranquil·litzar, segons notícies de V. més recents que les nostres. ¿I la seva situació, els perills que amenaçaven la seva economia?⁴ I l'aventura de la caseta, ¿ha estat més que un fracàs, ja sempre prou trist, en unes il·lusions?⁵ ¿Vindrà aquest estiu —potser aviat?⁶ (Recordem una revetlla de St. Joan, sols tots tres a casa nostra, en el més pur regal de la confidència...)

El temps ens fuig entre els dits, com una aigua ràpida. Tot són reunions, visites, conferències, lectures, petits conflictes... I també goigs, ¿per què no? El llibre de Clementina⁷ ha portat la felicitat de comentaris efusius, nets —alguns gairebé de combat (com ho era el de la carta de V.):⁸ dona orgull això d'ésser un *enjeu* contra la improvisació i la confusió! Els dies de Formentor, fet el balanç, foren de distensió i d'assegurament. Creiem tant en l'amistat! Té tant valor un mot de simpatia independent d'aquestes barrija-barreges en què un de vegades s'ofega, si no es perd! La hi vam recordar, la hi vam enyorar molt vivament.

El nostre geòleg⁹ un dia d'aquests deurà passar com un llamp per Sevilla. Va estar un mes i mig a Guinea, en plena estació de les pluges, corrent les il·letes de l'estuari o la selva. Ens va tenir en l'expectació: les lectures de Simonon¹⁰ i de Céline feien, des de la memòria, el seu fet. Ara prepara unes oposicions per a una càtedra de Saragossa: si les guanya, se'ns acostarà.

No hem desdit del nostre projecte andalús.¹¹ Caldrà diferir uns mesos encara. Potser el marge de mitjans que ens cal ens vindrà d'un treball que he emprès: una d'aquestes feines llargues, en les quals un se sent sovint defallir; mig obscura, però de responsabilitat: em passo cada dia unes hores, submergit dins

la Bíblia, avivant les marcides restes del meu hebreu...¹² Ja li ho contaré, perquè espero que ens veurem aviat. I tantes coses més! Però necessitava escriure-li, provocar-la a escriure'ns només que siguin uns mots per a apaivagament de la nostra inquietud. (N'és un element l'estranyesa de no haver rebut el seu llibre, que ens anunciava com a enviat...¹³ ¿O és que algun descoratge la'n va fer desistir a darrera hora? Ens turmenta que no aconseguim deixar de sospitar-ho.)

No dubti que en Clementina i en mi té els amics més feliços d'ésser alguna cosa per a V. Amb ella, seu

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. La darrera, és del «Domingo de Ramos» (vegeu c. 760, 1). Tanmateix, Crusat acaba d'escriure-li el 14 de juny però la carta encara no ha arribat.

2. Vegeu c. 750, n. 4.

3. Vegeu c. 757, n. 1.

4. Crusat li ha escrit: «*Siempre el asuntillo (...) (para mí no "asuntillo")*: reinversión de ahorros que la inestabilidad de la bolsa desalojó de la única situación buena para ahorros pequeños, que són los valores» (Sevilla, 19 de juliol de 1958).

5. Crusat li ha escrit: «*Quizá no sea prematuro decir (toco madera, no me gusta hablar de las cosas por anticipado) que los trajines que me han tenido ocupada y preocupada este verano (vacaciones y todo) parece que empiezan por fin a cuajar en la construcción de un bungalow en Viladrau —no más de lo que la gente llama un "fin de semana" pero suficiente sin embargo para veranear nosotras, y para veranear una pareja con un niño o una hermana, sin servicio, porque la intención, naturalmente, es alquilar*» (Sevilla, 20 de setembre de 1958).

6. El darrer estiu l'ha passat a Sant Pol de Mar. Vegeu c. 741, n. 2.

7. Vegeu c. 750, n. 7.

8. Crusat li ha escrit: «*Ningún premio, Clementina, puede ya añadirle nada; pero... hay una cosa que éste puede hacer y es repetirle que conserva intacta la juventud. — La Óssa no puede premiar a un libro que tenga una sola arruga*» (Sevilla, 29 de desembre de 1958).

9. Oriol Riba. Vegeu c. 533, n. 13.

10. Segons Manent, «Canyameres duia novel·les de Simenon al poeta perquè sabia que s'hi apassionava i, algun cop, jo li havia sentit fer una autèntic tractat filosòfic del conjunt de l'obra simenoniana, a la qual, deia, mancava metafísica» (*Solc de les hores*, 167).

11. Vegeu c. 689, n. 12.

12. Segons Triadú, quan Riba traduïa Kavafis «era el temps que treballava en la revisió de versions de Sant Pau» (*Inquieta presència de Kavafis*, «Avui», 4 de desembre de 1977). No tinc altra informació que aquesta.

13. Vegeu c. 760, n. 4.

767. A Joan Fuster

Barcelona, 17 de juny de 1959

Sr. Joan Fuster
Sueca

Benvolgut amic,

Avui he rebut la invitació formal de l'alcalde de Gandia per a formar part del Jurat dels premis Ausiàs March, i avui mateix he contestat acceptant.¹

Permeti'm que m'expressi vivament agraït a V. per la iniciativa que ha tingut en tot això.² Em fa —ens fa a Clementina i a mi, molta il·lusió aquesta segona anada a terres valencianes.³ (Indico al Sr. Lorente que Clementina m'acompanyarà a Gandia. Confio en V. perquè no es creï cap dubte sobre unes despeses que em concerneixen únicament a mi.)

Ja ens comunicarem sobre tot això i sobre tot el que es vagi presentant que ho valgui. ¿El veurem aquest estiu per Barcelona? Faci'ns senyal si hi ve. Nosaltres no ens en mourem fins al setembre.

Amb Clementina, seu afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Juan Lorente García, alcalde de Gandia, li ha escrit: «En nombre de la ciudad de Gandia, como primera autoridad de la misma, me complace mucho invitarle oficialmente para que forme parte del Jurado que ha de discernir los premios de poesía "Gandia" y "Beniarjó" creados como homenaje al gran poeta Ausiàs March. / Caso de que Vd. aceptase, los emolumentos serían 3.000 pesetas y gastos de desplazamiento y estancia en nuestra ciudad pagados» (Gandia, 9 de juny de 1959). La resposta de Riba, però, no ha estat localitzada.

2. Vegeu c. 762, n. 3.

3. Vegeu c. 690, n. 1.

767bis. A Mercè Rodoreda

[Barcelona] 26 de juny de 1959

Benvolguda amiga,

He rebut el tresor. És una mar de poesia, amb molt de promès al qui s'hi aventura. Dubto, però, que cap de les «illes inaudites» que hi pugui topar, creï en mi desconfiança del que la nostra gran tradició occidental donarà encara.¹

No us amoïneu excessivament a cercar el *Panorama*: em seria útil per a les classes que faig, com a repertori per a la informació; però tanmateix, prou us dec ja i amb un agraïment ben cordial us ho pago.² ¿Amb què, a més, us podria correspondre? Records a l'Obiols!

Amb Clementina, vostre

C. Riba³

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. Sardanas. Plaza de la Catedral». Adreçada a: Madame Mercè Rodoreda / 21, rue de Cherche Midi / Paris (VIè). Institut d'Estudis Catalans.

1. No tinc altra informació que aquesta. Tanmateix, Riba ja ha esmentat «l'illa inaudita» al primer sonet de *Salvatge cor* (pàg. 17).

2. Rodoreda li ha escrit: «El que vaig encarregar (Panorama de la nouvelle Littérature Française) —perquè a la llibreria no el tenien— està exhaurit. Em refiava que, a París, —on sóc des de fa un parell de dies— potser el trobaria. He mirat tres o quatre llibreries i, per ara, amb resultat negatiu. Encara no desespero. Estic segura que, en alguna llibreria, hi deu haver un exemplar. Falta ensopegar aquesta llibreria» (París, 21 de juny de 1959). Crec que el llibre citat és original de Gaëtan Picon. Vegeu, també, c. 721, n. 1.

3. Darrera carta fins ara coneguda, abans de la mort de Riba. «De sobte una crisi hepàtica aguda obliga Riba a operar-se. Abans ordena els papers, s'acomia i es prepara com a cristià. L'operació és satisfactòria, però una fallada del cor l'allunya definitivament "d'aquest dolç regne terrenal". Som al 12 de juliol de 1959» (Manent, *Riba*, 78). Més informació a Medina, *Riba*, II, 80 i ss.

Apèndix 1915-1952

[Barcelona] 7 de desembre de 1915

Sr. D. Joan Alcover¹
Palma de Mallorca

Respectable senyor meu i amic:

Juntament li remeto el segon número de *Quaderns d'Estudi*,² revista pedagògica de què vostè ja devia tenir prou notícia. Obri-la només i es farà càrrec tot seguit, millor que amb cap explicació meva, del seu to i finalitat.

Ara bé, en la nostra continuada voluntat de millora, hem pensat d'inaugurar-hi (començant pel número del 1er. de Desembre, ja a punt de sortir) una nova secció, l'eficàcia de la qual no dubtem que serà vivíssima: records —si personals, millor— d'escola dels escriptors cabdals catalans. Pel respecte de què tan dignes són, primer que tot; i també, pel més gran interès d'unes memòries que's remuntessin almenys a una quarantena d'anys enrera, voldríem de bell anduvi sol·licitar aquesta col·laboració dels escriptors que, com vostè segurament, assistiren en llur infantesa a les notabilíssimes tentatives primeres de re-catalanització de l'escola catalana.

Goso ara demanar-li aquests records seus, i encara no per sia quan sia, sinó, per poc que pogués, per d'aquí a no gaire llargs dies. Aquest article no hauria d'ocupar enllà de quatre o cinc planes de la revista.

Esperem immediata la seva resposta; gosem encara, esperar-la favorable.³ En tant, m'honoro dient-me sincer amic i admirador de vostè.

C. Riba
Secretari⁴

1. Aquesta és la primera carta de les 5 dirigides a Joan Alcover (fins 1918) que he aconseguit gràcies a l'interès de Pere Rosselló. Vegeu les set d'Alcover (entre 1911 i 1921) a *Quaranta-quatre cartes*, 144-146. Vegeu, també, c. 774, n. 2.

2. Vegeu c. 13bis, n. 1 —vol. I. També, Medina, *Riba*, I, 36-37.

3. Vegeu c. 769, 1r. prgf.

4. A l'esquerra, a la mateixa línia: Rb. R.

[Barcelona] 3 de maig de 1916

Sr. D. Joan Alcover

Molt estimat amic i senyor meu: Ens apuntem joiosament la seva promesa de col·laborar a *Quaderns d'Estudi*, esperant que aviat serà atesa.¹ Ens faria molt contents si V. volia estendre el prec d'aquella concreta col·laboració a algun amic dels seus cercles de Palma.

Jo no he sabut res de la seva malaltia fins ara que V. mateix me'n parla: celebrego formalment que sigui per dir-me que ja està restablert. Supòs que pels Jocs Florals d'enguany V. devia ser a Barcelona. Gairebé no em cal demanar-li excusa de no haver-lo saludat si li en dic el motiu: les meves noces amb la Sta. Clementina Arderiu, que foren precisament el dia abans de la festa.² Si aquest istiu tenia compliment el nostre anhel daurat, —venir a Mallorca— ens fóra una de les joies més vives oferir-li tots dos personalment els nostres respectes.³

Respectes que ara jo li renovo, no perquè sigui de lluny, menys sincers i devots.

C. Riba

Adjunt li faig enviar *Quaderns d'Estudi*. No sé pas què devia passar.⁴

En paper imprès de: Consell de Pedagogia / c. Urgell, 187 — Telèfon 6109 Barcelona. Arxiu Històric del Regne de Mallorca.

1. Fa referència a una carta d'Alcover, amb la qual ha respost a la c. 768, però que no és amb la resta de l'AR (vegeu *Quaranta-quatre cartes*, o. c.), probablement perquè devia restar a l'arxiu del Consell de Pedagogia. Així mateix, no he trobat cap text de Joan Alcover a «*Quaderns d'Estudi*».

2. Vegeu c. 14, n. 1 —vol. I.

3. Vegeu c. 772, n. 1.

4. Vegeu c. 768, 1r. prgf.

770. *A Joan Alcover*

Barcelona, 21 d'agost de 1916

Molt respectable senyor meu i amic:

Alhora d'aquesta tarja ve cap a V. el llibre de la meva dona tot just aparegut.¹ L'encomanem a la benèvola atenció de V.

Ensems jo em permeto de retreure-li a la memòria aquell article sobre records seus d'escola promès a Quaderns d'Estudi. Podrem heure'l aviat?²

Vulgui tenir-nos a tots dos ben devots amics i admiradors de V.

C. Riba
Roca i Batlle, 10 S.G.³

Targeta postal amb l'anvers destinat només a l'adreça. Dirigida a: Joan Alcover Maspons / Relator de l'Audiència / Palma de Mallorca. Arxiu Històric del Regne de Mallorca.

1. *Cançons i Elegies* (B., Publicacions de «La Revista», 1916). Vegeu la resposta d'Alcover a *Quaranta-quatre cartes*, 144-145.

2. Vegeu c. 769, 1r. prgf.

3. Sant Gervasi.

771. A Joaquim Ruyra

[Barcelona] 24 de juliol de 1917

Sr. D. Joaquim Ruyra¹
Blanes

Respectable amic i senyor meu:

Temo força que V. no hagi rebut la carta que, en nom del Consell de Pedagogia, vaig escriure-li dies enrera. En ella li proposàvem la publicació del seu quadret «Mànigues marines»,² com a segon volum de la biblioteca, que sota els auspicis de la Mancomunitat de Catalunya el dit Consell ha començat a editar, sense posar-la però a la venda pública. El primer volum de versos den Josep Pijoan³ va ser enviat a V. fa cosa d'una setmana.

En ell veurà millor que amb cap explicació, la manera com el text es disposa gradualment. Podríem dir-ne, que és una *traducció pedagògica*, per la qual cal, adesiara, tocar lleugeríssimament un mot o una forma, per mor de l'unitat de llenguatge necessària a infants de cinc a vuit o nou anys.

Els treballs de l'impremta estan aturats, pendents del permís de V. Esperem que V. comprendrà aquesta urgència i voldrà enviar-lo, baldament siguin dos mots sols, al que s'honora dient-se admirador i amic de V.⁴

Carles Riba

En paper imprès de: Institut d'Estudis Catalans/ Biblioteca de Catalunya / Palau de la Diputació/ Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Riba i Ruyra, vegeu c. 738, n. 3. Vegeu també M. Lluïsa Julià i Capdevila, *Joaquim Ruyra, narrador* (PAM, 1992, 169-170).

2. Publicat a *Marines i boscatjes, aplech de narracions*, B., «Joventut», Fidel Giró, impressor, 1903. Segona edició 1907.

3. *Llibre de Poesies de Josep Pijoan* per servir de lectura a les escoles de Catalunya. A cura del Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona (B., Mancomunitat de Catalunya, 1917).

4. Ruyra li respondrà: «Estimat Sr. i amic meu: Vaig rebre la seva atenta a Girona, on he romangut un mes malalt. No vaig contestar per no estar en aquells moments per res. Ahir vaig arribar a Blanes, ja una mica refet, i avui rebo la segona de V., que em posa la ploma als dits. / Donc el meu permís per la glosa pedagògica del meu articlet "Mànigues marines" i sa publicació (...). / Respecte a Ortografia, la meua intenció és adoptar la de l'I.E.C. quan reimprimeixi "Marines i Boscatges". En canvi sóc partidari de no fer a l'obra cap esmena de caràcter morfològic; penso respectar àdhuc les formes que regonegui com a dolentes. L'esmenar formes implica alteracions de ritme i de sentit, que afecten l'ànima d'una obra. Marines i Boscatges deu el seu ésser a les seves formes; bones o dolentes, tals com siguin [?] d'elles ha rebut la poesia. Marines i Boscatges és una obra, que pertany al seu temps i que jo mateix no em crec amb dret a esmenar-la morfològicament. Vs., els senyors del Concell Pedagògic, baix la responsabilitat de Vs. poden fer les esmenes, que els sembli bé. Jo'ls autoritzo a fer-ho, però no em comprometo a seguir el seu exemple» (Blanes, 25 de juliol de 1917). Uns dies més tard, Ruyra escriurà de nou a Riba, en resposta a una carta d'aquest —no localitzada: «He rebut la seva darrera (sens data) i estic conforme amb totes les raons, que formula. També he rebut el "Llibre de Poesies" de Josep Pijoan i veig perfectament els propòsits del Concell de Pedagogia» (Blanes, 29 de juliol de 1917). Finalment serà publicada: *Mànigues marines* per servir de lectura a les escoles de Catalunya. Edició pedagògica experimental sota els auspicis de la Mancomunitat de Catalunya a cura del Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona (B., Diputació de Barcelona, 1917). Tanmateix Julià (o.c.), no el cita en la seva «Bibliografia» de Ruyra.

Barcelona, 6 d'abril de 1918

Sr. D. Joan Alcover

Molt respectable senyor i amic: Una de les parts més gentils del nostre programa a Mallorca eren les converses a tenir amb V. Però la pressa del viatge se'ns enduia o la dolçor d'un paisatge ens retenia i els trens ens fugien trasbalsant tots els nostres plans de en romandre almenys unes quantes hores de interval a Palma. Val a dir que l'única recança d'aquests fadaments era de sentir-nos privats de les promeses estones de bella assentada amb els amics que com V., exquisits, acudiren debades a escometre'ns al nostre estatge. Li en demanem excuses. I les esperem, en gràcia d'haver estat novençans de Mallorca.¹ Comptem rescabalar-nos en un segon viatge, més lent o bé en alguna d'aquestes vingudes de V. a Barcelona, que tan delitosament ens sorprenen un dia, a un tombant d'Ateneu.

Li preguem de tot cor que vulgui també presentar les nostres excuses i els nostres respectes a l'estimat Mn. Costa i Llobera, la breu conversa amb el qual, certament, no ens basta.²

Entretant, algun llibre nostre vindrà a fer-los visita. Primer que tots, si a D.P., les meves antigues versions del Càntic i de Ruth,³ a publicar dins de pocs dies. I l'Odissea,⁴ i un primer llibre de versos més endavant,⁵ i un segon llibre de la meva Clementina,⁶ que molt afectuosament el saluda, així com aquest devot amic i admirador seu

C. Riba

Arxiu Històric del Regne de Mallorca.

1. Josep M. Capdevila ho ha explicat així: «No sé ben bé quin any, potser era el disset, férem junts una anada a Mallorca una vuitada d'abril. / El matrimoni Riba encara no tenia el primer fill, que trigà uns anys a arribar-li. A Palma saludàrem en Joan Alcover al cancell de l'Audiència,

i en Costa i Llobera al portal de la Seu. Aquest ens manifestà l'alegria de veure el traductor de les *Èglogues*. La Maria-Antònia [Salvà] i el seu amable germà ens invitaren a dinar al poble de Deià. Estiguérem a la Vall de Sóller, i una nit obligada al Port de Sóller perquè ens fugí el tramvia. Amb en Ferrà per guia, en una anada al Gorg Blau, ens perdérem al Pla de Cúber, fins que, en vesprejar, des d'aquells cimadals veiérem a la vall com fumejaven les llars del poblet d'Aumadrà. Allí uns coneguts d'en Ferrà ens obsequiaren amb llepolies casolanes: crespells, rubiols, confitures i vins, i ens oferiren de conduir-nos amb son carretó fins a Inca, d'on podíem anar amb el tren fins a Palma. Si davant aquell convit els insinuàvem que ens dolien les molèsties ocasionades, replicaven: / —No diguin. Igualment farien vostès a Barcelona, si hi veníem. —Parlo de mig segle enrera. En aquell temps el diner no corria gaire a la Roqueta, i això feia que tota cosa hi semblés regalada. Nosaltres no érem rics, i cadascú rigorosament pagava el seu. Doncs, vegeu els meus comptes. Mossèn Llorenç Riber ens recomanà l'hotel de l'estació, on estariem bé, sense les pretensions de luxe del "Colom". En arribar-hi vaig demanar el preu de l'habitació: d'una cambra espaiosa amb aigua corrent, me'n demanaven una pesseta diària. (...) / De retorn de la volta per l'illa dinàrem en aquell hotel. —¿Volen que els servim els plats del dia o a la carta? —Preferríem escollir, i demanàrem la carta. Hi havia una bona llista de plats i fruites sense indicació de preu. Demanàrem el preu. —Val el mateix que el servei del dia. —I doncs, ¿quina diferència hi ha? —És que l'un el triem nosaltres, i a la carta trien vostès el que vulguin i tant com vulguin, si tenen el gust de repetir. —Semblava impossible. Quan anàrem a Pollença, a la plaça hi havia una "Fonda del Loro", d'algué que tal volta tornà d'Amèrica amb un papagai. Després de dinar ens dugueren uns havans i uns vins, que no havíem pas demanat. Ens digueren: —És que avui és el sant de l'amo de la fonda, i els obsequia. / (...) De tota aquesta anada a Mallorca, Carles Riba, que tenia una sensibilitat estètica tan oberta, tan fina i tan viva i activa, només en deixà uns mots en una estança [I, 27]: són unes llimones vora un torrent, que el lector que no ho sabés, no endevinaria que són el reflex d'unes hores delitoses viscudes a Deià» (*Recordant el meu amic*, SdO, setembre de 1968, 56-57). Vegeu més informació a Medina, Riba, I, 185. Alcover li escriurà i s'excusarà per no haver pogut «capturarlos unes quantes hores al menys per dinar o sopar junts un dia» (Palma, 12 d'abril de 1916. Vegeu-la a *Quaranta-quatre cartes*, 145)

2. Vegeu c. 764, n. 3.

3. Vegeu c. 19, n. 2 —vol. I. Vegeu la resposta d'Alcover a *Quaranta-quatre cartes*, 145.

4. Homer, *Odissea*, 3 vols. B., Editorial Catalana, 1919. Traduïda «per iniciativa vostra» escriurà a Carner al cap dels anys (vegeu c. 395, 2n. prgf. —vol. II—), «la saviesa literària i el coneixement del grec i del català que trasllueix el llibre esbalàren els lectors. Un traductor de vint-i-sis anys havia adaptat definitivament l'hexàmetre clàssic a la nostra llengua i conservava tot allò que de poesia pura i d'aventura pura i alliçonadora tenia el poema d'Homer!» ha escrit Manent (Riba, 30). Efectivament, els comentaris i les crítiques són unànimes. Potser un dels primers, publicat anònimament a «D'ací d'allà», una revista no precisament literària, dona la mostra de l'entusiasme amb què és rebuda la traducció ribiana: «L'esdeveniment cabdal de les lletres catalanes en tot aquest estiu ha estat la traducció magna de l'*Odissea* per C. Riba Bracons. Cap executòria no pot ser més noble que aquesta per a la nostra llengua literària. Homer parla en català en tota la seva profunda suggestió i puríssima netedat. Tresors de bellesa i de gràcia ens són fets, d'aquesta manera, connaturals, i, aproximadament, compatricis. El meravellós poema d'Homer, lectura delitosa àdhuc per la donzella o l'infant, és incorporat a la nostra literatura amb una mena de do màgic: el resultat és imponderable, i assoleix lloc altíssim entre les traduccions de l'*Odissea* als millors idiomes de cultura» (X., *Crònica catalana*, «D'ací d'allà», 1919 (octubre), 989-990). Pla, entre molts altres, s'afegirà al cor i reivindicarà que és necessari «que l'activitat d'en Riba sigui mobilitzada amb fins específicament nacionals per acabar amb l'espectacle esborronador de

veure en Riba treballant a preu fet i a tant el metre, com qualsevol infeliç periodista de nosaltres. / Barcelona, 5 de febrer de 1921» (*Alguns escrits de joventut recollits de «La Publicitat» (1920-1928): Pall-Mall a Cap-i-puntes*, O. C., 43, B., Destino, 1983, 172). Vegeu més informació a Medina, Riba, I, 44-45. Sobre la segona versió de l'*Odissea*, vegeu c. 395, n. 3 —vol. II— i sobre una versió per a infants, c. 188, n. 1 —vol. I.

5. Serà el *Primer llibre d'estances* (B., Publicacions de «La Revista», 1919). Vegeu el comentari d'Alcover a *Quaranta-quatre cartes*, 145.

6. *L'Alta Llibertat* (B., Editorial Catalana, 1920). Vegeu la carta d'Alcover a *Quaranta-quatre cartes*, 145.

773. *A Marià Manent*

[Barcelona] 15 de juny de 1918

Sr. D. Marià Manent¹

Amic meu: He llegit el vostre article sobre el meu *Càntic*.² Dels articles sobre mi sempre n'estic content; llevat de tres casos: quan es parla d'una cultura clàssica meva etc.; quan es diu que sé el sànscrit etc.; i quan es descobreix que sóc cerebral etc. (en el cas en què l'articulista no sap que el cervell també té les seves passions —vegi's Pascal i Xenius).

Vós ni per ombra al·ludiu a res d'això; i encara dieu coses belles i afalagadores per mi. Per això us l'agraixo doblement, molt cordialment.

Disposeu del v.d.a.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre les relacions de Riba i Manent, vegeu c. 259, n. 1 —vol. I. Però cal afegir-hi 7 cartes més de Riba. En total, doncs, 22 entre 1918 (la present) i 1956 (c. 665).

2. *El Càntic dels Càntics i el Llibre de Ruth traduïts per Carles Riba* («El Camí», 6, juny de 1918, 12-13). Agracixo aquesta informació a Albert Manent.

774. A Joan Alcover

Barcelona, 29 de desembre de 1918

Sr. D. Joan Alcover

Molt respectable amic: La meva muller Clementina i jo li agraïm de tot cor el delicat present del seu llibre *Poemes Bíblics*,¹ i els bons desigs de V. per les festes nadalenques. Bon any nou també a V., i als amics de Mallorca.

Encomanaré al meu entranyable amic Jordi March, que vulgui dir, sobre les planes de *La Veu de Catalunya*, uns quants mots de l'admiració del darrer llibre seu;² la mateixa admiració que ha produït en aquest devot amic i servidor de V.

C. Riba

Arxiu Històric del Regne de Mallorca.

1. *Poemes bíblics* (B., Publicacions de «La Revista», 1918).

2. Efectivament, Riba hi publicarà l'article «*Poemes bíblics*», de Joan Alcover, en dues parts: 11 i 18 de gener de 1919, recollit després a *Escolis*, 116-121. Més endavant, farà el *Pròleg* a Joan Alcover, *Antologia*, Tria de T. Garcés (B., Ed. Lira, «Els poetes d'ara», 1923, 7-11), recollit després a *Els marges* (196-198) amb el títol de *Tres esbossos*, I: Joan Alcover. Tanmateix, el 1922, des d'Alemanya, li criticarà el discurs presidencial dels Jocs Florals de Girona com una «de les coses de vista més curta que he llegit de molt temps ençà» (c. 102, primeres ratlles —vol. I—).

775. A Josep Obiols

Perugia, 5 de setembre de 1920¹

Amic Obiols: Amb els bagatges al costat, i una cambra gran i neta que dóna a un carrer-plaça alegre, i una dispesera jove i guapassa, sentim ja més confort. Potser hi haurà cambra per Vós, especialment si avisséssiu tot seguit. Us en faríeu 7 L. al dia. També fan tota la pensió; però penso que, preu per preu, val més anar a la fonda, on hi ha cuiner, més abundor, etc. Ara, que també és possible que Vós sol trobeu millor que dos a Belle Arti etc. Un prec: la Clementina sembla que s'ha descuidat a Siena unes sabatones de vellut amb unes mitges de seda. Escric ara mateix a la Sra. Gati que us en faci un paquetet i us el faci portar.² Recordeu-vos d'aquells llibres!³

V.d.

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Arezzo. Chiesa di S. Maria della Pieve. La Facciata. (Del XIII Secolo.)». Adreçada a: En Josep Obiols / Albergo La Scala — Piazza / S. Giovanni / Siena. En poder dels hereus del destinatari.

1. Aquesta postal de la mateixa data que la c. 36 —vol. I—, crec que és escrita a continuació, una vegada ja han trobat on posar. Sobre Riba i Obiols, vegeu c. 36, n. 1 —vol. I— i sobre el viatge a Itàlia, vegeu c. 21, n. 2 i ss. fins a la c. 43, totes al vol. I i, en aquest volum, fins a la c. 779.

2. Livia Gati, que era la mestressa de la pensió, li contestarà: «*Ho trovato le sue scarpine di velluto ma non ho trovato le calze*» (Siena, 9 de setembre de 1920)). Riba escriurà a Obiols que «les mitges les teníem nosaltres. Les sabates penso que ja us les hauran remès, com ens escriu la Sra. Gati» (c. 40 —vol. I—; però un error de transcripció em va fer convertir «Gati» en «Sat.»). Vegeu, també, c. 777.

3. En properes cartes hi insistirà. Vegeu cc. 776 i 46 (avantpenúltim prgf.) i 48 (2n.prgf.) —vol I.

776. A Josep Obiols

Perugia, 6 de setembre de 1920

Estimat Obiols: Un altre prec. Compreu-me la monografia de *Perugia* de la col·lecció dirigida per Corrado Ricci (penso que es diu *Italia Artistica*), com aquelles de S. Gimignano i de Siena que jo tenia. Aquí a Perugia no es troba, però recordo haver-la vist en alguna llibreria de Siena, potser davant de Belle Arti, o Cavour amunt.¹

V.d.

C. Riba

Això de Perugia penso que m'agradarà. He rebut ja les cartes que esperava. Estic en ple tràfec.² A reveure aviat.

Targeta postal. A l'anvers, «Siena — Palazzo Buonsignori». Adreçada a: En Josep Obiols / Pensione La Scala / Piazza San Giovanni / Siena. En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 775, n. 3.

2. Prepara el seu retorn a Barcelona. Vegeu c. 37, n. 1 —vol. I.

Perugia, 8 de setembre de 1920

Estimat Obiols:

Verament, no m'explico això de cà'n Muntañola,¹ si no és que el telegrama hagués atrapat en Laguia² fora, de vacances. A mi tampoc no m'escriuen, ni sé què he de fer. Un matament. Hem retrobat les mitges, però les sabates es devien quedar.³ Hem escrit a la Walkyria,⁴ i vaig a escriure ara a M. Kudlitz.⁵ Aquest programa no s'acaba mai. Es verament enutjós d'estar sorpresos com estem, sense poder tirar endavant cap pla.⁶ A Belle Arti⁷ costa 16 L, sense vi ni servei. Sembla que té molt bona vista; no és lluny de centre, però n'és una mica decantat. No us apureu per cambra: un home sol sempre campa. Aquesta d'ací no us la goso contractar; ja en parlarem: aquesta casa és una paradoxa; en L. P.⁸ no tindrà millor allotjament si mai ve a Perugia. No hem sentit el terratrèmol.⁹ V.d.

C. R.

Si podeu avisar quan veniu, feu-ho, que us vindrem a rebre. Aquest palau i una font que té davant —que a la fotografia només es mig veu—, són realment bells. Dins hi ha la Pinacoteca. El nostre carrer —que té 4 números per banda— surt al mateix indret de l'escalinata.¹⁰

Targeta postal. A l'anvers, «Perugia. Palazzo Comunale». Adreçada a: En Josep Obiols / Pensione La Scala Piazza di / S. Giovanni / Siena. En poder dels hereus del destinatari.

1. Riba i Obiols viatgen a Itàlia amb feina encarregada per Editorial Muntañola (vegeu c. 21, n. 2 —vol. I—), la qual mensualment paga a Obiols amb un xec que és anunciat per un telegrama. Però xecs i telegrams s'endarrereixen sovint i les dificultats econòmiques d'Obiols són notables tal com ell mateix escriu a Riba. Vegeu *Carles Riba-Josep Obiols*, cc. II, III, IV, VI, VIII, XI i XII. Sobre Editorial Muntañola, vegeu c. 43 —vol. I.

2. Vegeu c. 43, n. 5 —vol. I.

3. Vegeu c. 775, n. 2.
4. Vegeu c. 29, n. 6 —vol. I. Però la carta no ha estat localitzada.
5. Paul F. Kudlitz (*La lectura, però, no és segura*). Un del turistes, probablement anglosaxó, amb el qual han coincidit a Siena. A l'AR hi ha dues postals seves (Siena, 14 de setembre i Assís, 20 de setembre de 1920).
6. Crec que fa referència a la incertesa del seu retorn. Vegeu c. 37, n. 1. —vol. I.
7. Una de les pensions de Perugia prevista per a hostatjar-s'hi, però que és plena. Vegeu c. 36 —vol. I.
8. López-Picó, que col·laborava a LVC amb notes i epigrames, li ha escrit: «Sense el vostre esperó minva el meu conreu de la paradoxa» (B., 7 de maig de 1920. Vegeu *Epistolari*, 62). Vegeu, també, una altra referència a c. 27, primeres ratlles, —vol. I.
9. Obiols li ha escrit: «Aquest matí a les vuit m'he sentit el llit tot bellugat d'un terratrèmol. Em penso que també l'haureu sentit vosaltres» (Siena, 7 de setembre de 1920. Vegeu *Carles Riba-Josep Obiols*, c. III).
10. Fa referència a la imatge de la postal que li envia.

778. *A Josep Obiols*

Florència (estació). Dissabte [16 d'octubre de 1920]¹

Estimat Obiols:

A câ'n Balestri² mil alegrois. El Giuseppe no hi és: es casa amb la spinacci. La Isolina s'ha tornat rossa. La cuina sempre detestable. La angleseta desapareguda d'Assís³ ens ha saludat afectuosament en un carrer de Florència; fresca com una rosa. Amb un timbre damunt el passaport i 3 L, a la qüestura sembla que hem resolt aquest afer.⁴ Demà cap a les 12 serem a Vintimiglia i segurament a mitja nit a Marsella. Hem comprat la mort de S. Francesc (Giotto a Sta. Croce) gros, per en Muntañola,⁵ id. el retrat que hi ha a Subiaco per en Galí⁶ i per mi; el concert de Giorgione, *en colors*, per al meu oncle,⁷ per damunt el piano. Florència més maca que mai. Es una ciutat reeixida: tota la resta que hem vist són admirables intents.

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Firenze. Loggia dei Lanzi. Interno». Adreçada a: En Josep Obiols / Windsor Hotel / Assisi / (Perugia). En poder dels hereus del destinatari.

1. Si bé la data d'obliteració és el 17 d'octubre de 1920, em decanto pel 16 perquè és el dia que correspon a dissabte.

2. Vegeu c. 36, n. 3 —vol. I.

3. On el matrimoni Riba ha passat tres setmanes. Vegeu c. 30, n. 1 —vol. I.

4. El del retorn. Vegeu cc. 30, n. 1 i 37, n. 1 —vol. I.

5. Antoni Muntañola Carné. Vegeu c. 43, n. 2 —vol. I.

6. Alexandre Galí.

7. Josep Sorribes. Vegeu c. 52, n. 3 —vol. I.

779. *A Josep Obiols*

Ventimiglia, 18 d'octubre de 1920

Estimat Obiols:

Perquè recordeu els nostres bons temps de turistes. El bagatge naturalment no ha arribat amb nosaltres.* Un dia a Ventimiglia. Demà a 2/4 de 8 a Barcelona. Hora de Continental:¹ presque. En passar la frontera, repeteixo el mot cèlebre del meu homònim D. Carlos: Volvaré.

*Conseqüència - consell: viatgeu al peu del furgó com un tenor que ha de cantar el mateix vespre.

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Ventimiglia. Val di Roia». Adreçada a: En / Josep Obiols / Windsor Hotel / Assisi / (Perugia). En poder dels hereus del destinatari.

1. Cafè on se celebrava una penya en la qual eren assidus Riba i Obiols. Vegeu c. 20, n. 1 —vol. I.

[Barcelona] 10 de novembre de 1920

Estimat Obiols:

He estat, de matí i tarda al vostre nadiu Sarrià. Els garrofers del torrent m'han tornat aquell gust de Catalunya. No per això m'he curat de l'enyorament d'Itàlia.¹ Calumnieu la Clementina: no està pas contenta de tornar ser a Barcelona.² He trucat tres vegades al convent de Caputxins:³ exagerant-ho una mica, podria semblar que, a la manera de Dant, hi anava a cercar «pace». Entre la segona i tercera, a mitja tarda, hem anat a veure la vostra mare, la qual havia vingut, debades, a trobar-nos a la joieria del carrer d'Aviñó.⁴ Hem fet visita amb ella i amb el vostre germà. Hem parlat dels menjars d'Itàlia, de la manera com la gent va a missa, del caràcter d'En Muntañola,⁵ etc., i hem pres galetes amb vi bo. Després, per fi, hem vist el P. Miquel.⁶ Hem parlat dels destins de Catalunya, i això ens ha dut molt dolçament a parlar de Vós. In somma: aquest vespre mateix el P. Miquel escriu a Roma recomanant-vos eficaçment. Allò del convent ha quedat en l'aire, amb un caràcter de mitja fantasia. Embarqueu-vos confiat, i el primer dia instal·leu-vos on pogueu. Llavors aneu a veure aquests dos senyors: P. Joaquim de Llavaneras, Via Sardenya, 40, que és una mena de successor del Cardenal Vives⁷ i és a ell que ja el P. Miquel m'hauria recomanat a mi; i el P. Antoni d'Argentona, Boncompagni, 71. Ells us trobaran o indicaran un allotjament del vostre braç, a més a més de tot allò que a Roma val més que el pa. Ítem: al P. Miquel li ballava pel cap que Mn. Carreras⁸ li havia parlat d'un albergo bo i sumament econòmic, un antre clerical a la manera de «La Verdad» de Barcelona. Ja podria ésser un camí per a la realització de les vostres il·lusions. Penso que aquest dos PP. us en parlaran. Per si de cas, jo faré preguntar-ne l'adreça a Mn. Carreras per en Gassol.⁹ El qual està eternit amb una carta que ha rebut de Vós, del dia dels Morts, i vol escriure'us definitivament. Ahir en Gassol i aquell engendre híbrid de Xènius i Cristòfor de Domènec que es diu Permanyer¹⁰ (a part de tot un bon jan, un excel·lent jan, que vol confiar-me a mi els destins d'un seu llibre de versos), doncs van tenir una animada discussió teològica sobre, com

vos ho resumiré: sobre si era possible o valia la pena de combregar l'Alcalde de Cork¹¹ amb un tall de llonganissa que es fes del dessús-dit heroi irlandès. En Massot,¹² amb la seva franquesa tramuntanesca va concloure-ho així: sempre se us coneixerà que haveu estat al Seminari (En Gassol, naturalment). Com se li coneix en la manera com posa en dubte l'excel·lència poètica d'En Carner. Ahir hi vaig gastar molta saliva, i em dol. Es veu que als Seminaris, en qüestió d'estètica, encara estan en allò de «l'emoció». En Millàs¹³ sembla que s'engegarà de crítica: ja patirem, perquè el noi té els seus punts de vista. La fama botzina l'excel·lència prodigiosa dels vostres dibuixos: fins el P. Miquel n'està enterat.¹⁴ Si això continua, no sabrem com demanar-vos la realització dels cobrerespatllers i de l'ex-libris. Mi rincresce tanto que dissentim Vós i jo en un punt tan essencial com la qüestió de les lires. Permeteu-me només que puguin fins a 32 o 33 i que s'hi aguantin un dia. Després que baixin, i magari que s'hi sostinguin temps: tot pot facilitar el nostre retorn.¹⁵ ¿Voleu creure que el mateix director de l'Escola¹⁶ m'ha dit —no en feu ús— que si jo no hagués hagut de tornar per quedar-me, la presa de possessió l'hauria pogut també fer des d'Itàlia, mitjançant la immoralitat de fer veure que havia vingut i enviar-me els papers perquè signés? Sin comentarios, com diuen els diaris formals. Si una cosa m'ha romàs inexplicable, és la conducta d'En Galí. Com que jo poso molta fe en els amics, i els la sostinc a ultrança, segueixo atribuint-ho tot a una prudència d'ell, potser excessiva, però potser més profitosa al capdavant que el maquiavelisme del meu car director i docte hel·lenista i emmidonat enemic Dr. Segalà.¹⁷ Les lires avui han pujat, d'un bot, 2,25 enters. És un ai, i en un no-res poden ser a trenta-tres. Confiem en la Providència i som optimistes. Si les coses se m'arrangen com van en camí, els estius ja no anirem a S. Pere de Roda, sinó a París, i sense pensar.¹⁸ Tenim, per governador, un militar, en Martínez Anido.¹⁹ En Carner, en saber-ho a Madrid, va exclamar: ¡Qué Martínez han ido a buscar! Els barcelonins sembla que no s'hagin enfiadat mai. Renace la esperanza... No trobem pis que ens pagui el renunciar a Itàlia.²⁰ Vostre

C. Riba

En paper imprès de: Ateneo Barcelonés / Particular. En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 43, n. 13 —vol. I.

2. Potser pel que li ha escrit a propòsit de l'estat de gestació de Clementina: «La cosa s'ha presentat, meravellosament, amb unes garanties de normalitat que fan encara més greu la nostra responsabilitat» (c. 44, primeres ratlles —vol. I).

3. Obiols li ha escrit: «A Roma no hi cabo. M'han contestat una pila de pensions i d'hotels dient-me que tenen la casa plena i per molt temps. (...) Em balla pel cap que vós parlàveu de què era possible hostatjar-se en algun convent de frares. Per ventura els caputxins m'admetrien? Si us és possible us en voleu enterar pel P. Miquel d'Esplugues? Seria possible encara, que ell em pogués recomanar?» (Assís, 4 de novembre de 1920. Vegeu *Carles Riba-Josep Obiols*, c. XVIII).

4. Dels pares de Clementina.

5. Vegeu c. 43 —vol. I.

6. Pare Miquel d'Esplugues.

7. Josep de Calassanç Vives i Tutó.

8. Lluís Carreras, que ha estat a Itàlia fa poc. Vegeu c. 45, 6è. prgf. —vol. I.

9. Ventura Gassol. Sobre les relacions epistolars Riba-Gassol, vegeu c. 581, n. 1. Vegeu, també, «Índex onomàstic» del vol. I.

10. Ricard Permanyer. Vegeu c. 47, n. 10 —vol. I.

11. Terence MacSwiney, alcalde de la dita població irlandesa, en vaga de fam durant 75 dies fins que mor el mateix 1920. Gassol li dedicarà un poema: *La presó de Lleida* o *Glossa* «En la mort de Mac Sweney [sic], Alcalde de Cork» (*Les tombes flamejants*, B., Atenes A. G., [1923], 47-52).

12. Lluís Massot i Balaguer. Vegeu c. 45, n. 6 —vol. I.

13. Sobre les relacions Riba-Millàs, vegeu c. 68, n. 1 —vol. I.

14. Vegeu, també, c. 43 —vol. I.

15. Potser al·ludeix al que li ha escrit Obiols: «Com que les lires estan, gràcies a Déu, bastant baixes i veig que s'hi mantenen em penso que'm podré sortir de tot. Tot serà que duri» (Assís, 1 de novembre de 1920. Vegeu *Carles Riba-Josep Obiols*, c. XVII).

16. Escola de Bibliotecàries, en la qual ha aconseguit una plaça de professor. Vegeu c. 37, n. 1 —vol. I.

17. Lluís Segalà. Vegeu c. 128 —vol. I.

18. No tinc altra informació que aquesta.

19. Severiano Martínez Anido. Vegeu c. 47, n. 4 —vol. I.

20. Vegeu c. 44, n. 3 —vol. I.

781. *A Josep Obiols*

Avinyó, 4 de març de 1922¹

Estimat Obiols:

De Narbona a Tarascó hem viatjat amb en Ràfols,² que menjava una coca llaaarga. La gent aquí és més antipàtica que a Perugia.³ El bon turista es lleva de matí: i no hem pogut veure, del palau dels papes, sinó la cambra on venen postals. Us n'envio una mostra. Hem desempolsat l'italià amb una italiana provençalitzada, de cara el Mont Ventoux. Prepareu la maleta, que això val la pena.⁴ Pas cher. Retratem, retratem. El Jordi⁵ fa rotllo, amb especialitat pels alemanys. Una grossa muniquesa ja li ha cantat l'Hereu Riera. Adéussiau. Tinc un cap com tres quartans.

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Avignon. Palais des Papes (XIVe siècle). Chapelle Saint Jean, "Saint Jean"». Adreçada a: En / Josep Obiols / Major, 34 / Barcelona / (Sarrià). En poder dels hereus del destinatari.

1. De camí cap a Alemanya, la primera postal és per a Obiols. Sobre el viatge i l'estada, vegeu c. 58, n. 1 —vol. I. Uns mesos abans de tornar, escriurà a Obiols que «us declaro solemnement que a hores d'ara crec el tomb per Alemanya tan essencial com el tomb per Itàlia» (c. 799).

2. Josep Francesc Ràfols que viatja cap a Itàlia.

3. «La gent [de Perugia] és adusta. Ai hospitalitat toscana!» li havia escrit (c. 36).

4. Aquesta serà una invitació constant, sobretot els primers mesos: «Feu la maleta» (c. 782), «Si no veniu, no sabeu què us perdeu. Caseu-vos i veniu!» (c. 786), «Què us perdeu, què us perdeu!» (c. 793), «Us han de pensionar (...) a fer el tomb de les corts alemanyes» (c. 795). Però Obiols restarà a Barcelona.

5. Jordi Riba Arderiu, el seu fill gran.

782. A Josep Obiols

Lindau, 8 de març de 1922

Estimat Obiols:

Berna és color verd poma clar; Luzerna color d'avellana.¹ Per color decoratiu aneu a Suïssa. Els monuments antics (tipus el que vaig enviar en postal a En Millàs²) són policromats. La Casa de la Vila de Berna, gòtica del XIV o del XV, és també policromada com la façana de la catedral de Siena, però fa molt més bon efecte, perquè segueix les línies amb més sobrietat. Les cases tenen nombrosíssimes finestres, amb els porticons oberts enfora i aplacats contra la façana, essent decorats de colors vius a la manera de bandera japonesa, o recordant una mica les banderes de les *contrade* saneses. Això combinat amb els colors de les façanes, de les persianes, etc. En fi, vejам si la terra del color és cap al Nord. Aquí, a la frontera alemanya, continua igual però ja més fosc, i més brut. La gent és grollera i amable, i beuen desesperadament, i criden, i riuen i canten. Ara com ara jo dec beure el doble de cervesa que en L.-P. Els preus són molt enraonats. Aquí, a Lindau, davant la finestra tenim aquestes torres. De color no s'assemblen de res a la postal, però, fill, no hi havia res més de bo. Treure uns grans efectes del coure verd; per ex. l'esfera del rellotge i aplicacions sobre la torratxa, que és d'escata de rajola. En fi, estimat decorador, feu la maleta.³ Bons records als amics. V.

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Lindau i. B., Diebsturm und Peterskirche». Adreçada a: En Josep Obiols / Major, 34 / Barcelona (Sarrià) / Spanien. En poder dels hereus del destinatari.

1. Durant el viatge a Itàlia (vegeu c. 21, n. 2 —vol. I—), Riba i Obiols s'han escrit sovint sobre art i artistes, sobretot quan Riba ja és de retorn a Barcelona i Obiols l'informa amb detall d'allò nou que veu (vegeu *Carles Riba-Josep Obiols*, sobretot a partir de la c. XX). Ara s'han canviat les tornes. És Riba el que viatja, el que veu i el que, en certa manera, es converteix en «els ulls» d'Obiols. Transmet a Obiols els colors, les formes, els ambients que aquest no pot veu-

re. I selecciona amb una cura extrema la imatge de cada una de les postals que li envia. «Lamento molt que no vegeu les coses que veig: us farien més profit que a mi» (c. 793) li escriurà ben explícitament. Aquest és un aspecte de l'obra ribiana ben poc estudiat: la seva relació amb els artistes, que és molta, sobretot amb els catalans de la seva generació, i l'art: la contemplació de l'obra artística, la seva valoració, la impressió que li fa, tot servit amb paraules precises, justes, brillants, a estones contundents. La majoria d'aquestes cartes en són la mostra més fefaent. Vegeu, per exemple, cc. 793, 795, 797 i 800. Caldria encara afegir les postals dels viatges a França de 1924 i 1925. Vegeu cc. 806, 807, 809 i 813-816.

2. Perduda. Sobre Millàs, vegeu c. 68, n. 1 —vol. I.

3. Vegeu c. 781, n. 4.

783. A Joan Estelrich

Munich, 14 de març de 1922

Estimat Estelrich:¹

Saluts de l'alegre i negre Munich! He ordenat ja l'antologia verdaguèria-na,² i us l'enviaré un dia d'aquests juntament amb un pròleg que abans servirà d'article a «Lletres i Llibres».³ Demà començaré a traduir Keller,⁴ que està furiosament de moda a Alemanya. I el Xenofont?⁵ Ha estat ja compost el II volum? Feu-me'n enviar proves, us ho prego: seria *schrecklich* que sortís sense jo passar-hi els ulls, i sense posar-hi alguna nota com al I. —Com van les coses? I les finances?⁶ Ordeneu-me-les d'una manera fluida, que aquí els marcs van com aigua. Escriviu-me sobre això; jo us escriuré sobre aquesta gent d'aquí, que semblen nascuts de l'escuma de la cervesa. Faig coneixences rares. Sos-pito que aquest vespre seré iniciat en el cercle espanyol. Bons records de v.d.

C. Riba
Hauptpostlagernd

Targeta postal. A l'anvers, «München. Marienplatz m. altem Rathaus». Adreçada a: En Joan Estelrich / Editorial Catalana / Escudellers, 10bis / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Riba i Estelrich, vegeu c. 389bis, n. 9 —vol. II.
2. Fa referència al volum Jacint Verdaguer, *Poesies*, Introducció i tria de Carles Riba (B., Editorial Catalana, 1923). Vegeu, també, c. 473, n. 9 —vol. II.
3. *Pròleg a una antologia de Jacint Verdaguer*, signat Jordi March, i publicat en tres parts a LVC: 14 i 18 d'abril i 9 de maig de 1922. Recollit després a *Els marges*, 115-132.
4. Però Estelrich li escriurà que «Si no haguéssiu començat a traduir Keller o només n'haguéssiu traduït poqueta cosa, us pregaria que suspenguéssiu la vostra activitat per aquest cantó. Francament. Durant aquest mes passat he pogut fer-me càrrec de l'estat de l'Editorial [Catalana] en punt a manuscrits. Tenim obres en cartera, com vós sabeu, per publicar durant dos anys dins la Biblioteca Literària» (B., 1 d'abril de 1922). Riba li respondrà que «Tinc mig volum de Keller fet. Aquest, com és natural, l'acabaré» (c. 784, 2n. prgf.). Estelrich li respondrà que «Natural-

ment, si teniu Keller fet, o a mig fer, no cal dir que queda acceptat, com tota cosa vostra» (B., 14 d'abril de 1922). Finalment serà publicat: Gottfried Keller, *La gent de Seldwyla*, B., Llibreria Catalònia, 1925. El seu entusiasme per Keller també el farà conèixer a López-Picó (vegeu c. 71, 4rt. prgf. —vol. I—) i a Carles Soldevila, al qual assegurarà que les «dues novel·les de Keller» que ha traduït «us seran una revelació» (c. 74, 5è. prgf. —vol. I—).

5. Estelrich li escriurà que «El segon volum del XENOFONT està completament compost i avui mateix us trameto en paquet certificat, totes les proves» (B., 1 d'abril de 1922). Es refereixen a la traducció de *Els deu mil*, 2 vols., B., Editorial Catalana, [1922].

6. Vegeu c. 784, 2n. prgf.

Munich, 7 d'abril de 1922

Sr. Joan Estelrich
Barcelona

Amic benivolgut: Acabo de rebre la vostra carta. No encara les proves del Xenofont, que en tenir-les enllestiré immediatament! M'haveu enviat també l'original? Si de cas no, feu-me'l arribar, us ho prego: sense ell, la correcció en alguns punts em seria difícilíssima; ara, que no esperaré a fer-la, mentre l'original ve.

Sobre el que em dieu de substituir les traduccions per a l'E.C., per traduccions per a la Fundació B.M., no sabria afegir-vos cap nova raó a les que abans de partir us vaig donar de paraula.² Aparteu de mi aquest calze. Tinc mig volum de Keller fet.³ Aquest, com és natural, l'acabaré. Això durarà fins a 1er. de juny. Es a dir, el 1er. de juny cobraré una tercera mensualitat de 200 ptes. i quedarà saldat el volum. D'aquí a aleshores Vós haureu tingut temps de respondre'm —encara que hi sou un bon xic lent. No se'm precisa bé què voleu dir amb «treballs formalment encarregats»: «formalment» és un terme sempre relatiu, i no en faria —com suposo que tampoc Vós— base per a cap insistència extremada. Poso confiança absoluta en la vostra amistat, i us prego que resolgueu la qüestió com més d'acord amb el que us tinc dit, millor. —Ara, jo us donaré unes quantes suggestions més. Si no creieu possible que faci tots quatre llibres encarregats per aquest any, l'ordre de preferència en què en faria almenys algun altre seria aquest: 1er. La llegenda de Guillem d'Orange;⁴ 2on. El 2on. volum de Keller;⁵ 3er. La literatura italiana de Vossler.⁶ —En altre cas, com està aquell pla d'una representació de la F.B.M. a Alemanya, per a l'acopi de textos, etc.?⁷ Podria ser això una solució total, o almenys complementària? —D'articles per a la Veu sempre n'escriuré almenys un parell al mes.⁸ De manera que es tracta de resoldre un sou màxim de 200 ptes. per als deu o dotze mesos que estaré fora. —Si tot això no és factible, i no hi ha altra sortida que aferrar-me a un clàssic, aleshores permeteu-me que per començar

no tradueixi els lírics grecs, sinó un prosista, i no un prosista difícil: per ex, se m'acut Xenofont (Les Memorables, en les quals ja estic entrenat),⁹ o Plutarc (Vides).¹⁰ Us dic, se m'acuden ara aquests: hi tornaré a pensar durant la tramitació d'aquest afer, la qual, us ho prego, accelereu tant com us sigui possible. —I la revisió (una alta revisió, s'entén) de textos catalans dins la E.C. o dins la F.B.M.? També havíem parlat alguna cosa d'això. —Esperaré amb impaciència la vostra carta: demostreu l'home d'acció que tothom proclama en Vós.¹¹

Una cosa, al marge de tot això: m'he sentit —no he de dissimular els mots justos— ferit i entristit per les converses aparegudes a *La P.* i a *La V. de C.* sobre la *F.B.M.* En la primera hi figurava en un lloc secundari, en la segona ni se m'esmentava tan sols. Jo que a l'E.C. sola tinc publicats sis volums de traduccions clàssiques, i dos més en cartera, puc començar a pensar (és una cosa, dissortosament per a mi, ja completament objectivada) que sóc dels qui en aquest ram han fet més a Catalunya, i a pretendre alguna cosa més que a passar dins un etcètera suggestiu.¹²

Adéu-siau. Us he d'escriure encara sobre alguns punts d'Expansió Catalana.¹³ Un altre dia. En tant, amb afectuosos records, us abraça

C. Riba¹⁴

Us prego que doneu a l'Administració de la Veu i a qui s'interessi per mi, la meva adreça de Munich, que espero que ha de ser definitiva:

Pension Serno, Theresienstr. 78

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 783, n. 5.

2. Estelrich li escriurà: «Contra el vostre parer, em permeto insistir en la creença que més us convé preparar-nos un d'aquests volums [per a la col·lecció dels clàssics grecs] que no pas traduir-nos pel mateix preu altres tres o quatre volums, destinats a les publicacions ordinàries de l'Editorial [Catalana]. / Podríem liquidar el vostre compte pels treballs que heu fet i teniu ja començats o formalment encarregats. I feta la liquidació aquesta, podria jo igualment enviar-vos cada mes una determinada suma que vós mateix podeu fixar, a compte del primer volum vostre per a la col·lecció clàssica, que, com sabeu, us serà remunerat en 2.000 pessetes» (B., 1 d'abril de 1922).

3. Vegeu c. 783, n. 4.

4. No conec cap traducció ribiana d'aquest títol.

5. No serà publicat, però, per Editorial Catalana: G. Keller, *Els tres honrats pintaires*, B., Barcino, 1932. Col·lecció Popular Barcino, LXXX.

6. Serà traduïda per Manuel de Montoliu, en castellà, i publicada per editorial Labor. Vegeu c. 130, n. 5 —vol. I.

7. Estelrich li contestarà que «Per la meua part insistiré en veure si puc donar-vos alguna representació a càrrec de la Fundació» (B., 14 d'abril de 1922). Però no sé que la proposta reeixís.

8. Hi col·labora, amb el pseudònim de Jordi March, des de 1918. Comença amb *Creators i dilettants* (31 de gener, recollit a *Escolis*, 11-12) i ho farà fins 1925: *En Ramon Muntaner, home d'imperi* (19 de juliol, recollit a *Els marges*, 225-232).

9. Un mes i escaig després, Estelrich ja li enviarà el programa de traducció de les obres de Xenofont: «Al meu entendre hauríem de publicar a la Fundació Bernat Metge les obres de Xenofont en 6 volums, així distribuïts: / Vol. I. Anàbasi (Estant ja publicat en català, seria el darrer que nosaltres editaríem.) / Vol. II. Ciropèdia. / Vol. III. Hel·lèniques. / Vol. IV. Memorables de Sòcrates, seguit de Agesilau i Hieró. Vol. V. Econòmica. Vol. VI. Apologia de Sòcrates, seguit de totes les altres obres menors: Banquet, República dels Lacedemonis, Tractat de les Rendes, Hiparc, Equitació, Caça. (...) / Podeu començar ja la vostra tasca. (...) Dieu-me si per revisor us plau En Nicolau d'Olwer. Quan rebi resposta us trametré per a signar dues còpies de contracte» (B., 26 d'abril de 1922). Tot i les paraules d'Estelrich, el projecte no tirarà endavant. Només seran dos els volums traduïts per Riba i, que crec que ja estaven acordats amb anterioritat, almenys pel que escriurà Estelrich: «Tenim manuscrits a bastament (...) dintre els dotze volums corresponents a 1922 he inclòt i ha estat aprovat pel Consell, a més dels dos volums de Xenofont, altres dues traduccions vostres» (B., 14 d'abril de 1922). Seran, doncs: *Records de Sòcrates* (B., Editorial Catalana, 1923. Fundació Bernat Metge, Escriptors Grecs) i *Obres Socràtiques Menors, Economia, Convit, Defensa de Sòcrates* (B., Editorial Catalana, 1924. Fundació Bernat Metge, Escriptors Grecs).

10. No s'hi posarà fins 1925: «He començat la versió de les Vides de Plutarc (que Catalunya necessita tant!): hi tinc feina per uns quants anys» escriurà a Vossler (c. 132, 6è. prgf. —vol. I—) i no l'enllestirà definitivament fins al setembre de 1947 «que, per fortuna, ja està a la fi de la seva impressió» (c. 408, 2n. prgf. —vol. II—). En total seran 15 volums de *Vides paral·leles*, tots ells publicats per la FBM, a la traducció dels quals Riba farà diverses referències en aquestes cartes. Vegeu els «índexs onomàstics» corresponents a cada volum.

11. Estelrich li contestarà: «I anem al problema de la substitució de traduccions: Us parlaré amb absoluta franquesa i sense cap reserva respecte a la situació interna de l'Editorial [Catalana]. Estem elaborant un nou plan de publicacions; atesos els compromisos amb els subscriptors, seran suspeses de moment, per a publicar-se després en una altra forma, la Biblioteca Catalana i la Enciclopèdia. Quant a la Biblioteca Literària, tenim manuscrits a bastament per a dos anys; dins els dotze volums corresponents a 1922 he inclòt i ha estat aprovat pel Consell, a més dels volums de Xenofont, altres dues traduccions vostres. Tenim entregades més de 20.000 ptes. per obres que encara s'han de publicar; en vista d'això el Consell ha acordat que no es pagués cap obra més fins que fos entregada manuscrita. / Perquè no surgissin conflictes, possibles, ni se n'esdevingués violència per a mi, he cregut que el millor era insistir en les meves propostes anteriors, és a dir, que ens donéssiu una traducció per a la fundació, que us seria remunerada en 2.000 ptes., les quals podríeu cobrar en la forma que volguéssiu, i deixar de moment de treballar per l'Editorial, llevat d'aquelles obres que ja teniu o bé cobrades o bé vós començades. / (...) Us prego que vulgueu atendre el meu consell i us decidiu a col·laborar en la Fundació [Bernat Metge] que és per allò que, al meu entendre, heu nascut vós a Catalunya. Això no perturbaria gens el vostre pressupost perquè àdhuc des del mes vinent podríeu ja rebre la quantitat mesal de 200 ptes. però a càrrec del vostre treball per la Fundació. Podeu escullir l'autor grec que més us plaurà; tots em venen bé llevat d'aquelles obres que ja teniu publicades. Podríeu ja decidir-vos i jo prepararia el material

necessari i us enviaria aviat les normes que anem a publicar per a les edicions de la Fundació, com també el contracte que caldrà fer» (B., 14 d'abril de 1922).

12. Vegeu c. 63, n. 3 —vol. I. La que publico ara és la carta de Riba no localitzada durant la redacció de la nota citada. Caldria ampliar breument la resposta d'Estelrich: «El no haver-vos vós decidit a donar-nos un volum per aquest any, és la causa, *en tot cas*, i en la qual jo no hi tinc cap intervenció, de què us hàgiu trobat en lloc que considereu secundari (...). No us faci veure la llunyania obliats que no existeixen; la vostra aportació és essencial per a l'obra que comencem; i per resumir, vós sempre ocupeu el *vostre* lloc, bé declaradament, bé dissimulada» (c. citada).

13. Vegeu c. 62, n. 9 —vol. I.

14. No he localitzat cap més carta a Estelrich, des d'Alemanya, malgrat que n'hi ha 14 més d'aquest conservades a l'Arxiu Riba. Per aquestes sabem que Riba almenys li escriví 5 vegades, totes el 1922: el 19 d'abril, una postal s/d. [abril], el 2 de juny, una felicitació s/d. [juliol] i «la vostra elegíaca carta del 4 de desembre», segons escriu Estelrich (B., 2 de gener de 1923).

785. *A Josep Obiols*

Munich, 10 d'abril de 1922

Estimat Obiols:

Vaig rebre la vostra carta¹ si fa no fa el mateix dia que Vós devíeu rebre la meua.² Us escriuré llargament un dia d'aquests,³ si fa no fa el mateix dia que Vós deureu escriure'm llargament. Us envio, entretant una felicitació pasqual «echt neumünchner» (En Creixells us treurà del mal pas). El seu autor, a qui no conec sinó a través d'una cunyada seva, ha admirat el vostre boix per a la Comissió d'Ed. General⁴ però l'ha trobat una mica massa natural. Car Obiols, els antics mestres alemanys són formidables! Animeu-vos!⁵ Què fa en Foix? Digueu-li que em faci arribar «Monitor».⁶ He rebut avui un n° de la Revista on la joventut es revela inefable.⁷ Un tal Saltor parla d'empeltar espurnes i deu ser un calent tímid perquè fa complicades metàfores de llevadora. Bons records i una gaia Pasqua! V.D.

C. Riba
Pension Serno
Theresienstr. 78

Targeta postal. A l'anvers, un dibuix d'una flor voltada de la llegenda «*Frohe Ostern*» (Bona Pasqua), original de Wilhelm Maxon, de Munic. Adreçada a : En Josep Obiols / Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Barcelona, 22 de març de 1922.

2. Vegeu c. 61 —vol. I.

3. Vegeu c. 66 —vol. I.

4. Comissió d'Educació General. Potser de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana? No en tinc més informació.

5. Vegeu c. 781, n. 4.

6. Vegeu c. 47, n. 14 —vol. I. Però cal corregir una data: «1922» per «1921».

7. Vegeu c. 65, n. 3 —vol. I.

786. *A Josep Obiols*

Nuremberg, 7 de juny de 1922

Estimat Obiols:

Els meus records cordials des de Nuremberg, paradís de noietes fines, com Perugia o com San Gimignano! Sóc ací accidentalment, per un congrés de filologia, i preparant una estada més llarga, amb la família, per a l'agost.¹ Si no veniu, no sabeu què us perdeu. Caseu-vos i veniu!²

Us escriuré d'aquí a uns quants dies llargament.³ Aquesta vista és de la casa de Dürer, meravellós gravador.

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Nürnberg. Dürerhaus». Adreçada a: En Josep Obiols / Major, 34 / Sarrià / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 58, n. 1 —vol. I.
2. Vegeu c. 781, n. 4.
3. Vegeu c. 73 —vol. I.

787. *A Josep Obiols*

Augsburg, 10 de juny de 1922

Estimat Obiols:

Us pot interessar aquesta mostra del que pot ésser una casa alemanya decorada al fresc. No són rares de trobar, a Munich mateix.

Bons records del v.a.

C. Riba

Ensenyeu aquesta postal a l'Aragay. Li n'envio una altra del mateix gènere! Aquest gravat és molt fort de tintes. La sensació de la casa és d'un groc-rosa pàl·lid.

Targeta postal. A l'anvers, «Augsburg. Weberhaus». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Les cartes a Aragay són perdudes.

788. *A Josep Obiols*

Ulm, 11 de juny de 1922

Estimat Obiols:

Com veieu, quan els alemanys s'han posat a pintar un edifici al fresc, l'han acabat. Igual cosa us desitjo a Vós: és a dir, una casa per acolorir, i temps i peles per arribar al capdavall.

Bons records del vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Ulm. Rathaus». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder del hereus del destinatari.

[Munich, 22 de juny de 1922]¹

Estimat Obiols:

En la carta adjunta m'he descuidat, com sempre passa, de demanar-vos un favor. Vós teniu quatre contes meus, propietat de l'E.C. per il·lustrar. N'hi ha un, Conte del savi etc. que ha estat rebutjat en diversos Jocs florals amb una constància digna d'una obra millor. Suposo que Vós en teniu una còpia a màquina (potser el manuscrit i tot?). En tot cas us suplico que l'envieu (la còpia) abans del 10 de juliol, als jocs del Vendrell, dels quals és president en Gassol, amb tots els ets i uts de consuetud i fent-ho saber al dessús-dit president. Ítem, us prego que vigileu de prop aquest: Vós hi teniu una certa autoritat; i que en un cas desgraciat (fins si pot ésser en un cas venturós) em rescateu la preciosa còpia i la torneu a guardar amb les altres.² Us recompensaré aquestes feines, ultra les gràcies, amb dos rars cap-i-cues per a la vostra col·lecció, un de Munich i un d'Augsburg. Us pago per endavant! Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, una estela funerària sense indicació de procedència. Al revers, el text ocupa també l'espai de l'adreça. En poder dels hereus del destinatari.

1. Sense data, però la que proposo és segura perquè el Cartell dels Jocs del Vendrell és del 10 de juny i el termini de presentació d'originals, el 10 de juliol, com escriu Riba. Entre aquestes dues dates, només hi ha una carta, la del 22 de juny (vegeu c. 73), a la qual adjunta aquesta.

2. Vegeu c. 78, n. 5 —vol. I. Sobre els contes no tinc altra informació que aquesta.

790. *A Miquel Ferrà*

Munic, 2 d'agost de 1922

Benvolgut amic Ferrà:¹

Us he trobat aquesta postal del port de Lindau. ¿Heu rebut dues cartes de Palma que han arribat a la pensió, i que us he fet seguir, l'una dirigida a en Galí, Congrés d'Educació Moral, Ginebra, i l'altra a l'Ateneu Barcelonès? Demà passat sortim cap a Nuremberg. Escriviu-nos alguna vegada dos mots.² Bons records. Vostre

C. Riba

Ainmillerst. 18II. bei Dittmar - Munich

Targeta postal. A l'anvers, «Lindau i. Bodensee. Hafenpartie». Adreçada a: En Miquel Ferrà / Palma de Mallorca / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Primera de les dues úniques postals adreçades a Ferrà (vegeu també c. 838), localitzades gràcies a Francesc Lladó. De Ferrà, en canvi, n'hi ha 16 a l'AR. Vegeu-les a *Quaranta-quatre cartes*, 146-148.

2. Ferrà els escriurà, de retorn d'un viatge per Europa, i els remerciarà «coralment per tot lo que per mi féreu» i els desitjarà «un bon estiu i una felix *tournée* per aquestes terres» (B., 5 de juliol de 1922. Vegeu-la a *Quaranta-quatre cartes*, 147).

791. *A Josep Obiols*

Nuremberg, 5 d'agost de 1922

Bons records, estimat Obiols, des de Nuremberg, on les noies tenen encara, una barbeta curta i rodona i un esguard oblicu, com en temps de Dürer. Hi disfrutariéu. Voldria ser deu minuts Vós per dibuixar la filla del rector a la casa del qual ens estatgem. Escriviu-me.

Vostre

C. Riba

Ainmillerstr. 18/I bei Dittmar - Munich

Targeta postal. A l'anvers, «Nürnberg. Nürnberger Madonna». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

792. *A Josep Obiols*

Linz, 19 d'agost de 1922

Estimat Obiols:

Som a 4 hores de Viena, esperant pacientment torn per entrar-hi i dormir sota cobert. El país és molt dolç, verd i tendre com una poma; les noies se saben administrar molt bé la carn. El Danubi és aquí un gran riu, però no blau com diu el vals; va fet una fúria, però és molt sincer; vull dir que no fa trampa com l'Isar a Munich, al qual fan fer qui sap les coses perquè faci soroll, perquè corri i (Déu me lliuri de malpensar) perquè tingui aquell verd de jade de l'Arno. Els homes, quan són grassos són molt alegres, i les dones, tant si són grasses com primes, molt fresques.

Escriviu-me a Munich, Ainmillerstr. 18/I bei Dittmar.

Bons records

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Kupferstichkabinett. Dürer. Junges Mädchen. Zeichnung». Adreçada a: En / Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / Spanien. En poder dels hereus del destinatari.

793. *A Josep Obiols*

Viena, 25 d'agost de 1922

Trobar en una reconada de Museu, estimat Obiols, una dotzena dels millors Brueghel, compensa tota l'arquitectura Palau de Belles Arts en ric, tota la grandesa fada, les meuques ambulants del Prater, i el bé de Déu d'escola bolonyesa del mateix Museu. Stendhal era un pagès que feia frases per les llotges¹ de les marqueses; incapaç de ser simple i més encara de ser humorista amb més alegria que ironia. Brueghel, com certs novel·listes russos, fa perdre les ganes de voler ser senyor; ara, també val a dir que si l'Ignasi Iglesias l'hagués vist mai, no hauria gosat mai escriure cap drama. —Lamento molt que no vegeu les coses que veig: us farien més profit que a mi. Hi ha ací encara, entre les col·leccions meravelloses, una de Velasquez i una de Tintoretos; retrats de Rubens insospitats...— I si us paguéssim per una col·lecció dels campanarets barrocs austríacs! Què us perdeu, què us perdeu!² Això, d'aquí deu dies serà més car que a Barcelona, i d'aquí dotze serà un caos. Jo ja seré, s.D.v., a Dresde. Escriviu-me! Bons records. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «P. Brueghel. Der Vogeldieb. (Kais. Gemälde-Galerie, Wien)». Adreçada a: En / Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / Spanien. En poder dels hereus del destinatari.

1. Lectura dubtosa.
2. Vegeu c. 781, n. 4.

794. *A Josep Obiols*

Würzburg, 6 de setembre de 1922

Estimat Obiols:

Ahir a l'express vaig començar a escriure'us una carta. Però impossible: els trens alemanys només van llisquents a estones: de repent comencen a remenar les anques i tot va en doina. —Us envio ara com ara un bon record en aquesta postal, que sembla feta expressa per a Vós si fóssiu traduït a l'alemany. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Werke Til Riemenschneiders, welcher als Bildschnitzer von 1483-1531 in Würzburg lebte. Hl. Jungfrau mit dem Jesuskinde, Burkarduskirche». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

795. *A Josep Obiols*

Dresde, 18 de setembre de 1922

Estimat Obiols:

Vet aquí una variant del mateix motiu de torre que us descrivia en la meva darrera carta.¹ Aquella era de poble, simple i forta; aquesta és d'una cort de magnífics prínceps de perruca blanca, grassos, vans i cordials com els retratava Mengs. No podeu imaginar l'efecte senyorívol del verd tendre del coure sobre la pedra negra. Us han de pensionar a Vós, a l'Aragay i vint-i-tres pintors i arquitectes més a fer el tomb de les corts alemanyes; sinó, no podem pretendre mai res de Barcelona. Ja us escriuré. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Dresden. Schloss und Turm». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 87, 5è. prgf. —vol. I.

Berlin, 25 de setembre de 1922¹

Estimat Obiols:

Fa tres hores que som a Berlin, instal·lats provisionalment a les cambres d'en Crexells:² de Dresde fins aquí són tres hores d'exprés; però molt ensopeïdes: una terra plana i trista. Ara encara ho animen els llauradors; a l'hivern deu ser insuportablement desolat.

He rebut a Dresde, a darrera hora, una carta vostra, del 10. Cap al mateix dia us vaig escriure jo també una llarga carta;³ ja us deu haver vingut a mans, amb postals enviades des d'altres bandes, per ex. des de Viena.⁴

Aniré responent a la vostra carta. No he comprat gaires fotografies;⁵ he pensat només en les coses que poguessin fer goig sobre una paret de casa. En canvi he anat col·leccionant postals a munts a munts; a part de molts de llibres amb il·lustracions, d'art antic i d'art d'avantguarda: i gairebé exclusivament alemany. Després, com a Itàlia i per les mateixes raons, no es troba pas tot el que es vol, i especialment el més introbable és allò que un voldria. Per exemple no he pogut aconseguir una fotografia dels arquers d'Egina. He fet sempre compte de portar-vos en bon record d'Alemanya alguna bella reproducció, que us poguéssiu fer feliç a casa vostra: i em sembla que Vós mateix podríeu dir-me si alguna obra us tempta especialment: hi ha prou franquesa, espero. Per ex. la Venus adormida del Giorgione, que és a Dresde? Quina divina cosa, estimat Obiols! Tres cares he vist, molt més nobles i dolces del que totes les fotografies m'haguessin fet imaginar: la Nit, la Verge de Nuremberg, i aquesta Venus. O preferiréu, si és que esteu decidit a cristianitzar-vos, la dita Verge de Nuremberg? Per a En L.P. he comprat a Weimar la testa del Goethe de Stieler⁶ (el retrat millor i més conegut, aquell Goethe vell amb el paper a la mà i la gemma a la corbata); li'l faré posar davant del nas, perquè s'habitui a tenir grans rivals. En tot cas, m'ocuparé d'això a Munich: allí ja sóc entrant en alguna casa ben proveïda i on no sóc estafat. Sobre les altres fotografies de què em parleu, us diré que a Munich i a Nuremberg, he pagat de 30 a 50 Mk. per una còpia com les que compràvem habitualment a Itàlia; a Dresde, com

que des d'aleshores la vida ha doblat i ha triplicat, n'he pagat 150. No sé a Berlin com estarà això: la primera impressió que tinc, és que el menjar no és tan car: i el menjar és la primera d'aquelles dues coses per les quals deia Aristòtil que treballa l'home; quant a la segona, és fama que a Berlin és molt avinent: jo em limitaré a recollir rumors.

Quant a la meua tornada:⁷ amic, jo també m'enyoro de vegades, i donaria alguna cosa per poder passar dues hores al Continental un dia que no hi fos En Pepaito Agulló.⁸ Amb la vostra carta n'he rebut una d'En Campalans, que em diu que puc fer el semestre d'hivern a Munich;⁹ això vol dir que fins al març Barcelona no tindrà Riba. Si un pogués endur-se'n pel món llibres i amics, i aquell piset de la Font de St. Miquel, i mirar-se els alemanys de lluny!

Espero les fotografies de les vostres pintures.¹⁰ Sobre el que em demaneu d'assumptes: crec que en això cal ser simple i directe, i decorar una casa de música en coses ben musicals i que no donin gaire feina a l'amo de la casa. Per què no la llegenda d'Orfeu? Hi podríeu fer coses meravelloses. Hi ha també la d'Arió: mar, nau i dofins: la podeu llegir en el primer llibre de les Històries d'Heròdot. La d'Orfeu, per ex. dins les Metamorfosis d'Ovidi, lectura que altrament us recomano completa, per les mil suggestions que hi trobareu. En general, molts dels mites d'Apol·ló poden servir-vos. A part de l'Ovidi (llibre fàcil de trobar, en la col·lecció llatino-francesa Garnier, per ex., i que heu de tenir imprescindiblement a la vostra biblioteca), us serà molt còmoda d'utilitzar una mitologia, no recordo de quin autor ni tampoc el títol exacte, que és a l'Ateneu: cal només que la demaneu al bibliotecari López¹¹ referint-vos a mi: jo en llegia dues, aquesta que és aplicada a les arts i narrada molt agradablement, i una altra, més científica. Tot això sigui dit provisionalment. Ja us escriuré més. Escriviu també Vós. Bons records! Vostre

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Si bé l'original diu «1921», això és impossible perquè per aquesta data encara no havia començat la seva estada a Alemanya.

2. Vegeu c. 66, n. 7bis —vol. I.

3. Vegeu c. 87 —vol. I.

4. Vegeu c. 793.

5. Obiols li ha escrit: «Goso demanar-vos que si us és còmode demés de les fotografies que per aquets mons de Déu aneu adquirint per a vós n'adquiriu algunes per a mi. Bonament el que us sembli. Tinc enveja de que vós aneu veient tantes coses belles mentres jo romanc ací fent-me

la punyeta. Almenys que quan torneu me'n porteu algun recort» (B., 10 de setembre de 1922).

6. Així mateix ho ha escrit a López-Picó. Vegeu c. 88, 4rt. prgf. —vol. I.

7. Obiols li ha escrit: «Em fa l'efecte que fa molt temps que sou fora i que casi ja deveu pensar en quan tornareu. Trigareu gaire? Enyoro les nostres visites al vostre pis del carrer de la font de S. Miquel i les castanyes confitades que'ns donava la vostra muller. Torneu aviat perquè no tinc cap més casa d'amic per anar a passar una estona. I ara ja comença a ploure i a fer fresca i el dia ja és curt, curt» (c. citada).

8. Obiols li ha escrit: «Ah! perquè tingueu idea de com està el Continental cal que sabeu que hi ve amb bastanta freqüència, fa dias, En Papitu Agulló» (c. citada). Josep Agulló era germà de Ferran Agulló, *Pol. Sobre el Continental*, vegeu c. 20, n. 1 —vol. I.

9. Vegeu c. 89, 6è prgf. —vol. I.

10. Obiols li ha escrit: «Em penso que aviat us podré enviar alguna fotografia de les meves pintures de l'Institut de Cultura que decididament marxen per bon camí. Crec poguer-les acabar feliçment i espero fer-ho aviat, segurament a primers del mes que ve, per començar les de can Guarro. I ara a propòsit d'això se m'acut que potser em podreu ajudar amb una cosa. Si teniu lleure us voleu encaparrar una mica en recordar algunes llegendes mitològiques (o en pescar-vos-en) que fossin apropiades per omplir uns quants plafons d'una sala destinada a sala de música principalment, de lectura, i de festes? Penso que vós teniu un talent molt afortunat en trobar assumptes la significació dels quals sigui apropiada a l'indret de la casa que deuen decorar. Demés teniu tant pels dits totes les mitologies! Imagineu-vos que m'encarregueu la decoració d'una sala vostra» (c. citada).

11. José López, oficial de la biblioteca de l'Ateneu, jubilat el 1928. (Agraeixo aquesta informació a Norbert Bilbeny).

797. *A Josep Obiols*

Berlin, 3 d'octubre de 1922

Estimat Obiols:

Un matí rodant per les sales d'esculptura alemanya i italiana (amb pintura també) del Museu de Frederic. Els italians cada dia m'interessen menys com a pintors i més com a esculptors. Aquesta noia us farà pensar en Florència i en els turons de Settignano. Us he començat a comprar postals i fotografies.¹ Llàstima que no us pugui enviar llibres! Però hi ha dificultats: ja us les explicaré per carta.² Escriviu-me! Bons records. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Berlin. Kaiser-Friedrich-Museum. Desiderio Da Settignano. Marietta Strozzi». Adreçada a: En / Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 796, n. 5.

2. Vegeu c. 97 —vol. I.

798. *A Josep Obiols*

Berlin, 4 d'octubre de 1922

Estimat Obiols:

Us prego que agafeu en Garcés per les solapes, i li feu prometre un premi per aquell desventurat conte meu a Poblet.¹ Si no us el garanteix, no feu pelegrinar més les quartilles. Ell el coneix i fins me l'ha alabat i tot. La Clementina enviarà també, molt probablement, uns versos, via Vós o L.P.,² si no és molestar-vos massa etc. —Avui hem rebut dues postals de pintures vostres;³ ens plauen molt, malgrat que la pèssima fotografia els dóna una qualitat de no-guera envernissada, ens ho imaginem molt viu i molt tendre de color, oi? Ens reca no tenir parets per deixar-vos [...] ditar de gust. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Altes Museum. Griechisches Weihrelief. 4 Jahrh vor Chr.». Adreçada a: En / Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / Spanien. En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 94, n.1 —vol. I. Potser es refereix al *Conte del savi*? Vegeu c. 789.
2. López-Picó, que també intervé en l'afer. Vegeu c. 94 —vol. I.
3. Totes dues del 29 de setembre, una de les quals adreçada a Clementina.
4. Mot il·legible pel deteriorament de la postal.

799. *A Josep Obiols*

Hamburg, 10 d'octubre de 1922

Estimat Obiols:

Tres hores d'Hamburg. Gent de mar, per fi! Unes quantes torres graciosíssimes. Si fos americà, en faria col·lecció. Cases sobre els canals; Vós, home feliç, direu si puc enyorar Venècia. Menes de «Siglos»¹ decorats amb Mercuriets expressionistes. Noies grasses, blanques, d'una qualitat rubensiana. Estimat Obiols, us declaro solemnement que a hores d'ara crec el tomb per Alemanya tan essencial com el tomb per Itàlia. Escriviu-me! Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Hamburg. Fleetpartie». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Coneguts magatzems de Barcelona que seran destruïts pel foc el Nadal de 1932.

800. *A Josep Obiols*

Lübeck, 14 d'octubre de 1922

Estimat Obiols:

A unes quantes hores de Suècia, enviem una postal a la Walkíria.¹ Lübeck és una de les ciutats més belles que hem vist. Els nois fan ballar amb una mena de fuets unes baldufes còniques. Els edificis són d'un maó vermell viu alternant amb maons esmaltats de verd fosc. Les façanes a gran línies verticals mostren la gènesi de l'arquitectura novíssima de magatzem alemany; però aquí cada dues línies d'aquestes es resolen en un arquet d'ametlla, i el llarg de cada línia és esquitxat sobriament per ex. de flors de lliri.

Bons records. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Lübeck. Holstentor, Außenansicht». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 29, n. 6 —vol. I. Però la carta no ha estat localitzada.

801. *A Josep Obiols*

Francfort v. el Mein, 23 d'octubre de 1922

Estimat Obiols:

Acabem de rebre la vostra carta del 15. Us planyem molt cordialment per la mort de la vostra germana; sabeu-nos, Vós i els vostres, al vostre costat, sempre fidels amics¹

C. Riba - Clementina

Targeta postal. A l'anvers, «Lucas Cranach, St. Maria Magdalena. Reproduktion nach dem Original im Cölner Wallraf-Richartz-Museum». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Obiols li ha escrit: «M'adono ara al posar-me a escriure que he estat massa dies a contestar-vos. Perdoneu-me; entre altres coses, de feina, etc. he tingut aquets dias la mort de la meva germana monja que me n'han distret» (Sarrià, 15 d'octubre de 1922).

802. *A Josep Obiols*

Munich, 11 de gener de 1923¹

Estimat Obiols:

Per aquest mateix correu us envio el Ms. de la «Srta. Júlia».² Us prego que en haver-la llegit el doneu tan aviat com pogueu a En Millàs, fent-li avinent: a) que espero càndidament la seva carta i b) que jo li escriuré un d'aquests dies sobre detalls de representació.³ Sóc conscient de deure-us carta a Vós i cartes a En L.P.:⁴ digueu-li-ho, que no em faci el bot. Què us sembla d'aquesta gàrgola de la catedral de Friburg?

Bons records. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «una gàrgola de la catedral de Friburg» com escriu el mateix Riba. Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Si bé l'original diu clarament «1922», és evident que ha de dir «1923». Tant perquè és un error típic del canvi d'any com perquè el març de 1922 Riba encara no havia partit cap a Alemanya.

2. Vegeu c. 105, n. 1 —vol. I.

3. Vegeu c. 110 —vol. I.

4. Josep M. López-Picó.

803. *A Josep Obiols*

Munich, 15 de febrer de 1923

Estimat Obiols:

Els tres paquets vostres ja són en camí.¹ Esperem que tindran un bon viatge fins al vostre reonet de Sarrià. Nosaltres partirem el 27 o 28: quatre jornades, almenys, de tren.² Escriviu-me encara, abans: envieu-me una darrera impressió de les anècdotes i els humors que ens rebran a Barcelona. Què passa a En L.P.³ que no m'ha escrit ja fa molt de temps? D'En Millàs tampoc no sé res. Que m'enviïn noves encara, els amics: tot el que em sigui escrit abans del 22 o 23 encara ho rebré. Bons records. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Eirene (Glyptothek, München)». Adreçada a: En Josep Obiols / Carrer Major de Sarrià, 34 / Barcelona / (Spanien). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu cc. 796, 3r. prgf. i 113 i 114 —vol. I.
2. Vegeu c. 804, on explica, amb prou detall, la tornada.
3. Josep M. López-Picó.

Barcelona, 17 de juliol de 1923

Amic Rovira!¹

Si no em decidís a escriure'us ràpidament tinc por que encara no ho faria. La mandra ens té ben seus. Ens feu a la vostra carta preguntes concretes.² Quin camí vam fer? Friburg—Colmar—Lió. És qüestió, si no han restablert l'Eilzug Ulm—Friburg, de fer uns quants transbords. Munich—Ulm amb l'exprés. D'Ulm a Friburg heu d'anar enllaçant amb trenets bruts i cançoners: no sé on, no tinc cap guia, però tot va aproximadament a l'hora. El camí—seguint el Danubi, que és estret com un rec—en canvi és bellíssim. Només tingueu compte, si us entreteniu a Friburg (us ho recomano) de calcular bé el trajecte Friburg—Breisach—Breisach - Colmar, perquè si no atrapeu l'exprés Strasburg—Lió (segons quin tren agafeu se us escapa per deu minuts) us exposeu a fer-vos la guitza unes quantes hores. Però Vós no viatgeu amb criatures, i podeu matinar o fer un trajecte de nit. La frontera de Breisach només la passen pagesos. Això vol dir que quan veuen un senyor que porta maleta i mundo, remenen més de gust. Per nosaltres, el nom d'estudiant va ser màgic. La criatura va contribuir també a l'enterniment. — Quant als llibres. Jo vaig seguir el camí llarg, i l'he errada. Encara no m'han arribat. En Cirera³ és massa tendre amb els alemanys i s'ho creu tot. Quan la Sra. Schw.,⁴ diu: els llibres *avui* han sortit, això no passa de ser un desig que només té realitat en el seu caparró. A la fi, però, sembla que per mediació del Consolat alemany he obtingut l'Ausfuhrbewilligung, i els llibres, si no han sortit ja de Munich, deuen estar a punt: així m'ho ha escrit el Sr. Schw., que tindrà tots els defectes, però almenys no serà *mai* histèric, Kurzum. Jo us recomanaria que us tramitéssiu Vós mateix el permís. Acreditant que sou estudiant, que no sou marxant de llibres etc., no us serà difícil. El vostre professor us hi ajudarà. Una bona quantitat de llibres (firmats) ja passaran per qualsevol frontera. El millor és deixar a Munich tots els llibres estrangers que havíeu portat amb Vós, pels quals no us costarà poc d'obtenir el permís,⁵ i emportar-vos personalment els comprats aquí que siguin més cars etc. La tramesa feu-la per a un llibreter de confiança,

per correu certificat. Conec el Dr. Haeckel:⁶ porta un coll que fa dues mujades, però és un home correcte; la seva dona és suficientment intel·ligent i decidida per compensar la gran ciència d'ell. Saludeu-los, us prego, a tots dos de part nostra. Heu conegut el Dr. Vossler?⁷ I la Srta. Deibel,⁸ deixeble del Dr. Haeckel? Pregunteu a aquest si encara és a Friburg; si de cas, demaneu-li'n l'adreça i si us atureu a Frib, aneu-la a veure. Es frisa pels catalans. Bons records a En Cirera. A tots dos una bella encaixada del vostre amic

C. Riba

En paper imprès de: Institut d'Estudis Catalans / Secció Filològica / Palau de la Diputació. En poder de la senyora Alicia Rovira.

1. Josep Rovira i Armengol (Barcelona 1903 — Buenos Aires 1970). Estudis de Dret i Filosofia i Lletres. El 1931 entra a l'Escola Diplomàtica i serà cònsol a Costa Rica, Port Vendres i Marsella. El 1939 s'exiliarà a Mèxic i després a Uruguai i a Argentina (Agraeixo aquesta informació a Albert Manent).

2. Rovira li ha escrit: «I ara us voldria demanar-vos uns quants rensenyaments sobre el camí que féreu vós per tornar a Barcelona, car ja he comprat molts llibres, demés a més dels que m'en vaig emportar i com que el viatge per Suïssa és molt car i sobretot per facturar els trastos em surtiria espantosament fora de preu, voldria fer el camí que vós féreu, o sigui: Munich-Freiburg-Breisach-Colmar i a Colmar esperaria l'express cap a Lyon. (...) Una altra cosa us voldria demanar i és: ¿quina quantitat de llibres us en emportàreu? ¿que en diguéreu res a la Finanzamt de Munich?» ([Munic] s. d.)

3. Pau Cirera. Segons em va escriure ell mateix: «Per si us pot interessar, us diré que vaig conèixer en Carles Riba i la seva muller la Clementina Arderiu a finals del 1923 a Munic on ell ampliava estudis com jo mateix. Durant llur estada allà baix ens vàiem amb una certa freqüència i vam simpatitzar. Quan ells tornaren a Barcelona, jo vaig quedar-me encara un quant temps més [a] Munic. En tornar jo mateix a Barcelona es va donar la casualitat que érem veïns puix que ells vivien en el número 11 del carrer de Josep Anselm Clavé i jo vivia en el 9. / A finals del 1939 ens vam trobar per casualitat a París on jo vivia com a refugiat. Un dia, la meua dona i jo vam anar a dinar amb ells a L'Isle-Adam, prop de París, on vivien també com a refugiats. Després va venir l'exode fugint de la invasió nazi i ja no ens vam veure més» (Versalles, 21 de gener de 1977). Abans de 1939, exercirà de farmacèutic a Barcelona. Traduirà el *Manifest del partit comunista*, publicat amb un pròleg de Joan Comorera (B., Publicacions de la Unió Socialista de Catalunya, 1936). Exiliat a França participarà en les activitats de l'exili català. No en tinc més informació. A l'Arxiu Riba es conserven 13 cartes (inclòs un telegrama i un parell de targetes de visita amb text) de Cirera, entre 1923 i 1940, però les de Riba «s'han perdut com tot el que vaig deixar a Barcelona el 1939 ran de la retirada a França del nostre Exèrcit Republicà» segons m'escriví ell mateix (c. citada).

4. Schweiter. Ella i el seu marit, citat més avall, són els llibreters de Munic que li han d'enviar els llibres. A l'AR hi ha una certa correspondència sota el nom d'Ignaz Schweiter / Buchhandlung am Englischen Garten / Sortiment und Antiquariat.

5. Per a una correcta lectura, crec que sobra el «no» o el «poc».
6. Rovira li ha escrit: «No sé si el coneixeu o no, però tindria un remordiment de consciència si no us deia tots els elogis prodigables del professor de la Universitat al qual he anat a raure, és el prof. Heckel, un alemany que gairebé gosaria dir-ne, un alemany de Barcelona, car jo no sé si ho haveu notat però els alemanys posats a Barcelona guanyen un 400% i qui diu Barcelona diu a qualsevol dels països llatins» (c. citada).
7. Sobre Riba i Vossler, vegeu Carles-Jordi Guardiola (Barcelona) / Artur Quintana (Speyer/Heidelberg), *El carteig Karl Vossler / Carles Riba*, «Zeitschrift für Katalanistik» 3 (1990), 167-212.
8. Segons una carta de Riba als seus pares, a l'estació de Munic els esperava la senyoreta Deibel «amb un llaç de Jocs Florals al pit. És molt amable, una mica llonza, però ens ha servit molt, sobretot per fer els tràmits de la policia» (Munic, 10 de març de 1922, citat per Medina, *Riba*, I, 202). A l'Arxiu Riba es conserven 14 cartes, entre 1922 i 1932, però de Riba no n'he localitzat cap.

805. *A Josep Obiols*

Barcelona, 10 de setembre de 1923

Estimat Obiols:

Dubto un moment de la vostra fama a Bagur i us torno a escriure amb l'adreça completa.¹ Arribaré, si res no canvia, dimecres, amb el correu de França fins a Flassà, i d'allí a Palafrugell, on seré cap a 2/4 de 12. Més, no en sé. Ja calculareu vosaltres la resta del camí: la meva intenció seria de dinar a Sa Tuna, almenys a Bagur. Bons records. Vostre

C. Riba

Targeta postal amb l'anvers destinat a l'adreça. Dirigida: Al Senyor Josep Obiols / «Cà'n Manera» / Bagur / (per Palafrugell — Prov. de Girona). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 117 —vol. I.

806. *A Josep Obiols*

Châteauroux, [7 d'agost de 1924]¹

Amb un bon record, aquesta graciosa esglesieta! (grisa argentada, forrada de licorella).

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Chateauroux. Église Saint-Martial». Adreçada a: Sr. Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà, 4 / Barcelona (Sarrià) / (Espagne). En poder dels hereus del destinatari.

1. Data d'obliteració del segell. Segons escriurà a la seva mare, a Chateauroux «vam tenir xinxes a dojo: a mi i als nens ens respecten, però la Tina es va haver de passar la nit en un sofà, i amb el llum encès» (Citat per Medina, *Riba*, I, 221, n. 1). Sobre el viatge i estada a París, vegeu c. 122, n. 1 —vol. I. Tot i que escriurà que hi ha anat de vacances (vegeu c. 130, 2n. prgf. —vol. I), almenys hi enllestirà les *Obres Socràtiques Menors* de Xenofont. Vegeu c. 808.

807. *A Josep Obiols*

París, 19 d'agost de 1924

Estimat Obiols:

No em demaneu cartes extenses, mentre encara faré de turista;¹ jo, que em glateixo per saber de Barcelona coses que no porten els diaris, no goso demanar-vos-ho mentre encara feu de nuvi.² I què aneu pensant-ne, de venir ací?³ Mireu, xifres: una bona cambra per dos, cèntrica, uns 300 fr. al mes; menjar modest, però força bo, uns 12 fr. per persona i per dia; per a les altres coses, comptat i debatut, els preus de Barcelona, si no més. Però i què en direu, d'una ciutat en la qual és tan bella una gran perspectiva, com un relleuet com aquest? Han trobat el to, i tot passa. Bons records a Mme.⁴

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Paris. La Sainte Chapelle, détail du Portail de la Loggia "Adan travaille", "ses Premiers Enfants"». Adreçada a: Senyor / Josep Obiols / Àngel Guimerà, 3, 2n. 1^a / Barcelona (Sarrià) / Espagne. A dalt, al marge esquerre, manuscrit: Hotel des Etrangers, / 2, rue Racine, / Paris VIe. En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 122, n. 1 —vol. I.

2. «El 1923 [Obiols] es casà amb Montserrat Germà Erola, que havia conegut un temps abans quan treballava en unes pintures murals al Grup Escolar del Poble Nou, que dirigia E. Gibert Camins i on Montserrat Germà feia de mestra. S'instal·laren al carrer d'Àngel Guimerà a les Tres Torres, barri on visqueren durant molts anys i Obiols pintà moltes vegades» (Agnès Ponsati i Obiols, *Josep Obiols i Palau, Dades biogràfiques* dins *Josep Obiols* [Catàleg d'exposició], B., Ajuntament, 1990, 226).

3. Tal com féu durant la seva estada a Alemanya, de nou Riba invita a Obiols perquè l'acompanyi, aquesta vegada a París. Vegeu c. 781, n. 4.

4. Vegeu c. 26, n. 3 —vol. I.

París, 19 d'agost de 1924

Car amic:¹

He rebut la vostra amable postal; però no el telegrama.² Entre avui i demà us envio l'original grec que em demaneu: és el Thalheim,³ de Teubner, amb correccions. Us prego que me'l reexpediu com més aviat millor; més aviat que la versió catalana revisada, la qual espero, naturalment, per deixar-ho tot llest d'acord amb Vós; mentrestant, acabaré els prefacis,⁴ que també us enviaré, abans que vagin a parar a l'Estelrich: així guanyarem temps.

Adéu-siau, bons records, i Visca Catalunya lliure!

Vostre

C. Riba

Targeta postal de la qual no conec l'anvers. Adreçada a: Sr. / Lluís Nicolau d'Olwer / British Pension / 26, Bd. des Philosophes / Genève. Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. Aquesta és la primera carta que Riba escriví a Nicolau, entre les localitzades. En total 10, fins 1935, la majoria referides a treballs de la FBM. Per contra, les cartes de Nicolau que han estat conservades a l'Arxiu Riba són 30, fins 1954. La majoria de les de Nicolau, fins 1938, són notes de treball a propòsit de la FBM, de relació o de cortesia. A partir de l'exili (8 cartes en total), aporten molta informació sobre l'època. En canvi, les de Riba no han estat localitzades, excepte una del 26 de gener de 1955 sobre la segona edició del *Diccionari General de la Llengua Catalana*, almenys per la carta de Nicolau que la provoca. Així m'ho escriví el 28 de desembre de 1978, Ramon Peypoch que aleshores tenia cura del llegat Nicolau. Dipositat aquest llegat a l'Institut d'Estudis Catalans, malgrat la meua insistència i els esforços de Núria Aramon i Rosa Soler, la carta no ha aparegut.

2. Nicolau li ha escrit: «Tinc proves del grec i el català del Xenofont II. Necessito, doncs, l'original del text grec que heu adoptat. Voleu tramete-me'l?» (Ginebra, 18 d'agost de 1924). Nicolau és el revisor de la traducció de Xenofont, com així consta a cada volum. El telegrama no és a l'AR.

3. Th. Thalheim: «el darrer editor crític» de Xenofont segons escriu Riba a «Notícia preliminar» de Xenofont, *Obres Socràtiques Menors* (B., Editorial Catalana, 1924, VII. Fundació Bernat Metge, Escriptors Grecs).

4. La «Introducció» és datada a «París, setembre 1924». Vegeu o. c., II

809. *A Josep Obiols*

París, 30 d'agost de 1924

Estimat Obiols:

He rebut la vostra carta. Si el cap se'm reposa, us escriuré llargament un dia d'aquests. M'heu tornat a donar la sensació de contacte amb les nostres coses i la nostra gent. Us juro que us ho agraeixo.¹ Ara us escric, més que res perquè aquesta Verge se me'n va sola cap a Vós. No us anima, això?² Bons records. V.

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Musée de Cluny. La Vierge. Art Franco-Flamand (XIVe siècle)». Adreçada a: Sr. / Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà, 3 / Barcelona (Sarrià) / (Espagne). En poder dels hereus del destinatari.

1. Obiols li ha escrit: «És clar, jo'm poso a escriure-us per correspondre però sense noves per donar-vos. No veig casi a ningú i no vaig enlloc. Divendres fent una excepció vaig anar al Continental (que feia molt que no hi havia anat) i ni En Pepaito [Agulló] sabia res de nou. Per cert, que plovia a bots i a barrals i tronava molt i En L[ópez] P[icó] que s'havia amagat en un recó darrera un paravent per no veure els llampecs, va passar quasi tot el temps que jo vaig ser a la penya, ficat a la c... Fa dies endarrera ens havia de venir a fer visita a casa i a mitja tarda es va posar a fer un ruixadet curt que desseguida va tornar a fer sol, i, amb tot i que ens havia anunciat la seva vinguda potser dotze vegades, no va comparèixer. I es va excusar amb la ventada. Jo, però ja vaig dir desseguida a la meua dona: —Tindrà por dels trons. / En Foix és per França; és a dir, ho suposo, perquè no n'he rebut notícies. Però em va dir que marxava el dijous o el divendres. Pensava anar en algun indret dels Pirineus i em va dir que com que anava sol, si no troba algun recó que l'endissuadeixi potser s'arribarà a París. / Ja deureu saber que va morir en Salvat. Un dia en Nogués que ha sigut al seu costat fins a l'hora de la mort ens explicava, amb aquell realisme i casi crueltat amb què explica ell les coses, les escenes casi selvatges dels darrers moments d'En Salvat. És trist. Va ser una mort desesperada. Va morir revoltat. Feia pocs dies però que no sé com va ser, que va rebre els Sagraments. En Nogués tot sol aguantant-lo i havent de fer fora les dones que anaven cridant: —Pobre fill meu, ja no hi veu! —i ell ho sentia. La seva dona es donava cops per tot arreu i s'estripava els vestits i es va quedar descalça, una sabata per ci i l'altra per lla. I quan en Nogués va sortir del quarto que havia deixat mort en Salvat, [la dona]

se li va abraçar i va omplir-lo de petons a les mans, pel vestit, menys a la cara, per tot arreu. La seva mare va passar-se totes les hores desde la mort fins a l'enterrament dient tot baixet coses a En Salvat i fins una estona diu que's posà a cantar-li cançons de breçol. Quant moria tenia uns originals inèdits a sota el coixí» (Sarrià, 24 d'agost de 1924).

2. Vegeu c. 807, n. 3.

810. *A Josep Obiols*

Santes Creus, 8 d'agost de 1925

Estimat Obiols:

Això també és bo; des de la portalada, barroca, que llambreja com seda, fins al fons del celler. Moltes nyinyeries per l'estil d'aquesta, ben conservades. Un fresc de l'Anunciació que encara s'endevina: un àngel deliciós. I uns ossos del nostre Pere II que no es van deixar remenar; encara ens queda alguna cosa! Bons records.¹

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, corregit per Riba, sobre l'original castellà: «Santes Creus. Detall de Capítells». Adreçada a: Sr. Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà / Barcelona / (Sarrià). En poder dels hereus del destinatari.

1. Riba, com que passa l'estiu a Altafulla (vegeu c. 811), ho ha aprofitat per fer una visita a Santes Creus.

811. *A Josep Obiols*

Altafulla, 25 d'agost de 1925

Estimat Obiols:

Bon país, aquest. Ja el coneixeu: de la pedra del Mèdol. Trepitgem terrissa romana a tot drap. Per què no hi feu una escapada? Ja en parlarem el dia 31 a Barcelona, si voleu: us esperaré a fer el vermut al Petit Pelayo, a la 1. Vaig tenir una assentada, ací, amb l'Estelrich; ara doneu-hi un copet de mà Vós; en principi, bé: poseu-hi inventiva.¹ Per a l'estiu que ve, estem en tractes per una casa a Tossa, en excel·lents condicions: això serà acostar-nos a Bagur; però des d'ací és molt lluny!² Records a En Foix: vaig a escriure la història d'En Joan llaminer, i em convindria que em tingués una estona en un recó del seu obrador.³

Saludeu, de la nostra part, la vostra muller. Una estreta del vostre amic

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Altafulla. Tamarit. Plaza de Tamarit». Adreçada a: Sr. Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà / Barcelona / (Sarrià). En poder dels hereus del destinatari.

1. Obiols li ha escrit: «No he vist l'Estelrich perquè penso que serà més eficaç l'entrevista si avans vós li parleu. Per ventura li heu dit alguna cosa?» ([Sarrià], 17 d'agost de 1925). En una carta posterior, Obiols explicarà a Riba el resultat de l'entrevista amb Estelrich: «Vaig veure l'Estelrich que va dedicar-me tota una tarda i vàrem parlar extensament del projecte d'edicions de gran luxe. El vaig trobar més engrescat que jo mateix no ho estava i com ja podeu suposar a mida que parlàvem anava inflant els projectes, inflant, inflant. Va guarnir-me una parada amb tot els seus vastos coneixements i coneixences editorials. Els noms dels editors francesos íntims amics seus, Hachette, St. Andrea, etc., els dels il·lustradors, dels boixistes, noms de papers, de Xina, Madagascar, Arches, etc. etc. anaven endoina. És clar que va fer alguna planxa; però realment sembla que coneix l'assumpte. Bé, doncs, exposades les meves pretensions i els meus desigs, ho va trobar tot acceptable, va acollir el projecte d'edició de la Odissea, m'en va suggerir d'altres i tot plegat ja veurem com acaba perquè l'home dels quartos és En Cambó» (Sarrià, 18 de novembre de 1925). Tanmateix el projecte no reeixirà.

2. Obiols li ha escrit: «En Foix, en Fisas i algun altre amic probablement aniran la setmana entrant, per passar-hi dias, a la Tuna. No us tempta pas?» ([Sarrià], 17 d'agost de 1925).

3. El conte es convertirà en *Joan Golafre* i començarà així: «Una vegada vivia en un poblet vora de Tarragona...» i serà publicat dins *Sis Joans* (Sabadell, La Mirada, 1928, 139-183). El 1951 en publicarà una segona edició, corregida a fons. Vegeu c. 492, 6 —vol. II. Així mateix, Cal Corderet, la pastisseria del conte, és un renom local d'Altafulla (Dada comunicada per Ramon Marugat, de Tarragona). Sobre *Sis Joans*, vegeu darrerament, Enric Sullà, *Introducció: les narracions de Carles Riba a O.C.*, 5, (B., Ed. 62, 1992, 31-42).

812. *A Joan Estelrich*

Orange, 27 d'octubre de 1925¹

Oh car Estelrich!

Faig vots perquè, dintre pocs anys, els col·laboradors de la F.B.M. omplin en assemblea el teatre d'Orange per a passar després, en triple filera, per sota l'Arc de Triomf.

Bons records. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Orange. Intérieur du Théâtre Romain. Le Cirque (Scène et Citadins)». Adreçada a: Sr. / Joan Estelrich / Bruch, 51, 5è / Barcelona / (Espagne). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 134, n. 1. —vol. I.

813. *A Josep Obiols*

Dijon, 29 d'octubre de 1925

Estimat Obiols:

Quan vingueu a París, feu el tomb per ací: l'esperit germànic i el llatí s'hi han entès per fer deliciosa i polida la vida.

Hi ha un bon museu: vet-en-ací una mostra. Aquest retrat, però, a la sala és atribuït al Lotto. Com sigui, tanmateix...

Us vaig trametre, des d'Arles, una postal deficientment franquejada: l'heu rebuda?¹ Bons records als vostres.

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Holbein (Hans le Jeune). Portrait de Femme. Musée de Dijon). Adreçada a: Sr. / Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà, 3 / Barcelona (Sarrià) / (Espagne). En poder dels hereus del destinatari.

1. No ha estat localitzada; per tant, es devia perdre.

814. *A Josep Obiols*

Reims, 15 de novembre de 1925

Estimat Obiols:

Per això d'ací no hi ha pal·liatius. És desolant. La catedral fa l'efecte —en mig d'una ciutat renascuda en forma de Terrassa— d'haver dormit durant segles submergida al mar, i haver estat repescada —enorme, graciosa, però amb totes les línies rosegades pel salobre, o carregades d'algues. Cal que *allò* no es repeteixi mai més!¹

Bons records. Vostre

C. Riba

Hotel Crébillon
4, rue Crébillon, Paris VIe.

Targeta postal. A l'anvers, «Reims. La Cathédrale. Groupe de la Visitation. La Vierge. The Cathedral. Group of de Visitation. The Virgin». Adreçada a: Sr. / Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà, 3 / Sarrià / Barcelone / (Espagne). En poder dels hereus del destinatari.

1. La Primera Guerra Mundial, que danyà considerablement la catedral de Reims.

815. *A Josep Obiols*

Rouen, 22 de novembre de 1925

Estimat Obiols:

Bon gòtic, aquest normand! Hem estat a Rouen en un dia fred, sota un cel espès, gris, d'una qualitat de gargall. Però la façana de la catedral, esculpturada fins a l'infinit, té totes les arestes, tots els sortints com arruixats de farina: això li fa una mena de llum a sobre, l'esborra, l'anima com d'un tremolor, donant a un pintor impressionista la feina mig feta. ¿Recordeu la famosa pintura de Monet? (No és de Monet?)¹ Heu de venir, tanmateix per ací dalt:² cultiveu la magnificència de l'Estelrich.³ Gràcies per la vostra carta.⁴ Bons records. V.

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Rouen. Cathédrale. Détail du Tombeau des Cardinaux d'Amboise. Statuette de Roland-Leroux, Architecte du Monument». Adreçada a: Sr. / Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà, 3, 1ª / Sarrià / Barcelone. En poder dels hereus del destinatari.

1. El 1892 Claude Monet pintà *Cathédrale de Rouen*.
2. Vegeu c. 807, n. 3.
3. Vegeu c. 811, n. 1.
4. Sarrià, 18 de novembre de 1925.

816. *A Josep Obiols*

Amiens, 13 de desembre de 1925

Estimat Obiols:

Ací els obusos foren més clements; amb tot, Reims s'ho mereixia més.¹ Hem fet la darrera escapada dominical; diumenge que ve, ens passejarem per Bordeus, camí de casa. El nostre millor record, a Vós i als vostres. Saludeu també els amics: no tinc ganes d'escriure més. Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Amiens. Cathédrale. Portail Sud. Marmouset». Adreçada a: Josep Obiols / C. d'Àngel Guimerà, 3 / Sarrià / Barcelone / (Espagne). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 814, n. 1.

817. *A Lluís Nicolau d'Olwer*

[Barcelona] 11 d'abril de 1926

Estimat Nic:

Si llegiu tot seguit aquest pròleg per al Plutarc, em fareu un bell favor a mi i a la F.B.M.¹ Excuseu-me: potser demano massa pressa. Demà cap a les 10 faré venir a preguntar si heu pogut.

Ahir un escultor va preguntar-me si existeix cap retrat de Bernat Metge; li vaig dir que no, com que tampoc recordo cap passatge de la seva obra on doni detalls de la seva cara. ¿És així, realment? Confirmeu, o contradieu, si us plau, la meua memòria. Us ho agrairé.

Vostre

C. Riba

Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. Vegeu c. 784, n. 10.

[Barcelona] 4 de juny de 1926

Estimat amic:¹

El telèfon, aquesta tarda, m'ha fallat. Sé que, sense això, tinc poca excusa: he estat indolent a respondre. Traduiré amb plaer, durant aquest estiu el volum —més ben dit, el volumàs— que En Manent i Vós heu tingut la gentilesa de proposar-me.² Com a honoraris he pensat 1000 ptes.: és la proporció —si no m'erro— a què pagava la quasi difunta Editorial Catalana.³ Parlem-ne, però. Si us va bé de venir una festa a la tarda a casa, o un matí a la F.M.B. etc.: trieu; recordant, però, que la meva conducta us fa creditors d'un mínim d'incomoditat.

Disposeu del v. agraït

C. Riba

En paper imprès de: Cafè de la Rambla. En poder dels hereus de Marià Manent.

1. Aquesta carta, sense constància del seu destinatari, m'ha arribat a través d'Albert Manent perquè era entre els papers del seu pare. Ara per ara, però, no tinc prou dades per a suposar a qui va dirigida.

2. Sobre aquest tema, no tinc altra informació que una carta de Marià Manent a Riba: «L'afèr de la vostra traducció del llibre de L. Bertrand no ha pogut resoldre's favorablement» (Barcelona, [1926] i pel que diu Manent a continuació —«Us agrairia (...) que per tot el 30 de juny ens traduïssiu unes 10 quartilles d'aquella anècdota sobre Hölderlin»—, la carta ha de ser anterior al 30 de juny. I posterior a la data de la carta de Riba aquí publicada, a la qual, crec, fa referència). Tot i que no penso que la traducció fos destinada a la Biblioteca Literària (vegeu infra n. 3), aquesta ja havia publicat una obra de Louis Bertrand, traduïda per Joaquim Pellicena: *La infantesa*, 2 vols. B., Editorial Catalana, 1921 i 1924.

3. A partir de 1925, la col·lecció «Biblioteca Literària» és publicada per la «Llibreria Catalònia / Plaça Catalunya, 17 / Barcelona» i no per Editorial Catalana, tot i que encara consta com a subtítol de la col·lecció. Vegeu, també, «Index onomàstic», —vol. I.

[Barcelona] 5 d'octubre de 1926

Estimat Nic:

Vet aquí el text grec de Camil.¹ Havia encarregat, naturalment, que tra-guessin aquestes proves amb les del text català, però... en fi.

Sobre el que dieu de l'etimologia de *Decamerone*,² he seguit, sense revi-sar-la, l'opinió que fins ara havia cregut corrent: δέκα ἡμερῶν, amb un canvi de *ae* a *a* com per ex. maestro - mastro. L'origen δέκα μέγος és suggestiu, però en principi no em convenç. ¿Voleu dir que Boccaccio sabia tant de grec? És clar que d'altres títols va forjar; però el sentit de «deu dies» sembla en-caixar millor a una obra que es divideix en jornades, i no en parts. I, després, el precedent de l'*Hexaemeron*! (Que per badada vaig catalanitzar).³

Feu-nos el favor d'enllestir aviat aquest *Camil*. ¿Esteu bé?

Vostre afm.

C. Riba

Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. Nicolau li ha escrit: «He rebut el Camil català, però no el grec. Me'l fareu trametre, oi?» ([Barcelona, 3 d'octubre de 1926]). Fa referència a la traducció de Plutarc que Riba està fent: *Vides paral·leles*, vol. I, part 2ª, *Soló-Publícola, Temístocles-Camil* (B., FBM, 1926). Sobre la traduc-ció ribiana de Plutarc, vegeu c. 784, n. 10.

2. Nicolau li ha escrit: «En l'excel·lent introducció vostra al Decameró de E[ls] N[ostres] C[làssics], veig que interpreteu el nom per *deu dies*, no penseu que més aviat seria *deu parts* (δέκα, ἡμερῶν)?» (c. citada).

3. Riba ha escrit: «*Decameró* voldria significar "llibre de les deu jornades": mot suggerit pot-ser per l'*Hexameró* de Sant Ambrós!» «Introducció» a Boccaccio, *Decameró*, vol. I (B., Barcino, 1926, 8).

820. A Lluís Nicolau d'Olwer

[Barcelona] 23 d'octubre de 1926

Estimat Nic:

Si teniu el text grec dels *Diàlegs dels Morts*,¹ me'l podríeu deixar per uns pocs dies? Us ho agrairia molt.

Dilluns deurà haver-hi exemplars del nostre Plutarc.²

Bons records del v. afm.

C. Riba

Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. De Llucià de Samosata.

2. Vegeu c. 784, n. 10.

821. *A Joan Estelrich*

[Barcelona, gener de 1927]¹

Estimat Estelrich:

M'he distret de dir-vos que demà al matí, entre 11 i 12, ens tornem a trobar amb En Melcior Font, a l'Ateneu, per veure el que té fet d'aquella biografia d'En Crexells, i acabar-la.² ¿Podreu venir-hi? Serem, si de cas, només Vós i jo. És interessant que hi sigueu: es tracta d'aquest darrer període de F.B.M.

Vostre

C. Riba

Targeta de visita de: Carles Riba / Barcelona / J. A. Clavé, 11, 2. En poder dels hereus del destinatari.

1. S/ d. Tanmateix ha de ser posterior al 12 de desembre de 1926, data de la mort de Crexells, i anterior al febrer de 1927, data de publicació de la biografia al·ludida. A més, dues notes de Font a Riba que el citen a una reunió a l'Ateneu, sense indicació de motiu, totes dues porten data de gener, si bé només anotada per Riba. Tot junt em sembla que són prou raons per a fer segura la datació que proposo.

2. Fa referència al text de Melcior Font, *Joan Crexells (Dades per a una biografia)*, publicat a RdC, VI, febrer de 1927, 155-177. Les darreres ratlles del text seran precisament una llarga cita del text que Riba ha dedicat al seu amic: *Sobre Joan Crexells* (LP, 14 de desembre de 1926. Recollit a O. C. , 4, 65-66). Riba és tutor de la filla única de Crexells, Eugènia, i procurarà per ella i la seva mare, sobretot en època de guerra. Vegeu la carta que li escrigué (c. 431 —vol. II—), plena de consells «paternals». També, «índex onomàstic», —vols. I i II.

Barcelona, 23 de juliol de 1927

Estimat Nic:

Acudo a Vós per la urgència: excuseu-me. Em convindria de tenir l'original grec d'un fragment de Menandre que no figura en la vostra tesi.¹ Körte el cita (en alemany), com a trobat de poc, en la seva petita història *De la comèdia*, publicada en 1914. Parla un tal Esmícrines, al qual han portat un tresor, i ve a dir (v. 21): «Perquè ningú no pugui dir-me gasiu, no he comprovat quant hi ha d'or i d'argent etc. No he comptat res etc» ¿El coneixeu? És donat com d'una comèdia desconeguda. He mirat als *Oxyrrh. Pp.* i no l'hi he sabut veure; no responc, però, que la calor i la pols no me l'hagin amagat. En fi, si el teniu, o si almenys teniu una indicació exacta d'on és, em fareu un favor facilitant-m'ho.

Vostre afm.

C. Riba

Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. *El teatro de Menandro* (1911). No tinc més informació sobre aquest tema.

823. *A Joan Estelrich*

Atenes, 11 d'agost de 1927¹

Estimat Estelrich:

Escolteu, a Barcelona, ens farem un Partenó, però serà per a nosaltres sols: als altres, els deixarem ballar el charleston a sota (com ara veiem), o el que vulguin, mentre es suscriguin a la F.B.M. (això al capdavant era el pensament de Pèricles). Escolteu, una altra cosa: no digueu mai més mal del vi resinat: al món només hi ha dues olors: la del mar salat, i la dels pins: *le reste*, literatura. Encara: fa una calor inimaginable: no faig res, si no és rostir-me amb tota l'elegància possible (això és, amb pantalons blancs). Ara, al vespre, al peu de l'Acròpolis i de cara a l'Himet i al Súnion hem trobat la fresca, i per tant hem retrobat l'humor. Per això us dic el que us dic, i a més, χαιρετε, φιλε! (Fem rodolar un grec d'ara que fa feredat: el d'abans, serveix més a casa nostra que ací).

Bons records,
Vostre

C. Riba

¿Voleu creure (i tant si deveu creure-ho, i deveu picar de peus i tot!) voleu creure que no he tingut esma de fer res? Un dia d'aquests enviaré la resta del Plini.² Però estic ple de coses com un tomàquet farcit de per ací. M'heu de prendre així o deixar-me (però *ací*). Adéu-siau!

CR

Madame està esverada: té por que si bec un glop més de resinat no podrà tornar a casa P. Concòrdia, però què carai el beuré.

Targeta postal. A l'anvers, «Bronze charioteer. Delphi». Adreçada a: Sr. Joan Estelrich / Via Laietana, 30, 7è. / Barcelona / (Ισπανία). En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre el viatge a Grècia, vegeu c. 152, n. 1 —vol. I.

2. Probablement el segon volum (llibres V-IX) de *Lletres* de Plini el Jove (Text revisat i traducció de Marçal Olivar, B., FBM, 1927) de l'edició del qual té cura. Segons una carta d'Estelrich, «Balanç de 1925», Riba ha cobrat 150 ptes. «per cura de l'edició de Plini I» (Barcelona, 14 de gener de 1926).

824. *A Joan Estelrich*

Ítaca, 19 de setembre de 1927

Estimat Estelrich:

Com deia aquell grenader que Vós coneixeu, la cançó s'ha acabat. Però l'hem acabat amb Ítaca i el seu vinet i les seves oliveres i les seves roques abruptes.¹ D'ací poques hores serem a Patras, i al cap d'unes quantes més farem el salt a Brindisi. Decididament, sento que he pensat bé de tornar per Itàlia: serà aconsolar-se lentament de deixar Grècia i no acomiadar-se massa bruscament de la ximpleria grega: ens podria reprendre. Vaig trobar a Patras la vostra trama:² a Barcelona, dintre pocs dies (cap al 26) us ho explicaré tot i us diré com us ho agraeixo.

Bons records, i a reveure aviat!

Vostre

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, escrit de la mà de Riba, «Ítaca: el port de Forcis». Adreçada a : Sr. Joan Estelrich / Via Laietana, 30, 7è. / Barcelona / (Ιστορία). En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu, també, c. 159 —vol. I.

2. ¿Potser una carta d'Estelrich en la qual li comunica que Cambó «devers el 15 d'agost pensa trobar-vos a Atenas» i amb la qual li adjunta «una lletra de presentació per a Palamás» (Barcelona, 9 d'agost de 1927)? No tinc altra informació que aquesta.

825. *A Joan Estelrich*

Oslo, 23 de juny de 1928

Estimat Estelrich:

S'ha acabat la cançó d'Oslo;¹ d'aquí pocs minuts partim cap a Stockholm per després començar a baixar pel meridià. Prepareu-vos, que us tractaran molt bé. ¿Demà és el vostre sant, oi? Nosaltres passarem aquesta nit famosa en una terra on la nit no és tal nit.

Per molts anys! Vostres

C. Riba, Millàs, Josep Obiols

Targeta postal. A l'anvers, «Bergen. Fantoft Kirko». Adreçada a: Spanien / Sr. Joan Estelrich / Bruch, 51 / Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 164, n. 1 —vol. I.

Barcelona, 5 de novembre de 1928

Estimat Nic:

Em vau advertir sobre les proves de la vida d'Alcibíades,¹ i ara hi torneu sobre els fulls tirats, un possible error degut a una coma; no he tocat res, i us dec una explicació. Es tracta del fragment de l'epinici d'Eurípides a Alcibíades:

...βῆναι τ' ἀπὸ νητὶ δῖς στεφθέντ' ἐλαίᾳ κάρυκι βοᾶν παραδοῦναι.

traduït: «i venir, infatigable, dues vegades, coronat d'olivera, a fornir la proclamació a l'herald».

Tot indueix, en efecte, a creure que el δῖς carrega sobre el στεφθέντ', com Vós interpreteu, i no sobre el βῆναι, com interpreto jo. Ara, la raó de la meua tossuderia és que a Olímpia, sembla, només es concedia una corona; però precisament aquest text testimonia que es podien proclamar *segons i tercers etc. premis*: si comportaven corona o no, és incert, però sembla poc probable; ans em fa l'efecte que l'ἀπὸ νητὶ (que modifica evidentment el βῆναι) explica el δῖς; si no, ens aniríem a lligar l'infatigable amb el fet de portar dues corones. Us prego que reflexioneu sobre aquestes raons meves; i si no us convenen, modificarem la puntuació a la fe d'errades. Ara, que aquest δῖς és estrany, i s'ha intemtat de corregir-lo per Διὸς (Hemann).

Quant a les iotes suscriptes que trobeu a mancar a l'ap. crític, és que certs manuscrits no les porten. Però altrament, aquesta lletra petita es trenca tant, que és un maldecap.

Responeu-me aviat, us ho prego, per procedir, si de cas, a l'esmena en qüestió.²

Vostre

C. Riba

Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. Plutarc, *Vides paral·leles*, Vol. I, part 5ª: *Coriolà i Alcibiades, Demòstenes i Ciceró* (B., FBM, 1928). Sobre Plutarc, vegeu c. 784, n. 10.

2. Nicolau li contestarà: «De totes maneres, com que la vostra interpretació és perfectament defensable i la traducció la signeu vós, no insisteixo pas en treure la corona: us ho havia senyalat només per si no hi havíeu reflexionat, i perquè de moment el que xoca més és allò de venir dues vegades, quan s'acaba de parlar de tres premis» ([Barcelona], 6 de novembre de 1928). El text quedarà tal com el proposa Riba. Vegeu o. c., 47 (XI, 3).

[Barcelona] 1 d'abril de 1931

Sr. Ll. Nicolau d'Olwer
París

Estimat amic:

M'adreço a Vós (i amb mi l'Estelrich) per demanar-vos un favor a la memòria d'En Crexells. He tingut cura de les proves del 1r volum de les seves obres¹ i ens resta un escrúpol —l'única cosa que pot ara retardar-ne el tiratge. En un treball seu sobre «Las Verdades Absolutas» (assaig de tesi doctoral) hi ha unes fórmules de lògica matemàtica tretes d'un llibre a Barcelona introbable (A. Padoa, *La logique déductive dans sa dernière phase de développement*, Paris, 1912).² Ara, entre el seu primer ms., del qual us adjunto les quartilles,³ i una còpia mig corregida que també tinc, hi ha discrepàncies; sobretot, certs signes, que us marco en vermell, no m'apareixen prou clars. Us pregaríem, doncs, que en una de les vostres excursions a la Biblioteca Nacional, volguéssiu compulsar les fórmules en qüestió, i àdhuc recopiar-nos-les en la millor cal·ligrafia possible, ja que els signes especials hauran d'ésser gravats a part, segons dibuix: [...] ⁴ i si això teniu manera de fer-ho tot seguit, tant més agraïts us restarem tots els qui intervenim en la publicació.

Prepareu-vos a la revisió d'un Èsquil que he començat i en el qual treballo com un negre. Avanceu-ho a M. Mazon, si el veieu: opero sobre el seu text, i comptem amb ell perquè ens comuniqui les esmenes que vulgui introduir-hi: el text llavors aniria sota el seu nom.⁵

¿Fins a quan el vostre exili?⁶ Us enyorem. Amb els millors records, vostre

C. Riba

En paper imprès de: Fundació Bernat Metge / Via Laietana, 30, 7è / Telèfon 18504 / Adreça Postal: Apart. 789 / Barcelona. Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. *Primers Assaigs* dins *Assaigs de Joan Crexells*, Editats per cura de J. Estelrich i C. Riba, I (B., Llibreria Catalònia, 1933). Segons la «Introducció», signada per Joan Estelrich, «el segon volum, que contindrà els més madurs dels seus Assaigs, anirà precedit d'un estudi sobre la preparació filosòfica i la formació del pensament de Joan Crexells. El tercer, i darrer volum, serà una tria dels seus articles periodístics, per cura i amb prefaci de Carles Riba» (pàg. 13). Tanmateix cap dels dos volums anunciats arribarà a ser publicat.

2. Vegeu o. c., 115-116.

3. No han estat conservades adjuntes.

4. Tanmateix l'espai és en blanc.

5. Vegeu c. 199, n. 4 —vol. I.

6. Nicolau li escriurà: «Quantes coses han passat d'ençà que vós i la Clementina em deixàreu aquell dia a la porta de casa! Fou les darreres persones que he vist en la meua vida d'home lliure. Podré reprendre-la aviat?» (París, 7 d'abril de 1931). Segons Josep Massot i Muntaner, «Durant els anys difícils de la Dictadura de Primo de Rivera, les inclemències de la qual aconsellaren a Nicolau d'establir-se durant una llarga temporada a Ginebra i a viatjar per la Mediterrània seguint les passes de Ramon Muntaner» (*Setze cartes de Miquel Ferrà a Lluís Nicolau d'Oliver* (1923-1934), «Els Marges», 45, gener de 1992, 72).

828. *A Lluís Nicolau d'Olwer*

[Barcelona] 18 d'abril de 1931

Estimat Nicolau:
Felicitacions!¹
Us abraça

C. Riba

En paper imprès de; Fundació Bernat Metge / Via Laietana, 30, 7è. / tel. 18504 / Barcelona
/ Apart. 789. Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. És Ministre d'Economia del Govern provisional de la República espanyola.

Viladrau, 17 d'agost de 1933¹

Estimat Obiols:

No sé si serà una excusa suficient. Puc dir-vos que estic malalt fa una vintena de dies: bronquitis, acompanyada d'una fatiga que em té bastant desmoralitzat. He estat un parell de vegades a Barcelona; m'ha vist el metge i segueixo un tractament; però l'efecte és lent, i quan m'ho esperava menys, em torna un atac de tos. Us asseguro que he passat estones pèssimes. Altrament, la colònia de casa l'Herbolari no està enguany pas massa brillant. El Sr. Vinyes² fa poc més d'un mes, que en una topada a la carretera es va badar el cap i va destruir el seu auto. Una neboteta seva, fent la mona pels arbres del Parc, va caure i es va trencar un braç; la porten en l'auto del Quim de l'Hotel³ a casa del seu pare, metge de Malgrat; a la tornada, l'infelissarro del Noguer⁴ s'enlluerna amb el clar de lluna, s'engega contra un parapet, i solament un miracle salva el Sr. i la Sra. Vinyes d'esclafar-se; però el Sr. Vinyes es gira un genoll, se li escampa el líquid de la cassola, i fa una quinzena de dies que mig jeu i mig roda amb la cama estirada, llegint novel·les, patint pels negocis i fent esforços heroics per a conservar el bon humor. Fa pena, perquè són de la gent més simpàtica i més raonable d'aquest món. A casa En Jaume...⁵ continua la tragicomèdia balzaquiana. M'arbora de veure un amic meu, ennavegat per a la vida, amb tota la bona fe i tota la delicadesa, en un matrimoni que l'una i l'altra sogra converteixen ara i adés en una veritable befa. Dormen junts, mengen separats; si la dona menja a casa d'ell, l'esbaconen per tipa; si menja a casa de la seva mare, ell fa l'ós per baix esperant que acabi, sense pujar perquè Dª Amèlia⁶ no tingui un atac de gelosia; ella se'n va a excursions amb els seus, i ell ha de migrar-se fins a mitja nit; si van fins a Coll Ses Plegàries plegats, ella es repenja en el braç... d'un germà; encara no li han donat ni un cèntim del que és seu, etc. A part de tot, ella ja em sembla massa gran per a tanta innocència.

Vam ésser a Barcelona els tres o quatre primers dies del mes. Vam veure En Rebull, ple d'escrúpols per haver acceptat la feina que Vós finalment ha-

vieu renunciat;⁷ volia escriure'us donant-vos explicacions; però després En Font va contar-me, desolat, que també havia dimitit, mig plorant, per no fer les conferències en castellà. Trobo la vostra actitud d'una honradesa perfecta, i, sincerament us en lloo; de la d'ell, directament no en sé res: jo l'havia deixat, tot optimista, després de presentar-lo al Dr. Bosch-Gimpera a la Universitat. Ara, d'ell i de Vós, lamento, patriòticament, que hàgiu deixat el lloc a un Gutiérrez qualsevol. Tota la història d'avui va així: o uns Gutiérrez morts-de-gana, o uns esquerrans analfabets i arribistes. En Gassol està, amb raó, afligit, gairebé cansat de ficar pertot arreu gent nostra que després s'arroncen o s'excedeixen.

Adéu-siau. No em vulgueu mal pel meu silenci. Us repeteixo, encara que amb això no ho justifiqui tot, que he tingut hores i dies d'una depressió física i moral com no havia conegut mai. Us garanteixo, però, la meua voluntat que no esdevingui crònica.

¿No pujareu? Recordeu la nostra invitació, que us renovem.

Amb el millor afecte de casa a casa

Vostre

C. Riba

El dia 10, a Barcelona, vaig dinar amb En Domingo. Té, fa tres setmanes, la nena gravíssima, amb esperances de salvació, però.⁸ Suposo, pel que em va dir d'una feina, que el deveu haver vist.

En paper imprès de: Fundació Bernat Metge / Via Laietana, 30, 7è. / Telèfon 18504 / Adreça postal: Apart. 789 / Barcelona. En poder dels hereus del destinatari.

1. Sobre Viladrau, vegeu c. 177, n. 1 —vol. I.

2. Ricard Vinyes i Geis. Fabricant de teixits. Mecenes de l'art i la literatura, ajudarà Riba. Rosa Leveroni li farà de bibliotecària. (Dades proporcionades per Eulàlia Riba.)

3. Personatge no identificat.

4. El Noguer era una masia prop de ca l'Herbolari, però no en tinc més dades.

5. Jaume Bofill i Ferro, casat amb Núria Fornells.

6. Amèlia Ferro, mare de l'anterior.

7. Vegeu c. 209, n. 2 —vol. I.

8. Les esperances, però, seran vanes. Vegeu c. 209, 2n. prgf.

830. *A Lluís Nicolau d'Olwer*

[Barcelona] 27 de desembre de 1934

Estimat Nic:

Si, com les altres vegades, voleu mirar el grec, jo repassaré el català, i així avançarem més. Convindria molt establir de seguida aquesta fe d'errades. Els plecs són saltats, degut a conveniències del tiratge!

Perdoneu; no per aquesta feina que us demano, deixo de desitjar-vos un feliç passatge del 1934 al 1935.

Vostre

C. Riba

Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. No tinc altra informació que aquesta.

831. *A Lluís Nicolau d'Olwer*

[Barcelona] 14 de febrer de 1935

Una abraçada, estimat Nicolau! Un elogi vostre, si penso en la vostra amistat, em fa alegria; però quan a més penso en el vostre saber i la vostra dretura, m'omple d'orgull. Us ho havia de dir, i us ho dic!

Vostre

C. Riba

En paper imprès de: Fundació Bernat Metge / Via Laietana, 30, 7è. / Telèfon 18504 / Adreça postal: Apart. 789 / Barcelona. Arxiu del Monestir de Montserrat.

1. No tinc altra informació que aquesta.

832. *A Josep Millàs-Raurell*

Venècia, 15 de maig de 1935

Estimat Millàs:

He anat esperant per escriure't més llargament, i el viatge ja és a la seva fi.¹ Hem estat feliços: pau, lluny dels llibres, dels esdeveniments i gairebé del pensament. Em plau de dir-t'ho, ja que a tu ho dec en tanta part, i en un cap-vespre d'aquesta Venècia tan dolçament enervant.

La Clementina se m'ajunta per saludar-vos, tu, la Rosa i els teus, fraternalment

C. Riba

Targeta postal. A l'anvers, «Venezia. I Due Mori e Campanile S. Marco. Venise. Les deux statues de bronze de la Tour de l'Horloge. Venice. The two Bronze Statues on the clock tower. Venedig. Die Zwei Moren». Adreçada a: Spagna / Sr. J. Millàs-Raurell / Carrer del Roser, nº 5 / Sarrià — Tres Torres / Barcelona. En poder del senyor Ramon Borràs.

1. Vegeu c. 218, n. 1 —vol. I.

París, 15 de febrer de 1939

M.P. Azéma
Montpeller

Benvolgut senyor i amic:¹

He vingut a París, uns pocs dies, a prendre contacte amb els qui fan el lligat dels intel·lectuals catalans emigrats en vista d'una possible continuació, coordinada, de la nostra obra de renaixença.² Parlant de diversos projectes amb Carles Pi i Sunyer,³ el darrer Conseller de Cultura del Govern de la Generalitat, el vostre nom ha sortit entre els més lleials i assabentats amics de Catalunya. Per encàrrec del Conseller, doncs, us anuncio la visita del qui l'havia precedit en el càrrec, i que actualment era Conseller de Governació: Antoni M. Sbert.⁴ Comptem que el rebreu, que entrareu bé en l'important projecte de conjunt que us exposarà; que hi col·laborareu i tot, en la mesura de les vostres possibilitats, que, per als qui us coneixem i estimem, val tant com dir en la mesura del vostre entusiasme.⁵

Tornaré a Avinyó per a estar-hi ben bé una quinzena.⁶ Ens reveurem? Allí o a Montpeller? Ens seria grat.

Amb la més alta estima,
Vostre

C. Riba

Arxiu Sabié Azéma. (Agraeixo a Pere Grau que m'hagi proporcionat aquesta carta.)

1. Vegeu c. 273, n. 11 —vol. II.

2. Vegeu, també, c. 272, n. 1 —vol. II.

3. Vegeu c. 268, n. 1 —vol. II.

4. Vegeu c. 280, n. 4 —vol. II.

5. No tinc altra informació que aquesta, però potser fa referència a algun tema relacionat amb la Fundació Ramon Llull. Vegeu c. 292, n. 4 —vol. II.

6. Vegeu 269, n. 7 —vol. II.

L'I[sle] - A[dam], 29 d'abril de 1940

Benvolgut amic:¹

La seva lletra² em dóna singularment idea del que és avui a Catalunya la vida interior d'un estudiant (o ex-estudiant?). Sí, m'estimo més aquestes confessions o expansions que em fan V. i els seus companys, que no pas un relat de fets més o menys generals. Conec aquests a través de la premsa espanyola que llegeixo, infinita i monòtona com la mateixa estupidesa; val a dir que en llegeixo, per higiene i per gust, molta menys que no me'n cau a les mans. Sé així mateix alguna cosa d'aquests comentaris que es fan de mi i als quals V. al·ludeix;³ àdhuc he pogut intristir-me —no, el mot just no és aquest—, he pogut sentir a la meua cara l'angúnia de les escopinades d'un cert article,⁴ no recordo si posterior en data a les lletres de Vs. Què vol fer-hi, amic? Vaig dir públicament els «sí» i els «no» que davant dels esdeveniments en consciència creia haver de dir, vaig definir-me i decidir-me, preveient que pagaria l'orgull de no ésser un indiferent o un covard, no solament al preu dels meus béns i de la meua posició, sinó també d'una bona part del meu crèdit moral i àdhuc d'una mica de la meua honra. Hauria estat més hàbil, en *ells*, el silenci entorn de mi i dels qui han procedit com jo; i més penós per a mi, francament. Són impacients de sostenir-se en aquest seu inestable equilibri sobre la punta del terror; d'on el pla diabòlic de prevenir tot allò i tot aquell que pugui representar un valor de restauració i, per tant, la caiguda d'ells, anul·lant-ho per la deshonra; senten que el ridícul ja hi és suficient. Per això m'entendreix i m'assegura la fidelitat dels qui com V. i els seus companys ens recorden amb afecte i confiança i se'ns adrecen coratjosament. Tenen dret a exigir més de nosaltres ara, en l'absència, que llavors en la presència mateixa; no en dubtin ni hi vacil·lin. No haurà estat mai una acció espiritual digna d'aquest nom la que no es continuï i s'acreixi en l'absència; mai una amistat verament viril, la que no comporti un enriquiment mutu; no basta que dos siguin amics perquè cadascun és qui és: cal que cadascun sigui per a l'altre un ajut de salvació, pel qual esdevenir més el que és. Una cosa semblant podríem dir de la relació en-

tre nosaltres i la pàtria: ella ens ha fet, però nosaltres al nostre torn la fem; ens és mare, però més encara filla: en això Unamuno trobava la formulació precisa. — En resum, estimat amic, mantinguin el contacte, més, la cooperació entre Vs. i entre Vs. i els absents; fem tots plegats «església dispersa», en grups de manteniment de la fe. ¿Recorden aquell fragment d'una pastoral de St. Agustí que vaig fer publicar en un dels números de guerra de la Rev. de Cat? L'onada passarà etc.⁵ Si els principis i valors sobre els quals hem somiat, i somiem encara, d'establir la nostra pàtria, s'arruïnessin en el món, no quedaria sinó el més inhumà dels «campi qui pugui». Però no s'arruïnaran; no som sols en la lluita, els ho garanteixo.

Segueixin tenint-me en el seu record i escriguin-me de tant en tant. Seu.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Hi ha dues cartes a Verrié: aquesta i la 621bis. Verrié serà l'editor de la primera edició de les *Elegies de Bierville*. Vegeu c. 282, n. 6 —vol. II.

2. Perduda. Vegeu c. 272, n. 2 —vol. II.

3. No tinc altra informació que aquesta.

4. Ignoro a quin article es refereix.

5. *De la vera Roma*. «D'una lletra de St. Agustí (darrerries del 427) a Bonifaci, comte-governador d'Àfrica que, revoltat contra la metròpolis, cridà els vàndals d'Espanya en ajuda seva» segons el mateix text de la revista (RdC, 88, juliol de 1938, 356).

Montpeller, 8 de juny de 1941

Sr. J. Puig i Cadafalch
Perpinyà

Benvolgut senyor i amic:¹

Sabia alguna vaga cosa del projecte dels meus joves amics de Barcelona; l'amable carta de V. m'ha procurat la millor part de la precisió que fins ara en tinc.² Per altres conductes m'havien estat ja reclamades aquestes elegies VIII i IX —que a penes existeixen sinó en propòsit. És el cas que jo havia fet pervenir als meus amics, després de les set primeres, una, més llarga i més plena, escrita en els lents mesos de la meua permanència en zona ocupada, i que al meu entendre podia coronar la sèrie de deu; i amb aquesta idea la vaig numerar desena. D'on un error i una impaciència que no poden deixar de commoure'm. I d'incitar-me a enllestir un treball que amb tot, per la seva mena especialíssima, no consent d'ésser forçat. Li prego doncs de dir al senyor Verrier (l'adreça del qual és entre els papers que em restaren bloquejats a París)³ que compto dintre poc enviar-los la VIII. Llavors, ells mateixos: o que tirin endavant amb les soles nou elegies, ja que el de deu no és un nombre necessari; o que difereixin el projecte, si és que admet una nova espera.

Treball irregularment, molt irregularment; però no em dono. Amb En Fabra hem planejat un diccionari català-francès: feina llarga i minuciosa, però que, duta a bon cap, almenys en l'ordre espiritual compensarà.⁴

Haviem sabut recentment de V. per En Pous i Pagès, que vingué d'Avinyó a fer-nos una visita d'unes hores. La seva carta ens l'ha acostat encara més, amb l'alè d'esperança que ens porta. Sí, aquesta esperança, el fervor de la nostra joventut que allà baix sofreix i persevera ens obligaria ja ell sol a mantenir-la.

Amb els millors records de Clementina,
seu afm.

C. Riba

En poder de Frederic-Pau Verrié.

1. Aquesta és l'única carta que conec adreçada a Puig que fa d'intermediari entre Riba i Verrié.
2. Puig li ha escrit: «El jove Verrier de Barcelona, amb qui V. deu estar en correspondència, em pregui que li escrivís demanant-li les elegies 8 i 9 que'ls manquen per a completar el volum que estan editant. Si V. em contesta desseguida jo podré portarles a Barcelona. Estaré a Perpinyà molts pocs dies» (Perpinyà, 6 de juny de 1941). Sobre les *Elegies*, vegeu c. 282, n. 6 —vol. II.
3. Vegeu c. 272, n. 2 —vol. II.
4. Puig li ha escrit: «M'alegro saber de V., que els seus treballs continuen i que la nostra joventut literària no l'oblidan. / Jo guardo fidelment la memòria de tots els companys de l'Institut i espero el dia de tornar i reunir-nos, en aquelles sales anyorades» (c. citada). Sobre el diccionari projectat, vegeu c. 340, n. 5 —vol. II.

Montpeller, 28 de desembre de 1941

Benvolgut Dr. Rouquette:¹

M'havien dit que em cercàveu. De bon grat us hauria vingut jo mateix a l'encontre, si hagués sabut com. La vostra afectuosa lletra m'ha tret per fi de la meva perplexitat.

M'afalaga la proposta de col·laboració que em feu.² Dissortadament, però, no em sento en condicions per a acceptar. M'abasseguen i em dissipen mil feines que massa sovint no són sinó feinetes; i no parlem del treball continu, i no pas el més lleu, que em cal per a superar moralment la tristesa de la meua situació. Vaig escrivint alguna cosa de poesia,³ que em plaurà de fer-vos un dia conèixer; la resta del meu poc temps disponible, me la pren un encàrrec editorial,⁴ més aviat anònim, que he de tenir llest en una data fixada, i amb el qual m'ajudo. Després: ¿aniré o no a Amèrica,⁵ d'on he rebut invitacions, per a aquests temps, força temptadores? Déu ho sap; jo solament sé que no en tinc cap desig, donat que els meus dos nois són a Barcelona fa mig any,⁶ per a continuar estudis, orientar-se en la vida i orientar-nos a nosaltres mateixos. Això, dins la inoblidable hospitalitat de Montpeller,⁷ ens lliga ací, el tros de família que hi restem, amb uns llaços que no voldriem rompre sinó per a tornar a casa.

He pensat, amb tot, tal com Vós em demaneu, quin dels meus compatriotes seria apte per al delicat treball que us interessa. Crec haver-ho trobat. Es tracta d'un dels nsotres millors estudiants emigrats, amb qui tinc una relació freqüent, cordial, de mútua estima: el Sr. Josep M. Corredor (23, rue Bandin). Cursa estudis a la Facultat de Lletres (llicenciatura de literatura francesa) amb bon èxit provat. Justament ara fa un exercici d'aquest gènere que m'indiqueu, amb els «Entremeses» de Cervantes. Donat que ens veiem regularment —lluny del brogit i la confusió de les «penyes» d'emigrats—, no restaria jo mateix estrany, ans al contrari, al seu treball.⁸

Vegem-nos, benvolgut amic. Ens serà un goig que un dia que vingueu a Montpeller ens feu un signe. Podeu trobar-nos a casa —que és llar perquè nos-

altres hi som i ho vivim dins una cada dia millor esperança— o en un cafè del Centre; on us sigui més avinent.

Amb els millors records de la meva muller a la vostra i a Vós mateix, creieu-me de l'un i de l'altre afm.

C. Riba

Arxiu del CIDO de Besiers. (Agraeixo a Pere Grau que m'hagi proporcionat aquesta carta i la següent c. 835.)

1. Ja abans de l'acabament de la guerra, han tingut certs contactes. Vegeu cc. 253 i 254, 2n. prgf. —vol. I.

2. Rouquette li proposa continuar «une adaptation à la scène française de la Dorotea, de Lope de Vega», que ha començat Henri Frère, gendre de Josep Sebastià Pons, i que «absorbé par ses travaux professionnels» no pot continuar (Aniane, 23 de desembre de 1942).

3. Vegeu c. 326, 3r. prgf. —vol. II.

4. La traducció de *Claude* de Geneviève Fauconnier per a Josep Janés. Riba ha escrit al seu fill Jordi uns dies abans: «Ja he trobat "Claude" i fins i tot ja hi treballo. És molt difícil» (Montpeller, 23 de desembre de 1941). (Citat per Medina, *Riba*, II, 402, n. 8.) A començaments de 1942, Riba entra en contacte amb l'autora de *Claude* per tal de consultar-li els dubtes que té. A l'AR hi ha cinc postals —una de doble— i un telegrama de Fauconnier (entre el 3 de març i el 25 de setembre de 1942) plenes d'informacions i d'aclariments sobre la seva obra en resposta a les preguntes que, sens dubte, li ha fet Riba, perquè les cartes de Riba no han estat localitzades. Sobre la col·laboració amb Janés, vegeu c. 374, n. 9 —vol. II.

5. Vegeu c. 292, n. 10 —vol. II.

6. Vegeu c. 350, n. 6 —vol. II.

7. Vegeu cc. 330, n. 1 i 343, n. 4 —vol. II.

8. Vegeu, també, Josep Mª Corredor, *Carles Riba a l'exili* («Avui», 30 de març de 1980) i c. 489, n. 6 —vol. II.

835. *A Max Rouquette*

Montpeller, 16 de novembre de 1942

Dr. Max Rouquette
Aniane

Estimat amic: Estic confús d'haver faltat a la paraula que us vaig donar. Aquell article...¹ De primer, feines que havia d'acabar ineludiblement; sóc incapaç de posar la passió (i l'atenció de vegades i tot) en dos treballs intel·lectuals alhora. Després, neguits, inquietuds que han exigit passos i temps. Per últim, aquesta precipitació d'esdeveniments, que, quant a nosaltres, haurà estat sens dubte decisiva. Feia temps, en efecte, que era el nostre projecte de tornar a casa. La situació familiar se'ns ha complicat allà amb morts, naixences i malentesos; la nostra presència, sempre convenient, esdevé necessària pel fet mateix que ja és possible. Ens és garantida la seguretat, amb la sola condició d'esborrar-me de moment aquella mica que a mi mateix em plau. Fora d'això, cap concessió, cap humiliació; al contrari, més aviat sóc jo que em sento victoriós d'haver-me vist presentar aquest retorn com en safata... I allí, la nostra vida tindrà un sentit que ara ací ja no té...²

Preveiem la partença per a la setmana que ve. Però, qui sap, Déu meu!³ Us dic i no us dic adéu, doncs. Ens reveurem dintre poc o dintre molt, però segurament amb alegria. I sempre, passi el que passi, us tindrem, Mme Rouquette i Vós, entre els primers dels amics que s'han esforçat a fer-nos aquest agitat exili tan dolç com es pogués, tant, que del que menys haurem patit haurà estat d'enyorança...

Amb els millors records de casa a casa, us abraça

C. Riba

P.S. - Per correu recomanat us trametro els dos llibres que em deixàreu.

Arxiu del CIDO de Besiers.

1. Rouquette li ha escrit: «*Nous avons l'intention de consacrer un n° de notre revue trimestrelle "OC" à un "Hommage à J. S. Pons" à l'occasion de son volume de vers "Poésies Catalanes" que vient de paraître à la Societat d'Estudis Occitans de Toulouse. / Nous serions grandement honorés si vous vouliez bien collaborer à cet hommage soit en catalan, soit en langue d'oc*» (Aniane, 8 d'agost de 1942).

2. Vegeu c. 387, n. 2 —vol. II.

3. Definitivament, no serà fins a l'abril de 1943. Vegeu c. 389, n. 1 —vol. II.

836. *A Josep Palau i Fabre*

[Barcelona] 10 de juny de 1944

Estimat Palau:

He pensat encara en el poema Grècia (... camins del vianant). Hi ha un tros, corregit, que podríem deixar-lo definitivament (?) així:

canvia com el blat
Avinyó, boscós per sobre el Götthard
Tempta el pas el cavall, llorers etc.

No es pot dir mai la darrera paraula, però de moment em sembla una interpretació millor. Tot ve de com es cregui que cal puntuar l'original.¹

Amb tot afecte, seu

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Palau està preparant l'edició clandestina de *Versions de Hölderlin* de Carles Riba (Buenos Aires, 1943 [Barcelona, 1944]). El poema citat serà publicat a la pàgina 43, amb una coma, però, després de «Götthard».

837. *A Josep Palau i Fabre*

[Barcelona] 25 de gener de 1945

Estimat amic:

Per poc que li sigui possible, vulgui venir, diumenge que ve, al migdia, a casa. Li concretaré aquell afer de què darrerament havíem parlat.¹ Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

Targeta de visita de la qual desconec l'anvers. En poder del seu destinatari.

1. No tinc altra informació que aquesta.

838. *A Miquel Ferrà*

Barcelona, 15 d'abril de 1946

Us enviem, amb el nostre bon record, els nostres vots fervents per una Pasqua feliç.¹
Vostres

Carles - Clementina
C. Riba
Av. República Argentina, 163
Barcelona

Targeta postal. A l'anvers, «Barcelona. Casa del Arcediano. Patio». Adreçada a: Sra. i Sr. Miquel Ferrà / Muntaner, 10 / Palma de Mallorca. En poder dels hereus del destinatari.

1. Els respondrà i els felicitarà, també, amb una postal. Vegeu-la a *Quaranta-quatre cartes*, 148.

839. *A Marià Manent*

Barcelona, 7 de gener de 1947

Estimat Manent:

Aquí van les primeres pàgines, compostes, del text de l'Odissea.¹ Jo ja les he revisades; però un cop d'ull vostre serà preciós. Per a les següents, enviaran doble o triple joc. Aquestes primeres ofereixen petits problemes que, una vegada resolts, quedaran resolts per a totes les següents. En parlarem, si us sembla, demà o demà passat, si teniu cinc minuts, a casa vostra o a la meva, com us vingui millor, acabat de dinar. Escric a En Ricart; apresseu-lo Vós també. L'experiència d'aquesta primera composició serà decisiva perquè a la impremta estableixin un ritme de treball. A veure aquest gravador.

Vostre, amb els millors records de casa a casa

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 395, n. 3 —vol. II.

840. *A Marià Manent*

Barcelona, 16 de juliol de 1947

Estimat Manent:

¿Us vindrà bé de donar el vostre darrer i exigent cop d'ull a aquestes proves?¹ Jo parteixo aquest vespre, amb la meva muller, cap a Mallorca —a fer d'avis novells.² ¿ho sabíeu? Deurem estar de tornada diumenge o dilluns. Si per a aquells primers dies de la setmana vinent jo ja tenia aquestes proves, fariem avançar la cosa una mica més; que ara més aviat es va alentint.

Us desitjo, a Vós i als vostres, un bon repòs.

Amb el millor afecte

C. Riba

P.S. - Si aquí teniu ocasió d'informar-vos si aquella mida d'un quart de jornal, o siguin unes 8 a 12 àrees, té un nom bonic, encara seria a temps d'introduir-lo en el text.³

En poder dels hereus del destinatari.

1. Vegeu c. 395, n. 3 —vol. II.

2. Vegeu c. 447, 3r. prgf. —vol. II.

3. Vegeu c. 400, n. 4 —vol II.

841. *A José Pardo*

[Barcelona, abans del 5 de novembre de 1949]

La ligereza, la naturalidad logradas por Oliver, acreditan una cooperación personal, una casi independencia de verdadero creador. No se trata meramente de los rodeos a que obliga, por ejemplo, la busca de una rimas; lo valioso es que con ellas Oliver ha arrancado, por así decirlo, la estupenda comedia a su época y ambiente tan distantes, situándola idiomáticamente en nuestro catalán de hoy.¹

No he vist l'original d'aquesta carta. Dono el text, fragmentari, segons el publicat per Maria Josepa Gallofré i Virgili a *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)* (PAM, 1991, 387).

1. Segons sembla, aquesta carta va ser escrita per Riba al Delegado provincial del Ministerio de Información y Turismo de Barcelona, José Pardo, per tal de reforçar els arguments perquè la censura autoritzés la publicació de la traducció catalana de *El misantrop* de Joan Oliver. Per a la datació, proposo la fórmula «abans de...» perquè el 5 de novembre és la data de l'informe que Pardo envia a Madrid i com que la data de la petició d'Oliver és molt reculada (20 de juliol), es fa difícil precisar gaire més. Vegeu més informació a o. c., 387-388.

842. *A Joan Teixidor*

Barcelona, 5 d'abril de 1950

Sr. Joan Teixidor
Ciutat

Estimat amic:

Acabem de tenir notícia de la mort del seu fillet Ignasi (a.c.s.).¹ Haviem seguit el curs de la malaltia compartint l'angoixa i les esperances. Avui que Déu ha dit el Seu mot suprem, estem amb Vs. en la pena i en l'oració. Que Ell els sostingui en aquest nou infantament! Sabem per prova com és de terrible.²

Amb la meva muller, de Vs. afm.

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

1. Mort el 2 d'abril de 1950.
2. El 23 de juny de 1934 havia mort el seu fill Francesc, de sis anys. Vegeu, també, c. 162, 1r. prgf. —vol. I.

843. *A Josep Pedreira*

Barcelona, 20 de març de 1951

Sr. Josep Pedreira:¹

Un mai no acaba de pensar en tots els detalls. Ara que ens hem posat a corregir accents, se me n'ha acudit un altre: l'altra roca de Delfos ha d'ésser Rhodiní (no Rhodini). Espero que s'hi serà a temps; si no, tampoc no s'en-sorrarà res.²

Gràcies una vegada més per la seva afectuosa cura de les meves coses.
Seu

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Sobre la relació amb Riba, vegeu c. 679bis, n. 1.

2. Pedreira és l'editor de la col·lecció Els llibres de l'Óssa Menor per a la qual prepara la tercera edició de les *Elegies de Bierville* que serà publicada aquest mateix any (B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1951). La correcció és per a la nota de l'Elegia VIII (o. c., 53). Sobre les *Elegies*, vegeu c. 282, n. 6 —vol. II.

843bis. *A Josep Pedreira*

Barcelona, 30 de juliol de 1951

Sr. Josep Pedreira
Ciutat

Benvolgut amic:

Fa ja unes setmanes, V. em va anunciar com a imminent una visita seva. No he sabut res més de V. Celebraria de tot cor que no fos res que li hagués passat a V. o als seus. Si té l'amabilitat de trucar-me, ens podrem posar d'acord per a veure'ns.¹

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder del destinatari.

1. No tinc altra informació que aquesta.

844. *A Josep Pedreira*

Barcelona, 28 de març de 1952

Sr. Josep Pedreira
Ciutat

Benvolgut amic:

Vet aquí el sonet que li vaig anunciar, a afegir al recull —suposo— ja en premsa. Cal posar-lo el penúltim, fent passar el que ara portava el n° XXV a ésser n° XXVI.¹

He rebut ja el llibre d'en Perucho, amb el meu pròleg per a l'arxiu,² i el bell recull de Salvador Espriu, que és d'un interès extraordinari.³

Gràcies, ben cordialment, per tot. Deixi's veure, o almenys sentir per telèfon, aviat.

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari,

1. Pedreira prepara la primera edició de *Salvatge cor* (B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1952) en la qual Riba intervindrà fins a l'últim detall: correccions, tipus de lletra, disposició del text, etc. Vegeu cc. següents, fins 847. Sobre l'obra, vegeu «Índex onomàstic» —vol. II.

2. *D'una carta a Joan Perucho a Aurora per vosaltres* (B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1951, VIII-IX), recollit després a ...*Més els poemes*, 148-151. Sobre Riba i Perucho, vegeu c. 554, n. 2.

3. *Obra lírica* que inclou *Cementiri de Sinera*, *Les hores* i *Mrs. Death* (B., Els llibres de l'Óssa Menor, 1952). Sobre les relacions Riba-Espriu, vegeu c. 699bis, n. 1.

845. A Josep Pedreira

Barcelona, 6 de juny de 1952

Sr. Josep Pedreira
Ciutat

Benvolgut amic:

Li torno, ja corregides per a guanyar temps, les segones proves de *Salvatge Cor*.¹ Em sembla que he trobat la solució per a les pàgines de l'esquerra. És en principi la mateixa de *Fidelitat* d'en Cots.² Quan hi va el primer vers, que sigui en cursiva, com està; quan hi ha lema, no posar-hi el primer vers, i el lema que faci de títol, en majúscules rodones; i en l'un i l'altre cas, a sota, a una certa distància (com en *Fidelitat*) i en xifres romanes, la numeració dels sonets. I els sonets, a la dreta, sols, sense número. Ho he indicat pertot arreu.

Si em pot fer enviar un darrer joc de proves compaginades, junt amb les portades, pròleg etc. les enllestiré de l'un dia per a l'endemà. Al peu de pàgina on es posi la justificació del tiratge, hi pot anar la indicació que els Vint primers sonets obtingueren el Premi a Can Toni Gros etc. (en Triadú li donarà la indicació exacta del concurs, amb el nom dels jurats).³ L'índex, em plau molt també com està disposat en *Fidelitat*.

Vejam si ho deixem tot llest per a la setmana que ve. Recordi que, amb tota probabilitat, dissabte o diumenge (15-16) me n'aniré per uns dies.⁴

Amb els millors records, seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 844, n. 1.

2. Jordi Cots, *Fidelitat* (B., Els llibres de l'Òssa Menor, 1949).

3. Vegeu el text definitiu: «Un recull de vint d'aquests sonets, obtingué el primer premi en el certamen que tingué lloc a Cantonigròs el dia 16 d'agost de 1951. Formaven el jurat: Mn. Felis Vila, com a President, i els senyors Marià Manent, Jaume Mas, Joan Cortès i Joan Triadú, Secretari» (*Salvatge cor*, 4). Sobre el premi, vegeu c. 491, n. 2 —vol. II.

4. Al Congreso de Poesía de Segovia. Vegeu c. 515, n. 8 —vol. II.

Barcelona, 14 de juny de 1952

Sr. Josep Pedreira
Ciutat

Benvolgut amic:

Vet aquí el rebut del que m'ha lliurat¹ —amb el meu cordial regreïament; i, corregides, les galerades del pròleg.² També he corregit, ja que hi eren i suposo que ho havia de fer, els versos esmenats que han de substituir els que contenien errades. Si en la compaginació definitiva ens estalviem noves correccions, millor.

Jo me'n vaig, s.D.v., dilluns que ve.³ Espero tornar el 26. Si li sembla que ens ha de fer guanyar temps, envï'm, si li plau, la col·lecció de darreres compaginades de tot el llibre a l'adreça del meu fill a Madrid: Sr. Oriol Riba,⁴ Residència del CSIC, Pinar, 21, Madrid. Jo estaré en comunicació constant amb ell i me les farà a mà.

Faré arribar al Sr. Rebull les pàgines de paper de fil que V. m'ha deixat.⁵ Posi's, s.l.p., en comunicació amb ell per a tot això del gravat; té el telèfon n° 37.39.56. El tiratge, m'agradaria que el fes en Medinaceli (se'l pot trucar als tallers Montaner i Simon); però em penso que, quan vindrà l'hora del tiratge, jo ja seré aquí.⁶

Agraït de tot, i amb els millors records per als seus, sóc de V. afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. No ha estat conservat adjunt.

2. De *Salvatge cor*. Vegeu c. 844, n. 1.

3. Al Congreso de Poesía de Segovia. Vegeu c. 515, n. 8 —vol. II.

4. Vegeu c. 533, n. 13.

5. Segons la justificació de tiratge: «La primera / edició d'aquest llibre de sonets de / CARLES RIBA / SALVATGE COR / acompanyada d'un retrat del poeta / executat a la punta seca per l'artista / JOAN REBULL / consta de 50 exemplars estampats / sobre paper de fil, numerats 1 al 50. / L'edició corrent serà tirada a 500 / exemplars, sense numerar» (pàg., 6).

6. Medinaceli era un estampador artesà que treballava a l'editorial Montaner y Simón i que a fora d'hores feia feines tipogràfiques per altri. Havia estat recomanat per Rebull. (Agraeixo aquesta informació a Josep Pedreira.)

847. *A Josep Pedreira*

Barcelona, 27 de juny de 1952

Benvolgut Pedreira:

Vet aquí les proves de *Salvatge Cor*, ja revisades per mi.¹ Només hi ha un parell de correccions insignificants a fer. Tret de l'índex, on jo posaria en rodona els títols que són tals (és a dir, que no són primers versos) paral·lelament al que es fa dins el text. Li prego que V. mateix comprovi que es fan bé aquestes esmenes (és a dir, que no s'hi introdueixen errades noves) i que doni un cop d'ull a les proves de la justificació,² quan hi siguin, així com a les de la nota sobre el concurs de Cantonigròs.³ Jo ja no veig que hagi d'intervenir en res més. Endavant, i que tirin d'un cop!

Seu afm.

C. Riba

En poder del seu destinatari.

1. Vegeu c. 844, n. 1.

2. Vegeu c. 846, n. 5.

3. Vegeu c. 845, n. 3.

Addenda i Corrigenda

Incloc en aquest apartat, la correcció dels lapsus dels volums I i II de les *Cartes*, però només d'aquells que poden induir a error. Així mateix amplio algunes notes amb dades que m'han estat facilitades a partir dels volums editats. En qualsevol cas intento ser el més succint possible. I també incloc el text complet d'una carta que en el seu moment només vaig poder publicar parcialment.

VOLUM I

carta 47, n. 14, segona ratlla:

Ha de ser 1921 i no 1922.

carta 63, n. 3 i, també, c. 177, n. 5:

Ha de dir Catul i no Càtul, segons indica Miquel Dolç (*El epistolario de Carles Riba*, «La Vanguardia», 27 de juliol de 1990, 5)

carta 112, n. 2:

L'article de Josep Pla va ser publicat el 17 de gener de 1923 a LP (Vegeu Lluís Bonada, *Josep Pla, Escriptor i periodista*, B., Generalitat de Catalunya, 1991, 28).

carta 179, n. 2:

Tibul i no Tíbul, segons Miquel Dolç (o. c.).

carta 188, n. 2:

Les inicials corresponen a Joan Chabàs. (Entrevista amb Marçal Olivari, 17 de desembre de 1991.)

n. 3:

Segons m'informa Marçal Olivari, Riba es refereix a Lluís Llobet i Sánchez, corredor de la FBM. (Entrevista, 17 de desembre de 1991.)

carta 201, n. 10, darrera ratlla:

Ha de ser: cc. 223, n. 5 i 228, n. 2.

carta 217:

Crec que la carta és adreçada a Anselm Domènech (1877-1957).

També cal corregir Josep per Joaquim Estrems.

carta 242, n. 12:

Segons Jordi Riba, Adela Bracons morí el 13 de març i no el 14.

index onomàstic:

Cal completar:

Bassols de Climent, Marià

Borràs Prim, Ramon

Capdevila, Carles: 71, 363, 365, 371, 374, 384, 385.

Malye, Jean

Ribas, Josep: 120

Verdaguer, llibreria: 431

Cal corregir:

Sat, senyora, per Gati, Livia

de Capdevila, Josep M.: les referències a Capdevila, Carles (vegeu supra).

de Verdaguer, Jacint: la referència a Verdaguer, llibreria (vegeu supra).

VOLUM II

carta 302, n. 4:

Segons m'escrui Teresa Rovira, Riba fa referència a Ismaël Girard, metge, occitanista i fundador de la revista «Oc» (B., 10 de novembre de 1991).

carta 326, n. 1:

Evidentment, Jordi Riba és el fill gran del poeta, no el segon, com escric.

carta 332, n. 3:

Serafina Blasi no ha estudiat a l'Escola de Bibliotecàries, segons m'escrui Teresa Rovira (c. citada).

carta 369, n. 4:

Segons Teresa Rovira, «És segur que el Sr. Fabra no se'n va anar [de Montpeller] a causa de la documentació. Més aviat fa pensar en algun problema del pis, que el propietari el necessités, o digués que el necessitava, com passava sovint. Com més mal dades anaven les coses, menys gràcia els feia als propietaris de tenir "espanyols" com a llogaters» (c. citada).

carta 374, n. 9:

Puc precisar més dos dels treballs ribians per a Josep Janés: Plutarco, *Vidas paralelas*, Traducción del original griego por Antonio Ranz Romanillos, Revisada y corregida, con introducción y notas por Carlos Ibarra [Carles Riba], B., J. Janés, 1945, IX-XXXIX i Ausiàs March, *Cants d'Amor*, amb vuit aigüeforts originals en color, compostos i gravats per Edouard Chimot [Pròleg de Carles Riba], B., Josep Janés, editor [1948], 3-5 (Vegeu Montserrat Martí i Bas, *Bibliografia de Carles Riba* dins *In memoriam*, 573).

carta 378:

D'aquesta carta, en el seu moment, només en vaig poder publicar el fragment que Joan Sales havia donat a conèixer el 1953. Ara, gràcies a Margarida Prats que me l'ha facilitada, la puc publicar sencera. Per a les notes, vegeu c. 378 —vol. II.

Montpeller, 8 de maig de 1942

Dr. Humbert Torres
Montpeller

Benvolgut senyor i amic:

Li prego que vulguí ajuntar aquesta lletra meva al seu fill, a una que V. mateix li enviï. Em serà dolç de reprendre amb ell un diàleg que el desastre final de la nostra guerra va interrompre. Fa V. mateix per a mi talment un tot amb ell i els seus versos, que no sabia què afegir al que li dic (o que li començo a dir) a ell...

Amb alta estima, sóc al seu manar

C. Riba

En poder dels hereus del destinatari.

carta 396, n. 2:

No és Joan Trochut l'al·ludit, sinó el seu pare Esteve Trochut Bachmann que signa com a «un gerente» de Sadag una carta del 27 d'agost de 1946 (AR). Enric Satué també en parla en l'obra citada (pàg.76).

carta 411, n. 7:

Segons Josep Romeu i Figueras, «Ateses l'època i la definició que fa Riba de la naturalesa de l'intent, penso que es tracta de *La poesia catalana*, *Els con-*

temporanis, selecció i pròleg de F[ernando] Gutiérrez (Badalona, Janés, 1947)» (*L'epistolari de Carles Riba de 1939 a 1952*, SdO, febrer de 1992, 58).

carta 422, n. 9, última ratlla:

Cal corregir 446 per 466 i 693 per 692.

carta 445, n. 3:

Una carta de Josep Trueta a Riba, aclareix l'origen de les «beques angleses»: «Fa uns dies un vell amic de Catalunya i actiu periodista anglès Langdon-Davies se m'adreça dient-me que acabaven de liquidar l'agrupació que durant la guerra civil espanyola havia recabat l'ajuda dels nostres amics anglesos. Resten unes 400 £ esterlines que Langdon-Davies i els seus amics voldrien destinar a dos joves catalans, si fos possible fills d'intel·lectuals demòcrates, que vulguessin venir a passar sis mesos a Anglaterra. Naturalment, caldria que coneguessin l'anglès i que's proposessin estudiar quelcom determinat. Davies suggereix en la seva lletra que vós i Marià Manent us encarregueu de fer la selecció dels escollits a venir ací, car ningú millor que vosaltres coneix les necessitats i els mèrits de la nostra joventut. / No cal que corregueu a decidir-vos. Si ens doneu més endavant els noms dels preferits i aquests no troben facilitats per aconseguir els passaports de les autoritats espanyoles, nosaltres els ajudarem des d'ací, fent-los invitar per alguna Universitat d'aquest país» (Oxford, 10 de març de 1949).

carta 460, n. 6:

Cal substituir el text per: El dia 12 de març de 1950 a casa de Josep Iglésies, al passatge Permanyer de Barcelona («L'Avenç», 6, octubre de 1977, 44-45).

carta 464, n. 6:

Per a completar el tema de l'edició dels *Epigrames* de Marcial, vegeu encara el que el mateix Dolç proposarà a Riba: «Quant als epigrames obscens, crec que només n'hi hauran cinc que s'hauran de suprimir: [llibre] IX 27 (p. 27; aquest potser es pot salvar suprimint un vers), IX 67 (p. 41), IX 69 (p. 42), X 55 (p. 65) i X 81 (p. 72)» (Osca, 22 de març de 1954). En l'edició definitiva encara serà suprimit un epigrama més: IX 41.

carta 470, n. 1:

La primera visita dels seminaristes de Vic a Riba fou feta només per Antoni Pous, Segimon Serrallonga i la seva cosina Maria Moré, segons em comunica el mateix Serrallonga.

carta 475, n. 2:

José Luis Cano és secretari, i no director, de la revista «Insula» (Vegeu Josep Romeu, o. c.).

carta 480, n. 1:

La correspondència amb Albert Manent és fins 1957, i no 1955, com diu la nota.

carta 491, n. 1:

A propòsit de la malaltia dels ulls, Jordi Riba em comunica que el seu pare primer va ser desnonat pels doctors Arruga i Barraquer i que qui el curà, o almenys li aturà la progressió de la malaltia, fou el doctor Casanovas.

index onomàstic:

Macaya, Josep Miquel: ha d'entrar per Miquel i Macaya, Josep.

Olwer, Lluís Nicolau d': ha d'entrar per Nicolau d'Olwer, Lluís.

Stieler, Caspas von: no crec que el nom correspongui al personatge al·ludit per Riba; però no sé el correcte.

Yeats és William Butler i no Allan.

*Índex onomàstic**

- Acacio, Jesús: 115.
 Adlert, Miquel: 107, 350, 398, 399.
 Ady, Endre: 271.
 Agelet i Garriga, Jaume: 89, 90, 191.
 Agulló, Ferran: 559.
 Agulló, Josep: 558, 559, 574.
 Agustí, Sant: 606, 606.
 Albert i Corp, Esteve: 48, 49, 116.
 Alberti, Rafael: 123.
 Alceu: 256.
 Alcibiades: 594, 595.
 Alcover, Joan: 7, 8, 8, 9, 517, 518, 519, 519, 520, 520, 523, 523, 524, 525, 527, 527.
 Aleixandre, Vicente: 21, 23, 82, 83, 115, 122, 220, 256, 456, 472, 473, 489.
 Alonso, Dámaso: 203, 271, 384, 489.
 Alonso Montero, Xesús: 357.
 Alòs-Moner, Ramon d': 376.
 Alpera, Lluís: 287.
 Álvarez Blázquez, Xose M': 357.
 Andreis, Ester de: 115.
 Aparicio, Juan: 255.
 Aragay, Josep: 548, 548.
 Aramón, Núria: 573.
 Aramón, Ramon: 175, 216, 217, 278, 334, 401.
 Aranguren, José Luis L.: 8, 10, 115, 237, 237, 421, 423, 447, 447, 487, 489.
 Andrés Estellés, Vicent: 350, 398, 399.
 Arderiu, Clementina: 19, 20, 20, 23, 26, 33, 34, 35, 35, 36, 40, 43, 45, 48, 53, 59, 60, 60, 61, 62, 62, 69, 70, 70, 72, 73, 74, 77, 78, 82, 83, 84, 87, 94, 110, 115, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 127, 131, 132, 134, 135, 138, 142, 143, 144, 146, 148, 148, 154, 159, 169, 172, 177, 179, 180, 182, 183, 190, 195, 197, 198, 202, 209, 214, 218, 224, 225, 227, 229, 233, 251, 259, 260, 262, 265, 266, 267, 270, 271, 271, 272, 275, 279, 283, 284, 285, 287, 290, 292, 293, 295, 307, 310, 314, 316, 324, 330, 334, 338, 341, 342, 344, 345, 346, 347, 357, 361, 361, 369, 397, 398, 404, 406, 409, 413, 414, 422, 428, 433, 434, 440, 441, 443, 444, 446, 447, 454, 455, 456, 461, 466, 475, 477, 483, 485, 486, 486, 489, 494, 498, 499, 502, 503, 503, 504, 505, 507, 509, 510, 511, 511, 512, 513, 519, 523, 527, 528, 534, 535, 561, 561, 568, 571, 597, 607.
 Aretino: 448.
 Argentona, Antoni d': 534.
 Arias Salgado, Gabriel: 168, 170.
 Aribau, Bonaventura Carles: 79.
 Armiñan, Jaime de: 422.
 Arrese, José Luis: 259.
 Arroita, Jáuregui, Manolo: 115.
 Arruga, Hermenegild: 633.
 Arús, Juan: 196, 197, 198, 199, 206, 207, 208, 215.
 Atkinson, William Christopher: 322.
 Aubert: 40.
 Auden, Wystan Hugh: 123.
 Aunós, Eduardo: 115.
 Azcoga, Enrique: 115.
 Azéma, Pierre: 8, 604.
 Azorín: ps. de José Martínez Ruiz.
 Bacon, Francis: 139, 140, 203, 204, 240, 241, 344, 345.
 Badosa, Enric: 307, 494, 496.

* L'índex de les cartes de Riba, ultra els noms de persona, conté tots els noms d'entitats, institucions, fets i actes més rellevants per a la biografia ribiana, excepte aquells de caràcter purament funcional. Així mateix, hi consten tots els periòdics, i les obres originals de Carles Riba i de Clementina Arderiu. Finalment, són incloses també obres d'altri o col·lectives en les quals Riba ha tingut una certa participació. En canvi, de les notes i del pròleg, i també de l'addenda i corrigenda, només han estat indexats exclusivament els noms de persona. Els números en cursiva es refereixen a les notes. L'índex ha estat establert per Glòria Mengual.

- Badosa, Ramon: 8, 380, 380.
 Balasch, Manuel: 8, 10, 463, 464, 467, 468, 469, 469, 471.
 Baroja, Pío: 196.
 Barral, Carlos: 490, 503.
 Barraquer, Ignasi: 633.
 Bartomeu Josep: 459.
 Bartra, Agustí: 192.
 Bassols de Climent, Marià: 630.
 Batista i Roca, Josep M.: 8, 10, 321, 322, 323, 324, 325, 329, 330, 392.
 Batllori, Miquel: 8, 460, 462.
 Bauçà, Miquel: 489.
 Baudelaire, Charles: 391.
 Beethoven, Ludwig van: 292.
 Benet, Rafael: 127, 170.
 Beneyto, Antonio: 46.
 Beneyto, Juan: 255, 347.
 Benguerel, Xavier: 8, 10, 47, 48, 49, 54, 75, 93, 94, 247, 417.
 Berga, Miquel: 392.
 Berges, Consuelo: 265, 267.
 Berthaud, Pierre-Louis: 228, 312, 313, 319, 320.
 Berthaud, senyora: 8, 313, 314, 319, 320.
 Bertran, Joan Bta.: 8, 61, 98, 98, 166, 178, 178, 245, 246, 350, 353, 353, 406, 407, 486, 486.
 Bertran i Musitu, Josep: 462.
 Bertran i Pijoan, Lluís: 122, 271, 272.
 Bertrand, Louis: 585.
 Bilbeny, Norbert: 559.
 Birot, Pierre-Albert: 123.
 Bladé i Desumvila, Artur: 8, 56, 57, 99, 100, 101, 152, 238, 336, 336, 413, 413, 448, 448, 449, 482.
 Blanco Soler, Carlos: 115.
 Blasco, Ricardo: 115.
 Blasi, Josefina: 630.
 Blay, Pep: 133.
 Blecua, José Manuel: 115.
 Blok Alexandre: 271, 429.
 Boccaccio, Giovanni: 586, 586.
 Boer, Josephine de: 8, 286, 287.
 Bofill i Ferro, Jaume: 22, 23, 73, 120, 123, 129, 197, 357, 599, 600.
 Bofill i Mates, Jaume: 37, 88, 123, 129, 145, 170, 207, 271, 303.
 Bonet, Blai: 9, 112, 112, 119, 123, 179, 179, 180, 236, 236, 309, 489, 499, 503.
 Boix i Selva, Josep M.: 8, 221, 221.
 Boix, Maur M.: 8, 9, 29, 30, 30, 76, 76, 91, 102, 102, 242, 243, 456.
 Boixareu, Mercè: 357.
 Bonet, Narcís: 8, 25, 25, 63, 63, 72, 92, 116, 124, 126, 239, 257, 257, 264, 292, 452, 452, 458, 459.
 Bonifaci: 606.
 Bonnín, Ana Inés: 115.
 Borbó, Joan de: 231.
 Borges, Jorge Luis: 271, 477.
 Borràs Prim, Ramon: 630.
 Bort, F: 107.
 Bosch-Gimpera, Pere: 600.
 Bousoño, Carlos: 442, 445, 489, 490.
 Bover, August: 287.
 Bowra, C.M: 409, 411.
 Boyé, Carme: 370.
 Bracons, Adela: 630.
 Brasillach, Robert: 254, 256.
 Brazzi, Rossano: 251.
 Brown, Reginald F.: 317.
 Browning, Elisabeth B.: 88, 186, 187, 198, 199.
 Bru de Sala, Xavier: 176.
 Brunet, Manuel: 196.
 Bruegel, Pieter: 554.
 Brusés: 390, 392.
 Buero Vallejo, Antonio: 115.
 Bustinduy, José: 307.
 Busuioceanu, Alejandro: 115.
 Caballero Bonald, José Manuel: 422.
 Cabral de Melo, João: 445.
 Cabruja, Agustí: 8, 50, 51, 51, 52.
 Calderer, Lluís: 403.
 Calders, Pere: 142.
 Cambó, Francesc: 116, 117, 241, 577, 592.
 Cambó, Helena: 8, 291, 332.
 Camón Aznar, José: 115.
 Campalans, Rafael: 558.
 Campbell, Roy: 40, 123, 388, 389, 390, 391, 392, 392, 393.
 Camps, senyora: 57.
 Camus, Albert: 86.
 Canito, Enrique: 22, 23, 115, 338.
 Cano, José Luis: 8, 10, 21, 22, 23, 34, 34, 37, 38, 43, 44, 45, 53, 59, 60, 64, 72, 82, 83, 84,

- 86, 109, 110, 115, 143, 147, 170, 199, 204, 250, 251, 252, 255, 264, 265, 299, 299, 421, 422, 422, 423, 442, 443, 456, 489, 499, 510, 633.
- Canyameres, Ferran: 127, 266, 267, 511.
- Capdevila, Carles: 630.
- Capdevila, Josep M.: 7, 8, 17, 18, 27, 34, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 66, 127, 344, 392, 393, 401, 451, 508, 523, 630.
- Cardenal Iracheta, Manuel: 115.
- Cardó, Carles: 265, 267.
- Carducci, Giosuè: 354, 357.
- Carles III: 52.
- Carner, Josep: 8, 8, 9, 10, 17, 35, 36, 73, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 128, 131, 132, 132, 133, 135, 135, 139, 140, 141, 177, 197, 203, 204, 205, 240, 241, 271, 344, 345, 427, 446, 524, 535.
- Carranza, Eduardo: 115.
- Carreras i Artau, Joaquim: 376.
- Carreras, Lluís: 534, 536.
- Casacuberta, Josep M. de: 192, 222.
- Casals, Glòria: 118.
- Casals i Couturier, Montserrat: 298.
- Casamajó, Francesc: 220.
- Casanova, Concepció: 75, 265, 267.
- Casanova, Montserrat: 265.
- Casanovas, Josep: 633.
- Casassas Riba, Eugènia: 415.
- Casassas Riba, Helena: 119, 121, 415.
- Casassas Riba, Marina: 269, 415.
- Casassas, Oriol: 121, 484.
- Casp, Vicent: 107.
- Casp, Xavier: 8, 106, 107, 350, 398, 406.
- Cassou, Jean: 123.
- Castellet, Josep M.: 23, 64, 82, 254, 402.
- Castillo, David: 133.
- Castillo-Elejabeita, Dictinio: 115, 277, 277.
- Català-Roca, Francesc: 82, 83.
- Catut, Gai Valeri: 490, 629.
- Cela, Camilo José: 8, 9, 10, 115, 249, 251, 261, 262, 263, 263, 283, 283, 384, 396, 397, 453, 453, 472, 488, 489, 489, 490, 493, 501.
- Cela Trulock, Jorge: 422.
- Celaya, Gabriel: 115, 143, 490.
- Celine, Louis Ferdinand: 510.
- Cernuda, Luis: 48, 49.
- Cervantes, Miguel de: 609.
- Cervera, Leandre: 31, 32.
- Césaire, Aimé: 123.
- Chabàs, Joan: 629.
- Char, René: 123.
- Chariarse, Leopoldo: 115.
- Chimot, Edouard: 631.
- Ciceró: 595.
- Cirera, Pau: 567, 568.
- Cirici Pellicer, Alexandre: 203.
- Claudé, Paul: 185.
- Clavé, Anselm: 320.
- Claveria, Carles: 8, 277, 282.
- Clopas Batlle, Isidre: 56, 57.
- Coll, Baltasar: 489.
- Coll i Alentorn, Miquel: 30.
- Comas, Antoni: 22, 143.
- Comorera, Joan: 568.
- Conde, Carmen: 115.
- Conde, Francisco Javier: 204.
- Condeminas, Maria: 474.
- Congreso de Poesía (Salamanca): 45, 61, 68, 278, 281.
- Congreso de Poesía (Segòvia): 44, 83, 93, 270, 388, 389, 390, 391, 392.
- Conversaciones Poéticas de Formentor: 489, 490, 493, 502, 503, 510.
- Congreso de Poesía (Santiago de Compostela): 144, 147.
- Cornudella, Jordi: 255.
- Coromines, Joan: 8, 173, 175, 176, 400, 401.
- Corredor, Josep M.: 40, 609.
- Cortès, Joan: 623.
- Cossio, José María de: 115.
- Costa i Llobera, Miquel: 9, 489, 508, 508, 509, 509, 523, 524.
- Costafreda, Alfons: 8, 19, 20, 22, 23, 23, 109, 111, 115, 147, 150, 155, 156, 356.
- Cote, Eduardo: 115.
- Cotrina, Ramon: 466, 536.
- Cots, Jordi: 623, 623.
- Cramer, Hans Hermann: 376, 425.
- Cramer, Wally: 8, 375, 375, 376, 425, 426.
- Crémer, Victoriano: 115.
- Crexells, Eugènia: 588.
- Crexells, Joan: 74, 293, 546, 557, 588, 588, 596, 597.
- Crusat, Paulina: 8, 8, 9, 19, 20, 21, 26, 27, 28, 33, 34, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 53, 59, 60, 72,

- 75, 82, 83, 85, 87, 88, 108, 109, 110, 110, 111, 113, 115, 117, 118, 125, 128, 129, 130, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 155, 158, 159, 161, 166, 167, 170, 171, 172, 172, 180, 182, 184, 185, 186, 186, 187, 194, 195, 196, 197, 199, 202, 206, 208, 209, 210, 214, 215, 218, 224, 233, 234, 249, 251, 255, 264, 265, 266, 267, 268, 273, 274, 275, 276, 299, 305, 307, 308, 337, 346, 347, 374, 403, 414, 415, 421, 422, 423, 428, 429, 430, 433, 441, 444, 445, 454, 456, 475, 476, 477, 490, 498, 499, 510, 511.
- Cruz, San Juan de la: 391.
- Cruzet, Josep M.: 175, 434, 435.
- Cummings, E.E.: 123.
- Cuñà, Novàs: 143.
- Curet, Francesc: 79.
- Curtius, Ernst Robert: 357.
- Dalí, Salvador: 75, 123.
- Dant, Alighieri: 161, 183, 305, 535.
- Deibel, Ulla: 568, 569.
- Delibes, Miguel: 422, 442, 445.
- Delor i Muns, Rosa M.: 289.
- Demòstenes: 595.
- «Destino»: 43, 47, 117, 118, 125, 147, 148, 149, 179, 182, 184, 247, 252, 262, 265, 267, 275, 442, 444.
- Díaz-Plaja, Guillermo: 40.
- Diccionari General de la Llengua Catalana: 153, 169, 171, 173, 174, 400.
- Dickinson, Emily: 254, 255.
- Diego, Gerardo: 115, 123, 143, 220, 489.
- Díez Crespo, Manuel: 115.
- Dolç, Miquel: 8, 10, 70, 70, 71, 103, 104, 105, 105, 188, 188, 251, 309, 446, 446, 465, 466, 478, 479, 480, 480, 500, 500, 629, 632.
- Dolgopol, José: 115.
- Domènech, Anselm: 629.
- Domènec, Cristòfor de: 534.
- Domingo, Francesc: 600.
- Duran Reynals, Eudald: 74.
- Dürer, Albrecht: 547, 552.
- Eckermann, Johann Peter: 201.
- Editorial Alpha: 17, 31, 58, 203, 209, 212, 230, 240, 286, 302, 404.
- Editorial Catalana: 542, 543, 550, 585.
- Editorial Losada: 19, 44, 487.
- Editorial Muntanola: 530.
- Elegies de Bierville: 23, 37, 44, 47, 48, 53, 54, 56, 84, 114, 147, 150, 155, 163, 258, 273, 285, 355, 356, 460, 607.
- Elorriaga, Gabriel: 170.
- Empèdocles: 163.
- Entrambasaguas, Joaquín de: 384.
- És a dir: 483, 485, 502, 503, 504.
- Esbós de tres oratoris: 124, 160, 163, 165, 172, 181, 182, 183, 185, 194, 195, 209, 218, 224, 232, 233, 235, 242, 245, 247, 250, 251, 254, 258, 261, 283, 301, 306, 331, 353, 355, 362, 364, 373, 406, 432, 437, 441, 442, 447, 483.
- Escarré, Aureli M.: 248.
- Espinàs, Josep M.: 489.
- Espluges, Miquel d': 534, 535, 536.
- Espriu, Salvador: 8, 9, 20, 22, 23, 38, 43, 45, 123, 192, 308, 369, 369, 370, 371, 622, 622.
- Èsquil: 86, 88, 468, 596.
- Estaci, P. Papini: 500, 500.
- Estances: 114, 147, 150, 158, 171, 202, 208, 209, 442.
- Estang, Luc: 40.
- Estelrich, Joan: 8, 8, 10, 87, 128, 130, 140, 203, 204, 446, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 573, 577, 577, 579, 582, 588, 590, 591, 592, 592, 593, 596, 597.
- Estrems, Joaquim: 630.
- Eurípides: 163, 163, 254, 256, 594.
- Fabra, Pompeu: 127, 153, 169, 171, 172, 174, 175, 176, 186, 400, 401, 411, 478, 607, 630.
- Fàbregas, Xavier: 459.
- Falgairolle, Adolphe: 115.
- Fauconnier, Geneviève: 610.
- Fernández Almagro, Melchor: 115, 203.
- Fernández Figueroa, Juan: 115, 255.
- Fernández de la Requera, Ricardo: 115.
- Ferrà Miquel: 8, 35, 36, 508, 524, 551, 551, 597, 615.
- Ferran VI: 52.
- Ferran, Jaume: 23.
- Ferrant, Angel: 115.
- Ferraté, Joan: 8, 8, 22, 23, 37, 54, 55, 164, 253, 256, 286, 287, 403.
- Ferrater, Gabriel: 8, 8, 255, 256, 402, 402, 403, 411, 411, 412.
- Ferrater Mora, Josep: 40, 75.

- Ferreira da Cunha, Celso: 115.
 Ferrer, Llorenç: 30.
 Ferrer, Vicent: 269.
 Ferro, Amèlia: 599, 600.
 Filippo, Luigi De: 115.
 Fisas, Antoni: 577.
 Flouquet, Pierre Louis: 123, 126, 127, 270, 271, 272, 294.
 Foix, J. V.: 37, 40, 62, 64, 65, 66, 66, 73, 74, 82, 120, 122, 123, 126, 127, 170, 197, 240, 241, 270, 306, 308, 378, 489, 503, 546, 574, 577, 577.
 Folguera, Joaquim: 74, 197, 293.
 Font, Magda: 8, 124, 125, 312, 313, 314, 319.
 Font, Melcior: 126, 312, 313, 314, 319, 320, 588, 588, 600.
 Fornells, Núria: 600.
 Forster, E.M.: 409, 411.
 Franco, Francisco: 388, 389, 392.
 Frère, Henri: 610.
 Froidi, Rinaldo: 8, 79, 80, 354, 356, 357, 366, 367, 460.
 Fundació Bernat Metge: 203, 209, 212, 285, 301, 316, 358, 362, 446, 465, 483, 542, 543, 579, 584, 585, 588, 590.
 Fundación Juan March: 421, 442.
 Fuster, Joan: 8, 8, 9, 46, 107, 123, 143, 180, 333, 334, 349, 350, 351, 351, 352, 353, 477, 489, 490, 499, 502, 503, 512.
 Galí, Alexandre: 313, 582, 532, 532, 535, 551.
 Galí, Francesc: 62.
 Garcés, Jesús Juan: 115.
 Garcés, Julio: 115.
 Garcés, Tomàs: 40, 62, 62, 71, 73, 82, 83, 109, 110, 123, 143, 191, 192, 229, 378, 477, 527, 561.
 García Blanco, Manuel: 115, 422.
 García Lorca, Federico: 85, 86, 391.
 García, Félix: 115, 422.
 García, Xosé Luis: 444.
 García de Diego, Vicente: 422.
 García Gómez, Emilio: 115.
 García Morente, Manuel: 250.
 García Nieto, José: 115, 143.
 Gardner, W.H.: 8, 388, 392, 393.
 Gas Carpio: 220.
 Gascón, Amparo: 143.
 Gassiot i Magret, Josep: 127.
 Gassol, Ventura: 8, 9, 10, 75, 116, 119, 121, 122, 123, 126, 127, 131, 179, 270, 271, 272, 284, 284, 288, 293, 294, 339, 534, 535, 536, 600.
 Gati, Livia: 528, 528, 630.
 Gayà, Miquel: 8, 489, 508, 509, 509.
 «Géminis»: 219, 364, 419, 441.
 Germà Erola, Montserrat: 572.
 Giardini, Cesare: 461, 462.
 Gilbert Torres, E.: 572.
 Gibran, Khalil: 123.
 Gide, André: 357.
 Gil, Ildefonso Manuel: 115, 422, 442, 445.
 Gili, Anna M.: 73.
 Gili, Joan: 7, 8, 10, 17, 17, 18, 31, 190, 190, 316, 335, 341, 342, 361, 361, 392, 404, 409, 410, 418.
 Giorgione: 557.
 Girard, Ismaël: 630.
 Giró, Fidel: 521.
 Goethe, Johann Wolfgang: 59, 197, 201, 557.
 Gògol, Nikolai: 430, 431.
 Gomà, Enric: 351.
 Gómez Paz, Julieta: 187.
 Gomis, Lorenzo: 23, 40, 115.
 González-Alegre Bálgora, Ramon: 153.
 González-Llobera, Ignasi Miquel: 317, 321, 322.
 Grant, Helen F.: 325, 326, 330.
 Grau Sala, Emili: 320.
 Graves, Robert: 489, 490.
 Green, Julien: 231.
 Grossmann, Rudolf: 277, 279.
 Guansé, Domènec: 8, 10, 47, 48, 54, 55, 75, 96, 96, 111, 167, 247, 248, 301, 302, 303, 304, 345.
 Guanyavents, Emili: 175.
 Guardans, Ramon: 8, 117, 118, 291, 291, 300, 332.
 Guardiola, Carles-Jordi: 7, 569.
 Guerrero Ruiz, Juan: 115.
 Guimerà, Àngel: 27.
 Guiter, Enric: 400, 401.
 Gullón, Ricardo: 21, 369, 422, 422, 423, 442.
 Gutiérrez, Fernando: 150, 151, 372, 632.
 Gutiérrez, Miquel: 499.

- Haeckel: 568, 569.
 Hagasiya, Eikiti: 115.
 Haulot, Arthur: 123.
 Hemann, G.: 594.
 Hepburn, Katherine: 250.
 Heràclit: 163, 165, 167.
 Hernández Aquino, Luis: 116.
 Heròdot: 558.
 Hitler, Adolf: 376.
 Hölderlin, Friedrich: 163, 274, 290, 585.
 Homer: 303, 456, 490, 524.
 Hopkins, Gerard Manley: 388, 392.
 Horaci: 153.
 Horta i Boadella, Joaquim: 308.
 Horta i Massanés, Joaquim: 308, 509.
 Huidobro, Vicente: 123.
 Huntington, Archer M.: 116.
 Hurlley, Jacqueline: 499.
 Iatrídi, Julia: 8, 8, 9, 305, 306, 307, 308, 403, 494, 496, 497.
 Ibàñez, Ernest: 42.
 Ibarra, Carlos (ps. de Carles Riba): 631.
 Iglesia, Aquilino: 153, 154, 489.
 Iglesias, Ignasi: 555.
 Iglésies, Josep: 632.
 Indurain Hernández, Francisco: 422.
 «Insula»: 19, 22, 26, 33, 37, 43, 44, 64, 72, 82, 83, 86, 87, 109, 113, 144, 153, 171, 186, 197, 203, 230, 247, 249, 254, 265, 266, 286, 299, 302, 430.
 Isaïes: 99.
 Jacob, Max: 271.
 Janés, Josep: 74, 151, 193, 193, 477, 498, 610, 631.
 Janés, Àngel: 499.
 Jaquetti, Palmira: 75.
 Jiménez, Juan Ramón: 116, 121, 357, 422.
 Joan, Sant: 218.
 Jocs Florals del Poblet: 561.
 Jocs Florals del Vendrell: 550.
 Johnson, Thomas H.: 256.
 Jordana, Cèsar-August: 48, 444.
 Julió, Montserrat: 49, 275.
 Julià i Capdevila, M^a. Lluïsa: 451, 521, 522.
 Junyent, Josep: 181.
 Juvenal, Juni: 468.
 Kavafis, Konstandinos: 307, 402, 402, 403, 404, 405, 409, 410, 411, 411, 443, 445, 476, 483, 494, 495, 496, 497, 511.
 Kazandzakis, Nikos: 305, 307, 308.
 Keller, Gottfried: 540, 540, 541, 542, 543.
 Körte, A.: 589.
 Kudlitz, Paul F.: 530, 531.
 Laffón, Rafael: 306, 308, 310.
 Lagua, Lliteras, Joan: 530.
 Lahuerta, Genar: 350, 398, 399.
 Laín Entralgo, Pedro: 10, 116, 384, 421, 422, 422, 455, 456, 476, 477, 487, 489.
 Lambert, Jean Clarence: 165, 166.
 Lamuela, Xavier: 176.
 Langdon-Davies, John: 392, 632.
 Lawrence, D. H.: 271.
 Lean, David: 251.
 León, Fray Luis de: 40.
 Leveroni, Rosa: 8, 64, 65, 73, 74, 78, 78, 86, 87, 123, 161, 264, 267, 290, 305, 307, 600.
 Liost, Guerau de: ps. de Jaume Bofill i Mates.
 Llach, Igini: 76.
 Lladó, Francesc: 36.
 Lladó, Miquel: 8, 41, 42, 89, 90, 191, 192, 551.
 Llates, Rossend: 186.
 Llanvaneras, Joaquim de: 534.
 Llobet i Sánchez, Lluís: 629.
 Llompарт, Josep M.: 7, 8, 9, 340, 340, 396, 396, 397, 431, 472, 472, 489, 493, 501, 501.
 Lluc Mora, Francisco: 116.
 Llull, Ramon: 100.
 Lodwick, John: 499.
 López, José: 558, 559.
 López-Picó, Angelina: 379.
 López-Picó, Josep M.: 8, 123, 223, 223, 271, 372, 379, 379, 490, 530, 531, 538, 541, 557, 561, 561, 565, 565, 566, 566, 574.
 Lorente García, Juan: 512, 512.
 Lope de Vega, Francisco: 610.
 López-Estrada, Francisco: 307, 309.
 López Anglada, Luis: 116.
 López Gorgé, Jacinto: 116, 150, 151.
 López Nadal, Gonçal: 295, 430.
 López Llausàs, Antoni: 126, 127, 175.
 López Obrero, Àngel: 436, 436.
 Lorenzo, Pedro de: 116.
 Lotto, Lorenzo: 580.

- Luelmo, José María: 116.
Luis, Leopoldo de: 8, 23, 24, 24, 39, 39, 116.
- Machado, Antonio: 123.
Maiakovski, Vladimir: 123.
MacSwiney, Terence: 535, 536.
Malano, Timo: 403.
Mallo, Cristino: 116.
Malye, Jean: 630.
Manent, Albert: 8, 22, 23, 37, 123, 127, 141, 169, 170, 230, 231, 264, 267, 296, 297, 334, 350, 351, 352, 358, 378, 403, 445, 511, 513, 524, 526, 568, 585, 633.
Manent, Marià: 8, 23, 62, 62, 73, 74, 75, 116, 122, 123, 132, 133, 140, 141, 170, 196, 197, 206, 264, 267, 296, 297, 391, 430, 456, 526, 526, 585, 585, 616, 617, 623, 632.
Mann, Thomas: 429, 431.
Manyà, Joan Bta.: 219, 220, 227, 433, 439, 440, 444, 506.
Manyer i Vendrell, Josep: 17, 18, 31, 316, 323, 325, 329.
Maragall, Joan: 10, 20, 32, 47, 56, 114, 116, 117, 118, 129, 129, 134, 139, 140, 145, 146, 148, 240, 241, 278, 279, 281, 295, 306, 316, 317, 327, 327, 383, 422, 428, 455, 462, 476, 477.
Maragall i Noble, Jordi: 116.
Marañón, Gregorio: 116.
Marc, Sant: 218.
March, Jordi (ps. de Carles Riba): 527, 540, 544.
March, Ausiàs: 68, 69, 253, 255, 503, 512, 512.
March, Susanna: 33, 34, 116.
Marcial: 70, 71, 103, 188, 479, 632.
Maresma i Matas, Assumpció: 350.
Maria, Manuel: 143.
Marías, Julián: 116.
Marichal, Juan: 488.
Martí i Pol, Miquel: 192.
Martí, Vicent: 334, 490.
Martí i Bas, Montserrat: 631.
Martín, Josep M. de: 308.
Martínez Anido, Severiano: 535, 536.
Martínez Ruiz, José: 115.
Martorell, Joanot: 180.
Mas, Jaume: 623.
Masoliver, Juan Ramón: 20, 490.
Massanés, Andreu: 150, 151.
Massip, Jesús: 8, 219, 220, 227, 227, 364, 364, 365, 408, 408, 419, 419, 432, 433, 437, 439, 440, 474, 506, 506, 507.
Massip, Jesús Francesc Josep: 474.
Massot i Balaguer, Lluís: 535, 536.
Massot i Muntaner, Josep: 597.
Mateo, Lope: 116.
Matheu, Rosa: 72, 75.
Maurí, Josep: 8, 450.
Mazon, Paul: 596.
Medina, Jaume: 20, 23, 45, 73, 75, 104, 228, 248, 251, 262, 286, 289, 304, 318, 357, 403, 433, 462, 490, 497, 513, 518, 524, 525, 568, 571, 610.
Medinaceli: 624, 625.
Meier, Harri: 279.
Mejía Sánchez, Ernesto: 116.
Menandre: 589.
Mengs, Anton Raphael: 556.
Metge, Bernat: 584.
Mercader, Trina: 116.
...*Més els poemes*: 9, 346, 357, 419, 420, 509.
Merli, Joan: 19, 20, 21, 26, 44, 46, 85, 111.
Merlier, Octave: 308.
Mestres, Apel·les: 241.
Mestres, Josep M.: 459.
Milhaud, Darius: 459.
Millàs-Raurell, Josep: 8, 535, 536, 538, 539, 565, 566, 593, 603.
Millet i Bel, Salvador: 203, 212.
Milosz, Czeslaw: 271.
Miquel i Macaya, Josep: 8, 58, 58, 64, 65, 157, 157, 162, 162, 193, 193, 211, 211, 420, 420, 633.
Miguel i Vergés, Josep M.: 50, 51, 52.
Miracle, Josep: 175, 176.
Miralles, Carles: 138, 256, 283.
Miravittles, Jaume: 230, 231.
Miró, Joan: 121, 320, 348.
Miserachs, Montserrat: 307, 494, 496.
Mistral, Frederic: 228.
Mistral, Gabriela: 253.
Moeller, Charles: 266, 268.
Molas, Joaquim: 352.
Molière: 86, 171.
Molina, Ricardo: 8, 116, 348, 383, 384, 436.
Moll, Francesc de Borja: 175, 430, 478, 489.
Monet, Claude: 582, 582.

- «Monitor»: 546.
Montes, Conchita: 116.
Montesinos, Rafael: 116.
Montoliu, Manuel de: 8, 37, 38, 43, 44, 45, 45, 114, 117, 118, 128, 129, 144, 145, 196, 377, 378, 381, 381, 465, 544.
Morales, Rafael: 116, 422.
Morales, María Luz: 297.
Morató, Núria: 376, 426.
Mordó, Juana: 116.
Moré, Maria: 632.
Moréas, Jean: 114, 118, 308.
Mostaza, Bartolomé: 116.
Movrogordato, John: 405.
Moyà, Llorenç: 489.
Muelas, Federico: 116.
Muntaner, Ramon: 597.
Muntañola Carné, Antoni: 532, 532, 534.
Muñoz Rojas, J. A.: 116, 489.
Murgades, Josep: 176.
Nadal, Guillem: 8, 9, 277, 278, 279, 281, 282, 295, 295, 429, 430, 431.
Napoleó: 250.
Narro, Josep: 297.
Navarro, J.: 107.
Neruda, Pablo: 123.
Nicolau d'Olwer, Lluís: 8, 9, 10, 79, 175, 544, 573, 573, 584, 586, 586, 587, 589, 594, 595, 596, 597, 598, 601, 602, 633.
Nietzsche, Friedrich Wilhelm: 163.
Nogués, Xavier: 574.
Noulet, Émile: 141, 177, 177.
Obiols, Armand: ps. de Joan Prat.
Obiols, Josep: 8, 8, 74, 123, 127, 419, 419, 439, 528, 528, 529, 530, 530, 531, 532, 533, 533, 534, 536, 537, 537, 538, 538, 546, 547, 548, 549, 550, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 564, 565, 566, 570, 571, 572, 572, 574, 574, 576, 577, 577, 580, 581, 582, 583, 593, 599.
L'Odissea: 103, 139, 221, 523, 616.
Olivar, Marçal: 591, 629.
Oliver, Antoni: 422.
Oliver, Joan: 8, 20, 40, 75, 94, 123, 127, 157, 226, 481, 481, 618, 618.
Ollé i Pinell, Antoni: 420.
Oppenheimer, Francisco: 116.
Ors, Eugeni d': 82, 83, 170, 526, 534.
Ortega y Gasset, José: 477.
Ory, Carlos Edmundo: 116, 143.
Óssa Menor: 112, 191, 454, 483.
Otero, Blas de: 116, 490, 503.
Ovidi: 558.
Padoa, A.: 596.
Palamás, Kostís: 592.
Palau i Fabre, Josep: 7, 8, 123, 124, 125, 163, 163, 165, 166, 167, 189, 189, 489, 613, 613, 614.
Panero, Leopoldo: 116, 489.
Pardo, José: 8, 618, 618.
Parmènides: 163.
Pascal, Blaise: 526.
Pau, Sant: 486, 486.
Paz, Octavio: 166.
Pedreira, Josep: 7, 8, 8, 112, 112, 151, 167, 331, 331, 477, 502, 503, 503, 620, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626.
Péguy, Charles: 312.
Pellicena, Joaquim: 585.
Pere II, el Catòlic: 576.
Peypoch, Ramon: 573.
Pérez Bonfill: 220.
Pérez Clotet, Pedro: 116.
Pérez Farràs, Enric: 57.
Pérez Villanueva, Joaquín: 116, 170.
Pèricles: 590.
Permanyer, Ricard: 8, 40, 62, 62, 64, 66, 74, 108, 109, 110, 113, 115, 116, 123, 128, 129, 134, 134, 150, 182, 186, 192, 197, 204, 205, 208, 209, 210, 225, 229, 229, 232, 235, 241, 250, 251, 270, 271, 271, 284, 294, 294, 308, 310, 347, 422, 455, 456, 534, 536.
Perpinyà, Maria: 75.
Persi Flac, A: 70, 71, 103, 105.
Perucho, Joan: 9, 40, 62, 62, 74, 123, 143, 153, 306, 308, 461, 462, 622, 622.
Pi i Sunyer, Carles: 51, 604.
Pi i Sunyer, August: 51.
Pi de la Serra, Paulina: 73.
Picasso, Pablo: 453, 453, 472.
Picon, Gaëtan: 513.
Pierce, Frank: 8, 190, 315, 316, 317, 321, 322, 323, 327, 327, 328, 329.

- Pinell, Jordi M.: 8, 244, 244, 362, 362, 363, 456, 491, 491, 492.
- Pinillos, Manuel: 116.
- Pla, Josep: 74, 127, 307, 345, 524, 629.
- Plató: 114.
- Plini el Jove: 590, 591.
- Plutarc: 543, 544, 584, 586, 587, 595, 631.
- Poe, Edgar Allan: 385, 386.
- Poesies Completes (Clementina Arderiu)*: 19, 284.
- Pomés, Leopoldo: 111.
- Pons, Agustí: 23, 46.
- Pons i Marquès, Joan: 489.
- Pons, Josep-Sebastià: 123, 610, 612.
- Pons, Margalida: 180.
- Ponsati i Obiols, Agnès: 572.
- «Pont Blau»: 48, 51, 54, 100, 204, 448, 449.
- Porcel, Baltasar: 179.
- Porter i Moix, Maria: 444.
- Pound, Ezra: 123.
- Pous, Antoni: 8, 167, 181, 269, 269, 373, 394, 394, 395, 461, 632.
- Prat de la Riba, Enric: 51, 117.
- Prat, Joan: 8, 18, 298, 298, 403, 417, 417, 424, 434, 434, 457, 485, 504, 505, 513.
- Prats, Margarida: 631.
- Prim, Joan: 51.
- Puig, Carles: 499.
- Puig i Cadafalch, Josep: 8, 607, 608.
- Puig i Ferrater, Joan: 8, 10, 50, 201, 263, 304, 458, 459, 537, 538, 539.
- Puig Quintana, Pere: 284.
- Pujols, Francesc: 56, 57, 448, 448, 449.
- «Quaderns d'Estudi»: 517, 519, 520.
- Quart, Pere: ps. de Joan Oliver.
- Quasimodo, Salvatore: 123.
- Quintana, Artur: 569.
- Quintanilla, Mariano: 116.
- Quinto, José M. de: 220.
- Rabelais, François: 414.
- Racine, Jean: 161, 184.
- Raich, Dolors: 266, 267.
- Ràfols, Josep Francesc: 537, 537.
- Ramos, Demetrio: 170.
- Ranz Romanillos, Antonio: 631.
- Rappe, Herdis de: 530, 563.
- Raspall, Joana: 8, 81, 81, 135, 372, 372, 416, 416.
- Ratti, Horacio Esteban: 116.
- Rauhut, Franz: 277, 277.
- Rebull, Joan: 73, 74, 121, 127, 331, 331, 340, 599, 624, 625.
- Reichenkron, G.: 277, 277.
- Reid, Kennet: 317.
- «La Revista»: 191, 546.
- «Revista»: 87, 145, 147, 171, 186, 198.
- Reyes, Alfonso: 477.
- Riba Arderiu, Eulàlia: 121, 403, 415, 483, 600.
- Riba Arderiu, Jordi: 415, 483, 537, 537, 610, 630, 633.
- Riba Arderiu, Oriol: 11, 21, 23, 33, 121, 186, 243, 262, 303, 338, 340, 342, 347, 348, 444, 472, 483, 493, 497, 511, 624.
- Riba Bracons, Antoni: 242.
- Riba Bracons, Màrius: 221, 242.
- Riba Bracons, Rosa: 444.
- Riba Romeva, Carles: 415.
- Riba Romera, Clara: 415.
- Riba Romera, Jaume: 415.
- Riba Romera, Jordi: 415.
- Riba Romera, Pau: 415.
- Riba Romera, Xavier: 415.
- Riba Viñas, Cèlia: 415, 472.
- Riba Viñas, Climent Maria: 241, 242, 245, 249, 415, 472.
- Riba Viñas, Gabriel: 111, 119, 186, 415, 472.
- Ribbans, Geofforey: 316, 318.
- Ribalta, Enric: 347.
- Ribas Piera, Manuel: 220.
- Riber, Llorenç: 20, 524.
- Ricart, Enric-Cristòfor: 8, 67, 67, 616.
- Ribot, Pere: 8, 236, 260, 260.
- Ricci, Corrado: 529.
- Richert, Gertud: 425, 426.
- Ridruejo, Dionisio: 8, 10, 21, 23, 116, 143, 168, 169, 170, 422, 455, 456, 487, 487, 488, 489.
- Rilke, Rainer Maria: 271, 354, 429, 430, 431.
- Riquer, Borja de: 259, 345.
- Riquer, Martí de: 20, 79, 235.
- Rodoreda, Mercè: 7, 8, 8, 9, 18, 298, 298, 417, 417, 418, 424, 424, 434, 434, 435, 457, 457, 485, 485, 504, 504, 505, 513, 513.
- Rodríguez Aguilera, Cesáreo: 40.
- Rodríguez de Rivas, Mariano: 116.

- Rodríguez Spiteri, Carlos: 116.
 Roig i Raventós, Josep: 220.
 Romano: ps. de Manuel Bovuer.
 Romero, Luis: 116.
 Romero Murube, Joaquín: 116.
 Romeu Figueras, Josep: 23, 75, 267, 308, 631, 633.
 Romeva, Mercè: 121.
 Ros, Félix: 116.
 Rosales, Luis: 116, 143, 422, 442, 445, 447, 489.
 Rosselló, Pere: 518.
 Rosselló-Pörel, Bartomeu: 120, 123, 509, 509.
 Rosquelles, Jaume: 127.
 Rouquette, Max: 8, 609, 610, 611, 612.
 Rouquette, Pierre: 8, 228, 258, 259, 285, 285, 400, 483, 484.
 Rousseaux, André: 417, 418, 424.
 Rovira i Armengol, Josep: 8, 567, 568, 569.
 Rovira, Teresa: 630.
 Rubens, Peter Paulus: 555.
 Rubió, Jordi: 20, 30, 30, 79, 174 175, 376, 425, 444.
 Ruiz i Calonja, Joan: 444.
 Ruiz Iriarte, Víctor: 116.
 Ruiz Jiménez, Joaquín: 23, 259.
 Russell, P. E.: 190, 190, 316, 317.
 Ruyra, Joaquim: 8, 450, 451, 521, 521, 522.
 Safo: 59, 115.
 Sagarra, Josep M. de: 62, 74, 75, 123, 268.
 Sales, Joan: 631.
 Salinas, Pedro: 123.
 Saltor, Octavi: 8, 95, 95, 117, 134, 179, 179, 240, 241, 546.
 Salvà, Maria Antònia: 8, 35, 35, 70, 70, 71, 72, 73, 73, 75, 126, 138, 265, 267, 524.
 Salvat-Papasseit, Joan: 120, 123, 574, 575.
 Salvatge Cor: 23, 44, 47, 48, 54, 56, 89, 93, 114, 128, 209, 285, 446, 623, 626.
 Samosata, Lluçia de: 587.
 Samsó, Joan: 151, 281.
 Sánchez Bella, Alfredo: 203.
 Sánchez Bosch, Jordi: 252, 386, 387.
 Sánchez-Juan, Sebastià: 8, 206, 252, 385, 386, 387.
 Sanchis-Guarner, Manuel: 489.
 Santamaria, Núria: 88.
 Santamarina, Luys: 151.
 Santos Torroella, Rafael: 8, 21, 23, 23, 33, 46, 109, 111, 113, 116, 129, 143, 147, 149, 150, 151, 154, 154, 155, 156, 186, 194, 195, 208, 209, 210, 214, 215, 296, 310, 310, 311, 391, 393, 427, 443, 490.
 Saradaki, M.: 313.
 Sarsanedas, Jordi: 123, 142, 192.
 Sastre, Alfonso: 116, 220.
 Satué, Enric: 631.
 Sbert, Antoni M.: 604.
 Schlegel, August W.: 469, 470.
 Schmid, Wilhem: 482, 483.
 Schweiter, Ignaz: 567, 568.
 Seabra, Manuel de: 431.
 Seferis, Iorgos: 307, 496, 497.
 Segalà i Estadella, Lluís: 535, 536.
 Segarra, Mila: 176.
 Séguier, senyors: 395.
Sempre i ara: 284.
 Senghor, Léopold-Sédar: 123.
 Senties, Félix: 466.
 Seri, José Eduardo: 116.
 Serpa, Alberto de: 116.
 Serrahima, Maurici: 8, 46, 51, 52, 143, 144, 148, 153, 154, 212, 212, 368, 368.
 Serrallonga, Segimon: 8, 20, 122, 132, 140, 160, 160, 161, 162, 167, 181, 181, 200, 201, 245, 246, 252, 269, 632.
 Shakespeare, William: 48, 49, 268.
 Shaw, Bernard: 196.
 Sherrard, Philip: 404, 409.
 Simenon, Georges: 510, 511.
Sis Joans: 296.
 Sloman, Albert: 317.
 Sòfocles: 85, 88, 115, 163, 164, 254, 256, 455, 464, 467, 468, 469, 476, 483, 491, 494, 496.
 Solà, Alexis E.: 403.
 Solanic, Rafael: 346, 347.
 Soldevila, Ferran: 57, 57, 74, 127, 204, 319, 350.
 Soldevila, Carles: 203, 541.
 Soler, Rosa: 272, 573.
 Solervicens, J. Bta.: 74, 203, 212, 344, 446, 465.
 Sorribes, Josep: 532.
 Soulà, Camille: 90.
 Souvirón, José M.: 489.
 Spender, Stephan: 123.
 Starkie, Walter: 116.
 Stendhal: 430, 554.

- Stieler: 557, 633.
 Suárez, Modesto: 8, 277, 279, 281, 282.
 Suárez Carreño, José: 116.
 Subirachs, Josep: 403.
 Sullà, Enric: 20, 167, 308, 578.
 Sunyer, Joaquim: 121, 123, 220.
 Sunyer, Ramon: 73, 127.
 Sureda Blanes, Francesc: 376.

 Tagore, Rabindranath: 271.
 Tarragó, Alexandre: 304.
 Tasis, Rafael: 8, 74, 127, 400, 400, 401.
 Tate, Brian: 317, 327, 327.
 Teilhard de Chardin, P.: 417, 410, 424, 434, 435.
 Teixidor, Joan: 40, 47, 49, 62, 62, 74, 123, 143, 147, 182, 184, 186, 192, 275, 308, 443, 477, 619.
 Teixidor, Francesc: 619.
 Teixidor, Ignasi: 619.
 Terradell, Miquel: 350.
 Tertul·lià, Florent Q.S.: 465, 466, 500.
 Thalheim, Th.: 573, 573.
 Tibul: 629.
 Tineo, Amàlia: 369, 370.
 Tintoretto: 555.
 Toldrà, Eduard: 127.
 Tolstoi, Lev: 196.
 Torga, Miguel: 123.
 Torre, Claudio de la: 116.
 Torre, Guillermo de: 116, 487.
 Torrente Ballester, Gonzalo: 116.
 Torres Gost, Bartomeu: 508, 508, 509, 509.
 Torres, José Antonio: 116.
 Torres, Humbert: 631.
 Torres, Màrius: 123.
 Toulet, Paul-Jean: 204.
 Tournelle, baron de la: 348.
 Tovar, Antonio: 20, 21, 23, 44, 46, 116.
 Trakl, Georg: 123.
 Trend, J.B.: 317, 330.
 Tres Santes: 114, 129, 147, 150, 165, 209, 443.
 Triadú, Joan: 8, 22, 31, 37, 45, 49, 64, 65, 66, 68, 69, 73, 94, 118, 123, 133, 142, 142, 142, 143, 146, 148, 193, 226, 226, 248, 251, 319, 320, 373, 378, 394, 403, 491, 491, 511, 623, 623.

 Trochut, Esteve: 631.
 Trueta, Josep: 8, 32, 32, 75, 93, 316, 343, 404, 456, 632.
 Turull, Antoni: 264.
 Tzara, Tristan: 123.

 Unamuno, Felisa de: 116.
 Unamuno, Miguel de: 40, 271, 281, 295.
 Ungaretti, Giuseppe: 40, 116.

 Valencia Remon, Antonio: 422.
 Valeri, Lluís: 74, 123.
 Valéry, Paul: 78, 146, 197, 357.
 Vall i Perdigó, Josep M.: 403.
 Vallejo, César: 123.
 Valls, Aurelio: 116.
 Valverde, José Ma.: 116, 237.
 Vandercammen, Edmond: 40, 116, 120, 121, 122, 123, 126, 127, 138, 270, 271.
 Vázquez Zamora, Rafael: 116.
 Velázquez, Diego Rodríguez de Silva: 555.
 Ventura, Vicent: 352.
 Veny-Mesquida, Ramon: 138, 140.
 Verdaguer, Jacint: 20, 32, 47, 118, 144, 260, 278, 462, 540, 630.
 Vergés, Fermí: 345, 345.
 Vergés, Gerard: 148, 220, 265, 274, 275, 276, 433, 439, 440, 506.
 Vernet, Ma Teresa: 75.
 Verrié, Frederic-Pau: 8, 163, 216, 217, 605, 606, 607, 608.
 Vidal i Barraquer, Francesc: 265.
 Vidal i Tomàs, Bernat: 489.
 Vidal, Llorenç: 8, 359, 360, 489.
 Vila, Feliu: 623.
 Vila, Pepita: 444.
 Vilanova, Antoni: 22, 23, 143, 254, 503.
 Villalonga, Llorenç: 147, 148, 489.
 Villangómez, Marià: 489.
 Villar, Rafael: 107.
 Vinci, Leonardo da: 338.
 Viñas, Cèlia: 139, 140.
 Viñas, Encarnació: 340, 396, 397, 493.
 Viñas, Gabriela: 21, 121, 186, 340, 472, 493.
 Vinyamata Castanyer: 56, 57.
 Vinyes i Geis, Ricard: 599, 600.
 Vinyoli, Joan: 123, 163, 192.

- Viñas, senyors (Mallorca): 493.
 Virgili: 188, 346, 466, 490, 508.
 Vivanco, Luis Felipe: 116, 422, 442, 445, 489.
 Vives i Tuté, Josep de Calassanç: 534, 536.
 Vicens Vives, Jaume: 74.
 Vossler, Karl: 277, 281, 282, 542, 544, 568, 569.
- Walkyria, la: vegeu Rappe, Herdis de.
 Weinstock, Heinrich: 463, 464, 467, 468, 469, 470.
- Williams, Carlos Williams: 272.
 Wilson, Edward M.: 317.
- Xenofont: 540, 541, 542, 543, 544, 571, 573.
- Yeats, W.B.: 123, 633.
 Yxart, Josep: 180, 334.
- Zendrera i Fecha, Josep: 296, 297, 297.
 Zubiri, senyora: 203.
 Zunzunegui, Antonio de: 116.

Taula

Pròleg	7
532. A Joan Gili - 22 de gener de 1953	17
533. A Paulina Crusat - 31 de gener de 1953	19
534. A José Luis Cano - 4 de febrero de 1953	22
535. A Leopoldo de Luis - 5 de febrero de 1953	24
536. A Narcís Bonet - 17 de febrer de 1953	25
537. A Paulina Crusat - 23 de febrer de 1953	26
538. A Maur M. Boix - 1 de març de 1953	29
539. A Maur M. Boix - 10 de març de 1953	30
540. A Joan Gili - 23 de març de 1953	31
541. A Paulina Crusat - 23 de març de 1953	33
542. A Maria Antònia Salvà - 28 d'abril de 1953	35
543. A José Luis Cano - 16 de mayo de 1953	37
544. A Leopoldo de Luis - 24 de mayo de 1953	39
545. A Miquel Lladó - 24 de maig de 1953	41
546. A Paulina Crusat - 25 de maig de 1953	43
547. A Xavier Benguerel - 28 de maig de 1953	47
548. A Agustí Cabruja - 30 de maig de 1953	50
549. A José Luis Cano - 4 de junio de 1953	53
550. A Domènec Guansé - 4 de juny de 1953	54
551. A Artur Bladé i Desumvila - 6 de juny de 1953	56
552. A Josep Miquel i Macaya - 20 de juny de 1953	58
553. A Paulina Crusat - 20 de juny de 1953	59
553bis. A Joan Bta. Bertran - 24 de juny de 1953	61
554. A Marià Manent - 6 de juliol de 1953	62
555. A Narcís Bonet - 4 d'agost de 1953	63
556. A Joan Triadú - 11 d'agost de 1953	64
557. A Joan Triadú - 12 d'agost de 1953	66
558. A E.-C. Ricart - 21 d'agost de 1953	67
559. A Joan Triadú - 21 d'agost de 1953	68

560.	A Miquel Dolç - 29 d'agost de 1953	70
561.	A Paulina Crusat - 29 d'agost de 1953	72
562.	A Maur M. Boix - 24 de setembre de 1953	76
563.	A Rosa Leveroni - 22 de setembre de 1953	78
564.	A Rinaldo Frolidi - 8 de octubre de 1953	79
565.	A Joana Raspall de Cahué - 17 d'octubre de 1953	81
566.	A José Luis Cano - 2 de noviembre de 1953	82
567.	A Paulina Crusat - 11 de novembre de 1953	85
568.	A Miquel Lladó - 4 de desembre de 1953	89
569.	A Maur M. Boix - 5 de desembre de 1953	91
570.	A Narcís Bonet - 8 de desembre de 1953	92
571.	A Xavier Benguerel - 11 de desembre de 1953	93
572.	A Octavi Saltor - 11 de desembre de 1953	95
573.	A Domènec Guansé - 12 de desembre de 1953	96
573bis.	A Joan Bta. Bertran - 10 de desembre de 1953	98
574.	A Artur Bladé i Desumvila - 17 de desembre de 1953	99
575.	A Maur M. Boix - 29 de desembre de 1953	102
576.	A Miquel Dolç - 2 de gener de 1954	103
577.	A Miquel Dolç - 11 de febrer de 1954	105
578.	A Xavier Casp - 24 de febrer de 1954	106
579.	A Paulina Crusat - 3 de març de 1954	108
579bis.	A Josep Pedreira - 31 de març de 1954	112
580.	A Paulina Crusat - 15 d'abril de 1954	113
581.	A Ventura Gassol - 21 d'abril de 1954	119
582.	A Narcís Bonet - 13 de maig de 1954	124
583.	A Ventura Gassol - 17 de maig de 1954	126
584.	A Paulina Crusat - 21 de maig de 1954	128
585.	A Ventura Gassol - 24 de maig de 1954	131
586.	A Josep Carner - 24 de maig de 1954	132
587.	A Ricard Permanyer - 26 de maig de 1954	134
588.	A Josep Carner - 28 de maig de 1954	135
589.	A Octavi Saltor - 17 de juny de 1954	136
590.	A Joana Raspall de Cahué - 17 de juny de 1954	137
591.	A Josep Carner - 11 de juliol de 1954	139
592.	A Joan Triadú - 11 d'agost de 1954	142
593.	A Paulina Crusat - 13 d'agost de 1954	144
594.	A Paulina Crusat - 29 d'agost de 1954	146
595.	A Ricard Permanyer - 29 d'agost de 1954	150
596.	A Artur Bladé i Desumvila - 4 de setembre de 1954	152

597.	A Maurici Serrahima - 12 de setembre de 1954	153
598.	A Alfons Costafreda - 26 de setembre de 1954	155
599.	A Josep Miquel i Macaya - 29 de setembre de 1954	157
600.	A Paulina Crusat - 19 d'octubre de 1954	158
601.	A Segimon Serrallonga - 7 de novembre de 1954	160
602.	A Josep Miquel i Macaya - 7 de novembre de 1954	162
602bis.	A Josep Palau i Fabre - 9 de novembre de 1954	163
602ter.	A Josep Palau i Fabre - 19 de novembre de 1954	165
603.	A Dionisio Ridruejo - 21 de novembre de 1954	168
604.	A Paulina Crusat - 25 de novembre de 1954	171
604bis.	A Joan Coromines - 26 de novembre de 1954	173
605.	A Josep Carner - Nadal de 1954	177
605bis.	A Joan Bta. Bertran - Nadal de 1954	178
606.	A Octavi Saltor - 4 de gener de 1955	179
607.	A Segimon Serrallonga - 24 de gener de 1955	181
608.	A Paulina Crusat - 24 de gener de 1955	182
609.	A Paulina Crusat - 25 de febrer de 1955	185
609bis.	A Miquel Dolç - [després del 3 de febrer de 1955]	188
609ter.	A Josep Palau i Fabre - 7 de març de 1955	189
610.	A Joan Gili - 10 de març de 1955	190
611.	A Miquel Lladó - 11 de març de 1955	191
612.	A Josep Miquel i Macaya - 14 de març de 1955	193
613.	A Paulina Crusat - 4 d'abril de 1955	194
614.	A Paulina Crusat - 13 d'abril de 1955	196
615.	A Segimon Serrallonga - 14 d'abril de 1955	200
616.	A Paulina Crusat - 19 d'abril de 1955	202
617.	A Josep Carner - 28 d'abril de 1955	203
618.	A Paulina Crusat - 29 d'abril de 1955	206
619.	A Josep Miquel i Macaya - 13 de maig de 1955	211
620.	A Maurici Serrahima - 13 de maig de 1955	212
621.	A Paulina Crusat - 15 de maig de 1955	214
621bis.	A Frederic-Pau Verrié - 15 de maig de 1955	216
622.	A Paulina Crusat - 13 de juny de 1955	218
623.	A Jesús Massip - 15 de juliol de 1955	219
624.	A Josep M. Boix i Selva - 17 de juliol de 1955	221
625.	A Josep M. López-Picó - [després del 24 de juliol de 1955]	223
626.	A Paulina Crusat - 26 de juliol de 1955	224
627.	A Ricard Permanyer - 27 de juliol de 1955	225
628.	A Joan Triadú - 7 d'agost de 1955	226

629.	A Jesús Massip - 16 d'agost de 1955	227
630.	A Ricard Permanyer - 24 d'agost de 1955	229
631.	A Albert Manent - 29 d'agost de 1955	230
632.	A Ricard Permanyer - 4 de setembre de 1955	232
633.	A Paulina Crusat - 4 de setembre de 1955	233
634.	A Ricard Permanyer - 12 de setembre de 1955	235
635.	A Pere Ribot - 24 de setembre de 1955	236
636.	A José Luis L. Aranguren - 3 de diciembre de 1955	237
637.	A Artur Bladé i Desumvila - 4 de desembre de 1955	238
638.	A Narcís Bonet - [abans del 6 de desembre de 1955]	239
639.	A Josep Carner - 9 de desembre de 1955	240
640.	A Maur M. Boix - 24 de desembre de 1955	242
641.	A Jordi M. Pinell - 24 de desembre de 1955	244
641bis.	A Joan Bta. Bertran - 24 de desembre de 1955	245
642.	A Domènec Guansé - 26 de desembre de 1955	247
643.	A Paulina Crusat - 27 de desembre de 1955	249
644.	A Joan Ferraté - 6 de febrer de 1956	253
645.	A Narcís Bonet - 9 de febrer de 1956	257
646.	A Pierre Rouquette - 10 de febrer de 1956	258
647.	A Pere Ribot - 24 de febrer de 1956	260
648.	A Camilo José Cela - 24 de febrero de 1956	261
649.	A Camilo José Cela - 1 de març de 1956	263
650.	A Paulina Crusat - 8 de març de 1956	264
651.	A Antoni Pous - 24 de març de 1956	269
652.	A Ventura Gassol - 18 d'abril de 1956	270
653.	A Paulina Crusat - 27 d'abril de 1956	273
654.	A Modesto Suárez - 1 de mayo de 1956	277
655.	A Carles Claveria - 1 de maig de 1956	281
656.	A Camilo José Cela - 3 de maig de 1956	283
657.	A Ventura Gassol - 4 de maig de 1956	284
658.	A Pierre Rouquette - 7 de maig de 1956	285
659.	A Josephine de Boer - 18 de mayo de 1956	286
660.	A Ventura Gassol - 4 de juny de 1956	288
661.	A Rosa Leveroni - 15 de juny de 1956	290
662.	A Ramon Guardans i Helena Cambó - 16 de juny de 1956	291
663.	A Narcís Bonet - 18 de juny de 1956	292
664.	A Ventura Gassol - 28 de juny de 1956	293
664bis.	A Guillem Nadal - 30 de juny de 1956	295
665.	A Marià Manent - 30 de juliol de 1956	296

666.	A Armand Obiols - 8 d'agost de 1956	298
667.	A José Luis Cano - 28 de agosto de 1956	299
668.	A Ramon Guardans - 30 d'agost de 1956	300
669.	A Domènec Guansé - 15 de setembre de 1956	301
670.	A Paulina Crusat - 3 d'octubre de 1956	305
671.	A Rafael Santos Torroella - 4 d'octubre de 1956	310
672.	A Magda Font - 25 d'octubre de 1956	312
673.	A Frank Pierce - 28 d'octubre de 1956	315
674.	A la senyora de Pierre-Louis Berthaud - le 6 novembre 1956 ...	319
675.	A Frank Pierce - 12 de novembre de 1956	321
676.	A Josep M. Batista i Roca - 12 de novembre de 1956	323
677.	A Josep M. Batista i Roca - 18 de novembre de 1956	325
678.	A Frank Pierce - 19 de novembre de 1956	327
679.	A Josep M. Batista i Roca - 20 de novembre de 1956	329
679bis.	A Josep Pedreira - 24 de novembre de 1956	331
680.	A Ramon Guardans i Helena Cambó - 5 de desembre de 1956	332
681.	A Joan Fuster - 18 de desembre de 1956	333
682.	A Joan Gili - 18 de desembre de 1956	335
683.	A Artur Bladé i Desumvila - 19 de desembre de 1956	336
684.	A Paulina Crusat - 29 de desembre de 1956	337
685.	A Ventura Gassol - [desembre de 1956]	339
685bis.	A Josep M. Llompart - 11 de gener de 1957	340
686.	A Joan Gili - 13 de gener de 1957	341
687.	A Josep Trueta - 18 de gener de 1957	343
688.	A Josep Carner - 5 de febrer de 1957	344
689.	A Paulina Crusat - 15 de març de 1957	346
690.	A Joan Fuster - 27 de març de 1957	349
691.	A Joan Fuster - 2 d'abril de 1957	351
691bis.	A Joan Bta. Bertran - 3 d'abril de 1957	353
692.	A Rinaldo Frolidi - 1 de mayo de 1957	354
693.	A Albert Manent - 3 de maig de 1957	358
694.	A Llorenç Vidal - 12 de maig de 1957	359
695.	A Joan Gili - 20 de maig de 1957	361
696.	A Jordi M. Pinell - 25 de maig de 1957	362
697.	A Jesús Massip - 14 de juny de 1957	364
698.	A Rinaldo Frolidi - 16 de junio de 1957	366
699.	A Maurici Serrahima - 2 de juliol de 1957	368
699bis.	A Salvador Espriu - 6 de juliol de 1957	369
700.	A Joana Raspall de Cahué - 14 de juliol de 1957	372

701.	A Antoni Pous - 3 d'agost de 1957	373
701bis.	A Paulina Crusat - 3 d'agost de 1957	374
702.	A Wally Cramer - le 11 août 1957	375
703.	A Manuel de Montoliu - 17 d'agost de 1957	377
704.	A Josep M. López-Picó - 18 d'agost de 1957	379
705.	A Ramon Badosa - [2 de setembre de 1957]	380
706.	A Manuel de Montoliu - 11 de setembre de 1957	381
707.	A Ricardo Molina - 23 de septiembre de 1957	383
708.	A Sebastià Sánchez-Juan - 27 de setembre de 1957	385
709.	A W. H. Gardner - [le 29 octobre 1957]	388
710.	A Antoni Pous - 3 de novembre de 1957	394
710bis.	A Josep M. Llompart - 3 de novembre de 1957	396
711.	A Xavier Casp - 6 de novembre de 1957	398
712.	A Rafael Tasis - 18 de novembre de 1957	400
713.	A Gabriel Ferrater - 21 de novembre de 1957	402
714.	A Joan Gili - 21 de novembre de 1957	404
714bis.	A Joan Bta. Bertran - 21 de novembre de 1957	406
715.	A Jesús Massip - 27 de novembre de 1957	408
716.	A Joan Gili - 11 de desembre de 1957	409
717.	A Gabriel Ferrater - 12 de desembre de 1957	411
718.	A Artur Bladé i Desumvila - 19 de desembre de 1957	413
719.	A Paulina Crusat - 20 de desembre de 1957	414
720.	A Joana Raspall de Cahué - 25 de desembre de 1957	416
721.	A Armand Obiols - 9 de gener de 1958	417
722.	A Jesús Massip - 6 de febrer de 1958	419
723.	A Josep Miquel i Macaya - 4 de març de 1958	420
724.	A Paulina Crusat - 12 de març de 1958	421
725.	A Armand Obiols - 20 de març de 1958	424
726.	A Wally Cramer - le 29 mars 1958	425
727.	A Rafael Santos Torroella - 1 d'abril de 1958	427
728.	A Paulina Crusat - 10 d'abril de 1958	428
729.	A Paulina Crusat - 11 d'abril de 1958	429
730.	A Jesús Massip - 14 d'abril de 1958	432
730bis.	A Mercè Rodoreda - 16 d'abril de 1958	434
731.	A Ricardo Molina - 20 de abril de 1958	436
732.	A Jesús Massip - 4 de maig de 1958	437
733.	A Jesús Massip - 20 de maig de 1958	439
734.	A Paulina Crusat - 21 de maig de 1958	441
735.	A Miquel Dolç - 18 de juliol de 1958	446

736.	A José Luis L. Aranguren - 18 de julio de 1958	447
737.	A Artur Bladé i Desumvila - [18 de juliol de 1958]	448
738.	A Josep Mauri - 19 de juliol de 1958	450
739.	A Narcís Bonet - 2 d'agost de 1958	452
740.	A Camilo José Cela - 10 d'agost de 1958	453
741.	A Paulina Crusat - 2 de setembre de 1958	454
741bis.	A Mercè Rodoreda - 3 de setembre de 1958	457
742.	A Narcís Bonet - 15 de setembre de 1958	458
743.	A Miquel Batllori - 6 d'octubre de 1958	460
744.	A Manuel Balasch - 31 d'octubre de 1958	463
745.	A Miquel Dolç - 12 de novembre de 1958	465
746.	A Manuel Balasch - 14 de novembre de 1958	467
747.	A Manuel Balasch - 29 de novembre de 1958	469
748.	A Manuel Balasch - 22 de desembre de 1958	471
748bis.	A Josep M. Llompart - 22 de desembre de 1958	472
749.	A Jesús Massip - 27 de desembre de 1958	474
750.	A Paulina Crusat - 29 de desembre de 1958	475
751.	A Miquel Dolç - [1959]	478
752.	A Miquel Dolç - [abans del 5 de gener de 1959]	480
753.	A Joan Oliver - 8 de gener de 1959	481
754.	A Artur Bladé i Desumvila - 14 de gener de 1959	482
755.	A Pierre Rouquette - 22 de gener de 1959	483
755bis.	A Mercè Rodoreda - 27 de gener de 1959	485
755ter.	A Joan Bta. Bertran - 3 de febrer de 1959	486
756.	A Dionisio Ridruejo - 7 de febrero de 1959	487
757.	A Camilo José Cela - 28 de febrer de 1959	489
758.	A Jordi M. Pinell - 28 de febrer de 1959	491
758bis.	A Josep M. Llompart - 28 de febrer de 1959	493
759.	A Julia Iatridi - 7 de marzo de 1959	494
760.	A Paulina Crusat - 24 de març de 1959	498
761.	A Miquel Dolç - 21 d'abril de 1959	500
761bis.	A Josep M. Llompart - 22 d'abril de 1959	501
762.	A Joan Fuster - 28 d'abril de 1959	502
762bis.	A Mercè Rodoreda - 1 de maig de 1959	504
763.	A Jesús Massip - 4 de juny de 1959	506
764.	A Miquel Gayà - 6 de juny de 1959	508
765.	A Miquel Gayà - 12 de juny de 1959	509
766.	A Paulina Crusat - 15 de juny de 1959	510
767.	A Joan Fuster - 17 de juny de 1959	512

767bis.	A Mercè Rodoreda - 26 de juny de 1959	513
Apèndix 1915-1952		515
768.	A Joan Alcover - 7 de desembre de 1915	517
769.	A Joan Alcover - 3 de maig de 1916	519
770.	A Joan Alcover - 21 d'agost de 1916	520
771.	A Joaquim Ruyra - 24 de juliol de 1917	521
772.	A Joan Alcover - 6 d'abril de 1918	523
773.	A Marià Manent - 15 de juny de 1918	526
774.	A Joan Alcover - 29 de desembre de 1918	527
775.	A Josep Obiols - 5 de setembre de 1920	528
776.	A Josep Obiols - 6 de setembre de 1920	529
777.	A Josep Obiols - 8 de setembre de 1920	530
778.	A Josep Obiols - [16 d'octubre de 1920]	532
779.	A Josep Obiols - 18 d'octubre de 1920	533
780.	A Josep Obiols - 10 de novembre de 1920	534
781.	A Josep Obiols - 4 de març de 1922	537
782.	A Josep Obiols - 8 de març de 1922	538
783.	A Joan Estelrich - 14 de març de 1922	540
784.	A Joan Estelrich - 7 d'abril de 1922	542
785.	A Josep Obiols - 10 d'abril de 1922	546
786.	A Josep Obiols - 7 de juny de 1922	547
787.	A Josep Obiols - 10 de juny de 1922	548
788.	A Josep Obiols - 11 de juny de 1922	549
789.	A Josep Obiols - [22 de juny de 1922]	550
790.	A Miquel Ferrà - 2 d'agost de 1922	551
791.	A Josep Obiols - 5 d'agost de 1922	552
792.	A Josep Obiols - 19 d'agost de 1922	553
793.	A Josep Obiols - 25 d'agost de 1922	554
794.	A Josep Obiols - 6 de setembre de 1922	555
795.	A Josep Obiols - 18 de setembre de 1922	556
796.	A Josep Obiols - 25 de setembre de 1922	557
797.	A Josep Obiols - 3 d'octubre de 1922	560
798.	A Josep Obiols - 4 d'octubre de 1922	561
799.	A Josep Obiols - 10 d'octubre de 1922	562
800.	A Josep Obiols - 14 d'octubre de 1922	563
801.	A Josep Obiols - 23 d'octubre de 1922	564
802.	A Josep Obiols - 11 de gener de 1923	565

803.	A Josep Obiols - 15 de febrer de 1923	566
804.	A Josep Rovira i Armengol - 17 de juliol de 1923	567
805.	A Josep Obiols - 10 de setembre de 1923	570
806.	A Josep Obiols - [7 d'agost de 1924]	571
807.	A Josep Obiols - 19 d'agost de 1924	572
808.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 19 d'agost de 1924	573
809.	A Josep Obiols - 30 d'agost de 1924	574
810.	A Josep Obiols - 8 d'agost de 1925	576
811.	A Josep Obiols - 25 d'agost de 1925	577
812.	A Joan Estelrich - 27 d'octubre de 1925	579
813.	A Josep Obiols - 29 d'octubre de 1925	580
814.	A Josep Obiols - 15 de novembre de 1925	581
815.	A Josep Obiols - 22 de novembre de 1925	582
816.	A Josep Obiols - 13 de desembre de 1925	583
817.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 11 d'abril de 1926	584
818.	A X. - 4 de juny de 1926	585
819.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 5 d'octubre de 1926	586
820.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 23 d'octubre de 1926	587
821.	A Joan Estelrich - [gener de 1927]	588
822.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 23 de juliol de 1927	589
823.	A Joan Estelrich - 11 d'agost de 1927	590
824.	A Joan Estelrich - 19 de setembre de 1927	592
825.	A Joan Estelrich - 23 de juny de 1928	593
826.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 5 de novembre de 1928	594
827.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 1 d'abril de 1931	596
828.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 18 d'abril de 1931	598
829.	A Josep Obiols - 17 d'agost de 1933	599
830.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 27 de desembre de 1934	601
831.	A Lluís Nicolau d'Olwer - 14 de febrer de 1935	602
832.	A Josep Millàs-Raurell - 15 de maig de 1935	603
833.	A Pierre Azéma - 15 de febrer de 1939	604
833bis.	A Frederic-Pau Verrié - 29 d'abril de 1940	605
833ter.	A Josep Puig i Cadafalch - 8 de juny de 1941	607
834.	A Max Rouquette - 28 de desembre de 1941	609
835.	A Max Rouquette - 16 de novembre de 1942	611
836.	A Josep Palau i Fabre - 10 de juny de 1944	613
837.	A Josep Palau i Fabre - 25 de gener de 1945	614
838.	A Miquel Ferrà - 15 d'abril de 1946	615
839.	A Marià Manent - 7 de gener de 1947	616

840.	A Marià Manent - 16 de juliol de 1947	617
841.	A José Pardo - [abans del 5 de novembre de 1949]	618
842.	A Joan Teixidor - 5 d'abril de 1950	619
843.	A Josep Pedreira - 20 de març de 1951	620
843bis.	A Josep Pedreira - 30 de juliol de 1951	621
844.	A Josep Pedreira - 28 de març de 1952	622
845.	A Josep Pedreira - 6 de juny de 1952	623
846.	A Josep Pedreira - 14 de juny de 1952	624
847.	A Josep Pedreira - 27 de juny de 1952	626
Addenda i corrigenda		627
Índex onomàstic		635

